บทวิเคราะห์กรณีสวรรคต
ของในหลวงอานันท์ฯ
๙ มิถุนายน ๒๔๘๙

กงจักรปีศาจ

Rayne Kruger เขียน

ร.อ. ชลิต ชัยสิทธิเวช ร.น. แปล

นำเรื่อง

ในฤดูร้อนปี พ.ศ. ๒๔๘๙ หนังสือพิมพ์ไทมส์ที่ลอนดอน เสนอข่าวโทรเลขแอสโซซิเอเต็ดเปรสส่งจากกรุงเทพ ฯ ลงวันที่ ๙ มิถุนายน ดังนี้ :—

กษัตริย์หนุ่มแห่งกรุงสยาม, อานันทมหิดล, สวรรคตอยู่ในห้องพระบรรทมบนพระที่นั่งบรมพิมานวันนี้โดยมีแผลกระสุนปืนอยู่ที่พระเศียร มหาดเล็กคนหนึ่งเป็นผู้พบเหตุการณ์นี้ตอนก่อนเที่ยงวันสักเล็กน้อย อธิบดีกรมตำรวจและคณะผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ซึ่งถูกเรียกเข้าไปในพระบรมมหาราชวังโดยทันทีได้กล่าวภายหลังว่า การสวรรคตเป็นอุบัติเหตุ.... ประชาชนจำนวนมากจับกลุ่มกันโศกเศร้าเงียบ ๆ อยู่นอกพระราชวัง ส่วนใหญ่ไม่ทราบเรื่องสวรรคตจนกระทั่งได้มีการประกาศข่าวทางวิทยุกระจายเสียงของรัฐบาลในตอน ๑๙.๐๐ น.

ผู้สื่อข่าวของ เอ.พี. พลาดไปในรายละเอียด แต่การที่จะแคะเกลี้ดความจริงแท้ ๆ ออกจากประเทศสยามไม่ใช่ง่าย เขาทำ

หน้าที่ได้ดีพอแล้วที่ได้สาระสำคัญของเรื่องมาถูกต้อง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันท์ ฯ สวรรคต, ถูกยิงทะลุพระเศียร

ไม่เคยมีการสังหารรายใดเกิดขึ้นท่ามกลางความโอฬาริกอย่างสุดพรรณนาเช่นนี้เลย พระที่นั่งบรมพิมานนั้นเป็นส่วนหนึ่งของพระบรมมหาราชวังซึ่งงดงามไม่เหมือนสิ่งใดในโลกนี้

ไกลออกไปจากห้องซึ่งพระสรีระค่อนข้างแบบบางของกษัตริย์หนุ่มประทับอยู่ในระหว่างก้อนน้ำแข็งบนพระแท่นใหญ่แต่ลำพัง มีปราสาทราชมณเฑียรต่าง ๆ รวมกลุ่มอยู่อย่างวิจิตรหลังคาซึ่งเสียดแซงยอดอยู่นั้นประกอบด้วยกระเบื้องเคลือบหน้าบันก็ตระการตาเหลือล้ำด้วยลวดลายและรูปปั้น ช่อฟ้าหางหงส์ก็ประดับเป็นรูปนาคเกล็ดกระจายรัศมีออกเป็นสีม่วง แสด เขียวและสีนิล ยอดปราสาทซึ่งวาววับด้วยสีทองพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าอันเป็นสีครามอยู่เป็นนิจ มีทั้งระเบียงรายด้วยรูปสลัก เสาและพระที่นั่งใหญ่เล็กประดับด้วยกระเบื้องหลากสี บานทวารใหญ่ฝังมุก รูปสลักกึ่งสัตว์และรูปปั้นยักษ์ซึ่งว่ากันว่า จะล้มทับผู้ใดใจชั่วที่เดินเข้าไปในหว่างกลาง ผู้ปลงพระชนม์จะต้องไม่ผ่านมาทางนี้, แน่ทีเดียว

ในบรรดาสิ่งมหัศจรรย์แวววาวเหล่านี้ ไม่มีอะไรที่จะท้าทายความเชื่อยิ่งไปกว่าวัดพระแก้ว วัดนี้มีชื่อตามพระพุทธรูปซึ่ง

ประดิษฐานอยู่ข้างใน ถือเป็นยอดศักดิ์สิทธิ์ ยอดสัญญลักษณ์แห่งความหวังและความสุขของคนไทยทั้งหลาย พระพุทธรูปซึ่งสำคัญยิ่งแต่มีขนาดไม่สูงถึงหนึ่งเมตรนี้เป็นพระที่นั่งสมาธิ พระหัตถ์วางอยู่บนพระเพลา พระเนตรทอดตรงไปเบื้องหน้า ทรวดทรงองค์พระไม่ผอมอย่างพระพุทธรูปไทยโดยมาก และก็ไม่อ้วนใหญ่อย่างพระพุทธรูปจีน ในเช้าวันสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ คือวันที่ ๙ มิถุนายน นั้น โดยที่อยู่ในระหว่างฤดูร้อน พระแก้วมรกตคงจะทรงเครื่องประดับด้วยเพชรพลอยน้อยกว่าอีกสองฤดู (*ฤดูฝนและฤดูหนาวตามที่เรียกกัน*) ซึ่งก็คงจะมีค่ามหาศาล มูลค่านั้นไม่อาจจะประมาณได้ แม้แต่องค์พระซึ่งเป็นหยกมิใช่มรกต อันสลักขึ้นด้วยฝีมือศิลปินที่อเล็กซานเดอร์มหาราชนำมาทิ้งไว้ในอินเดีย

ทั้ง ๆ ที่วัดพระแก้วอยู่ใกล้ชิดกับที่ประทับ ถึงอย่างนั้นองค์พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ซึ่งอยู่ใต้แสงสว่างขาวโพลง ก็ดูเสมือนอยู่ห่างไกลและไม่เกี่ยวข้อง พระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งซึ่งอยู่ห่างจากพระบรมศพเพียงแค่ระยะสิบกว่าก้าวและมีพระวิสูตรกั้นอยู่นั้นยังดูสนิทสนมและเกี่ยวข้องมากกว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ก็เหมือนกับพสกนิกรของพระองค์ที่ทรงมีพระพุทธรูปบูชาประจำพระที่นั่ง พระพุทธรูปองค์นี้เก็บอยู่ชั้นบนของที่ประทับเช่นเดียวกับพระพุทธ-

รูปประจำบ้านของราษฎรทั่ว ๆ ไป เพราะประเพณีการแสดงความเคารพของคนไทยนั้น จะต้องระวังให้ศีรษะของตนอยู่ต่ำกว่าศีรษะของผู้ที่ตนเคารพ ห้องพระบรรทมของในหลวงอานันท์ ฯ อยู่ชั้นบน ห้องพระเป็นมุขแยกออกต่างหากจากห้องพระบรรทม

ก่อนจะเสด็จเข้าบรรทมเมื่อคืนวันก่อน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปทรงกราบและสวดมนต์ตรงหน้าพระพุทธรูปบูชาเช่นเดียวกับที่ได้ทรงปฏิบัติเสมอมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ พระองค์ทรงจุดเทียนทรงถวายดอกไม้และทรงนมัสการ (*ซึ่งคนไทยใช้แทนการจับมือ*) โดยทรงประนมพระหัตถ์อยู่เสมอพระพักตร์ (*หรือเพียงระดับท้องเมื่อคนไทยรับไหว้จากผู้ที่มีศักดิ์ต่ำกว่า*) แต่ในตอนเช้าของวันที่ ๙ มิถุนายนนั้น ทั้งทรงพระพุทธรูปบูชาประจำพระที่นั่งและพระพุทธรูปองค์ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ซึ่งเพ่งพระเนตรกวาดทั่วราชอาณาจักรอยู่ภายในวัดพระแก้ว ก็ไม่อาจป้องกันพระองค์ไว้ได้ เมื่อกระสุนปืนนัดเดียวจากปากกระบอกปืน .๔๕ สำหรับกองทัพอเมริกันแล่นทะลุพระเศียรไปในชั่วระยะเวลาหนึ่งในพันของวินาที

โลหะชิ้นหนึ่ง, เวลาชั่วหนึ่งในพันวินาที และแล้วก็มีความลึกลับแวดล้อมพระมหากษัตริย์ผู้สวรรคตอย่างพิเศษพิศดาร เช่นเดียวกับเรื่องลึกลับทั้งหลายในสมัยปัจจุบัน ความลึกลับนี้ทำให้

เงียบกันไปหมดทั่วทั้งภาคตะวันออกมาจนกระทั่งทุกวันนี้ เรื่องนี้ทำให้ชีวิตมนุษย์หลายรายได้หมุนเวียนเปลี่ยนไป ต้องเผชิญความวิบากของห้องคุมขังรอการประหาร หรือต้องตระเวนออกไปภายนอกประเทศ ผลที่บังเกิดขึ้นแก่ประเทศที่มีพลเมืองยี่สิบสามสิบล้านคนได้มีมาแล้วอย่างประมาณมิได้และยังคงมีอยู่ สันติสุขในเอเชียอาคเณย์ซึ่งสำคัญยิ่งแก่สันติสุขของโลกจึงไม่แน่นอน ตราบเท่าที่เสียงร้องต้องการแก้แค้นหรือเพียงแต่ขอความยุติธรรมยังไม่สงบลง

คำถามมูลฐานนั้นง่าย ใครปลงพระชนม์ในหลวงอานันท์ ฯ คำตอบนั้นถ้าท่านยอมรับก็ง่ายและสั้นเช่นกัน แต่ในระหว่างคำถามกับคำตอบ อะไรที่ง่ายมีน้อยและที่สั้นไม่มีเลย

ก่อนที่จะเข้าถึงใจกลางของความลึกลับซึ่งพัวพันกันยุ่งเหยิง ผู้สืบสวนได้พบว่าตนได้กลายเป็นนักสืบสำคัญไปเสียแล้ว ผู้เขียนต้องพยายามเข้าใจชาติที่ประกอบด้วยพวกเจ้าขุนมูลนายที่ไม่เหมือนใคร พวกชาวไร่ชาวนาที่น่านิยม และในระหว่างสองชนชั้นนี้มีพวกชนชั้นกลางครึ่งจีนครึ่งไทย ซึ่งไม่สู้จะแน่นอนในเรื่องอุดมคติและในเรื่องความเชื่อถือความเข้าใจ ว่าความหวังตั้งต้นที่ไหนและความปลงตกสิ้นสุดกันที่ไหน ผู้เขียนต้องตระเวนยุโรปและเอเชียเพื่อค้นคว้าประวัติศาสตร์, ประวัติของตระกูลต่าง ๆ ความลึกตื้น

หน้าบางของชีวิตส่วนตัวบางราย และความสลับซับซ้อนของการเมือง เพราะเรื่องทั้งหลายเหล่านี้ไม่ได้มีการบันทึกไว้เลย บรรดาเรื่องเหล่านี้เกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออกกับการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ จึงจำจะต้องเข้าใจให้ได้หมด

การจะทำเช่นนั้นได้มีแต่โดยการสอบถามผู้คนจำนวนมากมายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด บางรายต้องติดตามถามกันเป็นความลับ คนที่พูดเปิดเผยมีน้อย สยามเป็นรัฐตำรวจ และพระมหากษัตริย์ก็ทรงแวดล้อมอยู่ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ ทั้งความกลัวและความเคารพทำให้คนรีรอที่จะพูด ยิ่งจะให้คนพูดความจริงยิ่งแล้วใหญ่ เพื่อเป็นการตอบแทนความไว้วางใจของคนเหล่านี้ ผู้เขียนต้องสัญญาที่จะพรางไม่ให้ทราบว่าใครเป็นใคร เพื่อป้องกันอันตรายอันจะเกิดแก่เขาทั้งต่อชีวิต เสรีภาพ การงาน และฐานะในสังคม

หนังสือนี้จะเพิ่มรสชาติขึ้น ถ้าผู้เขียนจะได้บรรยายถึงความลำบากและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เป็นผลจากข้อตกลงของเรา แต่ถ้าผู้เขียนกระทำเช่นนั้นหรือเพียงแต่จะออกชื่อบุคคลที่จะไม่ต้องรับภัยอันตรายอันใดจากการที่พูดให้ผู้เขียนฟังอย่างเปิดเผย ก็จะเป็นการแนะช่องทางให้แก่ผู้รู้เท่า ๆ กับการเปิดเผยตัวบุคคลโดยตรง แต่อันที่จริง *สิ่งที่เราต้องการนั้นคือข้อเท็จจริง ไม่ใช่ว่าผู้เขียนได้เรื่องมา*

อย่างไร หรือจากใคร แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าผู้อ่านจะต้องยอมเชื่อถือในเกียรติภูมิของผู้เขียนโดยไม่ทราบแหล่งที่มาของเรื่องต่าง ๆ โดยเปิดเผย ก็ยังมีข้อรับประกันสองข้อด้วยกัน *ข้อแรกก็คือผู้เขียนไม่ยอมรับคำบอกเล่าใด ๆ จนกว่าจะได้สอบอย่างเต็มที่แล้ว* จึงขอให้เป็น*ข้อสังเกตกันในกรุงเทพ ฯ ด้วยว่า ไม่มีรายละเอียดข้อใดเลยที่ผู้เขียนได้มาจากคน ๆ เดียว ข้อรับประกันที่สองคือ ผู้เขียนเข้าศึกษาเรื่องนี้โดยมิได้มีความรู้สึกลำเอียงหรือมีความเชื่อล่วงหน้าอย่างหนึ่งอย่างใด เหตุผลสั้น ๆ ก็คือว่า ผู้เขียนเริ่มต้นด้วยมิได้รู้เรื่องอะไรมาก่อนและไม่รู้จักใคร ผู้เขียนไม่ได้ถือแนวการเมืองใดและไม่ยอมรับเรื่องหนึ่งเรื่องใดเป็นข้อยุติจนกว่าจะได้ข้อมูลโดยสิ้นเชิงแล้ว*

ไม่จำเป็นนักที่จะต้องเริ่มเรื่องย้อนหลังไปจนถึงตอนที่ผู้เขียนกำลังจะเล่า แต่ประโยชน์ก็มีอยู่เพราะในประเทศสยามนั้น ปัจจุบันขึ้นอยู่กับอดีตมาก จนถือได้ว่าความเป็นไปเบื้องหลังชีวิตและการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ ขึ้นอยู่กับทั้งอดีตและปัจจุบัน ทั้งสองอย่างนี้เป็นแนวนำทางอย่างดีแก่ผู้สนใจเช่นเดียวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ผู้เชี่ยวชาญบางรายกล่าวว่า คนไทยมาจากดินแดนมองโกเลียนอก ความข้อนี้ทำให้นึกถึงภาพผู้คนแข็งแกร่งอยู่ในทะเลทรายที่

ปั่นป่วนอยู่เสมอ ผิดกันไกลกับประชาชนที่มีรูปร่างค่อนข้างเล็ก ท่าทางเรียบร้อยที่ผู้เขียนได้พบเห็น ทั้งในบริเวณป่าสักซึ่งกระจายเขตลงจากภูเขาใหญ่ มาจนตามชายฝั่งทะเลสีเขียวอ่อนทางชายแดนด้านใต้ ตลอดจนในทุ่งนาภาคกลางใกล้กรุงเทพ ฯ ซึ่งบรรดาโรงงานเสาวิทยุ และตึกสูงกึ่งจะระฟ้าดูเกะกะอยู่ใกล้ ๆ กับสถูปเจดีย์ทรงงามทั้งหลายทำนองเดียวกันกับที่รูปร่างหน้าตาและอวัยวะของชาวตะวันตกแลดูใหญ่โตเทอะทะเมื่อเทียบกับคนไทย อย่างไรก็ตามคนไทยเป็นชนชาติที่อพยพเข้ามาอยู่ในสยาม เพราะเมื่อประมาณก่อนพุทธศักราช ๓,๕๐๐ ปีเศษ คนไทยยังอยู่ในจีนใต้ก่อนหน้าชนชาติจีน ซึ่งต่อมาได้บีบคั้นทำให้คนไทยต้องร่นลงมาทางใต้ตามเส้นทางที่อพยพลงมานั้น ชนชาติไทยได้พบกลุ่มชนชาติต่าง ๆ ซึ่งเป็นทาสของเจ้าขุนมูลนายผิดกันกับพวกตนที่เป็นพวกอิสระ แต่จนกระทั่งปี ๒๔๗๒ คนไทยจึงได้เรียกตนเองโดยชื่อนี้ และเรียกชื่อประเทศว่าประเทศไทยแทน คำว่าคนไทยและประเทศสยามอันเป็นชื่อที่ประวัติดั้งเดิมยังถกเถียงกันอยู่

ในประวัติศาสตร์ของชาติ คนไทยมีฐานะชนชาติอิสระมากกว่าจะเป็นอย่างอื่น ความชั่วร้ายของลัทธิเมืองขึ้นแทบจะไม่ได้แผ้วพานเลย คนไทยจึงมีโอกาสบ่มปมเด่นของตนขึ้นเช่นเดียวกับ

ชนอังกฤษ เวลาคนอังกฤษกับคนไทยนั่งสนทนากัน ยากที่จะบอกได้ว่าท่าทีอารีร่าเริงของใครมีมากกว่า แม้ว่าคนอังกฤษกับคนไทยจะมีคุณสมบัติข้อนี้เหมือนกัน และมีความผูกพันมั่นคงกับประเพณีเช่นกัน *ความจริงมีอยู่ประการหนึ่งที่สำคัญต่อเรื่องของเราคือคนไทยไม่เคยรู้จักเสรีภาพของบุคคล (ประชาธิปไตย) จนกระทั่งเมื่อเริ่มศตวรรษที่ยี่สิบห้านี้เอง*

การอพยพของคนชาติไทยลงมาตามลุ่มแม่น้ำต่าง ๆ ซึ่งหิมะจากภูเขาหิมาลัยผ่านมาทำให้ดินแดนเอเชียอาคเนย์อันเป็นเขตร้อนมีชีวิตชีวาขึ้น แล้วไหลแยกเป็นสองทางไปสู่มหาสมุทรอินเดียกับทะเลเหลือง ดินแดนซึ่งปัจจุบันนี้เรียกว่า พม่า แหลมมลายู ไทย ลาว กัมพูชาและเวียดนาม สมัยที่มาร์โคโปโลนำเส้นบะหมี่จากคาเธ่ย์เอาไปเริ่มอุตสาหกรรมมักกะโรนีในประเทศบ้านเกิดของตนนั้น ดินแดนที่ว่ามานี้เรียกกันว่า "อินเดียน้อย" (Lesser India) มาร์โคโปโลเขียนเล่าถึงต้นยาง ทองคำ และช้าง และว่า "*เป็นแดนป่าเถื่อนที่น้อยคนจะย่างเข้าไป*" คนไทยในขณะนั้นคงจะอยู่เหนือขึ้นไปอีกมาก และคงจะยังถือสิทธิเป็นอิสระอยู่ทั้ง ๆ ที่ต้องยอมให้บรรณาการแก่ชนชาติที่เข้มแข็งกว่าในดินแดนนั้น ๆ พวกที่มีอำนาจมากที่สุดได้แก่พวกเขมรผู้ครองนครวัดอันเกรียงไกร

(*ซึ่งแม้จะสลักหักพังไปแล้ว ก็ยังเป็นสิ่งมหัศจรรย์สิ่งหนึ่งของโลก*) และคนไทยได้ช่วยสร้างขึ้นด้วยส่วยน้ำและแรงงาน จากขอมหรือเขมรนี้ไทยได้รับเอาแนวความคิดอ่านเรื่องศิลปและศาสนา ซึ่งต่อมาได้ปรากฏอิทธิพลอยู่เมื่อตอนสร้างอาณาจักรขึ้นเป็นครั้งแรกที่มีชื่อว่าอาณาจักรสุโขทัยในศตวรรษที่สิบแปด

กษัตริย์องค์ที่มีชื่อเสียงที่สุดคือพระเจ้ารามคำแหง ซึ่งอาจจะนับได้ว่าเป็นผู้สร้างราชบัลลังก์ที่ในหลวงอานันท์ ฯ จะได้ทรงขึ้นครองต่อมา ราชสำนักของพระองค์มีอิทธิพลของฝ่ายฮินดู (พราหมณ์) ซึ่งถ่ายทอดมาทางเขมร และมีปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ พระองค์ได้ทรงปลูกฝังความยึดมั่นในพุทธศาสนานิกายฝ่ายใต้ซึ่งมาจากอินเดียผ่านทางเขมรเช่นกัน ลงในจิตใจของชนชาติไทยอย่างแน่นแฟ้น ความพันพัวระหว่างศาสนาไม่ได้จบลงเพียงแค่การผสมความเชื่อถือระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาฮินดูเท่านั้น แต่ยังมีการสืบต่อของลัทธินับถือผีที่คนไทยนำติดตัวมาจากประเทศจีนอีกด้วย โดยที่ภายนอกบ้านของคนไทยแทบทุกหลังจะมีสิ่งปลูกสร้างอย่างหนึ่งลักษณะคล้ายรังนกพิลาป เป็นที่อยู่ของพระภูมิเจ้าที่ประจำบ้าน คนไทยรับเอาความเชื่อถือต่าง ๆ เหล่านี้มาปรับปรุงให้เข้ากันได้โดยไม่ลำบาก ในบางกรณียังเพิ่มความเชื่อถือโหราศาสตร์เข้าไป

อีกอย่างหนึ่ง ลักษณะที่ไทยยืมเอาศาสนาและศิลปมานั้น มาปรากฏอยู่ในภาษาหนังสือที่เขียนด้วย โดยดัดแปลงให้เป็นการแสดงความรู้สึกของคนไทยล้วน ๆ มีตัวอย่างในยุคแรกที่ขึ้นชื่อมาก เป็นศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหง เช่น

"กรุงสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจกอบ ใครใคร่ค้า, ค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส...."

ทั้ง ๆ ที่มีพวกตะวันตกมือยาวหน้ายาว และมีเหตุการณ์ร้าย ๆ ดังที่จะได้เล่าต่อไป นี่ก็นับได้ว่าเป็นประวัติความเป็นมาอันแท้จริงของชนชาติหนึ่งได้

เมื่อราชวงศ์ของพระเจ้ารามคำแหงเสื่อมอำนาจลง รัฐของพระองค์ก็รวมเข้ากับอาณาจักรอื่นที่ใหญ่กว่า มีเมืองหลวงตั้งขึ้น พ.ศ. ๑๘๙๓ เหนือจากกรุงเทพ ฯ ขึ้นไปประมาณ ๕๐ ไมล์ และอยู่บนฝั่งแม่น้ำเดียวกัน เมืองนี้ชื่ออยุธยา กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาทรงปกครองดินแดนเกือบจะเท่ากับอาณาเขตของสยามปัจจุบัน และปราบพวกเขมรพ่ายแพ้ไป เรียกประเทศเขมรใหม่ว่า กัมพูชา และปล่อยให้นครวัดถูกปล้นทำลายหักพังอยู่ในป่าราวหกร้อยปี

เมื่อชาวยุโรปรุ่นแรกเข้ามาประมาณ พ.ศ. ๒๐๔๓ (คือพวกโปรตุเกสซึ่งตามรอยการเดินทางอ้อมแหลมกู๊ดโฮปของ วาสโก เดอ

กามา) ก็ได้พบว่าอยุธยามีพลเมืองประมาณหนึ่งล้านคน และมีวัดหลายร้อยวัด ในวัดมีโรงเรียน ห้องสมุด และโบสถ์ ซึ่งมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ๆ องค์หนึ่งสูงเกือบ ๕๐ ฟุต และหุ้มด้วยทองคำหนักถึงแปดร้อยปอนด์

ชีวิตของคนไทยจากสมัยนั้นมาสมัยนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลง ถ้าเปรียบเป็นภาพวงกลมซ้อนกันสามวง มีรัฐบาลกษัตริย์อยู่ที่ศูนย์กลางหรือวงใน และประชาชนอยู่วงนอก วัดก็อยู่วงกลาง คนไทยไปวัดตั้งแต่อยู่ในท้องมารดาที่ไปกราบไหว้พระ ไปเรียนหนังสือที่นั่น ไปหมอบรับการคัดจุกเมื่อตอนเข้าวัยหนุ่มสาว ไปเที่ยวงานวัดกับพ่อแม่เพื่อมองดูคู่ครองและนำของไปถวายพระ ก่อนจะแต่งงานก็เข้าวัดบวชอยู่ชั่วระยะฤดูหนึ่ง (จะบวชหรือสึกจากพระเมื่อใดก็ได้แล้วแต่ใจ) แล้วก็ไปวัดเพื่อทำพิธีบางอย่าง, ไปขอรับการทำนายโชคชะตาหรือไปสนทนาเพื่อเพิ่มพูนสติปัญญา และเมื่อถึงเวลาร่างกายก็ไปสู่วัดเพื่อการเผา ไม่ว่าจะเป็นชาวไร่ชาวนาหรือพระมหากษัตริย์ ชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่กับวัดเหมือนเส้นไหมที่พันอยู่ในกี่ ชีวิตคนไทยทุกวันนี้ก็เป็นเช่นนั้นมาก เขาไปดูทีวีที่วัดถ้าที่บ้านไม่มี

การรักษาขนบประเพณีโบราณต่อเนื่องมานั้น เกิดขึ้นกันถึงในเครื่องบินเจ๊ทที่เป็นราชพาหนะนำสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบัน (พระราชอนุชาของในหลวงอานันท์) ไปต่างประเทศ ข้าราชบริพารผู้ตามเสด็จซึ่งแต่งกายด้วยชุดจากปารีสหรือเซวิลโรว์จะคลานเข่าไปตามทางเดินในเครื่องบินเมื่อเวลาเข้าเฝ้า เพื่อกราบทูลความคิดเห็นตามที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาจากเคมบริดจ์หรือฮาวาร์ด *(ในบ้านของผู้ดีที่เคร่งขนบธรรมเนียมในกรุงเทพ ฯ เรามักจะได้เห็นคนรับใช้ซึ่งคอยระวังมิให้ศีรษะของตนอยู่สูงกว่านาย จะคลานไปในลักษณะเช่นเดียวกันเมื่อเวลาถือถาดคอกเทลมาให้ รูปร่างขนาดเล็กและลักษณะอ่อนน้อมของคนไทยทำให้ท่าทางเช่นที่ว่านี้ไม่น่าเกลียดอย่างที่ท่านอาจจะคิด ความตั้งใจที่จะให้ความเคารพด้วยการปฏิบัติเช่นนั้นประทับใจพวกชาวตะวันตกที่มักจะดูหมิ่นมากกว่านับถือ)*

ลักษณะของความเป็นเจ้านาย (ซึ่งแสดงให้เห็นได้บนเครื่องบินสูงขึ้นไปตั้ง ๓ หมื่นฟุต) นั้น มีมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรอยุธยา ราษฎรต้องถวายความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์แทนที่จะจงรักภักดีต่อประเทศ อำนาจของกษัตริย์ในสมัยนั้นจึงเด็ดขาด เพราะพระองค์ทรงเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งแม้แต่ในปัจจุบันนี้ก็ยังทรงเป็นเช่นนั้นในสายตาคนไทยอีกหลายล้าน โลหิตของบุคคลที่

ศักดิ์สิทธิ์จะหลั่งออกมามิได้ พระญาติวงศ์ที่ไม่ซื่อตรงไม่เคยถูกประหารชีวิตโดยการตัดศีรษะ แต่จะถูกนำเข้าบรรจุในถุงแพรทุบจนกระทั่งตายด้วยไม้จันทน์ พระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระญาติมากเพราะมีชายาได้หลายองค์ พระมเหสีองค์สำคัญที่สุดมียศเป็นพระราชินี ตามปกติโอรสองค์ใหญ่ของพระราชินีมักจะได้ทรงขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินแทน ทั้งยศและนามมีตั้งขั้นมากมาย สุดแต่จะมีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์เพียงใด แต่เพื่อที่จะป้องกันมิให้เจ้านายมีจำนวนมากกว่าราษฎรธรรมดา จึงมีหลักว่า ฐานันดรศักดิ์นั้นจะมีต่อไปเกินกว่า ๕ ชั่วคนมิได้ ฐานันดรศักดิ์นี้ต่ำลงชั่วละหนึ่งขั้น

ต่ำลงมาจากพวกเจ้านายและพวกราษฎรธรรมดาที่ได้รับยศตำแหน่งสูง ก็คือพวกชาวไร่ ชาวนา ซึ่งถ้าไม่ถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารหรือทำราชการแล้วก็จะมีโอกาสอยู่ทำไร่ทำนาตามสิทธิมูลฐานที่จะมีได้ ๒๕ ไร่ ในปัจจุบันนี้ ชาวนาก็ยังมักจะเป็นผู้ถือสิทธิเช่นที่ว่ามานี้ ที่ดินส่วนใหญ่อุดมสมบูรณ์จนข้าวสามารถจะงอกออกได้เพียงแต่ต้องแสงแดด การที่ไม่ต้องลำบากจากการอดอยาก จากการมีพลเมืองมากเกินไป หรือจากระบบเจ้าของที่ดิน ทำให้ราษฎรไม่ชินต่อความคิดเห็นในทางการเมืองของทั้งตะวันออกหรือตะวันตก คนไทยไม่คิดว่าจำเป็นที่จะต้องทำงานให้มากเกินไปในอากาศที่ร้อน

จัดเช่นนั้น การค้าขายถูกปล่อยให้อยู่ในมือของพวกคนจีนที่อพยพเข้ามา ซึ่งมีพลังงานมากจนสามารถทำให้ประเทศร่ำรวย และสายเลือดของเขาแทรกซึมเข้าไปแม้ในเชื้อสายของในหลวงอานันท์ ฯ พวกคนจีนเป็นปัญหาสำคัญในฐานะชนกลุ่มน้อยจำนวนมากที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้

หลังจากที่ชาวโปรตุเกสได้เข้ามาถึงอยุธยาแล้ว พวกฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศสก็ตามเข้ามา คนชาติต่าง ๆ เหล่านี้ทุกชาติได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี ได้โอกาสทำการค้าขาย พระเจ้าแผ่นดินทรงบริจาคเงินช่วยในการสร้างโบสถ์แห่งแรกของชนชาติต่าง ๆ เหล่านี้ด้วย ความอดทนเป็นส่วนสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา ซึ่งถือหลักว่าความรอดพ้นของแต่ละคนนั้นควรจะต้องกระทำในใจของตัวเอง พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนความอ่อนโยนด้วย และแม้ว่าผู้เขียนจะไม่ทราบว่ามีชนชาติใดอ่อนโยนยิ่งกว่าคนไทย (*ยกเว้นเมื่อเวลาเขาเตะกันในการชกมวยไทยแบบประหลาดพิศดาร*) แต่การปฏิบัติต่อกันอย่างรุนแรงก็ไม่ใช่ของประหลาดสำหรับคนชั้นสูงในราชอาณาจักร อุบายประหัตประหารมักจะมีในวงใกล้ราชบัลลังก์ คราวหนึ่งกษัตริย์พระองค์หนึ่งถึงกับทรงประหารโอรสเสีย ๗ องค์ โดยทรงเกรงว่าองค์ใดองค์หนึ่งอาจจะทรงมีความใฝ่สูงเร็วเกินเวลาอัน

สมควร นอกจากนั้นก็มีการทำสงครามกัน นอกจากศาสนาคริสเตียนแล้วพวกโปรตุเกสได้นำเอาวิธีการหล่อปืนมาจากตะวันตกด้วย แต่ช้างซึ่งใช้เช่นเดียวกับรถถังในปัจจุบันก็ยังเป็นอาวุธทางยุทธวิธีที่สำคัญในการต่อสู้กับรัฐที่อยู่ใกล้เคียง ไทยมักจะชนะ นอกจากเมื่อรบกับคู่ปรับที่สำคัญที่สุดคือพม่า ซึ่งเป็นฝ่ายได้เปรียบในสงครามอันยืดยาวและขมขื่น

เหตุการณ์ใหญ่เกิดขึ้นจากคำขอช้างเผือกของพระเจ้าแผ่นดินพม่า คนไทยนับถือช้างเผือก ซึ่งเป็นสีชมภูมากกว่าจะเป็นสีขาว ถือว่าเป็นสัตว์ที่นำโชคมาให้ เล่ากันว่า โดยที่ช้างเหล่านี้ (*ซึ่งในปัจจุบันนำมาเก็บไว้ที่สวนสัตว์แทนโรงช้างใหญ่ในพระบรมมหาราชวัง*) เกี่ยวพันกับพระมหากษัตริย์ เมื่อช้างอายุยังน้อยจึงมีผู้หญิงมายืนเปิดนมยืนเรียงแถวให้ช้างดูดนม ช้างเหล่านี้ได้รับการเอาอกเอาใจเป็นอย่างยิ่ง พระเจ้าแผ่นจะทรงป้อนช้างนี้ด้วยหน่ออ้อยทั้งอกใหม่กับพระราชทานชื่อและยศให้ กษัตริย์องค์ที่พวกพม่าขอช้างนั้นทรงมีช้างเผือกไม่น้อยกว่า ๗ เชือก เป็นจำนวนที่ประเสริฐมาก

การปฏิเสธคำขอของพม่านี้ เป็นเหตุให้เกิดการสู้รบกันไม่หยุดหย่อนตลอดระยะเวลา ๓๐๐ ปี ทำให้เกิดมีทั้งคนดีและคนเลวขึ้น เช่นเดียวกับสงครามระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศส จนกระทั่ง

อังกฤษปราบพม่าลงได้ การบุกรุกประเทศจากทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์เลยแถวน้อยจึงสิ้นสุดลงแต่ก่อนหน้านั้น คือหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ พม่าตีอยุธยาได้และเข้าปล้นทำลายลงเสียยับเยิน ได้ปลงพระชนม์กษัตริย์กับราชบริพารจำนวนมากแล้วจับพาไปเป็นเชลย ทิ้งผู้คนไว้แต่เพียงประมาณสักหนึ่งหมื่นคนให้อยู่ในเมืองที่มีผู้คนถึงหนึ่งล้านคนมาแล้ว ในชั่วระยะเวลา ๔ ศตวรรษของกรุงศรีอยุธยาได้มีพระมหากษัตริย์ปกครองมาถึง ๓๓ พระองค์ ในจำนวนนี้มีที่ถูกปลงพระชนม์หรือปลงพระชนม์คู่แข่งขันเสียอีกประมาณ ๑ ใน ๓ ผู้ปลงพระชนม์มีทั้งข้าราชการ พี่น้อง และแม่ ดังนั้น เมื่อในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคต บรรดาผู้คนประเภทต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาได้เกี่ยวข้องอยู่อย่างใกล้ชิด ความสงสัยเกิดมีได้จากตัวอย่างที่มีมาแล้วจำนวนมาก

อยุธยาซึ่งถูกพม่าทำลายนั้น เป็นศูนย์การค้าที่สำคัญของตะวันออก แม่น้ำซึ่งกว้างใหญ่ปลอดภัยและไหลผ่านตัวเมืองด้วยทำให้มีความสำคัญเช่นนั้นขึ้น คนไทยซึ่งเชื่อถือในทางโสยศาสตร์ตั้งชื่อแม่น้ำในตำแหน่งอันสูง คือ "*เจ้าพระยา*" แต่ชาวตะวันตกก็ยังคงเรียกกันแต่เพียงว่า "*แม่น้ำ*" ซึ่งเป็นคำไทยสำหรับเรียกทางน้ำใหญ่ การใช้แม่น้ำสายนี้ในทางการค้าเกิดขึ้นจากพระเจ้าแผ่นดิน

โดยเฉพาะองค์ที่ทรงดำเนินการค้าผ่านชาวกรีกชื่อ คอนสแตนติน-ฟอลคอน คนผู้นี้เข้ามาเมืองไทยในฐานะกลาสีธรรมดาในเรือของบริษัท บริติช อิสต์ อินเดีย มีอำนาจวาสนาขึ้นจนได้รับบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ แต่ต่อมาถูกประหารสับเป็นชิ้น ๆ ในปี พ.ศ. ๒๒๓๑ เพราะทำให้เกิดความหวั่นเกรงอำนาจจากตะวันตก ตั้งแต่นั้นมาก็มีความรู้สึกไม่ไว้ใจชาวตะวันตกเกิดขึ้นเหมือนเป็นปราการล้อมอยู่รอบประเทศสยาม ความรู้สึกนี้มีมาถึง ๑๕๐ ปี จนกระทั่งพระบรมอัยกาของในหลวงอานันท์ ฯ ทรงทำลายลงเสีย และในการที่ทรงทำเช่นนั้นได้ทรงหว่านพืชเรื่องเศร้าของในหลวงอานันท์ ฯ ไว้ด้วย

จากความพินาศของอยุธยาก็ได้เกิดมีราชวงศ์จักรี อันเป็นราชวงศ์ของในหลวงอานันท์ ฯ ขุนพลผู้หนึ่งชื่อ "*ตากสิน*" ได้หลบหนีออกไปจากอยุธยา นำขบวนการต่อต้านขับไล่พม่า สร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่และปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ พระองค์ได้ทรงตั้งบุตรของข้าราชสำนักผู้หนึ่งซึ่งเกิดกับภรรยาชาวจีนให้ได้รับตำแหน่งแม่ทัพ การใช้ชื่อตำแหน่งเป็นชื่อของผู้ดำรงตำแหน่งซึ่งเลิกใช้ชื่อดั้งเดิมเมื่อเกิดของตนก็ยังกระทำกันอยู่ เช่น พระยาจักรี (แม่ทัพของพระเจ้าตากสิน) ก็ถือเอาตำแหน่งนี้เป็นชื่อของตนด้วย เมื่อ

พระยาจักรีออกไปดำเนินการรบครั้งหนึ่งได้มีการกบฏขึ้นต่อพระเจ้าตากสินซึ่งทรงเสียพระสติและงดเสวยพระกระยาหาร แล้วทรงสวดมนต์วิงวอนให้เหาะได้ *หัวหน้ากบฏถวายราชบัลลังก์ให้พระยาจักรีซึ่งได้ทรงรับเมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ พระมหากษัตริย์องค์ใหม่ให้ปลงพระชนม์สมเด็จพระเจ้าตากสินด้วยท่อนจันทน์ แล้วก็ประหารหัวหน้ากบฏเสียด้วย เพื่อมิให้มีการกบฏเกิดขึ้นจนเป็นนิสัย*

พระยาจักรีมีนามว่า รามาธิบดีที่ ๑ พระองค์ได้ทรงสร้างเมืองหลวงขึ้นใหม่ที่หมู่บ้านต้นมะกอก (บางกอก) อยู่บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเหนือทะเลขึ้นมาประมาณ ๒๐ ไมล์ ตั้งชื่อใหม่ว่ารัตนราชนิเวศของอินทรา อันเป็นชื่อที่ชาวตะวันตกไม่สนใจ เมืองหลวงนี้ได้ขยายตัวขึ้น มีวัดวาอาราม และปราสาทราชวังเพิ่มเติมขึ้นในท่ามกลางคลองเล็กคลองน้อย ศูนย์กลางในสมัยนั้นคือพระบรมมหาราชวัง เช่นเดียวกับในสมัยนี้ พวกนักท่องเที่ยวทุกคนย่อมรู้จักกำแพงสูงสีขาว มีช่องเสมาซึ่งล้อมรอบนครขนาดเล็กอยู่ภายในนครนั้นอีกนครหนึ่ง มีทั้งวัด ตึก ตำหนักต่าง ๆ ท้องพระโรงสวนสำราญ โรงละคร และเขตหวงห้ามซึ่งเรียกว่า "**ข้างใน**" อันเป็นที่อยู่ของบรรดาชายาและโอรสธิดาทั้งหลาย

"ข้างใน" เป็นแบบฉบับของหญิงไทยซึ่งยังมีอยู่ ความคิดในเรื่องการเป็นเพื่อนหรือผู้ร่วมชีวิตในระหว่างสามีกับภรรยานั้นค่อย ๆ

มีมากขึ้นด้วยความพยายามของสตรีไม่กี่คนที่เคยได้รับการศึกษามาจากตะวันตก เพราะพวกผู้หญิงมักคิดว่าเป็นการเพียงพอแล้วที่จะทำตัวให้สวยงาม ที่จะแสดงความรักอย่างอ่อนโยน ที่จะปล่อยให้ความคิดนึกอยู่เพียงในระหว่างเหตุผลอันยิ่งยืนของพุทธศาสนากับความลึกลับของดวงชะตาของตนเอง ที่จะยิ้มแย้มให้แก่ชีวิตอันยุ่งยากทั้ง ๆ ที่น้ำตาคลอตาสีดำขลับ ที่จะสะสมเพชรพลอย ที่จะพะเน้าพะนอลูกชาย ที่จะลงโทษลูกสาวโดยการดัดนิ้วซึ่งจะช่วยทำให้นิ้วของเด็กอ่อนเหมือนกับของตัวเองด้วย ที่จะเตรียมอาหารให้พร้อมเสร็จตั้งแต่รุ่งอรุณทันเวลาที่พระสงฆ์อุ้มบาตรเดินผ่านมา ที่จะนั่งเงียบ ๆ อยู่ทางด้านหนึ่งภายในบ้านจนกว่าแขกของสามีจะเอ่ยทักทายขึ้นก่อน ผู้หญิงไทยจึงมีชีวิตคล้าย ๆ กับพระจันทร์ซึ่งได้รับแสงสว่างและความงดงามจากพระอาทิตย์คือผู้ชาย แต่ก็เช่นเดียวกับพระจันทร์ด้วยเหมือนกันที่เธอมิได้ขาดอำนาจลึกลับที่บังคับให้น้ำขึ้นลงได้

อำนาจที่ว่านี้ต้องไปเผชิญกับอำนาจอีกอย่างหนึ่ง คือธรรมเนียมที่ยอมให้ชายมีภรรยาได้มากกว่า ๑ คน แม้ว่ากฎหมายในปัจจุบันจะยอมให้ภรรยาคนที่หนึ่งเท่านั้นจดทะเบียนได้ แต่สังคมก็ยอมรับภรรยาและลูกอีกไม่ว่าจะสักกี่คนก็ตามโดยไม่สะใจไต่ถามใคร ๆ ก็อาจจะมีบ้านอยู่ในเมือง มีบ้านพักอยู่ในต่างจังหวัด มีรถแข่งและมีรถนั่งอย่างสวยงาม แต่สมบัติทางวัตถุนั้นมีจำนวน

จำกัดไม่กี่อย่าง ส่วนภรรยาใหม่นั้นย่อมเป็นความสุขอย่างใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน สำหรับคนจนภรรยาใหม่ก็เท่ากับคนช่วยหารายได้เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งคน การมีภรรยาได้หลายคนนี้มักจะมีเหตุผลทั้งในทางธุรกิจและทางการทูต เช่น ตัวอย่างต้นวงศ์จักรีคือพระรามาธิบดีที่ ๑ มีชายาถึง ๒๙ พระองค์ ในจำนวนนี้มีหลายคนเป็นลูกสาวพวกขุนนางที่ต้องการถวายและพระองค์ได้ทรงรับไว้ตามความเหมาะสม

บรรดาชายาและสนมอยู่แต่ข้างในและไม่อาจออกไปได้ ทรงมีโอรสและธิดาถึง ๔๒ องค์ด้วยกัน มีข้าราชบริพารอีกนับพันซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นหญิง แม้กระทั่งตำรวจวังข้างใน นอกจากพระเจ้าแผ่นดินแล้วชายอื่นจะเข้าไปมิได้ ความสนพระราชหฤทัยต่อพระญาติวงศ์ของพระรามาธิบดีที่ ๑ มีเป็นครั้งเป็นคราว พระองค์เองทรงมีพระราชภาระต้องไปทำการรบ หรือดำเนินการฟื้นฟูกรุงสยามขึ้นใหม่โดยจัดสร้างกฎหมายขึ้น ปรับปรุงแก้ไขระเบียบสงฆ์และวินัย ส่งเสริมศิลปะ จัดตั้งรัฐบาลและสร้างเมืองหลวงอันงดงามขึ้น ตั้งแต่ต้นวงศ์มาจนถึงกษัตริย์องค์ปัจจุบัน คือพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลฯ (พระราชอนุชาธิราชของในหลวงอานันท์ ฯ) เชื้อพระวงศ์จักรีล้วนแล้วแต่ปรีชาสามารถ เมื่อพระรามาธิบดีที่ ๑ ขึ้นครองราชย์นั้น (พิธีราชาภิเษกซึ่งได้จัดให้มีขึ้นสำหรับกษัตริย์ทุกพระองค์ในลำดับ

ต่อ ๆ มา ยกเว้นในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งสวรรคตเสียก่อน) เป็นพิธีที่ได้มาจากความเชื่อถือของลัทธิฮินดูที่ว่า เมื่อแผ่นดินได้เย็นลงจากสภาพที่เป็นลูกไฟของโลกแล้ว กลิ่นไอของพื้นดินได้ทำให้เทพเจ้าลงมาสู่โลก ต่อมาเทพเจ้าเหล่านี้ได้กลายเป็นมนุษย์และผู้เป็นหัวหน้าก็ได้เป็นต้นวงศ์กษัตริย์ทั้งหลาย ในปัจจุบันนี้ แม้แต่คนไทยที่มีการศึกษาอย่างดีที่สุดก็ยังไม่อาจสลัดความเชื่อถือในเรื่องความเป็นสมมุติเทพของกษัตริย์ออกไปได้ มีเหตุการณ์พิสดารหลาย ๆ อย่างที่ทำให้มีการเชื่อถือเช่นนั้นอยู่ รวมทั้งพระนามหลายๆ พระนามของพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะพระนามที่เรียกกันว่า *"เจ้าชีวิต"*

ได้มีการพยายามที่จะชิงราชบัลลังก์จักรีของพระรามาธิบดีที่ ๑ และต่อมาในตอนต้นที่พระรามาธิบดีที่ ๒ ขึ้นครองราชย์ กล่าวคือพระโอรสของพระเจ้าตากสินทรงคิดจะแก้แค้นแทนพระบิดา ความยุ่งยากในตอนต้นรัชกาลที่ ๒ นี้คงเนื่องจากพระองค์ทรงมีช้างเผือกแต่เพียง ๒ เชือกอาจเป็นได้ แถมเชือกหนึ่งก็พิการเสียด้วยเพราะเจ้าของเดิมได้ตัดหางออกเสียเพื่อที่จะได้เก็บช้างเผือกเชือกนั้นไว้เสียเอง อย่างไรก็ดี ในต่อมาพระองค์ได้ทรงมีช้างเผือกมาใหม่อีก ๓ เชือก และเหตุการณ์ทุกอย่างก็เรียบร้อย

พระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงเปลี่ยนแปลงกฎหมายใหม่หลายฉบับ รวมทั้งฉบับที่ยอมให้มีการหย่าร้างกันได้โดยสมัครใจของทั้งสองฝ่าย (*ถ้าขาดความสมัครใจแล้ว การนอกใจของภรรยาจะทำให้สามีหย่าได้ แต่ถ้าสามีนอกใจ ภรรยาจะหย่าไม่ได้*) แม้ว่าจะมีชื่อเสียงว่าทรงมีเมตตา พระองค์ก็ได้ทรงบัญญัติให้มีการลงโทษปราบปรามผู้ติดยาฝิ่นอย่างหนัก แต่การติดฝิ่นก็ยังมีอยู่ แม้ว่าทุกคนในกรุงสยามทราบกันดีว่าโทษร้ายแรงที่สุดถึงตายได้ เมื่อการติดฝิ่นทำให้ต้องกลายเป็นปีศาจวิกลจริต อย่างไรก็ดีก็เช่นเดียวกับประเทศบริเตน พระองค์ทรงมีผลกำไรจากการส่งฝิ่นไปขายนอกประเทศ เป็นแต่มิได้ทรงทำสงครามกับกรุงปักกิ่งที่ไม่ยอมซื้อฝิ่นอย่างบริเตน ลัทธิล่าเมืองขึ้นของอังกฤษกำลังรุดหน้าอย่างเต็มที่ในยุคนั้น การที่อังกฤษยึดพม่าได้ก็เป็นประโยชน์แก่พระองค์ แต่การที่ฝรั่งได้ก้าวเข้ามาในโคชินไชน่าทำให้กรุงสยามต้องตกอยู่ในหว่างกลางของมหาอำนาจทั้งสองอย่างไม่สบายใจ มหาอำนาจตะวันตกเริ่มผลักดันปราการต่อต้านตะวันตก ซึ่งมีมาหลังจากมรณกรรมของฟอลคอนชาวกรีก แต่พระรามาธิบดีที่ ๒ ไม่สู้จะทรงสนพระราชหฤทัยนัก พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยในการแต่งกาพย์กลอน และได้ทรง

แต่งตั้งคู่แข่งขันของพระองค์ในศิลปนี้ให้มีบรรดาศักดิ์เป็นพระศรีสุนทรโวหาร

ในบรรดาพระราชโอรสธิดาทั้ง ๔๒ พระองค์นั้น มีพระราชโอรสที่ทรงมีพระอัจฉริยะน่ารักพระองค์หนึ่งซึ่งทรงเห็นการณ์ไกล และจะเป็นผู้ทำลายปราการแอนตี้ตะวันตกดังกล่าวลงต่อไป ท่านผู้นี้คือ *พระมหากษัตริย์มงกุฎ* ผู้เป็นพระมไหยกาของในหลวงอานันท์ ฯ ทรงเป็นผู้ที่ชาวต่างชาติรู้จักกันมาก เพราะจดหมายเหตุรายวันของ *แหม่มแอนนา เลียวโนเวนส์* และบรรดาการบันเทิงซึ่งอาศัยเค้าเรื่องจากจดหมายเหตุนั้น เช่น เรื่องเดอะคิงแอนด์ ไอ

พระองค์ยังทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่เมื่อพระรามาธิบดีที่ ๒ สวรรคต แต่แม้ว่าพระองค์จะเป็นเจ้าฟ้าองค์ใหญ่ที่สุด (เจ้าฟ้าเป็นฐานันดรสำหรับพระราชโอรสของพระราชินี) ก็มีพระโอรสร่วมพระราชบิดาอีกองค์หนึ่งสถาปนาพระองค์เองขึ้นเป็นพระรามาธิบดีที่ ๓ ดังนั้น พระมหากษัตริย์มงกุฎจึงทรงอยู่ในวัดต่อไป โดยถือหลักของคนไทยที่ว่ากาลเทศะนั้นสำคัญกว่าอย่างอื่น หลักนี้ทำให้คนไทยเป็นนักการทูตที่สามารถ แม้จะถูกผลักดันมากเหลือเกินก็ยอมโอนอ่อนได้ ต่อเมื่อใดโอกาสอำนวยก็กลับแข็งเข้าทันที

ราวกับว่าสปริงภายในของความเป็นอยู่ของชาตินั้นอาจจะยืดหยุ่นได้โดยไม่มีอะไรเสียหาย

พระรามาธิบดีที่ ๓ ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจมากจนไม่อาจจะตื่นบรรทมได้ในตอนเช้า ใคร ๆ จะแตะต้องพระวรกายของพระมหากษัตริย์มิได้ กฎมณเฑียรบาลซึ่งมีอำนาจที่สุดนี้ (*ซึ่งมีตัวอย่างถึงตายเมื่อในหลวงอานันท์ฯ สวรรคต*) ทำให้มหาดเล็กในพระรามาธิบดีที่ ๓ ต้องขานยามอยู่นานเป็นชั่วโมงจนกระทั่งตื่นบรรทม เมื่อตื่นบรรทมแล้วจะทรงทำงานอย่างขมักเขม้น พิธีการทางศาสนาตามระเบียบของราชสำนัก ไม่เป็นอุปสรรคต่อพระราชภารกิจแต่อย่างใด เพราะทรงสามารถออกขุนนางโดยมีพระภิกษุสงฆ์อยู่ด้วยได้ ความอดทนของวงการสงฆ์ไทยนั้นมีมาก คราวหนึ่งเมื่อพระเจ้าแผ่นดินองค์ปัจจุบันทรงกลับจากการเสด็จต่างประเทศมาถึงกรุงเทพ ฯ ผู้เขียนเผอิญได้เข้าไปอยู่ในบริเวณโบสถ์สำคัญแห่งหนึ่งซึ่งมีพระพุทธรูปขนาดเท่าคน ๘๐ องค์ ตั้งเฉยอยู่เสมือนนั่งพิงพระพุทธเจ้าอยู่ใกล้ ๆ กันนั้น ผู้เขียนได้เห็นพระสงฆ์ ๓–๔ องค์นั่งอยู่บนพื้นหินอ่อน กำลังจิบน้ำชาบ้าง สูบบุหรี่บ้าง ฟังวิทยุทรานซิสเตอร์ซึ่งกำลังบรรยายเรื่องการเสด็จกลับของพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ บ้าง (*บุหรี่กับน้ำชาที่ไม่ใส่น้ำตาล ช่วยกำจัดความหิวในระหว่าง*

อาหารมื้อสุดท้ายของวันในตอนเช้า ท่านจะไม่ได้เห็นพระอ้วนมาก ๆ ใน กรุงสยาม) โบสถ์นั้นงดงามและเย็นสบายดี ผู้เขียนคิดว่าการได้นั่งพิงวิทยุในที่นั้นคงสบายมาก และผู้เขียนได้จากมาด้วยความรู้สึกเคารพในลัทธิที่ไม่มีพิธีรีตองใหญ่โต เป็นความจริงที่ท่านจะต้องถอดรองเท้าเมื่อเข้าวัด แต่เมื่อจะเข้าบ้านใคร ท่านก็ต้องถอดรองเท้าเหมือนกัน เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อเจ้าของบ้านและเพื่อให้พื้นไม้สักอันสวยงามสะอาด

ความอดกลั้นของพระสงฆ์เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้พวกมิชชันนารีตะวันตก ประสบความล้มเหลวที่จะเปลี่ยนแปลงคนไทยให้หันไปนับถือศาสนาคริสเตียน การปฏิบัติงานของมิชชันนารีนานถึงศตวรรษกึ่ง ทำให้มีผู้เปลี่ยนศาสนาได้บ้างเล็กน้อย ทั้ง ๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลา นอกจากครั้งเดียวเท่านั้น นั่นคือเมื่อครั้งที่พระรามาธิบดีที่ ๓ ทรงพยายามที่จะกำจัดโรคระบาดที่เกิดขึ้นในกรุงเทพ ฯ โดยทรงประกาศให้ทำบุญกัน พระองค์ได้ทรงซื้อสัตว์ที่กำลังจะถูกฆ่าปล่อยเป็นตัวอย่าง การทำบุญเช่นนั้นคนไทยมักจะทำกันในวันเกิด หรือในโอกาสสำคัญ ๆ โดยซื้อไก่ที่เขามัดไว้หรือปลาเป็น ๆ ในตลาดนำไปปล่อย พวกมิชชันนารีบางคนประกาศโต้แย้งว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นเรื่อง

ของการถือโชคลาง ทำให้พระรามาธิบดีที่ ๓ กริ้วเป็นอย่างยิ่ง จนกระทั่งส่งมราชบาดหลวงองค์หนึ่งต้องถวายเป็ดและห่านสำหรับทรงปล่อยจึงคลายกริ้วลงได้ งานที่ทำได้ผลตรงกว่าคืองานของ *หมอบรัดเล* มิชชันนารีอเมริกันที่มีชื่อเสียงซึ่งแสดงให้เห็นประโยชน์ของการปลูกฝี พระรามาธิบดีที่ ๓ ทรงให้หมอบรัดเลสอนวิธีปลูกฝีแก่หมอไทย มหาอำนาจตะวันตกเจาะปราการได้ผลด้วยเข็มฉีดยานั่นเอง

แต่หอกปลายปืนของมหาอำนาจตะวันตกก็ขยับมาใกล้ประเทศไทยด้วยเหมือนกัน พระรามาธิบดีที่ ๓ ได้ทรงเห็นชะตากรรมของ พม่า มลายู และจีน ที่ต้องเสียเกาะฮ่องกงให้แก่อังกฤษมาแล้ว จึงได้ทรงเซ็นสัญญาพระราชไมตรีอันมีใจความว่า "*อังกฤษกับไทยมีไมตรีต่อกัน รักใคร่นับถือและไว้วางใจซึ่งกันและกันด้วยความจริงใจและเปิดเผย*" อย่างน้อยที่สุดทั้งไมตรีและความรักใคร่นับถือยังคงมีอยู่อีก ๒–๓ ปีต่อมา ได้มีการเซ็นสัญญาไมตรีเช่นเดียวกันกับสหรัฐอเมริกาซึ่งมีผู้แทนเข้ามา ชื่อ "*เอ็ดวินราบัด ขุนนางอเมริกา*" ซึ่งก็คือเอ็ดมันโรเบิร์ต ทูตของประธานาธิบดี แอนดรู แจ๊คสันนั่นเอง

การดำเนินงานส่งเสริมการค้า การเสริมความงามกรุงเทพฯ โดยการขุดลอกคลอง การประหารคนจีนซึ่งจัดตั้งกันขึ้นเป็นพวก

องย์เสีย ๓,๐๐๐ คน และการจับพระเจ้าลาวซึ่งเป็นเมืองขึ้นมาขังกรุงประจานไว้ เหล่านี้ล้วนทำให้ระยะเวลา ๒๗ ปีของการครองราชย์ของพระรามาธิบดีที่ ๓ มิได้ขาดความขะมักเขม้น และตลอดระยะเวลานี้เจ้าฟ้ามงกุฎทรงดำรงฐานะภิกษุอยู่อย่างเงียบ ๆ เมื่อทรงพระชนมายุได้ ๓๓ พรรษา ทรงได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศน์ในกรุงเทพ ฯ ณ ที่นี้พระองค์ได้ทรงนำนิกายบริสุทธิ์นิกายหนึ่งของพุทธศาสนาออกเผยแพร่

พระองค์ทรงเรียนภาษาอังกฤษด้วย และทรงเป็นคนแรกของชาติที่เขียนและอ่านภาษาอังกฤษได้ แม้จะเป็นภาษาอังกฤษชนิดประหลาด ๆ เพราะเป็นการยากสำหรับคนไทยซึ่งคำพูดต่าง ๆ มีความหมายผิดกันตามลำดับเสียงทั้งห้า ยิ่งกว่านั้น คำภาษาไทยแท้ก็มีแต่พยางค์เดียว จำต้องเอามาเรียงกันเข้าเหมือนอย่างลูกคิดของชาวจีน เช่นตัวอย่างของคำว่า *ลูกจ้าง, หัวแม่มือ, ไฟฟ้า, ไม้ขีดไฟ,* และ*แม่น้ำ* เป็นต้น และโดยที่ไม่มีวิธีใช้พหูพจน์ในคำไทย ก็แก้โดยเติมคำลักษณะนามเข้าไป เช่น โต๊ะ ๓ ตัว ภาษาไทยไม่มีวิธีแสดงกาลโดยเปลี่ยนคำแต่ก็มีวิธีใช้ได้ดี เช่นกล่าวว่า ฉันไปกรุงเทพ ฯ เมื่อวานนี้ และโดยที่ไม่มีวิธีเปลี่ยนคำเพื่อแสดงเพศในภาษาไทย เวลาพูดภาษาอังกฤษผิด ๆ ถูก ๆ คนไทยก็อาจจะนำ

น้องชายมาแนะนำต่อท่านว่าเป็นน้องสาว เพราะคำว่าน้องใช้อย่างเดียวกันในภาษาไทย ในภาษาไทยการเขียนหนังสือไม่เว้นช่องว่างระหว่างคำ การเว้นวรรคตอนใช้วิธีเว้นช่องว่างระหว่างคำ นอกจากนั้นคนไทยยังมีราชาศัพท์ต่างหากสำหรับใช้พูดหรือพูดเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดิน ชื่อส่วนต่าง ๆ ของพระวรกายพระเจ้าแผ่นดินและการกระทำต่าง ๆ ของพระองค์ เช่น การกิน, การนอน, การเดิน, และเรื่องพิเศษบางอย่าง หรือสัตว์ที่ไม่สะอาด เช่น หมู ก็ล้วนแต่มีชื่อเรียกต่างหากทั้งนั้น อย่างไรก็ดี ก่อนที่ชาวตะวันตกจะเรียนภาษาไทยรู้ได้ ก็จะต้องประสบกับความยุ่งยากเกี่ยวกับชื่อเป็นอันมาก ไม่ใช่แต่ชื่อเมืองหลวงและชื่อแม่น้ำเท่านั้นที่คนไทยและชาวตะวันตกเรียกผิดกัน แต่ชื่อของบุคคลก็ไม่ออกเสียงอย่างที่เขียนด้วย ท่านองเดียวกับฝรั่งอังกฤษพวกหนึ่งเหมือนกัน

เจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงเรียนภาษาละตินและคัมภีร์ไบเบิล แต่ภาษาอังกฤษช่วยทำให้พระองค์สามารถก้าวเข้าสู่วิชาการระดับสูงของชาวตะวันตก ความสามารถนี้มีความสำคัญเป็นอันมากเมื่อพระรามาธิบดีที่ ๓ สวรรคต และพระองค์ทรงลาสิกขาบทมาเป็นกษัตริย์ได้ เมื่อทูตจากประเทศอังกฤษเข้าเฝ้าพระองค์ใน พ.ศ.

๒๓๙๘ ทูตได้เห็นพระองค์ประทับอยู่บนพระราชอาสน์ในท่ามกลางแสงเตือน ทรงสวมมงกุฎประดับเพชร เมื่อได้พระราชทานบุหรี่ซิการ์ให้แก่ชาวอังกฤษแล้ว ได้ทรงเชิญทูตเข้าไปในห้องทรงพระอักษรซึ่งเต็มไปด้วยนาฬิกา ปรอทบารอมิเตอร์ และเครื่องมืออย่างอื่น ๆ มีแบบจำลองรถไฟซึ่งพระนางวิคตอเรียส่งมารวมอยู่ด้วย ทั้งนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงจิตใจที่ได้สลัดหลุดพ้นจากความป่าเถื่อนและได้ก้าวเข้ามาสู่ความเจริญของพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ด้วยความปรีดาปราโมทย์และทรงตั้งพระทัยที่จะทำให้ประเทศสยามเจริญรอยตามพระองค์

แต่ก่อนมานั้น ผู้คนพลเมืองจะต้องเบือนสายตาไม่อาจจ้องดูพระวรกายของกษัตริย์ มิฉะนั้นจะถูกตำรวจหลวงยิงด้วยลูกดอกที่ตา พระองค์ทรงประกาศว่าต่อไปนี้ใครจะมองดูพระองค์ก็ได้ แต่ก่อนนี้ทั้งชายและหญิงปิดแต่เฉพาะร่างกายท่อนล่าง พระองค์ทรงประกาศให้ปกปิดร่างกายท่อนบนด้วย ทรงให้เหตุผลว่าจำเป็นจะต้องปกปิดร่างกายท่อนบนเนื่องจากอาจมีรอยแผลเป็น หรืออาจจะมีเหงื่อไคลมาก จะทำให้เป็นที่น่ารังเกียจทั้งสองอย่าง พระองค์ได้ทรงพยายามที่จะปรับปรุงกรุงสยามให้เป็นสมัยใหม่ขึ้น ได้ทรงออกประกาศมากกว่า ๕๐๐ ฉบับ ปรากฏว่าแต่ละฉบับเริ่มต้นด้วยพระนามต่าง ๆ และ

ถ้อยคำว่า โดยพระบรมราชโองการมานสุรสีหนาท ประกาศเหล่านี้มีตั้งแต่ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาไปจนประกาศให้ห้ามทิ้งซากสัตว์ลงในลำคลองและแม่น้ำ

เพื่อเป็นการดำเนินรอยตามปฐมกษัตริย์ในการสร้างกรุงเทพ ฯ ให้สวยงาม พระองค์เป็นองค์แรกที่ได้ทรงสร้างถนนและขุดคลอง ประทับรถม้าคู่ออกไปทรงกำกับงานด้วยพระองค์เอง พระองค์เสด็จไปในอ่าวไทยโดยเรือพระที่นั่งพายเพื่อความเกษมสำราญ และเพื่อทรงตรวจดูกองเรือสินค้าใช้เครื่องจักรไอน้ำ ซึ่งได้ทรงจัดตั้งขึ้นโดยมีคนอังกฤษเป็นนายเรือ. พระองค์ทรงสนับสนุนการนำวิธีการรักษาในโรงพยาบาลแบบตะวันตกเข้ามาใช้ในประเทศของพวกมิชชันนารี ทรงตั้งโรงพิมพ์ขึ้นด้วยความช่วยเหลือของหมอบรัดเล ทรงจัดตั้งโรงกษาปณ์เพื่อทำเงินเหรียญใช้แทนเงินก้อน และได้ทรงจัดตั้งกองทัพมีนายทหารอังกฤษเป็นผู้บังคับบัญชา และทหารสวมเครื่องแบบสีแดงของอังกฤษ (*พระราชอนุชาของพระองค์สนพระทัยในวิชาการปืนใหญ่มาก จนกระทั่งคนสวนและคนครัวก็ต้องเป็นคนปืนที่ได้รับการฝึกฝนแล้ว*) แต่งานที่ได้ผลอย่างสำคัญยิ่งของพระรามาธิบดีที่ ๔ ก็คือการจ้างที่ปรึกษาชาวตะวันตกเข้ามาช่วยจัดวิธีปฏิบัติราชการ ความมุ่งหมายเบื้องหลังการที่ได้ทรงปฏิบัติ

พระราชภารกิจเหล่านี้ ไม่ใช่แต่เพียงพระประสงค์ที่จะให้ประเทศไทยทันสมัยเท่านั้น พระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยที่จะไม่ให้มหาอำนาจตะวันตกหาเหตุแก้ตัวเข้ามาแทรกแซงได้ เพื่อวัตถุประสงค์นี้ พระองค์ได้ทรงยินยอมให้ทำสัญญาโดยไม่ต้องเสียเอกราช ได้ทรงขยายกิจการค้าให้กว้างขวางขึ้น ทรงส่งเสริมการผลิตข้าวซึ่งได้เป็นกำลังสำคัญของเศรษฐกิจไทยตั้งแต่นั้นมา

โดยที่พระราชวงศ์ของพระองค์เป็นที่มาของผู้นำชาติส่วนใหญ่ พระองค์ได้ทรงทำให้พระญาติวงศ์ก้าวหน้าในความคิด โดยใช้ครูชาวตะวันตกมาสอนหนังสือพระราชโอรสธิดา *ทรงมีพระราชโอรสธิดาถึง ๘๒ พระองค์ มีพระชายา ๓๕ พระองค์* นับเป็นสถิติของคนไทย และเป็นที่น่าพิศวงยิ่งขึ้นเพราะได้เคยทรงอภิเษกสมรสและมีโอรสธิดาแล้ว ๒ พระองค์ เมื่อตอนที่ทรงอุปสมบทขณะพระชนมายุได้ ๒๐ พรรษาแล้ว ได้ทรงงดเว้นการเกี่ยวข้องทางกามารมณ์อย่างเคร่งครัด จนกระทั่งได้ขึ้นทรงราชย์เป็นกษัตริย์เมื่อพระชนมายุ ๔๗ พรรษา สวรรคตเมื่อพระชนมายุ ๖๔ พรรษา พระราชโอรสองค์ที่สำคัญที่สุด คือ *เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์* และบรรดาอนุชา ขนิษฐา พระองค์ได้ทรงจ้างหญิงชาวอังกฤษ ชื่อ *แอนนา เลียวโนเวนส์* เข้ามา คนผู้นี้เขียนหมายเหตุบันทึกไว้ผิด ๆ ซึ่งแว่น

ถ่ายภาพยนตร์อันบิดเบือนของฮอลลีวู้ดมิได้ช่วยทำให้ดีขึ้น แต่ความจริงข้อหนึ่งยังประจักษ์อยู่ว่า พระรามาธิบดีที่ ๔ มีพระราชอัธยาศัยอ่อนหวานทั้ง ๆ ที่ทรงพระพิโรธได้อย่างฉุนเฉียว ความสนพระราชหฤทัยในวิทยาการเป็นอย่างยิ่ง ทำให้พระองค์เป็นกษัตริย์ที่น่าสนใจที่สุดในบรรดากษัตริย์ไทยทั้งหลาย

ครั้งหนึ่งได้ทรงเขียนหนังสือเกี่ยวกับช้างเผือกไว้เรื่องหนึ่งเกี่ยวกับคุณสมบัติอันสำคัญต่าง ๆ ของช้าง ได้ทรงเล่าไว้ถึงเสียงกรนอย่างไพเราะ และได้ทรงยอมรับว่ารสนิยมของแต่ละคนในเรื่องนี้ย่อมแตกต่างกัน เช่นเดียวกับในการตัดสินความงามของสตรีวิทยาศาสตร์เป็นวิชาที่โปรดปรานที่สุดโดยเฉพาะอย่างยิ่งดาราศาสตร์เวลาเสด็จประพาสมักจะทรงอ่านจุดที่ตั้งของดวงอาทิตย์เพื่อกำหนดเส้นรุ้งแวง และได้ทรงคำนวณเวลาสุริยคราสหมดดวงเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๑ ได้อย่างถูกต้อง เป็นการกำจัดความเชื่อถือของราษฎรที่ว่าเหตุการณ์เช่นนั้นเกิดจากงูใหญ่อมพระอาทิตย์ ได้ทรงเชิญนักวิทยาศาสตร์ต่างประเทศมาชมสุริยุปราคากับพระองค์ ณ สถานที่เหมาะแห่งหนึ่งห่างออกไปจากกรุงเทพ ฯ และทรงได้รับเชื้อไข้จับสั่นจากที่นั้น ขณะที่จะสวรรคตในวันพระราชสมภพเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ผินพระกายไปเบื้องขวาในลักษณะเดียว

กับพระพุทธเจ้า และทรงเปล่งพระวาจาอย่างเรียบ ๆ เป็นคำแนะนำเช่นที่เคยทรงแนะเสมอว่า "*นี่คือวิธีตายที่ถูกต้อง*"

เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์พระราชโอรสได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติแทน ทรงนำประเทศสยามเข้าสู่ศตวรรษที่ ๒๕ ด้วยความองอาจภาคภูมิที่บรรดาสุภาพสตรีของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปได้ชื่นชม เมื่อเสด็จประพาสเป็นทางการ พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ไทยองค์แรกที่เสด็จไปไกลในต่างประเทศ พระราชบิดาของพระองค์ประทับอยู่ในเงาของอดีตครึ่งพระองค์ แต่พระองค์เองทรงก้าวเข้าสู่ปัจจุบันอย่างสง่าผ่าเผยด้วยความมั่นพระทัย

พระองค์ได้ทรงเลียนตัวอย่างเป็นอันดีมาจากสมเด็จพระราชบิดา ทรงจ้างคนอังกฤษมาเป็นที่ปรึกษาทางการคลัง คนอเมริกันทางต่างประเทศ คนฝรั่งเศสทางกฎหมาย และคนเดนมาร์ก เยอรมันกับชาวเบลเยี่ยมผู้มีชื่ออีกคนหนึ่งทางด้านอื่น ๆ ได้ทรงจัดตั้งให้มีการศึกษาวิชาการระดับต่ำสุดถึงสูงสุด ทรงจัดตั้งกรมตำรวจ กิจการไปรษณีย์ และการรถไฟ โรงพยาบาล โรงพยาบาลโรคจิต โรงเรียนแพทย์และหน่วยงานสาธารณสุข โรงเรียนกฎหมาย ประมวลกฎหมายอาญา วิธีการศาลยุติธรรม และวิธีการราชทัณฑ์ที่ปรับปรุงแก้ไขใหม่ การออกโฉนดให้เจ้าของที่ดินซึ่งส่วนมากพระองค์

ได้ทรงซื้อไว้เพื่อเป็นกองทุนของผู้ที่สืบราชสันตติวงศ์ สรุปสั้น ๆ อาจกล่าวได้ว่าเพียงแต่เอาพระหัตถ์ฉุดกระเกี่ยววิเศษ สยามก็ได้กลายเป็นรัฐสมัยใหม่ในศตวรรษที่ ๒๕

สำหรับผู้ที่ชอบอ่านเรื่องอาหรับราตรี อะไรจะเหมาะยิ่งไปกว่าให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจุฬาลงกรณ์คล้ายกับตัวบุคคลในเรื่องของนักเล่านิยาย ซึ่งทำให้คนสนุกสนานได้ถึงพันกับหนึ่งทิวา เราได้เห็นพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ซึ่งเสด็จประพาสที่ต่าง ๆ โดยมีข้าราชบริพารตามเสด็จ ๓ หรือ ๔ พันคน ล้วนแต่เดินทางด้วยเรือจำนวนมากมาย ไปด้วยกำลังคนแจวพายสีแดง พักผ่อนตามปะรำไม้ไผ่ซึ่งสร้างขึ้นเป็นที่พักในเวลากลางคืน ปะรำประดับประดาไปด้วยดอกไม้ ใช้กลีบเย็บติดกันเป็นสีสันต่าง ๆ เราได้เห็นพระองค์ทรงสอนวิชาความรู้ให้แก่พระโอรสธิดาที่โชคดีได้เป็นที่โปรดปรานในบรรดาพระราชโอรสธิดาทั้ง ๗๗ องค์ พระเจ้าชีวิตทรงตื่นบรรทมในเวลาเที่ยงวัน และทรงปฏิบัติพระราชภาระกิจไปจน ๔ นาฬิกา แล้วทรงพาข้าราชบริพารไปในรถไฟฟ้าสีเหลืองเปิดประทุน หรือเสวยอาหารที่พ่อครัวชาวจีนและชาวอินเดียจัดถวาย ทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องอาหาร และได้เคยเขียนตำรากับข้าวของชาวตะวันตกขึ้นไว้เล่มหนึ่ง มีวิธีทำแซนวิชต่าง ๆ ถึง

๑๑ อย่าง เรื่องที่โปรดเช่นนี้ไม่เป็นประโยชน์แก่พระวรกาย ซึ่งในเวลาต่อมาถูกรบกวนด้วยโรคเบาหวาน และโรคอื่น ๆ อีกหลายอย่าง

แม้ว่าพระองค์จะสวรรคตใน พ.ศ. ๒๔๕๓ เมื่อมีพระชนมายุเพียง ๕๗ พรรษา แต่รัชกาลของพระองค์ก็ยืนนานถึง ๔๒ ปี เพราะได้เสด็จขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่นั้น ได้ทรงมีผู้สำเร็จราชการชื่อเดียวกันกับผู้สำเร็จราชการที่เคยปลงพระชนม์กษัตริย์องค์หนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา แม้ว่าเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นนั้นไม่ได้เกิดซ้ำอีก แต่ก็มีสิ่งที่ร้ายกว่าเกิดขึ้นใหม่ คือกลุ่มเจ้านายที่ทรงอำนาจ (*เจ้านายเชื้อพระวงศ์*) เจ้านายเหล่านี้ทรงบังคับบัญชากระทรวงทบวงกรมได้อย่างสามารถ และโดยที่ต้องรับผิดชอบต่อเฉพาะองค์พระมหากษัตริย์ซึ่งมีพระราชภาระมากเท่านั้น จึงกลายเป็นบุ่มที่คนอื่น ๆ ทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกที่เป็นผลผลิตใหม่จากโครงการศึกษาใหม่เข้ามาเกาะเพื่อหวังความก้าวหน้าในทางการงานและโภคทรัพย์ วังของเจ้านายเหล่านี้ได้กลายเป็นราชสำนักน้อย ๆ ที่บรรดาคนโปรดคอยหมอบกราบแวดล้อม และพวกข้าราชการต้องคอยประจบประแจง นี่คือจุดตั้งต้นของการต่อสู้ในทางการเมืองในศตวรรษที่ ๒๕ ของกรุงสยาม

เรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องโศกของในหลวงอาเน้นท์ ๆ คือวิธีการเสด็จร่วมอภิรมย์กับพระสนมกำนัลและพระ

ชายาทั้ง ๙๒ องค์นั้นมีไม่น้อยที่ไม่เคยร่วมแท่นพระบรรทม ในบรรดาที่ประทับของพระองค์ที่ในวัง ข้างใน มีอยู่ที่หนึ่งเรียกว่าห้องเหลืองอันเป็นที่ซึ่งพระสนมที่ไม่โปรดต้องคอยหมอบเฝ้าอยู่ในตอนค่ำตลอดปีเวลาเสด็จผ่าน โดยมิได้ทรงมองดูเลย มีพระมเหสีอยู่เพียง ๓ พระองค์เท่านั้นที่ไม่เคยต้องหมอบเฝ้าอยู่ตรงนั้น พระมเหสีที่โปรดปรานนี้คือพระน้องนางพี่นาง ๓ พระองค์ ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระชายาองค์โปรดองค์หนึ่งของพระราชบิดา และทรงเป็นพระกนิษฐาร่วมพระราชบิดาด้วย อันที่จริงการอภิเษกสมรสในระหว่างพระญาติใกล้ชิดไม่ใช่ของใหม่ แต่เหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นในเวลาต่อมาก็มิได้แสดงว่า พระราชวงศ์จักรีเข้มแข็งขึ้นมาด้วยเหตุนั้น แม้การรับรองทางวิทยาศาสตร์มีน้อยแต่ความสำคัญต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังมีมากอยู่ ก็คือ บุคคลิกลักษณะของพระมเหสีที่โปรดปราน เพราะถ้าไม่ใช่เหตุนี้แล้ว ในหลวงอานันท์ฯ อาจจะไม่สวรรคต และก็อาจจะไม่ได้ทรงมีพระราชสมภพด้วย

พระมเหสีพระองค์หนึ่งในพระพี่นางน้องนาง ๓ พระองค์, ทรงจมน้ำสวรรคตเมื่อมีพระชนมายุได้ ๒๑ พรรษา เพราะเรือพระที่นั่งคว่ำ โดยที่กฎมณเฑียรบาลห้ามถูกต้องพระวรกายของเจ้านาย ทั้งพระมเหสีพระองค์นั้นและพระราชโอรสธิดาเล็ก ๆ อีก ๒ องค์

จึงไม่มีใครช่วยให้รอดพ้นจากจมน้ำได้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจุฬาลงกรณ์ต้องทรงสงบพระทัยอยู่ด้วยพระมเหสีพระพี่นางน้องนางอีกสองพระองค์ที่ยังเหลืออยู่ ทั้งสองพระองค์ต่างก็เป็นพระมเหสีด้วยกัน แต่องค์พระขนิษฐานั้นโปรดให้เป็นพระบรมราชินี พระบรมราชินีทรงเป็นอำนาจอยู่เบื้องหลังราชบัลลังก์ ได้ทรงรับแต่งตั้งให้เป็นผู้สำเร็จราชการในระหว่างที่เสด็จประพาสต่างประเทศ ได้ทูลถวายรายงานเป็นรายชั่วโมงถึงความรู้สึกต่อรสพระกระยาหารตลอดจนถึงพระบังคนหนักและเบา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระยศและเครื่องทรงเพชรพลอยแก่พระบรมราชินีรวมทั้งสร้อยพระศอไข่มุกราคา ๑๐๐,๐๐๐ ปอนด์ กับทรัพย์สินต่าง ๆ ที่มีดอกผลถึง ๙๐,๐๐๐ ปอนด์

พระบรมราชินีได้ทรงเจริญรอยตามพระราชนิยม จัดให้ราชสำนักของพระองค์เป็นโรงเรียนขึ้น มีหญิงสาวมาเล่าเรียนวิชาการเรือน และฝึกหัดกิริยามารยาท ได้ทรงสร้างและพระราชทานเงินสำหรับดอกผลให้แก่โรงเรียนสตรี และพระราชทานเงินทุนให้สตรีไปศึกษาเล่าเรียนในต่างประเทศ ได้ทรงจัดตั้งสภากาชาดขึ้น ได้ทรงส่งหญิงสาวไปเล่าเรียนวิชาการพยาบาลในประเทศอังกฤษ ทรงจัดให้มีนางผดุงครรภ์เข้าศึกษาเล่าเรียน เพื่อลดอัตราการตาย

อย่างน่ากลัวเพราะการคลอดลูกแบบโบราณ (*สตรีที่กำลังคลอด ต้องนั่งอยู่กับพื้นอันไม่สะอาด เด็กที่เกิดใหม่ถูกนำไปวางไว้ใกล้ ๆ กองไฟที่กำลังลุกโชน*) หลังจากที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจุฬาลงกรณ์สวรรคตแล้ว พระองค์ได้รับการสถาปนาให้ดำรงพระยศเป็นพระพันปี แต่ยังทรงปกครองพระราชวงศ์จักรีอยู่ จากทางภายในยังคงทรงปฏิบัติตามอย่างพระราชสวามี (*เสวยพระกระยาหารเย็นเมื่อเวลา ๔ ทุ่ม*) กับโปรดรถยนต์มาก ทรงเลือกสั่งซื้อรถยนต์จากแคตตาล็อกการแสดงรถยนต์ในกรุงลอนดอนปีละ ๓ – ๔ แบบ เพื่อพระราชทานแก่พระญาติ

สมเด็จพระพี่นางซึ่งทรงพระนามว่า สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา ทรงมีพระฐานันดรศักดิ์ต่ำกว่าลงไปเพียงชั้นเดียว แม้จะโปรดปรานการพนันมากเช่นเดียวกับประชาชนคนไทยส่วนมาก (*เมื่อพระชนมายุ ๕๗ พระพรรษา ครั้งหนึ่งได้ทรงเล่นโป๊กเกอร์เป็นเวลาถึง ๒๔ ชั่วโมง*) แต่ในทางด้านอื่น ๆ ได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจต่อประเทศเจริญรอยตามพระชนิษฐา ความสำคัญของเรื่องนี้ที่มีต่อเรื่องของเรา ก็คือได้มีหญิงสาวมาศึกษาเล่าเรียนที่ในวังของพระองค์ด้วยเหมือนกัน และได้พระราชทานทุนให้ไปศึกษาในต่างประเทศหลายคน จนกระทั่งมีหญิงสาวคนหนึ่งในจำนวนนี้ซึ่งไม่มีใครได้เคยนึกฝันเลย ได้อภิเษกสมรสกับพระราชโอรสองค์หนึ่งของ

พระองค์ และแม้ว่าเหตุการณ์นี้เป็นเรื่องที่ไม่มีใครคาดล่วงหน้าได้ เหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งยิ่งไม่เป็นที่ใครจะสามารถเดาได้ว่าด้วยโชคชะตาแท้ ๆ เท่านั้นที่บุตรชายของหญิงสาวผู้นี้ ๒ คน จะได้มาเป็นพระเจ้าแผ่นดินทั้งคู่

องค์แรกคือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ อีกองค์หนึ่งคือพระอนุชาธิราชสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ซึ่งเสด็จขึ้นครองราชย์ภายหลังการสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ

ปัญหาว่าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น นำเรามาเผชิญกับความลึกลับ ความแปลกประหลาดและเรื่องเศร้าสลดทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการสวรรคตมากกว่าจะเป็นเพราะเรื่องเศร้าเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว การประหารกันนั้นอาจติดต่อกันได้ดังที่จะได้เห็นต่อไป

ที่เกิดติดต่อกันขึ้นเช่นเดียวกันก็คือ ข่าวลือและความระแวงสงสัยซึ่งพัวพันสมเด็จพระราชอนุชาของในหลวงอานันท์ ฯ สมเด็จพระราชชนนีของพระองค์ คนสำคัญที่สุด ๒ คนของสยามปัจจุบันกับคนอื่น ๆ อีกหลายคน ซึ่งจะปรากฏตัวในเรื่องตามลำดับการคาดคะเนต่าง ๆ ไม่ใช่จำกัดวงอยู่แต่เฉพาะที่ว่าใครเป็นผู้ปลงพระชนม์ แม้แต่การสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ เอง จะเป็น

ไปโดยถูกลอบปลงพระชนม์ อุบัติเหตุ หรือทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง ก็ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ ทั้ง ๆ ที่มีการพิจารณาคดีปลงพระชนม์อย่างแปลกประหลาดยิ่งกว่ารายอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์ของคดีฆาตกรรม ความสับสนก็ยังคงมีอยู่และเกิดขึ้นใหม่ทุกครั้งที่มีการโต้เถียงกัน

ความมุ่งหมายของหนังสือเล่มนี้ ก็เพื่อจะเสนอข้อวินิจฉัยอันแจ่มชัดแก่อนุชน ◎

พระชนมชีพและการเสด็จสวรรคต

ของ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

บทที่ ๓

เหตุการณ์ที่มีความสำคัญต่อพระชนชีพและการเสด็จสวรรคต ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้บังเกิดขึ้น ณ สถานที่อันไม่ห่างไกลกับประเทศที่พระองค์ทรงพระราชสมภพ พระองค์ทรงพระราชสมภพที่เมืองไฮเดลเบอร์ก ประเทศเยอรมันนี ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ในเวลาเดียวกันนั้น เยาวชนร่วมชาติของพระองค์กลุ่มหนึ่งซึ่งได้มาพำนักอยู่ชั่วคราว ณ กรุงปารีส ได้กระทำการบางอย่างอันเกี่ยวกับชตากรรมของเขาเองซึ่งเกี่ยวพันกับพระชตากรรมของพระองค์

ไม่มีใครคาดคิดมาก่อนว่าเหตุการณ์เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ เพราะคนเหล่านี้เป็นเพียงนักศึกษาและส่วนใหญ่เป็นนักเรียนทุน ไม่มีใครที่จะสนใจพวกเขาซึ่งแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าแบบตะวันตกอย่างธรรมดา เพราะในสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีนักศึกษาจากตะวันออกเป็นจำนวนไม่น้อยเดินเตร่อยู่ในย่านต่าง ๆ ของกรุงปารีส นักศึกษาไทยเหล่านี้เป็นผู้ยึดมั่นในหลักการ และชอบทำอะไรตามความเชื่อมั่นของตนเองเป็นอย่างมาก เมื่อมีใครคนหนึ่งจิบคอกเทลแล้วพูดขึ้นว่า "มีผงในตาคุณ" ไม่ได้หมายความว่าผงนั้นเป็นผงดินของ

เมืองแฟลนเดอร์ส เพราะคนทั้งโลกได้ลืมเมืองนี้แล้ว ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ควรลืม

คนไทยมักมีความร่าเริงตามธรรมชาติควบคู่กับอารมณ์ชั่วแล่น แต่ในส่วนลึกของจิตใจ เขาก็มีความห่วงใยและครุ่นคิดถึงเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนต่อสวัสดิภาพของประเทศชาติของเขา ผู้อ่านจะได้พบชื่อของนักเรียนไทยคนหนึ่งซึ่งศึกษาอยู่ในปารีสในครั้งโน้นในเรื่องนี้ตั้งแต่ต้นจนจบ เขาผู้นั้นคือ *นายปรีดี พนมยงค์*

นายปรีดี เป็นคนรูปร่างดี บึกบึน ตัดผมเกรียน เขาไม่มีลักษณะเด่นอะไรนอกจากดวงตาสีน้ำตาลอันลึกของเขาซึ่งฉายแววฉลาดเฉลียวกว่าเพื่อนร่วมชาติคนอื่น ๆ เขาเป็นคนยิ้มง่ายเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป และจะหัวเราะเมื่อมีเรื่องขำ แต่เขาก็เป็นคนเคร่งขรึม ซึ่งทำให้เราเข้าใจยาก แต่ในส่วนลึกของจิตใจ เขาก็เป็นคนที่มีใจโอบอ้อมอารี เมตตา กรุณา และมีความอดทนอย่างคาดไม่ถึง

นายปรีดีเป็นบุตรของพ่อค้าข้าวคนหนึ่งในหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่งใกล้ ๆ กับจังหวัดอยุธยาเมืองหลวงเก่าของประเทศไทย จังหวัดนี้ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของพระนคร ได้มีผู้เล่ากันว่าเขามีเชื้อจีน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าจะเป็นไปได้ เพราะคนไทยจำนวนไม่น้อยนับตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินลงมามักมีเลือดจีนผสมอยู่ เขาเกิดเมื่อวันที่

๓ พฤษภาคม ๒๔๔๓ ในขณะที่คลอดมานั้น เขาเป็นคนอ่อนแอเกือบเอาชีวิตไม่รอด เพราะในขณะนั้นมารดาของเขาป่วยหนักจนไม่มีใครคิดว่าเขาจะมีชีวิตรอดอยู่ได้ ดังนั้นทุกคนจึงมัวยุ่งอยู่กับมารดาของเขาจนลืมนึกถึงทารกเกิดใหม่ จนกระทั่งมีญาติคนหนึ่งสังเกตเห็นว่าเขายังมีชีวิตอยู่โดยความบังเอิญ เมื่อเติบโตขึ้นมาเขาได้เริ่มต้นการศึกษาในโรงเรียนชั้นประถมใกล้บ้านเกิดของเขา หลังจากนั้น เขาก็ได้เข้ามาศึกษาต่อในจังหวัดพระนครซึ่งเป็นเมืองหลวงที่ร้อนอบอ้าว และที่กรุงเทพ ฯ นี่เองในปัจจุบันนี้ชื่อของเขาเป็นที่รู้จักกันดี ญาติของเขาคนหนึ่งซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ได้ให้เขาอาศัยอยู่ด้วย เพื่อให้ศึกษาต่อที่โรงเรียนวัดแห่งหนึ่ง ในครั้งนั้นไม่มีเครื่องแสดงว่า เด็กชายผู้น่าสงสารคนนี้จะเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดังอยู่เช่นในทุกวันนี้ ในระหว่างที่อยู่ในโรงเรียน เขาชอบเล่นฟุตบอล แต่ว่าเขามีพรสวรรค์ในทางกีฬาน้อยกว่าทางการเรียน เขาจึงได้เข้าศึกษาในโรงเรียนกฎหมายอย่างง่ายดาย สถาบันแห่งนี้มีความเก่าแก่น้อย แต่มีความสำคัญมากในทางประวัติศาสตร์

ผู้เขียนได้กล่าวไว้แล้วในบทนำว่า ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ผู้ทรงปราดเปรื่องและทรงมีพระราชอำนาจมาก ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงมีพระ-

ราชโอรส ๗๔ พระองค์ และยังทรงเป็นบิดรแห่งการปฏิรูปการปกครอง ทรงปกครองประเทศไทยโดยมีพระราชโอรสทรงช่วยบริหารประเทศให้มีความก้าวหน้าทันสมัยยิ่งขึ้น แต่ผลของการพัฒนาประเทศดังกล่าวก็ขัดกันอยู่ซอบกล กล่าวคือ การปฏิรูปการปกครองเป็นผลให้สามัญชนได้รับการศึกษา ซึ่งเมื่อจบการศึกษาแล้วก็ไม่มีโอกาสทำงานที่อื่น นอกจากรับราชการในกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ภายใต้การบังคับบัญชาของบรรดาเจ้านายผู้มีอำนาจราชศักดิ์ แต่ก็น่าขำอีกเหมือนกันที่เจ้านายพระองค์หนึ่งทรงเป็นผู้ให้แนวความคิดและอุดมการเพื่อปกป้องกลุ่มปัญญาชนใหม่ของประเทศ เจ้านายพระองค์นี้ทรงสอนหนังสือที่โรงเรียนกฎหมายซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงจัดตั้งขึ้น พระองค์บรรยายสิ่งใหม่ ๆ ซึ่งทำให้นักศึกษาได้รับแนวความคิดอันสับสนและน่าตื่นเต้นของระบอบประชาธิปไตย การสอนของพระองค์จึงเท่ากับเป็นการใส่เชื้อเพลิงในเตาไฟ จึงปรากฏว่าได้มีคนบางคนสมคบกันก่อความไม่สงบขึ้น แต่ผู้สมคบกระทำการดังกล่าวก็ถูกจับได้เสียก่อน ซึ่งเป็นผลให้นายทหารม้าคนหนึ่งถูกลงโทษฐานไปแอบวางแผนกับบุคคลผู้หนึ่งในร้านกาแฟ แต่บุคคลผู้นี้ไม่ถูกระโทษ เพราะเป็นข้าราชบริพารของพระราชโอรสองค์ใหญ่ ของพระบาทสมเด็จ-

พระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นพระรัชทายาท การปราบปรามในครั้งนั้นก็เพียงแต่ให้ทหารถือดาบเดินสวนสนาม ซึ่งแสดงว่าผู้ก่อการไม่สงบได้ถูกปราบปรามแล้ว หลังจากนั้นได้มีเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ไม่เคยมีมาก่อนในการปกครอง เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเสมือนการท้าทายต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กล่าวคือ ได้มีผู้ยื่นคำขอให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ พระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประเทศ พระองค์ได้มีพระราชกระแสรับสั่งว่า ประเทศของเรายังไม่พร้อมที่จะมีรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม มีบางคนสงสัยว่าการที่พระองค์รับสั่งเช่นนั้น จะมีความหมายเช่นเดียวกับที่ เวลลิงตันได้สรุปไว้ในอีกเรื่องหนึ่งหรือไม่ว่า "*สิ่งที่เราต้องการในขณะนี้ คือ การที่ไม่ต้องสูญเสียในสิ่งที่เรามีอยู่*" หลังจากนั้นไม่นานนัก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ก็สวรรคต เจ้าฟ้ามกุฎราชกุมารของพระองค์ก็ได้เสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระองค์ พระมหากษัตริย์ผู้มีพระวรกายค่อนข้างอ้วนพระองค์นี้โปรดการร้องรำทำเพลง พระองค์ได้เคยทรงศึกษาที่ แซนเฮิร์ท และออกซฟอร์ดหลายปี โปรดการคบค้าสมาคมกับข้าราชบริพารซึ่งเป็นผู้ชาย และทรงปกครองประเทศไทยด้วยการอาศัยคนเหล่านี้ ในสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง พระองค์ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ส่งกองทหาร กองพันน้อย

ไปช่วยฝ่ายสัมพันธมิตรรบยังประเทศฝรั่งเศส แต่กองทหารไทยไปถึงล่าช้าไปหน่อย จึงไม่ได้รับความเสียหายมากนัก แต่การส่งกองทหารไปต่างประเทศครั้งนี้ ก็เป็นการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนเกิดอุดมการรักชาติ อุดมการดังกล่าวได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ในขณะที่ประชาชนเกิดความไม่พอใจในระบบแล่นพวกของสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งมิได้เบาบางลงไปเลย

นายปรีดี พนมยงค์ ได้เข้าศึกษาในโรงเรียนกฎหมายในสมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ซึ่งในครั้งนั้นโรงเรียนดังกล่าวเป็นต้นกำเนิดระบอบเสรีนิยมในประเทศไทย นายปรีดี ดื่มด่ำในลัทธิเสรีนิยมอย่างลึกซึ้ง เขามีความรู้สึกว่า วิชากฎหมายที่ได้เล่าเรียนมานั้นไม่เพียงพอสำหรับเขา เพราะกฎหมายจะมีค่าเพียงเล็กน้อยถ้าหากว่ากฎหมายนั้นมิได้ร่างขึ้นโดยเสรีชน และด้วยความยินยอมโดยเสรีของชนเหล่านั้น ซึ่งมีความหมายว่า ประชาธิปไตยย่อมเป็นของปวงชน เขาเกิดมาท่ามกลางความยึดมั่นในเหตุผล และความเห็นอกเห็นใจประชาชน ถึงแม้ว่าความรู้สึกดังกล่าวของเขาจะไม่รุนแรงมากนักในตอนแรก แต่ได้ทวีความรุนแรงในเวลาต่อมาเมื่อเขาสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนกฎหมาย และสอบได้ทุนรัฐบาลไปศึกษาต่อที่กรุงปารีสในกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔

นายปรีดีและเพื่อนนักศึกษาได้แยกย้ายกันพำนักอยู่ในจุดศูนย์กลางต่าง ๆ ของกรุงปารีส ถึงกระนั้นก็ดี นักศึกษาเหล่านี้ก็ต้องตกอยู่ภายใต้การเฝ้ามองของเอกอัครราชทูตไทยซึ่งเป็นเจ้านายที่พระกรรณเตึง เอกอัครราชทูตพระองค์นี้กริ้วง่าย โปรดการใช้อำนาจบาทใหญ่และไม่มีพระทัยหนักแน่น ผู้ที่ได้รับเชิญไปร่วมรับประทานอาหารกลางวันที่สถานเอกอัครราชทูตไทย ซึ่งเป็นบ้านหลังเล็ก ๆ อยู่ที่เลขที่ ๘ ถนนเกรอซ์ ใกล้กับจตุรัสทรอกาเดโร คงจะจำกันได้ว่า โอรสองค์หนึ่งของพระองค์ได้เล่าเรื่องตลกให้ผู้ร่วมโต๊ะฟัง ซึ่งทำให้ทุกคนซึ่งอยู่ ณ ที่นั้นหัวเราะเฮฮากันอย่างครื้นเครง แต่สำหรับท่านทูตไม่ทรงได้ยินอะไรเลย จึงรับสั่งให้โอรสเล่าเรื่องนั้นซ้ำอีก พระโอรสองค์นี้ได้เล่าเรื่องเดิมซ้ำแล้วซ้ำเล่าถึง ๒ – ๓ ครั้ง ครั้นแล้วท่านทูตก็ทรงตวาดว่า "*ฉันไม่ได้ยินเรื่องที่แกเล่าเลยแม้แต่คำเดียว จงไปเขียนมาให้ฉันอ่าน*"

ในตอนแรก นายปรีดีเห็นว่า การที่เอกอัครราชทูตผู้ทรงมีอะไรประหลาด ๆ ได้ทรงใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมแก่เยาวชนคนไทย ซึ่งเป็นปัญญาชนแทบทุกวันนั้นเป็นเรื่องเล็กน้อย เขาได้สมัครเข้าศึกษาในคณะนิติศาสตร์ และคณะรัฐศาสตร์พร้อมกันไป เขาคร่ำเคร่งอ่านตำรับตำราด้วยความหิวกระหายและได้สร้างอาณา-

จักรแห่งใหม่ของพวกเขาขึ้น เมื่ออยู่กับเพื่อนฝูง เขาไม่เคยละเว้นการเต้นรำหรือการเล่นบิลเลียดหรือไม่ก็ไปชมการแสดงที่มูแรงรูจหรือไปเที่ยวตามสถานเริงรมย์ต่าง ๆ ในกรุงปารีส แต่ก็มีคนเห็นคนเหล่านั้นปรึกษาหารือเรื่องการเมืองอย่างเอาจริงเอาจังในร้านกาแฟที่มีชื่อว่า "*กาเฟเซียบ*" ในย่านลาตินควอเตอร์ ซึ่งการปรึกษาหารือแต่ละครั้งใช้เวลานาน และในบางครั้งก็มีการประชุมทางการเมืองในเรื่องต่าง ๆ และในโอกาสนั้นก็ได้มีการปรึกษาพฤติกรรมของลัทธิราดิกัล ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมของชาวปารีสในสมัยนั้น โดยที่เขาเป็นคนมีความปราดเปรื่องในทางวิชาการ เขาจึงเป็นผู้ที่เด่นที่สุดในบรรดานักเรียนไทยทั้งหลาย บุคคลเหล่านี้ได้เรียนรู้เรื่องต่าง ๆ จากเขา จึงได้ตั้งสมญานามว่า "*อาจารย์*" ซึ่งในชั่วอายุคนในสมัยนั้นจะเรียกเขาว่า "*อาจารย์*" เช่นเดียวกัน

ในบางครั้งนักศึกษาไทยในปารีสก็ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าเจ้านายพระองค์หนึ่งซึ่งทรงแตกต่างจากเอกอัครราชทูตไทยผู้ทรงใช้อำนาจบาทใหญ่พระองค์นั้น เจ้านายพระองค์นี้ทรงเปี่ยมไปด้วยพระกรุณาธิคุณและทรงมีอุดมการอันสูงส่ง ซึ่งดูออกจะเป็นสิ่งแปลกประหลาดสำหรับราชวงศ์จักรีซึ่งเป็นราชวงศ์ของพระองค์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระองค์ทรงเป็นถึงพระราชอนุชาร่วมพระราชบิดา

ของพระมหากษัตริย์ นักศึกษาพากันดีใจมากที่พระองค์ได้เสด็จมาเยือนยุโรป และปลื้มปีติที่ได้ทราบข่าวจากเมืองไฮเดลเบอร์กในฤดูใบไม้ร่วงของปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ว่า พระองค์ได้ประทานพระกำเนิดพระโอรสพระองค์แรกทรงพระนามว่า "*อานันท์ ฯ*" สำหรับตัวนายปรีดีเองนั้น ข่าวนี้มิได้เป็นสัญญาณบอกเหตุร้ายแต่อย่างใด ในครั้งนั้นไม่มีใครสามารถชี้นิ้วขึ้นไปบนท้องฟ้า เพื่อบอกว่าดวงดาวของนายปรีดีซึ่งยังไม่มีใครรู้จัก และดวงดาวของพระโอรสที่ประสูติใหม่ จะฉายแสงมาบรรจบกันเป็นความเศร้าในกาลข้างหน้า

อันที่จริงดูเหมือนว่าไม่น่าจะต้องตั้งคำถามว่า ใครจะเสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในขณะที่พระองค์ซึ่งเป็นที่รักและเคารพของประชาชนได้เสด็จสวรรคต พระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงอภิเษกสมรสในบั้นปลายพระชนมชีพของพระองค์ ทรงมีพระมเหสีหลายพระองค์ แต่มีอยู่พระองค์เดียวซึ่งเป็นที่โปรดปรานของพระองค์ท่าน ที่มีพระราชธิดาพระองค์หนึ่ง ดังนั้น ราชบัลลังก์จึงตกอยู่แก่พระราชอนุชาร่วมพระราชบิดาและพระราชมารดาของพระองค์ซึ่งทรงพระนามว่า "*เจ้าฟ้าประชาธิปก*"

นักศึกษาไทยในปารีสต่างพากันชื่นชมยินดีที่เจ้าฟ้าพระองค์นี้เสด็จขึ้นครองราชย์ เพราะทรงอยู่ในลำดับการสืบราชสันตติวงศ์ที่สูงที่สุดของราชวงศ์จักรี อีกทั้งทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงจำกัดพระองค์จะมีพระมเหสีพระองค์เดียว นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีความโน้มพระทัยไปในทางเสรีนิยม ทรงมีพระเกียรติในตัวเอง และไม่ทรงมีความทะเยอทะยานในทางเห็นแก่พระองค์ ทรงพอพระราชหฤทัยที่จะทรงดำรงพระชนมชีพในตำแหน่งทหาร เพราะพระองค์ทรงได้รับการฝึกอบรมที่โรงเรียนทหารวูลวิชในประเทศอังกฤษมาแล้ว ดังนั้นนักศึกษาในปารีสจึงมีความเชื่อมั่นอย่างมีเหตุผลว่า การเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระองค์เป็นสัญญาณที่แสดงว่าการใช้อำนาจบาทใหญ่และอภิสิทธิ์จะหมดไป และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ก็ทรงมีความเชื่อมั่นเช่นเดียวกัน

แต่การที่เศรษฐกิจของโลกตกต่ำอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้ประเทศของพระองค์ต้องตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกับผู้นร้าย ในขณะนั้นประเทศอังกฤษได้ยกเลิกระบบมาตรฐานทองคำในการกำหนดค่าของเงินปอนด์สเตอร์ลิงก์ ซึ่งเป็นผลให้ต้องมีการกำหนดราคาข้าวที่ขายในตลาดสเตอร์ลิงก์กันใหม่ พระบาทสมเด็จพระ-

ปกเกล้า ฯ ได้ทรงมอบหมายภารกิจของรัฐบาลให้แก่คณะอภิรัฐมนตรี ซึ่งประกอบด้วยเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ที่ทรงคัดเลือกตามความสามารถของเจ้านายแต่ละพระองค์ เป็นผู้ดำเนินการในเรื่องนี้ แต่ปรากฏว่าคณะอภิรัฐมนตรีได้ดำเนินการทางเศรษฐกิจไปในทางที่ไม่เกิดประโยชน์แก่ประชาชน ประชาชนจึงมีความไม่พอใจในการทำงานของคณะบริหารชุดนี้ หลังจากที่ไม่พอใจที่ต้องผิดหวังจากการที่พระองค์ต้องล้มเหลวในการจะตั้งสามัญชนให้เข้าร่วมในคณะอภิรัฐมนตรี เนื่องจากถูกพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีอำนาจคัดค้าน

ข่าวอันน่าสลดใจที่นายปรีดีได้รับจากบ้านเกิดเมืองนอนทำให้เขาเกิดปฏิกิริยารุนแรงอย่างที่ไม่เคยมาก่อน เป็นปฏิกิริยาที่มีความสำคัญต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ต่อประเทศไทย ต่อในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งตอนนั้นยังไม่มีความสำคัญ และต่อตัวเขาเองซึ่งตอนนั้นก็ยังไม่มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะเขาเองเป็นเพียงนักเรียนทุนคนหนึ่งซึ่งชอบพูดมากด้วยอารมณ์ร้อนแรง บนเนินมองมาร์ตซึ่งเป็นสถานที่ที่นักพูดชอบไปพูดในเรื่องที่ไม่สำคัญนัก และในบางครั้งเขาก็ไปพูดที่ห้องกระจกของร้านกาแฟบนถนนแชงต์แชร์แมง เขาชอบสวมหมวกและสูบบุหรี่โกลัวส์ ทำให้เขามีท่าทางเหมือนกับว่า เขาได้ถอดชีวิตจิตใจของคนไทยทิ้งไป แต่ก็มีในบางขณะที่เขามีความรู้สึก

ว่าประเทศไทยดูเหมือนจะอยู่ห่างไกลปารีสน้อยลง ขณะที่เขายืนอยู่บนสะพานอเล็กซองเดรอะที่สาม ในยามเย็นที่พระอาทิตย์ตกดินและจ้องมองรูปปั้นอันสูงที่อยู่บนสะพานนั้น เมื่อสายตาได้มองข้ามฝั่งไปที่ยอดโดมของพระราชวังแองวาลิดส์ที่ปกคลุมด้วยหมอกบาง ๆ และจะมองเห็นเงาของกรุงเทพ ฯ อยู่ไม่ไกล ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะหัวใจและสมองของเขาไม่เคยไปจากประเทศไทยเลย เขามีเจตน์จำนงอันแน่วแน่ที่จะรับใช้และปกป้องประชาชนร่วมชาติของเขา

นายปรีดีได้เสนอวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศไทยต่อเพื่อน ๆ ของเขา เขาเห็นว่าพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จะต้องถูกจำกัดเช่นเดียวกับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ตามระบอบรัฐสภาของอังกฤษ และการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจจะเป็นผลดีก็ต่อเมื่อมีการวางแผน เนื่องจากนายปรีดีเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในระบบสังคมนิยม

ในเวลานั้นนายปรีดีอาจเป็นคนที่ไม่มีความสำคัญต่อโลกหรือแม้แต่อาณาเขตส่วนน้อยของโลกซึ่งเป็นที่ตั้งของประเทศของเขา แต่อิทธิพลของเขาก็มีอานุภาพมาก อิทธิพลของนายปรีดีนี้ได้ทำให้เอกอัครราชทูตผู้เฒ่าซึ่งมีหน้าที่ดูแลเขาไม่พอพระทัย เพื่อนนักเรียนเหล่านั้นได้มาปรึกษาหารือกับเขาในเรื่องความยุ่งยากทางการเงิน

ปัญหาความรัก และความยุ่งยากของผู้ปกครอง นายปรีดีได้ให้ความช่วยเหลือเพื่อนนักศึกษาเหล่านี้ด้วยความเห็นอกเห็นใจ ครั้งหนึ่งเขาได้ต่อสู้ร่วมกับเพื่อนนักศึกษาของเขาที่มีกรณีพิพาทกับเจ้าหน้าที่สถานทูต ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านทูตผู้มีพระกรรณตึงไม่ทรงชอบหน้าเขา เอกอัครราชทูตยิ่งเพิ่มความไม่ทรงพอพระทัยเขามากขึ้นไปอีก เมื่อได้ทรงรับรายงานว่าเขาสนใจระบบการเมืองแบบราดิกัลมากเกินไป และแล้วเหตุการณ์รุนแรงก็เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เหตุการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นเมื่อนายปรีดีและเพื่อน ๆ นักศึกษาได้รับเชิญให้ไปร่วมงานชุมนุมนักเรียนที่กรุงลอนดอน ท่านเอกอัครราชทูตไม่ทรงอนุญาตให้เขาและเพื่อนเดินทางไปร่วมประชุมโดยไม่ทรงแสดงเหตุผล หลังจากนั้น ด้วยความโกรธแค้น ท่านเอกอัครราชทูตได้ทรงมีพระอักษรไปกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า นักศึกษากลุ่มหนึ่งซึ่งมีนายปรีดีเป็นหัวหน้ามีใจฝักใฝ่เป็นพวกบอลเชวิก พวกนักศึกษาก็ต่อสู้อย่างสุภาพ เขากล่าวหาว่า เอกอัครราชทูตทรงใช้จ่ายเงินหลวงไม่ถูกต้อง และทรงเป็นชู้กับภรรยาคนอื่น ทั้งทำให้ประเทศไทยเสียหน้าในสันนิบาตชาติ การกระทำของเอกอัครราชทูตดังกล่าวสมควรจะได้รับโทษตัดหัวทั้งโคตร แต่เมื่อทรงไต่สวนแล้ว พระบาทสมเด็จ

พระปกเกล้า ฯ ผู้ทรงมีน้ำพระราชหฤทัยอันเที่ยงธรรม ก็ทรงมีพระราชดำรัสว่าพวกผึกไผ่บอลเชวิกจะต้องเรียนต่อให้จบ

นายปรีดีได้นำเกลือไปทาแผลท่านทูตด้วยการสอบไล่ได้ปริญญาเอกเกียรตินิยมดีมาก แต่เอกอัครราชทูตหาได้ทรงยุติเพียงนั้นไม่ พระองค์ได้ออกคำสั่งให้นายปรีดีเดินทางกลับบ้านเกิดเมืองนอนโดยเรือชั้นสามและต้องสวมเสื้อผ้าสีน้ำตาลชุดคนงาน เมื่อนักศึกษาคนอื่น ๆ ได้ทราบเรื่องนี้ก็ได้ร่วมประชุมกันตกลงช่วยซื้อตั๋วเรือห้องนอนชั้นหนึ่ง และจัดหาเสื้อผ้าที่เหมาะสมให้แก่เขายิ่งไปกว่านั้น พวกนักศึกษาทั้งหลายยังได้ให้คำปฏิญาณร่วมกันว่าจะดำรงชีวิตและทำงานเพื่อประชาธิปไตย

นักศึกษาเหล่านี้ได้กลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอนตามเวลาที่กำหนดไว้ ส่วนมากได้เข้ารับราชการและหลายคนได้แต่งงานมีหลักฐาน เวลา ๖ ปีได้ผ่านไป คำปฏิญาณที่เคยให้กันไว้ดูเหมือนว่าจะเลือนลางไป เพราะทุกคนก็มีความสบายกันแล้วซึ่งเป็นของธรรมดา นายปรีดีเองก็ได้แต่งงานกับบุตรสาวของข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งเขาเคยมาอยู่ด้วยตอนเริ่มเข้าเรียนหนังสือในกรุงเทพ ฯ เดี๋ยวนี้เขาไม่ได้เป็นคนบ้านนอกอีกแล้ว เขาได้เข้ารับราชการที่กระทรวงยุติธรรม และได้รับตำแหน่งสูงขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนั้นเขายังได้มาสอนหนังสือที่โรงเรียนกฎหมายซึ่งเป็นโรงเรียนเก่าของเขา

ณ ที่นั้น นักศึกษาได้หลั่งไหลกันเข้ามาฟังคำสอนของเขา ซึ่งได้อธิบายเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยซึ่งเกี่ยวโยงกับวิชากฎหมายที่เขาสอน รัฐบาลในสมัยนั้นถือว่าการเริ่มต้นของขบวนการเสรีนิยมดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องของการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยซึ่งไม่สำคัญนัก คำสอนของเขาพยายามที่จะชี้ทางแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำของโลกซึ่งเป็นสิ่งที่ประเทศสยามกำลังถูกคุกคามอยู่ในขณะนั้น เขาได้ยกปัญหาที่กำลังประสบอยู่ คือการว่างงานและความทุกข์ยากของประชาชนที่มีอยู่ทุกหย่อมหญ้า แม้แต่ในกองทัพก็ตาม นายทหารหลายคนต้องถูกตุลย์ออกจากงานจำนวนมาก ดังนั้น ต่อมาจึงเกิดมีคณะพลเรือนกลุ่มหนึ่งเป็นพวกใช้สมอง และคณะทหารซึ่งเป็นพวกที่มีกำลัง เมื่อคนทั้งสองกลุ่มนี้รวมตัวเข้าด้วยกันก็เปรียบเหมือนสมองและร่างกายของคณะปฏิวัติได้ผนวกเข้าด้วยกัน

ผู้ที่ทำหน้าที่ติดต่อประสานคนสองกลุ่มนี้ คือนายทหารหนุ่มสังกัดกองพันทหารปืนใหญ่ซึ่งมีชื่อว่า *หลวงพิบูลสงคราม* บิดามารดาของเขาตั้งชื่อว่า "*แปลก*" (*ซึ่งมีความหมายว่า ประหลาด*) เพราะว่าตาของเขาอยู่เหนือระดับหู แต่ต่อมาเมื่อเขาได้เป็นจอมพล ใคร ๆ ก็เรียกเขาว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม บิดามารดาเป็นชาวสวนต่างจังหวัด เขาเกิดที่นั่นเมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๑

มีผู้กล่าวว่าเขาเป็นเด็กขี้แยและบอบบาง เคยตกลงไปในคูบ่อย ๆ ซึ่งทำให้เขาถูกผู้ใหญ่สอนหัดอ่านหนังสือให้ตั้งแต่ตัวยังเปียกอยู่ แต่เมื่อเขาเติบโตขึ้นเขาก็เป็นคนแข็งแรงและสุภาพอ่อนโยน เขามีสิ่งหนึ่งที่ไม่อาจลืมเสียได้ นั่นคือ ความสุภาพอ่อนน้อม เขาชอบเครื่องแบบจึงสมัครเข้าเรียนโรงเรียนนายร้อย หลังจากที่สำเร็จการศึกษาเป็นนายร้อยตรีไม่นานนัก เขาก็ได้พบหญิงสาวซึ่งไม่ปิดชื่อของเธอ เธอมีชื่อว่า *ละเอียด* ก่อนหน้านี้จอมพล ป. เคยวิ่งหนีผู้หญิงซึ่งชอบรูปร่างและหน้าของเขาด้วยความอาย แต่ในครั้งนี้เขากลับเดินเข้าไปหาคุณละเอียดและพูดว่า "*น้องสาว หยุดคุยกับพี่หน่อย*" คุณละเอียดซึ่งขณะนั้นมีอายุเพียง ๑๓ ปีก็ยกมะเหงกให้และวิ่งหนี แต่เขาก็ยังแต่งเพลงยาวไปหาอีก และแต่งตัวด้วยชุดสากลที่รีดเสียจนกลีบโง้ง และหลังจากนั้นอีก ๒ – ๓ ปี เขาก็ได้แต่งงานกับเธอ เรื่องราวที่กล่าวมานี้ดูเหมือนเป็นอารัมภบทอันไม่มีสาระเกี่ยวกับทางชีวิตอันพิสดารของจอมพล ป. แต่การเข้าพระเข้านางอย่างนิ่มนวลของเขาก็ดี การใช้ถ้อยคำอันหวานระรื่นในการฝากรักของเขาก็ดี เป็นบุคคลิกลักษณะของเขาซึ่งทำให้เกิดความสำเร็จ จึงเป็นการยากที่จะงดเว้นไม่กล่าวไว้ ณ ที่นี้

หลังจากที่จบการศึกษาจากโรงเรียนเสนาธิการแล้ว เขาได้เลื่อนยศเป็นร้อยเอกและสอบชิงทุนได้ไปศึกษาต่อที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ที่ฟองแตนโบลนอกกรุงปารีส เขาเดินทางมาถึงปารีสในปี พ.ศ. ๒๔๖๗ หลังจากนั้นไม่นานนัก เขาก็ได้ทราบว่าวันเกิดของเขาตรงกับวันบาสติลของฝรั่งเศส คนไทยมักจะถือว่าวันเกิดของตนมีความสำคัญทางโหราศาสตร์ แต่ถึงแม้จะไม่มีใครทำนายได้ว่า ชะตาชีวิตของนายทหารหนุ่มผู้นี้จะเป็นอย่างไร เขาก็เป็นผู้หนึ่งที่อยู่ในกลุ่มนักเรียนไทยในปารีสในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ซึ่งได้ฟังข้อโต้แย้งของนายปรีดีผู้ปราชญ์เปรื่องอย่างสนใจ และได้สาบานร่วมกันกับเพื่อนนักเรียนไทยที่นั่นว่า จะกระทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อกลับไปยังสยามแล้ว

การย้ายและเลื่อนตำแหน่งของจอมพล ป. (ซึ่งขณะนั้นเป็นพันตรี) ในเวลาต่อมา ทำให้เขาได้มีโอกาสใกล้ชิดกับบรรดานายทหารชั้นนำ ซึ่งมีความไม่พอใจระบบการบริหารของเจ้านายผู้ทรงใช้อำนาจบาทใหญ่ และในตอนนี้เองที่จอมพล ป. ได้มีโอกาสนำความคิดเห็นของนายปรีดี ผู้เป็นมิตรสหายของตนไปถ่ายทอดแก่

นายทหารเหล่านี้ พร้อมทั้งอธิบายอุดมการและแผนการให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง

นายปรีดีได้ยกร่างรัฐธรรมนูญขึ้นเพื่อให้นายทหารเหล่านี้ได้ศึกษา ซึ่งปรากฏว่าพวกเขาทั้งหลายมีความรู้สึกว่า ประชาธิปไตยตามร่างรัฐธรรมนูญนี้เป็นเสมือนข้อความอันมีมนต์ขลังซึ่งคนเหล่านั้นยึดมั่นโดยไม่ติดใจข้อเสนอแนะทางเศรษฐกิจ ซึ่งคนเหล่านี้ไม่เข้าใจนัก คณะนายทหารดังกล่าวได้รวมตัวกันเข้ากับกลุ่มพลเรือนผู้สนับสนุนปรีดี เป็นคณะพันธมิตรซึ่งมีชื่อว่า "*คณะราษฎร*" มีสมาชิกประมาณ ๒๐๐ คน ในจำนวนนี้มีอยู่ ๕๗ คน ซึ่งเป็นสมาชิกชั้นแนวหน้า เรียกว่า "*คณะผู้ก่อการ*" ภายใต้การนำของนายพันเอก ๔ คน เรียกว่า นายทหารเสือ คณะผู้ก่อการนี้ได้วางแผนจะล้มล้างรัฐบาลของราชวงศ์จักรีโดยปกปิดเป็นความลับขั้นสุดยอด และด้วยเจตน์จำนงอันแนวแน่

ในเวลาเดียวกันนี้ พระบรมวงศ์พระองค์หนึ่งทรงวิตกกังวลใจเช่นเดียวกับคณะราษฎรในอันที่จะให้ประชาชนมีเสรีภาพในการปกครองประเทศ แต่คณะผู้ก่อการไม่ทราบเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ เองก็มีพระราชดำริเช่นเดียวกันนี้ พระองค์ได้ทรงปรารภกับพระบรมวงศานุวงศ์ว่า "*ฉันเป็นเพียงแต่นายทหาร*

คนหนึ่ง ฉันจะเข้าใจเรื่องอื่น ๆ เช่น มาตรฐานทองคำได้อย่างไร " แต่พระองค์ทรงเข้าพระทัยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้นซึ่งทำให้ชตากรรมของพระเจ้าซาร์แห่งรัสเซีย และจักรพรรดิแห่งจีนต้องมืดมน พระองค์ไม่ทรงปรารถนาที่จะมีส่วนทำให้สร้างความอยุติ-ธรรม โดยปฏิเสธการมีสิทธิมีเสียงของประชาชนในการปกครองซึ่งจะเป็นผลให้ประชาชนได้รับความทุกข์ยากอย่างแสนสาหัสและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น พระองค์จึงได้ทรงรบเร้าคณะอภิรัฐมนตรีให้พิจารณาเรื่องพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชน แต่คณะอภิรัฐมนตรีได้อ้างว่ายังไม่ถึงเวลาจะทำเช่นนั้น ความเห็นดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากที่ปรึกษาการต่างประเทศชาวอเมริกันคนหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ จึงทรงตัดสินพระราชหฤทัยที่จะทรงผลักดันรัฐธรรมนูญออกมาให้ได้ โดยทรงขู่ว่าจะสละราชบัลลังก์ถ้าหากไม่เป็นไปตามพระราชประสงค์ พระ-องค์ได้เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระราชวังริมทะเลซึ่งมีชื่อว่า พระราชวังไกลกังวล เพื่อทรงพระราชวิจารณ์เรื่องนี้

เช้าวันหนึ่งซึ่งเป็นวันที่ฝังอยู่ในความทรงจำของคนไทย คือวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ในขณะที่พระองค์กำลังทรงกอล์ฟอยู่นั้น เจ้านายพระองค์หนึ่งได้ทรงผลุนผลันเข้าไปเฝ้าพระองค์ที่

สนามกอล์ฟ พร้อมทั้งกราบบังคมทูลให้ทรงทราบข่าวที่ไม่น่าเชื่อด้วยพระพักตร์ขาวซีด หลังจากที่เวลาได้ผ่านไปหลายชั่วโมงซึ่งเป็นชั่วโมงแห่งความปวดร้าว พระองค์ก็ทรงได้รับรายละเอียดเกี่ยวกับนิยายผจญภัยอันยิ่งใหญ่ แต่ในที่นี้จะได้กล่าวถึงเรื่องราวดังกล่าวโดยสรุปเท่านั้น

ถนนราชดำเนินเป็นถนนสายหนึ่งที่ใช้เป็นสถานที่จัดงานพิธีต่าง ๆ และเป็นถนนซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ได้ประทับรถยนต์ไฟฟ้าสีเหลืองไปทอดพระเนตรการก่อสร้างด้วยพระองค์เองเช่นเดียวกับการก่อสร้างอื่น ๆ ในพระนครในรัชสมัยของพระองค์ การก่อสร้างถนนสายนี้ได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากถนนมอลแห่งกรุงลอนดอนและถนนชองต์เอลิเซ่ ถนนดังกล่าวมีความยาวประมาณหนึ่งหรือสองไมล์ นับจากพระบรมมหาราชวังถึงลานพระบรมรูปหน้าพระราชวังดุสิต ซึ่งมีโดมตระหง่าน พระราชวังแห่งนี้ใช้เป็นที่ชุมนุมข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในบางโอกาส ในตอนรุ่งสางของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ทหารหลายกองที่ประจำอยู่ในพระนครได้เดินย่ำเท้าไปยังลานหน้าพระราชวังดุสิต โดยคิดว่าตนกำลังจะไปดูการแสดงปืนต่อสู้อากาศยาน ซึ่งเป็นกลเม็ดของคณะผู้ก่อการ เพื่อให้แน่ใจว่าทหารเหล่านี้จะเดินแถวโดยไม่ติดอาวุธ แต่ขณะเดียวกัน

กองทหารรถถังภายใต้การบังคับบัญชาของคณะผู้ก่อการได้ออกฝึกโดยติดอาวุธ โดยวิธีการดังกล่าว คณะผู้ก่อการก็มั่นใจได้ว่ากองทัพบกจะต้องให้ความร่วมมือหรือเป็นกลาง ในขณะเดียวกันคณะผู้ก่อการก็ได้เข้ายึดที่ทำการของรัฐบาลและเครื่องมือสื่อสารของรัฐบาลได้โดยรวดเร็วโดยปราศจากการต่อสู้ การปฏิบัติงานที่ยากที่สุดของคณะผู้ก่อการก็คือ การจับกุมพระบรมวงศานุวงศ์ในตอนเช้าตรู่ของวันนั้น บรรดาเจ้านายเหล่านี้ซึ่งบางพระองค์ยังทรงฉลองพระองค์ชุดบรรทมอยู่ต้องเสด็จจากพระตำหนักไปประทับท้องพระโรงของพระที่นั่งอนันตสมาคมด้วยความรู้สึกไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้ถึงเพียงนั้น และในทันทีทันใดนั้นเอง บุคคลที่มีเอกสิทธิ์ปานพระเจ้ามานับเป็นเวลาหลายศตวรรษก็ได้ถูกลดฐานะลงเป็นบุคคลธรรมดาผู้มีหนวดเคราบนใบหน้า

ประชาชนทั่วไปไม่ค่อยจะเข้าใจเหตุการณ์อันน่าพิศวงนี้นัก ความไม่สนใจใยดีต่อการต่อสู้ทางการเมืองในครั้งนี้ของเขาเหล่านั้นเป็นเรื่องที่น่าคิดดังจะเห็นได้ว่า การยึดอำนาจโดยไม่มีการใช้กำลังอันรุนแรงอย่างน่าสังเกตนี้ (*ประชาชนถูกยิงเพียงคนเดียว*) ประชาชนมีความรู้สึกต่อแถลงการณ์ของคณะผู้ก่อการกันไปคนละทางสองทาง แถลงการณ์ดังกล่าวได้ประนามกษัตริย์ว่าทรงต้องรับผิดชอบต่อ

ภาวการณ์เศรษฐกิจตกต่ำ ซึ่งไม่เป็นธรรมสำหรับพระองค์ แต่คณะราษฎร์ก็ได้กล่าวหาอย่างเป็นธรรมว่าพระองค์ทรงมอบตำแหน่งหน้าที่การงานให้พระบรมวงศานุวงศ์ทรงทำอะไรตามพระทัยตามแบบอย่างของระบบเจ้าขุนมูลนาย เพื่อความสมบูรณ์พูนสุขของพระบรมวงศานุวงศ์เอง ในขณะที่ประชาชนถูกปฏิเสธมิให้มีสิทธิมีเสียงโดยอ้างว่าประชาชนยังโง่อยู่ แถลงการณ์มีข้อความตอนหนึ่งว่า *"การปฏิวัติครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ และคณะผู้ก่อการได้ถวายคำขาดแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ แล้ว"*

ที่พระราชวังไกลกังวล พระองค์ทรงพระราชดำริถึงเหตุการณ์อันสำคัญที่น่าตื่นเต้นในวันที่พระองค์ทรงเริ่มวันใหม่ด้วยการทรงกอล์ฟ โดยไม่ทรงพระราชดำริว่าจะมีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้น พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจที่จะทรงใช้กำลังทหารที่ตั้งอยู่ในต่างจังหวัดเพื่อทำสงครามกลางเมืองได้ ซึ่งก็จะเป็นการเสี่ยงต่อพระชนมชีพของพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงถูกควบคุมเป็นตัวประกัน แต่แทนที่จะกระทำเช่นนั้น พระองค์ทรงเลือกที่จะโอนอ่อนผ่อนปรนตามที่คณะผู้ก่อการต้องการ ถึงแม้พระองค์จะมีความหวาดหวั่นอะไรบางอย่างอยู่บ้างก็ตาม แต่พระองค์ก็ได้ทรงช่วยให้พระบรมวงศานุวงศ์ชั้น

ผู้ใหญ่ได้มีอิสรภาพ และด้วยพระราชหฤทัยอันเปี่ยมไปด้วยความหวัง พระองค์ก็ได้ทรงเผชิญกับการเรียกร้องระบอบประชาธิปไตย

ในระหว่างหกเดือนแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงพอพระราชหฤทัยในการยกร่างรัฐธรรมนูญของนายปรีดีและคนอื่น ๆ พระองค์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญซึ่งได้จารึกอยู่ในสมุดข่อย เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ และโดยการพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับนี้ พระองค์ได้ทรงสละพระราชอำนาจเด็ดขาดของพระมหากษัตริย์ซึ่งมีอยู่เป็นเวลานับเป็นพัน ๆ ปี ในพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญ คณะผู้ก่อการได้กราบบังคมทูลว่า *"ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะมีความจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทตราบชั่วฟ้าดินสลาย"*

ต่อจากนั้น คณะรัฐมนตรีชุดใหม่ก็ได้เข้ารับหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน และโดยที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้บัญญัติว่า พระบรมวงศานุวงศ์ทรงอยู่เหนือการเมือง ดังนั้น คณะรัฐมนตรีชุดนี้จึงประกอบด้วยสามัญชนทั้งหมด ซึ่งมีทั้งพลเรือนพรรคพวกของนายปรีดี และนายทหาร ทั้งนี้โดยมีอดีตประธานศาลฎีกาเป็นนายกรัฐมนตรีในระหว่างที่ยังไม่มีการเลือกตั้ง สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกคณะราษฎรทั้งหมด ซึ่งเป็นบำเหน็จของการ

ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ ๒๔๗๕ และเพื่อเป็นการโฆษณาเผยแพร่ศักราชใหม่แห่งการมีเสรีภาพอันวิเศษ ได้มีการอัญเชิญรัฐธรรมนูญไปทำพิธีเฉลิมฉลองในท้องที่ห่างไกลของประเทศ เมื่อได้รับคำบอกกล่าวว่ารัฐธรรมนูญจะมาถึงในเร็ว ๆ นี้ ชาวบ้านผู้ฉงนคนหนึ่งได้ถามขึ้นว่า *"นายรัฐธรรมนูญเป็นลูกใคร ?"*

นายรัฐธรรมนูญได้เจริญวัยอยู่ ๔ เดือน

ในขณะนั้น นายปรีดีซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเงินของประเทศ ได้เสนอแผนการณ์เศรษฐกิจโดยมีความมุ่งหมายที่จะโอนกิจกรรมทางเกษตรและพาณิชยกรรมมาเป็นของรัฐทั้งหมด แนวความคิดทางสังคมนิยมดังกล่าวของเขาตกเป็นเป้าหมายการโจมตีทางการเมืองอย่างหนัก ซึ่งเป็นผลให้คณะรัฐมนตรีเกิดการแตกแยกกัน ดังนั้นนายปรีดีจึงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี นายกรัฐมนตรีได้ประกาศงดใช้รัฐธรรมนูญและปิดสภา พร้อมทั้งปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่เพื่อให้พรรคพวกของนายปรีดีพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีไป สำหรับนายปรีดีนั้นต้องลี้ภัยไปอยู่ในฝรั่งเศส เนื่องจากว่าอดีตประธานศาลฎีกาได้แถลงแก่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ว่า เขาเป็นคอมมิวนิสต์ พร้อมทั้งชี้เน้นอย่างหนักแน่นว่า *"เอาละ ผม*

หวังว่า พวกคุณคงจะพิมพ์คำพูดของผมตามที่ได้กล่าวมานี้ โดยไม่เพิ่มเติมหรือตัดทอนแต่อย่างใด" คำพูดดังกล่าวมีน้ำเสียงคล้ายกับคำพูดของผู้มีอำนาจราชศักดิ์ และนั่นก็เป็นความจริงทีเดียว เพราะหลังจากนั้นก็มีผู้โจษขานกันว่าฝ่ายเจ้าจะกลับมามีอำนาจอีกโดยการสนับสนุนของพวกเจ้าขุนมูลนายและผู้ที่ใฝ่ฝันจะกลับไปสู่ระบอบเดิมในอดีต เหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้อดีตผู้ก่อการทั้งหลายสำนึกถึงภัยที่จะมาถึงตัว เพราะเขาเกรงว่าจะมีการแก้แค้นจากผู้สูญเสียอำนาจ นอกจากนี้ คณะผู้ก่อการก็ยังวิตกว่าพวกเขาบางคนอาจจะทรยศต่ออุดมการอันเกิดแต่การหลงผิดในสัจจะทางการเมือง ด้วยเหตุนี้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคณะผู้ก่อการทั้งฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร ซึ่งเริ่มจะมีรอยร้าวจึงสมานกันสนิทดังเดิมและคณะทหารก็ทำการยึดอำนาจได้สำเร็จ ซึ่งเป็นผลให้อดีตประธานศาลฎีกาผู้ชอบชี้นิ้ว ต้องออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีไป แล้วแต่งตั้ง *พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา* นายทหารผู้เข้มแข็งและรักชาติบ้านเมืองให้ดำรงตำแหน่งแทน ดังนั้นนายปรีดีจึงได้กลับคืนสู่บ้านเกิดเมืองนอนหลังจากที่ต้องไปลี้ภัยอยู่ในประเทศฝรั่งเศส เขาได้ถูกสอบสวนในเรื่องที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ในการนี้ได้มีการตั้งคณะกรรมการสอบสวนซึ่งประกอบด้วยชาวต่างชาติและชาวไทย

ซึ่งเป็นอิสระขึ้นคณะหนึ่งเพื่อทำการสอบสวนในเรื่องนี้ และในที่สุดคณะกรรมการ ฯ ก็ได้วินิจฉัยว่า นายปรีดีเป็นผู้บริสุทธิ์ ต่อมาเขาก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

อย่างไรก็ดี ในขณะนั้นได้มีสัญญาณที่แสดงว่าจะเกิดอันตรายต่อระบบการปกครอง อันตรายนั้นมาจากพวกกษัตริย์นิยม ซึ่งพยายามจะยึดกล้ามเนื้อของตนที่กำลังจะหมดแรงเป็นครั้งสุดท้าย และพวกทหารที่ผิดหวังจากการคาดคะเนทางการเมือง และพวกเป็นกลางที่ไม่แน่ใจในความจริงใจของคณะผู้ก่อการ

ในเดือนตุลาคม ๒๔๗๖ เจ้านายพระองค์หนึ่งซึ่งมีพระนิสัยหุนหันพันแล่นและพระสติไม่สู้จะสมบูรณ์นัก ได้ทรงรวบรวมผู้ที่เอาใจออกห่างจากรัฐบาลเข้ามาเป็นสมัครพรรคพวก และได้ส่งกองทหารที่ประจำอยู่ในต่างจังหวัดเข้ามาประชิด หลังจากที่ได้ต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาลเป็นเวลา ๔ วัน เหตุการณ์ที่เรียกว่ากบฏบวรเดชก็ได้ยุติลงพร้อมทั้งการจับกุมคุมขังเป็นระลอก ๆ ในการพิจารณาคดีกบฏนี้ มีผู้ที่ศาลตัดสินประหารชีวิต ๑๖ คน และมีผู้ถูกตัดสินจำคุกประมาณ ๓๐๐ คน ซึ่งนับเป็นนักโทษการเมืองรุ่นแรก และท่านผู้อ่านจะได้พบในเรื่องนี้ว่า ยังมีนักโทษรุ่นอื่น ๆ ตามมาอีก ผลของการกบฏในครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ

มิได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจโดยถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ในระหว่างกบฏครั้งนี้ พระองค์ได้ทรงวางพระองค์เป็นกลาง นอกจากนี้แทนที่พระองค์จะประทับอยู่ข้างเคียงกับรัฐบาล พระองค์กลับเสด็จหนีไปประทับที่ชายแดนของประเทศไทย ทางด้านชายแดนมาเลเซีย โดยทรงรับความช่วยเหลือจากพระสหายชาวอังกฤษซึ่งเป็นพ่อค้าคนหนึ่ง ในระหว่างเสด็จพระราชดำเนิน พระองค์ได้เสด็จนิวัติพระนครเมื่อพวกกบฏได้ถูกปราบปรามโดยราบคาบแล้ว ซึ่งทำให้คณะผู้ก่อการเกิดความระแวงสงสัยอย่างช่วยไม่ได้ ว่าพระองค์ได้ทรงสนับสนุนการกบฏในครั้งนี้

ในเดือนถัดมาได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นครั้งแรกในประเทศสยาม การเลือกตั้งแสดงให้เห็นว่าประชาชนเฉยเมยต่อการใช้สิทธิทางการเมือง ซึ่งไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หลังการเลือกตั้ง รัฐบาลชุดเดิมซึ่งมี พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรีก็ยังเป็นรัฐบาลต่อไป แต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงที่มองไม่เห็นเกิดขึ้น กล่าวคือ เป็นที่ยอมรับกันโดยพฤตินัยว่าประชาชนมิได้เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจอันแท้จริง ผู้ที่ทรงอำนาจอันแท้จริงนั้นคือ คนที่มีกำลังทหารหนุนหลังซึ่งจะเป็นใครก็ได้ในขณะนั้น ถึงแม้ว่าพระยาพหลจะมีกำลังทหารสนับสนุนอยู่ แต่ก็

มีคน ๆ หนึ่งที่มีอำนาจรองลงมาจากเขา มีแววว่าจะได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อจากเขา

เขาผู้นั้นคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ถึงแม้ว่าในขณะที่ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ เขาจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานระหว่างผู้ร่วมงานซึ่งมีความสำคัญมากก็ตาม แต่ในครั้งนั้นเขาก็ได้รับประโยชน์ตอบแทนเพียงเล็กน้อย และก็ไม่ได้อะไรจากอดีตประธานศาลฎีกา ผู้ปลดนายปรีดีออกจากตำแหน่ง ผู้เขียนเข้าใจว่า ชีวิตในช่วงนี้ของเขา เขาเริ่มพิสูจน์ตัวเองว่ามีความสำคัญต่อสวัสดิภาพของประเทศ เขามีหนังสือเล่มหนึ่งชื่อว่า "*เทคนิคของการรัฐประหาร ซึ่งเขียนโดย มาลาปาริคา*" แต่ดูเหมือนว่าเขาจะได้รับบทเรียนจากอีอาโกไม่น้อย เขาเป็นผู้มีสุ้มเสียงและท่าทางซึ่งสามารถจูงใจคนให้คล้อยตามเขาได้ ถึงกับมีผู้ตั้งฉายาเขาว่า "*ลิ้นทอง*" เขาเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังการรัฐประหาร ซึ่งเป็นผลให้ พ.อ. พระยาพหล ฯ เป็นนายกรัฐมนตรี และทำให้นายปรีดีได้กลับคืนสู่สถานะเดิมโดยบังเอิญ โดยการชักชวนให้เพื่อนฝูงมาเป็นพวกและสร้างความหวาดระแวงให้เกิดขึ้นทุกหนทุกแห่ง ดังนั้นเขาจึงได้รับการปูนบำเหน็จจากการรัฐประหารครั้งนี้ ด้วยการได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการกองพล ๑ ซึ่งประจำอยู่ใน จ. พระนคร ในขณะที่อยู่

ในตำแหน่งนี้ เขาได้ทำการปราบปรามกบฏบวรเดชอย่างกล้าหาญสมชายชาติทหาร

ส่วนพระปกเกล้า ฯ ผู้นำสงสารนั้น พระองค์ได้ทรงวางเดิมพันพระชตากรรมของราชวงศ์จักรีในอนาคตของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งกำลังเริ่มฉายแสงด้วยพระเกียรติและชื่อเสียงของราชวงศ์นี้ในอดีตมาแล้ว แต่ในครั้งนี้ แทนที่พระองค์จะทรงกระทำเช่นนั้น พระองค์กลับทรงวางพระองค์โดดเดี่ยว เนื่องจากทรงมีความหวาดระแวงและทรงทอดพระเนตรเห็นการช่วงชิงผลประโยชน์ส่วนบุคคลซึ่งนับวันจะมีมากขึ้นทุกที ในที่สุดพระองค์ก็ทรงอ้างเหตุผลเกี่ยวกับพระสุขภาพเพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่ประเทศอังกฤษโดยทางชลมาร์คเพื่อรับการถวายการรักษาพยาบาล เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงประเทศอังกฤษแล้ว พระองค์ก็ได้ทรงเปิดเจรจาความเมืองกับรัฐบาล พระองค์ไม่ทรงปรารถนาที่จะลงพระปรมาภิไธยในพระบรมราชโองการให้ประหารชีวิตนักโทษการเมืองที่ถูกตัดสินประหารชีวิต ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประชาชนมีเสรีภาพในการพูด และให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น คณะผู้ก่อการซึ่งห่วงใยเสถียรภาพของรัฐบาลในระบอบใหม่ และความปลอดภัยของพวกเขาเอง ไม่อาจดำเนินการตามพระราชประสงค์ได้ ดังนั้นพระองค์จึงได้ทรงสละราชบัลลังก์ เมื่อวันที่ ๕ มีนาคม

พ.ศ. ๒๔๗๘ และในโอกาสนี้พระองค์ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาอำลาประชาชน ทรงขอร้องประชาชน มิให้ต่อสู้กับรัฐบาลในพระปรมาภิไธยของพระองค์ บัดนี้พระองค์ไม่ทรงสามารถสิ่งอื่นใดนอกจากความสงบแห่งทุ่งหญ้าอันเขียวชอุ่มริมแม่น้ำเวอร์จิเนีย นอกกรุงลอนดอน พระองค์ได้เสด็จสวรรคตที่ประเทศอังกฤษ หลังจากที่ได้ทรงสละราชบัลลังก์แล้ว ๖ ปี-

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ไม่ทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดา ดังนั้นพระราชอนุชาต่างพระราชมารดาของพระองค์จึงมีสิทธิสืบพระราชสันตติวงศ์ ซึ่งหมายถึงว่าราชบัลลังก์ก็จะต้องตกอยู่แก่พระทายาทของพระราชอนุชาองค์นี้ เจ้านายพระองค์นี้คือเจ้าฟ้าซึ่งนักศึกษาไทยในปารีสได้จัดการรับเสด็จเมื่อคราวที่ได้เสด็จเยือนเมืองนั้น ทั้งนี้เพราะราชอนุชาพระองค์นั้นได้สิ้นพระชนม์เมื่อ ๒ ปีก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ จะทรงสละราชบัลลังก์ ดังนั้นเรื่องราวอันน่าแปลกประหลาดจึงได้บังเกิดขึ้นที่แฟลตอันหรูหราแห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนติสโซท์ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ หญิงสาวชาวสยามคนหนึ่งซึ่งแบบบางและขี้อาย แต่มีจิตใจแน่วแน่ ได้เข้าไปหาบุตรชายอายุ ๑๐ ขวบซึ่งเป็นหวัดเล็กน้อยนอนอยู่บนเตียงและถามว่า

"นันท์ (ซึ่งเป็นพระนามของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล) รัฐบาลได้ส่งเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ ๓ คนมาทูลถามว่าลูกจะยอมรับเป็นพระมหากษัตริย์หรือไม่"

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เมื่อยังทรงพระเยาว์ ทรงเคร่งขรึมและช่างพระราชดำริ พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสตอบว่า

"หม่อมฉันต้องการทำในสิ่งที่ถูกต้อง เสด็จแม่"

"ลูกจะต้องตัดสินพระทัยเอง" พระราชชนนีรับสั่ง แล้วก็หยุดนิ่ง

"ลูกจะต้องมีพระราชภารกิจ"

"ถ้าเช่นนั้นหม่อมฉันก็ต้องรับ"

สมเด็จพระราชชนนีทรงพยักพระพักตร์รับพร้อมทั้งทรงพระสรวล ถ้าสมเด็จพระราชชนนีได้ทรงทราบผลที่เกิดขึ้นแก่พระราชโอรสพระองค์นั้นภายหลังอันเนื่องมาจากการเป็นพระมหากษัตริย์แล้ว พระองค์ก็จะรับสั่งเป็นพัน ๆ ครั้งว่า *"ไม่เอา ลูกต้องไม่รับเป็นพระมหากษัตริย์"* แต่ในขณะนั้น สมเด็จพระราชชนนีทรงมีแต่ความฉงนและทรงประหลาดพระทัยที่ทรงมีพระราชโอรสเป็นพระมหากษัตริย์แห่งประเทศสยาม คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ◎

บทที่ ๒

ในประเทศอังกฤษ เมื่อผู้ใดเสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อน ก็จะมีผู้กล่าวว่าผู้นั้นทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่พระผู้เป็นเจ้าโปรด ในประเทศสยามไม่มีคำกล่าวเช่นนี้ แต่ในการขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลนั้น ก็มิใช่ว่าจะไม่มีสิ่งใดแปลกประหลาดอันมหัศจรรย์ซึ่งจะมองข้ามไปเสียทีเดียว เสด็จปู่ของพระองค์คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงมีพระมเหสี ๒ พระองค์ซึ่งทรงเป็นพี่น้องกัน พระมเหสีพระองค์ใหญ่ทรงมีพระราชโอรส ๕ พระองค์ แต่ได้สิ้นพระชนม์เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่ ๒ พระองค์ และอีกพระองค์หนึ่งทรงถูกตัดสิทธิที่จะเป็นพระรัชทายาท เพราะทรงเสกสมรสกับหญิงต่างชาติ พระโอรสองค์ใหญ่ซึ่งทรงเป็นหนึ่งในสองพระองค์ที่ทรงมีสิทธิเป็นรัชทายาท ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงปกครองประเทศโดยทรงมอบอำนาจให้แก่ข้าราชบริพารชายที่โปรดเป็นพิเศษ อันก่อให้เกิดความไม่พอใจ

โดยทั่วไป พระองค์ทรงเสด็จสวรรคตโดยไม่ทรงมีรัชทายาท ซึ่งเป็นสิ่งไม่เคยมีมาก่อนในราชวงศ์จักรี และเป็นครั้งเดียวในประวัติศาสตร์ชาติสยาม ดังนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ พระราชอนุชาของพระองค์ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระองค์ในขณะที่ทรงมีพระชนมายุ ๓๒ พระพรรษา และเพิ่งทรงอภิเษกสมรสกับหม่อมเจ้าหญิงที่ทรงมีพระอนามัยดีพระองค์หนึ่ง จึงไม่มีใครคิดว่าพระองค์จะทรงไม่มีพระราชโอรสอันเป็นการขัดกับพระราชประเพณี แต่แล้วพระองค์ก็ทรงสละราชบัลลังก์โดยไม่มีพระราชโอรสพระราชธิดา ดังนั้นราชบัลลังก์จึงต้องตกอยู่ทางพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ซึ่งประสูติจากพระมเหสีองค์รอง สมเด็จพระราชินีพระองค์นี้ทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดา ๘ พระองค์ แต่ทรงมีพระราชโอรสพระองค์เดียวเท่านั้นที่มีพระชนม์อยู่จนเจริญวัยเป็นผู้ใหญ่ แต่พระราชโอรสพระองค์นี้ก็สิ้นพระชนม์ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ได้ทรงสละราชสมบัติ อย่างไรก็ดี เจ้าฟ้าพระองค์นั้นทรงมีพระราชโอรส ๒ พระองค์และพระราชธิดา ๑ พระองค์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ราชบัลลังก์จะต้องตกอยู่แก่พระราชโอรสพระองค์แรก คล้าย ๆ กับลูกบอลที่มาหยุดนิ่งในจานหมุนของรูเร็ตต์ พระองค์ทรงพระนามว่า "*อานันทมหิดล*"

ในประวัติศาสตร์ของพระมหากษัตริย์ ไม่มีสิ่งใดที่จะแปลกประหลาดยิ่งกว่าการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เพราะพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์เมื่อทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๐ พระพรรษา

สมเด็จพระราชบิดาของพระองค์ทรงพระนามว่า *เจ้าฟ้ามหิดล* ประสูติเมื่อปี ๒๔๓๕ ทรงเคยศึกษาอยู่ที่แฮโรว์ ประเทศอังกฤษ การดำรงพระชนม์และพระบุคคลิกของพระองค์มีความสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามไปได้ เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ทรงถือเป็นแบบอย่าง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรงส่งพระราชโอรสของพระองค์ ไปยังประเทศต่าง ๆ ในภาคตะวันตก เพื่อให้ทรงทำหน้าที่นักการทูตหรือเพื่อการศึกษา พระองค์ได้ทรงส่งเจ้าฟ้ามหิดลไปรับราชการทหารในกองทัพเรือของพระเจ้าไกเซอร์ หลังจากที่ทรงได้รับการถวายสัญญาบัตรแล้ว พระองค์ได้ทรงรับราชการในกองทัพเรือสยามในช่วงเวลาอันสั้น การที่พระองค์ได้ทรงเสด็จผ่านทวีปยุโรปมาแล้ว ได้ทำให้พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่าผู้ชำนาญการทางสาธารณสุขมีความจำเป็นยิ่งสำหรับประเทศชาติ ดังนั้น พระองค์จึงทรงตัดสินพระทัยที่จะทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนี้

และได้เสด็จไปศึกษาที่สถาบันเทคนิควิทยาแห่งแมสซาชูเสตต์ ในประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อประเทศสยามได้เข้าสู่สงครามโลกครั้งที่หนึ่ง พระองค์ทรงมีพระราชหัตถเลขาไปถึงพระประยูรญาติของพระองค์ดังนี้ :—

> *"ถึงแม้จะได้เคยศึกษาอยู่ในเยอรมันนี และยังคงนึกถึงบุญคุณและมีความซื่อสัตย์ต่อเพื่อน ๆ ของหม่อมฉันในประเทศนั้น แต่หม่อมฉันก็มีความยินดีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงดำเนินนโยบายอันเด็ดเดี่ยว ประเทศของหม่อมฉันและประชาชนร่วมชาติของหม่อมฉันจะต้องมาก่อนสิ่งอื่นใด...แต่แล้ว หม่อมฉันก็มีความรู้สึกว่า... เรากำลังส่งกองทหารไปประเทศฝรั่งเศส เราได้ส่งลูกของชาวนาไปรบและถูกคนเยอรมันฆ่าตาย แต่เราไม่ได้ส่งลูกของชนชั้นปกครองไปร่วมทุกข์ยากกับคนเหล่านั้นด้วย"*

พระองค์ทรงถูกห้ามมิให้ทำอะไรด้วยพระองค์เอง แต่ก็ทรงมีพระประสงค์อันแรงกล้าที่จะรับใช้ผู้อื่น การที่ดำรงพระชนมชีพอย่างง่าย ๆ ทำให้พระองค์มีพระราชทรัพย์เพียงพอที่จะประทานทุนการศึกษา ณ ประเทศแก่นักเรียนไทยได้ ทรงถือเป็น

พระราชกรณียกิจที่จะเสด็จไปเยี่ยมนักเรียนไทยที่เดินทางมาถึงสหรัฐอเมริกา และได้ประทานความช่วยเหลือแก่คนเหล่านั้น ผู้เขียนรู้สึกว่าเป็นการยากที่จะวัดเหตุการณ์ในช่วงนี้ว่า การที่ทรงละเมิดพระราชประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์นั้น มีขอบเขตกว้างใหญ่ไพศาลเพียงใด เพราะทรงเป็นถึงเจ้าฟ้าผู้ทรงศักดิ์และทรงอยู่ในข่ายพระรัชทายาทพระองค์หนึ่งของราชบัลลังก์ แต่กลับทรงพระประสงค์อย่างแรงกล้าที่จะไม่ทรงเป็นอะไรนอกจากคนธรรมดา ครั้งหนึ่งมีนักศึกษาคนหนึ่งซึ่งได้เดินทางผ่านประเทศอังกฤษมาแล้ว ได้ไปพักที่อพาร์ตเมนท์ของพระองค์ที่บอสตัน พอตกกลางคืน เขาก็นำรองเท้าออกไปไว้นอกห้องเพื่อจะขัดตามแบบอย่างที่เขาจำมาจากประเทศอังกฤษ แต่เขาก็ไม่เคยขัดมันด้วยตนเองสักที เพราะเขาได้พบว่าสมเด็จพระราชบิดาซึ่งทรงเป็นเจ้าของบ้านได้ทรงทำให้เสร็จแล้วด้วยพระองค์เอง เพราะพระองค์มิได้ทรงมีมหาดเล็ก

การที่สมเด็จพระราชบิดาทรงปฏิบัติองค์อย่างสามัญชนนั้นเป็นการกระทำที่ขัดต่อพระราชประเพณีเป็นอย่างยิ่ง ขณะนั้นปี พ.ศ. ๒๔๖๒ พระองค์ทรงมีคู่หมั้นที่เป็นหญิงสาวที่สวยและมีชีวิตจิตใจ เธอเป็นนักเรียนชาวสยามที่ศึกษาวิชาพยาบาลที่วิทยาลัยซิมมอนส์แห่งเมืองบอสตัน และบัดนี้ผู้อ่านก็กำลังจะพบกับคนสำคัญคนหนึ่ง

ซึ่งมีบทบาทในเรื่องนี้ไม่แพ้คนอื่น ๆ และบ่อยครั้งในระหว่างการสืบสวนหาข้อเท็จจริงของผู้เขียน ผู้เขียนได้ให้ความสนใจแก่เกลียวชีวิตของเธอ เพราะนั่นจะนำผู้เขียนไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทาง เรื่องราวเกี่ยวกับชาติตระกูลของเธอยังเป็นเรื่องที่มืดมนอยู่ อย่างไรก็ดีก็มีคนเชื่อในความจริงที่ว่าเธอถือกำเนิดมาจากครอบครัวของชนชั้นกลาง ความจริงข้อนี้เป็นเรื่องที่สำคัญในแง่ที่ว่า ชาติกำเนิดของเธอมีอิทธิพลต่อทัศนคติ และสัมพันธภาพในครอบครัวของเธอ มิใช่ที่ว่าเมื่อมีใครทราบความจริงข้อนี้แล้วจะนึกไม่ถึงว่า เธอจะมีบุตรเป็นกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีถึง ๒ พระองค์

สมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระชนมายุอ่อนกว่าสมเด็จพระราชบิดา ๘ พระพรรษา พระองค์คงจะทรงพบกับสมเด็จพระราชบิดาเป็นครั้งแรกที่พระราชวังของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระราชมารดาของสมเด็จพระราชบิดา ซึ่งเป็นพระมเหสีองค์รองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ สมเด็จพระราชชนนีทรงเป็นกำพร้ามาตั้งแต่พระองค์เพิ่งจะทรงมีพระชนมายุย่างเข้าสู่วัยดรุณี บิดาของพระองค์ซึ่งเป็นข้าราชการเล็ก ๆ คนหนึ่ง ได้นำพระองค์เข้ามาถวายตัวในวังที่มีคนคับคั่ง ในขณะนั้นพระองค์ทรงลำบากมากและต้องทรงปฏิบัติตามประเพณีในวัง ทรงมีพระอากัปกิริยาพินอบ

พิเทามาก ครั้งหนึ่ง พระองค์ทรงประสบอุบัติเหตุเล็กน้อย และทรงได้รับการรักษาพยาบาลจากศัลยแพทย์ใหญ่ของพระพันวัสสา ฯ ที่บ้านของเขา ในโอกาสนี้ พระองค์ทรงได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นจากครอบครัวของศัลยแพทย์ผู้นี้ และทรงถูกพระทัยกับลูกสาวของเขาซึ่งเป็นเด็กรุ่นเดียวกัน ดังนั้น พระองค์จึงทูลขออนุญาตสมเด็จพระพันวัสสา ฯ เพื่อไปอยู่ที่บ้านของศัลยแพทย์ผู้นี้

ผู้เขียนมีความรู้สึกว่าความผูกพันทางครอบครัวของคนไทยนั้น ในบางกรณีก็มีมากกว่า และบางกรณีก็มีน้อยกว่าชาวตะวันตก ดังจะเห็นได้ว่า คนไทยจะไปทำพิธีในวันครบรอบวันตายของปู่ของเขาที่วัด แต่เจ้านายจะทรงถอดพระมาลาแสดงความเคารพเมื่อผ่านพระบรมรูปของบรรพบุรุษ และเมื่อหญิงไทยแต่งงานแล้วเธอจะปลูกบ้านอยู่ในบ้านของพ่อเธอ และเธอจะมีความรู้สึกว่าพ่อของเธอเป็นหัวหน้าครอบครัวมากกว่าสามีของเธอ อีกประการหนึ่งคนไทยพร้อมที่จะทอดทิ้งลูกหลานของตน เธอมักจะยกลูกคนหนึ่งหรือสองคนให้ยายหรือย่าเป็นคนเลี้ยงจนเติบโต หรือถ้าเธอยากจนหน่อย ก็จะส่งลูกชายคนหนึ่งของเธอไปเป็นลูกศิษย์วัด

สมเด็จพระราชชนนีทรงได้รับการเลี้ยงดูจากศัลยแพทย์ผู้นั้นและภรรยาของเขา ซึ่งพอใจที่พระองค์ทรงมีจิตใจดีและทรงรักใคร่

กับธิดาของเขา เขาได้ส่งเสียหญิงสาวทั้งสองให้เข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมที่ดีแห่งหนึ่งของรัฐบาล และเมื่อจบการศึกษาชั้นมัธยมแล้วเขาก็ได้ส่งไปเรียนในโรงเรียนพยาบาลของโรงพยาบาลชั้นนำ ซึ่งมีตึกอันทันสมัยตั้งอยู่ริมแม่น้ำใกล้กับวัดอรุณ สมเด็จพระราชชนนีผู้ทรงกำพร้า ทรงมีพระสติปัญญาเฉลียวฉลาดจึงสอบชิงทุนของสมเด็จพระราชินี (*ผู้ซึ่งสมเด็จพระราชชนนีได้ทรงเคยไปอาศัยอยู่ที่พระราชวังของพระองค์*) ไปศึกษา ณ ต่างประเทศ และได้ทรงพบกับพระราชโอรสของสมเด็จพระราชินีพระองค์นี้อีกครั้งหนึ่ง ทรงได้เข้าเฝ้าเจ้าฟ้ามหิดลในตอนที่ได้เสด็จไปทรงศึกษาที่อเมริกาและได้เสด็จผ่านเมืองบอสตัน

ในตอนแรกพระองค์ได้ทรงเข้าศึกษาในโรงเรียนอีเมอร์สันที่เบอร์กเล่ย์ ต่อมาได้เสด็จไปเข้าโรงเรียนนอร์ทเวสต์ที่ฮาร์ทฟอร์ด คอนเนคติกัต โดยได้ทรงพำนักอยู่กับครอบครัวชาวอเมริกันทั้งสองแห่ง เจ้าฟ้ามหิดลได้เสด็จไปทรงเยี่ยมสมเด็จพระราชชนนีเป็นครั้งคราว ในฐานะที่ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์นักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกา แต่บางครั้งสมเด็จพระราชชนนีก็ได้เสด็จไปเฝ้าพระองค์ ความรักของสมเด็จพระราชบิดา ทำให้ทรงมองข้ามความแตกต่างอย่างใหญ่หลวงระหว่างฐานะของทั้งสองพระองค์ และแล้วสมเด็จ

พระราชบิดาก็ทรงประกาศว่า ทรงมีพระประสงค์ที่จะทรงอภิเษกสมรสกับเธอ พระดำรัสของพระองค์ดังกล่าวได้กลายเป็นข่าวใหญ่และอื้อฉาวในกรุงเทพ ฯ

อันที่จริงเจ้าฟ้ามหิดลทรงเลือกพระชายาของพระองค์ได้เก่ง เพราะหม่อมสังวาลย์ (*พระยศในขณะที่ทรงอภิเษกสมรสในปี ๒๔๖๓*) ทรงเข้ากับพระองค์ได้เป็นอย่างดีทั้งด้านความคิดความอ่านและจิตใจ ครั้งหนึ่ง ผู้เขียนได้ไปเฝ้าสมเด็จพระราชชนนี ณ พระตำหนักของพระองค์ในสวิสเซอร์แลนด์ ซึ่งเป็นแฟลต ๓ ชั้นแบบธรรมดา ซึ่งทรงใช้เป็นที่ประทับเพื่อหนีความร้อนและพิธีการต่าง ๆ ของประเทศไทย ในครั้งนั้นพระองค์ทรงมีพระชนมายุ ๖๐ กว่าพระพรรษา และทรงได้ผ่านประสบการณ์อันน่ากลัวมาแล้วด้วยความอดทนซึ่งยังมีร่องรอยเหลืออยู่ ผู้เขียนมีความรู้สึกว่า พระองค์ทรงมีพระจริยาวัตรนิ่มนวลและทรงไม่มีพระจริตมารยา รับสั่งด้วยน้ำพระสุรเสียงเบาและทรงเน้นพระราชดำรัสเล็กน้อย พระองค์ทรงเคลื่อนไหวพระวรกายอยู่เสมอ ทรงพระสรวลบ่อย ๆ แต่แล้วก็ทรงหยุดพระสรวลทันที คล้ายกับว่าพระองค์ทรงมีพระกำสรดและทรงตกอยู่ในห้วงพระราชดำริอย่างลึกซึ้ง ถึงกระนั้นก็ดี พระองค์ยังทรงมีความร่าเริงซึ่งทำให้ทรงดูสาวขึ้น ทรงมีพระวรกายผอม

และนิ้วพระหัตถ์ของพระองค์สั้น นอกจากนี้ผู้เขียนยังมีความรู้สึกว่าทรงมีพระเนตรพระกรรณสว่างไปทั่วโลก แม้แต่เรื่องของอวกาศก็ทรงทราบดี พระองค์ได้มีพระราชกระแสรับสั่งว่าทรงมีความหวังที่จะทรงดำรงพระชนม์ต่อไปเพื่อเสด็จไปดวงจันทร์ พระราชประสงค์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าทรงโปรดการท่องเที่ยวเช่นเดียวกับสมเด็จพระราชบิดา ดังจะเห็นได้ว่า ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จไปเสวยน้ำผึ้งพระจันทร์ทั่วทั้งทวีปยุโรป และในการเสด็จครั้งนั้น พระองค์ได้ทรงพบเห็นเมืองโลซานน์เป็นครั้งแรก

สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงมีพระดำริว่า การศึกษาวิชาสาธารณสุขของพระองค์จะได้ประโยชน์น้อย จึงทรงตัดสินพระทัยว่าจะต้องทรงศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ ดังนั้น พระองค์จึงทรงสมัครเข้าศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ในมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และทรงสำเร็จการศึกษาพร้อมทั้งได้รับเกียรตินิยมในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ การที่พระองค์ทรงสำเร็จการศึกษาช้านั้น ก็เพราะต้องทรงเสด็จกลับประเทศไทยบ่อยครั้ง ด้วยทรงมีราชการ และในบางครั้งก็เสด็จไปศึกษาหลักสูตรพิเศษในยุโรป ผู้เขียนได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่านายปรีดีและเพื่อนนักเรียนไทยของเขา ได้มีความชื่นชมยินดีในพระองค์ แต่ที่จะกล่าวต่อไปนี้ เป็นการเปิดเผยความทรงจำของ

หลานชายพระองค์ซึ่งได้เสด็จไปเข้าโรงเรียนในอังกฤษ ในขณะที่สมเด็จพระราชบิดาได้เสด็จไปที่นั่นในระหว่างเทศกาลคริสตมาส

"เราได้ไปดูละคร ชมภาพยนตร์ และชมพิพิธภัณฑ์หลายแห่ง เสด็จลุงทรงเป็นมัคคุเทศน์ที่ดีมาก ทรงมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เสด็จลุงทรงเน้นว่าไม่ว่าเราจะไปเที่ยวประเทศใดก็ตาม เราควรจะไปชมพิพิธภัณฑ์สถาน มิฉะนั้นแล้ว เราก็จะไม่ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีอารยธรรม ถึงแม้พระองค์จะทรงมั่งคั่งอย่างมหาศาล แต่พระองค์ก็ทรงประหยัดเช่นเดียวกัน ดังนั้น เราจึงพักอยู่ที่อพาร์ตเมนท์ราคาถูกที่ถนนครอมเวล"

พระราชธิดาพระองค์แรกของพระองค์ประสูติที่กรุงลอนดอนในปี ๒๔๖๖ ต่อมาในปี ๒๔๖๘ สมเด็จพระราชบิดาพร้อมทั้งพระชายาและพระธิดาได้เสด็จไปประทับที่ไฮเดลเบอร์ก ประเทศเยอรมันนี เพราะพระองค์จะต้องทรงรับการถวายการรักษาโรคบิด ในครั้งนั้นสมเด็จพระราชชนนีได้ประทานพระกำเนิดพระโอรสพระองค์แรกที่โรงพยาบาลทั่วไป เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ ๒๔๖๘ อีก ๒ ปีต่อมา พระองค์ก็ประทานพระกำเนิดพระโอรสองค์ที่สาม

ซึ่งประสูติที่บอสตัน มลรัฐแมสซาชูเสทท์ ทรงพระนามว่า หม่อมเจ้าภูมิพลซึ่งต่อมาทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในรัชกาลปัจจุบันของประเทศไทย และบังเอิญเหลือเกินที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์เดียวที่ประสูติที่สหรัฐอเมริกา มีเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับการประสูติของทั้งสามพระองค์ว่า นายแพทย์เยอรมันซึ่งไม่เหมือนกับแพทย์อังกฤษและอเมริกัน ได้ปฏิเสธที่จะใช้ยาระงับปวด โดยไม่คำนึงถึงว่าสมเด็จพระราชชนนีจะทรงได้รับความเจ็บปวดทรมานอย่างมากเป็นเวลาถึง ๒ อาทิตย์ ดังนั้น ในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีประชาชนระลึกถึงมาก จึงได้ประสูติท่ามกลางความเจ็บปวดเช่นเดียวกับที่พระองค์เสด็จจากไปด้วยความทุกข์ทรมาน

การที่พระโอรสและพระธิดาทั้งสามพระองค์ของสมเด็จพระราชบิดา (*ซึ่งคนไทยเรียกทั้งสามพระองค์ว่าหม่อมเจ้าในราชตระกูลมหิดล*) ประสูติในสามประเทศนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่าสมเด็จพระราชบิดาและสมเด็จพระราชชนนี ได้ทรงเดินทางอยู่ตลอดเวลาในระหว่างกลางศตวรรษที่ ๒๕ บอสตันเหมือนจะเป็นวังที่แท้จริงของพระองค์มากกว่ากรุงเทพ ฯ ในตอนแรกทรงมีอพาร์ตเมนท์อยู่ที่ถนนลองวู้ด แต่ต่อมาได้ทรงย้ายไปประทับอยู่อพาร์ตเมนท์ซึ่งตั้งอยู่ที่ถนนบรุคลิน

ที่ประทับทั้งสองแห่งไม่หรูหรานัก จุคนได้ประมาณ ๔—๕ คน พระองค์ไม่ทรงมีมหาดเล็ก ทรงมีพระพี่เลี้ยงของพระโอรส พระธิดา ๑ คน ซึ่งเป็นพระสหายเก่าแก่ร่วมโรงเรียนเดียวกับสมเด็จพระราชชนนีเมื่อครั้งที่ทรงศึกษาอยู่ในกรุงเทพ ฯ พระสหายผู้นี้ได้ให้คำมั่นสัญญาไว้ในสมุดมิตรภาพว่า จะช่วยเหลือพระองค์เมื่อทรงมีพระราชโอรสหรือพระราชธิดา ผู้อ่านจะได้พบกับพระพี่เลี้ยงผู้นี้อีกในฐานะที่เป็นพระพี่เลี้ยงของพระมหากษัตริย์ ในตอนที่กล่าวถึงเสี้ยววินาทีแห่งโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด และในตอนอื่นของเรื่องนี้ก็จะปรากฏชื่อของเธออีก

ชาวบอสตันที่ได้พบกับสมเด็จพระราชบิดาซึ่งทรงเป็นเจ้าฟ้าผู้สูงศักดิ์ จะรู้จักพระองค์ในนามของนายสงขลา ซึ่งเป็นคำที่มาจากฐานันดรศักดิ์ของพระองค์ ถึงแม้พระองค์จะทรงอุทิศพระชนมชีพเพื่อรับใช้ประเทศชาติอันเป็นที่รักของพระองค์ก็ตาม แต่ทรงพอพระทัยสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่ไม่ต้องทรงวางพระองค์เป็นเจ้าซึ่งเต็มไปด้วยพิธีการที่ทำให้ทรงอึดอัดพระทัย ดังเช่นที่ต้องประสบเมื่ออยู่ในกรุงเทพ ฯ นอกจากนี้ การที่พระองค์ประทับอยู่ในสหรัฐอเมริกา ก็เป็นโอกาสที่พระชายาของพระองค์จะได้ทรงอยู่ในประเทศที่ถือว่าชาติกำเนิดไม่มีความสำคัญแต่อย่างใด

ดังนั้นทั้งสองพระองค์จึงทรงพระเกษมสำราญเมื่อได้ประทับอยู่ในประเทศนี้ ทรงมีพระโอรสพระธิดา ๓ พระองค์ ทรงมีหนังสือประเภทให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กเป็นจำนวนมากตั้งอยู่บนชั้นเป็นแถวยาว ที่ประทับของพระองค์เป็นอพาร์ตเมนท์ ทรงมีพระพี่เลี้ยงคนหนึ่ง และรถยนต์ฟอร์ดวิปเป็ทแบบธรรมดา ๑ คัน ทั้งสองพระองค์ไม่โปรดเสวยน้ำจัณฑ์และไม่ทรงพระโอสถมวน (*แต่ผู้เขียนได้สังเกตว่าในปัจจุบันนี้สมเด็จพระราชชนนีทรงพระโอสถมวน*) สมเด็จพระราชชนนีทรงประกอบพระกระยาหารด้วยพระองค์เอง และโดยปรกติสมเด็จพระราชบิดามักทรงช่วยล้างชาม พวกนักเรียนไทยมักมาเฝ้าเพื่อกราบทูลสนทนากับพระองค์เสมอ ๆ ส่วนมากได้สนทนากันเกี่ยวกับการปรับปรุงกิจการแพทย์ในประเทศไทย ในบางครั้งทั้งสองพระองค์ได้เสด็จไปทอดพระเนตรละครและไม่ค่อยโปรดเสด็จไปที่อื่นนัก ถึงแม้ว่าพระองค์ทั้งสองจะโปรดดนตรีมากแต่ก็น่าประหลาดที่ว่าในครั้งนั้นไม่ใคร่จะมีใครได้ยินเสียงเพลงจากที่ประทับในบอสตัน เพราะสมเด็จพระราชบิดาทรงมีพระบุคคลิกเคร่งขรึมและทรงเอาจริงเอาจัง ซึ่งไม่ใคร่เหมือนกับชีวิตของคนตะวันตกนัก แต่พระองค์ก็ทรงเป็นนักเล่าเรื่องที่น่าสนุก แต่ส่วนมากสมเด็จพระราชชนนีมักจะทรงเป็นผู้ทรงเล่าเรื่องขำ ๆ

ตลอดเวลาที่ผ่านมานี้ สมเด็จพระราชบิดาทรงศึกษาวิชาแพทย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เมื่อพระองค์ทรงได้รับปริญญาแพทยศาสตร์ในปี ๒๔๗๑ แล้ว ก็ได้เสด็จกลับประเทศไทย การเดินทางอันยาวนานของสมเด็จพระราชชนนีก็ได้เริ่มขึ้น

สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงมีพระประสงค์ที่จะเป็นแพทย์ฝึกหัดเป็นเวลา ๑ ปี ที่โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็นโรงพยาบาลใหญ่แห่งหนึ่งของกรุงเทพ ฯ พระองค์ทรงร้องขอบางสิ่งบางอย่างซึ่งมีความยุ่งยากอย่างใหญ่หลวงเกินกว่าที่ท่านผู้อ่านจะคาดคิด ต่อไปนี้คือการแสดงออกถึงความรู้สึกของเจ้าฟ้าพระองค์หนึ่งซึ่งทรงเป็นแพทย์เกี่ยวกับประสบการณ์ของพระองค์ในทันทีที่มาถึงกรุงเทพ ฯ "*มันเป็นสิ่งที่เกือบจะเป็นไปไม่ได้สำหรับข้าพเจ้าที่จะประกอบวิชาชีพทางแพทย์ เมื่อคนไข้มาหาข้าพเจ้าและข้าพเจ้าได้ถามเขาว่า "เธอเจ็บที่ร่างกายส่วนไหน ? เพราะเหตุที่ว่าฉันเป็นเจ้าฟ้า ฉันจึงสามารถที่จะตรวจได้เฉพาะส่วนศีรษะของเธอเท่านั้น แน่นอนทีเดียว ถ้าหากเป็นในหลวง ข้าพเจ้าก็จะสามารถตรวจพระบาทของพระองค์ได้*"

การที่ผู้เขียนได้กล่าวอธิบายถึงการแบ่งชั้นวรรณะอันแปลกประหลาดนี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าคนไทยถือศีรษะเป็นส่วนสำคัญยิ่งและรังเกียจเท้า ผู้เขียนได้กล่าวถึงพฤติการณ์อันแปลกประหลาด

ของคนไทยในทางสังคมไว้แล้วในบทนำ กล่าวคือ คนไทยจะต้องพยายามที่จะก้มหัวให้คนที่ยิ่งใหญ่กว่าตน ยิ่งไปกว่านั้น เขาต้องพยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่จับศีรษะคนอื่นเล่น ถ้าท่านจะจับต้องตัวเขา ถึงแม้ว่าเขาจะต่ำต้อยกว่าท่านก็ตาม ท่านจะจับต้องส่วนใดก็ได้ยกเว้นส่วนศีรษะของเขาซึ่งเป็นส่วนที่เขารังเกียจที่จะให้ใครจับต้องมากที่สุด ที่กล่าวมานี้ไม่ใช่ความรู้สึกอันเกิดจากการแบ่งชั้นวรรณะที่ไม่เข้าเรื่องเข้าราว กล่าวคือ คนไทยรู้จักฐานะของตนดีและต่างเคารพซึ่งกันและกัน การที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาจากการเชื่อถือโชคลางและประเพณีบางอย่าง ตัวอย่างเช่น ความเชื่อที่ว่าศีรษะเป็นที่เก็บวิญญาณ ดังนั้นคนไทยจึงมีความเชื่อว่าไม่ควรปลุกคนที่กำลังหลับอยู่อย่างกระทันหัน เพราะเกรงว่าวิญญาณของเขาซึ่งกำลังท่องเที่ยวอยู่จะไม่มีโอกาสที่จะกลับมาสู่ศีรษะตามเดิม นอกจากนั้น การฝ่าฝืนกฎเกณฑ์อันนี้ไม่ใช่จะถือแต่เพียงว่าเป็นมารยาทไม่ดี แต่จะถือว่าเป็นการนำโชคร้ายมาให้ด้วย สมัยก่อนโน้นเมื่อใดก็ตามที่ฝรั่งลูบศีรษะเด็กไทยเล่นด้วยความเอ็นดู เขาจะต้องตกใจที่เด็กเกิดปฏิกิริยาที่จะต่อต้านเขา แต่ในปัจจุบันนี้ความรู้สึกละอืดผะอมที่ผิดธรรมดาของชาวต่างประเทศเป็นที่ยอมรับว่ามีน้อยลงแล้ว การที่คนไทยให้ความสำคัญต่อศีรษะนี้ก็เนื่องมาจากถือว่า

เท้าเป็นของต่ำ ดังนั้น การที่จะใช้เท้าชี้บอกสิ่งใดจะทำให้คนที่ได้พบเห็นรู้สึกว่าเป็นโชคร้าย ครั้งแรกที่ผู้เขียนได้ไปเยี่ยมคนไทยคนหนึ่งในพระนคร ซึ่งมีคนไทยคนหนึ่งรวมไปด้วย เขาได้เอาศอกถองผู้เขียนและขอร้องด้วยเสียงกระซิบไม่ให้นั่งไขว่ห้าง เพราะเท้าข้างหนึ่งที่ยกขึ้นไปจะชี้ไปที่คนใดคนหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ความสำคัญที่น่าตกใจของสิ่งที่กล่าวมานี้จะเห็นได้โดยทั่วไปแก่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้อย่างเห็นได้ชัดก็คือ กรณีของสมเด็จพระราชบิดาที่ทรงต้องยอมสละความหวังที่จะทำงานที่โรงพยาบาลศิริราช นายแพทย์ชาวอังกฤษและอเมริกันที่ทำงานบริหารงานโรงพยาบาลนี้อยู่ ได้ถวายคำแนะนำต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า ประเพณีความเชื่อและมารยาทของคนไทยทำให้เจ้าฟ้ามหิดลซึ่งทรงอยู่ร่วมในคณะแพทย์ไม่ทรงสามารถรักษาคนไข้ได้ โรงพยาบาลศิริราชตั้งอยู่ริมฝั่งหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา สมเด็จพระราชบิดาได้เสด็จไปโรงพยาบาลโดยเรือจ้างแบบธรรมดาแทนที่จะเสด็จแบบมีพิธีรีตองเหมือนพระบรมวงศานุวงศ์ทั่ว ๆ ไป ซึ่งเป็นการกระทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอึดอัดพระราชหฤทัยมาก สมเด็จพระราชบิดาจึงทรงหาทางออกที่เหมาะสมโดยทรงเลิกล้มพระราชดำริที่จะทรงเป็นแพทย์ฝึกหัดที่ศิริราชพยาบาล หลังจากนั้น พระองค์ได้เสด็จไปเมือง

เชียงใหม่ซึ่งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีโรงพยาบาลแมคคอมิคตั้งอยู่ โรงพยาบาลนี้ตั้งขึ้นโดยคณะมิชชั่นนารีเพรสไบทีเรียนแห่งอเมริกา และอยู่ภายใต้การดำเนินงานของนายแพทย์คอร์ท ถึงแม้ว่าพระองค์จะทรงมีพระอนามัยไม่สมบูรณ์นัก แต่ก็ทรงทุ่มเทพระกำลังเพื่อปฏิบัติงานที่โรงพยาบาลแห่งนี้ด้วยความกระตือรือล้น หลังจากนั้นไม่นานนัก ก็มีรายงานซึ่งทำให้พวกในวังตกใจว่าสมเด็จพระราชบิดาทรงอาบน้ำให้คนป่วยซึ่งเป็นชาวนาด้วยพระองค์เอง

สมเด็จพระราชบิดาทรงฝากครอบครัวของพระองค์ให้อยู่ในความดูแลของสมเด็จพระราชมารดา ซึ่งเป็นอดีตพระมเหสีรอง ผู้โปรดการเล่นไพ่ตอง พระองค์ประทับที่วังมหิดลซึ่งมีชื่อว่าวังสระปทุม วังนี้ตั้งอยู่ห่างจากพระบรมมหาราชวังประมาณ ๑–๒ ไมล์ อยู่ในใจกลางเมืองที่ร้อนระอุและอึกทึกครึกโครม แต่การที่วังมีอาณาเขตกว้างขวางทำให้ดูคล้ายกับเป็นที่ดินในชนบทที่รกรุงรัง แต่การดูแลรักษาภายในวังสะอาดเรียบร้อยดี เพราะมีมหาดเล็กและนางพระกำนัลรวมทั้งพวกที่มาขออาศัยอยู่ร่วม ๑๐๐ คน ภายใต้การควบคุมดูแลของสมเด็จพระพันวัสสา ฯ ซึ่งเคยทรงอุปการะสมเด็จพระราชชนนีมาก่อน ในระหว่างประทับอยู่ที่วังสระปทุมนี้ สมเด็จ

พระราชชนนีทรงปวดพระเศียรอย่างมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่ต้องทรงใช้ชีวิตที่เคร่งเครียดเพราะว่าไม่ทรงสามารถที่จะดำรงพระชนม์ชีพอย่างง่าย ๆ และเป็นอิสระเหมือนตอนที่ประทับอยู่ที่ถนนบรุ๊คลิน เมืองบอสตัน นอกจากนั้นยังต้องจากพระสวามีเป็นครั้งแรก เพราะสมเด็จพระราชบิดาต้องเสด็จไปปฏิบัติภารกิจในภาคเหนือซึ่งเป็นที่ที่พระองค์จะต้องเสี่ยงที่จะได้เชื้อโรคเมืองร้อน ทั้งนี้เพราะพระองค์ไม่ทรงลังเลพระทัยที่จะทรงช่วยเหลือคนเป็นโรคเรื้อน

เช้าวันหนึ่งในปี ๒๔๗๒ ขณะนั้นสมเด็จพระราชบิดาได้เสด็จไปเชียงใหม่เป็นเวลา ๓ เดือนแล้ว มีผู้เห็นพระองค์เสด็จขึ้นจากเรือที่ท่าโรงพยาบาลศิริราช พระองค์ทรงฉลองพระองค์ขาสั้นสวมเสื้อคอเปิด ทรงพระมาลากันแดดแบบสามัญชนที่เคยไปประเทศทางตะวันตกมาแล้ว และเช่นเดียวกับนายแพทย์ที่มีงานมากทั้งหลายพระองค์ทรงถือขวดซึ่งบรรจุตัวอย่างน้ำย่อยคนไข้เพื่อจะนำไปตรวจสอบ แต่ครั้งนี้ทรงมีพระภารกิจส่วนตัวที่จะต้องทรงทำที่โรงพยาบาลแห่งนี้ด้วย พระองค์ทรงปรึกษาเกี่ยวกับพระอนามัยส่วนพระองค์กับนายแพทย์โนเบิลซึ่งเป็นศาสตราจารย์ทางศัลยกรรมชาวอังกฤษซึ่งประจำอยู่ที่โรงเรียนแพทย์ของโรงพยาบาลแห่งนี้ นายแพทย์โนเบิลได้ถวายการแนะนำให้เสด็จกลับไปบรรทมพักผ่อนที่วังทันที

หลังจากนั้นก็ทรงปรึกษากับนายแพทย์วิลเลี่ยม เพอร์กินส์ ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ทางอายุรกรรมชาวอเมริกัน นายแพทย์ผู้นี้พยายามอย่างยิ่งที่จะช่วยพระชนมชีพของพระองค์ไว้โดยใช้เวลาถึง ๓ เดือน พระองค์ทรงพระประชวรด้วยโรคฝีบิดในตับ แต่ในที่สุดนายแพทย์ทั้งหลายก็ไม่สามารถที่จะช่วยพระชนมชีพของพระองค์ได้ ในขณะที่จะสิ้นพระชนม์ พระองค์ทรงมีพระกำลังพระหฤทัยดีและยังคงรักษาความสุภาพเอาไว้ ขณะนั้น พระองค์ทรงมีพระชนมายุ ๓๗ พระพรรษา ทรงเป็นเจ้าในราชวงศ์จักรีที่ดีที่สุดและเป็นที่รักใคร่ของประชาชนทั่วไปมากที่สุด

คนรุ่นใหม่ในสมัยนั้นได้เคยรู้จักพระองค์ ได้มีความเศร้าสลดใจอย่างใหญ่หลวงที่ได้ทราบข่าวการสิ้นพระชนม์ของพระองค์ ไม่เพียงแต่คนที่พระองค์เคยทรงช่วยเหลือโดยตรงเท่านั้น แต่รวมถึงนายปรีดีและเพื่อน ๆ ซึ่งเพิ่งกลับมาจากปารีสซึ่งเป็นเมืองที่พระองค์เคยเสด็จไปเยือนและพวกเขาได้มีความชื่นชมยินดีเป็นอย่างยิ่งสำหรับพระราชชนนีนั้น การสูญเสียสมเด็จพระราชบิดาในครั้งนี้เป็นความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ที่สุดที่พระองค์ได้ทรงประสบมา และเป็นความสูญเสียที่ไม่สามารถเยียวยาได้ เมื่อสูญเสียพระราชบิดาแล้ว พระโอรสพระธิดาก็ทรงเป็นชีวิตทั้งชีวิตของพระองค์ ในขณะ

นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงมีพระชนมายุ ๔ พระพรรษา พระพี่นาง ๖ พรรษา และพระอนุชา ๒ พรรษา

หลังจากนั้น ๒ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ก็ทรงเริ่มเข้าโรงเรียนเป็นครั้งแรกที่โรงเรียนมาแตร์เดอีคอนแวนต์ ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามสถานเอกอัครราชทูตอังกฤษอันสง่างามซึ่งก่อสร้างในแบบของประเทศผู้ล่าอาณานิคม โรงเรียนนี้ตั้งอยู่บนถนนใหญ่ซึ่งมีต้นไม้และคลองขนานกันไปในย่านบางกะปิอันสวยงาม และเช่นเดียวกับสถานที่อื่น ๆ ย่านบางกะปิเต็มไปด้วยต้นกระถินและรถลาก สุดสนามหญ้าซึ่งมีต้นไม้เมืองร้อนปลูกอยู่มีอาคารไม้เป็นแถวยาว ๒ ชั้นตั้งอยู่ ตัวอาคารได้สร้างโดยชาวอินเดียตามศิลปะแบบผสมระหว่างไทยและอินเดียซึ่งมีลักษณะคล้ายบ้านในฮาเร็ม ลักษณะการสร้างของอาคารแห่งนี้ไม่เหมือนกับของคอนแวนต์อื่นที่สร้างมาก่อน อย่างไรก็ตามแม่ชีซึ่งแต่งกายด้วยเครื่องแบบสีดำเป็นปกติวิสัยและยึดมั่นในคำขวัญแซร์เวียม ได้ปรับปรุงคอนแวนต์ของเขาให้เป็นสถานศึกษาสำหรับนักเรียนหญิงและนักเรียนชายที่มีอายุไม่เกิน ๑๐ ขวบ คณะครูอาจารย์ซึ่งประกอบด้วยแม่ชีจากสำนักโรมันคาทอลิคซึ่งมาจากชาติต่าง ๆ ไม่เคยที่จะกวนใจผู้ปกครองเกี่ยวกับเรื่องการนับถือศาสนา โดยเฉพาะผู้ปกครองส่วนมากนับถือศาสนาพุทธเช่นเดียวกับสมเด็จพระราชชนนี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จไปเข้าโรงเรียนอนุบาลของโรงเรียนนี้ ห้องเรียนชั้นอนุบาลตั้งอยู่ที่มุมสนามซึ่งเป็นลานคอนกรีตฝาเปิดโล่ง พระองค์ทรงสวมฉลองพระองค์ด้วยเครื่องแบบของโรงเรียนซึ่งเป็นชุดกางเกงติดกัน เสื้อสีขาวกางเกงสีน้ำเงิน สมเด็จพระราชชนนีมักทรงรับส่งพระราชโอรสไปโรงเรียนด้วยพระองค์เองเหมือนผู้ปกครองอื่น ๆ แต่ที่ไม่เหมือนเด็กอื่น ๆ ก็คือ พระองค์ทรงเสวยพระกระยาหารกลางวันซึ่งพระพี่เลี้ยงนำมาถวาย ตอนนั้นพระองค์ทรงเริ่มเคร่งขรึมแล้ว จะเห็นได้จากพระฉายาลักษณ์ของพระองค์ซึ่งลงในหนังสือของโรงเรียนที่มีชื่อว่า "*อินไวโอเลตา*" ผู้เขียนขอนำข้อความบางตอนที่กล่าวไว้ในหนังสือดังกล่าวมาเขียนไว้ที่นี้ เพราะเหตุว่าถึงแม้ข้อความดังกล่าวซึ่งเขียนขึ้นหลังจากที่เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนนี้ ๒–๓ ปีแล้วจะมีใจความที่สดุดีพระองค์อยู่บ้างก็ตาม แต่ข้อความดังกล่าวก็มีคุณค่าสำหรับการวิเคราะห์ขั้นสุดท้าย ข้อความนั้นมีดังนี้ :–

พระองค์ทรงสนพระทัยในการเรียนมาก แต่ก็โปรดการเล่นหัวกับพระสหายและมักทำอะไรให้พระสหายหัวเราะ ทรงมีพระอนามัยไม่สู้จะแข็งแรงมากจึงทำให้พระองค์ไม่ทรงสามารถเสด็จมาถึงโรงเรียนแต่เช้าเช่นเดียวกับนักเรียนคนอื่น ๆ ได้

การเสด็จมาโรงเรียนสายไปหน่อยเป็นสัญญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงว่าในชั้นเรียนจะมีเหตุการณ์อันน่าตื่นเต้นเกิดขึ้น กล่าวคือนักเรียนทั้งหลายจะตะโกนขึ้นว่า "มาแมร์ มาแมร์ ท่านอานันท์เสด็จมาถึงแล้ว" ในขณะที่พระองค์ทรงกระหืดกระหอบเข้ามาในห้องเรียนแล้วทรงเสด็จไปประทับที่ที่ประทับของพระองค์ซึ่งอยู่ในระหว่างพระสหายคนอื่น ๆ ครั้นแล้วก็จะทรงคร่ำเคร่งกับการทรงพระอักษรเพื่อชดเชยเวลาที่เสียไป เมื่อใดที่พระองค์ทรงได้รับเครื่องเล่นใหม่ ๆ จะทรงนำมาอวดพระสหายที่โรงเรียนในวันรุ่งขึ้น และจะทรงมีพระอาการตื่นเต้นจนเกือบจะลืมสวัสดีมาแมร์ในเวลาที่พระองค์เสด็จมาสาย เครื่องเล่นที่พระองค์ทรงนำมาแสดงได้แก่ เรือยนต์ เครื่องบินที่มีแสงไฟหรือเครื่องเล่นอย่างอื่น ๆ ที่เด็ก ๆ ชอบ และในโอกาสเช่นนี้ครูมักจะหยุดการสอนชั่วครู่เพื่อให้นักเรียนได้ชมเครื่องเล่นอันสวยงามที่พระองค์ทรงนำมาให้ดู เครื่องเล่นของพระองค์มักจะสวยเสมอ เพราะทรงมีพระเนตรดีในการเลือกสีสัน และทรงไม่เลือกสีที่ไม่ถูกรสนิยมของพระองค์ ทรงว่าง่าย ทรงตั้งใจศึกษาและทรงปฏิบัติตามคำสั่งของพระอาจารย์ ถ้าพระองค์ทรงทอดพระเนตรเห็นใครได้รับความเจ็บปวดหรือทุกข์ทรมาน

ก็มักจะเสด็จเข้าไปประคองหรือทรงปลอบโยนเขาด้วยความเห็นอกเห็นใจ พระองค์โปรดวิชาการฝีมือและทรงทำคะแนนวิชานี้ได้มาก... พระองค์ทรงมีพระดำริริเริ่มและเกือบจะไม่เคยขอให้พระอาจารย์ช่วยเหลือพระองค์เลย"

หลังจากที่พระองค์ทรงศึกษาอยู่ที่โรงเรียนมาแตร์เดอี ประมาณ ๑ ปีแล้ว ก็ได้เสด็จเข้าศึกษาโรงเรียนเทพศิรินทร์ซึ่งเป็นโรงเรียนชายตั้งอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟหัวลำโพงในใจกลางเมืองของกรุงเทพ ฯ โรงเรียนนี้มีอาคารเรียน ๒ หลัง เป็นตึกสองชั้นตั้งอยู่ตรงกันข้ามโดยมีสนามหญ้าคั่นกลาง ถึงแม้อาคารทั้งสองหลังจะทาน้ำปูนสีเหลืองและสีชมพูก็ตาม แต่ก็ไม่ทำให้ขัดกับโครงสร้างแบบกอธิคส์ของอาคารดังกล่าว ในหลวงอานันท์ ฯ ได้เสด็จไปเข้าโรงเรียนนี้เมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๗๕ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ได้เสด็จไปเข้าโรงเรียนนี้ก่อนเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๓ เดือน

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตอนเช้าตรู่ของวันที่ ๒๔ มิถุนายน ซึ่งเป็นผลให้คนไทยได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระนั้น เป็นเหตุการณ์ที่น่าตื่นเต้นและน่ากลัวสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทั้ง ๆ ที่พระองค์ยังไม่ทรงเข้าพระทัยในเหตุการณ์ครั้งนี้

เพราะขณะนั้นทรงมีพระชนมายุเพียง ๗ พระพรรษา พระองค์ทรงจำได้ว่าในครั้งนั้นสมเด็จพระราชชนนีทรงวิตกกังวลที่ได้ทราบข่าวที่ไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นไปได้ ว่าบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ทรงอำนาจขณะนั้นถูกควบคุมอยู่ที่พระราชวังดุสิต ขณะนั้นเป็นชั่วโมงแห่งความขมขื่นของราชวงศ์จักรี และปีต่อ ๆ มาก็เป็นปีแห่งความขมขื่นสำหรับบรรดาเจ้าทั้งหลาย เนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้ระบุห้ามมิให้พระบรมวงศานุวงศ์ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ถึงแม้เจ้านายบางพระองค์ทรงยอมรับว่า บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวเป็นวิธีการที่จะช่วยให้การสร้างระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสำเร็จซึ่งเป็นสิ่งที่พระองค์เหล่านั้นปรารถนาก็ตาม แต่ก็มีพวกเจ้าจำนวนไม่น้อยที่มีความรู้สึกเกลียดชังพวกผู้ก่อการอย่างเข้ากระดูกดำ และมีความระแวงนายปรีดีซึ่งเป็นมันสมองและเป็นผู้อยู่เบื้องหลังอุดมการของสี่ทหารเสือของคณะผู้ก่อการ เหตุการณ์ในตอนนี้เองทำให้ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงได้ยินชื่อนายปรีดีเป็นครั้งแรก

สมเด็จพระราชชนนี ทรงได้รับความกระทบกระเทือนพระทัยจากพระอารมณ์ที่สับสน ชาติตระกูลของพระองค์ก็ดี พระสวามีของพระองค์ก็ดี การที่พระองค์เคยประทับอยู่ในต่างประเทศเป็นเวลาหลายปีก็ดี ล้วนแต่ทำให้ทรงได้รับการปลูกฝังให้ทรงมีแนวโน้มเอียงไปในทางประชาธิปไตย พระองค์ไม่ได้ทรงมี

ความผูกพันทางสายโลหิตกับพวกเจ้านายที่ทรงได้รับความกระทบกระเทือนจากเหตุการณ์ซึ่งทำให้พวกเจ้าหมดความสำคัญลง นอกจากนั้น ตราบใดที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ยังไม่ทรงมีพระราชโอรส พระโอรสของพระองค์ก็ยังทรงเป็นพระรัชทายาทของพระราชบัลลังก์ สมเด็จพระราชชนนีอาจจะมีความเห็นเช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ว่า พระเจ้าโปรดให้เกิดการปฏิวัติเพื่อป้องกันมิให้พระองค์ต้องทรงถูกประนามสำหรับการกระทำอันเลวร้ายของรัฐบาล ดังที่ทรงเห็นว่าการปกครองระบอบกษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญของสหราชอาณาจักร ทำให้ราชบัลลังก์ของอังกฤษปลอดภัยจากอันตรายยิ่งกว่าระบอบกษัตริย์ของประเทศอื่น ๆ อย่างไรก็ดี พระราชวินิจฉัยของสมเด็จพระราชชนนีเกี่ยวกับการเมืองดังกล่าวก็เป็นไปอย่างเงียบ ๆ ท่ามกลางพระอารมณ์สะเทือนพระทัยอย่างแรงของพระประยูรญาติของพระสวามีของพระองค์ แต่ถึงแม้จะทรงดำริพระทัยว่า ทรงสนพระทัยแต่เฉพาะการอบรมสั่งสอนพระราชโอรสพระราชธิดาของพระองค์เท่านั้น แต่ก็ทรงรู้สึกมีพระอารมณ์เครียดถ้าจะต้องทรงพบกับพระประยูรญาติเหล่านั้น เพราะจะเกิดปัญหาสำหรับพระองค์อีกเช่นกัน เนื่องจากพระประยูรญาติทรงมีทัศนคติเกี่ยวกับการอบรมสั่งสอนพระราชโอรสพระราชธิดาแตกต่างจากที่ได้ทรงศึกษาจากตำราของฝรั่ง

ความหวังของการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองที่จะสร้างระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบในทางการเมืองและทางเศรษฐกิจต้องล้มเหลวลง ในเมื่อแผนการเศรษฐกิจของนายปรีดีได้ก่อให้เกิดความวุ่นวายทางการเมือง ซึ่งเป็นผลให้เขาต้องลี้ภัยไปอยู่ประเทศฝรั่งเศส จนกระทั่งได้กลับมาร่วมเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลของ พ.อ. พระยาพหล ฯ ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นโดยความช่วยเหลือของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เหตุการณ์ครั้งนี้เป็นการเปิดโอกาสให้สมเด็จพระราชชนนีได้เสด็จหนีออกจากประเทศไทย พระองค์ทรงย้ำกับผู้เขียนว่า คำชี้แจงของทางราชการเกี่ยวกับการที่พระองค์เสด็จออกจากประเทศไทยในครั้งนั้นเป็นการถูกต้อง กล่าวคือ การที่พระองค์ทรงทำเช่นนั้นก็เพื่อเห็นแก่สุขภาพและการศึกษาของพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระองค์ แต่ก็มีหลายสิ่งหลายอย่างที่ได้เลือนลางไปจากความทรงจำของพระองค์ แต่ผู้เขียนวาดภาพว่าในครั้งนั้นพระองค์คงจะทรงปิติยินดีที่มีพระราชวโรกาสที่จะได้ทรงสั่งสอนอบรมพระราชโอรสพระราชธิดาของพระองค์ในประเทศที่มีเสรีภาพและความปลอดภัยมากกว่าประเทศไทย สำหรับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงเห็นคล้อยตามเช่นกัน ด้วยทรงมีเหตุผลว่า ถ้าพระองค์ไม่ทรงมีพระราชโอรส ในหลวงอานันท์ ฯ ก็จะต้อง

ทรงเป็นพระรัชทายาทที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระองค์ เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์จึงทรงเห็นว่า ในหลวงอานันท์ ฯ จะต้องประทับอยู่ในสถานที่ที่ปลอดภัย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงยินยอมให้สมเด็จพระราชชนนีเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทย เมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๗๖ พระองค์ได้ทรงแนะนำให้เสด็จไปที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ สมเด็จพระราชชนนียังทรงจำเมืองโลซานน์ที่พระองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นเป็นครั้งแรกเมื่อคราวที่เสด็จไปเสวยน้ำผึ้งพระจันทร์กับสมเด็จพระราชบิดาได้ ดังนั้น จึงได้ทรงเลือกเมืองโลซานน์เป็นเมืองที่ประทับแทนที่จะเสด็จไปประทับที่เมืองเจนีวา

ครั้งแรกที่เสด็จไปถึงสวิสเซอร์แลนด์นั้น ได้ประทับอยู่ที่โรงแรมวินด์เซอร์ซึ่งเป็นโรงแรมขนาดเล็ก ๆ แต่รัฐบาลเห็นว่าการที่พระองค์ประทับที่โรงแรมนี้จะเป็นการเสียเกียรติภูมิของประเทศไทย ดังนั้น จึงได้ทรงย้ายไปประทับที่แฟลตอันหรูหราแห่งหนึ่งที่ถนนติสโซต์ พระองค์ไม่โปรดแฟลตหลังนี้นัก แต่อย่างน้อยที่สุดก็ทรงพอพระทัยที่ประทับอยู่ห่างไกลจากการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจในพระนคร

ถึงแม้สมเด็จพระราชชนนีพร้อมทั้งพระราชโอรสและพระราชธิดาจะเสด็จมาประทับที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ซึ่งทำให้

พระองค์ทรงสามารถหลบลูกหลงจากการกบฏบวรเดชได้ก็ตาม แต่ผลสะท้อนจากการกบฏครั้งนี้ก็กระทบถึงพระองค์เข้าจนได้ เปรียบเสมือนลูกคลื่นซัดเข้ามากระทบหาดของทะเลสาบเจนีวา หลังจากที่การกบฏได้ถูกปราบปรามราบคาบแล้ว ศาลก็ได้พิพากษาให้ประหารชีวิตนักโทษการเมือง ๖ คน ซึ่งทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ทรงสละพระราชบัลลังก์อย่างกระทันหัน หลังจากที่ได้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง และแล้วเจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่ของรัฐบาล ๓ คน ก็ได้เดินทางมายังถนนทิสโซต์ เพื่อถวายราชบัลลังก์แด่ในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งขณะนั้นพระองค์ทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๐ พระ-พรรษา และกำลังทรงพระประชวรด้วยโรคหวัด

จากเสี้ยววินาทีนั้นเป็นต้นมา ชตากรรมของประเทศไทยและของคนไทยบางคน เช่น นายปรีดี และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระชตากรรมของในหลวงอานันท์ฯ ในบางครั้งบุคคลดังกล่าวก็ได้ร่วมมือกับในหลวงอานันท์ ฯ บางครั้งพระราชอำนาจของในหลวงอานันท์ ฯ ก็เป็นดุลย์ถ่วงอำนาจของบุคคลดังกล่าว

อย่างไรก็ดี บุคคลเหล่านั้นก็อยู่กันคนละทวีปกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และในขณะที่ในหลวงอานันท์ฯ ประทับอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์จนกระทั่งบรรลุนิติภาวะนั้น ก็

ได้มีการตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นเพื่อปฏิบัติภารกิจแทนพระองค์

มีคนหัวโบราณไม่น้อยที่ครุ่นคิดถึงการขาดลางดีที่แสดงถึงพระบารมีของในหลวงอานันท์ ฯ ในขณะที่เสด็จขึ้นครองราชย์ เพราะการที่พระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์โดยไม่มีผู้ถวายช้างเผือกสักเชือกเดียว เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อนในราชวงศ์จักรี แต่ที่แน่นอนก็คือ ในหลวงอานันท์ ฯ ได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๓ ในสมัยกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ไฉนเราจึงจะมาครุ่นคิดถึงเรื่องเช่นนี้อีก.

บทที่ ๓

สมเด็จพระราชชนนีซึ่งในอดีตทรงเป็นนางพยาบาลทรงเป็นสามัญชนมาก่อน พระองค์ทรงได้รับการสถาปนาให้ดำรงพระฐานันดรศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชชนนี พระองค์ทรงมีพระราชภารกิจในการถวายการอบรมสั่งสอนพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง ซึ่งทรงมีลักษณะพิเศษอย่างมาก กล่าวคือ ทรงได้รับการถวายความเคารพสักการะในฐานะสมมุติเทพจากประชาชน ๒๐ ล้านคน และทรงได้รับการสถาปนาเป็นพระประมุขของประเทศซึ่งมีความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์นับเป็นพัน ๆ ปีโดยปัจจุบันทันด่วน

รัฐบาลได้เช่าคฤหาสน์หลังหนึ่งในเมืองพลูลี่เพื่อถวายเป็นที่ประทับ ทั้งนี้ เพื่อให้สถานที่ประทับมีความเหมาะสมมากกว่าอพาร์ตเมนท์ พลูลี่เป็นเมืองที่มีกำแพงวกไปเวียนมา มีสวนดอกไม้อันเขียวขจี และมีศาลากลางสวนซึ่งมองลงไปเบื้องล่างจะเห็นทะเลสาบ สภาพธรรมชาติดังกล่าวทำให้มลรัฐโวด์มีความสวยงามมาก และทำให้พลูลี่มีสภาพคล้ายกับหมู่บ้านทั้ง ๆ ที่เป็นชานเมือง ซึ่งอยู่ห่างจากศูนย์กลางของเมืองโลซานน์เพียงใช้เวลาเดินทางประมาณ

๑๐ นาที ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงพระเจริญวัยในคฤหาสน์หลังนี้ ซึ่งสมเด็จพระราชชนนีประทานชื่อว่า *พระตำหนักวัฒนา* ตามพระนามของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าซึ่งเป็นคำที่มีความหมายว่า *แสงสว่าง*

พระตำหนักวัฒนาตั้งอยู่บนที่ลาดเนินเขาเหนือฝั่งทะเลสาบ ในปัจจุบันนี้ พระตำหนักวัฒนาก็ยังคงมีอยู่ถึงแม้ว่าที่ดินอันเป็นบริเวณที่ตั้งของพระตำหนักนี้จะเล็กลง พระตำหนักวัฒนาเป็นพระตำหนัก ๒ ชั้นและมีห้องใต้หลังคาและห้องใต้ดินด้วย ผนังทาสีขาวและหลังคาเป็นกระเบื้องรูปหอยสีแดง ดูเหมือนว่าได้สร้างขึ้นโดยครอบครัวชาวสวิสที่มีอาชีพทางการพนัน บริเวณพระตำหนักมีเนื้อที่ ๒ ไร่ มีต้นเฟอร์และต้นเกาลัดปลูกอยู่ทำให้ความรู้สึกทึมลดน้อยลง สุดปลายสนามหญ้าและรั้วต้นไม้มีสวนผลไม้เล็ก ๆ และสวนผักอยู่คนละด้านซึ่งสมเด็จพระราชชนนีทรงปลูกไว้สำหรับประกอบพระกระยาหาร

สมเด็จพระราชชนนีทรงใช้เครื่องตกแต่งภายในทั้งของไทยและของฝรั่ง มีสิ่งแปลกอยู่สิ่งหนึ่งในพระตำหนักคือ มีเครื่องทำความร้อนแบบเตาผิง เนื่องจากครอบครัวที่ก่อสร้างนี้ได้นำมาจากอังกฤษ พระองค์ทรงมีหญิงสวิสคนหนึ่งเป็นคนดูแลทำความสะอาด

พระตำหนัก และมีข้าหลวงที่เป็นคนไทยอีก ๒ คนกับมีชายแก่คนหนึ่งและผู้ช่วยอีก ๒ คนเป็นคนทำสวน นอกจากนั้น พระองค์ยังมีนางสนองพระโอษฐ์ ข้าราชการผู้ถวายพระอักษร คนขับรถ และยาม ในบางครั้งก็มีคนอื่น ๆ มาเฝ้าทำให้พระองค์มีข้าราชบริพารจำนวนมากขึ้น เนื่องจากพระตำหนักวัฒนามีห้องอยู่เพียง ๑๒ ห้อง ซึ่งทำให้แคบเกินไปสำหรับคนเหล่านั้น ดังนั้น สมเด็จพระราชชนนีจึงได้ทรงเช่าบ้านอีกหลังหนึ่งซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับพระตำหนัก

สมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระราชภาระในงานบ้านซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก แต่ก็ทรงปฏิบัติไปอย่างดีที่สุด และในขณะเดียวกันก็ทรงมีพระราชภาระในการรักษาไว้ซึ่งแก่นสารของการดำรงพระชนมชีพของครอบครัว พระองค์ทรงประดิษฐานพระพุทธรูปประจำพระตระกูลไว้ในห้องพระและทรงใช้ห้องนี้เป็นที่สงบพระทัย ซึ่งเป็นผลให้พระองค์ทรงตัดสินพระทัยที่จะทรงอบรมสั่งสอนพระราชโอรสของพระองค์อย่างธรรมดาที่สุดเท่าที่จะทำได้ พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจในฐานะแม่บ้านและพระราชมารดาอย่างเอาจริงเอาจังปานหญิงชาวสวิสซึ่งเป็นเจ้าของปราสาท

แต่พระองค์ไม่ทรงเหมือนกับหญิงชาวสวิสในข้อที่ว่าพระองค์มิได้ทรงอบรมสั่งสอนพระราชโอรสและพระราชธิดาของพระองค์

ตามเรื่องตามราว พระองค์ทรงได้รับความคิดนี้มาจากข้อเขียนของ *ชาง จัคเกอร์ รุสโซ* โดยเฉพาะความคิดเห็นในหนังสือเรื่อง *มาเรีย มองเตสเซอรี่* ซึ่งกล่าวว่า "*เด็ก ๆ จะสามารถเรียนรู้การควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบแห่งวินัยภายใต้บรรยากาศแห่งเสรีภาพซึ่งถูกจำกัดโดยการเคารพเสรีภาพของผู้อื่นได้ก็ต่อเมื่อ เขามีความเข้าใจและปราศจากความกลัว*" ความคิดเห็นดังกล่าวมิได้หมายความว่าจะไม่มีการอบรมบ่มนิสัย ดังจะเห็นได้ว่า พระราชโอรสธิดาทั้งสามพระองค์รู้จักทำความสะอาดห้องที่ประทับของพระองค์ (*พระราชโอรสทั้งสองพระองค์ประทับอยู่ในห้องเดียวกัน*) และอาจกล่าวได้ว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกในประวัติศาสตร์ที่ทรงลาดพระที่ด้วยพระองค์เอง

สมเด็จพระราชชนนีทรงศึกษาภาษาฝรั่งเศสโดยมีพระราชประสงค์ที่จะทรงช่วยสอนพระราชโอรสธิดาทั้งสามซึ่งพระองค์ทรงส่งไปศึกษาทันทีที่เสด็จมาถึงโลซานน์ในโรงเรียนเด็ก ทั้งสามพระองค์เสด็จไปโรงเรียนโดยรถพระที่นั่งยี่ห้อแซมซั่นของฝรั่งเศส แต่ต่อมาทรงใช้รถพระที่นั่งยี่ห้อเบนซ์ซึ่งเป็นรถชั้นดีโดยมีสารถีชาวสวิสฝรั่งเศสเป็นผู้ขับถวาย ในหลวงอานันท์ ฯ และพระอนุชาทรงโปรดรถเบนซ์มากเช่นเดียวกับสมเด็จย่า พระบาทสมเด็จพระเจ้า-

อยู่หัวอานันทมหิดลได้เสด็จไปเข้าศึกษาใน *โรงเรียนเอกอล นูแวล* ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ซึ่งเป็นปีที่ทั้งสี่พระองค์ได้เสด็จมาประทับที่พระตำหนักวัฒนา (*สมเด็จพระอนุชาได้เสด็จไปศึกษาในโรงเรียนเดียวกับในหลวงอานันท์ ฯ แต่สมเด็จพระพี่นางได้เสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนคอนแวนต์แห่งหนึ่ง*)

ภาพแรกของโรงเรียนเอกอล นูแวล ที่พระองค์ทรงประสบและจะต้องศึกษาอยู่ถึง ๘ ปีนั้น เป็นภาพของอาคารหลังใหญ่สีมัว ๆ สองหลังแฝดมีสนามล้อมรอบ อยู่บนเนินเขาตรงกลางเมือง พระองค์ทรงลืมความรู้สึกอันไม่สนองตอบต่อภาพดังกล่าวเมื่อได้ทรงพบว่าบรรยากาศของสถานที่นั้นมีความหมายลึกซึ้ง ทำให้ทรงคลายพระกังวลลง "เราถือเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องอบรมนักเรียนของเราให้เรียนรู้ความยากลำบากในชีวิตประจำวัน และเพื่อให้เขาสอบไล่ได้ในขณะเดียวกัน ชีวิตในโรงเรียนนี้จะต้องเป็นบทเรียนของชีวิต นี่คือคำขวัญของเรา" คณะครูอาจารย์ของโรงเรียนนี้ซึ่งได้คัดเลือกมาจากหลายประเทศได้ให้การศึกษาอบรมแก่เด็กนักเรียนทั้งชายหญิง ๑๕๐ คน ทั้งที่เป็นชาวสวิสและชาวต่างชาติ โดยนึกถึงหลักการตามที่กล่าวข้างต้นนี้ หลักการดังกล่าวมีความหมายในทางปฏิบัติสำหรับพระองค์มาก ดังจะเห็นได้ว่า พระองค์ต้องศึกษาวิชา

ต่าง ๆ ตามหลักสูตรชั้นมัธยมอย่างมากจนแทบไม่มีเวลาว่าง นอกจากนี้ ยังต้องทรงเล่นกีฬาต่าง ๆ และทรงทำงานฝีมือด้วย งานฝีมือที่พระองค์ทรงกระทำนั้นรวมไปถึงการทำสวนครัวด้วย พระองค์ทรงขายผลิตผลของสวนครัวของพระองค์ ซึ่งทำให้ทรงมีเงินค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์ประจำวันเพิ่มขึ้นจากที่ทรงได้รับการถวายจากสมเด็จพระราชชนนี ๒.๕ แฟรงค์ ในระหว่างที่พระองค์ทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียนนี้ พระองค์ไม่เคยได้รับพระราชทานจากพระราชชนนีมากกว่านี้ เพราะสมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระนิสัยประหยัดเช่นเดียวกับสมเด็จพระราชบิดา

พระอาจารย์ที่ถวายพระอักษรเห็นว่าพระองค์ทรงหลักแหลม ทรงมีพระจริยาวัตรงดงามและเคร่งขรึม ทรงเป็นมิตรกับคนได้ง่ายแต่ทรงเคร่งขรึม ทำให้ทรงคุ้นกับคนยาก ทั้งนี้ไม่ได้เกิดจากความรู้สึกว่าพระองค์แตกต่างจากคนอื่นในทางชาติวุฒิ แต่เกิดจากพระนิสัยตามธรรมชาติของพระองค์เอง พระองค์ไม่โปรดเสียงอึกทึกครึกโครม ทรงมีความคิดอันละมุนละม่อม ตัวอย่างเช่น เมื่อ ๒–๓ ปีก่อนนั้น ทรงมีความรู้สึกสงสารม้าที่ต้องถูกใช้งานและไม่มีเสรีภาพที่จะเล่นอย่างพระองค์ พระองค์ไม่โปรดการกระทำอันรุนแรง ครั้งหนึ่ง ในระหว่างเวลาหยุดพักที่โรงเรียนแห่งใหม่ซึ่งใครจะทำ

อะไรได้อย่างเสรี พระสหายซึ่งเป็นเด็กผู้ชายคนหนึ่งกำลังจะกระ-โดดเข้าใส่พระองค์ต้องหยุดชะงักเมื่อพระองค์ทรงยกพระหัตถ์ยับยั้งแบบจักรพรรดิ

ในราวปี พ.ศ. ๒๔๘๑ พระองค์ได้ประทับอยู่ ณ พระตำหนักวัฒนาเป็นการถาวร และได้ทรงศึกษาอยู่ในโรงเรียนเอกอล นูแวลแล้ว ในขณะนั้นพระองค์ได้ทรงเจริญวัยพ้นจากวัยเด็กเล็กไปสู่วัยหนุ่มแห่งการผจญภัย ปีนี้เป็นปีที่สำคัญเพราะเป็นปีที่พระองค์ได้เสด็จนิวัติประเทศไทยเป็นครั้งแรก หลังจากที่ได้ทรงขึ้นครองราชย์นับว่าเป็นเวลาอันสมควรที่พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระชนมายุ ๑๓ พระพรรษา จะได้ทรงพบกับพสกนิกรของพระองค์

ในหลวงอานันท์ ฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระราชชนนี พระพี่นางและพระอนุชาได้เสด็จไปประทับเรือพระที่นั่ง เอส เอส มีโอเนียที่เมืองมาร์เซลล์ เมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม นายเพปบีส์ผู้ถวายพระอักษรภาษาอังกฤษได้ร่วมโดยเสด็จในครั้งนี้ด้วย ในระหว่างการเสด็จพระราชดำเนินซึ่งใช้เวลาอันยาวนานประมาณ ๑ เดือนนั้นกัปตันเรือได้รายงานว่า "เป็นที่ประจักษ์ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้า-อยู่หัวทรงเป็นนักเดินเรือที่ดี ทรงพระเกษมสำราญในการเล่นเกมกีฬาต่าง ๆ เท่าที่มีอยู่ในเรือ ไม่เคยประชวรด้วยพระอาการเมาคลื่น

ถึงแม้ว่าเรือพระที่นั่งจะประสบกับอากาศอันแปรปรวนในมหาสมุทรอินเดีย" แต่พระองค์จะต้องทรงพบกับอากาศที่เลวร้ายกว่านี้ในกรุงเทพมหานคร ซึ่ง ณ ที่นั้นพระองค์จะได้ทรงเรียนรู้บรรยากาศทางการเมือง ซึ่งจะฝังอยู่ในความทรงจำของพระองค์ตลอดไป

ในขณะนั้นเป็นเวลาเกือบครบสี่ปีแล้วที่พระบาทสมเด็จพระ-ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชบัลลังก์ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองและกบฏบวรเดชที่ล้มเหลวไป หลังจากที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงและรวดเร็ว ประเทศไทยก็มีภารกิจในการฟื้นฟูประเทศหลังจากที่เศรษฐกิจตกต่ำ และเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตย แต่คนกลุ่มน้อยก็ยังเป็นผู้กุมบังเหียนเพราะคนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นและความสนใจในระบอบประชา-ธิปไตยน้อยมาก

ผู้อ่านคงยังจำได้ว่า นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นคือ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งเป็นชายชาติทหารในพระปรมาภิไธยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัฐบาลของเขาได้วางรากฐานของระบอบประชาธิปไตยทั้งในระดับรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นและได้ทำให้การปฏิรูปกิจการด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษา การเงินการคลัง การราชทัณฑ์ เป็นต้น การปฏิรูปดังกล่าวเป็นผลงานอัน

เกิดจากความปราดเปรื่องและมันสมองของนายปรีดี ท่านผู้นี้ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยก่อน และหลังจากนั้นได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ และด้วยความช่วยเหลือของที่ปรึกษาชาวอเมริกัน นายปรีดีได้โน้มน้าวมหาอำนาจตะวันตกให้สละสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่เก่าแก่ และเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนกับเอกราชของประเทศ สนธิสัญญาฉบับใหม่ที่ได้ลงนามกับต่างประเทศเป็นผลให้ประเทศไทยมีเสรีภาพอันสมบูรณ์ และทำให้สามารถปรับปรุงการคลังของประเทศได้สำเร็จ นอกจากนี้ สนธิสัญญาดังกล่าวยังทำให้ประเทศไทยได้ฟื้นฟูสัมพันธไมตรีกับประเทศตะวันตก ซึ่งได้มึนชาไปพักหนึ่งในระหว่างการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะในเวลานั้นญี่ปุ่นกำลังเริ่มปลุกชาวตะวันออกให้ตื่นตัวและสนใจในหลักการสร้างความไพบูลย์ของประชาชาติในภูมิภาคนี้ ดังนั้น ในการทำสนธิสัญญาต่าง ๆ ดังกล่าวจึงเท่ากับว่า นายปรีดีได้เปิดหนทางที่จะช่วยประเทศไทยให้รอดพ้นจากอันตราย

ถึงแม้ว่าจะมีภารกิจในฐานะที่เป็นรัฐมนตรีคนสำคัญของรัฐบาลในขณะนั้น แต่นายปรีดีก็ยังคงเป็นอาจารย์และสอนหนังสือต่อไปในโรงเรียนกฎหมาย ซึ่งเขาได้แปรรูปเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อที่

จะผลิตคนที่มีความรู้ ความสามารถซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับระบอบประชาธิปไตย คนเรายิ่งแก่ตัวและมีอายุมากขึ้นก็มักจะแยกธรรมะออกจากการเมือง แต่สำหรับนายปรีดีนั้น เขามิใช่คนหนุ่มนักแต่เขาก็ไม่เคยแก่ ดังนั้น เขาจึงตั้งชื่อสถาบันการศึกษาแห่งใหม่ของเขาว่า "*มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (ม.ธ.ก.)*" มีนักศึกษาเป็นจำนวนมากไปฟังการบรรยายของเขาจนเต็มห้องเรียน เขาเป็นคนค่อนข้างท้วมและขาวกว่าคนไทยโดยทั่วไป ตัดผมสั้น ดวงตาแจ่มใสเป็นประกายและพร้อมที่จะยิ้มเสมอ อย่างไรก็ดี แม้ว่าเขาจะยืนอยู่ใกล้ ๆ กับนักศึกษาแต่คนเหล่านั้นก็มีความรู้สึกว่าเขาเป็นคนที่เก็บความรู้สึกเก่งจนทำให้เข้าถึงจิตใจได้ยาก แต่กระนั้นก็ดีนักศึกษาเหล่านั้นก็ยังมีความรักและเคารพเขาในฐานะอาจารย์ นอกจากการบรรยายในชั้นเรียนแล้ว นายปรีดียังได้แต่งตำรากฎหมายไว้หลายเล่ม และมีอยู่เล่มหนึ่งมีชื่อว่า "*สาระสำคัญสำหรับบิดามารดาและบุตร*" หนังสือเล่มนี้อธิบายระบอบประชาธิปไตยในแง่สังคมนิยมอย่างกลาง ๆ แต่การพิมพ์หนังสือเล่มนี้ได้ถูกระงับไปและแล้วก็เกิดมีแนวโน้มที่จะเกิดความยุ่งยากอันเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของประเทศ

ผลของความยุ่งยากดังกล่าวจะเห็นได้จากการแต่งตั้งข้าราชการอันแปลกประหลาด กล่าวคือ มีการแต่งตั้งผู้ว่าราชการจังหวัดจาก

นายทหารสัญญาบัตรซึ่งไม่มีคุณสมบัติอะไรนอกจากการเป็นนายทหาร นอกจากนี้การแต่งตั้งนายทหารให้ดำรงตำแหน่งทางบริหารก็มีผลให้มีการใช้จ่ายเงินของรัฐไปในทางที่มิชอบ และมีการทำสัญญาว่าจ้างก่อสร้างในลักษณะที่ทำให้เอกชนผู้รับจ้างได้กำไรส่วนเกินจากมาตรฐานการก่อสร้าง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่ารัฐบาลในขณะนั้นได้ส่งเสริมการใช้เล่ห์เหลี่ยมรีดไถ การชักเปอร์เซ็นต์ การเรียกค่าน้ำร้อนน้ำชา หรือที่คนไทยมักเรียกกันว่า "ค่าหยอดน้ำมัน" มากกว่าในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์เสียอีก

สภาพการณ์ดังกล่าวเป็นผลมาจากการวางแผนการณ์กุมอำนาจของบุคคลคนหนึ่ง ในขณะนั้น จอมพล ป. ได้รับประโยชน์อย่างใหญ่หลวงจากการรัฐประหาร ซึ่งเป็นผลให้ พ.อ. พระยาพหล ฯ เป็นนายกรัฐมนตรี และจากการปราบกบฏบวรเดชเขาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรองผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งทำให้เขาสามารถเสริมสร้างกลุ่มนายทหารที่มีอำนาจในกองทัพบกเพื่อสนับสนุนเขาโดยวิธีการอันชาญฉลาด กล่าวคือ การปูนบำเหน็จด้วยการเลื่อนยศทางทหารและการให้ตำแหน่งอื่น ๆ นอกกองทัพ โดยวิธีนี้กลุ่มพลเรือนผู้สนับสนุนนายปรีดี จึงถูกกีดกันหรือถูกบีบบังคับให้ออกจากตำแหน่งในทาง

ราชการ บุคคลเหล่านี้มีความรู้สึกเจ็บใจและตื่นกลัวพวกเผด็จการทหาร จึงได้ต่อสู้ด้วยความขมขื่นอย่างเงียบ ๆ

พ.อ. พระยาพหล ฯ ยังคงมีอิทธิพลต่อกองทัพบกอย่างมากอยู่ แต่เขาก็ทำดีที่สุด เพื่อที่จะปฏิบัติตามคำมั่นในการเป็นมิตรกับกลุ่มพลเรือนและกลุ่มทหาร ซึ่งร่วมกันทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังนั้นการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพียงตำแหน่งเดียวของพระยาพหล ฯ ก็เพียงเพื่อให้กลุ่มทั้งสองรวมตัวและหล่อหลอมกัน แต่การกระทำเช่นนั้นทำให้จอมพล ป. มีกำลังมากขึ้น และในขณะที่การเสด็จนิวัติพระนครครั้งแรกของในหลวงอานันท์ ฯ ใกล้จะมาถึงนั้น กลุ่มพลเรือนผู้สนับสนุนนายปรีดีก็ยอมผ่อนปรนให้ฝ่ายทหารเพื่อให้พระยาพหล ฯ สบายใจ

ครั้งหนึ่งได้มีผู้นำเอาดวงชะตาของจอมพล ป. ไปให้หมอดูคนหนึ่งทำนายโดยไม่บอกว่าเป็นดวงชะตาของใคร โหรผู้นั้นได้ทำนายว่าเขาเป็นคนที่มักเห็นผิดเป็นชอบ ในสมัยก่อนเขาเป็นชายหนุ่มที่เคยวิ่งหนีผู้หญิง แต่บัดนี้ เขาเป็นคนรูปร่างหน้าตาดีผึ่งผายและยิ้มด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง เขาเป็นคนที่แต่งตัวดีชอบแต่งชุดสากลชาวตะวันตก และเป็นคนมีมารยาทดี มีเสน่ห์มาก เวลาพูดก็มีเสียงกังวาน ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันหนึ่งของเขา เขาเป็น

คนเปิดเผยและตรงไปตรงมา ชอบใช้กลวิธีจูงใจคน ผู้เขียนชอบใจรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งเกี่ยวกับการปฏิบัติของเขาต่อคณะผู้แทนนักการเมืองผู้ไม่โหร้าย รายงานข่าวกล่าวว่าเขาได้ขอร้องด้วยน้ำตานองหน้าให้คนเหล่านั้นระลึกถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และขอให้ละความโกรธ แต่ก็ไม่มีใครที่จะลืมหลักธรรมและโกรธง่ายยิ่งไปกว่าเขาถ้าเขาจะโกรธ และถ้าทุกสิ่งทุกอย่างไม่สามารถจูงใจได้ เขาก็จะใช้อิทธิพลที่แอบแฝงอยู่ในอำนาจของเขาช่วย

ในการกระทำเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจดังกล่าว จอมพล ป. มีหญิงคนหนึ่งเป็นเพื่อนคู่ใจผู้ซื่อสัตย์ของเขา เธอผู้นั้นคือหญิงผู้ซึ่งเมื่อสมัยยังสาว เขาได้แต่งเพลงยาวไปฝากรักเธอ เธอเป็นแม่ของลูก ๖ คน และเป็นหญิงคนแรกที่เป็นสมาชิกของรัฐสภา เมื่อเขาทั้งสองแต่งงานมาครบ ๒๖ ปี เขาได้เขียนบทความเกี่ยวกับเธอลงในนิตยสารฉบับหนึ่ง เขาเขียนว่า "*ข้าพเจ้ามิใช่คนที่ชอบตามใจผู้หญิง แต่ข้าพเจ้าก็ชอบทำให้เธอมีความสุขเท่าที่จะทำได้*" ดังนั้นถึงแม้เขาจะมิได้กล่าวว่า เธอมีความยุ่งยากในการสะสมเครื่องเพชรพลอย ซึ่งหญิงไทยทุกคนถือว่าเป็นสิทธิของเธอที่จะทำเช่นนั้น แต่เขาก็ได้เน้นว่าเขาได้ช่วยเธอแต่งโคลงกลอนซึ่งเป็นสิ่งที่เธอชอบ

มาก และเขาได้พรรณนาว่าเธอเป็นภริยาที่สมบูรณ์ทุกอย่าง สวย ฉลาด และภักดีต่อเขา และเขาไม่เคยจากเธอไปเลย เว้นแต่ในกรณีที่มีหน้าที่ราชการ มีเสียงเล่าลือกันว่า หน้าที่ของเขาทำให้ต้องพกปืนเพื่อที่จะลูบไล้มันเล่นมากกว่าที่จะใช้ฆ่าคน หนังสือเล่มหนึ่งมีชื่อว่า "*ชีวิตรักของจอมพล ป. พิบูลสงคราม*" ซึ่งมีอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ ไม่ได้เขียนชีวิตรักของเขาแบบคาสโนวาผู้ทะยานรัก แต่ได้กล่าวถึงชีวิตของเขาในระหว่าง ๓๐ ปีของการรับราชการ หนังสือเล่มนี้ได้กล่าวถึงเรื่องของนักร้องคนหนึ่งของวงดนตรีกรมโฆษณาการ ซึ่งได้บรรเลงในงานเลี้ยงรับรองของทางราชการ และได้กล่าวถึงนาฏศิลป์ของกรมศิลปากรคนหนึ่ง และหญิงอีกคนหนึ่งที่เคยเข้าประกวดนางงาม และมีบุตรชายกับเขาคนหนึ่ง (*ในเรื่องนี้ความสงบเสงี่ยมของหญิงไทย ขัดกับความคลั่งไคล้การประกวดนางงามของชาติอย่างประหลาด*) การพัวพันในเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ของเขา เป็นเหตุให้เขาต้องมีแผลเป็นที่แก้ม วันหนึ่งในขณะที่เขากำลังก้าวขึ้นรถหลังจากที่ได้ไปแจกรางวัลในการแข่งขันฟุตบอล ได้มีคนร้ายลอบยิงเขา ความจริงในเรื่องชู้สาวของเขาจะเป็นอย่างไรก็ตาม เรื่องราวดังกล่าวก็อาจเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกับนายปรีดี ผู้ซึ่งชื่อของเขาไม่เคยพัวพันกับผู้หญิงคนใดนอกจาก

ภรรยาของเขาเท่านั้น ในประเทศไทยเรื่องเช่นนี้ไม่ค่อยมีใครใส่ใจนัก เพราะถือว่าเป็นเรื่องของความสันโดษของนายปรีดีเองมากกว่าจะเป็นเรื่องเสื่อมศีลธรรมของจอมพล ป.

ในระยะนี้ถึงแม้นายปรีดีและจอมพล ป. จะมีความผิดพ้องหมองใจกันเนื่องจากการต่อสู้ระหว่างพวกพ้องของตน แต่จากการแสดงออกของเขา คนทั้งสองยังคงเป็นมิตรเก่าแก่ตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียนอยู่ในปารีสในครั้งกระโน้น อันที่จริงนายปรีดีไม่เคยวางแผนการชั่วร้ายและคอร์รัปชั่น เขายอมเสียสละผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่ออุดมการของเขา โดยมีความหวังว่าประชาชนจะมีความรู้สึกนึกคิดและความรับผิดชอบต่อระบอบประชาธิปไตยโดยเร็ว อันจะเป็นการขัดขวางการครอบงำของทหารได้

เขามีความเชื่อมั่นในสภาผู้แทนเป็นอย่างมาก สภานี้เป็นสภาที่ตั้งขึ้นโดยคณะผู้ก่อการ ๒๔๗๕ ตามรัฐธรรมนูญ ๒๔๗๕ นั้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครึ่งหนึ่งประกอบด้วยสมาชิก ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากคณะผู้ก่อการ สมาชิกประเภทนี้มีกลุ่มทหารเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ ส่วนสมาชิกสภาอีกครึ่งหนึ่งได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน ในการเลือกตั้งทั่วไปครั้งแรกเมื่อปี ๒๔๗๖ สมาชิกสภา

ผู้แทนประเภทนี้ส่วนมากเป็นพวกจารีตนิยมแบบสายกลาง หรือเป็นพวกเสรีนิยมซึ่งสนับสนุนนายปรีดี ถึงแม้ว่าจะมีความระแวงสงสัยว่านายปรีดีจะนิยมคอมมิวนิสต์ แต่สมาชิกสภาทั้งสองประเภทก็หันหน้าเข้าหากันเพื่อแสดงความคิดเห็น ด้วยความปรารถนาดีต่อระบอบประชาธิปไตยของประเทศซึ่งเพิ่งจะเริ่มต้น แต่ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้บังเกิดการกระทำอันหลงผิดอย่างบ้าเถื่อน ที่ดินหลายแปลงอันเป็นพระราชทรัพย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ถูกยึดเป็นของรัฐ และมีเสียงซุบซิบกันว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และคณะผู้ก่อการ ฯ หลายคนยกเว้นนายปรีดี แต่รวมทั้งจอมพล ป. ด้วย ได้ซื้อที่ดินเหล่านั้นในราคาถูก และโดยการผ่อนชำระอย่างง่าย ๆ พฤติการณ์ดังกล่าวทำให้มีการอภิปรายกันอย่างรุนแรงในสภาผู้แทนราษฎร จึงทำให้ประชาชนที่ทราบเรื่องนี้เกิดปฏิกิริยา จนกระทั่งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และรัฐบาลพระยาพหล ฯ ต้องกราบถวายบังคมลาออก เมื่อรัฐบาลได้กระทำการอันปราศจากความเคลือบคลุมสงสัยที่แสดงออกซึ่งการคล้อยตามเจตน์จำนงของประชาชน ระบอบประชาธิปไตยก็ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด แต่ในเวลาต่อมา จอมพล ป. ก็ทำลายมันเสีย เขาได้ส่งรถถังไปล้อมสภาผู้แทนไว้และขู่ว่าจะทำรัฐประหาร

ถ้าสมาชิกสภาผู้แทนไม่ประพฤติตัว *"ให้ดี"* หลังจากนั้นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และคณะรัฐบาลก็ได้กลับเข้ารับหน้าที่อีก แต่เป็นที่เห็นได้ชัดว่า จอมพล ป. ได้เป็นผู้กุมอำนาจอันสำคัญไว้ และพระยาพหล ฯ คนเดียวเท่านั้นที่มีอิทธิพลที่จะยับยั้งการใช้อำนาจของเขาได้

หลังจากนั้นความไม่สงบต่าง ๆ ก็ได้เกิดขึ้น มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่ให้ความเห็นอกเห็นใจนักโทษการเมือง ซึ่งต้องถูกขังอยู่ในคุกนับตั้งแต่เกิดกบฏบวรเดช คนเหล่านั้นได้วางแผนฆาตกรรมจอมพล ป. ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จพระราชดำเนินมาถึงประเทศไทยโดยเรือพระที่นั่ง *"เอ เอส มีโอเนีย"* ราวหนึ่งสัปดาห์ คนใช้ของเขาได้ชักปืนออกมายิงในขณะที่เขากำลังแต่งตัวเพื่อไปในงานแห่งหนึ่ง ซึ่งตอนนั้นเขาเพิ่งสวมรองเท้าโดยที่ยังไม่นุ่งกางเกง แต่ปรากฏว่ากระสุนปืนพลาดไป วันหนึ่งหลังจากนั้นมาไม่ถึงเดือน จอมพล ป. และภรรยาของเขาได้ล้มลงในขณะที่กำลังรับประทานของหวานในงานเลี้ยงอาหารกลางวัน ปรากฏว่าเขาถูกแม่ครัวซึ่งคนรักของเธอเป็นพวกที่เห็นใจนักโทษการเมืองวางยาพิษ อย่างไรก็ดี เขาได้รอดพ้นอันตรายอีกในครั้งนี้ การที่เขารอดพ้นอันตรายที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ซึ่งทำให้เขามีความ

ยิ่งใหญ่นั้นเป็นข้อเท็จจริงที่น่าสังเกตจนกระทั่งมีคนสงสัยว่าเขาเป็นผู้วางแผนฆ่าตนเอง

เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้บรรยากาศทางการเมืองตึงเครียด จนกระทั่งสภาผู้แทนได้เรียกร้องให้รัฐบาลลาออกอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากเหน็ดเหนื่อยและมีสุขภาพไม่ค่อยดี พระยาพหล ฯ ได้ยุบสภาและกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และแล้วจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ได้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากพระยาพหล ฯ ดังที่คาดหมายกันไว้ จะเห็นได้ว่าเวลาได้ผ่านไปเพียง ๖ ปี นายทหารปืนใหญ่เล็ก ๆ ผู้นี้ ก็ได้ก้าวไปสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศไทย

ขณะนั้นเป็นช่วงระยะเวลาก่อนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จะเสด็จมาถึงประเทศไทย ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้คิดหรือมีความรู้สึกสะเทือนใจว่า เหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวจะทำให้เขาตกเป็นทาสในอนาคต ทั้งนี้เพราะสมองและหัวใจของเขา มุ่งไปที่การเสด็จนิวัติประเทศไทยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพียงสิ่งเดียว ไม่มีสิ่งใดที่จะทำให้ประชาชนคนไทยกระตือรือร้นเท่ากับงานเฉลิมฉลอง จะเห็นได้ว่า งานบุปผชาติหรืองานพิธีต้อนรับฤดูหนาวอันเป็นมาแต่เก่าแก่ ประชาชนจะ

สนุกสนานกันด้วยความหิวกระหาย โดยเฉพาะความกระตือรือล้นของประชาชนในครั้งนี้มีมากเป็นพิเศษ เพราะประชาชนมีความจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ จึงมีความปลาบปลื้มปีติเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งพระมหากษัตริย์ก็มิได้ประทับอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลาถึง ๕ ปีแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จมาถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ พิธีรับเสด็จในครั้งนี้เป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในความทรงจำของทุกคน ในวันนั้นอากาศในบริเวณอ่าวไทยแจ่มใส กองทัพเรือได้จัดกองเรือรบติดอาวุธพร้อมชุมนุมกันอยู่ที่ปากน้ำเพื่อรอรับเสด็จ นายกรัฐมนตรีและคณะผู้สำเร็จราชการซึ่งประกอบด้วยสมาชิก ๓ คน ได้ขึ้นไปบนเรือ เอส เอส มีโอเนีย เพื่อรับเสด็จพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีพระชนมายุ ๑๓ พระ-พรรษา บัดนี้ พระองค์ได้รับการรับเสด็จเสมือนหนึ่งทรงเป็นสมมุติเทพ ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนหน้านี้เพียง ๒–๓ อาทิตย์ พระองค์ยังทรงพรวนดินสวนผักของพระองค์ที่โรงเรียนในสวิสเซอร์แลนด์ และทรงลาดพระที่ที่พระตำหนักวัฒนาด้วยพระองค์เองอยู่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จไปยังเรือศรีอยุธยาพร้อมกับนายกรัฐมนตรีกับคณะผู้สำเร็จราชการแทน

พระองค์ และผู้โดยเสด็จ ในขณะที่ทหารเรือได้ยิงสลุตถวายพระเกียรติ ๒๑ นัด เสียงกึกก้องกัมปนาท และเครื่องบินทหารอากาศจำนวน ๑๐๐ เครื่อง ได้บินวนเวียนเหนือเรือพระที่นั่ง เรือยนต์ต่าง ๆ ทุกชนิดซึ่งตกแต่งอย่างงดงาม ได้ร่วมเป็นขบวนตามเสด็จเรือรบหลวงไปตามลำแม่น้ำน่าดูมาก ดังที่ข้าราชการผู้หนึ่งได้เขียนรายงานว่า "ขบวนเรือตามเสด็จสง่างามมากอย่างที่ไม่เคยเห็นมาก่อน ในเมืองเวนิชแห่งภาคตะวันออกไกล" เมื่อเรือพระที่นั่งมาถึงท่าราชวรดิษฐ์ ซึ่งอยู่ใกล้กับพระบรมมหาราชวังพระบรมวงศานุวงศ์ คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูตซึ่งแต่งกายในชุดเต็มยศได้ประทับและยืนรอรับเสด็จอยู่แล้ว เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้เสด็จออกมาประทับที่ดาดฟ้าของเรือรบหลวง เจ้าพนักงานก็ประโคมแตรสังข์และบรรเลงดนตรีซึ่งประกอบด้วยขลุ่ย แตรยาว และกลอง พระองค์ทรงฉลองพระองค์ในชุดพระมหากษัตริย์ พระหัตถ์ทรงดาบทองซึ่งเป็นเครื่องหมายของผู้ทรงอำนาจ มหาดเล็กกางกลดเก้าชั้นซึ่งใช้สำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น ในขณะที่พระองค์เสด็จขึ้นฝั่ง พระสงฆ์ได้เจริญชัยมงคลคาถาถวายพระพร

หลังจากที่บุคคลต่าง ๆ ได้กราบบังคมทูลถวายความจงรักภักดีแล้ว พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระบรมมหาราชวังที่มีมนต์ขลัง พระองค์ได้เสด็จไปทรงสักการะพระแก้วมรกตที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และได้เสด็จไปทรงสักการะที่บรรจุพระบรมศพพระมหากษัตริย์ของราชวงศ์จักรีซึ่งมีพระบรมรูปของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ และเมื่อเสด็จเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้าซึ่งทรงเป็นสมเด็จย่าของพระองค์ได้ประทับรอรับเสด็จอยู่ เมื่อพระองค์เสด็จออกจากพระบรมมหาราชวัง พระองค์มิได้ทอดพระเนตรพระที่นั่งบรมพิมานอันเป็นที่ประทับ ซึ่งพระองค์ทรงประสบโศกนาฏกรรมครั้งสุดท้ายของพระองค์ด้วยความเฉลียวพระทัยเลย

ในครั้งกระนั้น ใครจะคาดการณ์ได้ล่วงหน้าว่าจะเกิดโศกนาฏกรรมแก่พระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระเยาว์และมีพระพักตร์ขรึม พระองค์ทรงฉลองพระองค์ในชุดเครื่องแบบขาวประดับด้วยแถบสีทอง และทรงพระมาลาประดับขนนก เสด็จประทับรถยนต์พระที่นั่งเปิดประทุนไปตามถนนราชดำเนินท่ามกลางเสียงโห่ร้องของประชาชนที่เฝ้ารับเสด็จ ในเวลานั้นไม่มีอะไรเลยที่เป็นเครื่องแสดงลางร้ายแก่พระองค์ ในเมื่อมีแต่แสงไฟสว่างไสวในเวลา

กลางคืน มีการประดับธงชาติ และประชาชนจำนวนมากซื้ออาหารรับประทานกันอย่างเอร็ดอร่อย หรือไม่ก็พากันดูมหรสพกลางแจ้งและในแม่น้ำ ประชาชนยิ้มแย้มแจ่มใส เหนื่อยเหนื่อยแต่ก็มีความพอใจ ซึ่งในเรื่องเหล่านี้คนไทยเท่านั้นที่รู้ว่าทุกครั้งที่มีงานเทศกาลควรจะหาความสำราญกันอย่างไร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ประทับอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลา ๒ เดือน ในขณะนั้นอำนาจที่แท้จริงในการบริหารประเทศตกอยู่กับจอมพล ป. อย่างเด็ดขาดแล้ว พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจเพื่อชดเชยที่พระองค์มิได้ทรงกระทำมาเป็นเวลาหลายปี พระองค์ทรงมีพระอากัปกิริยาสุภาพอ่อนโยนและทรงวางพระองค์สมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ ยกเว้นในบางครั้งที่พระองค์ทรงขวยเขินหรือทรงมีพระอาการฉงนเล็กน้อย ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาเพราะพระองค์ยังทรงพระเยาว์อยู่ ทุกคนต่างชื่นชมยินดีในการเสด็จนิวัติของพระองค์ ฝูงชนยอมถูกแดดเผาเพื่อชมพระบารมี นักการเมืองทั้งหลายรวมทั้งจอมพล ป. ต่างก็มีความรู้สึกว่า พระองค์ทรงมีพระอากัปกิริยาอ่อนโยน ไม่เป็นพิษเป็นภัยสำหรับเขา พวกกษัตริย์นิยมต่างก็มีความหวังว่า การที่ประชาชนจัดการรับเสด็จด้วยความกระตือรือล้น ย่อมเป็นเครื่องแสดงว่าพวกเขาจะมีความสำคัญขึ้นอีก

พระองค์ทรงเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทยเมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๔๘๒ ในวันนั้นประชาชนราว ๓ แสนคนได้ยืนเรียงรายอยู่ที่สองฝั่งแม่น้ำเพื่อส่งเสด็จ หลังจากนั้นก็น่าจะมีคำถามติดตามมาว่า ในฝูงชนที่เฝ้าส่งเสด็จในวันนั้นจะมีใครบ้างไหมที่ในเวลาต่อมา จะเป็นผู้ปลงพระชนม์พระองค์ แต่เนื่องจากในเวลานั้นมีแต่เสียงโห่ร้องถวายพระพร สิ่งที่คาดไม่ถึงจึงได้ถูกซ่อนเร้นและปกคลุมอยู่ในความเงียบ ⊚

บทที่ ๙

ตลอดระยะเวลา ๗ ปีแห่งการเสด็จขึ้นครองราชย์ของในหลวงอานันท์ ฯ ไม่มีอะไรดีขึ้นในแง่ของมนุษยชาติสมัยใหม่ มีไม่กี่แห่งในโลกที่สามารถรอดพ้นจากผลของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ แม้แต่โบสถ์วิหารและพระราชวังในกรุงเทพ ฯ ก็มิได้รอดพ้นจากสงครามได้ แต่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์สามารถดำรงอยู่ได้โดยสันติ

ถ้าท่านผู้อ่านอยู่ที่พระตำหนักวัฒนาในขณะนั้น ก็ยากที่จะเดาออกว่าสงครามกำลังคุกคามอยู่ทางตอนเหนือ ใต้ ตะวันออกและตะวันตก ของพระตำหนักวัฒนา ขณะเดียวกันท่านก็จะเห็นในหลวงอานันท์ ฯ และสมเด็จพระอนุชาซึ่งยังทรงเป็นเด็กอยู่ ทรงตั้งพระราชหฤทัยเล่นเลียนแบบการรบอยู่อย่างไร้เดียงสากับชายคนหนึ่ง ในหลวงอานันท์ ฯ และสมเด็จพระราชอนุชาทรงเล่นเช่นนี้เป็นพัก ๆ มาหลายปีแล้วกับชายผู้ใหญ่คนหนึ่งมีชื่อว่า *นายเซไรคาริส* ผู้เป็นต้นคิดการเล่นแบบนี้ขึ้นเอง โดยใช้ตุ๊กตาทหารและอาวุธต่าง ๆ ซึ่งเป็นเครื่องเล่นเด็กเข้าปฏิบัติการรบกัน และใช้เครื่องเล่นเกมส์ที่เรียกว่าทิดลีวิงคส์เข้าประกอบการเล่น

ร.อ. ชลิต ชัยสิทธิเวช ร.น.

ในบทนำ ผู้เขียนได้กล่าวถึงชาวกรีกผู้ปราชญ์เปรื่องในพุทธศตวรรษที่ ๒๓ โดยสังเขป เขาผู้นั้นมีชื่อว่า *ฟอลคอน* ผู้ก้าวขึ้นไปเป็นพระหัตถ์ขวาของพระเจ้าแผ่นดินและได้รับแต่งตั้งให้เป็น *เจ้าพระยาวิชาเยนทร์* แต่แล้วเขาก็ถูกข้าราชสำนักฆ่าตาย ด้วยความอาฆาตแค้นดังกล่าวแล้วโดยสังเขป นายเซไรคาริสได้ก่อให้เกิดเสียงสะท้อนให้ใคร่รู้ใคร่เห็นในเรื่องของฟอลคอน เพราะเขาก็เป็นชาวกรีกด้วยเหมือนกัน และในระหว่าง ๖ ปีสุดท้ายแห่งพระชนมชีพของในหลวงอานันท์ ๆ เขาได้เป็นผู้ติดตามใกล้ชิดพระยุคลบาทตลอดมา แต่เรามิได้เห็นเขาในกรุงเทพ ๆ เรื่องของคนกรีกจึงเป็นเพียงนิยายปรัมปราที่เล่ากันอยู่ในเงามืด เป็นข้าราชบริพารนิรนามในความรำพึง แต่เรื่องนี้กลับกัน แทนที่เขาจะพบจุดจบอย่างนายฟอลคอนตามเรื่องในประวัติศาสตร์ กลับเป็นพระองค์เองที่ต้องประสบกับอวสานอย่างหฤโหด

คลีออน โอ เซไรคาริส เป็นชื่อเต็มของเขาตามที่เขาพิมพ์ไว้ในนามบัตร เขาเกิดในประเทศเยอรมันนี ราว ๆ พ.ศ. ๒๔๕๐ บิดาของเขาเป็นพ่อค้ายาสูบได้พาเขามาอยู่ในประเทศสวิสเซอร์แลนด์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง สมเด็จพระราชชนนีทรงสนพระทัยในตัวเขาในตอนที่เขายังเป็นผู้ดูแลเด็กเล็กของโรงเรียนเอกอล

พร้อมกับศึกษาปริญญาเอกไปด้วย ในระยะก่อนจะเกิดสงครามโลกครั้งที่สองไม่นานนัก สมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระราชประสงค์ที่จะหาพระอาจารย์พิเศษเพื่อช่วยดูแลการบ้านจากโรงเรียนของพระ-ราชโอรสทั้งสองพระองค์ ต่อมาพระองค์ได้ทรงจ้างเขาไว้เป็นพระอาจารย์กวดวิชาประจำ แม้เขาจะมิได้พำนักอยู่ในพระตำหนัก เพราะพึ่งแต่งงานใหม่ ๆ และมีบุตรชายสองคน แต่เขาก็ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของราชสกุลนี้ เขาเป็นคนรูปร่างใหญ่ มีผมซึ่งกำลังจะเป็นสีเทาและมีลักษณะกล้าอย่างบ้าบิ่นแฝงอยู่ เขามีมารยาทสงบเสงี่ยมและบางทีดูจะเคร่งเครียดเกินไปหน่อยในเรื่องความบริสุทธิ์ผุดผ่องอย่างไม่มีที่จะติได้ของราชสกุลนี้ แต่ครูดีทั้งหลายก็มักจะกลายเป็นครูดีที่สุดในโลกของเด็ก ๆ

เขามิได้เป็นแต่เพียงพระอาจารย์กวดวิชาให้พระพี่น้องสองพระองค์ในวิชาวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่ในเรื่องอื่น ๆ ทั่วไป เขาก็กลายเป็นภาพตัวแทนของสมเด็จพระราชบิดา ทั้งสองพระองค์ทรงร่วมกับนายเซไรดาริสจัดตั้ง "*สโมสร*" ขึ้น ซึ่งมีสถานที่ตั้งอยู่ที่ลังบรรทุกของใหญ่ท้ายพระราชอุทยาน ที่นั่นทั้งสองพระองค์จะประทับเพื่อดื่มน้ำส้มร่วมกับเขา และทรงคุยกับเขาถึงเรื่อง "*เรือรบของเขน*" หรือไม่ก็ทรงเล่นกับหนูขาวหรือนกคานารี่ นอก

จากนี้ก็ทรงเล่นรถไฟและของอื่น ๆ อีกตามเรื่องที่เกี่ยวกับการรบพุ่ง เมื่อของเล่นมีมากขึ้นเพราะข้าราชบริพารที่ซื่อสัตย์ยังได้ส่งของขวัญมาถวายอีกมากมาย ของเหล่านี้ได้ถูกนำไปให้แก่สโมสรเพื่อจำหน่ายเป็นการกุศลเสียบ้าง ทรงซื้อมาเพิ่มเติมใหม่บ้าง หรือมิฉะนั้นก็ทรงซื้อแต่เครื่องมือมาประกอบเอง เพราะนายเซไรคาริสเป็นช่างไม้ฝีมือเยี่ยมจึงทำให้ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงกระตือรือล้นอยู่ตลอดเวลา กิจกรรมเหล่านี้จะต้องงดถ้าในหลวงอานันท์ ฯ ยังทรงเรียนและทำการบ้านไม่เสร็จจนถึง ๑๘ นาฬิกา วันหยุดครึ่งวันกลางสัปดาห์มักจะเป็นวันเสด็จออกไปทรงพักผ่อนพระราชอิริยาบถนอกพระตำหนักทั้งครอบครัว ในระยะที่ทรงพักผ่อนมักเสด็จไปที่วาเลส์เพื่อไต่เขาหรือไปอโรซาเพื่อทรงสกี บางครั้งทรงหัดเรือใบทรงกรรเชียงเรือ และทรงว่ายน้ำ ตลอดเวลาเหล่านี้ นายเซไรคาริสจะตามเสด็จไปด้วยโดยใกล้ชิดพระยุคลบาท

แต่เบื้องหลังรายการใด ๆ ก็ตามเกิดจากพระหัตถ์ พระทัยและพระจิตของสมเด็จพระราชชนนีทั้งสิ้น พระองค์ทรงเป็นผู้ตัดสินพระทัย ทรงมีพระราชดำรัสในเรื่องการจัดพระกระยาหารอย่างถี่ถ้วน ทรงพาพระราชโอรสไปประพาสแบบปิคนิคและประพาสในวันหยุด ทรงกวดขันพระราชโอรสให้ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะใน

การศึกษา ทรงสนับสนุนให้ทรงพระอักษรทุกเรื่องตั้งแต่เรื่องนักสืบไปจนถึงเรื่องดาราศาสตร์ ทรงสอนให้สะสมแสตมป์ ให้ทรงสนพระทัยในการถ่ายรูป เป็นต้น โดยมีนายเซไรคาริสเป็นเครื่องมือให้บรรลุพระราชประสงค์เหล่านี้ สมเด็จพระราชชนนียังทรงมีผู้ที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยอีกผู้หนึ่ง คือ *นายเอนก* เป็นผู้ที่ทรงใกล้ชิดพระยุคลบาทเช่นเดียวกับนายเซไรคาริส นอกจากนี้ยังมีพระอาจารย์กวดวิชาอื่น ๆ อีก เช่น พระอาจารย์สอนดนตรี และ สตรีชาวอังกฤษซึ่งทรงจ้างจากผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนการเรือนสตรีใกล้ ๆ พระตำหนัก และยังมีมหาคนไทยที่ใจดีผู้เป็นพระอาจารย์สอนภาษาไทยและพุทธศาสนา แต่บุคคลเหล่านี้มีฐานะใกล้เคียงกับผู้ถวายการรับใช้ จะมาที่ตำหนักเฉพาะเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่หรือมาเฝ้าสมเด็จพระราชชนนีทรงปฏิบัติอยู่ พระองค์ไม่ได้ทรงเกี่ยวข้องกับชีวิตสังคมในเมือง หนังสือพิมพ์จึงไม่มีข่าวใดจะรายงานถึงและไม่เคยเอ่ยถึงพระองค์ โลกของพระองค์ คือ พระตำหนักวัฒนา

สมเด็จพระราชชนนีทรงปฏิบัติพระราชกิจทั้งหลายเป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นอย่างดี การดำรงพระชนมชีพที่นั่นไม่มีพิธีรีตองมาก การสนทนาบนโต๊ะเป็นไปอย่างเสรีและง่ายดาย ข้าราชบริพารไม่เคยต้องหมอบคลานผู้มาเยือนตามปรกติซึ่งแม้ว่าจะมีความ

เสมอภาคเท่าเทียมกับคนสวิสแล้วก็ยังอดประหลาดใจไม่ได้ เมื่อบางครั้งสมเด็จพระราชชนนีเสด็จมาเปิดพระทวารหน้าด้วยพระองค์เอง ทั้ง ๆ ที่ยังทรงฉลองพระองค์ในชุดสนับเพลาสั้นเพราะเพิ่งทรงเสร็จจากการทรงทำสวน

สมเด็จพระราชชนนีเองก็มิได้ทรงแตกต่างไปจากพวกคุณท้าวฝ่ายในภายในพระบรมมหาราชวังที่มีอะไรแปลก ๆ ดังพระราชบรรพบุรุษที่ทรงอยู่ในตำแหน่งเดียวกับพระองค์จะทรงพึงกระทำ พระองค์ทรงได้ทำให้พระราชโอรสและพระราชธิดาเชื่อฟังด้วยการประทานความรักและยกตัวอย่างการลงโทษที่รุนแรง สำหรับพระราชโอรสมักจะเป็นการปรับในฐานที่ทำให้เกิดความเสียหาย สมเด็จพระราชธิดาดูจะทรง "*ว่ายากที่สุด*" ในการอบรมสั่งสอนในบรรดาพระราชโอรสและพระราชธิดาทั้งสาม ทรงมีพระอารมณ์ฉุนเฉียวตามพระราชประเพณีที่ดีที่สุดของพระราชวงศ์จักรี และไม่ทรงเป็นคนไทยในแง่ที่ไม่โปรดข้าวเจ้า แต่ก็เกือบจะตลอดครึ่งแรกของสงครามพระองค์ได้เสด็จเข้าทรงศึกษาในโรงเรียนประจำในกรุงเจนีวาและเสด็จกลับพระตำหนักในวันสุดสัปดาห์ ผู้ที่ทรงใกล้ชิดกับสมเด็จพระราชชนนีมากที่สุด คือ สมเด็จเจ้าฟ้าภูมิพลพระราชโอรสองค์เยาว์ที่สุด ผู้ทรงมีพระชนมายุอ่อนกว่าในหลวง

อานันท์ ๒ พระพรรษา เจ้าฟ้าภูมิพลทรงเป็นนักแสดงชั้นเยี่ยมของครอบครัว แต่ในปัจจุบันทรงมีพระจริยาวัตรงดงามและทรงเคร่งขรึมสมกับเป็นพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน จนกระทั่งไม่มีคนจำได้ว่า พระองค์ทรงเคยเป็นนักแสดงตลกในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ ในหลวงอานันท์ ฯ จะทรงมีพระราชหฤทัยริษยาพระราชอนุชาบ้างหรือไม่พระองค์ไม่ทรงแสดงออกมา จากพระอาการที่ทรงแสดงออกจะเห็นได้ว่าทั้งสองพระองค์ทรงผูกพันทางพระทัยกันมาก ประทับอยู่ในห้องเดียวกัน ทรงกระดือรือล้นใน "*สโมสร*" ร่วมกัน พระราชอัธยาศัยที่ทรงมีต่อสมเด็จพระราชชนนีก็เห็นได้ชัดเจนเช่นเดียวกัน พระองค์มักจะตรัสถามพระราชมารดาเสมอ ๆ ว่าบรรทมหลับสนิทหรือไม่ ทรงเตือนไม่ให้ทรงเหน็ดเหนื่อยนัก และทรงแสดงความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระราชชนนีโดยสม่ำเสมอ

ในหลวงอานันท์ ฯ ดูเหมือนจะทรงชื่นชมยินดีในโลกในพระตำหนักวัฒนาที่สมเด็จพระราชชนนีทรงสร้างให้ การเสด็จไปโรงเรียนก็เป็นแต่เพียงการเสด็จออกไปสู่โลกภายนอก พระสหายที่โรงเรียนมิได้รับการเชื้อเชิญให้มาเยี่ยมเยียนที่พระตำหนักวัฒนา แม้ว่าบางครั้งบางคราวพระองค์จะเสด็จไปทรงเยี่ยมบ้านคนที่รู้จักเพียงบ้านหนึ่งหรือสองบ้าน เช่น บ้านศาสตราจารย์ปิกการ์ด ผู้

ประดิษฐ์บอลลูน และมีลูกชายเรียนที่โรงเรียนเอกอล นูแวล นายเซไรดาริสเป็นผู้คอยถวายคำเตือนให้พระองค์ทรงระลึกว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ ได้ตามเสด็จไปด้วย ผู้ที่คอยถวายคำเตือนอีกคนหนึ่ง คือยามที่รัฐบาลสวิสผู้มีน้ำใจจัดส่งมาเฝ้าหน้าประตูพระตำหนักเพื่อถวายความอารักขาทั้งกลางวันและกลางคืน (*การเข้าออกพระตำหนักอยู่ในความดูแลของสารวัตรผู้ทรงอำนาจ หน้ากลม ผมดำ พูดช้าแต่ว่องไว เขาเคยเป็นแชมเปี้ยนยิวยิตสูแห่งชาติมาก่อน ต่อมาเขาได้ปลดเกษียณเมื่ออายุ ๖๐ ปี และได้แต่งงานกับสตรีสาวอายุ ๒๕ ปี*)

ในขณะที่สงครามกำลังระเบิดอยู่รอบด้าน ในหลวงอานันท์ฯ ทรงพระเจริญพระชันษาจากวัยเด็กไปสู่วัยหนุ่มจนพระวรกายสูงมาก พระพักตร์รูปไข่ โหนกพระปรางสูง พระฉวีผ่องใส พระเนตรใหญ่คล้ายตากวาง ฉลองพระเนตรส่วนมากในตอนทรงอ่านพระอักษร ทรงมีพระนิสัยเคร่งขรึม ทรงเอาจริงเอาจัง พระอากัปกิริยานิ่มนวล แต่ก็ดูเลื่อนลอยจนเกือบจะดูฝัน ๆ ถ้าทรงรู้สึกว่ามีอะไรผิด แต่ภายหลังที่ได้ทรงพิจารณาโดยสุขุมคัมภีรภาพอยู่เงียบ ๆ ในพระทัย และทรงระมัดระวังเมื่อจะเสด็จข้ามถนนตามที่ทรงได้รับคำสั่งสอนไว้ ทรงกระทำทุกสิ่งทุกอย่างตามที่ทรงได้รับการสั่งสอนมา แม้กระทั่งการที่พระองค์จะทรงต่อยไข่ลวก ความเคร่งขรึมเอาจริง

เอาจังของพระองค์ทำให้ดูคล้ายกับมิได้ทรงเป็นคนไทย เพราะขาดอารมณ์ขัน พระองค์ไม่ทรงนิยมตรัสเรื่องเพศและเรื่องการสามานทรงได้รับการยกย่องและนับถืออย่างแท้จริงที่โรงเรียน ทรงเป็นมิตรกับคนง่าย ทรงมีพระอารมณ์อ่อนไหวในความสัมพันธ์มากกว่าสมเด็จพระราชอนุชาผู้ทรงประสบความยากลำบากในการที่จะทรงเข้าพระทัยผู้อื่น

ผู้เขียนสงสัยในความดีครบถ้วนของในหลวงอานันท์ ฯ อันเป็นความทรงจำที่เป็นศรีสง่าแก่พระราชวงศ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการประกอบการพิจารณาคดีที่เป็นโศกนาฏกรรมอยู่นี้ *จากการซักไซร้ไต่ถามบรรดาพระอาจารย์ที่โรงเรียน และคนอื่น ๆ ที่ห่างไกลพระองค์ ผู้เขียนก็สรุปความคิดเห็นที่เคยลืมไปแล้วได้ว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ไม่ทรงมีความชั่วร้ายเลย เพราะคุณสมบัติของพระองค์นั้นยิ่งใหญ่นัก ทรงมีความรับผิดชอบ อดกลั้นและทรงซื่อสัตย์ที่จะทรงแสดงความสงสัยในสิ่งที่ไม่ทรงเข้าพระทัยจนกระทั่งเข้าพระทัยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงมีความสุภาพอ่อนโยนอยู่ภายในซึ่งยากที่จะบรรยายได้ เว้นเสียแต่จะใช้ภาษาของกวี ทรงเฉลียวฉลาดยิ่งแม้จะทรงไม่ปราดเปรื่อง แต่ก็นับว่าพระสติปัญญาอยู่ในขั้นดี ข้อนี้เป็นความคิดเห็นของพระอาจารย์ที่โรงเรียนรายงานไว้ นอกจากนี้ ยังทรงมีพระทัยกว้างขวางซึ่งทำให้ทรงศึกษารู้ได้รวดเร็ว*

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เมื่อทรงมีพระชนมายุได้ ๑๘ พระพรรษา พระองค์ได้ทรงใช้เวลา ๖ เดือนสุดท้ายไปในการศึกษาที่โรงเรียนเอกอล นูแวล ในฐานะนักเรียนประจำ เพราะสมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้พระองค์ทรงรู้จักโลกภายนอกบ้าง พระองค์ทรงสอบผ่านชั้นมัธยมบริบูรณ์ได้ด้วยดีและได้ทรงเข้าศึกษาต่อในคณะนิติศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยโลซานน์ ชีวิตในมหาวิทยาลัยใกล้ชิดกันเหมือนอยู่ในครอบครัว วันแรกที่เสด็จไปเข้าคณะนิติศาสตร์ก็ทรงพบว่ามีนักศึกษาชายเพียง ๑๒ คน และนักศึกษาหญิง ๓ คนในชั้นของพระองค์ แต่ต่อมาก็มากขึ้นอีกทั้งหมดจึงเข้ากันได้ดี และบางครั้งพระสหายเหล่านั้นยังได้รับการเชื้อเชิญให้ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ พระตำหนักวัฒนา พระราชโอรสทั้งสองแห่งราชสกุลมหิดลได้ทรงศึกษาการใช้เครื่องดนตรีหลายประเภท ในหลวงอานันท์ฯ ทรงสามารถเล่นเปียโน ขลุ่ย กีตาร์ และแบนโจ พระสหายทั้งหลายจะมาร่วมเล่นดนตรีแจ๊สกับพระองค์ แต่ส่วนมากพระองค์เสด็จไปบ้านของพวกเขาซึ่งที่นั้นการพูดจาเป็นไปแบบนักศึกษา พร้อม ๆ กับเสวยน้ำจันทร์องุ่นและขนมเค้ก พระองค์ได้ทรงเสด็จไปภัตตาคารแต่เสด็จไปทอดพระเนตรภาพยนตร์หรือทรงสดับคอนเสิทกับสมเด็จพระราชชนนี พระองค์ทรงเก็บพระองค์

จากความสนใจของประชาชน ผู้เขียนได้รับคำบอกเล่าเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ในระยะสำคัญของพระชนมชีพของพระองค์จากพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชบริพารบ่อย ๆ คนเหล่านั้นยืนยันว่าทรงไม่มีอะไรนอกจากความสัมพันธ์ฉันมิตร ไม่มีใครยืนยันในข้อนี้ได้ดีเท่ากับนายเซไรดาริสผู้เฝ้าตามเสด็จพระองค์อย่างแยกไม่ได้จนดูจะกลายเป็นนักศึกษาไปอีกคน และเป็นสายสะดือที่โยงในหลวงอานันท์ ฯ เข้าไว้กับสมเด็จพระราชชนนีอย่างแน่นแฟ้น

ความเป็นน้ำหนึ่งพระทัยเดียวกันของครอบครัวนี้เห็นได้ชัดในพ.ศ. ๒๔๘๗ เมื่อทั้งสี่พระองค์ทรงเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยพร้อมกันหมด สมเด็จพระพี่นางทรงรับคำท้าทายจากพระสหายโดยทรงเข้าศึกษาวิชาเคมี สมเด็จพระราชอนุชาทรงเข้าศึกษาในคณะวิทยาศาสตร์ และสมเด็จพระราชชนนีทรงศึกษาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ การศึกษาในมหาวิทยาลัยจึงกลายเป็นกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งของครอบครัวไป แต่พระตำหนักวัฒนาก็ยังคงถวายความอบอุ่นให้ในหลวงอานันท์ ฯ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งเมื่อพ้นตำหนักออกไปแล้วก็มีแต่ความเยือกเย็น

ในขณะนั้น พระองค์ไม่ได้ประทับร่วมห้องกับพระราชอนุชาภูมิพล ฯ อีกแล้ว ค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์สูงขึ้นไปเป็น ๑๐ ฟรังค์ต่อหนึ่งสัปดาห์ (ราว ๑๗ ชิลลิง ๖ เพนนี) และแม้ยังมี "*สโมสร*"

อยู่อย่างเดิม พระองค์ก็ได้หันไปสนพระทัยกับหมากรุก หรือบริดจ์ ทรงเล่นร่วมวงกับผู้ใหญ่ แต่การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงคุณค่าของชีวิตที่พระตำหนักวัฒนาที่ปกป้องพระองค์จากโลกภายนอกและสงครามโลก

สงครามยากที่จะกระทบความเป็นอยู่ในพระตำหนักแม้กระทั่งผิว รัฐบาลสวิสได้ทูลเกล้าถวายการปันส่วนอาหารเป็นพิเศษ แต่สมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระราชประสงค์เพียงเพิ่มอัตราข้าวสารและน้ำมันรถเท่านั้น ในหลวงอานันท์และสมเด็จพระอนุชาทรงใช้รถจักรยานแทนรถเบนซ์สีดำซึ่งทรงใช้เป็นครั้งเป็นคราว และนายเชไรดาริสก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน เรื่องผลที่ตามมาของสงครามที่น่าตื่นเต้นอยู่ในหมู่นักเรียนไทยในยุโรป คือ ข่าวนักเรียนไทยผู้หนึ่งในจำนวนนั้นมีความปฏิพัทธ์ในสมเด็จพระพี่นางเธอของในหลวงอานันท์ ฯ จนได้จัดพิธีอภิเษกสมรส ณ พระตำหนักวัฒนา (*กรกฎาคม ๒๔๘๗*)

วันหนึ่งราชทูตญี่ปุ่นได้มาเฝ้าที่พระตำหนักวัฒนาพร้อมด้วยข้าวสารซึ่งสมเด็จพระราชชนนีทรงรับเอาไว้แบบนักการทูต แล้วแอบพระราชทานให้โรงพยาบาลอย่างเงียบ ๆ การมาเฝ้าของราชทูตญี่ปุ่นสะท้อนให้เห็นถึงความยุ่งยากต่าง ๆ ที่บังเกิดในราชอาณาจักร

ของในหลวงอานันท์ ฯ บางเรื่องที่น่าอับอาย บางเรื่องที่น่านับถือ แต่ขาดรายละเอียดที่จะนำมาพิจารณาตัดสินให้ถี่ถ้วน แต่ก็มีหลายเรื่องที่แน่ชัดคือความไม่แน่นอนของอนาคต

นอกเหนือสิ่งอื่นใด พระมหากษัตริย์จะทรงดำรงอยู่ได้หรือไม่ในประเทศไทย เมื่อทุกหนทุกแห่งต่างก็ต้องเสด็จนิราศไปจากบัลลังก์ คำตอบที่สมเด็จพระราชชนนีทรงได้รับมาจากแหล่งที่ไม่เหมาะที่จะเอ่ยถึงได้นั้น ถ้าข่าวนี้ไม่ได้กลายเป็นเรื่องจริงจังขึ้นมาทั้งสิ้นในภายหลัง สมเด็จพระราชชนนีได้ทรงเล่าให้พระสหายฟังว่าหมอดูได้ทำนายว่า แม้ในหลวงอานันท์ ฯ จะทรงเป็นพระมหากษัตริย์ แต่การราชาภิเษกก็เป็นเพียงพิธีการเท่านั้น พระราชอนุชาภูมิพล ฯ ต่างหากที่จะได้ทรงสวมมงกุฎ

เป็นเรื่องที่น่าขบขันเกี่ยวกับนายเอนกผู้ซึ่งผู้เขียนได้กล่าวไว้แล้วว่า เป็นผู้ที่สมเด็จพระราชชนนีทรงไว้วางพระทัย รัฐบาลไทยได้แต่งตั้งเลขานุการเพื่อถวายการรับใช้ในหลวงอานันท์ ฯ เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจเล็ก ๆ น้อย ๆ ของพระองค์ ซึ่งจะต้องทรงดำเนินการผ่านสถานทูตไทยที่กรุงเบอร์น และก่อน พ.ศ. ๒๔๘๕ สมเด็จพระราชชนนีทรงเต็มพระทัยที่จะทรงจัดการเรื่องเหล่านี้เอง แต่ต่อมาไม่ทรงคุ้นเคยกับผู้รับตำแหน่งสืบต่อจากเจ้าหน้าที่สถานทูตคน

ก่อน พระองค์จึงมักจะทรงหันไปปรึกษากับนายเอนก ในเรื่องที่เกี่ยวกับการเมืองเช่นเดียวกับเรื่องการบ้าน และเพราะว่านายเอนกอยู่ในฐานะที่ทำให้เกิดเรื่องซุบซิบนินทากันในกรุงเทพ ฯ ได้มากกว่านายเซไรดาริส ผู้เขียนจึงต้องสอบสวนดูต่อไปอีก

นายเอนก ศาสตราภัย เกิดในกรุงเทพ ฯ ในสกุลสูง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้เดินทางไปศึกษาวิศวกรรมศาสตร์ในเมืองแมนเชสเตอร์และปารีส ซึ่งนายปรีดีได้ช่วยเหลือเขาไว้มากในเรื่องส่วนตัว ต่อมาเขาล้มป่วยเป็นวัณโรค จึงไปรักษาตัวที่สวิสเซอร์แลนด์ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์และสมเด็จพระราชชนนีได้เสด็จไปทรงเยี่ยมเยียนใน พ.ศ. ๒๔๖๙ ทำให้เขาเกิดความซาบซึ้งจงรักภักดีต่อราชสกุลนี้นับแต่นั้นมา ถึงแม้ว่าสุขภาพของเขาจะไม่ดีขึ้นกว่าเดิม แต่นายเอนกก็ยังยิ้มแย้มแจ่มใสมิได้ผิดแผกไปจากเพื่อนร่วมชาติของเขาในเรื่องความซื่อสัตย์ มารยาทสุภาพเรียบร้อยและใจคอกว้างขวาง เขาทำให้เห็นภาพคนไทยผู้จงรักภักดี เขาทำหน้าที่เป็นทั้งราชเลขานุการที่สมเด็จพระราชชนนีทรงไว้วางพระทัยและพระสหายของราชสกุล เขาขี่จักรยานไปเฝ้าที่พระตำหนักเป็นประจำ พระองค์ทรงปรึกษาหารือกับเขาในทุก ๆ เรื่อง เรื่องที่ทรงปรึกษาก่อนอื่นคือ เมื่อไรสงครามจะสิ้นสุด และใครจะได้อยู่เห็นความสิ้นสุดนั้น ทุกสิ่งดูลางเลือนไม่แน่นอน

และแล้วโดยกระทันหัน ราชเลขานุการเป็นทางการก็ได้นำโทรเลขมาถวายสมเด็จพระราชชนนีซึ่งได้ทรงประทานต่อนายเอนก พระองค์ทรงตระหนักถึงสิ่งที่ไม่น่าเชื่อ และนายเอนกก็ตระหนักเช่นเดียวกัน หลังจากสงครามสงบก็กลายเป็นปัจจุบัน

โทรเลขฉบับนี้ไม่เคยเปิดเผย แต่ข้อความต่อไปนี้ถือได้ว่าเป็นข้อความที่ถูกต้อง ยกเว้นในการแปลอาจมีข้อความแตกต่างจากภาษาไทยในถ้อยคำที่ใช้สำหรับคนธรรมดาและได้หลีกเลี่ยงการใช้ราชาศัพท์

๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

โลซานน์

ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ตามที่สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติแต่งตั้งข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามประกาศของประธานสภาลงวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ นั้น บัดนี้ถึงวาระอันสมควรที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในฐานะ

ทรงเป็นพระประมุขของชาติ เพราะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะทรงบรรลุนิติภาวะในวันที่ ๒๐ กันยายน ศกนี้แล้ว

ฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต อัญเชิญเสด็จใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จนิวัติสู่กรุงเทพพระมหานคร เพื่อจะได้ทรงปกครองแผ่นดินตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ และโดยที่ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของข้าพระพุทธเจ้าจะสิ้นสุดลงในวันที่ ๒๐ กันยายน ศกนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อม กราบบังคมทูลให้ทรงทราบ ณ โอกาสนี้

ชื่อของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ผู้ลงนามในโทรเลขจะเป็นที่น่าประหลาดใจแก่ผู้อ่านผู้กำลังฟังข่าวคราวของการเสด็จนิวัติกลับสู่ประเทศไทยเป็นทางการก่อนหน้าสงครามเล็กน้อย และเตือนให้นึกถึงสถานการณ์ทางการเมือง ซึ่งเป็นผลให้จอมพล ป. ก้าวไปสู่ตำแหน่งรัฐมนตรี เพราะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต้องทำหน้าที่เหมือนตรายางของรัฐบาล และบุรุษผู้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในขณะนี้เป็นที่เชื่อแน่ได้ว่าจะไม่เป็นเช่นนั้น

(เขาเป็นผู้ชักจูงใจและเป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย หรือว่าเพราะความสำเร็จของจอมพล ป. ทำให้เขาเลิกต่อสู้ แล้วลดตัวลงมาเป็นลูกน้องของจอมพล ป. เสียแล้ว)

ถ้าดูเหมือนจะเป็นเช่นนั้น ผู้เขียนก็จะต้องค้นหาความจริง ความซับซ้อนของมันจะนำเราไปใกล้คำตอบคำถามต้นตอที่ว่า โทรเลขนั้นจงใจจะให้เป็นไปดังที่เหตุการณ์ได้เป็นไปแล้วหรือเปล่า เป็นการยืนยันการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ เพราะพระองค์จะต้องสวรรคตภายใน ๙ เดือน หลังจากที่ทรงได้รับโทรเลขนี้ และผู้ปลงพระชนมชีพของพระองค์นั้น กล่าวกันว่า คือ *นายปรีดี* ผู้ที่ส่งโทรเลขนั้นเอง. ◎

บทที่ ๕

ในบทนี้ ผู้อ่านจะได้ทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศสยาม ในขณะที่ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงพระเจริญวัยอยู่ที่เมืองโลซานน์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างเวลาหลายปีซึ่งส่วนใหญ่เป็นปีแห่งการทำสงครามโลก ซึ่งนับตั้งแต่การเสด็จนิวัติพระนครอย่างเป็นทางการของพระองค์จนถึงขณะที่พระองค์ทรงได้รับโทรเลขอันสำคัญยิ่งจากประเทศไทย

ในขณะที่ในหลวงอานันท์ ฯ พร้อมทั้งสมเด็จพระราชชนนี สมเด็จพระราชอนุชา และสมเด็จพระพี่นางได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทยในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๒ เหตุการณ์ที่ทำให้จอมพล ป. ก้าวไปสู่ความมีอำนาจทางการเมืองยังไม่เข้าขั้นรุนแรง ในขณะนั้นมีคนจำนวนไม่น้อยที่ไม่สมหวังในระบอบประชาธิปไตย ได้วางแผนการกบฏขึ้น จอมพล ป. ซึ่งได้ทราบข่าวลือในเรื่องนี้ จึงได้ถือโอกาสนี้กวาดล้างฝ่ายตรงกันข้ามกับเขาที่ยังคงเหลือค้างอยู่เป็นรุ่นสุดท้ายในกองทัพบก โดยมีข้ออ้างว่าแผนการกบฏนี้เป็นแผนการกบฏของพวกนิยมเจ้า โดยมีความประสงค์ที่จะนำระบอบ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์กลับมาใช้อีก และเพื่อเป็นการยืนยันข้ออ้างดังกล่าวของเขา จอมพล ป. ได้ลดเกียรติของผู้ดีมีตระกูลอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ด้วยการจับเข้าคุกของคนเดินถนน มีผู้ถูกประหารชีวิต ๑๘ คนและถูกจำคุกตลอดชีวิตอีก ๑๐ คน ซึ่งทำให้จำนวนนักโทษการเมืองมีเพิ่มขึ้นอีก ในจำนวนผู้ที่ถูกจำคุกตลอดชีวิตนี้มีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่พระองค์หนึ่งซึ่งเป็นพระปิตุลาของในหลวงอานันท์ ฯ พระองค์ทรงเป็นศิลปินทรงมีพระอุปนิสัยร่าเริงและทรงเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยประการทั้งปวง พระนามของพระองค์สมควรที่จะแสดงให้ปรากฏ ณ ที่นี้ คือ *กรมขุนชัยนาทนเรนทร*

จอมพล ป. จึงกลายเป็นสมเด็จเจ้าพระยาของประเทศสยามที่ไม่มีใครกล้าโต้เถียงได้ เขาไม่เพียงแต่จะประสบความสำเร็จในการควบคุมกองทัพบกอย่างเด็ดขาดเท่านั้น แต่เขายังได้ลดพระเกียรติของพวกเจ้าซึ่งทรงถูกปิดปากได้สำเร็จ พวกเจ้าทั้งหลายได้แต่รวมกันร้องว่าพวกตนตกต่ำ ส่วนฝ่ายพลเรือนโดยเฉพาะพวกเสรีซึ่งสนับสนุนนายปรีดีนั้นเล่าก็หมดอำนาจลง การที่พวกนี้เข้าไปนั่งในสภาผู้แทนราษฎรก็เป็นเพียงเปลือกนอกของประชาธิปไตยที่ปกคลุมระบอบเผด็จการแบบฟาสซิสต์อยู่ สำหรับนายปรีดีนั้นที่ยังร่วมอยู่ในคณะรัฐบาลได้ก็เพราะบารมีของคนคนหนึ่ง ซึ่งครั้งหนึ่ง

เคยนับถือเขาว่าเป็นหัวหน้า ทั้งนี้เป็นผลอันน่าขำของการปฏิวัติซึ่งเกิดขึ้นจากการยึดมั่นในประชาธิปไตยของนายปรีดี และเป็นที่เห็นได้ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการทำลายความหวังชั้นสุดท้ายของนายปรีดี

แต่เขาก็ยังคงยอมรับสถานการณ์ด้วยความสงบเงียบอย่างน่าพิศวง และปราศจากความขมขื่นและด้วยความอดทนเช่นเคย ซึ่งน้อยคนนักที่จะรู้ เขาได้ปฏิบัติงานอยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรีและสอนหนังสืออยู่ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และรอจนกว่าโอกาสจะมาถึง

ในขณะนั้นเขามีอายุราว ๓๕ ปี ตลอดระยะเวลา ๖ ปี ซึ่งเกือบจะต่อเนื่องกันที่เขาอยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรี เขาไม่เคยร่ำรวยเลย ทั้งนี้เพราะเขาไม่เคยสนใจในความร่ำรวย ซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ยากสำหรับนักการเมืองของประเทศไทย ในบางครั้งเขาถึงกับลืมรับเงินเดือนของเขาในวันสิ้นเดือน แต่ภรรยาของเขาก็รู้จักเตือนให้รู้ว่าเขาลืมรับเงินเดือนอย่างสุภาพแต่ก็ได้ผล กล่าวคือ เธอจะจัดอาหารอย่างถูก ๆ สำหรับเขาในตอนเริ่มต้นชีวิตสมรส นายปรีดีและภรรยาของเขาได้พักอยู่บ้านหลังหนึ่งในบ้านพ่อตาแม่ยายของเขา ต่อมาเขาได้ปลูกบ้านอันทันสมัยขึ้นหลังหนึ่งในที่ดินที่พ่อตาแม่ยาย

ของเขายกให้โดยเขาได้เงินจากการขายตำรามาใช้จ่ายในการก่อสร้าง ถึงแม้เขาสนใจในการเมืองอย่างมาก แต่ครอบครัวของเขาก็มีความสุข ทั้งนี้เนื่องจากภรรยาของเขานั่นเองเป็นสำคัญ เพราะถึงแม้ว่าเขาจะเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องที่สำคัญ ๆ ในบ้าน แต่เขาก็มีเวลาที่จะอุทิศให้แก่ลูก ๆ ของเขาน้อยมาก เขามีลูกชาย ๒ คนและลูกสาว ๔ คน ซึ่งส่วนมากให้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยในเวลาอันสมควร ลูกสาวคนหนึ่งของเขาได้สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยดนตรีแห่งกรุงลอนดอนที่มีชื่อว่า *รอแยล คอลเลจ ออฟ มิวสิค*

นอกจากลูกศิษย์ลูกหาที่ให้ความเคารพนับถือแก่เขาและพวกปัญญาชนผู้เป็นสาวกผู้ภักดีของเขาแล้ว นายปรีดียังมีเพื่อนมาก เพื่อนของเขาหลายคนเป็นคนที่มีท่าทางเงอะงะ หรือเป็นคนที่พูดภาษาชาวบ้านซึ่งเป็นภาษาที่แข็งกระด้างซึ่งเป็นเรื่องที่น่าประหลาด เพราะว่าตัวเขาเองเป็นคนสุภาพอย่างมากและเคารพคนที่แก่กว่า อันเป็นการปฏิบัติตามตามธรรมเนียมโบราณของคนไทย แต่ก็เป็นการยากที่จะอธิบายเกี่ยวกับตัวเขา เขาชอบให้เพื่อน ๆ ของเขามาเยี่ยมเขาโดยบังเอิญเพื่อรับประทานอาหารกับเขา และเขามักจะเป็นผู้ประกอบอาหารหลักด้วยตนเองซึ่งโดยปรกติจะเป็นรายการอาหารซึ่งเขาได้เรียนมาจากตำรากับข้าวของฝรั่งเศส แต่ก็มีสิ่งสำคัญบาง

อย่างเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของนายปรีดี เขาเป็นคนที่ทำงานอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย เขาไม่ชอบไปในงานเลี้ยง เขาจะงดไปในงานเลี้ยงหรืองานพิธีของทางราชการถ้าเขาสามารถทำได้ และเขาดื่มเหล้าน้อยมาก เขาชอบใช้คำพูดธรรมดาและมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ เนื่องจากคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นประกอบกับเขาเป็นคนต้อนรับขับสู้ และเป็นคนที่ยิ้มเก่ง ดังนั้น ใครก็ตามที่ได้อยู่ต่อหน้าเขาจะมีความรู้สึกสบายใจ แต่ในทำนองเดียวกัน ความสนิทสนมของเขาก็ไม่เกินไปกว่าความสุภาพนิ่มนวลตามธรรมดา ดังนั้น เขาจึงเป็นคนที่ไม่มีใครอาจเข้าถึงจิตใจเขาได้

เขาจึงเป็นคนที่เข้าถึงยาก เขามีนัยน์ตาที่เป็นประกายและมีสติปัญญาปราดเปรื่อง ดังจะเห็นได้ว่า เขาสามารถพูดภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษได้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกับภาษาไทย ซึ่งคุณสมบัติข้างต้นนี้ทำให้เขาเป็นคนที่มีเสน่ห์ คู่ปรปักษ์ของเขามักพูดถึงความทะเยอทะยานที่ซ่อนอยู่ภายในใจของเขาที่จะต้องการมีอำนาจ แต่ผู้สนับสนุนก็พูดถึงความเป็นคนเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและอุดมคติของเขา ผู้เขียนคิดว่าการกระทำของเขาจะช่วยให้เราวินิจฉัยเขาได้อย่างง่ายดายและโดยยุติธรรม แต่ผู้เขียนก็สงสัยว่า การกระทำของเขาจะทำให้เรารู้ใจเขาหรือ ? ควรจะทราบด้วยว่าถึงแม้ในบางครั้งเขา

จะเล่นไพ่แต่เขาก็ชอบเล่นหมากรุกมากกว่า และในทำนองเดียวกัน ในกรณีจำเป็นเขาก็อาจจะเล่นการพนัน แต่เขาก็หวังพึ่งโชคน้อยกว่ากลวิธีในการเอาชนะฝ่ายตรงข้าม

ฝ่ายตรงข้ามของเขาในขณะนั้นก็คือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ไม่รู้เรื่องนี้และไม่ใยดี เขารอเวลาและเหตุการณ์เพื่อแก้ข้อบกพร่องขั้นมูลฐานของระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นสิ่งที่ชอบธรรม และขณะเดียวกันเขาก็อุทิศตนเพื่อทำงานให้แก่ชาติอย่างเต็มที่ แต่จอมพล ป. ก็พอใจ เพราะถึงแม้การที่นายปรีดีเป็นที่นิยมชมชอบของปัญญาชนจะเป็นการทำให้เขารำคาญใจเช่นที่เป็นอยู่ แต่เขาก็ตั้งตัวเองเป็นอธิการบดีของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นการตอบโต้นายปรีดีที่สร้างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้น จอมพล ป. ไม่รู้สึกเดือดร้อนในเรื่องนี้เพราะว่าอำนาจทางการเมืองอยู่ที่เขาคนเดียว เขาสามารถปลอบใจตนเองให้อดทนไปนานแสนนานตราบเท่าที่นายปรีดีไม่ได้มีท่าทีเป็นศัตรูต่อเขา

จอมพล ป. ต้องการความคิดความอ่านของเขาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการคลัง เพราะประเทศต่าง ๆ กำลังมีความเคลื่อนไหวที่จะเข้าสู่สงคราม และประเทศไทยจะต้องการใช้เงินเพื่อจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ ความจริง เขาต้องการอาวุธยุทโธปกรณ์เพิ่มขึ้น

ในปริมาณที่เกินกว่าความจำเป็นในการป้องกันประเทศเสียอีก เพราะเขามีความทะเยอทะยานมากขึ้น จอมพล ป. มีที่ทำการของเขาเป็น [illegible] ยังคงพักอยู่ที่บ้าน[illegible]เองที่อยู่ [illegible] ซอยริมคลอง และในบริเวณบ้านอันกว้างที่ตกแต่งอย่างสวยงามก็มีบ้าน ๒ ชั้น ๓ หลัง หลังหนึ่งเป็นที่อยู่ของลูก ๆ ของเขา หลังหนึ่งเป็นที่อยู่ของเขากับภรรยา และหลังเล็กที่สุดที่อยู่ตรงกลางเป็นที่ทำงานส่วนตัวของเขา ผู้เขียนยังจำห้องรับแขกราคาแพงซึ่งตกแต่งไว้อวดแขกได้ ซึ่งวันหนึ่งผู้เขียนได้เป็นแขกของลูกชายผู้น่ารักสอง [illegible] ไว้*เป็นเกียรติแก่เขา)* ชุดเก้าอี้เขาหุ้มด้วยหนังสีเขียวกรอบไม้ และที่ขอบเก้าอี้ได้ตกแต่งลวดลายทอง และพนักเก้าอี้เป็นปลายแหลมแบบโกธิค เนื่องจากการตกแต่งเป็นแบบจักรพรรดิ ผู้เขียนรู้สึกเหมือนว่ากำลังจะขึ้นบัลลังก์ของจักรพรรดิมากกว่าที่ได้นั่งอยู่ นี่คือความฝันของจอมพล ป. ที่จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่แบบ *ฮิตเลอร์* และ *มุสโซลินี* ได้วาดภาพความฝันของเขาไว้อย่างสวยหรู และใกล้ ๆ กับประเทศไทยนั้น ญี่ปุ่นก็ได้แสดงตัวอย่างของลัทธิชาตินิยมที่เต็มไปด้วยพลังอันมีประสิทธิภาพ

จอมพล ป. ได้ก่อตั้งขบวนการเยาวชนขึ้นตามแบบของยุวชนของฮิตเลอร์ซึ่งคลั่งไคล้ความรักชาติบ้านเมืองและมีความโน้มเอียงในทางรุกรานประเทศอื่น เขาเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทย เขาอนุญาตให้มีการโฆษณาชวนเชื่อของขบวนการซึ่งมีชื่อว่า *ขบวนการพี่น้องไทย* ซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะเรียกดินแดนคืนจากฝรั่งเศสและอังกฤษซึ่งครั้งหนึ่งดินแดนเหล่านี้เป็นของประเทศสยาม เขาอยากจะเป็นผู้นำของเอเชียอาคเนย์ทั้งมวล

บางคนมักสงสัยว่าจอมพล ป. ได้กลับมีความทะเยอทะยานอีก หรือว่าบางครั้งความทะเยอทะยานได้เข้าครอบงำเขาโดยไม่รู้สึกตัว ในเรื่องนี้ความตั้งใจของเขาที่จะเป็นผู้นำก็รู้กันแต่แรกแล้ว เมื่อสงครามเกิดขึ้นในยุโรป เขาก็ประกาศความเป็นกลางของประเทศไทย เขาถึงกับลงนามในสนธิสัญญาไม่รุกรานซึ่งกันและกันกับฝรั่งเศส, บริเตนใหญ่ และญี่ปุ่น

การลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าวได้กระทำในปี ๒๔๘๓ แต่ความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสเป็นสิ่งเย้ายวนเหลือเกินสำหรับเขา หลังจากนั้นอีก ๓ เดือน เขาก็ปล่อยให้กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศทำอะไรตามใจชอบในประเทศเขมรซึ่งเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส การที่ฝรั่งเศสแสดงความเสียใจต่อประเทศไทย

ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น กลับทำให้จอมพล ป. อ้างเป็นเหตุในการโจมตีเขมรของฝรั่งเศสอย่างกระทันหันเหมือนกับคนที่ดีใจที่จะหาประโยชน์จากคนที่ล้มลง เหตุการณ์ทั้งหลายดูเหมือนว่าจะเป็นความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของจอมพล ป. เพราะญี่ปุ่นเป็นผู้ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทให้ ซึ่งเป็นผลให้ประเทศไทยได้ดินแดนส่วนน้อยของเขมรคืนมา จอมพล ป. ได้รับประสบการณ์จากเหตุการณ์อันน่าชมเชยความเป็นผู้นำของเขา ในขณะที่ประชาชนได้ถูกกระตุ้นให้มีความกระตือรือล้นในชัยชนะครั้งนี้ ได้มีการลงโทษแนวที่ห้าของชาติตะวันตก กองทัพบกได้จัดให้มีการสวนสนามของวีรบุรุษรอบ ๆ อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ และตัวเขาก็ได้รับการเลื่อนยศเป็นจอมพล (*เป็นการตั้งตัวของเขาเอง*)

แต่ความไม่เป็นมิตรของญี่ปุ่นก็ไม่มีขอบเขต ญี่ปุ่นต้องการที่จะให้ประเทศไทยมีข้อผูกมัดทางเศรษฐกิจกับตน แต่จอมพล ป. ก็ประกาศความเป็นกลางของประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง และเขาได้กล่าวว่าประเทศไทยมีทหารหนึ่งล้านคนพร้อมที่จะป้องกันประเทศ นายปรีดีได้เร่งเร้าเขาขอให้ก้าวไกลไปกว่านั้น ด้วยการออกกฎหมายเกณฑ์คนไทยทุกคนที่อยู่ในประเทศหรือต่างประเทศให้ทำการป้องกันเอกราชของประเทศจนกว่าชีวิตจะหาไม่ โดยมีเหตุผลว่าการทำเช่นนี้

เป็นการแสดงความเด็ดเดี่ยวซึ่งจะทำให้ผู้รุกรานลังเลใจ จอมพล ป. ซึ่งต้องการใช้อภิสิทธิ์โดยให้ขัดใจผู้อื่นน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ จึงยอมรับข้อเสนอของนายปรีดีดังกล่าว เพราะอย่างไรเสีย เขาก็สามารถแก้กฎหมายได้เสมอถ้าเขาเห็นว่าสมควรจะแก้ แต่สำหรับนายปรีดีนั้นกฎหมายฉบับนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด หลังจากที่เขายอมรับสภาพอย่างเงียบ ๆ หรือเก็บตัวเงียบต่อสิ่งต่าง ๆ หลายเรื่องที่เกิดขึ้นและเป็นการขัดต่อคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้เมื่อปี ๒๔๗๕ ว่าจะให้เสรีภาพแก่ประชาชน การทดสอบความยิ่งใหญ่ของไทยได้มาถึงเร็วเกินกว่าที่ใครจะคาดคิด ในทันทีที่กฎหมายฉบับนี้ได้คลอดออกมา ประเทศสยามก็ต้องเผชิญกับการยื่นคำขาด

ในตอนดึกของคืนวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๔๘๔ เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นได้เข้าพบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ วัตถุประสงค์ที่มาพบก็เพื่อมาแจ้งอย่างสุภาพซึ่งมีความสุภาพคล้ายเสียงขู่ของงู เขาขอใช้สิทธิให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศไทยเพื่อไปบุกพม่าและมลายูซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของอังกฤษ และรัฐบาลไทยจะต้องให้คำตอบภายในเวลาไม่กี่ชั่วโมง คือเวลา ๐๑.๐๐ น. ของวันใหม่

มีผู้กล่าวกันว่า ในขณะนั้นจอมพล ป. ได้ไปหลบตัวอยู่ แต่บางคนก็ว่าได้ออกเดินทางไปในจังหวัดที่ถูกคุกคามจากการโจมตี

ที่มาจากภายนอก ความจริงในเรื่องนี้จะเป็นอย่างไรไม่สำคัญ แต่ว่ารัฐมนตรีอาวุโสที่สุดรองจากนายกรัฐมนตรีซึ่งได้แก่นายปรีดีจะต้องตัดสินใจเรื่องนี้ เขาไม่มีเวลาเพียงพอที่จะเรียกประชุมคณะรัฐมนตรีและไม่มีโอกาสที่จะให้คณะรัฐมนตรีร่วมรับผิดชอบในการตัดสินใจในช่วงเวลานี้เป็นการยากที่จะกล่าวว่า เขามีความหนักใจในภารกิจอันนี้เพียงใด ตัวเขาเองและประเทศชาติของเขาต้องเผชิญกับการคุกคามของกำลังทหารที่โหดร้ายทารุณซึ่งพร้อมที่จะบดขยี้ประเทศไทย ถ้าหากว่าเขาซึ่งเป็นผู้ใฝ่สันติจะขัดขวางความตั้งใจของญี่ปุ่นเหตุการณ์ตอนนี้เป็นเสี้ยววินาทีที่สำคัญที่สุดในชีวิตของเขา แต่เขาก็ได้พิสูจน์ความยิ่งใหญ่ของเขาด้วยการตัดสินใจว่า "*เราจะต้องต่อสู้*" แต่เหตุการณ์ตอนนี้ก็เป็นเสี้ยววินาทีที่สำคัญที่สุดในชีวิตของจอมพล ป. ด้วย เพราะเขาได้พิสูจน์ว่าเขามิได้ยิ่งใหญ่เลย เพราะว่าในวันรุ่งขึ้น ในขณะที่กองทหารนาวิกโยธินของญี่ปุ่นกำลังเผชิญอยู่กับการต่อต้านอย่างเต็มที่ของคนไทย เขาก็ออกคำสั่งยกเลิกคำสั่งของนายปรีดี ถึงแม้ว่าจะมีการต่อสู้แบบตัวต่อตัวกันต่อไปอีกในภาคใต้ของประเทศไทยซึ่งทำให้คนไทยต้องเสียชีวิตไปนับร้อย ๆ คนก็ตาม แต่ข้าศึกก็ได้เดินแถวเข้ามากรุงเทพ ฯ อย่างง่ายดาย

คำขอร้องในวินาทีสุดท้ายของเชอร์ชิลไม่มีความหมายแก่อย่างใด เรือรบชื่อ เดอะ ปรินส์ ออฟ เวลส์ และเรือรบชื่อ รีพัลส์ ซึ่งเป็นความภาคภูมิของอังกฤษต้องถูกจมลงห่างจากฝั่งทะเลของอังกฤษเพียง ๒ – ๓ ไมล์ นอกจากนี้ กองทหารของอังกฤษนอกยุโรปก็พ่ายแพ้ต่อศัตรู สหรัฐอเมริกาก็ต้องตกอยู่ในสภาพที่เคลื่อนไหวไม่ได้อยู่พักหนึ่งเนื่องจากการโจมตีอ่าวเพิร์ลฮาร์เบอร์ของญี่ปุ่นในวันเดียวกันที่กองทหารญี่ปุ่นเดินแถวเข้ามาในกรุงเทพ ฯ ดังนั้นจึงไม่มีความหวังอย่างใดเลยที่จะเอาชนะทางทะเลได้ การป้องกันมิให้ประเทศชาติของเขาต้องถูกทำลายล้าง จึงเป็นข้ออ้างของจอมพล ป. ที่ฟังขึ้น แต่การที่เข้าทำสนธิสัญญาพันธมิตรกับผู้รุกราน ซึ่งเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ของเขาได้ไปทำพิธีนี้ในโบสถ์วัดพระแก้ว ย่อมจะรับฟังมิได้ นายปรีดีได้ปฏิเสธที่จะมีส่วนร่วมในการทำสัญญาฉบับนี้ ดูเหมือนว่าเขาจะมีความรู้สึกว่าไม่อยากจะมีส่วนในการทำความเสียเกียรติให้แก่ชาติ เขาจึงได้ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี

จอมพล ป. รู้สึกหวั่นไหวในการจากไปของนายปรีดี เพราะถ้านายปรีดีไม่อยู่ในคณะรัฐบาลแล้ว เขาก็อาจจะรวมพวกที่สนับสนุนเขาก่อเหตุที่จะทำความยุ่งยากให้แก่จอมพล ป. ได้ แต่บังเอิญ

มีตำแหน่งว่างในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ซึ่งเป็นตำแหน่งที่มีหน้าที่ประทับตรายาง ดังนั้น จอมพล ป. จึงคิดว่านายปรีดีจะหมดกำลังลงถ้าเขาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนี้ ความจริงคณะผู้สำเร็จราชการ ฯ ประกอบด้วยนายปรีดีและพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา พระบรมวงศานุวงศ์พระองค์หนึ่ง พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ทรงอ่อนแอ ทรงพิถีพิถันในการแต่งพระองค์ ทรงรักศิลป และวรรณคดี และทรงมีพระชายาที่สวยจับใจ

เมื่อได้เข้าเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นแล้ว จอมพล ป. ก็ได้ประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา เขามักมีความห่วงใยที่จะแสดงบทบาทของประชาธิปไตย ดังนั้น เขาจึงเสนอร่างพระราชบัญญัติประกาศสงครามดังกล่าวต่อสภาผู้แทน ถึงแม้ว่าสมาชิกที่ได้รับเลือกตั้งส่วนใหญ่จะไม่ได้เข้าประชุมก็ตาม ผู้ที่เข้าประชุมส่วนมากเป็นคนที่เขาแต่งตั้ง เมื่อสภาผู้แทนอนุมัติแล้ว เขาก็เสนอให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการลงพระนามประกาศสงครามในขณะที่นายปรีดีไม่ได้อยู่ในกรุงเทพ ฯ เมื่อเสร็จพิธีการนี้แล้ว ญี่ปุ่นก็ได้แสดงความชื่นชมและได้มอบดินแดนส่วนหนึ่งของแหลมมลายูและพม่าให้ไทย และได้มีการยึดทรัพย์สินของคนอังกฤษและอเมริกัน ส่วนคนอังกฤษคนอเมริกันก็โดนจับกุม

กุมขัง เป็นอันว่าญี่ปุ่นได้ใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพในการทำสงครามสมความตั้งใจ พวกญี่ปุ่นได้ทำทารุณต่อพวกเชลยศึกฝรั่ง เช่นให้สร้างทางรถไฟสายพม่า เป็นต้น แต่เขาก็ยังทำดีกับคนไทยอยู่ และในฐานะที่เป็นพันธมิตรกับไทย ญี่ปุ่นก็ยังไม่ได้เข้าควบคุมรัฐบาลไทยภายใต้จอมพล ป. (*จอมพล ป. ยังคงรักษาปริศนาของสภาผู้แทนไว้ถึงแม้ว่าจะได้ประกาศใช้กฎอัยการศึก*) ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ทิ้งระเบิดกรุงเทพ ฯ เพียงเล็กน้อย แต่ก็ทำให้กรุงเทพ ฯ ปั่นป่วน และถ้าจะกล่าวโดยส่วนรวมโดยเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ แล้ว สงครามคราวนี้ก็ไม่ได้ทำให้ประเทศที่มีข้าวปลาอาหารสมบูรณ์ได้รับความเจ็บปวดเลย

จอมพล ป. ได้พลิกแพลงนำจำอวดที่ตลกอย่างใหญ่หลวงมาแสดงให้ประชาชนชม โดยตัวเขาแสดงบทของผู้นำของชาติ ในขณะนั้นหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษซึ่งออกในกรุงเทพ ฯ ถูกญี่ปุ่นเข้าควบคุม ได้ลงข้อความเป็นประจำวันว่า *ประเทศหนึ่งคือประเทศไทย ผู้นำคนหนึ่งคือจอมพล ป. เป้าหมายอันหนึ่งคือชัยชนะ หนังสือพิมพ์ชื่อ* "อาทิตย์" *ได้กล่าวถึงรัฐมนตรีสอพลออยู่หนึ่งของจอมพล ป. ว่า "เป็นผู้มีอำนาจมาก แต่ก็ไม่มีอำนาจมากไปกว่านายกรัฐมนตรีของเรา"*

ผู้ที่มีอำนาจปานพระอาทิตย์ได้ประกาศศาสนาใหม่ของเขาที่เรียกว่า "*อารยธรรม*" และโดยที่เขาไม่เข้าใจในหลักการเรื่องนี้ การประกาศอารยธรรมก็เป็นผลให้คนไทยต้องรับเอาอารยธรรมตะวันตกมาใช้ พวกผู้หญิงไทยจะต้องสวมหมวก ใส่ถุงมือ ถุงเท้า ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามจะต้องถูกลงโทษ ผู้ใดจะกินหมากไม่ได้ มารดาของจอมพล ป. เองก็ต้องเลิกกินหมากด้วยความไม่เต็มใจ และเขาได้สั่งให้ตัดต้นหมากทิ้งให้หมด ผู้ชายที่แต่งงานแล้วจะไม่สามารถเพียงแต่สบตาภรรยาของเขาในเวลาที่กลับจากทำงานตามประเพณีได้ แต่จะต้องจุมพิตเธอ นอกจากนี้คนไทยจะต้องพิสูจน์ความรักชาติบ้านเมืองด้วยการรำวงทุก ๆ เย็น แม้ในงานรื่นเริงส่วนตัว ดังนั้นประชาชนคนเดินถนนจึงได้ประโยชน์มาก ถ้าหากเขาสามารถซ่อนความร่าเริงจากการรำวงตามคำสั่งอันเคร่งครัด แต่ตามความจริงแล้วถ้าเรื่องนี้เป็นนิยายก็น่าจะเป็นนิยายที่น่าอับอายขายหน้า เพราะเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าประเทศไทยต้องต่อสู้กับผู้รุกรานที่น่ากลัว และการสูญเสียเกียรติยศ แต่เรื่องทั้งหมดนี้ก็มิใช่นิยาย

ในขณะที่ประเทศไทยได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา ในเดือนมกราคม ๒๔๘๓ นั้น เอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน คือผู้ที่มีเชื้อสายราชวงศ์จักรีคนหนึ่ง เขามีชื่อว่า

เสนีย์ ปราโมช เขาคือคนหนึ่งในสองพี่น้องผู้โด่งดังซึ่งเป็นบุตรของหม่อมเจ้าองค์หนึ่ง และมีฐานันดรศักดิ์เป็นหม่อมราชวงศ์ซึ่งต่ำกว่าหม่อมเจ้าชั้นหนึ่ง หรือเรียกโดยย่อว่า "*หม่อม*" หม่อมเสนีย์จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และเขาได้รับรางวัลเรียนดีทางกฎหมายที่มีชื่อว่า รางวัลเบอร์คเคนเฮดจากมหาวิทยาลัยแห่งนี้ เมื่อสำเร็จการศึกษากลับมาเมืองไทยแล้ว เขาได้รับราชการในกระทรวงยุติธรรม และเป็นอาจารย์สอนหนังสืออยู่ที่ ม.ธ.ก. และที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้นายปรีดีซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งได้สนใจเขา และได้เสนอแนะให้จอมพล ป. ตั้งเขาไปเป็นเอกอัครราชทูต ณ กรุงวอชิงตัน เมื่อเขาไปอยู่อเมริกาได้ไม่นานนักก็ได้เกิดเหตุการณ์ซึ่งเปรียบได้กับเรื่องของชายคนหนึ่งซึ่งเดินอยู่กลางแจ้งโดยปราศจากร่มอยู่ ๆ ก็เกิดพายุฝนตกลงมาถูกตัวเขา

ผู้เขียนอาจจะวาดภาพเกี่ยวกับตัวเขาได้ว่า เขาเป็นคนร่าเริงและฉลาด เป็นคนมีรูปร่างดีและผึ่งผายชอบแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าราคาแพง แต่ก็ไม่พิถีพิถันในการแต่งตัวนัก เขาเป็นคนสุขุม ชอบใช้กระดุมข้อมือที่แวววาวอย่างเรียบ ๆ และใส่แหวนเพชรในนิ้วนางของมือซึ่งได้ถือคำประกาศสงคราม ซึ่งเขาได้รับคำสั่งให้นำไปมอบให้กระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน และแล้วชีวิตของคนเจ้าสำราญ

ก็ได้กลายเป็นชีวิตที่ไม่สำราญอย่างกระทันหัน เขาได้กลับคืนสู่ฐานะนักกฎหมายและเชื้อพระวงศ์ และได้เก็บเอกสารการประกาศสงครามกับตน เขาได้ปฏิบัติตามกฎหมายที่นายปรีดีประกาศใช้ซึ่งบังคับให้คนไทยทุกคนต้องป้องกันเอกราชของประเทศไม่ว่ากรณีใด ๆ และโดยอาศัยกฎหมายฉบับนี้ เขาได้ประกาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงซานฟรานซิสโกว่า เขาไม่ยอมรับนับถือรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งเป็นรัฐบาลหุ่นของญี่ปุ่น และเขาได้ประกาศว่ากำลังจัดตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อช่วยให้ประเทศรอดพ้นจากอันตราย

นักศึกษาไทยในสหรัฐอเมริกากว่าร้อยคนได้เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทย และได้เริ่มทำการฝึกวิชาทหารกับกองทัพบกอเมริกัน ในประเทศอังกฤษ นักศึกษาจำนวนพอ ๆ กันก็ได้รวมตัวกัน โดยมีคน ๆ หนึ่งซึ่งน่าสนใจเป็นพิเศษเป็นหัวหน้า ท่านผู้นี้เป็นพระราชนัดดาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นพระราชอนุชาของพระมเหสีหม้ายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ผู้ซึ่งทรงเป็นผู้บังคับบัญชานายทหารองครักษ์ของพระองค์ ท่านผู้นั้คือ *ม.จ. ศุภสวัสดิ์* (ทรงมีพระนามเล่น ๆ ว่า *ท่านชิ้น*) ผู้ซึ่งทรงได้รับการศึกษามาจากวูลวิช ในระหว่างที่เกิด

สงครามในยุโรป พระองค์ได้ทรงเพิ่นอาสาสมัครเข้าทำงานกับรัฐบาลของเซอร์วินสตัน เชอร์ชิล ซึ่งได้แต่งตั้งให้พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งในกองทัพบกของอังกฤษ ดังนั้น พระองค์จึงได้ทรงช่วยฝึกหัดวิชาทหารให้เยาวชนร่วมชาติของพระองค์ และพระองค์ทรงร่วมทุกข์และเสี่ยงอันตรายกับเขาเหล่านั้น

การปราศรัยทางสถานีวิทยุกระจายเสียงจากซานฟรานซิสโกของหม่อมเสนีย์ ได้รับผลสำเร็จเกินความคาดหมาย สถานีวิทยุบีบีซีก็ได้ถ่ายทอดการกระจายเสียงครั้งนี้ไปทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และนายปรีดีก็ได้รับฟังข่าวนี้ด้วย ขณะที่เขากำลังฟังข่าวนี้ เขามีความตื่นเต้นและยินดีต่อความกล้าหาญของพวกนั้น ขณะนั้นเขาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งใหม่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งทำให้เขาสามารถทราบเรื่องภายในรัฐบาล และทำให้สามารถดำเนินกิจกรรมเป็นเอกเทศจากรัฐบาลได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทำไมเล่าเขาจะไม่จัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นในประเทศไทย ซึ่งเป็นขบวนการใต้ดินที่ต่อต้านญี่ปุ่น แล้วเขาก็จัดตั้งขบวนการนี้ขึ้นด้วยความสุขุมรอบคอบ

ทั่วประเทศไทยจากตรอกซอกซอยอันร้อนระอุในกรุงเทพ ฯ จนถึงป่าเขาที่ไกลออกไป ได้มีการคัดเลือกบุคคลเข้ามาปฏิบัติการ

แบบกองโจรและก่อวินาศกรรมเป็นหมู่ ๆ เจ้าของร้านขายของในเมือง, ข้าราชการพลเรือน และผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้ประชุมกันอย่างลับ ๆ ที่บ้านของหัวหน้าหมู่ เพื่อรับการฝึกหัดการใช้อาวุธ และคนเหล่านี้ได้พากันกุลีกุจอไปเที่ยวปิคนิคในชนบทและถือโอกาสฝึกอาวุธที่นั่น ในจังหวัดหนึ่ง ๆ ข้าราชการอำเภอต่าง ๆ และชาวนาจะเข้ามาร่วมในขบวนการด้วย เมื่อสิ้นปี ๒๔๘๕ ขบวนการเสรีไทยก็มีกำลังเข้มแข็ง ในต้นปี ๒๔๘๖ นายทหารชั้นผู้ใหญ่ในกองทัพเรือหลายคนซึ่งไม่พอใจกองทัพบกที่เข้ามายุ่งกับการเมืองได้เข้ามาร่วมในขบวนการนี้ด้วย ในตอนนั้นขบวนการเสรีไทยมีสมาชิกถึง ๖ หมื่นคน แต่ก็ยังขาดอาวุธอยู่ สมาชิกแต่ละคนต้องยอมเสี่ยงชีวิตของตนโดยเข้าร่วมในขบวนการ แต่ไม่มีใครจะเสี่ยงไปมากกว่านายปรีดี ซึ่งเป็นเสมือนหัวใจและวิญญาณของขบวนการเสรีไทย

ถ้าจอมพล ป. ไม่ทราบอะไรเกี่ยวกับขบวนการใต้ดินนี้เลย ซึ่งกำลังปฏิบัติงานอยู่รอบ ๆ ตัวเขา เขาก็รู้ตัวว่าความนิยมของประชาชนที่มีต่อเขากำลังลดน้อยลง ครั้งหนึ่งเพื่อประกันถึงความมั่นคงของตำแหน่ง เขามีความคิดที่จะสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์ ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์จักรีก็ทรงเป็นนายพลมาก่อนมิใช่หรือ ? แต่พวกญี่ปุ่นซึ่งบูชาระบอบกษัตริย์ของเขาได้ขัดขวางไว้ เขาจึงใช้

กลอุบายหลอกล่อและบีบคั้นต่าง ๆ นานา ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๖ เขาพยายามที่จะให้สภาผู้แทนเป็นสภาที่สมาชิกทั้งหมดได้รับแต่งตั้งโดยไม่มีการเลือกตั้ง เพราะสมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้งอาจขัดขวางความตั้งใจของเขา ดังนั้นเขาจึงบีบบังคับพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แต่ในครั้งนี้พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ได้เสด็จหนีไปอยู่ที่ทำเนียบของนายปรีดีซึ่งอยู่ในคณะผู้สำเร็จราชการด้วย ทำเนียบนี้ตั้งอยู่ที่ริมแม่น้ำใกล้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และใกล้กับพระบรมมหาราชวัง มิตรสหายของนายปรีดีซึ่งอยู่ในขบวนการเสรีไทยและเป็นนายทหารเรือได้สั่งนายทหารเรือลาดตระเวณตามลำน้ำทันทีและส่งพรรคนาวิกโยธินขึ้นฝั่งเพื่อคุ้มกันชายฝั่งใกล้ทำเนียบ การกระทำดังกล่าวทำให้สามารถยับยั้งจอมพล ป. จากการผลักดันให้เกิดสงครามนองเลือดอย่างได้ผล เหตุการณ์ตอนนี้ได้เกิดขึ้นในวันสุดสัปดาห์และก็สิ้นสุดในวันรุ่งขึ้น แต่ได้ผลเป็นที่พอใจ ขณะนั้นนายทหารเรือผู้หนึ่งซึ่งร่วมในการปฏิบัติการครั้งนี้ ได้พบกับนายปรีดีเป็นครั้งแรกเขาคือ *เรือเอกวัชรชัย* อีก ๒–๓ เดือนต่อมา เขาก็ได้กลายเป็นนายทหารคนสนิทของนายปรีดี และการที่เขาได้รับแต่งตั้งครั้งนี้ก็นับว่าเป็นคราวเคราะห์ของเขา เพราะการดำเนินการของขบวน

การเสรีไทยกำลังอยู่ในภาวะที่น่าตื่นเต้น การเปลี่ยนแปลงท่าทีครั้งสุดท้ายของจอมพล ป. ทำให้นายปรีดีมีความรู้สึกว่าถึงเวลาอันสมควรที่ขบวนการเสรีไทยจะต้องเริ่มแสดงบทบาทแล้ว ถ้าหากว่าเขาจะสามารถหาอาวุธให้เสรีไทยได้

ดังนั้น เขาจึงส่งผู้แทน ๒ คน ไปติดต่อกับต่างประเทศแต่ละคนพกเงินสดหนึ่งพันปอนด์ โดยเย็บไว้ใต้เข็มขัดเพื่อให้เดินทางผ่านไปโดยสะดวกเพื่อไปสู่เมืองจีน ซึ่งขณะนั้นเจียงไคเช็คกำลังรบอยู่กับญี่ปุ่น หลังจากการเดินทางที่เต็มไปด้วยอันตรายที่สุดผู้แทนคนหนึ่งก็ได้ไปถึงกองบัญชาการของนายพลเจียงที่จุงกิง เมื่อประมาณเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๖

ประเทศตะวันตกส่วนใหญ่ได้ลืมความโลภของเจียงไคเช็คและมีไม่กี่ประเทศที่ทราบความทะเยอทะยานของเขาที่จะขยายอำนาจของประเทศจีนไปทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วย เนื่องจากความทะเยอทะยานขั้นนี้ เขาจึงพยายามที่จะขัดขวางผู้แทนของนายปรีดีในการติดต่อกับผู้แทนของประเทศตะวันตกแต่กระนั้นก็ตามคนของนายปรีดี ก็ติดต่อกับประเทศตะวันตกจนได้ถึงแม้ว่าผลของมันจะทำให้เขาต้องเสียชีวิตกระทันหันซึ่งคนจีนบอกว่าเป็น "*มะเร็งในกระเพาะอาหาร*"

แต่ในขณะนั้น ฝ่ายสัมพันธมิตรได้ทราบเรื่องที่สำคัญที่เกิดขึ้นในประเทศไทยแล้ว และทราบดีว่าใครบ้างเป็นมิตรของเขา ในเวลานั้นสมาชิกของขบวนการเสรีไทยได้เดินทางมาถึงจุงกิงในฐานะเป็นเจ้าหน้าที่ของ หน่วย โอ เอส เอส ของอเมริกัน และในเวลาเดียวกันพวกเสรีไทยจากอังกฤษก็ได้มาถึงอินเดียเพื่อปฏิบัติงานในหน่วย ๑๓๖ เสรีไทยทั้งสองพวกนี้อยู่ภายใต้กองบัญชาการสัมพันธมิตรภาคพื้นเอเซียอาคเณย์ (SEAC) ซึ่งมี *ลอดหลุยส์ เมาท์แบทแตน* เป็นผู้บัญชาการ ทั้งนี้โดยมีความประสงค์ที่จะรอคอยการบุกเพื่อขับไล่ญี่ปุ่น

ในขณะนั้น เหตุการณ์ในยุโรปได้เปลี่ยนแปลงไป การที่มุสโสลินีต้องถูกคว่ำลง ทำให้จอมพล ป. เริ่มคิดถึงอนาคตของเขา ดังนั้นเขาจึงเตรียมที่จะเปลี่ยนแปลงบ้าง และได้ตัดสินใจที่จะสร้างเมืองหลวงใหม่ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือ เพื่อใช้เป็นที่มั่นในการต่อสู้กับญี่ปุ่นและเป็นเมืองเปิดของประเทศพันธมิตรที่อยู่ในประเทศพม่า พวกญี่ปุ่นไม่ใช่คนโง่ กองบัญชาการซีแอคได้จับโทรเลขของเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย จึงแจ้งไปยังผู้บัญชาชั้นสูงว่า เขามีความสงสัยเกี่ยวกับเจตนาอันแท้จริงของจอมพล ป. ในเรื่องนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ญี่ปุ่นจึงคลายการสนับสนุนรัฐบาลของจอมพล ป.

ในเดือนพฤษภาคม ๒๔๘๗ พวกเสรีไทยที่ปฏิบัติงานอยู่ในหน่วย โอ เอส เอส ได้เดินเท้าจากประเทศจีนมายังจังหวัดทางภาคเหนือของไทย คนเหล่านี้ได้รับความลำบากยากแค้นมาก ในเวลาใกล้ ๆ กัน พวกเสรีไทยที่ปฏิบัติงานร่วมกับหน่วย ๑๓๖ ก็ได้เริ่มปฏิบัติการ เสรีไทยคนหนึ่งซึ่งมีเครื่องส่งวิทยุติดตัวมาด้วย ได้กระโดดร่มลงมาในประเทศไทย แต่ได้ถูกทหารของจอมพล ป. จับตัวได้ และถูกขังอยู่ในคุกกรุงเทพ ฯ แต่เขาก็มีโชคดีอย่างประหลาด เพราะผู้ควบคุมตัวของเขาได้ร่วมอยู่ในขบวนการเสรีไทยและได้รับคำสั่งจากนายปรีดีให้อำนวยความสะดวกแก่เขา และช่วยให้เขาแปรสภาพห้องขังเป็นสถานีวิทยุลับ ด้วยเหตุนี้นายปรีดีจึงมีโอกาสติดต่อโดยตรงกับหลอดหลุยส์ เมาท์แบทแตน และจากนั้นมาคนที่กองบัญชาการซีแอคก็รู้จักชื่อ *รูท* ซึ่งเป็นนามแฝงของนายปรีดี หลังจากนั้นไม่นาน ก็มีการเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการพบปะของบุคคลบางคน ซึ่งมีความสำคัญต่ออนาคตของสยามและของในหลวงอานันท์ คืนหนึ่ง ม.จ. ศุภสวัสดิ์ (ท่านชิ้น) หัวหน้าขบวนการเสรีไทยในอังกฤษซึ่งร่วมงานกับกองทัพอังกฤษ ได้เสด็จออกจากเครื่องบินทะเล อาร์ เอ เอท ทางฝั่งทะเลตอนใต้ของประเทศไทย เพื่อลงเรือลำหนึ่งซึ่งจอดรอเขาอยู่ที่นั้น และประวัติศาสตร์จะต้อง

จารึกไว้ว่า นายทหารที่ได้รับมอบหมายให้ควบคุมเรือลำนี้ก็คือ เรือเอกวัชรชัย คนเดียวกับที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ปลงพระชนม์ในหลวงอานันท์นั่นเอง แต่เรื่องนั้นก็ปล่อยให้เป็นไปตามทางของมัน เขาได้นำท่านชิ้นล่องแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังบ้านนายปรีดีที่อยู่ริมแม่น้ำโดยสวัสดิภาพ และสามารถหลบเลี่ยงทหารของจอมพล ป. และหน่วยลาดตระเวณของญี่ปุ่นได้

การปรึกษาหารือในเรื่องทางการทหารของเขาทั้งสองไม่ใช่เรื่องที่เราสนใจ แต่มีเรื่องเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และข้อกล่าวหาในเรื่องการสวรรคตของในหลวงอานันท์ด้วย เพราะท่านทั้งสองได้ปรึกษากันถึงเป้าหมายของประเทศไทยภายหลังสงครามด้วย ก่อนที่ท่านชิ้นจะทรงจากไปในความมืดของคืนนั้นซึ่งเต็มไปด้วยอันตรายโดยสวัสดิภาพ นายปรีดีได้ถวายคำมั่นสัญญาแก่พระองค์ว่า ถ้าเขารอดชีวิตและดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจได้ เขาจะพยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ ภายใต้ราชบัลลังก์ของในหลวงอานันท์ และจะยึดมั่นในหลักการของประชาธิปไตย และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว เขาจะพยายามปลดปล่อยนักโทษการเมืองซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกเจ้า และจะยกเลิกข้อห้ามพวกเจ้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง ในเดือนถัดมา รัฐบาลจอมพล ป. ก็ถูกโค่นลง

การสร้างเมืองหลวงใหม่ของเขาทำให้กรรมกรถึงสองหมื่นคนต้องล้มตายลงเพราะโรคภัยไข้เจ็บ และสภาผู้แทนราษฎรซึ่งขณะนั้นเต็มไปด้วยผู้ที่เห็นอกเห็นใจพวกเสรีไทย ได้ปฏิเสธที่จะอนุมัติโครงการนี้ มีคำกล่าวของคนไทยอย่างหนึ่งว่า "*เป็นการยากที่จะล่อเสือออกมาจากถ้ำ*" แต่การกระทำเช่นนี้ก็ได้บังเกิดขึ้นแล้ว จอมพล ป. ไม่ได้รับการสนับสนุนจากญี่ปุ่นในครั้งนี้ เขาจึงยอมลาออกในที่สุด พระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ ซึ่งทรงอยู่ในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้ทรงลาออกด้วย จึงเหลือนายปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว ดังนั้น เขาจึงเป็นผู้ที่มีอำนาจยิ่งใหญ่ของประเทศไทยอย่างลับ ๆ โดยมีขบวนการเสรีไทยเป็นเครื่องสนับสนุน

แต่ในขณะนั้น ญี่ปุ่นก็ยังคงอยู่ในเมืองไทยและยังโหดร้ายทารุณเช่นเดิม และก่อนจะถึงเวลาแข็งข้อตามที่ตั้งใจไว้แล้ว รัฐบาลไทยก็ต้องเล่นตลกกับญี่ปุ่นไปก่อน ด้วยเหตุนั้น นายปรีดีจึงได้จัดตั้งรัฐบาล ซึ่งประกอบด้วยพลเรือนที่เป็นพวกเสรีนิยมและนายทหารเรือ ซึ่งยืนยันอย่างหนักแน่นที่จะซื่อสัตย์ต่อฝ่ายญี่ปุ่น แต่ในขณะเดียวกันก็แอบให้ความช่วยเหลือแก่เสรีไทยอย่างลับ ๆ ในขณะนั้นขบวนการเสรีไทยได้รับอาวุธที่สัมพันธมิตรได้ทิ้งร่มมาให้

และมีนายทหารสัมพันธมิตรกระโดดร่มลงมาอยู่เสมอ ๆ ดังนั้น นายปรีดีจึงต้องเล่นตลกกับญี่ปุ่นโดยการแต่งตั้งคน ๆ หนึ่ง ซึ่งเราจะต้องให้ความสนใจอย่างมาก ให้เป็นนายกรัฐมนตรีชั่วคราว

เขาผู้นั้นคือ *นายควง อภัยวงศ์* เขาเป็นคนรูปร่างสูง ผอมกระหร่อง สายตาสั้น แขกที่ไปเยี่ยมเขาที่บ้านมักจะพบเขาในชุดกางเกงแพรแบบจีน สีโกโก้ หรือไม่ก็กำลังดมดอกกุหลาบซึ่งไม่ค่อยมีบานมากนักในเมืองไทยอย่างมีความสุข หรือไม่ก็นั่งอยู่ในห้องรับแขกซึ่งมีโบราณวัตถุของไทยตั้งโชว์ไว้ ซึ่งรวมทั้งชุดน้ำชาขนาดเล็กและเครื่องของต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามบ้านของคนชั้นสูงเก็บไว้ในตู้กระจก เขาเป็นคนร่าเริง

นายควงเป็นบุตรของผู้ดีมีตระกูลที่มีเชื้อสายเขมรคนหนึ่ง เขาได้ไปศึกษาที่กรุงปารีสในสมัยกลางศตวรรษที่ ๒๕ และได้ร่วมอยู่ในกลุ่มนักศึกษาผู้ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีนายปรีดีเป็นหัวหน้า หลังจากนั้น เขาก็ได้ร่วมในคณะผู้ก่อการ ฯ และมีบทบาทอันสำคัญในการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ โดยเขาอาศัยตำแหน่งหน้าที่ของเขาในกรมไปรษณีย์โทรเลขเพื่อช่วยเหลือในด้านการสื่อสาร ต่อมาเขาได้มีประสบการณ์ทางการเมืองโดยเข้าร่วมในคณะรัฐมนตรีของจอมพล ป. ในฐานะที่เป็นผู้อยู่ในความคุ้มครองของ

นายปรีดี หน้าที่ของเขาในการเป็นนายกรัฐมนตรีในครั้งนี้ ก็คือ เล่นตลกกับญี่ปุ่นโดยอาศัยความสามารถในการแสดงบทตลกของเขา เพราะนายควงเกือบจะไม่รู้เรื่องอะไรเลยนอกจากแสดงบทตลก โปกฮาไปเรื่อย ๆ เขาได้รับฉายาในความหมายของคนไทยว่า "*จอมตลกหลวง*" และมีเรื่องตลกเกี่ยวกับตัวเขาบ่อย ๆ เมื่อจอมพล ป. ได้ออกคำสั่งว่าทุกคนจะต้องสวมหมวก นายควงก็ได้สวมหมวกเข้าไปในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี และเขาไม่ยอมถอดออกโดยอ้างว่าจะต้องคอยถอดออกและสวมใหม่ซึ่งเป็นการรบกวนสมาธิของเขา อีกเรื่องหนึ่ง เมื่อจอมพล ป. ต้องการจะเอาใจเขาโดยตั้งให้เขาเป็นพันตรีในกองทัพบก ก็มีคนพูดซุบซิบกันว่า เขาสวมสเปอร์หลังมาไว้ข้างหน้า แต่เบื้องหลังการแสดงตลกของเขานั้นเขาก็เป็นคนที่หลักแหลม และเมื่อเขาได้รับแต่งตั้งจากนายปรีดีให้เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว เขาก็สามารถหลอกญี่ปุ่นด้วยการพูดจาโกหกอย่างไม่ซ้ำแบบใคร และอย่างที่ไม่เคยมีคำพูดดังกล่าวออกจากปากของนายกรัฐมนตรีคนใดได้ ตัวอย่างเช่น เมื่อญี่ปุ่นบอกกับเขาด้วยความโกรธแค้นว่า พวกเขาได้ค้นพบสนามบินลับซึ่งเสรีไทยกำลังสร้างขึ้นนั้น เขาหัวเราะร่าและบอกว่า "*เรื่องเหลวไหลที่ว่านั้นเป็นทุ่งที่ชาวบ้านปรับไว้สำหรับปลูกพริก*" และแล้วขบวนการเสรีไทยก็ต้อง

รีบเอาพริกมาปลูก เพื่อให้เป็นจริงตามที่นายควงพูดไว้ ครั้งหนึ่งญี่ปุ่นซึ่งมีความระแวงอย่างมาก ได้มาหานายควงและถามเขาในทันทีว่า "*รัฐบาลนายควงจะทรยศต่อเขาหรือ ?*" นายควงได้ตอบไปในทันทีว่า "*ประหลาดมากที่ท่านถามข้าพเจ้าเช่นนี้ เรากำลังอภิปรายกันอยู่ว่า ท่านมีความตั้งใจจะทรยศต่อเราหรือไม่ต่างหาก*" ดังนั้นญี่ปุ่นจึงได้ขอร้องเขาขออย่าให้ฟังการโฆษณาชวนเชื่อของฝ่ายสัมพันธมิตรที่มุ่งจะสร้างความไม่ไว้วางใจระหว่างประเทศทั้งสอง และก็จากไปด้วยความพอใจ

โดยวิธีการดังกล่าว นายควง จอมตลกหลวง ก็ได้ช่วยประวิงเวลาอันมีค่าสำหรับขบวนการเสรีไทยที่จะติดอาวุธ ในราวกลางปี ๒๔๘๘ ญี่ปุ่นก็ต้องพ่ายแพ้ไปในการต่อสู้อย่างดุเดือดในพม่า และฝ่ายสัมพันธมิตรเตรียมปลดปล่อยมลายู ความมั่นคงในประเทศไทยขึ้นอยู่กับการใช้ประเทศไทยเป็นฐานทัพของญี่ปุ่น และในวินาทีสุดท้ายที่ ญี่ปุ่นรู้ และไม่สงสัย อีกต่อไปว่ามี ขบวนการเสรีไทยแน่ ญี่ปุ่นก็จะต้องบดขยี้ขบวนการเสรีไทยเพื่อช่วงชิงทำเสียก่อนที่เขาจะถูกขบวนการนี้ซึ่งมีนายปรีดีอยู่เบื้องหลังทำเสียก่อน เมื่อถึงเวลาที่กองบัญชาการซีแอคแจ้งว่า สัมพันธมิตรได้เริ่มบุกแล้ว แต่ก่อนที่ฝ่ายสัมพันธมิตรและญี่ปุ่นจะเคลื่อนไหวอย่างใด

และในขณะที่นายปรีดีและขบวนการเสรีไทยกำลังเคร่งเครียดอยู่นั้น ประวัติศาสตร์ของโลกก็เปลี่ยนแปลงไป ในวันที่ ๖ และวันที่ ๙ สิงหาคม อันเป็นวันที่สัมพันธมิตรได้ทิ้งระเบิดปรมาณูลงที่เมือง *ฮิโรชิมา* และ *นางาซากิ* ญี่ปุ่นจึงยอมแพ้โดยไม่มีเงื่อนไข การยอมแพ้ของญี่ปุ่นทำให้ขบวนการเสรีไทยไม่ได้ทำตามที่ตั้งใจไว้ แต่ก็เป็นการช่วยให้หญิงไทยไม่ต้องเป็นหม้ายมากขึ้น

ทุกคนจึงพอใจ เบาใจ และตื่นเต้น และบัดนี้ ก็ถึงเวลาที่จะปฏิบัติตามคำมั่นสัญญาและการท้าทายต่อเหตุการณ์ภายหลังสงครามแล้ว แต่กองพลทหารอินเดียที่ ๗ ก็บินมาลงที่กรุงเทพ ฯ และตั้งมั่นอยู่ที่กรุงเทพ ฯ ในนามของกองทหารฝ่ายสัมพันธมิตร ประชาชนจึงตกใจกลัวว่าเป็นการยึดครองตลอดไป เพราะในทางเทคนิคนั้นถือว่าคนไทยเป็นศัตรูของฝ่ายสัมพันธมิตร แต่ประชาชนชาวไทยก็ไม่จำต้องวิตกเช่นนั้นหรอก เพราะมีสิ่งหนึ่งช่วยไว้ กล่าวคือ สหรัฐอเมริกาไม่รับรู้ว่าประกาศสงครามกับตน ส่วนอีกด้านหนึ่ง อังกฤษก็กระทำการด้วยความเข้าใจในเจตน์จำนงของขบวนการเสรีไทยว่ามีความปรารถนาที่จะรักษาไว้ซึ่งเกียรติยศของชาติ แต่ถึงแม้ว่าอังกฤษและอเมริกาจะขัดกันในผลประโยชน์อย่างแรง เพราะอเมริกามีความชั่วน้อยกว่าอังกฤษก็ตาม แต่ประเทศทั้งสองก็ถือว่า

การที่กองทหารของตนอยู่ในประเทศไทยนั้น ไม่ใช่เรื่องจริงจังอะไรนัก เพราะฝ่ายสัมพันธมิตรต้องการที่จะขับไล่กองทหารญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย และเพื่อเจรจาทำสนธิสัญญาสันติภาพกับประเทศไทยเท่านั้น โดยมี ม.จ. ศุภสวัสดิ์ (ท่านชิ้น) เป็นผู้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ฉันท์มิตร

นายปรีดีไม่ยอมเสียเวลาที่จะเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยยุคใหม่ เขาได้เปลี่ยนชื่อประเทศไทย ซึ่งเป็นชื่อที่ทำให้นึกถึงการกระทำอันน่าสะอิดสะเอียนของจอมพล ป. กลับมาเป็นประเทศสยามอย่างเดิม การกลับมาใช้ชื่อประเทศไทยว่าสยามเป็นของที่มีค่าที่เก็บไว้ในตู้เซฟให้ปลอดภัยในระหว่างสงคราม เมื่อเสร็จสงครามแล้วก็เปิดเซฟเอามาใช้ใหม่ และเมื่อเอาออกมาใช้ครั้งนี้ ทำให้ประเทศสยามดูสุกใสรุ่งเรืองยิ่งขึ้น แต่ว่าประเทศสยามจะอยู่โดยปราศจากพระมหากษัตริย์ได้อย่างไรเล่า และประเทศสยามก็มีกษัตริย์ ดังนั้น ในเดือนกันยายน ปีเดียวกันนั้น นายปรีดีจึงได้มีโทรเลขไปกราบบังคมทูลในหลวงให้เสด็จนิวัติประเทศไทย

นี่คือชีวิตของนายปรีดีและพระชนมชีพของในหลวงอานันท์ ๆ ซึ่งคนทั้งหลายพร้อมที่จะร่วมเป็นร่วมตายด้วย ในขณะที่เขาเหล่านั้นมีความชื่นชมยินดีที่รอดตายจากสงครามซึ่งได้ยุติแล้ว ประชาชนไม่มีความหวาดกลัวต่ออันตราย พวกเขายินดีในโทรเลขที่มีไป

กราบบังคมทูลในหลวงอานันท์ ฯ ที่พระตำหนักวัฒนา ซึ่งเป็นการเริ่มต้นอนาคตอันฉายแสงเจิดจ้า จนกระทั่งเขาเหล่านั้นต้องยกมือขึ้นป้องตาของตนเอง เวลาได้ผ่านไป ๑ สัปดาห์ และแล้วในหลวงอานันท์ ฯ ก็ทรงมีพระราชดำรัสตอบผู้สำเร็จราชการ ดังนี้

ข้าพเจ้าได้รับโทรเลขของท่านซึ่งได้ขอร้องข้าพเจ้าให้กลับมาปฏิบัติหน้าที่ของข้าพเจ้า ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะเป็นห่วงเป็นใยต่อประเทศชาติ แต่ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะเป็นการเหมาะสมยิ่งขึ้นถ้าข้าพเจ้าจะได้มีโอกาสศึกษาให้จบเสียก่อน ข้าพเจ้าสอบไล่ได้วิชากฎหมายปีที่ ๑ เมื่อเดือนกรกฎาคมที่แล้ว แต่ข้าพเจ้ายังจะต้องสอบในชั้นอื่น ๆ ที่ยากยิ่งขึ้น และจะต้องใช้เวลาอีกประมาณปีครึ่ง และหลังจากนั้นข้าพเจ้าจะต้องใช้เวลาอีกอย่างน้อยหนึ่งปีเพื่อเตรียมเขียนวิทยานิพนธ์ตามหลักสูตรชั้นปริญญาเอก ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงจะเข้าใจในความปรารถนาของข้าพเจ้าที่จะศึกษาให้จบ ถ้าท่านและรัฐบาลเห็นชอบด้วยข้าพเจ้าก็ใคร่ที่จะกลับไปเยี่ยมบ้านสักครั้งหนึ่งก่อนที่ข้าพเจ้าจะสำเร็จการศึกษา ข้าพเจ้าใคร่ขอขอบใจท่านอย่างจริงใจ ข้าพเจ้าซาบซึ้งในผลงานที่ท่านได้กระทำด้วยความยากลำบากและที่ท่านกำลังกระทำอยู่ในนามของข้าพเจ้า

อานันทมหิดล

นายปรีดีได้ครุ่นคิดในเรื่องนี้ เขาต้องการให้ในหลวงอานันท์ ฯ ประทับอยู่ในประเทศไทย เพราะการที่ในหลวงผู้ทรงพระเยาว์ได้ประทับอยู่ในประเทศไทยจะเป็นการทำให้เอกภาพของคนไทยที่เกิดขึ้นจากสงครามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเป็นการสร้างความรู้สึกนึกคิดร่วมกันของประชาชน อันจะเป็นแรงผลักดันระบอบประชาธิปไตยในยุคใหม่ตามที่นายปรีดีได้ตั้งใจไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เขาได้วางแผนที่จะปรับปรุงรัฐธรรมนูญ ปี ๒๔๗๕ ให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น และเขาก็คิดถึงการจัดตั้งสมาพันธรัฐเอเชียอาคเณย์ ในลักษณะเดียวกับที่ชาวตะวันตกได้คิดถึงเรื่องการจัดตั้งสหรัฐยุโรป มันเป็นการเริ่มต้นที่สดชื่น เป็นการริเริ่มศักราชใหม่ ดังนั้น จึงควรที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะประทับอยู่ในประเทศไทยเพื่อความมุ่งหมายดังกล่าว

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระราชโทรเลข ลงวันที่ ๑๔ กันยายน ของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นของข้าพระพุทธเจ้า และรัฐบาลของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท รัฐบาลและข้าพระพุทธเจ้ามีความปลื้มปีติเป็นอย่างมาก ที่ได้ทราบว่าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จนิวัติพระนครสักครั้ง

หนึ่งก่อนที่จะทรงจบการศึกษา บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสบังคมทูลให้ทรงทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ (เกี่ยวกับการแก้ไขรัฐธรรมนูญ) ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่า การเสด็จนิวัติของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ ถึงแม้ว่าพระองค์จะประทับอยู่ในประเทศไทยเป็นเพียงระยะเวลาอันสั้นก็ตาม ทั้งนี้เพื่อว่า ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะได้ทรงมีส่วนร่วมและได้ตัดสินพระทัยในเรื่องต่าง ๆ อันสำคัญยิ่ง ดังได้กราบถวายบังคมทูลให้ทรงทราบข้างต้นแล้ว

นายปรีดีได้กราบบังคมทูลด้วยว่า เขากำลังเตรียมการขอให้รัฐบาลอังกฤษจัดสั่งเครื่องบินเป็นพระราชพาหนะในการเสด็จนิวัติครั้งนี้ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่าพระองค์จะเสด็จนิวัติในเร็ววันและในตอนท้ายของคำกราบบังคมทูล เขาได้สรุปว่า "*ข้าพระพุทธเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทคงจะทรงรับคำกราบบังคมทูลเชิญของข้าพเจ้า ในอันที่จะเสด็จนิวัติประเทศไทยและประทับอยู่ชั่วขณะหนึ่งในเวลาอันสั้น*"

ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงมีพระราชดำรัสตอบอย่างสั้น ๆ ว่า พระองค์ทรงมีความเชื่อมั่นว่า นายปรีดีและรัฐบาลจะดำเนินการ

แก้ไขรัฐธรรมนูญอย่างยุติธรรมและเป็นผลดียิ่ง พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสว่า การที่พระองค์ประทับอยู่ในประเทศไทยก็คงไม่เป็นประโยชน์เท่าใดนัก เพราะพระองค์ทรงไม่มีพระประสบการณ์ อย่างไรก็ดี ได้ทรงมีพระราชดำรัสว่า *"ถ้าท่านเห็นว่าข้าพเจ้าควรจะกลับไปเยี่ยมประเทศไทยชั่วคราว ข้าพเจ้าก็ยินดีรับคำเชิญของท่าน"* แต่ก็มีการขยายเพิ่มเติมข้อความโดยราชเลขานุการ ซึ่งมีข้อความดังนี้ :-

> *สมเด็จพระราชชนนีได้พระราชทานคำแนะนำว่า จะเป็นการเหมาะสมด้วยประการทั้งปวง ถ้าจะได้มีการเตรียมการเพื่อให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินออกจากสวิส-เซอร์แลนด์ในต้นเดือนธันวาคมหน้า และเสด็จพระราชดำเนินกลับในสัปดาห์แรกของเดือนมกราคม ทั้งนี้เพื่อมิให้การเสด็จนิวัติของพระองค์กระทบกระเทือนต่อการศึกษาของพระองค์*

สมเด็จพระราชชนนีไม่ได้ทรงทราบข้อความในพระราชดำรัสดังกล่าว แต่พระองค์ได้รับสั่งให้ราชเลขานุการเขียนข้อความตอนท้ายซึ่งพระองค์คงจะไม่ประทานให้เป็นไปตามนั้น เป็นที่เห็นได้ชัดว่า ได้มีการเตรียมการตามที่พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ และการเสด็จนิวัติก็คงจะมาถึงโดยเร็ว ในสัปดาห์แรกของเดือน

ธันวาคม ๒๔๘๘ ในหลวงอานันท์ ฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากพระตำหนักวัฒนาพร้อมทั้งสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระราชอนุชา เนื่องจากสมเด็จพระพี่นางได้ประทานกำเนิดบุตรสาวคนหนึ่ง จึงมิได้ตามเสด็จมาด้วย ณ ท่าอากาศยาน มีคนมาส่งเสด็จเป็นจำนวนมาก และพระองค์ต้องประสบความยุ่งยากที่จะทรงหลบไปรับสั่งทางโทรศัพท์กับพระสหายคนหนึ่งแม้เพียงชั่วขณะหนึ่ง

พระองค์ทรงมีเวลาที่จะรับสั่งกับบรรดานักหนังสือพิมพ์ซึ่งมาห้อมล้อมพระองค์อยู่ว่า "*ลาก่อน*" แต่พระองค์มิได้ทรงรับสั่งถึงเรื่องที่ได้ทรงโทรศัพท์กับใคร ? ◎

บทที่ ๒

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลนั้น โลกซึ่งหมุนเวียนแปรผันทำให้บังเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้พระองค์ได้เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์ซึ่งรุ่งเรืองมานานนับตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาต้องล่มจมลงเป็นต้นมา ได้กลายเป็นโลกที่มีการล้างผลาญทำลายอย่างน่ากลัวสำหรับทุก ๆ คน แม้กระทั่งพระวิญญาณของอดีตพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีผู้ทรงสถาปนาราชวงศ์นี้

ในประเทศอังกฤษนั้นเต็มไปด้วยความขมขื่น ส่วนในอเมริกาก็มีแต่เสียงโอดครวญของประชาชน ประเทศทั้งสองซึ่งได้สูญเสียผู้คนไปเป็นจำนวนมากในสงครามโลกครั้งนี้ ไม่เพียงแต่ต้องต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาภายในประเทศของตนเพื่อฟื้นฟูประเทศภายหลังสงคราม แต่ยังต้องเผชิญกับปัญหาระหว่างประเทศอีกด้วยเนื่องจากมีภาวะการณ์ยุ่งยากเกือบจะถึงขั้นจลาจลเกิดขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า รัสเซียในยุคของสตาลินซึ่งเป็นพันธมิตรของอังกฤษและ

อเมริกาในสงครามโลกครั้งนี้ ได้ทำให้ที่ประชุมครั้งแรกของสหประชาชาติซึ่งมีขึ้นที่ถนนยอร์จที่ ๖ แห่งกรุงลอนดอนต้องตกตลึง โดยการกล่าวเป็นนัยว่าประเทศนี้จะจัดตั้งสิ่งที่นายเชอร์ชิลเรียกว่า "*ม่านเหล็ก*" ในเวลานั้นคนที่ได้เห็นรูปภาพของบุชเชน-วอลด์และเบลเซนก็จะเกิดความรู้สึกเกลียดกลัวและไม่เข้าใจการกระทำของเขาในอดีต ยิ่งไปกว่านั้น ได้มีการจัดตั้งศาลขึ้นพิจารณาคดีอาชญากรสงครามขึ้นที่เมืองนูเรมเบอร์ก เป็นผลให้พวกนาซีคนที่ให้ความร่วมมือแก่นาซี พวกที่ให้ความร่วมมือแก่ศัตรูผู้ยึดครองประเทศในระหว่างสงคราม และผู้ทรยศ ได้ถูกประหารชีวิตเป็นจำนวนมาก และมีคนทุกชั้นประมาณ ๔,๐๐๐ คน ซึ่งได้ไปเฝ้าดูการแขวนคอของ*เฮอร์แมน แฟรงค์* ที่มาซาริค ในกรุงปร๊าก ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยคนหลอกลวง มีทั้งพ่อค้าของเถื่อน และผู้หลบหนีคดี ในขณะที่ทุกคนต่างมีความหวังระคนความกลัวในความสมบูรณ์พูนสุขของมนุษยชาติที่จะได้รับจากพลังงานปรมาณู เครื่องยนต์จรวด และยาเพนนิซิลิน ที่ประเทศจีนและประเทศกรีซได้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้น ในปาเลสไตน์ซึ่งเป็นดินแดนที่อยู่ใต้อาณัติของอังกฤษได้เกิดการรบพุ่งระหว่างยิวกับอาหรับ ในประเทศอินเดียได้มีการจลาจลต่อต้านจักรวรรดินิยมนักล่าอาณานิคม อียิปต์

ในยุคของกษัตริย์ *ฟารุค ซูดาน* พม่า และอินโดนีเซีย ก็มีความยุ่งยากเกิดขึ้น ในขณะเดียวกัน จักรภพอังกฤษก็กำลังจะสูญหายไปจากแผนที่โลกโดยมีประเทศคอมมิวนิสต์ขึ้นมาแทนที่ แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ ความหิวโหยและความไร้ที่อยู่อาศัยของคนจำนวนมาก ถ้าจะพิจารณาเพียงแต่ประเทศโซเวียตประเทศเดียวซึ่งประกอบด้วยชาวรัสเซียขาวและชาวยูเครนเท่านั้น ก็ปรากฏว่า มีคนไร้ที่อยู่อาศัยในขณะที่ฤดูหนาวได้ย่างกรายมาถึง ๒๕ ล้านคน ในประเทศจีนนั้นเล่า พลเมืองถึง ๑๕ ล้านคน กำลังเผชิญกับความตายเพราะอดอาหาร ที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของนิยายอันน่าเกลียดกลัวเท่านั้น

ถ้าจะเปรียบเทียบกับประเทศต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ราชอาณาจักรไทยที่ในหลวงอานันท์ ฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาถึงโดยเครื่องบินพระที่นั่ง เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๘๘ นั้น นับว่าเป็นสวรรค์ถึงแม้ว่าญี่ปุ่นจะได้สร้างความยุ่งยากทางเศรษฐกิจซึ่งทำให้เกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงขึ้นในประเทศไทยก็ตาม แต่ก็มีสิ่งอื่นมาชดตาทัพไว้ พสกนิกรของพระองค์มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ มีเครื่องนุ่งห่มและมีที่พักอาศัย นอกจากนั้น ประชาชนทั้งหลายยังมีพระองค์เป็นมิ่งขวัญ การเสด็จมาถึงประเทศไทยของพระองค์

ทำให้ชาวนาและชาวกรุงตื่นตัวในการเทิดทูนและถวายสักการะแด่พระองค์อย่างน่าอัศจรรย์ แต่ทั้งนี้คนเหล่านั้นก็ไม่ได้คิดถึงความสำคัญทางการเมืองของพระองค์ การตื่นตัวของประชาชนดังกล่าวมีมากกว่าคราวที่พระองค์ได้เสด็จนิวัตพระนคร เมื่อปี ๒๔๘๑ เสียอีก ทั้งนี้เพราะในครั้งนี้พระองค์ทรงเจริญวัยเป็นผู้ใหญ่สมกับที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์อันแท้จริง คนไทยทั้งหลายถือว่า พระองค์ทรงนำความชื่นฉ่ำ โชค และความสมบูรณ์พูนสุขจากสวรรค์มาโปรดประชาชน

ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงมีพระวรกายสูงผอม ทรงมีพระสติปัญญาฉลาดเฉลียว และทรงได้รับการศึกษาอย่างเสรี เสด็จพระราชดำเนินมาแล้ว ทรงมีพระอารมณ์ขัน ทรงเอาจริงเอาจังไม่โปรดการเย้ยหยันและการมุ่งร้ายผู้อื่น ทรงสุภาพ เปิดเผย และมีความจริงพระราชหฤทัย ทำให้ทรงแตกต่างจากชนชั้นปกครองของประเทศตะวันออกโดยทั่วไป แต่ขณะเดียวกันก็ทรงสามารถคุมพระสติของพระองค์ได้ และทรงเคร่งขรึมสมพระฐานะของพระองค์ด้วยพระอาการและพระลักษณะดังได้พรรณนามาข้างต้นนี้ ในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งในขณะนั้นทรงเป็นนักศึกษาวัย ๒๐ พระพรรษาจากเมืองโลซานน์ ผู้ทรงมีพระเสน่ห์อย่างมาก ได้ทรงก้าวลงจากบันได

เครื่องบินพระที่นั่งเพื่อประทับรับการเฝ้ารับเสด็จของบุคคลซึ่งเป็นผู้แทนของปวงชนชาวไทย

นายกรัฐมนตรีผู้หมอบกราบถวายบังคมเฉพาะพระพักตร์ของพระองค์ในขณะนั้นมิใช่นายควงอภัยวงศ์ เพราะเขาได้พ้นจากตำแหน่งนี้ไปพร้อม ๆ กับการพ่ายแพ้ของญี่ปุ่น แต่นายกรัฐมนตรีผู้นั้นคือ มรว. เสนีย์ ปราโมช ผู้ซึ่งเพิ่งพ้นจากตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงวอชิงตัน และได้เดินทางกลับประเทศไทยในฐานะวีรบุรุษผู้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยในอเมริกา เพื่อมารับตำแหน่งหัวหน้ารัฐบาลตามคำขอร้องของนายปรีดี เนื่องจากเขาเป็นนักกฎหมายและเข้ากันได้ดีกับชาติตะวันตก เขาจึงเป็นผู้ที่เหมาะสมที่จะเจรจาสนธิสัญญาสันติภาพกับอังกฤษซึ่งเป็นงานที่ต้องเร่งกระทำโดยเร่งด่วน

ส่วนนายปรีดีนั้น เขาเองต้องพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการทันทีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จพระราชดำเนินมาถึงประเทศไทย แต่เขาก็ได้รับพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงแต่งตั้งให้เขาเป็น *รัฐบุรุษอาวุโส* ในขณะที่เขามีอายุได้ ๔๕ ปี อันเป็นวัยกลางคน ถึงแม้นายปรีดีจะไม่อยากแสดงตัวให้คนรู้ก็ตาม แต่แท้ที่จริงแล้ว เขาก็เป็นผู้ควบคุมสถานการณ์บ้านเมืองในขณะ

นั้นโดยไม่มีใครโต้แย้งได้ โดยมีคณะรัฐมนตรีชุด มรว. เสนีย์ ปราโมช เป็นเครื่องมือ พวกฝ่ายตรงข้ามได้พูดว่า เขาเป็นคนไม่ซื่อ แต่เพื่อนฝูงของเขาก็กล่าวว่า เขาเป็นคนขี้อาย คำพูดดังกล่าวนี้จะมีเหตุผลน่าเชื่อหรือไม่ ไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่ข้อสำคัญก็คือว่าตามหลักฐานที่เชื่อถือได้นั้น เขาเป็นผู้นำคนเดียวของประเทศไทยที่สนับสนุนคนธรรมดาสามัญอย่างเสมอต้นเสมอปลาย อีกทั้งยึดมั่นในอุดมการของประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภา

ในขณะนั้น อุดมการของเขากำลังจะเป็นความจริงขึ้นมา เพราะกระแสลมแห่งเสรีภาพได้พัดมาต้องประชาชนอย่างแรง ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ และมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะเป็นประชาธิปไตย เหตุการณ์ในอดีตแห่งยุคฟาสซิสม์ได้หมดไปแล้ว รัฐบาลของ มรว. เสนีย์ ปราโมช ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติอาชญากรสงคราม ซึ่งเป็นผลให้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต้องถูกจับกุมคุมขัง ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้กล่าวว่า จอมพล ป. จะไม่มีวันให้อภัยนายปรีดีในเรื่องนี้ ทั้งๆ ที่ความจริงนั้นมีว่าการจับกุม จอมพล ป. เป็นการชิงทำเสียก่อนเพื่อกันท่าฝ่ายสัมพันธมิตร เพราะถ้าสัมพันธมิตรเป็นผู้จัดการในเรื่องนี้เสียเองแล้ว จอมพล ป. ก็จะต้องถูกตัดสินลงโทษในเวลาอันสั้น

ซึ่งหากเป็นเช่นนั้น ก็จะเป็นการเสียหน้าคนไทยในเวลานั้น จอมพล ป. ต้องถูกนำตัวออกจากห้องคุมขังไปฟังการพิจารณาคดีอย่างไม่เร่งร้อนของศาลอาชญากรสงคราม อาทิตย์ละ ๓ ครั้ง และในระหว่างอยู่ที่คุมขัง เขาก็ได้แต่งกลอนอย่างเลวไว้บทหนึ่งเพื่อแสดงออกถึงชตากรรมอันโศกเศร้าของเขา กลอนบทนั้นมีข้อความว่า....

เมื่ออยู่กลางมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ไพศาล ดึงลึก และลึกลับ ซึ่งมองเห็นแต่น้ำกับฟ้า ดูสดชื่นระคนกับความกลัว แต่ความทุกข์และความปวดร้าวหัวใจที่ได้ ก็ยังไม่อาจเทียบได้กับการที่เห็นแต่ท้องฟ้าและลูกกรงคุก

ในตอนนี้ขอให้ผู้อ่านหยุดคิดถึงเรื่องอันเศร้าสลดไว้ก่อน เพื่อมาคิดตามเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับในหลวงอานันท์ ฯ เมื่อได้เสด็จพระราชดำเนินมาถึงกรุงเทพ ฯ แล้ว พระองค์ก็ได้ประทับรถยนต์พระที่นั่งเพื่อเสด็จไปยังพระที่นั่งบรมพิมานในพระบรมมหาราชวัง

สมมุติว่าในวันนั้นผู้อ่านและผู้เขียนได้ตามเสด็จไปด้วยจนถึงบริเวณใกล้กับสถานที่ซึ่งเป็นที่ประทับครั้งสุดท้ายของพระองค์ เมื่อกลับออกมาจากพระบรมมหาราชวัง ผู้อ่านจะพบทุ่งพระเมรุอันลือชื่อซึ่งมีต้นไม้ปลูกอยู่รอบ ๆ บริเวณนั้น และเต็มไปด้วยฝุ่น

ซึ่งหากเป็นเช่นนั้น ก็จะเป็นการเสียหน้าคนไทยในเวลานั้น จอมพล ป. ต้องถูกนำตัวออกจากห้องคุมขังไปฟังการพิจารณาคดีอย่างไม่เร่งร้อนของศาลอาชญากรสงคราม อาทิตย์ละ ๓ ครั้ง และในระหว่างอยู่ที่คุมขัง เขาก็ได้แต่งกลอนอย่างเลวไว้บทหนึ่งเพื่อแสดงออกถึงชตากรรมอันโศกเศร้าของเขา กลอนบทนั้นมีข้อความว่า....

เมื่ออยู่กลางมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ไพศาล ดึงลึก และลึกลับ ซึ่งมองเห็นแต่น้ำกับฟ้า ดูสดชื่นระคนกับความกลัว แต่ความทุกข์และความปวดร้าวหัวใจที่ได้ ก็ยังไม่อาจเทียบได้กับการที่เห็นแต่ท้องฟ้าและลูกกรงคุก

ในตอนนี้ขอให้ผู้อ่านหยุดคิดถึงเรื่องอันเศร้าสลดไว้ก่อน เพื่อมาคิดตามเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับในหลวงอานันท์ ฯ เมื่อได้เสด็จพระราชดำเนินมาถึงกรุงเทพ ฯ แล้ว พระองค์ก็ได้ประทับรถยนต์พระที่นั่งเพื่อเสด็จไปยังพระที่นั่งบรมพิมานในพระบรมมหาราชวัง

สมมุติว่าในวันนั้นผู้อ่านและผู้เขียนได้ตามเสด็จไปด้วยจนถึงบริเวณใกล้กับสถานที่ซึ่งเป็นที่ประทับครั้งสุดท้ายของพระองค์ เมื่อกลับออกมาจากพระบรมมหาราชวัง ผู้อ่านจะพบทุ่งพระเมรุอันลือชื่อซึ่งมีต้นไม้ปลูกอยู่รอบ ๆ บริเวณนั้น และเต็มไปด้วยฝุ่น

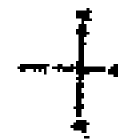
(ทุ่งพระเมรุนี้เป็นสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระมหากษัตริย์และจัดงานฉลองต่าง ๆ) ทั้งสามด้านของทุ่งพระเมรุมีที่ทำการรัฐบาลตั้งอยู่คือ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หอสมุดแห่งชาติ และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ส่วนด้านที่สี่เป็นที่ตั้งของพระบรมมหาราชวัง ซึ่งมีเนื้อที่ ๑ ตารางไมล์ และอยู่ริมแม่น้ำ มีกำแพงสีขาวสูงล้อมรอบ บนกำแพงสลักเป็นรูปใบเสมา และในระยะ ๑๒ ฟุต มีป้อมเล็ก ๆ สลับอยู่เป็นระยะ ๆ ป้อมแต่ละป้อมทำเป็นชั้นเป็นยอดแหลมเรียวเหมือนเครื่องประดับศีรษะของตัวละครสยาม ผ่านเข้าไปในพระบรมมหาราชวังทางประตูใหญ่ด้านหน้าซึ่งมีชื่อว่า *ประตูวิเศษไชยศรี* ท่านจะต้องพบกับถนนระยะทางสัก ๑๐๐ หลา ซึ่งมีต้นไม้เล็ก ๆ ปลูกอยู่สองข้างทาง ทางด้านขวามือของถนนนี้เป็นที่ทำการของกระทรวงการคลัง โรงช้างหลวง และโรงเรียนวัง (The Palace School) และทางด้านซ้ายของถนนนี้จะมีสนามหญ้าอยู่บริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และถัดจากนั้นไปเป็นที่ทำการของพระคลังข้างที่ ถ้าท่านเดินไปตามถนนนี้ ท่านก็จะพบที่ตั้งของกองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์และสำนักพระราชวัง ณ ที่นั้น ท่านจะได้พบพระราชฐานอันกว้างใหญ่ ซึ่งเป็นใจกลางของพระราชฐานชั้นนอก และจะเห็นตึกอันงดงามอย่าง

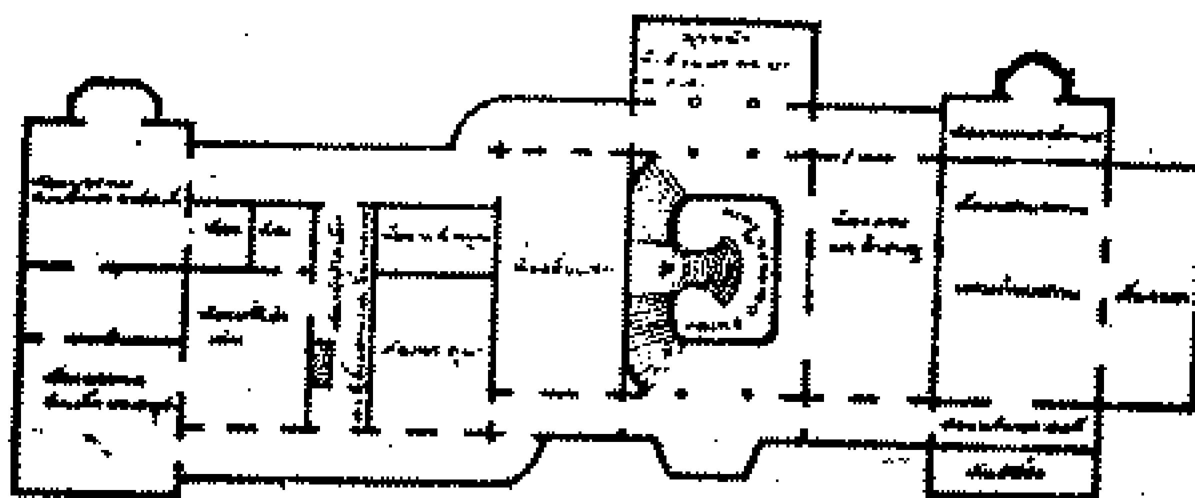
วิเศษเรียงรายกันอยู่เบื้องหน้าท่าน ตึกเหล่านี้ส่วนมากใช้เป็นสถาน ที่ทำพิธีราชาภิเษกหรือพิธีศพของพระมหากษัตริย์ ด้านหลังของอาคารเหล่านี้เป็นบริเวณพระราชฐานชั้นในซึ่งเป็นที่อยู่ของหญิงชาววัง ลูกหลานของคนเหล่านี้และคนรับใช้ ซึ่งมีทั้งหมดประมาณ ๓,๐๐๐ คน บริเวณพระราชฐานชั้นในนี้ เงียบเหงาอยู่พักหนึ่งในขณะที่ในหลวงอานันท์ ฯ เสด็จมาจากสวิสเซอร์แลนด์ และไม่ว่ากรณีใดพระองค์ไม่เคยเสด็จเข้าไปในนั้นเลย เมื่อถึงลานอันกว้างนี้ พระองค์จะเสด็จไปทางซ้ายมือและเสด็จผ่านประตูเหล็กไปยังพระที่นั่งบรมพิมาน

พระที่นั่งองค์นี้มีความสง่างามยิ่งเมื่อมองในขณะที่ท้องฟ้ากำลังต้องแสงอาทิตย์ ความงามเช่นนี้ไม่น่าที่จะเป็นลางบอกเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเลย

พระที่นั่งบรมพิมานได้สร้างขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระจุล-จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นผลจากการที่พระองค์ได้เสด็จประพาสประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เมื่อผู้อ่านได้พบเห็นพระที่นั่งองค์นี้ ท่านอาจจะคิดว่าเป็นคฤหาสน์ของมหาเศรษฐีเอ็ดเวิร์ด ซึ่งตั้งอยู่ที่มอนติคาโล หรือในเจนีวาก็ได้ ดังนั้น ในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งทรงเป็นนักศึกษากฎหมายในมหาวิทยาลัยในสวิสเซอร์แลนด์จึงทรง

มีความรู้สึกว่าคุ้นกับพระที่นั่งองค์นี้ พระที่นั่งบรมพิมานเป็นตึก ๒ ชั้น แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือส่วนด้านตะวันออกและส่วนด้านตะวันตก โดยมีระเบียงด้านหน้าและด้านหลังเชื่อมโยงอาคารทั้งสองส่วน มียอดโดมอยู่ในส่วนกลางของพระที่นั่งซึ่งแยกหลังคาซึ่งเรียบเป็นเส้นตรงออกเป็น ๒ ส่วนเช่นเดียวกัน พระที่นั่งองค์นี้มีความยาวมากกว่า ๒๐๐ ฟุต และความกว้างประมาณ ๘๐ ฟุต มีห้องเพียง ๒ – ๓ ห้อง แต่ว่าแต่ละห้องมีขนาดใหญ่โตมาก

ต่อไปนี้ท่านผู้อ่านจะต้องให้ความสนใจต่อการจัดระเบียบภายในพระที่นั่งให้มากสักหน่อย เพราะจะช่วยให้ท่านได้ทราบบางสิ่งบางอย่างโดยไม่ต้องมีใครบอกท่าน ในการสืบสวนของผู้เขียนส่วนใหญ่ผู้เขียนได้ให้ความสำคัญแก่เหตุการณ์ในตอนที่เกิดอาชญากรรมมากทีเดียว แต่ในเรื่องการจัดระเบียบภายในพระที่นั่งองค์นี้ก็มีความสำคัญไม่น้อย

ที่ชั้นล่างของพระที่นั่ง มีห้องเสวย ห้องเข้าเฝ้า และห้องเล็ก ๆ ที่ว่างอยู่ แต่ส่วนมากพวกมหาดเล็ก คนใช้ และยามจะมานั่งพักอยู่ที่ห้องนี้ พวกเจ้าหน้าที่เครื่องต้น (Catering Staff) จะประจำอยู่ในห้องเครื่องซึ่งอยู่ในตึกอีกหลังหนึ่งแยกจากองค์พระที่นั่งตามธรรมเนียมของคนไทย นอกจากนี้ที่ชั้นล่างของพระที่นั่งยังมีห้องนอนของพระพี่เลี้ยงซึ่งในขณะนั้นได้รับราชการอยู่ที่สำนักพระราชวัง หลังจากที่พระบรมญาติของในหลวงอานันท์ฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับไปประเทศสวิสเซอร์แลนด์ในปี ๒๔๘๒ เพราะพี่เลี้ยงผู้นี้ไม่ได้ตามเสด็จไปด้วยเนื่องจากป่วย

ส่วนชั้นบนพระที่นั่งซึ่งเป็นสิ่งที่เราจะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษนั้น อาจขึ้นไปได้จากทางเข้าตรงกลางของห้องโถง โดยขึ้นบันไดกว้างใหญ่ไปสู่ห้องโถงกลางชั้นบน หรือขึ้นจากบันไดเล็ก

๒ ข้างทางด้านทิศตะวันตก ห้องโถงกลางนับว่าเป็นศูนย์กลางของชั้นบน (กรุณาดูแผนผังประกอบ) และเพื่อความกระจ่างชัด แผนผังดังกล่าว จะระบุรายละเอียดเฉพาะส่วนที่เป็นที่ประทับของในหลวงอานันท์แต่ละส่วนซึ่งมีความสำคัญมาก

เนื้อที่ทั้งหมดของชั้นบนจึงแบ่งออกเป็นสองส่วน แต่ละส่วนไม่เหมือนกัน คือ ส่วนที่เป็นปีกซ้ายซึ่งอยู่ทางด้านทิศตะวันออก และปีกขวาซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก ทั้งสองส่วนนี้มีห้องโถงกลางเชื่อมติดต่อถึงกันโดยผ่านทางระเบียงด้านหน้าและด้านหลัง ซึ่งแต่ละระเบียงมีความยาว ๔๐ หลา ทั้งสองส่วนของพระที่นั่งเป็นที่ประทับของทั้งสองพระองค์และเป็นที่อยู่ของนางสนองพระโอษฐ์ กล่าวคือ ในหลวงอานันท์ ฯ ประทับอยู่บนพระตำหนักทางด้านตะวันออก ส่วนสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระราชอนุชาประทับอยู่บนพระตำหนักทางด้านตะวันตก โดยมีนางสนองพระโอษฐ์อยู่ทางปีกนี้ด้วย

เมื่ออยู่ที่ชั้นบนของพระที่นั่งบรมพิมานซึ่งมีพระบัญชรหลายบานนั้น จะมองเห็นทัศนียภาพอันสวยงามซึ่งไม่อาจลืมได้ ตั้งแต่เช้าเป็นต้นไปจนกระทั่งพระอาทิตย์ตก พระอาทิตย์จะส่องแสงเรืองรองในยามเย็นที่พระอาทิตย์จะลับขอบฟ้า เมื่อมองออกไปทางพระ-

บัญชร ก็จะเห็นแสงทองส่องฟ้า พวกนกจะบินแหวกสีครามและสีฟ้าของท้องฟ้าอันปราศจากเมฆเพื่อกลับคืนรัง ในช่วงของบรรยากาศเช่นนี้ใครเล่าจะคิดว่าในหลวงอานันท์ ฯ จะถูกปลงพระชนม์ ในตอนแรกกระเบื้องหลังคาพระที่นั่งซึ่งมีเงาเหมือนกระจกทำให้ดูสวยงามน่าชมเป็นอย่างยิ่ง ส่วนปลายแหลมของยอดโดมและเสาหินที่รองรับหลังคาพระที่นั่ง และหอรูปประฆังลงทอง สิ่งเหล่านี้เมื่อมองแล้วก็จะลานตาไปด้วยความงามสุดที่จะพรรณา ในยามค่ำคืน พระจันทร์ก็จะส่องแสงสะท้อนให้เห็นเงาของสิ่งเหล่านี้เป็นรูปประหลาด เงาของชายคาและหลังคาที่เกยกันและหอสูงรวมกันทำให้ดูเหมือนต้นกระบองเพชรขนาดยักษ์ ยอดโดมจะดูเล็กลงจนคล้ายกับปลายแหลมของเข็มเย็บผ้าในท่าที่แทงท้องฟ้า เบื้องหน้าพระที่นั่งบรมพิมานและถัดไปจากสำนักพระราชวัง เป็นบริเวณของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งมีโครงสร้างที่ชวนฝันอันคล้ายกับที่บรรจุศพอันงดงาม นอกจากนี้ ที่พระอุโบสถวัดพระแก้วนี้ยังมีพระคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ (The Royal Library) กับมีเสาหิน ๗ ต้น ซึ่งประจำดาวพระเคราะห์ต่าง ๆ ด้านหลังพระที่นั่งบรมพิมานมีสวนเต่า (Tortoise Garden) ถัดจากสวนนี้ไปก็มีสถานมหรสพหลวง และอาคารอื่น ๆ ปลูกอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง จนสุดอาณาเขต

ที่ติดกับวัดโพธิ์ซึ่งมีพระพุทธไสยาสน์องค์มหึมา ถ้าหากว่าจะกวาดสายตาจากด้านใต้ไปทางด้านตะวันตกเฉียงใต้แล้ว ก็จะมองเห็นตึกหลายหลังที่ตั้งอยู่ในพระราชฐานชั้นในและมองเห็นสวนศิวาลัย และถ้ามองข้ามอาณาเขตของพระบรมมหาราชวังออกไป ก็จะเห็นแม่น้ำเจ้าพระยาอันกว้างใหญ่ซึ่งมองดูสง่าน้อยลงเมื่อเทียบกับพระปรางค์วัดอรุณอันสูงเสียดยอด ณ ฝั่งตรงข้าม

ที่กล่าวมานี้เป็นความงามที่อยู่โดยรอบที่ประทับของในหลวงอานันท์ นอกจากนี้ พระองค์ทรงมีข้าราชบริพารที่ถวายการรับใช้ใกล้ชิดพระองค์ ซึ่งได้แก่ นายทหารองครักษ์ มหาดเล็ก และราชเลขานุการ ข้าราชการทั้งสามตำแหน่งนี้เป็นข้าราชการสังกัดสำนักพระราชวัง บางคนจะปรากฏตัวให้เห็นในเรื่องนี้ แต่มีอยู่ ๔ คน ที่จะต้องตกเป็นเป้าสายตาของคนทั้งชาติ

ข้าราชการคนหนึ่งในจำนวน ๔ คนนี้ ก็คือ เรือเอกวัชรชัย ผู้ซึ่งได้พบกับนายปรีดีเป็นครั้งแรก ในขณะที่เขาไปอยู่เวรอารักขาคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และต่อมาเขาได้เป็นนายทหารคนสนิทของนายปรีดี นายปรีดีได้แต่งตั้งให้เรือเอกวัชรชัยในฐานะผู้แทนกองทัพเรือไปร่วมเป็นนายทหารองครักษ์ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากสามเหล่าทัพ

นายปรีดีได้แต่งตั้งบุคคลอีกคนหนึ่งให้ไปถวายการรับใช้ในหลวงอานันท์ฯ ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากสำหรับผลที่เกิดขึ้นในภายหลังแก่ตัวเขาเอง บุคคลผู้นี้คือ *นายเฉลียว ปทุมรส* ซึ่งเป็นสาวกคนหนึ่งของเขา ผู้เขียนจะเรียกเขาว่าราชเลขานุการเฉลียว เนื่องจากเขาได้รับแต่งตั้งจากนายปรีดีให้เป็นราชเลขานุการส่วนพระองค์ของในหลวงอานันท์

ส่วนบุคคลอีกสองคนซึ่งชื่อของเขาจะติดอยู่ที่ริมฝีปากของทุก ๆ คน คือ มหาดเล็กประจำห้องพระบรรทม และเป็นบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับในหลวงอานันท์ ครอบครัวของบุคคลทั้งสองได้รับราชการในสำนักพระราชวงศ์มาหลายชั่วอายุคน และทั้งสองคนซึ่งมีอายุราว ๔๐ ปี ได้ถวายการรับใช้ในหลวงอานันท์ ฯ มาตั้งแต่พระองค์ยังทรงพระเยาว์ในสมัยที่พระองค์ยังประทับอยู่ที่กรุงเทพ ฯ คือ *นายบุศย์* และ *นายชิต* นายบุศย์รูปร่างเล็กกว่านายชิตมาก นายชิตได้รับการศึกษาดีกว่า และเฉลียวฉลาดกว่านายบุศย์ แผนกรับใช้ซึ่งคนทั้งสองสังกัดอยู่นั้น มีหัวหน้าซึ่งมีตำแหน่งเป็นพนักงานเชิญพระภูษา (The Silk Bearer) และผู้ที่ทำงานอยู่ในแผนกนี้ส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษรับราชการในราชสำนักมาก่อน บุคคลเหล่านี้เท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้แตะต้ององค์

พระมหากษัตริย์ได้ และโดยเฉพาะในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเท่านั้น เช่น การทรงเครื่องใหญ่ การแต่งพระนขาและพระหัตถ์เป็นต้น มีข้อยกเว้นอีกอย่างหนึ่ง คือ นายแพทย์ประจำพระองค์พระมหากษัตริย์ซึ่งจำเป็นจะต้องละเมิดพระราชประเพณีที่ห้ามแตะต้องพระวรกาย นอกจากบุคคลที่กล่าวนี้แล้ว ไม่มีผู้ใดที่จะทำเช่นนั้นได้ การเสด็จพระราชดำเนินมาถึงพระที่นั่งบรมพิมานของในหลวงอานันท์ เป็นฉากหนึ่งของเรื่องนี้ ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าจำเป็นจะต้องแสดงรายชื่อของบุคคลซึ่งต่อไปจะต้องปรากฏในเรื่องนี้ พระองค์ทรงได้พบจุดจบของพระชนม์ชีพของพระองค์อย่างทารุณในเวลาไม่ถึง ๖ เดือน นับแต่วันเสด็จมาถึง ทำให้ต้องเปลี่ยนการโหมโรงอันสดชื่น คือการเสด็จนิวัติของพระองค์เป็นเสียงระฆังแห่งมรณกรรมที่เย้ยหยันและกังวานอยู่นับเป็นแรมปี ในขณะนั้นตัวละครที่อยู่ในกรุงเทพ ฯ มีดังนี้

ในหลวงอานันท์ ประทับอยู่ที่พระที่นั่งบรมพิมานในพระบรมมหาราชวังร่วมกับพระราชอนุชาภูมิพลและสมเด็จพระราชชนนี

นางสนองพระโอษฐ์ ของสมเด็จพระราชชนนี พักอยู่ใกล้กับพระราชชนนีที่ชั้นบนของพระที่นั่งบรมพิมาน

พระพี่เลี้ยง ในอดีตเป็นพระสหายที่ได้ศึกษาอยู่ในโรงเรียนพยาบาลร่วมกับสมเด็จพระราชชนนี ปัจจุบันนี้ได้มาถวายการรับใช้อีกครั้งหนึ่ง ได้พักอยู่ในพระที่นั่งบรมพิมานเช่นเดียวกัน

นายปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส ซึ่งขณะนั้นยังพักอยู่ที่ทำเนียบที่ทางราชการจัดให้ในระหว่างที่เป็นผู้สำเร็จราชการ ทำเนียบแห่งนี้ตั้งอยู่ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ใกล้กับมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (ม.ธ.ก.) และพระบรมมหาราชวัง

ราชเลขานุการเฉลียว ซึ่งเป็นราชเลขานุการส่วนพระองค์ของในหลวงอานันท์ โดยนายปรีดีเป็นผู้แต่งตั้ง

นายชิตและนายบุศย์ มหาดเล็กห้องพระบรรทม

เรือเอกวัชรชัย ราชองครักษ์คนหนึ่งของในหลวงอานันท์ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากนายปรีดี

จอมพล ป. พิบูลสงคราม อดีตผู้เผด็จการ ในขณะนั้นถูกคุมขังอยู่เนื่องจากเป็นผู้ต้องหาว่าเป็นอาชญากรสงคราม

มรว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี นักกฎหมายและอดีตเป็นเอกอัครราชทูตประจำกรุงวอชิงตัน กับเป็นผู้ก่อตั้งขบวนการเสรีไทยคนหนึ่ง

นายควง อภัยวงศ์ จอมตลกหลวง นักการเมืองชั้นนำ และเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อครั้งที่จอมพล ป. ถูกโค่นล้ม

พวกเจ้า พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ม.จ. ศุภสวัสดิ์ (*ท่านชิ้น*) ซึ่งเป็นนายทหาร และเป็นพระราชนัดดาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยในอังกฤษ

กรมขุนชัยนาทนเรนทร พระบิดุลาของในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งถูกศาลตัดสินจำคุกตลอดชีวิตในปี ๒๔๘๒ ซึ่งเป็นการตัดสินโดยมิชอบ แต่นายปรีดีได้ปลดปล่อยให้เป็นอิสระพร้อมกับนักโทษการเมืองคนอื่น ๆ ที่เป็นพวกกษัตริย์นิยม

และในโลซานน์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ มีรายชื่อบุคคลที่เป็นตัวละครดังนี้

นายเอนก พระสหายและราชเลขานุการส่วนพระองค์ของสมเด็จพระราชชนนี

นายเซไรดาริส พระอาจารย์ถวายพระอักษรพิเศษ

เจ้าฟ้าหญิงกัลยาณิวัฒนา สมเด็จพระพี่นาง ประทับอยู่กับพระสวามี และบุตรเกิดใหม่

พระสหายนักศึกษา

เมื่อได้เสด็จมาถึงพระที่นั่งบรมพิมานซึ่งมีห้องอันกว้างใหญ่และมีทัศนวิสัยอันงดงามใหม่ ในหลวงอานันท์ ฯ ก็ทรงรับปฏิบัติพระราชกิจประจำวันของพระองค์

พระองค์บรรทมตื่นในตอนเช้าระหว่าง ๘.๓๐ น. ถึง ๙.๐๐ น. ซึ่งนับว่าไม่เช้านักสำหรับคนไทยทั่วไป แต่นับว่าเช้าสำหรับเจ้านายราชวงศ์จักรี พระองค์เสวยพระกระยาหารเช้าพร้อมกับสมเด็จพระ-ราชชนนีและสมเด็จพระราชอนุชาที่มุขพระที่นั่งชั้นล่าง พอได้เวลา ๑๐.๐๐ น. พระองค์จะทรงปรึกษาข้อราชการกับราชเลขานุการเฉลียว หลังจากนั้นก็จะทรงศึกษาภาษาไทยและพุทธศาสนากับพระรูปหนึ่ง (*พระอาจารย์ซึ่งเป็นมหา ซึ่งเคยเสด็จตามไปถวายพระอักษรที่โลซานน์ไม่ได้อยู่กับพระองค์แล้ว เพราะเขาไม่ได้ตามเสด็จมาจากโลซานน์*) หลังจากนั้นก็จะเสด็จออกรับบรรดารัฐมนตรีและข้าราชการพลเรือนที่จะเข้าเฝ้าพระองค์เพื่อถวายรายงานเกี่ยวกับงานของกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ก่อนถึงเวลาเสวยพระกระยาหารกลางวันเล็กน้อย พระองค์จะทรงพระอักษร ในบางครั้งก็ทรงรถยนต์ภายในบริเวณพระบรมมหาราชวัง ครั้นถึงเวลาเที่ยงครึ่ง พระองค์จะเสวยพระกระยาหารกลางวันพร้อมกับสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระอนุชา และในบางโอกาสพระองค์จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระบรมวงศา-

นุวงศ์หรือรัฐมนตรีคนสำคัญมาร่วมโต๊ะเสวยด้วย ภายหลังที่ได้เสวยพระกระยาหารกลางวันแล้ว พระองค์ก็จะทรงพักผ่อนเล็กน้อย แล้วก็จะทรงศึกษาภาษาไทย หรือพระพุทธศาสนาอีกครั้งหนึ่ง หรือไม่ก็เสด็จออกรับคณะทูตานุทูตหรือข้าราชการ ต่อจากนั้นก็จะถึงเวลาเสวยพระสุธารสชา ซึ่งบ่อยครั้งที่พระองค์เสด็จลงเสวยที่สวนเต่าหลังพระที่นั่งบรมพิมาน ในตอนเย็น พระองค์มักจะเสด็จไปทรงเยี่ยมสมเด็จย่าที่วังสระปทุม แต่บางครั้งก็ทรงสำราญพระราชอิริยาบถกับสมเด็จพระอนุชา พระองค์เสวยพระกระยาหารเย็นเวลา ๑๙.๐๐ น. หลังจากนั้น ก็ทรงต้อนรับผู้ที่มาเฝ้า บางครั้งก็ทรงดนตรีร่วมกับสมเด็จพระราชอนุชาและคนอื่น ๆ หรือไม่ก็เสด็จไปทอดพระเนตรภาพยนตร์หรือละครที่โรงมหรสพหลวงในพระบรมมหาราชวัง หรือทรงพระราชดำเนินภายในบริเวณพระบรมมหาราชวัง ร่วมกับสมเด็จพระอนุชาและมหาดเล็ก เวลาประมาณ ๒๒.๐๐ น. จะเสด็จมาเฝ้าสมเด็จพระราชชนนีก่อนแล้วจึงเสด็จเข้าที่บรรทม

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นเหตุการณ์อันเงียบสงบในเชิงวัตถุที่บังเกิดแก่ในหลวงอานันท์ ฯ เป็นประจำวันภายในพระบรมมหาราชวัง แต่ผู้อ่านก็จะเห็นว่า ในเวลาต่อมา เหตุการณ์ทางการเมืองก็ได้ทำให้พระองค์ไม่ทรงมีความสงบพระราชหฤทัย

พระราชภารกิจประจำวันของในหลวงอานันท์ ฯ ดังกล่าวข้างต้นนี้ ในบางครั้งก็เปลี่ยนแปลงไป ในกรณีที่พระองค์เสด็จประทับรถยนต์พระที่นั่งแนชหรือโรลสรอยซ์สีน้ำเงินเพื่อเสด็จไปยังที่ต่าง ๆ บางครั้งก็เสด็จไปทรงเยี่ยมสถานที่ราชการ โรงงาน และสถานที่อื่น ๆ ที่ทรงสนพระราชหฤทัย ในบางคืนจะเสด็จประทับรถยนต์ไปในที่ต่าง ๆ ในพระนคร โดยไม่แสดงพระองค์ว่าทรงเป็นใคร ทั้งนี้โดยมีเรือเอกวัชรชัยหรือนายปรีดีตามเสด็จไปด้วย

ในบางครั้งก็เสด็จไปทรงเยี่ยมประชาชนนอกเขตพระนครอย่างเป็นทางการ การเสด็จประพาสต่างจังหวัดครั้งแรกของพระองค์เป็นเหตุการณ์ที่จะต้องกล่าวโดยละเอียด เนื่องจากการเสด็จครั้งนี้ได้ส่งผลมาถึงพระชตากรรมของพระองค์

วันนั้นเป็นวันที่ ๒๓ ธันวาคม พระองค์ได้เสด็จไปยังจังหวัดธนบุรี ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของอ่าวไทย เพื่อทรงตรวจพลพรรคเสรีไทยที่มาชุมนุมกันก่อนที่จะอำลาจากกัน นายปรีดีได้โดยเสด็จไปกับพระองค์ด้วย ขบวนเสด็จประกอบด้วยนายชิตซึ่งเป็นมหาดเล็ก ราชเลขานุการเฉลียว และคณะนายทหารองครักษ์ซึ่งในจำนวนนี้มีเรือเอกวัชรชัยรวมอยู่ด้วย ในตอนแรก นายปรีดีมีความเห็นว่าควรจะถวายรถจี๊ปเป็นราชพาหนะในการเสด็จพระราชดำเนิน

ในครั้งนี้ เพราะคิดว่าพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะทรงขับด้วยพระองค์เอง แต่ปรากฏว่ารถจี๊ปคันนี้ได้เกิดคว่ำกลางทางเสียก่อน ซึ่งเป็นผลให้สมุหราชองครักษ์ได้รับอันตรายถึงแก่ชีวิต เรือเอกวัชรชัยและนายเฉลียวได้รับบาดเจ็บ ถึงแม้จะเริ่มต้นอย่างไม่มีความสุข แต่การสวนสนามครั้งนี้ก็ประสบความสำเร็จ พิธีชุมนุมพลพรรคเสรีไทยในครั้งนี้ ได้รับการถวายอาวุธที่ดีที่สุดของเสรีไทยเป็นของที่ระลึกแด่ในหลวงอานันท์ ฯ ด้วย ซึ่งทำให้ประชาชนที่รับเสด็จมีความชื่นชมยินดีอย่างมากเป็นพิเศษ ในบรรดาอาวุธต่าง ๆ ที่ทรงได้รับในวันนั้นเชื่อว่ามี *ปืนพก ยู เอส อาร์มี .๔๕ หมายเลขทะเบียน ๒ ซี ๘๑๔๕๙* รวมอยู่ด้วย เพราะข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ก็มีคนพูดไปต่าง ๆ นานา บางคนกล่าวว่า ปืนกระบอกนี้นายทหารอเมริกันในหน่วย โอ เอส เอส ได้มอบให้นายปรีดีไว้ และต่อมานายปรีดีได้ถวายปืนกระบอกนี้แด่ในหลวงอานันท์ ฯ แต่ในหลวงองค์ปัจจุบันทรงจำได้ว่ามหาดเล็กคนหนึ่งได้ถวายแด่ในหลวงอานันท์ ฯ ไม่ว่ากรณีจะเป็นอย่างไร ปืนกระบอกนี้ก็อยู่ในครอบครองของพระองค์ และการที่ขบวนการเสรีไทยถวายอาวุธแด่ในหลวงอานันท์ ฯ นั้น ทำให้พระองค์และสมเด็จพระอนุชาทรงเริ่มเล่นปืนในเวลาว่าง และทำให้ทั้งสองพระองค์โปรดปืนมาก

ในบางครั้งทั้งสองพระองค์ก็ทรงปืนรีวอลเวอร์และปืนยาว ซึ่งเป็นปืนที่ใช้กลไกระบบอัตโนมัติ จากหน้าต่างซึ่งอยู่ทางระเบียงด้านหลังบนชั้นสองของพระที่นั่งบรมพิมาน แต่ส่วนมากพระองค์มักทรงใช้สวนเต่าหลังพระที่นั่งบรมพิมานเป็นสถานที่ที่ทรงฝึกซ้อมการยิงปืน ในการนี้ เรือเอกวัชรชัยซึ่งเป็นราชองครักษ์ที่มาจากราชนาวีไทยเป็นคนคิดตั้งเป้าถวาย และเป็นคนบรรจุกระสุนปืนและเป็นผู้กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายคำแนะนำ เขาต้องเหน็ดเหนื่อยมาก เพราะมีอยู่หลายวันทีเดียวที่กระสุนปืนที่ทั้งสองพระองค์ทรงยิงมีจำนวนถึง ๕๐๐-๖๐๐ นัด ๑

บทที่ ๑๗

ในบทนี้ ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในเดือนสุดท้ายของการดำรงพระชนมชีพของในหลวงอานันท์ ฯ

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ทำให้ประชาชนได้เรียกร้องให้รัฐบาลไทยใช้นักเจรจาที่มีปากคมยิ่งขึ้น

การเจรจาสันติภาพต้องประสบความยุ่งยาก เมื่อ มรว. เสนีย์ ปราโมช ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยในการเจรจาดังกล่าวได้พิจารณาข้อเสนอของรัฐบาลอังกฤษแล้ว เห็นว่าปัญหาในแง่กฎหมายน่ากลัวมาก ถึงแม้อังกฤษจะไม่ควบคุมรัฐบาลและกองทัพไทยแล้วก็ตาม แต่ก็ปรารถนาที่จะให้กองทหารยึดครองของตนตั้งอยู่ในประเทศไทยต่อไป และขอสงวนอำนาจที่จะใช้ทรัพยากรใด ๆ ของประเทศไทยได้ ทั้งนี้ โดยอ้างว่าเพื่อมิให้เกิดความยุ่งยากในการถอนทหารญี่ปุ่นออกจากประเทศไทย อันที่จริง ข้อเสนอของอังกฤษดังกล่าวนี้ก็ยังนับว่าเป็นข้อเสนอที่นิ่มนวลกว่าที่สัมพันธมิตรได้เรียกร้องเอาจากประเทศอื่น ๆ ที่พ่ายแพ้สงครามโลกครั้งนี้หรือที่ถูกยึดครอง

มรว. เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้ที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลสูง เขาสำเร็จการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยอ๊อกซฟอร์ด คุณสมบัติสองประการนี้ทำให้เขามีอารมณ์ดีมาก มีท่าทางดี และไม่ถือตัว ชอบดนตรีและรักหนังสือ และชอบซุบซิบในเรื่องที่ไม่มีสาระ เขาเป็นคนชอบตามใจตนเองเช่นเดียวกับผู้ดีมีตระกูลทั้งหลาย ซึ่งผู้เขียนเห็นว่าจะมีข้อยกเว้นอยู่บ้างก็เพียงคนสองคนเท่านั้น แต่กระนั้นก็ดี เขาก็เป็นคนมีเสน่ห์ที่ทำให้คนหลงได้ มรว. เสนีย์ ปราโมช เป็นคนที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพทนายความและการสอนหนังสือในมหาวิทยาลัยในฐานะศาสตราจารย์ นอกจากนี้เขายังได้พบความสำเร็จในด้านชีวิตส่วนตัวด้วย ครั้งหนึ่ง เขาได้ไปแสดงปาฐกถาในหัวข้อเรื่อง "*ศิลปของการดำรงชีพ*" ผู้เขียนมีหนังสือเรื่องนี้อยู่เล่มหนึ่ง ความรู้สึกของเขาที่แสดงออกในเรื่องนี้สมควรได้รับการชมเชย ถึงแม้เขาจะไม่ได้กล่าวถึงศิลปของการเป็นผู้นำก็ตาม แต่บางทีศิลปทั้งสองด้านอาจจะเป็นอิสระซึ่งกันและกันก็ได้ ถึงแม้เขาจะมั่นใจในประวัติศาสตร์ของประเทศว่าเขาเป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งขบวนการเสรีไทย แต่ก็มีอดีตเสรีไทยหลายคนที่ยอมรับนับถือเขาน้อยมาก

ข้อเสนอของอังกฤษเกี่ยวกับสนธิสัญญาสันติภาพดังกล่าวทำให้ความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศทั้งสองที่มีน้อยอยู่แล้วต้องได้

รับความกระทบกระเทือน ทั้งนี้ มิใช่เพราะเหตุว่า มรว. เสนีย์ ซึ่งเป็นนักกฎหมายมีความระแวงสงสัยในเจตนารมณ์และเหตุผลของข้อเสนอดังกล่าว แต่เป็นเพราะความสงสัยของรัฐบาลไทยในเหตุผลขั้นมูลฐานของอังกฤษ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง มรว. เสนีย์ ปราโมช ได้พำนักอยู่ในอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่ประชาชนมีความเชื่อมั่นอย่างฝังใจว่าอังกฤษเป็นจักรวรรดินิยมที่อยู่ได้ด้วยการปล้นสดมภ์ นอกจากนี้ เขายังได้ทราบเรื่องราวบางอย่างจากการไปร่วมประชุมที่เมืองควิเบคซึ่งทำให้เขาเชื่อว่าอังกฤษต้องการประเทศไทยเป็นดินแดนในอาณัติหรืออาณานิคมของเขา ดังนั้น เขาจึงมีความรู้สึกว่าข้อเสนอของอังกฤษเป็นเสมือนเสื้อคลุมที่ปกปิดแผนการอันชั่วร้าย ซึ่งเขาถือว่าเป็นหน้าที่ของเขาที่จะรับใช้ชาติด้วยการขัดขวางการกระทำของอังกฤษดังกล่าว ในการนี้ อุปทูตอเมริกันได้ให้กำลังใจและความมั่นใจแก่เขาว่ารัฐบาลอเมริกันซึ่งกำลังจะอภิปรายปัญหาการให้ความช่วยเหลือแก่อังกฤษคงจะสนับสนุนการกระทำของเขา

แต่ มรว. เสนีย์ ปราโมช ก็ได้ทำให้นายปรีดีโกรธ เพราะนายปรีดีมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้การลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับอังกฤษได้กระทำโดยเร็ว เพื่อว่าประเทศไทยจะ

ได้ก้าวไปข้างหน้า อีกทั้งเชื่อใจอังกฤษว่าจะทำอะไรอย่างมีเหตุผล ในสมัยที่เขาเป็นรัฐมนตรีต่างประเทศ เขาเป็นผู้เจรจาให้ประเทศต่าง ๆ ยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเป็นผลสำเร็จ ก่อนที่สงครามโลกครั้งที่สองจะเกิดขึ้น และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่แล้ว นายปรีดีก็เป็นผู้ที่เสี่ยงชีวิตมากกว่าใคร ๆ ทั้งนั้นในการต่อต้านการยึดครองของต่างชาติ ดังนั้น ผู้อ่านจึงควรคิดว่า เขาเป็นผู้เหมาะสมกว่า มรว. เสนีย์ ในการตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ แต่ มรว. เสนีย์ ก็หามีความคิดเช่นนั้นไม่ เหตุการณ์ในครั้งนี้นายปรีดีได้แสดงให้เห็นว่ามีความอดทนน้อยกว่าปรกติ เพราะไม่สามารถทนปลุกใจ มรว. เสนีย์ ต่อไปได้อีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนั้นอังกฤษได้ยื่นข้อเสนอฉบับใหม่เข้ามาอีก ซึ่งรุนแรงยิ่งกว่าข้อเสนอครั้งแรกเสียอีก

ในที่สุดก็ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพกับอังกฤษเมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙ โดยมีการสับเพร่าในถ้อยคำบางคำของสนธิสัญญา แต่ความเสียหายที่ไม่อาจแก้ไขได้ก็ยังมีมากกว่านี้อีก เพราะสัมพันธภาพทางการเมืองระหว่างนายปรีดีกับ มรว. เสนีย์ต้องเสื่อมคลายลง และเลวร้ายยิ่งขึ้นหลังจากที่ได้มีการเฉลิมฉลองการลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าวแล้ว

ถึงแม้ว่ากองทหารอังกฤษจะอยู่ในประเทศไทยอีกเพียงเกือบหนึ่งปี เพื่อจัดการกับญี่ปุ่นก็ตาม แต่ในหลวงอานันท์ ฯ ก็ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ของประชาชาติที่มีอิสรภาพอันสมบูรณ์ และโดยที่พระองค์ทรงมีฐานะเช่นนั้น พระองค์จึงได้ทรงมีโอกาสเป็นเจ้าภาพต้อนรับ หลอดหลุยส์ เมาท์แบทแตนท์ ซึ่งได้เดินทางมาเยือนประเทศไทยในฐานะข้าหลวงใหญ่ของประเทศอาณานิคม หลังจากที่ได้ลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าวแล้ว ๒ อาทิตย์ ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจอันยิ่งใหญ่เป็นทางราชการ ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ไทมส์ได้วิจารณ์ว่า การปฏิบัติพระราชภารกิจของพระองค์ในครั้งนี้เป็นเสมือนการหาประสบการณ์ของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระเยาว์ ผู้ซึ่งไม่เคยทรงพิสูจน์ให้เห็นพระปรีชาสามารถ อย่างไรก็ดี พระองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นประจักษ์ว่าทรงมีพระอากัปกิริยาอันสง่างาม ใครที่ได้พบเห็นพระองค์ก็จะรู้สึกประทับใจในความเฉลียวฉลาด ความจริงพระราชหฤทัย และความรู้กว้างขวางของพระองค์ ได้มีงานเฉลิมฉลองสนธิสัญญาสันติภาพเป็นเวลา ๓ วัน และมีการจัดงานรื่นเริงรวมทั้งงานลีลาศของทางราชการ ในงานนี้ ผู้มียศฐาบรรดาศักดิ์ได้มาร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก หนังสือพิมพ์ไทมส์ได้กล่าวว่า สุภาพสตรีต่างพากันแต่งตัวสวยงามปานหญิงสาวชาวปารีส

การที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับอยู่ในประเทศไทย และการที่นายปรีดีได้ปลดปล่อยนักโทษการเมืองให้เป็นอิสระตามคำมั่นสัญญาที่ได้ให้ไว้ระหว่างสงครามโลก เป็นผลให้พวกเจ้าได้กลับเข้ามามีบทบาททางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง นักข่าวของหนังสือพิมพ์ไทมส์ได้กล่าวถึงสิ่งที่เขาได้พบเห็นในประเทศไทยในระหว่างการมาเยือนของท่านหลอดเมาท์แบทแตนท์ว่า มีแต่บรรยากาศของการนิยมอเมริกันและต่อต้านอังกฤษ เพราะประชาชนคนไทยมีความเชื่อมั่นว่า อเมริกาเป็นผู้บีบบังคับอังกฤษให้ลดข้อเรียกร้องในการทำสนธิสัญญากับประเทศไทย ประชาชนทั่วไปต่างก็ได้ทราบความระแวงสงสัยของ มรว. เสนีย์ เกี่ยวกับข้อเรียกร้องของอังกฤษ

ความผิดพ้องหมองใจระหว่างนายปรีดี และ มรว. เสนีย์ ที่ได้เริ่มต้นมาจากการลงนามในสนธิสัญญาดังกล่าว ยังมีสาเหตุอื่น ๆ ด้วย มรว. เสนีย์ไม่เคยลืมเรื่องที่จอมพล ป. ได้กระซิบที่หูของเขาในตอนที่เขาได้รับแต่งตั้งให้เป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกาว่า นายปรีดีเป็นผู้เสนอแนะให้เขาดำรงตำแหน่งนี้ เพราะนายปรีดีอิจฉาเขาที่กำลังเด่นในหมู่นักศึกษากฎหมาย ดังนั้น ถึงแม้ในขณะนั้น จอมพล ป. กำลังอยู่ในห้องขัง แต่คำยุแหย่ของเขากำลังจะเป็นผล นอกจากนี้ก็มีสาเหตุอื่น ๆ อีก กล่าวคือ มรว. เสนีย์

ต้องการที่จะตั้งพี่เขยของเขาให้เป็นอธิบดีกรมตำรวจ แต่นายปรีดีไม่เห็นด้วยจึงต้องระงับไป เมื่อนาน ๆ ไปการปฏิเสธของนายปรีดีดังกล่าว ก็เป็นผลให้เกิดนวนิยายเปรียบเทียบเรื่องยาวซึ่งนักแต่งนวนิยายทั้งหลายอาจจะฝันถึง

หลังจากที่ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาสันติภาพแล้วไม่ถึงอาทิตย์ รัฐบาลก็ได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไป มรว. เสนีย์ก็กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีภายหลังการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งส่วนใหญ่เป็นพวกอิสระ เนื่องจากขณะนั้นยังไม่ทันจะมีพรรคการเมือง งานที่สภาผู้แทนชุดใหม่จะกระทำก่อนอื่นก็คือ การลงมติเลือกตั้งนายกรัฐมนตรี ความขัดแย้งระหว่างนายปรีดีและ มรว. เสนีย์ซึ่งมีความรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นผลให้นายปรีดีหันไปสนับสนุนผู้ร่วมงานคนอื่นของเขาให้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจาก มรว. เสนีย์ ในครั้งนั้นนายควงจอมตลกหลวงมีความหวังอย่างมั่นใจว่า เขาคงจะได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นตำแหน่งที่เขาเคยดำรงมาแล้วหลังจากที่รัฐบาลจอมพล ป. ได้ถูกโค่นล้มไป แต่นายปรีดีก็รู้จักนายควงดี เขาจึงเชื่อมั่นว่ายังมีอีกคนหนึ่งที่เหมาะสมกว่านายควง ที่จะเป็นนายกรัฐมนตรีในระบอบประชาธิปไตยยุคใหม่ อย่างไรก็ดี เมื่อนายปรีดีได้เสนอชื่อ

ของบุคคลที่เขาสนับสนุนไปยังสภาผู้แทน กลับปรากฏว่าไม่ใช่ชื่อของบุคคลที่เขาตั้งใจว่าจะสนับสนุน แต่กลายเป็นนายควง ซึ่งแม้แต่นายควงเองก็เกิดความประหลาดใจเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุนี้นายควงจึงได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีด้วยคะแนนเสียงซึ่งชนะไม่มากนัก นายปรีดีไม่ต้องการที่จะใช้อิทธิพลกับสภาผู้แทน จึงยอมรับสถานการณ์ตามปรกติ และเริ่มทำงานชิ้นสำคัญต่อไป คือการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น

มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งเป็นน้องชายของ มรว. เสนีย์ และเป็นฝ่ายเดียวกัน เป็นผู้ที่ได้ร่วมงานแก้ไขรัฐธรรมนูญกับนายปรีดี และเป็นคนที่เด่นคนหนึ่งในบรรดาผู้ร่วมงานนี้ นอกจากจะเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ปราดเปรื่องในการถากถางคนแล้ว เขายังเป็นผู้อำนวยการหนังสือพิมพ์ "*สยามรัฐ*" อีกด้วย ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว การแสดงบทบาททางการเมืองของ มรว. คึกฤทธิ์ ในลักษณะของ "*เด็กร้ายกาจ*" ได้สะท้อนให้เห็นภาพชีวิตจริงของคนกรุงเทพฯ แต่ก็มีบางคนเห็นว่าบทบาทของเขาดังกล่าวเป็นเรื่องน่ารำคาญ และน่าจะเป็นการกระทำของคนในสมัยกลางมากกว่า เขาเป็นคนคุยสนุกและมีอารมณ์ขันที่แฝงไว้ด้วยอารมณ์เศร้าของคนเจ้าอารมณ์ที่ปากแข็ง เขามีข้อแตกต่างจากพี่ชายของเขาในแง่ที่ว่า พี่ชายของเขามี

ความสุขกับครอบครัวและมีความผูกพันกับครอบครัวอย่างแนบแน่น แต่ตัวเขาเองได้หย่าขาดกับภรรยาของเขาซึ่งมีลูกที่เกิดกับเขาสองคน เขาเกิดจากตระกูลสูงศักดิ์ และจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด เขาเป็นคนที่มีหัวคิดว่องไว และชอบคิดในเรื่องการกุศล มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และชอบทำในสิ่งที่เป็นอุดมคติ แต่บ่อยครั้งความไม่สมใจก็ทำให้จิตใจของเขาอ่อนแอ แต่การที่เขายังไม่ถึงจุดอิ่มตัวก็ช่วยให้เขาทำงานต่อไปจนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย

ในขณะที่การดำเนินงานร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก้าวหน้าไปด้วยดี สภาผู้แทนชุดใหม่ก็ได้กระทำการอันเป็นผลให้เกิดการแตกแยกของคนในชาติ โดยที่ความแตกแยกดังกล่าวได้เกิดขึ้นจากการที่ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงได้รับโศกนาฏกรรม ดังนั้น เราจึงต้องศึกษาต่อไปว่าได้เกิดอะไรขึ้น

ในการออกเสียงลงคะแนนของสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเลือกนายกรัฐมนตรีนั้น ปรากฏว่าผู้ที่นายปรีดีสนับสนุนได้คะแนนเสียง ๖๕ คะแนน และ มรว. เสนีย์ ได้ ๔ คะแนน อย่างไรก็ดี ในการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ นายควง อภัยวงศ์ ได้แต่งตั้ง มรว. เสนีย์เป็นรองนายกรัฐมนตรีโดยไม่ได้ปรึกษานายปรีดี ซึ่งเป็นการแต่งตั้งแบบข้ามหัวนายปรีดี นอกจากนี้นายควงยังได้แต่งตั้งบุคคล

สำคัญหลายคนในรัฐบาลฝ่ายขวา ซึ่งได้เนรเทศนายปรีดีออกนอกประเทศในปี ๒๔๗๖ ให้ร่วมเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาลของเขา บัดนี้นายควง จอมตลกหลวงได้กลายเป็นคนมีเขี้ยวเล็บเสียแล้ว เขาได้แสดงความเป็นศัตรูอันร้ายกาจกับนายปรีดี เขาเคืองนายปรีดีที่ทอดทิ้งเขาซึ่งเคยเป็นผู้ที่ได้รับการอุ้มชูจากนายปรีดีมาก่อน ส่วนทางฝ่ายนายปรีดีนั้น ไม่เพียงแต่จะได้รับความเจ็บแค้นจากการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีของนายควงเท่านั้น แต่ยังมีความกลัวว่าพวกเจ้าจะแก้แค้นคณะผู้ก่อการ ๒๔๗๕ การกระทำของนายควงดังกล่าวจึงพ้องกับการคืนสู่อำนาจของพวกเจ้า ทำให้เกิดความคิดว่าบางทีจอมตลกหลวงเองอาจจะพยายามที่จะลงมาจากหลังเสือตามคำพังเพยของคนไทย โดยการเป็นปฏิปักษ์ต่อนายปรีดีซึ่งเป็นผู้ก่อการคนสำคัญ

ในตอนแรกนั้น ความขัดแย้งระหว่างนายควงและ มรว. เสนีย์ กับนายปรีดี ยังไม่ถึงขั้นแตกหัก แต่การแตกหักก็เกิดขึ้นโดยรวดเร็ว เมื่อพรรคพวกของนายปรีดีที่มีความขุ่นเคืองที่มิได้รับความเป็นธรรม ได้โจมตีรัฐบาลของนายควงอย่างรุนแรงในการอภิปรายครั้งแรกหลังการเลือกตั้งทั่วไป การอภิปรายครั้งนี้ต่างโจมตีให้ร้ายส่วนตัวด้วยกันทั้งสองฝ่าย อันเป็นการทำให้เสียงร้องของ

ประชาธิปไตยเป็นเสมือนเสียงร้องของเด็กอ่อนซึ่งกำลังจะจมน้ำตาย ในวันที่ ๑๘ มีนาคม ผู้สนับสนุนนายปรีดีได้ผนึกกำลังกันต่อสู้กับรัฐบาลนายควง ซึ่งเป็นผลให้รัฐบาลนายควงต้องพ่ายแพ้ในการลงมติในญัตติที่ไม่สำคัญได้แก่ การที่รัฐบาลปฏิเสธที่จะบังคับให้สินค้าต่าง ๆ ปิดสลากแสดงราคาสินค้า ดังนั้น นายควงจึงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังจากที่ได้อยู่ในตำแหน่งนี้เพียงสองเดือนเท่านั้น

หลังจากนั้น สมาชิกสภาผู้แทนก็ได้มีการรวมกลุ่มกันขึ้นตามความเชื่อมั่นในความรู้สึกยิ่งกว่าความพอใจของอารมณ์ นายควง มรว. เสนีย์ มรว. คึกฤทธิ์ น้องชายของเขาและมิตรสหายของบุคคลเหล่านี้ ได้ก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์ขึ้นเป็นพรรคฝ่ายขวา สมาชิกทั้งหลายของพรรคนี้มีความเห็นร่วมกันที่จะสนับสนุนระบอบกษัตริย์อันเป็นความรู้สึกนึกคิดของชนชั้นผู้ดีมีตระกูล ซึ่งเป็นชนชั้นของบุคคลเหล่านี้ ในเวลานั้น พวกชนชั้นดังกล่าวก็มีจำนวนมากขึ้นเพราะได้มีการปลดปล่อยนักโทษการเมืองแล้ว เป็นเรื่องที่น่าขำมากที่นายปรีดีกลับถูกต่อต้านอย่างหนักจากพวกชนชั้นที่เขาช่วยให้รอดพ้นจากการกดขี่ข่มเหงด้วยการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ และจากพวกเจ้าซึ่งมีหน้ามีตาในสังคมอีกครั้งหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่นายปรีดีเป็นผู้ฟื้นฟูการ

ถวายพระเกียรติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ภายหลังที่เสด็จสวรรคตแล้ว ซึ่งรัฐบาลก่อนไม่ยอมทำเช่นนั้น แต่นายปรีดีเป็นคนของประชาชนมากเกินไป และชอบคบหากับคนที่พูดตรงไปตรงมา และขณะเดียวกันเขาก็เป็นคนสุภาพอ่อนน้อม เขาไม่สนใจคนที่ชอบสอพลอ ด้วยเหตุนี้ เขาจึงถูกระแวงสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือเป็นคนเดินถนน แต่สาเหตุที่คนเชื่อเรื่องนี้ก็อ่อนมาก เหตุอันนั้นก็มีแต่เพียงว่า ถ้าถือว่าพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งกล่าวได้ย่อ ๆ ว่าเป็นพรรคที่รวมพวกเจ้าทั้งหมดเป็นพรรคฝ่ายขวา พวกที่สนับสนุนนายปรีดีก็เป็นพรรคฝ่ายซ้าย เท่านั้นเอง สำหรับพรรคพวกของนายปรีดีนั้นก็อาจกล่าวได้ว่า ส่วนมากเป็นพวกเสรีนิยม แต่ในทางปฏิบัติชื่อนี้ทำให้เข้าใจผิดในความหมายที่แท้จริงทางการเมืองของประเทศไทย เว้นแต่ผู้อ่านจะทราบว่า การต่อสู้ทางการเมืองของคนไทยนั้นเป็นการต่อสู้ระหว่างบุคคลและผู้สนับสนุนแต่ละฝ่ายเป็นส่วนสำคัญ ผู้ที่สนับสนุนนายปรีดีในขณะนั้น ไม่ใช่จะมีแต่เพียงชนชั้นปัญญาชนในกรุงเทพ ฯ เท่านั้น แต่ยังมีคนธรรมดาสามัญในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ซึ่งเคยร่วมอยู่ในขบวนการเสรีไทย ความจริงข้อนี้ทำให้พวกฝ่ายตรงข้ามของเขาเป็นเดือดเป็นแค้นมาก เพราะคนเหล่านี้เชื่อว่านายปรีดีจะใช้เครื่องมืออันสำคัญซึ่งพวกเรา

ทั้งหลายเป็นผู้เริ่มสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ของชาติ ซึ่งจะเป็นอันตรายแก่พวกเขา แต่อย่างไรก็ดี ในแง่จิตวิทยานั้น คนเป็นจำนวนมากรวมทั้งทหารบกส่วนใหญ่ และบุคคลอื่น ๆ ซึ่งไม่ได้มีส่วนสำคัญในการต่อต้านญี่ปุ่นก็มักจะมีความคิดที่จะเข้าร่วมกับฝ่ายตรงข้ามนายปรีดี พรรคฝ่ายค้านไม่ได้เสียงตกเลยในการโฆษณาชวนเชื่อว่านายปรีดีมีความมุ่งหมายที่จะจัดตั้งสาธารณรัฐคอมมิวนิสต์ขึ้น เป็นการน่าประหลาดมากที่เขาได้รับความเคารพมากกว่านักการเมืองคนใดในระบบการเมืองสมัยใหม่ แม้กระทั่งผู้ที่วิจารณ์เขาอย่างรุนแรง อิทธิพลอันนี้ทำให้ฝ่ายค้านโจมตีเขามากยิ่งขึ้น การที่นายปรีดีมิได้ออกมามีบทบาทอย่างเปิดเผยตลอดระยะเวลาที่เหตุการณ์บ้านเมืองกำลังเลวร้ายนั้น นักการเมืองฝ่ายค้านได้แปลเจตนารมณ์ของเขาว่า เขาต้องการที่จะปกปิดความมักใหญ่ใฝ่สูงของเขา แทนที่จะมองในแง่ที่ว่าเขาปรารถนาที่จะฝึกสอนและแนะแนวทางเพื่อสร้างผู้นำของประเทศ แต่แล้วความเชื่อมั่นของนักการเมืองฝ่ายค้านก็ดูเหมือนกับว่าจะสมจริงเอาทีเดียว ในเมื่อเขาได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลังจากที่นายควงได้ลาออกแล้ว

ทำไมถึงเป็นเช่นนั้น และน่าจะถามเจาะจงลงไปว่า ทำไมเขาจึงรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งจากผลที่ตามมาในภายหลัง

ทำให้เขาต้องได้รับเคราะห์กรรม และน่าจะมีคำถามต่อไปอีกว่า ทำไมเขาจึงไม่รับตำแหน่งนี้ในเวลาใด ๆ หลังจากที่จอมพล ป. ถูกโค่นล้มทั้ง ๆ ที่เขาจะเป็นเมื่อไรก็ได้

ผู้เขียนเชื่อว่า เหตุผลที่นายปรีดียอมรับเป็นนายกรัฐมนตรีในครั้งนี้ ก็เพราะเขามีความหวังว่ารัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เขาเสนอให้ร่างขึ้นนั้น จะเป็นผลให้มีรัฐสภาที่มีความรับผิดชอบตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งยึดมั่นในหลักการมากกว่าตัวบุคคล และเพื่อเป็นหลักประกันว่า การปฏิรูปรัฐธรรมนูญในครั้งนี้จะได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร กับเพื่อให้การดำเนินงานปฏิรูปรัฐธรรมนูญเป็นไปด้วยดี เขาจึงกระโดดลงมาบนเวทีที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จึงเห็นได้ว่า การปฏิรูปรัฐธรรมนูญเป็นเรื่องสำคัญที่สุดสำหรับนายปรีดี และโดยที่รัฐธรรมนูญฉบับนี้ก็กำลังจะประกาศใช้อยู่แล้ว เพราะกำลังจะกราบบังคมทูลให้ทรงลงพระปรมาภิไธยอยู่แล้ว เขาจึงได้กราบบังคมทูลในหลวงอานันท์เพื่อขอให้ทรงขยายเวลาที่จะประทับอยู่ในประเทศไทยออกไปอีก ตามหมายกำหนดเดิมนั้น พระองค์จะประทับอยู่ในประเทศไทยเพียง ๑ เดือน หลังจากนั้นได้ทรงขยายเวลาออกไปอีกหลายเดือน ซึ่งในระหว่างเวลาที่ขยายออกไปนี้ การแตกร้าวทางการเมืองดูเหมือนจะมีมากขึ้น เพราะพวกฝ่ายค้านต่างเข้ากันได้ดี เพราะต่างก็ยึดมั่นในตัวพระองค์

ไม่มีเจ้านายพระองค์ใดที่ใกล้ชิดราชบัลลังก์ จะทรงมีความเสียพระทัยในความแตกแยกทางการเมืองมากไปกว่า มจ. ศุภสวัสดิ์ (ท่านชิ้น) ซึ่งเป็นเจ้านายพระองค์ที่ทรงมีความกล้าหาญและทรงเสียสละเพื่อชาติ ทั้ง ๆ ที่พระองค์ท่านไม่ได้ทรงยุ่งเกี่ยวกับการเมืองแต่อย่างใด ท่านชิ้นทรงมีความเชื่อมั่นทั้งในเจตนารมณ์และถ้อยคำในความจริงใจของนายปรีดีที่ได้ถวายพระเกียรติแก่พระองค์ในคืนวันที่พระองค์เสด็จมาที่กรุงเทพ ฯ ในระหว่างสงครามท่ามกลางอันตรายรอบด้าน โดยที่ทรงมีความรู้สึกว่าความแตกแยกระหว่างผู้นำของประเทศไทยจะนำโศกนาฏกรรมมาสู่ประเทศชาติ พระองค์และบุคคลอื่น ๆ ที่มีความคิดอย่างเดียวกัน จึงได้พยายามที่จะหาทางออมชอมระหว่างผู้นำทั้งหลาย ท่านผู้อ่านจะเห็นต่อไปว่า การดำเนินงานที่มีเจตนาดีดังกล่าวนี้ได้ถูกอ้างเป็นพยานหลักฐานในคดี แต่ในที่นี้ผู้เขียนจะกล่าวแต่เพียงว่า ความพยามดังกล่าวมีผลให้นายปรีดีถูกประณามอย่างเหยียดหยาม

เท่าที่กล่าวมาแล้วในบทนี้ ผู้เขียนยังไม่ได้กล่าวถึงสิ่งสำคัญที่เกี่ยวกับในหลวงอานันท์ ฯ ในตอนที่นายควง อภัยวงศ์ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และนายปรีดีได้ดำรงตำแหน่งนี้แทนเมื่อเดือนมีนาคม ๒๔๘๙ นับตั้งแต่เวลาที่เสด็จพระราชดำเนิน

มาถึงเมืองไทยจนถึงขณะนั้น ในหลวงอานันท์ ฯ ได้ทรงแสดงให้เห็นว่าทรงมีความรู้สึกชอบพอรักใคร่นายปรีดีมาก เมื่อก่อนที่นายปรีดีจะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ๑ เดือน พระองค์พร้อมทั้งสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระราชอนุชาได้เสด็จประทับแรมที่พระราชวังริมหาดทรายหัวหิน เป็นเวลา ๒–๓ วัน ในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ ได้โปรดเกล้าให้นายปรีดีร่วมตามเสด็จด้วย การตามเสด็จของนายปรีดีในครั้งนี้เป็นเวลาใกล้กับโศกนาฏกรรมที่จะเกิดขึ้นแก่พระองค์อย่างมาก จนกระทั่งว่าเมื่อหวนไปรำลึกถึงเหตุการณ์ในครั้งนี้ซึ่งเต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งการพักผ่อนและความสนิทสนมแล้ว ก็คงไม่มีใครคิดว่าพระองค์จะต้องทรงประสบชตากรรมเช่นนั้น ถึงแม้ว่าในหลวงอานันท์ ฯ จะทรงมีพระชนมายุน้อยกว่านายปรีดีมากก็ตาม แต่พระองค์ก็ทรงมีอะไรเหมือน ๆ นายปรีดีหลายอย่าง ทรงสนพระราชหฤทัยในวิชากฎหมายเช่นเดียวกับเขา นอกจากนี้พระองค์ยังทรงมีลักษณะเอาจริงเอาจัง ซึ่งนายปรีดีก็มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ นอกจากนี้ในหลวงอานันท์ ฯ ยังได้ทรงศึกษาเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่องทีเดียวจากนายปรีดี ซึ่งเปรียบเสมือนพระอาจารย์ซึ่งเป็นหัวหน้าเสรีไทย เขาได้เล่าเรื่องตื่นเต้นในระหว่างสงครามเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของขบวนการเสรีไทยถวาย

ด้วยความยินดียิ่ง ในระหว่างที่ประทับอยู่ที่พระที่นั่งไกลกังวลนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้นายปรีดีร่วมโต๊ะเสวยทุก ๆ เย็น และระหว่างที่ทรงเล่นน้ำหรือทรงเดินเล่นก็มีพระราชกระแสรับสั่งให้นายปรีดีร่วมตามเสด็จด้วย พระองค์ได้ทรงแสดงออกซึ่งความรู้สึกภายในส่วนลึกของพระราชหฤทัยของพระองค์ที่มีต่อนายปรีดี และนายปรีดีก็แสดงออกซึ่งความรู้สึกในส่วนลึกของหัวใจที่มีต่อพระองค์เช่นเดียวกัน แต่ก็อาจจะมีผู้ตั้งคำถามว่า นายปรีดีได้ซ่อนเร้นความรู้สึกนึกคิดอันแท้จริงอันชั่วร้ายของเขากระมัง

ในเรื่องนี้น่าจะพิจารณาว่าสมเด็จพระราชชนนีทรงมีความรู้สึกเกี่ยวกับนายปรีดีอย่างไรบ้าง โดยเหตุที่สมเด็จพระราชชนนีในหลวงอานันท์ และสมเด็จพระราชอนุชาทรงมีความผูกพันกันทางครอบครัวอย่างใกล้ชิดและแนบแน่น สมเด็จพระราชชนนีไม่ทรงสามารถที่จะไม่ใยดีต่ออิทธิพลของนายปรีดีที่มีต่อในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งก็เป็นธรรมดาที่จะทำให้พระรัศมีของพระองค์ลดน้อยลงบ้าง เพราะโดยปรกติพระองค์ทรงเป็นผู้ที่ในหลวงอานันท์ทรงปรึกษาและขอรับคำแนะนำอยู่เสมอ และเป็นธรรมดาที่สมเด็จพระราชชนนีจะทรงมีพระทัยกังวลที่เห็นนายปรีดีได้รับเอกสิทธิ์และเกียรติอันสูงจากในหลวงอานันท์ ฯ เช่นนั้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง

ก็คือพระฐานะของสมเด็จพระราชชนนี และการที่ในหลวงอานันท์ฯ ทรงมีความรักใคร่ชอบพอนายปรีดีแบบพระสหายอย่างเห็นได้ชัด และนายปรีดีก็แสดงความจงรักภักดีต่อพระองค์เป็นดุลย์ถ่วงอิทธิพล ซึ่งกันและกันอยู่ อย่างไรก็ตาม ในขณะนั้นทั้งสามพระองค์ก็จะต้อง เสด็จกลับไปประทับที่พระตำหนักวัฒนา เมืองโลซานน์ ซึ่งเป็น ราชอาณาจักรของพระองค์โดยเฉพาะในไม่ช้าแล้ว แต่เมื่อยังไม่ถึง เวลานั้น ก็มีคำถามตามมาอีกว่า นายปรีดีเป็นคนที่ไว้ใจได้หรือ ?

หลังจากนั้นได้มีคนกล่าวกันว่า ได้มีเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เกิดขึ้นที่แสดงว่าจะมีเหตุร้ายเกิดขึ้นในอนาคต แต่คนที่พูดเช่นนั้น ก็ไม่ได้บอกว่าสมเด็จพระราชชนนีได้ทรงทราบเรื่องนี้หรือไม่ หรือ ว่าพระองค์ทรงเห็นว่าเรื่องที่เกิดขึ้นนั้น ไม่มีความหมายสำหรับ พระองค์ อย่างไรก็ดีผู้เขียนเห็นสมควรที่จะกล่าวถึงเรื่องดังกล่าว สักเล็กน้อย ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลได้แต่งตั้ง บุคคลคนหนึ่งให้เป็นราชเลขานุการในพระองค์พระบาทสมเด็จพระ-เจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลประจำพระตำหนักวัฒนา แต่ปรากฏว่า สมเด็จพระราชชนนีไม่โปรดข้าราชการผู้นี้ เป็นที่ประจักษ์ว่า นาย ปรีดีเป็นผู้แต่งตั้งบุคคลดังกล่าวในฐานะที่เขาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ ความจริงข้อนี้ทำให้มีคนซุบซิบกันด้วยความ

ระแวงสงสัยว่า นายปรีดีได้ส่งบุคคลผู้นี้ไปทำหน้าที่สืบความลับให้เขา ต่อมาเขาก็ได้แสดงออกซึ่งพฤติการณ์บางอย่างในระหว่างงานพระราชทานเลี้ยงอาหารค่ำอย่างเป็นทางการซึ่งได้จัดให้มีขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่หลอดหลุยส์ เมาท์แบทแตนท์ ในงานพระราชทานเลี้ยงครั้งนี้ นายปรีดีมิได้นั่งอยู่ที่โต๊ะที่จัดไว้สำหรับบุคคลสำคัญ เพราะในเวลานั้นเขาไม่ได้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ หรือตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่การที่ไม่เห็นความสำคัญของวีรบุรุษแห่งการต่อสู้เพื่อชาติ ก็น่าจะเป็นข้อบกพร่องในการปฏิบัติตามพิธีการทูตอย่างมาก และจะเป็นการผิดมารยาทยิ่งกว่าการที่นายปรีดีได้ลุกออกจากโต๊ะกลับออกไปก่อนที่ในหลวงอานันท์จะเสด็จ ๆ ออกจากโต๊ะโดยบอกกับคนบางคนที่อยู่ ณ ที่นั้นว่าเขาป่วย ซึ่งเป็นการผิดมารยาทอย่างแน่ชัดทีเดียว นอกจากนี้ ในระหว่างที่ประทับอยู่ที่พระที่นั่งไกลกังวลหัวหิน นั้น *(ซึ่งในตอนต่อไปจะได้กล่าวถึงเหตุการณ์ในระหว่างนั้นโดยพิสดารต่อไป)* ได้มีเหตุการณ์อันไม่สำคัญนักเกิดขึ้นซึ่งผู้เขียนยังไม่ได้กล่าวถึงมาก่อน เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเสมือนโยนไฟเข้าไปใส่ในกองฟางโตเท่ากองฟืน ถึงแม้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับข้อสันนิษฐานในเรื่องการไม่ถวายความเคารพซึ่งไม่มีความสำคัญนักในเรื่องนิยายธรรมดา ๆ ก็ตาม แต่ชีวิตของ

คนหลายคนก็ขึ้นอยู่กับข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้ ด้วยเหตุผลนี้ ผู้เขียนจะได้เพ่งความสนใจไปที่เหตุการณ์เล็ก ๆ น้อย ๆ บางอย่างที่เกิดขึ้นซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับนายปรีดีโดยตรง แต่ก็เกี่ยวข้องกับบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับเขา

ตัวอย่างของเรื่องนี้ก็คือ การที่นายปรีดีแต่งตั้งนายเฉลียวเป็นราชเลขานุการส่วนพระองค์นั้นได้ก่อให้เกิดเรื่องที่ไม่สบายใจขึ้น

ในฐานะที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าว นายเฉลียวมีหน้าที่โดยทั่วไปในการดูแลรักษาหมวดยานยนต์หลวง และเมื่อรถยนต์พระที่นั่งคันหนึ่งได้ถูกขโมยลัก ก็มีผู้กล่าวว่า โจรกรรมครั้งนี้เกิดขึ้นได้เพราะความบกพร่องของเจ้าหน้าที่ ทั้ง ๆ ที่การลักขโมยนั้นเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุก ๆ วัน เพราะในขณะนั้นเป็นเวลาที่สงครามเพิ่งสงบใหม่ ๆ จึงทำให้มีอาชญากรรมมากขึ้น หลังจากที่เขาทำให้ทั้งสามพระองค์ไม่ทรงพอพระราชหฤทัย เพราะเขามีความประพฤติไปในทางที่ไม่แสดงความเคารพ เขาก็ได้กราบถวายบังคมลาออก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ถูกปลดออกจากตำแหน่ง ข้อแตกต่างระหว่างการกราบถวายบังคมลาออกและการถูกปลดออกนั้นเป็นเรื่องที่สับสนจนทำให้เจ้าตัวต้องได้รับเคราะห์กรรม ในเวลาใกล้เคียงกันนี้ เรือเอกวัชรชัยก็ถูกปลดออกจากตำแหน่งราชองครักษ์ เขา

ได้ลาหยุดงานโดยอ้างว่าป่วย แต่เมื่อสมเด็จพระราชชนนีได้ทรงส่งนายแพทย์ไปตรวจอาการของเขา กลับปรากฏว่าเขามีสุขภาพดีและกำลังเล่นไพ่อยู่กับเพื่อน ๆ ดังนั้น ข้าราชการทั้งสองซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากนายปรีดีจึงต้องพ้นจากหน้าที่ในการถวายการรับใช้ในหลวงอานันท์ ฯ ด้วยประการฉะนี้ โดยทิ้งความมืดมนที่ก่อให้เกิดความระแวงสงสัยต่าง ๆ ไว้ ข้าราชการทั้งสองได้พ้นจากตำแหน่งในเดือนพฤษภาคม อย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่าสมเด็จพระราชชนนีทรงมีความระแวงสงสัยในตัวนายปรีดีจริง ๆ แล้ว ผู้เขียนก็เข้าใจว่าพระองค์คงจะทรงมีความระแวงสงสัยดังกล่าวหลังจากบุคคลทั้งสองได้พ้นจากตำแหน่งไปแล้ว เพราะพระองค์ทรงรื้อฟื้นความทรงจำในอดีตของพระองค์ทั้งหมด และที่แน่นอนที่สุดก็คือ ในขณะที่นายปรีดีได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากในควงในเดือนมีนาคมนั้น พระองค์ยังมิได้มีความระแวงสงสัยในตัวนายปรีดี

ก่อนที่นายปรีดีจะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีราววันหนึ่งหรือสองวัน ศาลได้ตัดสินคดีที่จอมพล ป. ตกเป็นจำเลยในคดีอาชญากรสงคราม โดยศาลได้พิพากษาว่า กฎหมายลงโทษอาชญากรสงครามไม่มีผลใช้บังคับกับจำเลยในคดีนี้ โดยอาศัยเหตุที่ว่ากฎหมายย่อมไม่มีผลใช้ย้อนหลัง ข้อโต้แย้งดังกล่าวนี้ ศาลอาชญากร

สงครามที่เมืองนูเรมเบอร์กได้ปฏิเสธที่จะรับฟังอย่างชัดแจ้งมาแล้ว ดังนั้น จอมพล ป. จึงได้เดินก้าวออกมาจากห้องคุมขังอย่างเสรีชน แต่เขาก็ยังไม่สบายใจ เพราะเขาเป็นคนที่ไร้เกียรติและหมดอำนาจ นายปรีดีซึ่งมีความเชื่อมั่นว่า เขาได้หลิ่วตาให้จอมพล ป. มามากแล้ว จึงปล่อยให้เขาอยู่ของเขาตามลำพัง จอมพล ป. ได้เคยประท้วงอยู่เสมอว่า เขาได้เคยให้ความช่วยเหลือสัมพันธมิตรอย่างลับ ๆ ตามแบบอย่างของเขาโดยเฉพาะ คำกล่าวของเขาในเรื่องนี้จะเป็นความจริงหรือไม่ก็ตาม ในขณะนั้นเขาก็มีเสรีภาพอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็เป็นเสรีภาพในความมืดมน เขาได้ออกไปอยู่บ้านนอก และเฝ้าดูการเป็นปรปักษ์ระหว่างนักการเมืองอยู่ห่าง ๆ ซึ่งนับวันแต่จะมีความรุนแรงมากขึ้น โดยมีความหวังว่า เหตุการณ์ดังกล่าวอาจจะเปิดโอกาสให้เขาได้สนองความทะเยอทะยานของเขาที่ไม่เคยลดน้อยลงเลย

นายปรีดีได้ทำงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์เบื้องแรกของการเป็นนายกรัฐมนตรี กล่าวคือ เขาได้ยกร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่จนเสร็จเรียบร้อย นอกจากจะได้บัญญัติในเรื่องอื่น ๆ แล้ว รัฐธรรมนูญฉบับนี้ยังได้บัญญัติให้มีพฤฒิสภาขึ้น การเลือกตั้งสมาชิกของสภานี้มีความสำคัญมากทีเดียว เพราะตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ รัฐบาล

ที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญจะต้องได้รับความเห็นชอบจากทั้งสองสภา ดังนั้น ทุก ๆ ฝ่ายจึงได้วางแผนได้ดินอย่างเต็มที่เพื่อให้ได้ชัยชนะในการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒิสภาครั้งแรกนี้ แต่ผลการเลือกตั้งเป็นไปอย่างยุติธรรม และปรากฏว่าฝ่ายที่สนับสนุนนายปรีดีซึ่งมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทน ได้มีเสียงข้างมากในพฤฒิสภา ข้อเท็จจริงดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ผู้เขียนได้ทำการสืบสวน เพราะเหตุว่า เมื่อได้มีการเลือกตั้งสมาชิกพฤฒิสภาแล้ว นายปรีดีจะต้องกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐ-มนตรี และการจัดตั้งรัฐบาลใหม่จะต้องได้รับความเห็นชอบจากทั้งสองสภา แต่แล้ว ในหลวงอานันท์ ฯ ก็มีพระราชกระแสรับสั่งให้นายปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรีอีก ดังนั้น จึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้นายปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรี การลงพระ-ปรมาภิไธยในพระบรมราชโองการฉบับนี้นับเป็นการปฏิบัติพระราชภารกิจเป็นทางการครั้งสุดท้ายของพระองค์

ประกาศพระราชโองการฉบับนี้ลงวันที่ ๘ มิถุนายน แต่เข้าใจว่าพระองค์คงจะได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในตอนเย็นวันก่อนตราบเท่าจนกระทั่งถึงเย็นวันที่ ๗ มิถุนายน ไม่ปรากฏว่ามีพยานหลักฐานอันใดเลยที่แสดงว่า สัมพันธภาพฉันท์พระสหายระหว่าง

พระองค์กับนายปรีดีได้ลดน้อยถอยลงไป พระองค์ประทับอยู่ห่างไกลจากความร้อนและฝุ่นละอองของการต่อสู้ทางการเมือง พรรคประชาธิปัตย์ได้อ้างอยู่เสมอว่าพระองค์โปรดพรรคนี้ และสมาชิกทั้งหลายของพรรคประชาธิปัตย์ได้อาศัยข้ออ้างนี้ในการหาเสียงสนับสนุนในการต่อสู้กับนายปรีดี แต่ถึงแม้ว่า สมาชิกชั้นนำของพรรคประชาธิปัตย์บางคนจะได้เข้าเฝ้าที่พระที่นั่งบรมพิมานบ่อย ๆ ก็ตาม แต่ข้ออ้างดังกล่าวก็ไม่มีหลักฐานที่แสดงว่าเป็นความจริงทั้งปวง นอกจากนี้ เมื่อได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่แล้ว พระองค์ก็ทรงหมกมุ่นกับการเตรียมการเสด็จพระราชดำเนินกลับไปประเทศสวิสเซอร์แลนด์หลังจากที่ทรงเลื่อนกำหนดกลับหลายครั้งแล้ว

มีเรื่องที่น่ารู้เกี่ยวกับการเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทยในครั้งนี้อยู่เรื่องหนึ่ง กล่าวคือ รัฐบาลอเมริกันและอังกฤษได้กราบบังคมทูลอัญเชิญในหลวงอานันท์ ฯ ให้เสด็จไปเยือนประเทศทั้งสองอย่างเป็นทางการก่อนที่จะเสด็จไปประทับ ณ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์เพื่อทรงศึกษาต่อไป เดิมพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จออกจากประเทศไทยในวันที่ ๑๓ มิถุนายน วันที่ ๑๓ เป็นวันที่พวกฝรั่งที่ถือโชคลางถือว่าเป็นวันไม่ดี แต่คนไทยไม่ถือว่าเป็นวันร้าย อย่างไรก็ตาม วันเสด็จพระราชดำเนินดังกล่าวนี้โหรประจำราชสำนักเป็นผู้ถวายฤกษ์

ในการดำรงชีพของคนไทยนั้น มีน้อยคนนักที่จะทำการในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ โดยไม่ปรึกษาหมอดู ในทำนองเดียวกัน การประกอบกิจการต่าง ๆ ของรัฐ เช่น การเลือกตั้ง การเสด็จพระราชดำเนินมาถึง และการเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทยของพระมหากษัตริย์ และเรื่องอื่น ๆ ที่คล้ายกัน ก็จะต้องกำหนดวันที่จะกระทำการนั้น ๆ ตามคำแนะนำของพราหมณ์ซึ่งมีตำแหน่งทางราชการคือตำแหน่งโหรประจำสำนักพระราชวัง (*ผู้เขียนพยายามจะไปพบโหรผู้นี้ แต่คนไทยคนนั้นได้พาผู้เขียนออกนอกทางเสีย เพราะเขาคงไม่แน่ใจว่า เขาจะกระดากอายที่ทางราชการสนับสนุนการเชื่อถือโชคลาง หรือเขาจะยินดีที่ประเพณีความเชื่ออันเก่าแก่ยังคงไม่สูญไป*) อย่างไรก็ตาม โหรผู้นี้ก็ได้รับคำแนะนำอันกระจ่างชัดจากทางราชการ เพื่อนำไปประกอบการคำนวณอันลึกลับของเขา และในที่สุด ทางราชการก็ได้ประกาศหมายกำหนดการเสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทย ของในหลวงอานันท์ ฯ ตามที่โหรได้กำหนดขึ้นให้ประชาชนทราบ โดยประกาศว่า กำหนดวันเสด็จพระราชดำเนินนี้ โหรประจำสำนักพระราชวังเป็นผู้ถวายฤกษ์และทรงมีพระราชดำริเห็นชอบด้วยแล้ว

เป็นการบังเอิญที่ในหลวงอานันท์ ฯ ได้ทรงมีพระราชดำริเห็นชอบในหมายกำหนดการดังกล่าว ในเวลากระชั้นชิดกับวันเสด็จพระราชดำเนินกลับ บุคคลต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมหมายกำหนดการเสด็จเยือนประเทศตะวันตก ต้องการให้พระองค์เสด็จพระราชดำเนินออกจากประเทศไทยหลังจากกำหนดเวลาที่ได้กำหนดไว้ เพื่อจะได้มีเวลาเพียงพอที่จะเตรียมการรับเสด็จให้สมพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ แต่ในหลวงอานันท์ ฯ ไม่โปรดการยกย่องพระองค์เอง จึงทรงยืนยันที่จะเสด็จออกจากประเทศไทยโดยเร็วที่สุด ดังนั้น วันที่ ๑๓ มิถุนายน จึงเป็นวันที่พระองค์จะเสด็จกลับ

เมื่อก่อนหน้านี้หลายอาทิตย์ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในจังหวัดต่าง ๆ การเสด็จแต่ละครั้งทรงใช้เวลา ๖ วัน ตามเส้นทางที่เสด็จพระราชดำเนินผ่านมีประชาชนเป็นจำนวนมากมาเฝ้ารับเสด็จ คนเหล่านี้ได้หมอบอยู่ริมทางซึ่งเต็มไปด้วยฝุ่นละอองเพื่อถวายของที่ระลึกซึ่งไม่มีราคา อันได้แก่ ดอกไม้เป็นมัด หรือ ลูกไก่ ประชาชนเหล่านี้ไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจทางการเมืองในกรุงเทพ ฯ และก็ไม่สนใจด้วย ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงเป็นพระมหากษัตริย์หนุ่มของประชาชนเหล่านี้ การแย้มสรวลของ

พระองค์แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจ การที่พระองค์เสด็จเยี่ยมประชาชนทำให้เขาทั้งหลายมีความมั่นใจว่าพระองค์ทรงนำความอุดมสมบูรณ์มาพระราชทาน

พระองค์ทรงเป็นที่รักของประชาชนอย่างใหญ่หลวง ถึงแม้พระองค์จะรับสั่งแก่พระองค์เองว่า เหตุที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะประชาชนมีความคลั่งไคล้ในตัวพระองค์อย่างงมงายก็ตาม แต่พระองค์ก็ทรงรู้สึกขอบพระทัย และในบางครั้ง ถ้าการเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมประชา[illegible]ของพระองค์ [illegible] และมีผู้กล่าวว่าเป็นเพราะพระบารมีของพระองค์แล้ว พระองค์ก็ไม่ทรงเหลิง

ในวันที่ ๓ มิถุนายน ในหลวงอานันท์ ฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรเป็นครั้งสุดท้าย การเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้เป็นการเสด็จที่ประชาชนจะไม่มีวันลืม พระองค์ได้เสด็จไปเยี่ยมราษฎรในย่านสำเพ็ง ซึ่งอยู่ห่างจากพระบรมมหาราชวังเพียงใช้เวลาเสด็จพระราชดำเนินเพียงประมาณ ๓ นาที ย่านสำเพ็งตั้งอยู่ในใจกลางเมือง ซึ่งในเวลากลางคืนจะสว่างไสวไปด้วยแสงสีของไฟนีออน ที่หน้าโรงภาพยนตร์จะมีหนังแผ่นติดอยู่เป็นการโฆษณา ร้านค้าต่าง ๆ ในย่านนี้มีผู้คนเข้าไปซื้อของแน่นขนัด นับตั้งแต่ร้านขาย

เพชรอันหรูหราไปจนถึงร้านขายส่งยารักษาโรค หลังจากนั้นก็มีข่าวอันสับสนในเรื่องที่ว่านายปรีดีได้เห็นชอบในการเสด็จพระราชดำเนินคราวนี้หรือไม่ แต่ที่แน่นอนก็คือว่า พระองค์ทรงประสบความสำเร็จในการเสด็จเยี่ยมราษฎรในครั้งนี้ ถึงแม้ว่าพระองค์จะทรงรู้สึกประชวรเล็กน้อยก็ตาม คนจีนมักจะหวั่นไหวง่ายในเรื่องที่เกี่ยวกับสถานะของเขาซึ่งได้เคยถูกคุกคามจากคำสั่งของรัฐบาลก่อนดังนั้น คนจีนจึงเห็นว่าการเสด็จพระราชดำเนินของในหลวงอานันท์ ฯ ในครั้งนี้เป็นเครื่องแสดงว่าพระองค์ทรงปกป้องคุ้มครองพวกเขา คนจีนบางคนถึงกับใช้แปรงขัดพื้นถนนซึ่งเป็นทางเสด็จพระราชดำเนินให้สะอาดไม่มีฝุ่นละออง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการถวายความเคารพสักการะ

ในวันที่ ๖ มิถุนายน หลังจากที่เสด็จเยือนสำเพ็งได้ ๓ วัน พระองค์ได้เสด็จไปในงานเลี้ยงอาหารค่ำของนักเรียนเก่าออกซฟอร์ดและเคมบริดจ์ ซึ่งมีขึ้น ณ พระตำหนักของเจ้านายพระองค์หนึ่ง งานนี้เป็นงานของเอกชนซึ่งมีคนไทยที่จบการศึกษาจากเมืองนอกซึ่งเป็นผู้มีชื่อเสียง และชาวต่างประเทศมาร่วมงานด้วยเป็นจำนวนมาก ในวันที่เสด็จงานนี้ ทรงรู้สึกหายจากพระประชวรแล้ว เย็นวันรุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันที่ ๗ มิถุนายน หลังจากที่เสวยพระกระยาหาร

เย็นแล้ว นายปรีดีได้เข้าเฝ้าเพื่อกราบบังคมทูลปรึกษาข้อราชการเป็นการส่วนพระองค์ น่าจะเป็นไปได้ว่าหลังจากที่ได้มีพระราชกระแสรับสั่งกับนายปรีดีแล้ว พระองค์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายปรีดีเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งในเย็นวันนั้นเอง หรือไม่ก็ทรงเตรียมการที่จะทรงลงพระปรมาภิไธยในวันรุ่งขึ้น พระองค์ได้ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งกับนายปรีดีถามเกี่ยวกับการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์หลังจากที่ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับไปประเทศสวิสเซอร์แลนด์ในอาทิตย์ต่อมาด้วย การที่ได้ทรงปรึกษาข้อราชการกับนายปรีดีครั้งนี้ต่อมาได้มีผู้กล่าวอ้างว่ามีความสำคัญอย่างใหญ่หลวง นายปรีดีได้กราบบังคมทูลแนะนำให้แต่งตั้ง *สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี* พระมเหสีในรัชกาลที่ ๗ เป็นผู้สำเร็จราชการ แต่ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงพอพระราชหฤทัยหรือได้ทรงมีพระราชดำริว่าควรแต่งตั้งพระ-ปิตุลาของพระองค์ซึ่งทรงเป็นอดีตนักโทษการเมืองที่เด่นพระองค์หนึ่ง ความแตกต่างระหว่างพระราชดำริของพระองค์และความคิดเห็นของนายปรีดีในเรื่องนี้จะมีมากน้อยเพียงใดยังเป็นเรื่องที่สับสนอยู่

ในวันรุ่งขึ้น ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงพระประชวร และมีพระอาการปวดพระนาภี หลังจากเสวยพระกระยาหารเช้าและ

พระกระยาหารกลางวันร่วมกับสมเด็จพระราชชนนีและพระอนุชาตามปรกติแล้วพระอาการก็ยังไม่ดีขึ้น ในวันนั้น พระองค์ก็ทรงมีพระราชภารกิจที่จะต้องทรงปฏิบัตินอกพระราชวังตามที่ปรากฏในสมุดโน้ตนัดหมายกำหนดการของพระองค์ ๒ อย่าง คือจะต้องเสด็จไปในงานพระราชเพลิงศพพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเสด็จงานเลี้ยงอาหารค่ำของนายทหารองครักษ์ประจำสำนักพระราชวัง ดังนั้น พระองค์จึงได้ทรงมอบหมายให้สมเด็จพระราชอนุชาเสด็จไปในงานทั้งสองแห่งแทนพระองค์ ในตอนบ่าย สมเด็จพระราชชนนีทรงวิตกกังวลในพระอาการของในหลวงอานันท์ ฯ จึงได้ส่ง *นายแพทย์นิตย์* ซึ่งเป็นนายแพทย์ประจำพระองค์มาถวายการตรวจรักษา

นายแพทย์นิตย์ เวชวิศิษฐ์ (*ต่อไปจะเรียกชื่อต้นของเขา*) เป็นพระสหายของราชตระกูลมหิดล ตั้งแต่ราชตระกูลนี้ประทับอยู่ในอเมริกา ซึ่งขณะนั้นเขาเป็นนักเรียนทุนของสมเด็จพระราชบิดา และได้เป็นแพทย์ประจำราชตระกูลนี้ตั้งแต่สมเด็จพระราชบิดาได้ทรงนำครอบครัวของพระองค์กลับจากสหรัฐอเมริกามาประทับที่กรุงเทพ ฯ เรื่อยมา ดังนั้น การที่เขาได้รับแต่งตั้งเป็นนายแพทย์ประจำพระองค์เมื่อคราวเสด็จนิวัติพระนครคราวนี้จึงเป็นเรื่องธรรมดา

เมื่อนายแพทย์ซึ่งได้เรียกตัวให้มาถวายการตรวจพระอาการได้มาถึงพระที่นั่งบรมพิมาน เขาได้เข้าไปเฝ้าในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งกำลังประทับเอนพระปฤษฎางค์อยู่บนพระเก้าอี้โซฟาในห้องทรงพระสำราญ (ดูแผนผัง) พระองค์ได้รับสั่งแก่เขาว่าทรงพระประจวรมีพระอาการอยากจะทรงพระอาเจียณ พระชิวหาหนา พระนาภีอืดและทรงมีไข้เล็กน้อย อุณหภูมิพระวรกาย ๙๙ องศา เมื่อได้ถวายการตรวจพระอาการแล้ว นายแพทย์นิตย์เห็นว่าพระอาการไม่มีอะไรเป็นที่น่าวิตก เขาทราบดีว่าพระองค์ทรงมีพระนาภีไม่ดีมาก่อนซึ่งเขาเรียกว่า "*พระอันตะอักเสบ*" เนื่องจากพระกระยาหารไม่ย่อยเขาได้ถวายคำแนะนำว่าควรเสวยพระโอสถเม็ด (*โนวาซิน*) ในทันทีเพื่อลดอุณหภูมิในร่างกายและได้ถวายคำแนะนำว่าควรจะรับการถวายการสวนพระบังคนหนักในตอนหัวค่ำ ก่อนที่จะทูลลากลับนายแพทย์นิตย์ได้ถวายพระโอสถกล่อมพระบรรทม (**ออพตาลิดอน**) เขาได้กราบบังคมทูลว่า ในเช้าวันรุ่งขึ้น พระองค์ควรจะเสวยพระโอสถน้ำมันละหุ่ง

สมเด็จพระราชชนนีทรงเป็นภาระในการเฝ้าพระอาการและเสวยพระกระยาหารเย็นร่วมกับในหลวงอานันท์ ฯ ในห้องทรงพระสำราญ และได้มีพระราชดำรัสให้จัดข้าวโอ๊ตถวายในหลวง พระ

พี่เลี้ยงได้อยู่ถวายงาน ณ ที่นั้นด้วย และมหาดเล็กเข้าเวรอยู่ใกล้ ๆ กับที่ประทับ

มหาดเล็กประจำห้องพระบรรทมซึ่งได้กล่าวถึงแล้วในตอนต้น คือ นายชิต และนายบุศย์ ได้ผลัดเปลี่ยนกันอยู่เวรถวายงานแต่ตอนอยู่เวรตลอด ๒๔ ชั่วโมง การเปลี่ยนผลัดเริ่มตั้งแต่ ๑๑.๐๐ น. แต่เมื่อในหลวงเสด็จเข้าที่พระบรรทม มหาดเล็กที่เป็นเวรก็กลับไปนอน ณ ที่พักที่ทางราชการจัดไว้สำหรับเขานอกพระที่นั่งบรมพิมาน แต่อยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง มหาดเล็กที่เข้าเวรในเช้าวันที่ ๘ คือ นายบุศย์

นายบุศย์ได้รับราชการเป็นมหาดเล็กตั้งแต่ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ บิดาและปู่ของเขาก็ได้รับราชการในราชสำนักมาก่อน เขาเป็นคนง่าย ๆ ตัวเล็ก และค่อนข้างผอม มีใบหน้าอันบริสุทธิ์และนัยน์ตาเป็นประกาย ในหลวงอานันท์ ฯ โปรดนายบุศย์เพราะทรงจำได้ว่า เมื่อพระองค์ได้เสด็จมาถึงกรุงเทพ ฯ ครั้งแรก และยังทรงพระเยาว์นั้น พระองค์โปรดเขามาก เพราะนายบุศย์ได้เป็นม้าให้พระองค์ประทับบนหลังของเขา และยังทรงจำได้ว่าในครั้งนั้นเขาเป็นผู้ถวายการสางพระเกศาและเช็ดพระองค์หลังจากที่สรงน้ำ ดังนั้น ในครั้งนี้พระองค์จึงทรงมีพระราชประสงค์

ที่จะให้นายบุศย์ตามเสด็จพระองค์ไปทรงเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการ และให้ตามเสด็จไปถวายงานที่สวิสเซอร์แลนด์ด้วย ในการนี้ สมเด็จพระราชชนนีได้พระราชทานเงินค่าแต่งตัวแก่เขาด้วย และได้ทรงเตรียมที่จะพระราชทานเงินเดือนครึ่งหนึ่งให้แก่ครอบครัวของเขาในระหว่างที่เขาจะไม่อยู่ในประเทศไทย เขาได้เตรียมการที่จะตามเสด็จไว้พร้อมแล้ว และได้ไปรดน้ำมนต์ที่วัดเพื่อความเป็นสิริมงคลเช่นเดียวกับคนไทยที่เคร่งในศาสนา แต่หลังจากนั้น ก็เกิดคำถามที่เป็นลางร้ายว่าเขาแสวงหาโชคดีในทางใดแน่

ในคืนที่ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงประชวรนั้น เขาอยู่เวรเฝ้าถวายงาน เขาได้รับพระราชดำรัสสั่งจากสมเด็จพระราชชนนีให้ถวายการสอนพระบังคนหนักแก่ในหลวงอานันท์ ฯ และในระหว่างเวลา ๒๑.๐๐–๒๒.๐๐ น. เขาได้ถวายการช่วยเหลือจัดที่พระบรรทมในคืนนั้นในหลวงอานันท์ ฯ ได้เสด็จไปทรงสักการะพระพุทธรูปในห้องพระซึ่งเป็นห้องใหญ่มีฉากกั้นระหว่างห้องพระบรรทมกับห้องพระ โดยมีนายบุศย์ตามเสด็จไปด้วย เขาเป็นคนจุดเทียนถวายพระองค์เพื่อให้ทรงบูชา

นายบุศย์เป็นคนแหวกพระวิสูตรถวาย พระวิสูตรนี้คลุมรอบพระแท่นบรรทม และมีความกว้างห่างจากพระแท่นบรรทมประมาณ

๑ ก้าว พระองค์ทรงฉลองพระองค์ชุดบรรทม ประกอบด้วยพระสนับเพลาแพรจีนสีเทาเงิน และฉลองพระองค์ที่ตัดเย็บด้วยผ้าบาง ๆ หรือเสื้อยืด สมเด็จพระราชชนนีได้เสด็จมาเฝ้าเพื่อถวายพระโอสถกล่อมพระบรรทมและได้รับสั่งว่า *"นันท์ ถ้ามีอะไรก็ขอให้ทรงกดกระดิ่งนะ"* พระองค์รับสั่งตอบว่า *"ครับ เสด็จแม่"* ดังนั้นพระราชชนนีจึงได้เสด็จออกจากห้องพระบรรทมและหลังจากนั้นเล็กน้อยนายบุศย์ก็ออกจากห้องพระบรรทมเช่นเดียวกัน

เหตุการณ์ที่กล่าวมานี้เป็นเหตุการณ์ในคืนวันที่ ๘ ต่อเนื่องกับวันที่ ๙ มิถุนายน คืนนั้นเป็นคืนวันเสาร์ ปีจอ ๒๔๘๙ หรือ ค.ศ. ๑๙๔๖ แต่ในหลวงอานันท์ ฯ คงจะไม่ทรงทราบวันเดือนปีอื่นต่อไปอีกแล้ว ◎

บทที่ ๘

เช้าวันรุ่งขึ้น เวลาประมาณ ๐๖.๐๐ น. สมเด็จพระราชชนนีเสด็จจากห้องที่ประทับทางปีกด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพระที่นั่งบรมพิมานไปยังห้องบรรทมของในหลวงอานันท์ ฯ เนื่องจากระเบียงพระที่นั่งด้านหน้าซึ่งเป็นทางเดินจากหน้าห้องประทับของพระองค์และไปสิ้นสุดที่ห้องทรงพระอักษรของในหลวงอานันท์ ฯ พระทวารในห้องทรงพระอักษรมักจะลงกลอนในตอนกลางคืน ดังนั้น พระองค์จึงเสด็จข้ามไปทางระเบียงพระที่นั่งด้านหลังซึ่งไปสิ้นสุดที่ห้องแต่งพระองค์ของในหลวงอานันท์ ฯ ที่ชั้นบนของพระที่นั่งบรมพิมานอยู่ในสภาพเตรียมพร้อมที่จะเผชิญกับเหตุใด ๆ ที่จะเกิดขึ้น กล่าวคือ มีมหาดเล็กเฝ้าอยู่ตลอดเวลา ราชองครักษ์ที่เข้าเวรในตอนกลางคืนซึ่งเปลี่ยนเวรกันทุก ๒ ชั่วโมงตลอดคืนกำลังออกเวร ราชองครักษ์เวรประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ ๒ คนเฝ้าอยู่ที่ห้องโถงกลาง ซึ่งเป็นที่ที่มองลงไปจะเห็นเบื้องล่างของระเบียงด้านหน้าและระเบียงด้านหลังทั้งสองด้าน ทหารยามอีกสองคนยืนอยู่ที่เชิงบันไดด้านล่าง และมีผู้ตรวจเวรอีก ๑ คน แผนกชาวที่กำลังเริ่มทำงาน

นอกจากนั้น ผู้ช่วยหัวหน้ามหาดเล็กกำลังยืนอยู่ใกล้ ๆ ที่นั้นเพื่อจะถวายน้ำร้อน นม บรั่นดี และแก้วเล็ก ๒ ใบ ซึ่งสมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้นำมาถวายที่ห้องบรรทมในหลวงอานันท์ฯ พร้อมกับพระองค์ โดยผ่านทางห้องแต่งพระองค์ของในหลวงอานันท์ ฯ

ตามพระราชดำรัสชี้แจงของสมเด็จพระราชชนนีนั้น ขณะนั้นในหลวงอานันท์ ฯ ยังคงบรรทมหลับอยู่ สมเด็จพระราชชนนีจึงทรงเขย่าพระวรกายของพระองค์และรับสั่งถามว่า "*เมื่อคืนหลับดีหรือไม่*" ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงมีพระราชดำรัสตอบว่า "*ดีจ้ะ*" จากนั้นสมเด็จพระราชชนนีก็ถวายพระโอสถน้ำมันละหุ่งผสมกับบรั่นดี และตามด้วยนมร้อนเล็กน้อย ในหลวงอานันท์ ฯ ได้เสด็จไปทรงแปลงพระทนต์ สมเด็จพระราชชนนีทรงพระราชดำริว่าในหลวงอานันท์ ฯ คงจะทรงมีพระราชประสงค์ที่จะบรรทมต่อ จึงเสด็จกลับที่ประทับของพระองค์

ก่อน ๐๗.๐๐ น. เล็กน้อย มหาดเล็กห้องเสวย ๒ คน ได้เตรียมตั้งพระกระยาหารเช้า และเข็นรถบรรทุกเครื่องเสวยมาที่ระเบียงพระที่นั่งด้านหน้าซึ่งอยู่หน้าห้องโถงกลางสำหรับเตรียมถวายพระกระยาหารเช้า มหาดเล็กคนหนึ่งรู้สึกไม่สบาย หัวหน้าราช-

องครักษ์เวรกลางคืนจึงได้อนุญาตให้เขากลับได้และได้ทำหน้าที่แทนเขาเดินลงไปข้างล่างครั้งหนึ่ง และกลับมาปฏิบัติหน้าที่ก่อน ๗.๓๐ น.

ระหว่าง ๐๗.๐๐–๗.๓๐ น. นายบุศย์ได้กลับมาปฏิบัติหน้าที่ของเขาอีก เขาคงจะอ้างว่าในการปฏิบัติหน้าที่ตลอด ๒๔ ชั่วโมงโดยปกติเขาจะไปนอนที่แผนกรับใช้ของสำนักพระราชวัง ซึ่งอยู่เหนือประตูเหล็ก ซึ่งเป็นทางเข้าไปสู่พระราชฐานชั้นนอกจากลานของพระที่นั่งบรมพิมาน

ขณะนั้นพระอาทิตย์กำลังขึ้น อุณหภูมิซึ่งตอนกลางคืนไม่ใคร่จะลดลงต่ำกว่า ๘๐ องศา ได้สูงขึ้น บรรยากาศในวันอาทิตย์แตกต่างจากวันอื่นเล็กน้อย ประชาชนในเมืองทั้งหมดที่อยู่รอบ ๆ วังเริ่มกุลีกุจอกับภารกิจของตน ตลาดน้ำซึ่งมีเรือจ้างบรรทุกสินค้ามาขายเต็มเรือตามลำคลองร้องขายเครื่องอาหาร ครอบครัวร้านขายของเก็บเครื่องนอนซึ่งปูที่พื้นและทำความสะอาดโต๊ะเคาน์เตอร์ก่อนที่จะเปิดประตูนอกของร้าน พระสงฆ์กำลังเดินกลับจากการบิณฑบาตรพร้อมด้วยอาหารเต็มบาตร ซึ่งได้รับจากผู้ใจบุญแถบนั้นเสียงอึกทึกในถนนดังขึ้นด้วยเสียงของรถยนต์ รถราง รถเมล์โดยสารชนิดชั้นเดียวบรรทุกคนเสียเกินน้ำหนัก และรถสามล้อที่กระแทกเก่ง เสียงเหล่านี้ทำให้สุนัขกลางถนนซึ่งเพ่นพ่านอยู่ตกใจแตกหนีไปแต่ก็ยังคงถ่ายมูลไว้บนถนนในตอนกลางคืน

เช่นเดียวกับ *นายชิต นายบุศย์* ได้เริ่มทำงานซึ่งเขาต้องทำเป็นกิจวัตรทุก ๆ ครั้งที่เข้าเวร เขามองเห็นชาวที่กำลังทำความสะอาดอยู่ (พวกนี้จะไม่เข้าไปทำความสะอาดทางมุขตะวันออกในขณะที่ในหลวงประทับอยู่) เขาได้แง้มบังตาพระทวารซึ่งกั้นทางเข้าไปสู่ห้องแต่งพระองค์ของในหลวงอานันท์ ฯ จากระเบียงด้านหลังทั้งนี้ เพื่อจะดูว่าในหลวงทรงตื่นจากพระบรรทมหรือยัง เพราะโดยปกติเมื่อในหลวงอานันท์ ฯ ทรงตื่นจากพระบรรทมเวลาประมาณ ๐๘.๐๐–๘.๓๐ น. แล้ว พระองค์ก็จะเสด็จผ่านห้องแต่งพระองค์ไปที่ห้องสรง หากเป็นเช่นนั้นนายบุศย์ก็จะเข้าไปในห้องบรรทมเพื่อนำน้ำส้มเข้าไปวางไว้ที่โต๊ะเล็ก ๆ ข้างพระแท่นบรรทม จัดพระวิสูตร เอาหนังสือพิมพ์เข้าไปวางไว้บนโต๊ะทรงพระอักษร และเพื่อเป็นการประหยัดเวลาของพระองค์เขาจะกาเครื่องหมายสีแดงหรือสีน้ำเงินลงบนข่าวหรือบทความที่ซ้ำกัน และถอดกลอนพระทวารห้องทรงพระอักษรซึ่งเป็นทางออกไปสู่ระเบียงหน้าพระที่นั่ง ในการปฏิบัติตามพิธีการนั้น มหาดเล็กจะไปหยิบแก้วน้ำซึ่งตั้งรออยู่แล้วบนโต๊ะใกล้ ๆ กับห้องโถงกลางแล้วนำไปวางที่ธรณีหน้าต่างของห้องแต่งพระองค์ซึ่งเปิดแง้มอยู่ ซึ่งเป็นที่ที่เขาจะนั่งรอเวลาที่จะนำไปถวาย ก่อน ๘.๐๐ น. เล็กน้อย มีคนนำหนังสือพิมพ์มาส่งให้เขา และอีก

สักครู่หนึ่งก็มีคนนำหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของมหาดเล็กรักษาพระองค์มามอบให้เขาไว้ ทั้งนี้เนื่องจากในหลวงทรงมีพระราชประสงค์ที่จะทรงพระอักษร

ตามคำชี้แจงของ นายบุศย์ นั้น เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในตอนประมาณ ๐๘.๓๐ น. นั้น ก็คือ ในขณะที่เขารออยู่ที่ระเบียงนอกห้องแต่งพระองค์ เขาได้มองเข้าไปในห้องนี้และเห็นว่าพระองค์ประทับอยู่ที่นั่น ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงหันพระพักตร์ไปทางห้องบรรทม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทรงหันพระปฤษฎางค์ให้ห้องสรง พระองค์ทอดพระเนตรเห็นนายบุศย์แต่ก็ไม่รับสั่งว่าอะไร นายบุศย์จึงสันนิษฐานว่าพระองค์คงจะเพิ่งเสด็จกลับจากห้องสรง ดังนั้น เขาจึงหยิบถ้วยน้ำส้มขึ้นมาและเดินไปเฝ้าในหลวงอานันท์ ฯ แต่พระองค์ได้เสด็จเข้าไปในห้องบรรทมโดยไม่รับสั่งอะไร นายบุศย์จึงได้หยุดอยู่ที่พระทวารระหว่างห้องบรรทมและห้องแต่งพระองค์ ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงทอดพระกายลงบนพระที่ซึ่งตั้งอยู่กลางห้อง โดยหันหัวพระที่ไปทางห้องพระ ทรงงอพระชานุและกำลังทรงจ้องพระเนตรไปที่ปลายพระที่ ทรงโบกพระหัตถ์ซ้ายซึ่งอยู่ใกล้กลับนายบุศย์เป็นเชิงแสดงให้รู้ว่าทรงขอให้เขาออกไปจากห้อง

เมื่อเป็นเช่นนี้ นายบุศย์จึงได้กลับมายังที่ที่เขานั่งอยู่ก่อนทางระเบียงด้านหลังหน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ หลังจากนั้น

ประมาณ ๑๕ นาที กีมีคน ๆ หนึ่งมาถึงที่นั่นโดยไม่คาดหมายมาก่อน เขาคือนายชิต ที่ว่าไม่ได้คาดหมายมาก่อนก็เพราะเขาไม่ได้อยู่เวรต่อจากนายบุศย์ในอีก ๒ ชั่วโมงข้างหน้า เขาอธิบายว่า เช้าวันนั้นก่อนที่จะมาพระที่นั่งบรมพิมานเขาได้ไปที่ร้านเพชรพลอย เพื่อจัดทำกล่องเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นจักรีของในหลวง แต่ปรากฏว่าทางร้านเพชรพลอยต้องการที่จะทราบขนาดที่แน่นอนของดวงพระตรา เขาจึงคิดว่าเขาจะวัดและเขียนใส่กระดาษซึ่งเขาได้ขอมาจากพนักงานห้องเครื่องเพื่อจะวัดขนาดดวงพระตราเหล่านั้น ซึ่งเก็บอยู่ในตู้เซฟในห้องแต่งพระองค์ของในหลวงอานันท์ฯ นายบุศย์ได้บอกเขาว่า ในหลวงเสด็จไปห้องสรงแล้วแต่ทรงปฏิเสธที่จะเสวยน้ำส้ม และได้เสด็จกลับไปบรรทมต่อ นายชิตไม่ต้องการที่จะรบกวนพระองค์ท่าน จึงตัดสินใจที่จะรออยู่กับนายบุศย์ที่หน้าพระทวารห้องแต่งพระองค์ ที่กล่าวมานี้ อย่างน้อยก็เป็นเรื่องราวของมหาดเล็กทั้งสองคน

สิบนาทีต่อมา ขณะนั้นเป็นเวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. *สมเด็จพระราชอนุชา* ได้เสด็จพระราชดำเนินมาจากที่เสวยมาทางระเบียงด้านหลัง และรับสั่งถามมหาดเล็กทั้งสองถึงพระอาการของพระเชษฐา นายบุศย์ทูลว่า " *พระอาการในหลวงไม่มีอะไรเป็นที่น่าวิตก*

พระเจ้าค่ะ หลังจากเสด็จออกจากห้องสรงแล้วก็เสด็จกลับเข้าพระที่อีกครั้งโดยไม่เสวยน้ำส้ม" สมเด็จพระราชอนุชาจึงเสด็จกลับไปทางระเบียงหลังไปยังห้องประทับของพระองค์

เวลาได้ผ่านไปอีก ๑๐ นาที ขณะนั้นนาฬิกาได้บอกเวลา ๐๙.๒๐ น.

ได้เกิดมีเสียงดังสนั่นหวั่นไหวกึกก้องในอากาศอันน่าตกใจขึ้น เสียงนี้ดังขึ้นครั้งเดียวแล้วก็หายไป โดยไม่ต้องสงสัยเลยเสียงนั้นคือเสียงปืน และดังมาจากห้องบรรทมของในหลวงอานันท์ฯ

ทางปีกอีกด้านหนึ่งของพระที่นั่ง สมเด็จพระราชชนนีกำลังจะเสด็จออกจากที่ประทับเพื่อไปเสวยพระกระยาหารเช้า โดยมีนางสนองพระโอษฐ์ร่วมตามเสด็จด้วย ทันใดนั้นเอง *นายชิตก็พรวดพราดเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระราชชนนีแล้วกราบทูลโดยเร็วว่า "ในหลวงทรงยิงพระองค์"*

พระสุรเสียงที่พลุ่งออกมาจากพระโอษฐ์ของสมเด็จพระราชชนนีโดยไม่ทันคิดว่า "*โถ นันท์ลูกแม่*" พระองค์ทรงมีความตกพระทัย ตื่นกลัว ความสงสาร และความเชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่งทำให้พระองค์ประทับนิ่งอยู่ชั่วครู่แล้วจึงได้ทรงเริ่มวิ่งไปโดยเร็วโดยไม่รับสั่งถามอะไร พระองค์ได้ทรงวิ่งไปด้วยความเจ็บปวดรวดร้าว

พระทัย แต่ก็ยังทรงมีความหวังอยู่ว่ามหาดเล็กอาจจะรายงานผิดอย่างโง่ ๆ หรือมิฉะนั้นการยิงอาจจะมีความหมายเพียงแต่เฉียดไปเท่านั้น และพระราชโอรสคงจะเสด็จมารับเสด็จพระองค์ด้วยพระพักตร์สลดที่ทรงใช้ปืนกระบอกหนึ่งของพระองค์โดยไม่ทรงระมัดระวัง แต่ภาพที่พระองค์ได้ทอดพระเนตรในห้องบรรทมของในหลวงอานันท์ ฯ ได้ทำลายความหวังของพระองค์หมดสิ้น

*ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงทอดพระวรกายอยู่บนพระที่เหมือนกับบรรทมหลับอย่างปกติ ผ้าคลุมลายดอกไม้ซึ่งคลุมพระวรกายอยู่ได้เลื่อนลงมาข้างล่าง ทรงอยู่ในท่าบรรทมหงาย พระบาททั้งสองเหยียดทอด พระกรทั้งสองทอดอยู่ข้างพระวรกายอย่างธรรมดาอยู่บนลาดพระยี่ภู่ ข้อพระหัตถ์ซ้ายทรงสวมนาฬิกา และทรงสวมพระธำมรงค์ในพระหัตถ์ซ้าย และปืนพกแบบยูเอสอาร์มี่ .๔๕ วางอยู่ห่างจาก*พระหัตถ์ซ้ายประมาณ ๑-๒ นิ้ว สมเด็จพระราชชนนีไม่ทรงสนพระทัยกับรายละเอียดเหล่านี้ ความสนพระทัยทั้งมวลของพระองค์มุ่งไปที่พระโลหิตซึ่งไหลออกมาจากพระนลาตของในหลวง นายชิตเป็นผู้แหวกพระวิสูตรถวาย ทรงกรีดร้องพร้อมกับทรงโถมพระองค์กับพระวรกายของพระราชโอรส พระพี่เลี้ยงได้เดินมาเฝ้าและอยู่ไม่ไกล

พระองค์นัก ตามคำบอกเล่าของเธอ เหตุที่เธอเดินมาทางนี้ก็เพราะเธอกำลังจะเอาฟิล์มภาพยนตร์ไปเก็บในห้องประทับของสมเด็จพระอนุชา และได้ยินเสียงซึ่งเธอคิดว่าเป็นเสียงปืน หลังจากนั้นเธอได้ยินเสียงฝีเท้าคนวิ่ง เธอเห็นสมเด็จพระราชชนนีเสด็จมาทางด้านที่ประทับในหลวงอานันท์ ฯ เธอจึงรีบเดินตามเสด็จมา เธอเห็นสมเด็จพระราชชนนีทรงโถมพระองค์ไปที่พระแท่นบรรทม และรับสั่งซ้ำแล้วซ้ำเล่าด้วยพระสุรเสียงสะอื้นว่า "*โถ นันท์ลูกรัก นันท์ลูกรัก*" พระพี่เลี้ยงได้เข้าไปประคองให้ทรงลุกขึ้น แต่พระองค์ก็ทรงก้มพระองค์ลงไปอีกด้วยความโศกเศร้า และทรงพระกันแสงกับพระวรกายของสมเด็จพระราชโอรสซึ่งขณะนั้นพระพักตร์ พระพาหา และพระเขนย เปื้อนไปด้วยพระโลหิต พระพี่เลี้ยงได้ประคองสมเด็จพระราชชนนีไปประทับทางปลายพระแท่นที่บรรทมซึ่งเป็นที่ที่เธอหมอบเฝ้าอยู่

พระพี่เลี้ยงได้เข้าไปจับข้อพระหัตถ์ของในหลวงอานันท์ ฯ ถึงแม้ว่าตามกฎหมายอาญาซึ่งใช้บังคับแทนกฎมณเฑียรบาลปี ๑๙๙๓ การจับต้องพระวรกายของพระมหากษัตริย์จะไม่เป็นความผิดมีโทษถึงประหารชีวิตก็ตาม แต่ประเพณีความเชื่อก็ยังมีอิทธิพลมากอยู่ แต่การฝ่าฝืนประเพณีของพระพี่เลี้ยงดังกล่าวก็เพื่อต้องการทราบว่า

พระชีพจรของในหลวงยังเต้นอยู่หรือเปล่า *ปรากฏว่าขณะนั้นพระชีพจรยังเต้นอยู่* แต่ในเวลาเดียวกับที่เธอได้ทราบว่าพระชีพจรของในหลวงยังเต้นอยู่ ทุกสิ่งทุกอย่างในขณะนั้นกำลังสับสนไปหมดด้วยความยุ่งเหยิง ความกลัวที่ไม่น่าเชื่อ ในทันใดนั้น เธอก็รู้สึกว่าพระแสงปืนอยู่ใกล้ ๆ กับข้อพระหัตถ์ที่เธอจับอยู่ ปากกระบอกปืนชี้ไปทางปลายแท่นพระที่ซึ่งสมเด็จพระราชชนนีประทับอยู่ ด้วยความกลัวว่าจะเกิดอุบัติเหตุกับพระองค์ พระพี่เลี้ยงจึงได้หยิบพระแสงปืนขึ้นด้วยนิ้วสามนิ้ว และเอาไปวางไว้ที่โต๊ะเล็กข้างพระแท่นซึ่งในหลวงอานันท์ ฯ ทรงวางฉลองพระเนตรและนาฬิกาตั้งโต๊ะเรือนเล็ก ๆ ซึ่งได้ชี้บอกวินาทีสุดท้ายของพระองค์ แต่เมื่อพระพี่เลี้ยงกลับมาจับข้อพระหัตถ์ของพระองค์อีกครั้งหนึ่งก็ปรากฏว่าพระชีพจรได้หยุดเต้นเสียแล้ว

พอพระพี่เลี้ยงกราบทูลให้สมเด็จพระราชชนนีทรงทราบพระองค์ซึ่งหยุดทรงพระกันแสงชั่วคราว เมื่อทราบจากพระพี่เลี้ยงในตอนแรกว่าพระชีพจรในหลวงอานันท์ ฯ ยังเต้นอยู่ ก็ทรงพระกันแสงหนักยิ่งกว่าเดิม และทรงใช้ผ้าลาดพระยี่ภู่ซับพระโลหิตจากนั้นได้ทรงขอผ้าอีกผืนและทรงพยายามที่จะซับพระโลหิตต่อไป

ในขณะนั้น *สมเด็จพระราชอนุชา ซึ่งพระองค์เองก็จะต้องทรงเป็นพยานด้วย ได้ประทับอยู่ที่ห้องเครื่องเล่นซึ่งแยกออกไปจาก*

ห้องบรรทมใกล้ ๆ กัน ทรงได้ยินเสียงร้องตะโกน จึงได้เสด็จผ่านพระทวารโค้งออกมา และได้ทรงพบกับนางสนองพระโอษฐ์ซึ่งได้กราบบังคมทูลพระองค์ว่าสมเด็จพระเชษฐาธิราชทรงยิงพระองค์เอง พระองค์จึงรีบเสด็จเข้าไปในห้องบรรทมของสมเด็จพระเชษฐาทันทีในเวลาหลังจากพระพี่เลี้ยงเล็กน้อย จากนั้นพระองค์ก็รีบเสด็จออกมาให้ใครไปตามหมอและได้พบนายบุศย์ จึงได้รับสั่งให้เขาไปตามแพทย์มา และเสด็จกลับเข้ามาในห้องบรรทมอีกครั้งหนึ่งและได้ทอดพระเนตรเห็นสมเด็จพระราชชนนีกำลังทรงพยายามซับพระโลหิตพระเชษฐา พระองค์จึงเสด็จเข้าไปทรงปลอบสมเด็จพระราชชนนี และทรงประคองให้ไปประทับบนพระเก้าอี้ซึ่งอยู่ที่ปลายพระแท่น เมื่อคำนึงถึงว่าในขณะนั้นพระองค์ยังทรงพระเยาว์มีพระชนมายุเพียง ๑๘ พระพรรษาเท่านั้น ก็นับว่าพระองค์ทรงตั้งพระสติได้อย่างน่าชม

พระพี่เลี้ยงได้ทำงานอย่างเหน็ดเหนื่อยเพื่อให้พระโลหิตหยุดไหล เธอเป็นอีกคนหนึ่งซึ่งสามารถควบคุมสติได้แม้ว่าเธอจะได้พบเห็นกษัตริย์หนุ่มผู้ซึ่งเธอได้ถวายการเลี้ยงดูตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์เสด็จสวรรคต เธอเป็นหญิงที่เคร่งในศาสนาที่เข้าใจได้ง่ายซึ่งเชื่อในคำสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า ความตายเป็นสิ่งที่หนีไม่พ้นและเป็นอนิจจัง

เมื่อนายบุศย์ลงมาข้างล่างตามพระราชกระแสรับสั่งของสมเด็จพระราชอนุชา เขาก็ได้ทราบว่านายแพทย์กำลังจะเดินทางมาแล้ว นายแพทย์ผู้นั้นคือ *นายแพทย์นิตย์ เวชวิศิษฐ์* ซึ่งเป็นแพทย์หลวงผู้มีนิสัยชอบทำอะไรง่าย ๆ เช่นเดียวกับสมเด็จพระราชบิดาซึ่งเคยอุปการะเขามาก่อน ในขณะที่ได้รับทราบข่าวด่วนว่าสมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระราชดำรัสเรียกให้เข้าไปในวังโดยด่วนนั้น เขากำลังวุ่นอยู่กับการล้างรถที่ลานหน้าบ้านของเขา ดังนั้น เขาจึงรีบล้างมือและเข้าไปในพระที่นั่งบรมพิมาน เขาไปถึงที่นั่นเมื่อเวลาใกล้ ๑๐.๐๐ น.

เมื่อเขาเข้าไปในห้องบรรทมเขาก็ได้เห็นสมเด็จพระราชชนนีประทับนั่งอยู่ในห้องนั้นหรือประทับอยู่ใกล้ ๆ กับพระทวารห้องทรงพระอักษรซึ่งเปิดอยู่ และสมเด็จพระราชอนุชาประทับนั่งอยู่ที่พื้นข้างพระบาทสมเด็จพระราชชนนี ทรงมีพระอาการเศร้าโศกแต่ทรงสงบพระอารมณ์ นายแพทย์นิตย์ได้คลานจากหน้าห้องไปยังแท่นที่บรรทมอย่างรวดเร็วและด้วยความนอบน้อม หลังจากตรวจดูพระ-อาการชั่วครู่ เขาก็ประกาศว่าหมดหวังและไม่สามารถช่วยอะไรได้ สมเด็จพระราชชนนีทรงเปล่งพระสุรเสียงอันเศร้าสร้อยด้วยทรงมีพระราชประสงค์ที่จะได้คำตอบจากพระพรหมผู้กำโชคชะตาไม่ใช่จากนายแพทย์นิตย์ว่า *"เธอเคยคิดไหมว่าเรื่องเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้"*

สมเด็จพระราชชนนีทรงขอร้องให้เขาอยู่ทำความสะอาดพระบรมศพ ดังนั้น เขาจึงได้จัดการทำความสะอาดพระบรมศพ โดยมีพระพี่เลี้ยงคอยให้ความช่วยเหลือและมีมหาดเล็ก ๒ คน คอยรับใช้อยู่ เขาได้พบว่า *บาดแผลที่พระนลาฏของในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งอยู่เหนือพระขนงซ้ายมีรูปร่างคล้ายไม้กางเขนเล็ก ๆ ซึ่งใช้ประทับที่ปลายจดหมายถึงคนรักซึ่งเป็นสัญญลักษณ์ของการจุมพิต*

ได้มีการเปลี่ยนผ้าลาดพระที่ผืนใหม่และฉลองพระองค์ชุดใหม่ น้ำแข็งก้อนใหญ่สองก้อนถูกนำมาวางข้างพระแท่นบรรทมทั้งสองด้าน พร้อมทั้งเปิดพัดลมให้พัดเอาความเย็นให้ไปต้องพระ-บรมศพตลอดเวลา นอกจากเสียงหมุนของใบพัดลมและเสียงกันแสงของสมเด็จพระราชชนนีแล้ว ทุก ๆ คนและทุก ๆ สิ่งในห้องประทับของในหลวงอานันท์ ฯ ก็ตกอยู่ในอาการสงบนิ่งอยู่ใกล้ ๆ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งทรงเป็นเจ้าชีวิต

แต่ที่ชั้นล่างของพระที่นั่งและห่างออกไปในตัวเมือง เหตุ-การณ์และข่าวลือก็ได้แพร่สะพัดไปอย่างรวดเร็ว ประชาชนที่ได้รับทราบข่าวนี้เกิดความประหลาดใจ ความไม่อยากเชื่อ ความตกใจและความสงสัยก็มีมากขึ้น ความเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้ในเบื้องต้นเป็นส่วนประกอบที่ไม่สำคัญซึ่งไม่น่าจะมีผลอะไรมากนัก แต่ในขั้นปลายได้กลายเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อสถานการณ์

ในขณะที่นายแพทย์กำลังเดินทางมานั้น สมุหราชองครักษ์ก็ได้โทรศัพท์แจ้งข่าวสลดใจนี้ไปยังผู้ดีมีตระกูลคนหนึ่งซึ่งเป็นสมุหราชมณเฑียร ขณะนั้นเขาอยู่ที่บ้านพักของเขา และก่อนที่จะออกจากบ้านไป เขาก็ได้สั่งให้ผู้มียศฐาบรรดาศักดิ์คนหนึ่งซึ่งมีตำแหน่งเป็นสมุหราชพิธีให้รายงานข่าวนี้ไปยังนายปรีดีที่ทำเนียบที่ทางราชการจัดให้ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำ ในทันทีที่ได้ทราบข่าวนี้ นายปรีดีก็ได้เรียกราชเลขาธิการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และอธิบดีกรมตำรวจมาพบเขา ราชเลขาธิการได้กล่าวถึงความรู้สึกของนายปรีดีว่า *"เขามีความกังวลใจมากและเดินกลับไปกลับมา และพูดกับข้าพเจ้าเป็นภาษาอังกฤษว่า ในหลวงทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง"*

นายปรีดีพร้อมทั้งบุคคลดังกล่าวข้างต้นได้เดินทางตรงเข้าไปยังพระที่นั่งบรมพิมาน และได้มีการประชุมปรึกษาหารือกันโดยเร็ว ผู้ที่เข้าประชุมมีพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ๕ พระองค์ รัฐมนตรีคนสำคัญ และข้าราชสำนัก ระหว่างชั่วโมงต่อมา หลังจากที่คนเหล่านี้ได้ถวายความเคารพพระบรมศพแล้ว เขาก็ลงมาอยู่ชั้นล่างและร่วมอภิปรายเกี่ยวกับสถานการณ์ด้วยความกังวลใจ

ในระหว่างนั้น อธิบดีกรมตำรวจและข้าราชการตำรวจชั้นผู้ใหญ่ได้มีงานยุ่งมาก *ความพยายามที่จะตรวจสอบพระบรมศพได้ถูก*

ห้ามอย่างเด็ดขาดโดยกรมขุนชัยนาทนเรนทร ซึ่งเป็นพระปิตุลาของในหลวงอานันท์ ๆ ผู้ซึ่งการที่ทรงถูกจำคุกไม่ได้เปลี่ยนแปลงความยึดมั่นในราชประเพณีไปจากพระทัยของพระองค์เลย นั่นคือ ผู้ใดจะแตะต้องพระวรกายของพระมหากษัตริย์มิได้ อย่างไรก็ดี ได้มีการตรวจสอบสถานที่โดยรอบคอบ พร้อมทั้งสอบปากคำมหาดเล็ก ทหารยามรักษาการณ์ และข้าราชการ อธิบดีตำรวจได้เริ่มตั้งข้อสงสัยว่าเป็นการลอบปลงพระชนม์ แต่หลังจากการสืบสวนดังกล่าว เขาก็เชื่อสนิทว่าในหลวงทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง

ข้อยุติของอธิบดีกรมตำรวจได้รับความเห็นชอบจากพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหลาย รัฐบุรุษและข้าราชการที่ชุมนุมกันอยู่ ณ ที่นั้น เนื่องจากการประชุมอันยืดเยื้อและด้วยความกังวลใจของทุกคนจะปรากฏอยู่เรื่อยในเรื่องนี้ จึงเป็นการง่ายขึ้นที่จะอ้างถึงการประชุมดังกล่าวว่า การประชุมในพระราชวังต่อมาในภายหลัง คนบางคนที่ได้เข้าร่วมประชุมในครั้งนั้นได้กล่าวว่าเขาไม่เห็นด้วยกับข้อยุติที่ว่าในหลวงทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง แต่ในชั่วโมงที่ทุกคนตกตะลึงก็ไม่เห็นมีใครแสดงความสงสัยออกมา นอกจากความรู้สึกกังวลใจในสมอง การตรวจสอบสถานที่ไม่ปรากฏร่องรอยของการเข้าและการออกของคนร้าย และนายปรีดีได้กล่าวว่า ในหลวงไม่ทรง

มีเรื่องทะเลาะกับใครรวมทั้งตัวเขาเองด้วย ในระหว่างการปรึกษาหารือดังกล่าวนั้น มหาดเล็กห้องบรรทมทั้งสองคนได้ถูกเรียกตัวมาสอบถาม และนายชิตได้รับคำสั่งให้นำพระแสงปืนลงมาจากชั้นสอง ที่ประชุมได้รับทราบว่าปกติพระแสงปืนถูกเก็บไว้ที่โต๊ะเล็กข้างพระแท่นบรรทมของในหลวงอานันท์ ฯ เมื่อพระพี่เลี้ยงหยิบขึ้นมาจากพระที่เธอได้เก็บไว้ในลิ้นชักชั้นบน แต่ต่อมานายบุศย์ได้นำไปเก็บไว้ในลิ้นชักในห้องแต่งพระองค์ด้วยเกรงว่าสมเด็จพระราชชนนีจะทรงหยิบมายิงพระองค์เอง เมื่อถูกเรียกตัวมาให้การในที่ประชุม นายชิตได้นำลิ้นชักที่ใส่พระแสงปืนมาด้วย และในนั้นมีปลอกกระสุนที่ใช้ยิงแล้ว ๑ ปลอก ซึ่งเข้าใจว่าเป็นปลอกของกระสุนที่ปลงพระชนม์ในหลวงอานันท์ ฯ ถึงแม้ว่าในตอนนั้นจะไม่มีใครถามเกี่ยวกับเรื่องนี้หรือถามว่าปลอกกระสุนเข้าไปอยู่ในลิ้นชักนั้นได้อย่างไร (ต่อมาภายหลังนายชิตได้อธิบายว่าเขาเป็นคนใส่ไว้ในนั้นหลังจากที่พบที่พื้นใกล้ ๆ พระแท่นบรรทมในหลวงอานันท์ ฯ) แต่ที่ประชุมกลับถามนายชิตถึงเหตุผลว่าทำไมเขาจึงคิดว่าในหลวงอานันท์ ฯ ทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง และในการตอบคำถามนี้ นายชิตได้นอนลงไปที่พื้นแสดงท่าให้ดู นายบุศย์ดูเหมือนว่ากังวลใจเกินไปที่จะตอบคำถาม ผู้อยู่ในที่ประชุมหลายคนได้ตรวจสอบ

ปืนและได้จับต้องดู ปืนนี้ได้ขึ้นลำกล้องและพร้อมที่จะยิงได้ และบรรจุกระสุนเต็มแม็กกาซีนแต่ขาดไปลูกหนึ่งซึ่งได้ใช้ยิงไปแล้ว

อย่างไรก็ดี ปัญหาที่ทำความกังวลพระทัยให้แก่พระบรมวงศานุวงศ์และทำให้รัฐบุรุษกังวลใจไปด้วยไม่ใช่ปัญหาที่ว่าพระองค์สวรรคตด้วยเหตุใด เพราะดูเหมือนจะเข้าใจกันอย่างชัดแจ้งว่าเป็นกรณีที่ต้องปกปิด แต่ปัญหานั้นก็คือว่าจะแถลงให้ประชาชนทราบอย่างไรดี *การแถลงให้ประชาชนทราบว่า พระองค์ทรงปลงพระชนม์พระองค์เองจะเป็นการกระทบกระเทือนต่อชื่อเสียงและพระเกียรติยศของราชบัลลังก์* ซึ่งจะต้องพิจารณาให้รอบคอบ กรมขุนชัยนาท ฯ ได้ทรงแสดงพระวิตกเกี่ยวกับผลเสียในเรื่องนี้อย่างหนักแน่น และทุก ๆ คนก็เห็นชอบด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ที่ประชุมจะแถลงให้ประชาชนทราบอย่างไรเล่า

ในขณะที่ถูกบังคับด้วยความรู้สึกไม่แน่ใจและความเศร้าสลด ที่ประชุมได้คิดแนะหาวิธีต่าง ๆ กันซึ่งไม่ใคร่จะได้ผลเป็นที่น่าพอใจนัก ที่ประชุมได้คิดหาวิธีตั้งแต่ทรงพระประชวรด้วยพระโรคอหิวาต์จนถึงพระโรคเกี่ยวกับพระนาภี แต่นายแพทย์นิตย์ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับข้อเสนอแนะที่จะออกแถลงการณ์เกี่ยวแก่การประชวรด้วยพระโรคต่าง ๆ เพราะเขาทราบดีว่าข่าวลืออย่างร้ายแรงจะแพร่หลาย

ไปทั่วกรุงเทพ ฯ เหมือนดอกเห็ด อย่างที่ไม่เคยมีมาในประเทศใด ๆ ในโลก และเขาไม่ต้องการที่จะกระตุ้นให้เกิดเสียงลือว่าเป็นการลอบวางยาพิษ เวลาผ่านไป ที่ประชุมจะต้องตัดสินใจ จนกระทั่งบ่ายมาก ๆ ที่ประชุมจึงตัดสินใจได้ โดยในที่สุด ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนก็เห็นพ้องต้องกันในร่างคำแถลงการณ์ ที่ช่วยกันร่างขึ้นและออกในนามของสำนักพระราชวัง มีใจความว่า

"นับตั้งแต่วันที่ ๒ มิถุนายน ศกนี้ เป็นต้นมา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เริ่มทรงพระประชวรเกี่ยวกับพระนาภีไม่เป็นปกติ และทรงเหน็ดเหนื่อยไม่มีพระกำลัง แม้กระนั้นก็ดี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จประพาสเยี่ยมเยียนราษฎรเป็นพระราชกรณียกิจของพระองค์ ครั้นต่อมาพระอาการเกี่ยวกับพระนาภีก็ยังมิได้ทุเลาลงจึงต้องเสด็จประทับอยู่แต่บนพระที่นั่ง มิได้เสด็จออกงานตามหมายกำหนดการ ครั้นวันที่ ๙ มิถุนายน ศกนี้ เมื่อตื่นพระบรรทมตอนเช้าเวลา ๖.๐๐ นาฬิกา ได้เสวยพระโอสถน้ำมันละหุ่ง แล้วเข้าห้องสรง ซึ่งเป็นพระราชกิจประจำวันแล้วก็เสด็จเข้าพระที่ ครั้นเวลาประมาณ ๙.๐๐ นาฬิกา มหาดเล็กห้องพระบรรทมได้ยินเสียงปืนดังขึ้นในพระที่นั่ง จึงรีบวิ่งเข้าไปดู เห็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรรทมอยู่บนพระที่มีพระโลหิตไหลเปื้อนพระองค์และสวรรคต

เสียแล้ว มหาดเล็กห้องพระบรรทมจึงได้ไปกราบทูลสมเด็จพระราชชนนีให้ทรงทราบ แล้วเสด็จไปถวายบังคมพระบรมศพ จากนั้นอธิบดีกรมตำรวจ และอธิบดี กรมการแพทย์ได้ไปตรวจ พระบรมศพและสอบสวนได้ความสรุปว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงจะทรงจับพระแสงปืนเล่นตามพระราชอัธยาศัยที่ทรงชอบแล้วเกิดอุบัติเหตุขึ้น"

ข้อผิดพลาดเล็กน้อยของแถลงการณ์ฉบับนี้สะท้อนให้เห็นไม่เพียงแต่ความไม่เอาใจใส่ต่อข้อเท็จจริงที่ละเอียดถี่ถ้วนของประชาชนธรรมดา ๆ เท่านั้น แต่อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ผู้ที่ลงชื่อในคำแถลงการณ์ส่วนใหญ่รู้สึกกังวลใจในเอกสารที่มีเหตุผลไม่สมควรอันนี้ เขาเหล่านั้นต้องการที่จะรักษาไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของราชบัลลังก์เหนือสิ่งอื่นใด ดังนั้น เขาจึงพยายามที่จะหาเหตุผลซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป นั่นคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร ทรงอ่อนพระกำลัง ซึ่งทำให้เป็นที่น่าเชื่อถือมากขึ้นว่าขณะที่ทรงจับพระแสงปืนเล่นอย่างที่ทรงกระทำ พระองค์ก็ทรงประสบอุบัติเหตุดังกล่าว

แถลงการณ์ฉบับนี้ได้ออกอากาศตอนหัวค่ำซึ่งเป็นการยืนยันข่าวลือที่น่ากลัว สำหรับบางคนแถลงการณ์ฉบับนี้เป็นสัญญลักษณ์ที่มีความหมายและเป็นลางร้ายในอนาคต แม้แต่คนไทยซึ่งได้รับการ

ศึกษามาจากต่างประเทศ เช่น *ม.ร.ว. เสนีย์* และ *ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช* น้องชาย ก็มีความเชื่อมั่นเช่นนั้น เขาทั้งสองได้นั่งอยู่ด้วยกันตอนพระอาทิตย์ใกล้จะตก และน้ำตาไหลเมื่อมองไปบนท้องฟ้าและเห็นกลุ่มเมฆก้อนใหญ่เป็นแถบยาวสีเหลืองคล้ายสายสะพายของตราจักรี แต่สำหรับประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งได้ฟังแถลงการณ์ฉบับแรกจากทางวิทยุต่างก็ตกอยู่ในห้วงแห่งความเจ็บปวดรวดร้าว จากบ้านไม้สักหลังใหญ่ซึ่งปลูกคร่อมอยู่ในน้ำ จากครอบครัวซึ่งอาศัยอยู่ในเรือแพซึ่งพายเป็นจังหวะอยู่ในน้ำ จากคฤหาสน์อันทันสมัยของคนที่มีฐานะดี จากช่องโหว่ของร้านค้าซึ่งมีงานวุ่นวาย คนกรุงเทพ ฯ นับเป็นจำนวนแสน ๆ คน ได้พากันเดินไปยืนอยู่หน้ากำแพงสีขาวของพระบรมมหาราชวังด้วยความเสียใจตื่นตระหนก และด้วยความอยากรู้อยากเห็น และข่าวนี้ได้ไปถึงชนบท ข้ามทุ่งนาป่าเขา โดยพระสงฆ์ในวัดวาอารามและคนส่วนน้อยที่มีวิทยุเป็นผู้กระจายข่าว ทำให้คนเหล่านี้ตื่นตกใจยิ่งกว่าคนในเมือง เพราะพวกคนในชนบทมีความเคารพสักการะในหลวงมากกว่าคนกรุงเทพ ฯ เสียอีก

เมื่อกรมขุนชัยนาทนเรนทรเสด็จมาถึงพระที่นั่งบรมพิมานในเช้าวันนั้น พระองค์ก็เสด็จเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระราชชนนีซึ่งเป็น

น้องสะใภ้ ทรงมองพระพักตร์สมเด็จพระราชชนนีเล็กน้อยคล้ายกับทรงปลอบพระองค์ว่า *"ทีนี้สิ่งที่โหรทูลพระองค์ก็เป็นจริงขึ้นมาแล้วที่ว่าสมเด็จพระอนุชาจะได้ทรงสวมมงกุฎ ไม่ใช่ในหลวงอานันท์ ๆ"* ขณะที่เวลาผ่านไป ผู้คนได้เข้ามาถวายความช่วยเหลือและแสดงความเศร้าสลดใจโดยได้กราบถวายบังคมต่อสมเด็จพระอนุชา สมเด็จพระราชชนนีทรงมีความในพระทัยบางอย่างที่พอจะเห็นได้ ในตอนแรกพระองค์ทรงพระดำริที่จะไม่ยอมให้พระราชโอรสที่เหลืออยู่พระองค์เดียวขึ้นครองราชย์เป็นพระมหากษัตริย์องค์ต่อไป แต่เมื่อทรงพระดำริได้ว่า เพื่อฐานะของพระองค์เองและสมเด็จพระราชอนุชา พระองค์ก็ทรงยินยอมเมื่อสมเด็จพระราชอนุชาได้ทรงมีพระราชดำรัสว่า *พระองค์ทรงถือเป็นพระราชภารกิจของพระองค์ที่จะทรงยอมรับเป็นกษัตริย์ถ้าหากว่ารัฐบาลจะกราบบังคมทูลอัญเชิญให้ขึ้นครองราชย์* การเสด็จขึ้นครองราชย์นั้นมิได้เป็นไปโดยอัตโนมัติ แต่รัฐสภาจะเป็นผู้เสนอและให้ความเห็นชอบ

วันนั้นนายแพทย์นิตย์ได้เริ่มวันใหม่ด้วยการล้างรถโดยบังเอิญและเป็นวันที่ภารกิจของเขาไม่เสร็จสิ้นพร้อมกับการสิ้นสุดของการประชุมซึ่งไม่จบสิ้นง่าย ๆ และการออกแถลงการณ์คืนนั้น เวลา ๒๑.๐๐ น. เขาได้กลับไปยังพระที่นั่งบรมพิมานอีกครั้งหนึ่งเพื่อ

ถวายพระโอสถกล่อมบรรทมแก่สมเด็จพระราชชนนี เขาตั้งใจว่าจะมอบให้พระพี่เลี้ยงเป็นผู้ถวาย แต่สมเด็จพระราชอนุชารับสั่งว่าพระองค์จะถวายเอง เจ้าฟ้าชายหนุ่มผู้สูงศักดิ์ทรงมีพระอาการเศร้าสลดและทรงตกอยู่ในห้วงแห่งความคิดคำนึง พระพักตร์อันเคร่งเครียดของพระองค์ปราศจากรอยแย้มสรวล และนับแต่นี้เป็นต้นมาผู้ที่เคยรู้จักพระองค์มาก่อนจะรู้สึกว่าพระองค์ทรงแปลกไปจากเจ้าฟ้าภูมิพล ฯ ผู้ทรงร่าเริง นายแพทย์นิตย์ซึ่งสวมแว่นตาผู้มีใจกรุณาและสุขุมรอบคอบ ได้เป็นทั้งพระสหายของราชตระกูลของพระองค์ครั้งที่ยังประทับอยู่ที่อเมริกาก่อนที่พระองค์จะทรงพระราชสมภพ และเป็นนายแพทย์ประจำราชตระกูลนี้ตลอดเวลาที่ประทับอยู่ในพระนคร ดังนั้น เขาจึงเกือบจะเป็นเสมือนพระประยูรญาติคนหนึ่งของราชตระกูลของพระองค์ สมเด็จพระราชอนุชาได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่เขาว่า *"ฉันคิดว่าการสวรรคตของพระเชษฐาของฉันนี้ไม่มีคำชี้แจงอื่นใดจะดีไปกว่าว่าพระองค์ทรงประสบอุบัติเหตุ ฉันอดที่จะคิดถึงเรื่องโชคลางไม่ได้ เพราะเหตุว่า เมื่อ ๔ – ๕ วันมานี้ ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงแสดงความรักต่อฉันอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพระองค์ทรงจูงมือฉันเข้าไปในห้องเสวย พระองค์ไม่เคยทรงทำเช่นนั้นมาก่อน"*

พระองค์ทรงหยุดชั่วครู่ แล้วก็รับสั่งต่อไปว่า "*คุณหลวงนิตย์* (หลวงเป็นบรรดาศักดิ์ระดับค่อนข้างต่ำ คล้าย ๆ กับบารอนของฝรั่ง ซึ่งมีอยู่จนถึงก่อนปี ๒๔๗๕ ต่อมาคณะปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ยกเลิกบรรดาศักดิ์เสีย) *เธอต้องช่วยฉัน อย่าทอดทิ้งฉันในยามนี้*"

หลังจากนั้น นายแพทย์ผู้นี้ก็ครุ่นคิดถึงว่าที่พระองค์รับสั่งทรงมีความหมายอย่างไร แต่แล้วเขาก็คิดว่าที่รับสั่งเช่นนั้นคงไม่มีความหมายอื่นใดนอกจากเป็นพระราชประสงค์ของเจ้าฟ้าหนุ่มที่ทรงต้องการความช่วยเหลือเนื่องจากการที่ทรงพยายามที่จะเตรียมพร้อมเพื่อทรงเผชิญกับการดำรงพระชนมชีพแบบใหม่ซึ่งไม่ทรงคาดหวังมาก่อน ในขณะที่พระองค์กำลังรับสั่งกับนายแพทย์นิตย์นั้น นายปรีดีก็ได้มาถึงพระที่นั่งบรมพิมานอีกครั้งหนึ่ง เพื่อมากราบบังคมทูลอัญเชิญสมเด็จพระราชอนุชาขึ้นครองราชย์ตามที่ที่ประชุมรัฐสภานัดพิเศษซึ่งได้ประชุมเมื่อตอนหัวค่ำได้ลงมติให้ความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ และให้เขาเป็นผู้มากราบบังคมทูล

สมเด็จพระราชอนุชาทรงมีพระราชดำรัสตอบว่า "*ฉันตกลงรับคำเชิญนี้ และฉันจะพยายามอย่างดีที่สุดที่จะนำประเทศไทยไปสู่ความมีชื่อเสียงในอนาคต*" ดังนั้น พระองค์จึงทรงเป็นพระมหา-

กษัตริย์องค์ที่เก้าของราชวงศ์จักรี และใน *ช่วงเวลา ๑๕ ปีแรกที่ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ คงจะไม่มีใครที่จะได้เห็นพระองค์ทรงพระสรวลเลย*

ในวันรุ่งขึ้น นายแพทย์และนางพยาบาลจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ได้มาฉีดยารักษาพระบรมศพที่ต้นพระอุรุและเตรียมพระบรมศพ ได้มีการทำพิธีตามราชประเพณีต่อเนื่องกันนานหลายอาทิตย์ คนที่เคยไปสังเกตการณ์ในงานศพของคนไทยทั่ว ๆ ไปได้เฝ้าดูรายละเอียดด้วยความตั้งใจ คนชั้นสูงจะจัดให้อยู่แถวหน้าซึ่งเป็นการเตรียมการที่ละเอียดถี่ถ้วน แต่สำหรับพิธีพระบรมศพของพระมหากษัตริย์ คนที่เห็นจะยิ่งรู้สึกแปลกมากขึ้น ข้อสันนิษฐานเบื้องต้นสำหรับพิธีต่างๆนี้มีว่า ถึงแม้ร่างกายตามธรรมชาติจะตายไปแล้ว แต่ร่างที่มาจากสวรรค์จะยังมีชีวิตอยู่ และจะคงอยู่ได้อีก ๔๙ วัน

พระราชพิธีที่กระทำเป็นสิ่งแรกก็คือพระราชพิธีถวายน้ำสรงพระบรมศพ ในหลวงองค์ใหม่ สมเด็จพระราชชนนี พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ และข้าราชการเดินแถวกันไปถวายน้ำสรงซึ่งบรรจุอยู่ในโถแก้วเจียรไน โดยถวายน้ำสรงที่ปลายพระบาทของพระบรมศพ ต่อจากนั้น มหาดเล็กหน่วยพิเศษซึ่งได้รับอนุญาตให้

แกะต้องพระวรกายพระองค์ได้ก็ได้จัดการแต่งพระบรมศพด้วยฉลองพระองค์ซึ่งจะต้องทรงสวมในพิธีบรมราชาภิเษก

หลังจากพระราชพิธีอันยิ่งใหญ่ได้ผ่านไปแล้ว พิธีต่อมาเป็นไปในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ พระบรมศพถูกจัดให้ประทับนั่งโดยไขว้พระอูรุไว้ชิดกับพระวรกาย พระหัตถ์ทั้งสองประสานกันโดยกำธูปเทียนไว้เสมือนหนึ่งทรงบูชาพระพุทธเจ้า จากนั้นพระวรกายก็ถูกพันด้วยผ้าขาวที่รัดแน่นรอบพระวรกายซึ่งดูคล้ายผ้าพันมัมมี่ ครั้นแล้วพระองค์ก็ทรงถูกมัดพระกรแล้วถูกห่อหุ้มด้วยผ้าอีกชั้นหนึ่ง ก่อนที่จะถูกนำไปใส่ในพระลองเงินในท่าประทับนั่งตัวตรง พระลองนี้อัดและรัดพระองค์แน่น ตลอดเวลาที่ทำพิธีดังกล่าวในหลวงภูมิพล ฯ ได้ทอดพระเนตรอยู่ หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงสวมพระมงกุฎลงบนพระเศียรของพระบรมศพ ในที่สุดก็ปิดฝาพระลองซึ่งทำเป็นยอดแหลมแบบมงกุฎ ซึ่งเป็นอันปิดแน่น

และแล้วก็มาถึงพิธีแห่ มหาดเล็กเชิญพระลองเงินซึ่งตั้งอยู่บนแคร่หามที่ประทับของกษัตริย์เดินข้ามลานกว้างของพระราชฐานชั้นนอกมุ่งตรงไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ซึ่งเป็นตึกที่สวยงามมากและได้ประดิษฐานพระลองเงินไว้บนบุษบก ๕ ชั้น ณ ที่นี้พระลองเงินก็ถูกครอบด้วยพระโกศทอง ซึ่งมีลวดลายสวยงามมาก

พระโกศนี้เป็นที่รู้จักกันในนามของพระโกศกุดั่นทองใหญ่ ซึ่งเป็นโกศแปดเหลี่ยมและมีน้ำหนักมาก (*พระโกศนี้ได้จัดสร้างขึ้นตามพระราชกระแสรับสั่งของปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีใน พ.ศ. ๒๓๕๑ และพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ทรงพอพระราชหฤทัยมากจนกระทั่งวันหนึ่งพระองค์ได้ทรงนำไปประดิษฐานในห้องบรรทมของพระองค์ เมื่อพระมเหสีพระองค์หนึ่งของพระองค์ทรงพระกันแสง เพราะทรงเห็นว่าเป็นลางไม่ดี พระองค์จึงทรงมีพระราชดำรัสอย่างแหลมคมว่าถ้าพระองค์ไม่ทอดพระเนตรเห็นพระโกศนี้ในขณะที่ยังทรงมีพระชนมชีพอยู่ พระองค์ก็ไม่มีหวังที่จะได้ทอดพระเนตร*) จากนั้นเจ้าหน้าที่ก็เชิญพระมหาเศวตฉัตรซึ่งมีแถบไหมเก้าชั้นลดหลั่นกันลงมา มากางเหนือพระโกศ

ในท้องพระโรงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ก็เริ่มสวดพระอภิธรรมซึ่งตามพระราชพิธีจะต้องมีพิธีสวดร้อยวัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันได้เสด็จไปประทับหน้าพระโกศทองทุก ๆ คืน คืนละชั่วโมง ทุก ๆ เช้าพระบรมวงศานุวงศ์ก็จะมาถวายอาหารเช้าแก่พระสงฆ์สี่รูปซึ่งได้สวดพระอภิธรรมตลอดคืนและตลอดวันก็ได้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ด้วย ในตอนบ่ายประชาชนได้เข้าแถวกันยาวเหยียดเพื่อมาถวายความเคารพด้วยความเศร้าสลดใจ ในวันครบรอบ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ได้มี

การประกอบพิธีเต็มยศ ซึ่งในหลวง สมเด็จพระราชชนนี และพระบรมวงศานุวงศ์ได้เสด็จมาบำเพ็ญพระราชกุศล โดยมีคณะรัฐมนตรี ข้าราชการ และคณะทูตานุทูตมาร่วมในพิธีด้วย และพิธีนี้มีพระสงฆ์ซึ่งโกนผมและห่มจีวรสีเหลืองได้รับนิมนต์ให้มาสวดด้วย แต่เมื่อพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมศพเหล่านี้เสร็จสิ้นแล้ว ก็ไม่ได้หมายความว่าการถวายพระเพลิงศพจะมีขึ้น ในหลวงอานันท์ ฯ ได้ประทับอยู่ในพระโกศเป็นเวลาเกือบ ๔ ปี และในระหว่างนี้ โศกนาฏกรรมของพระองค์ได้กลายเป็นโศกนาฏกรรมอันประหลาดพิศดารเนื่องจากผลที่ตามมาในภายหลัง

เนื่องจากนายแพทย์และนางพยาบาลจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ที่ได้มาเตรียมพระบรมศพในวันหลังจากวันที่เสด็จสวรรคตได้กลับไปบ้านของเขาพร้อมกับนำเรื่องราวที่ได้รู้ได้เห็นไปบอกเล่าต่อ ๆ กันไป บุคคลเหล่านี้ได้พบว่า *บาดแผลทางด้านหลังของพระเศียรเล็กกว่าบาดแผลที่พระนลาฏ และด้วยความเชื่อมั่นว่าการที่ทางออกของลูกกระสุนปืนโตกว่าทางเข้าเป็นการทำให้ได้ข้อยุติที่ว่า การสวรรคตของในหลวงอานันท์ฯ มิใช่เนื่องมาจากอุบัติเหตุหรือการปลงพระชนม์พระองค์เอง พระองค์จะต้องทรงถูกยิงจากด้านหลังของพระองค์* ◎

บทที่ ๙

ข้อยุติของนายแพทย์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ดังกล่าว ได้ปรากฏเป็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียง รายงานข่าวได้รายงานข่าวลือเรื่องร้ายโดยอาศัยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ข่าวลือนั้นได้เริ่มขึ้นจากเสียงโทรศัพท์ลึกลับ ซึ่งดูเหมือนว่าจะได้มีขึ้นในวันอาทิตย์ที่ในหลวงอานันท์ ฯ ได้เสด็จสวรรคต แต่น่าจะเป็นวันจันทร์มากกว่า โดยได้มีโทรศัพท์ไปแจ้งข่าวลือนี้แก่คณะทูตอเมริกัน คณะทูตอังกฤษ หัวหน้าหน่วยทหาร และคนอื่น ๆ บางคนได้กล่าวถึงชื่อฆาตกร และได้มีชายคนหนึ่งซึ่งไม่ทราบชื่อได้ไปตะโกนชื่อผู้นั้นท่ามกลางความมืดของโรงภาพย. ตร์ว่า "ปรีดีฆ่าในหลวง"

คำพูดเหล่านี้ได้ทำให้กรุงเทพ ฯ ตกอยู่ในสภาพของความโกรธแค้นอย่างเดือดดาล การคาดการณ์เหตุการณ์และความไม่น่าเชื่อในข่าว การเสด็จสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ ด้วยวิธีการรุนแรง เป็นสิ่งที่น่าสยดสยองสำหรับความรู้สึกของคนไทยทีเดียว นอกจากนี้ เหตุการณ์ดังกล่าวก็ยังเกิดขึ้นในขณะที่บรรยากาศทางการเมืองเต็มไปด้วยความชิงชังอย่างเข้ากระดูกดำซึ่งกันและกันของ

นักการเมือง ดังนั้น แทนที่ความสงสัยอันเนื่องมาจากเหตุแวดล้อม
กรณีบางประการจะเงียบสงบก็กลับมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ข้อสงสัย
ประการแรกก็คือข้อสงสัยที่เกิดจากแถลงการณ์ ซึ่งได้กล่าวถึงเกือบ
ทุกอย่างที่เกิดขึ้น ยกเว้นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง ๆ กล่าวคือ อุบัติเหตุ
จะเกิดขึ้นแก่กษัตริย์หนุ่มผู้ทรงรอบคอบและทรงรู้จักการใช้พระแสง
ปืนเป็นอย่างดีได้อย่างไร ประการที่สอง พวกเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง
ได้ถามว่า ทำไมจึงไม่มีใครถูกจับกุมแม้แต่คนเดียว ในเมื่อตาม
เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมานั้น จะต้องมีการประหารชีวิต
ทุก ๆ คนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการถวายการดูแลรักษาในพระองค์
ในทันทีที่พระองค์สวรรคตด้วยวิธีการอันรุนแรง ไม่ว่าจะเกิดขึ้นใน
ลักษณะใด ประการสุดท้าย การออกแถลงการณ์ฉบับต่อมาในวัน
ถัดจากวันที่ออกแถลงการณ์ฉบับแรก เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องก็ได้
แสดงให้เห็นว่าเขาเหล่านั้นเองก็ยังไม่แน่ใจ

เจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นผู้ออกแถลงการณ์ฉบับนี้ ซึ่งเป็นผลมา
จากการประชุมในเรื่องที่ซ้ำกับการประชุมในพระบรมมหาราชวัง
ในวันอาทิตย์ ด้วยความพยายามที่จะขจัดปัญหาที่เกี่ยวกับข่าวลือที่
กำลังแพร่อยู่ซึ่งทำให้เกิดความสั่นสะเทือนไปทั้งเมือง แถลงการณ์
ฉบับนี้ได้กล่าวถึงสาเหตุแห่งการสวรรคตที่อาจจะเป็นไปได้

๓ ประการ คือ การลอบปลงพระชนม์ การที่ทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง และอุบัติเหตุ แถลงการณ์ฉบับดังกล่าวได้ยืนยันว่าได้ทำการสอบสวนแล้วไม่พบเหตุอื่น ๆ นอกจากอุบัติเหตุ โดยชี้แจงว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงทอดพระวรกายอยู่บนพระแท่น และเป็นไปได้ที่พระองค์ทรงตรวจสอบพระแสงปืนว่าขึ้นลำกล้องอยู่หรือเปล่า และพระองค์ได้ทรงแตะไกปืนโดยบังเอิญทำให้ปืนลั่นขึ้น

วันต่อมาเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ออกแถลงการณ์อีกฉบับหนึ่ง แถลงการณ์ฉบับนี้ได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจที่จะทรงกระทำในวันในวันเสด็จสวรรคตว่า ในตอนเช้าจะมีเจ้านายพระองค์หนึ่งเข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลาผนวช ในตอนเที่ยง *ม.จ. ศุภสวัสดิ์* (**ท่านชิ้น**) จะมาร่วมเสวยพระกระยาหารกลางวัน และพระราชกรณียกิจอันสุดท้ายของวันนั้นก็คือ ศาสตราจารย์ทางปรัชญาประจำสำนักราชเลขาธิการจะเข้าเฝ้าเพื่อจัดเตรียมการเข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราชของในหลวงเพื่อทูลลาจากประเทศไทย แถลงการณ์ฉบับนี้ได้กล่าวว่า การที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีหมายกำหนดการไว้เช่นนี้ แสดงว่าการเสด็จสวรรคตของพระองค์เป็นอุบัติเหตุ จึงเป็นที่เห็นได้โดยชัดแจ้งว่าเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ย่อมหักล้างข้อสันนิษฐานที่ว่าทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง

การให้เหตุผลอย่างโง่ ๆ นี้ คนเซ่อซ่าเท่านั้นที่จะเชื่อ อย่างไรก็ดี ข้อยุติของแถลงการณ์ก็สอดคล้องกับความเห็นของคน ทั่วไปที่ไม่ยอมรับในเรื่องการปลงพระชนม์พระองค์เอง การที่ผู้ออก แถลงการณ์มีความรู้สึกเช่นนี้มิใช่ว่าเป็นเพราะความคิดนี้ เป็นสิ่งที่ น่าเกลียดกลัวสำหรับพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น แต่ยังเป็นเพราะเขา ไม่พบเหตุผลแม้แต่น้อยที่จะชี้ให้เห็นว่า เหตุใดในหลวงอานันท์ ฯ จึงทรงต้องการปลงพระชนม์พระองค์เอง หรือไม่พบร่องรอยแม้ แต่น้อยที่จะชี้ให้เห็นว่า ทรงมีพระทัยไม่ปกติที่ผลักดันให้พระองค์ ต้องทรงทำเช่นนั้นในขณะที่ใกล้เวลาจะเสด็จออกจากประเทศไทย

ดังนั้น ข่าวลือเกี่ยวกับการลอบปลงพระชนม์และฆาตกร จึง ได้กระจายไปอย่างรวดเร็วทั้งกลางวันและกลางคืนจนทั่วเมือง และ ข่าวได้กระจายไปถึงต่างประเทศ ข่าวลือนี้ทำให้คนบางคนฉงน บางคนก็โกรธเป็นฟืนเป็นไฟ และทำให้ทุกคนรู้สึกขนพองสยอง เกล้า และเป็นเหตุให้ชีวิตทางการเมืองเต็มไปด้วยความสกปรกที่ เกิดจากการสาดโคลนใส่กัน และตั้งแต่นั้นมา ผู้สนับสนุนนายปรีดี ก็ได้ประณามข่าวลือต่าง ๆ ว่ามาจากการกระทำอย่างจงใจของพวก เจ้าโดยทั่วไป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากพรรคประชาธิปัตย์ และ ได้กล่าวว่าเสียงโทรศัพท์ลึกลับและเสียงตะโกนในโรงหนัง เป็นการ

กระทำของคนเหล่านี้ นอกจากนี้ยังมีการจ้างคนกลุ่มหนึ่งให้ไปร้องตะโกนในที่สาธารณะต่าง ๆ เพื่อปล่อยข่าวว่า นายปรีดีเป็นผู้สมคบลอบปลงพระชนม์ อย่างไรก็ดี นายควงจอมตลกหลวง และสองพี่น้องแห่งตระกูลปราโมช ได้กล่าวแก้อย่างเผ็ดร้อนว่า เสียงร้องโวยวายเหล่านี้เป็นปฏิกิริยาของประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งสมัครใจทำกันเองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในเมื่อข้อสงสัยในการกระทำอันชั่วร้ายที่เกิดขึ้น ในฐานะที่เป็นนายกรัฐมนตรีซึ่งรับผิดชอบต่อการถวายความปลอดภัยของพระมหากษัตริย์ และในฐานะที่เขาเป็นผู้กราบถวายบังคมทูลเชิญในหลวงอานันท์ ฯ ให้เสด็จนิวัติประเทศไทยและได้ขยายเวลาประทับในประเทศของพระองค์ออกไป เป็นที่เห็นได้ชัดว่านายปรีดีจะต้องรับผิดชอบต่อการสวรรคตของพระองค์ต่อคนทั้งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อกล่าวหาว่าเขาร่วมสมคบซึ่งรุนแรงยิ่งขึ้น ดังนั้น พวกเขาเหล่านั้นจึงมีหน้าที่จะต้องเรียกร้องให้นายปรีดีรับผิดชอบ การแสดงท่าทีของบุคคลดังกล่าวซึ่งเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ถึงแม้จะทำให้ผู้สนับสนุนนายปรีดีโกรธแค้นก็ตาม แต่ก็เป็นการได้เปรียบทางการเมืองด้วย เพราะการแสดงท่าทีดังกล่าวทำให้ความวุ่นวายของประชาชนมีมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ พวกเจ้าบางคนซึ่งเกิดความไม่ไว้วางใจนายปรีดีก็พร้อมที่จะยอมรับว่านายปรีดีมีความผิดดังที่กล่าวหา เสมือนหนึ่งได้มีการพิสูจน์ความจริงกันแล้ว นอกจากนั้น ยังได้มีการปล่อยข่าวลือที่ตั้งข้อสงสัยในเรื่องอื่น ๆ อีกว่า พรรคพวกของนายปรีดีได้มีความคิดเช่นนี้ และชาวต่างประเทศเช่นชาวอังกฤษ ก็มีความคิดเช่นเดียวกัน และความสงสัยมีมากจนกล่าวได้ว่าเกือบทุกคนที่ผู้เขียนได้พบมีความคิดเช่นนั้น แต่ในประเทศไทยนั้น น้ำหนักของข้อมูลที่ได้รับว่าข้อกล่าวหานั้นเป็นเรื่องจริงหรือเท็จ ล้วนเป็นเรื่องที่เป็นปรปักษ์กับนายปรีดีทั้งสิ้น และได้ความว่า ฆาตกรคนหนึ่งซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากคนในวังได้ปลงพระชนม์ในหลวงอานันท์ ฯ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการก่อการกบฏ ซึ่งอาจเป็นได้ว่านายปรีดีเป็นคนวางแผนเอง หรือว่าเพื่อสนองความปรารถนาของนายปรีดี

ความทะเยอทะยานเป็นสิ่งที่ผลักดันให้เขาทำ ความมักใหญ่ใฝ่สูงเป็นสิ่งที่ใหญ่ยิ่งจนกระทั่งทำให้เขาไม่เคารพต่อราชบัลลังก์ และเขาต้องการให้ประเทศไทยเป็นสาธารณรัฐที่เป็นพวกฝ่ายซ้าย โดยเขาเป็นประธานาธิบดี ก่อตั้งสมาพันธรัฐแห่งอาเซียตะวันออกเฉียงใต้ขึ้น

ทฤษฎีที่แสดงเหตุผลสนับสนุนข้อกล่าวหานายปรีดีดังกล่าว ได้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นจากการเดาว่า การวางแผนการร้ายน่าจะมีวัตถุประสงค์ที่จะกวาดล้างพวกเจ้าทั้งหมด แต่ว่าพวกที่วางแผนการดังกล่าวได้ทำไปก่อนที่จะถึงเวลาอันสมควร เนื่องจากนายปรีดีเกิดขัดใจอย่างขมขื่นกับในหลวงอานันท์ ฯ เนื่องจากความโกรธของนายปรีดีที่มีเชื้ออยู่แล้วระเบิดออกมา ความอิจฉาของเขาที่มีต่อในหลวงอานันท์ ฯ เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นที่รักของประชาชนและทรงยิ่งใหญ่กว่าเขา ได้เป็นแรงผลักดันให้เขากระทำเช่นนั้น นอกจากนี้ ยังมีเหตุผลเพื่อเลือกหรือเหตุผลเพิ่มเติมอีกประการหนึ่ง คือ เสียงซุบซิบในเวลานั้นซึ่งได้มีการย้ำกันเรื่อย ๆ ว่า ถ้าไม่เป็นเพราะทรงกลัวความทะเยอทะยานของนายปรีดี ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงพระพิโรธเพราะความทะเยอทะยานของเขาและได้ทรงตัดสินพระทัยที่จะสละราชสมบัติให้สมเด็จพระราชอนุชาเพื่อที่จะเสด็จเข้าสู่เวทีการเมือง เพราะพระองค์ทรงเป็นที่รักใคร่และนิยมชมชื่นของประชาชน และการที่ทรงเป็นที่นิยมของประชาชนจะทำให้ทรงสามารถเอาชนะนายปรีดีได้อย่างลอยลำ เมื่อนายปรีดีได้ทราบว่าพระองค์ทรงมีแผนการเช่นนี้จึงเข้าจู่โจมเสียก่อน

ที่กล่าวมานี้เป็นเหตุผลที่กล่าวร้ายนายปรีดี แต่มันเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับชาวตะวันตกมากกว่าชาวตะวันออก ซึ่งไม่สู้จะสนใจ

เหตุผลที่อ้างว่าจะรับฟังได้หรือไม่เพียงใด และพร้อมที่จะยอมรับเสียงเฮฮาโดยปราศจากคำถามถึงแม้ว่าจะไม่มีเหตุผล ทั้งนี้ เป็นส่วนลึกของจิตใจคนทั่ว ๆ ไป

ขณะนั้น ปฏิกิริยาของนายปรีดีเองที่มีต่อข้อยุติที่ได้มาจากนายแพทย์แห่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของนายร้ายที่เกี่ยวกับความเป็นความตายของเขาที่สำคัญ จะสามารถถอดความออกมาได้จากความเชื่อมั่นของคน ๆ หนึ่ง เกี่ยวกับความรู้สึกที่ว่าเขาเป็นคนผิดหรือบริสุทธิ์ นั่นก็คือ การที่เขาสนใจต่อข่าวลือที่เป็นการทำลายความสงบสุขของประชาชน ในฐานะที่เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ดูเป็นการสอดคล้องกับข่าวลือที่ว่าเขาเป็นคนผิด ดังนั้น เขาจึงได้เชิญนายแพทย์มาพบและได้แสดงความไม่เข้าใจในความประพฤติของนายแพทย์เหล่านั้น ในการให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ที่ประชาชนนิยมโดยเสรี เขาได้เคยคิดที่จะจับนักหนังสือพิมพ์เหล่านั้น แต่อธิบดีกรมตำรวจได้ขอร้องว่าอย่าเพิ่งทำ เขาจึงได้ใช้วิธีตักเตือนก่อน ดังนั้น นายปรีดีและผู้ประกอบอาชีพแพทย์จึงได้เดินผิดทางด้วยกันทั้งคู่

อย่างไรก็ดี นายแพทย์ผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งเป็นคนอดทน ในขณะที่เสียงลือต่าง ๆ ดังไปทั่วระเบียงสภา ซึ่ง ณ ที่นั้นสมาชิก

สภาผู้แทนผู้สนับสนุนนายปรีดีคนหนึ่งได้ถูกเพื่อนร่วมงานโจมตี และมีการพูดกันถึงเรื่องนี้เกือบทุกหนทุกแห่งที่มีคนสองคนเดินอยู่ด้วยกัน นายแพทย์นิตย์ ซึ่งเป็นแพทย์ประจำพระองค์ได้ให้ความสนใจในการทดลองของจริงโดยการลองยิงหมูดู

เขาต้องการทดสอบความเชื่อที่ว่า วิถีกระสุนของลูกปืนจะทำให้รูแผลที่กระสุนผ่านออกกว้างกว่ารูแผลที่กระสุนผ่านเข้าเสมอไป โดยการเตรียมการร่วมกับอธิบดีกรมตำรวจ หมู ๓–๔ ตัวได้ถูกนำไปเพื่อใช้ทดสอบที่บริเวณกองบัญชาการตำรวจ การกระทำการดังกล่าว ดูเหมือนว่าจะไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ที่เอาหมูที่กำลังจะฆ่าเป็นเนื้อสัตว์มาไว้ที่เป้ายิงซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ และได้มีการวิพากษ์วิจารณ์การปฏิบัติการซึ่งเป็นการขัดต่อหลักทางศาสนา แต่การทดลองของนายแพทย์นิตย์ก็ทำให้ได้ข้อพิสูจน์ที่เกี่ยวกับจุดที่สำคัญประการหนึ่ง เมื่อหมูถูกยิงโดยปืนชนิดเดียวกับที่พบใกล้ ๆ กับพระที่ของในหลวงอานันท์ ฯ แล้ว ก็แสดงให้เห็นว่านายแพทย์แห่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เป็นผู้ชำนาญทางนิติเวชวิทยาที่น่าสงสารมาก ข้อยุติของพวกเขาดูไม่น่าเชื่อถือ และตามความเป็นจริง ข้อยืนยันที่ว่าในหลวงอานันท์ ฯ ทรงถูกยิงจากทางด้านหน้า

ก็มีข้อสนับสนุนจากการค้นพบลูกกระสุนที่ใช้สังหารพระองค์ฝังอยู่ในพระที่บรรทมใต้พระเศียร

ลูกกระสุนปืนดังกล่าวค้นพบเมื่อวันพุธ โดยตำรวจซึ่งมาทำการสืบสวนจากคำแนะนำของนายชิตเป็นผู้พบ ประชาชนผู้กระหายที่จะทราบเรื่องไม่ได้รับอนุญาตให้เข้ามาใกล้การทำแผน ในวันรุ่งขึ้นเจ้าหน้าที่ตำรวจและนายชิตได้ค้นหาผ้าปูพระที่ แต่ปรากฏว่าผ้าปูพระที่ ผ้าคลุมพระที่ และพระเขนยที่ใช้กับพระแท่นที่บรรทมในขณะที่ทรงถูกยิงรวมทั้งฉลองพระองค์ชุดบรรทมและพระวิสูตร ได้ถูกซักรีดเรียบร้อยแล้วและไม่มีรอยเปื้อนพระโลหิต แต่พนักงานซักรีดในวังซึ่งคิดว่าพระเขนยมีรอยเปื้อนพระโลหิตซึ่งซักไม่ออกเขาจึงเอาไปฝังไว้ที่สนามกอล์ฟโดยไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ใด ดังนั้นจึงได้มีการขุดขึ้นมาเพื่อเป็นหลักฐานว่าลูกปืนที่ได้ผ่านพระเศียรในหลวงอานันท์ ฯ ได้ผ่านพระเศียรออกมาไปตกที่ที่นอนโดยไม่ถูกพระเขนย

การค้นพบหรือการทดลองดังกล่าวไม่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เลย ทั้งนี้เพราะประชาชนฝังหัวเชื่อในความสงสัยที่ว่าในหลวงทรงถูกลอบปลงพระชนม์เสียแล้ว ถึงแม้ว่าในหลวงอานันท์ ฯ จะไม่ได้ทรงถูกยิงจากข้างหลัง ผู้ลอบปลงพระชนม์ก็สามารถยิงจาก

ทางข้างหน้าซึ่งดูเหมือนจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อขณะที่พระองค์ทรงเคลิ้มหลับเท่านั้น และเมื่อนายปรีดีพบกับมรสุมทางการเมืองอย่างน่ากลัว โดยการประโคมข่าวของหนังสือพิมพ์ที่ประชาชนนิยม เขาจึงได้เริ่มลงมือจัดการในเรื่องนี้โดย *ได้ตั้งคณะกรรมการสอบสวนขึ้นคณะหนึ่ง ตามประกาศลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๔๘๙* และด้วยความเห็นชอบของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (*คณะผู้สำเร็จ ฯ ได้รับแต่งตั้งในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ยังไม่ทรงบรรลุนิติภาวะ มีกรมขุนชัยนาท ฯ พระปิตุลาของในหลวงทรงเป็นประธาน*) คณะกรรมการชุดนี้ได้รับมอบหมายให้สืบสวนสาเหตุของการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ เมื่อ ๙ วันก่อน อธิบดีกรมตำรวจจะต้องเป็นผู้เสนอพยานหลักฐานเพิ่มเติมในเวลาต่อมาตามที่คณะกรรมการต้องการ คณะกรรมการอาจเรียกให้บุคคลใด ๆ มาให้การเป็นพยานได้ *ประธานคณะกรรมการสืบสวน คือ ประธานศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุดของประเทศที่พิจารณาการอุทธรณ์ บุคคลผู้ร่วมในคณะกรรมการประกอบด้วย เจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ๓ พระองค์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา และอธิบดีกรมอัยการ นายทหารจาก ๓ เหล่าทัพ ๓ คน และประธานสภาทั้งสองของรัฐสภา*

คณะกรรมการที่มีภารกิจอันแสนยากได้เริ่มปฏิบัติงานในวันรุ่งขึ้นจากวันประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการ ก่อนอื่น คณะกรรมการได้ไปตรวจสอบพระที่นั่งบรมพิมาน และได้แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาทางการแพทย์ ประกอบด้วยนายแพทย์ ๑๒ คน หรือกว่านั้น โดยมีนายแพทย์ฝรั่งร่วมอยู่ในคณะกรรมการที่ปรึกษานี้ ๔ คน *คณะแพทย์ชุดนี้ได้รับอนุญาตให้กระทำในสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนในประวัติศาสตร์ชาติไทย และเป็นสิ่งที่คิดไม่ถึงว่าจะทำเช่นนั้นได้ นั่นคือ การชันสูตรพระบรมศพใหม่*

พระโกศทององค์ใหญ่ถูกแยกออกเป็นแปดส่วน ฝาปิดพระลองเงินถูกเปิดออก กลิ่นเหม็นพลุ่งออกมา ผ้ามัดตราสังข์ที่เปื้อนน้ำเหลืองถูกแก้ออก พระสรีระยังคงอยู่และถูกถ่ายภาพเอ็กซ-เรย์ ๑๐ ท่า มีดผ่าตัด เครื่องมือตรวจสอบรอยแผล เครื่องมือผ่าพระบรมศพส่องแสงแวววาว รอยแผลเป็นรูปตัวเอ็กซ์เหนือพระ-เนตรซ้ายประมาณหนึ่งนิ้ว ได้ถูกวัดว่ายาว ๑.๕ นิ้ว เข็มที่ใช้ในการผ่าตัดถูกกรีดไปตามรอยกระสุนปืน โดยเซาะให้เป็นร่องลงไปประมาณครึ่งนิ้วลงไปในกระโหลกพระเศียร และพบว่าเป็นแผลที่ทะลุลงไปตรง ๆ แต่เฉียงลงไปข้างล่างเล็กน้อย และทะลุออกไปทางท้ายพระเศียรด้านซ้าย (ซึ่งอยู่ด้านหลังพระเศียร อยู่ระหว่าง

พระกรรณทั้งสองข้าง) ใกล้ ๆ กับต้นพระศอ มีรอยพระอัฐิแตกใกล้ ๆ กับรอยกระสุนทั้งสองแห่งไม่มีเศษโลหะใด ๆ พระองค์เสด็จสวรรคตในทันทีเนื่องจากกระสุนได้ทำลายส่วนสำคัญที่สุดของพระสมอง นายแพทย์ได้ตรวจบาดแผลที่พระนลาฏแล้วพบว่าภายใต้สี่เหลี่ยมของพระตจะ รอบ ๆ แผลมีทั้งรอยดำไหม้และมีผงดินปืนอยู่ด้วย เป็นการพิสูจน์ว่า *กระสุนจะต้องยิงมาจากทางด้านหน้า* นอกจากนั้น นายแพทย์ได้นำกระเพาะพระกระยาหาร และส่วนหนึ่งของพระวักกะและพระยกนะไปทำการตรวจวิเคราะห์ และพบว่าไม่มีร่องรอยของยาพิษ ดังนั้น จึงเป็นการลบล้างข่าวลือที่เกี่ยวกับอาการพระประชวรของในหลวงอานันท์ ฯ ในวันท้าย ๆ ของพระชนมชีพ

คณะแพทย์ได้ทำการตรวจสอบระยะทางกระสุนที่ใช้ยิง ที่โรงพยาบาลศิริราชซึ่งสมเด็จพระราชชนนีทรงเคยศึกษาอยู่ ได้ทดลองยิงไปที่หัวของศพของคนที่มีอายุระหว่าง ๒๐ ถึง ๔๐ ปี หกศพ บางคนก็เพิ่งตาย บางคนก็ตายนานมาแล้ว *สรุปผลได้ว่าปากกระบอกปืนได้อยู่ห่างจากพระพักตร์ของในหลวงอานันท์ ฯ ไม่เกินนิ้วครึ่ง*

ในวันที่ ๒๖ มิถุนายน คณะกรรมการได้ลงมือทำการพิจารณาต่อสาธารณชนที่สุดปลายสนามหลวงด้านตรงข้ามกับพระบรมมหา-

ราชวัง ฝูงชนได้พรูกันเข้ามาสู่สนามหลวงซึ่งเคยเป็นสถานที่ที่พวกเขาเคยมาพักผ่อนหย่อนใจกัน พวกเขาได้พาครอบครัวซึ่งมีเด็ก ๆ ด้วยมาที่สนามซึ่งเต็มไปด้วยฝุ่น ท่ามกลางความร้อนระอุของฤดูร้อน บางคนก็นั่งขัดสมาธิกับพื้น บางคนก็เดินไปเดินมา บางคนก็นั่งคุยกัน บางคนก็ไปนั่งรับประทานอาหารที่ร้านแผงลอยซึ่งทำด้วยไม้ซึ่งมีเตา เครื่องถ้วยชาม และม้านั่ง บางคนก็ไปซื้อผลไม้และขนมหวานจากแม่ค้าหาบเร่ พวกคนแก่ที่จนไม่พอกินก็มาอยู่ที่นั่นด้วย และพวกที่ติดฝิ่นก็จะนั่งดูดฝิ่นท่อนเล็ก ๆ ซึ่งคลึงอยู่ในมือ

ที่แตกต่างจากพวกที่รื่นเริงอยู่ข้างนอกอย่างเห็นได้ชัดก็คือการพิจารณาของคณะกรรมการได้ดำเนินไปอย่างเคร่งเครียด และในตลอดเวลาของการพิจารณา เมื่อมหาดเล็กทั้งสองคนคือนายชิตและนายบุศย์ และอดีตราชเลขานุการเฉลียวได้มาปรากฏตัวต่อคณะกรรมการ ฝูงชนก็แสดงอาการโกรธแค้น ซึ่งทำให้เห็นว่าข่าวลือต่าง ๆ และการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ได้ทำให้บุคคลบางคนที่ถูกกล่าวหาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการวางแผนปลงพระชนม์เด่นในสายตาประชาชน และเมื่อพระพี่เลี้ยงได้เข้าไปในคอกพยานและประกาศว่าในหลวงทรงถูกลอบปลงพระชนม์ ประชาชนก็พากันปรบมือให้เธอกราวใหญ่

หนังสือพิมพ์ได้เสนอข่าวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเกินความจริง ทำให้สถานการณ์บ้านเมืองที่เสื่อมอยู่แล้วเลวลงอีก เป็นที่น่าสังเกตว่า หนังสือพิมพ์ไม่ค่อยมีการร่วมมือกันเป็นสมาคมเหมือนอย่างหนังสือพิมพ์ในประเทศตะวันตก ส่วนใหญ่มักจะแยกตัวออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ในห้องเก่า ๆ ซึ่งมีแท่นพิมพ์บางชิ้น และมีคณะนักเขียนซึ่งชอบเขียนตามอารมณ์มากกว่าที่จะทำตามอาชีพ และพร้อมที่จะเขียนข่าวอื้อฉาวมากกว่าจะรายงานข่าวที่เป็นจริง และโดยที่สำนึกว่าหนังสือพิมพ์ของตนจะอยู่ได้ไม่นาน จึงไม่ค่อยคิดที่จะเก็บรักษารูปภาพ และหนังสือพิมพ์ที่ออกจำหน่ายไว้เพื่อใช้อ้างอิงโดยนำเข้าแฟ้มไว้

นายปรีดีได้สั่งเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์ชั่วคราว การที่หนังสือพิมพ์เสนอข่าวที่ไม่มีความรับผิดชอบเป็นจำนวนมาก แม้แต่ในขณะที่คณะกรรมการกำลังพิจารณาอยู่เป็นการกระทำที่ชั่วร้ายมาก แต่ที่ร้ายไปกว่านั้นก็คือ ขณะนั้นเป็นเวลาใกล้จะถึงการเลือกตั้ง เนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนจำนวนครึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดแทนจำนวนสมาชิกครึ่งหนึ่งที่ต้องพ้นจากสมาชิกภาพไป ถึงแม้ว่าหนังสือพิมพ์จะถูกเซ็นเซอร์ก็ตาม การเลือกตั้งทั่วไปในเดือนสิงหาคมนี้ ผู้สมัครได้พูดถึงเรื่องกรณีสวรรคตเป็นเรื่องสำคัญ

การรณรงค์หาเสียงของพรรคประชาธิปัตย์ได้มีการกล่าวหารัฐบาลของนายปรีดีที่ไม่คลี่คลายกรณีสวรรคตให้กระจ่างชัด และได้โจมตีอย่างหนักไปในทางที่ชี้ให้เห็นความผิดของนายปรีดีและพรรคพวกของเขา ขณะนั้นมีพรรคการเมืองที่เป็นพวกนายปรีดีอยู่สองพรรค พวกนี้ได้หาเสียงโดยกล่าวหาการโจมตีของพรรคฝ่ายค้านว่าเป็นการอาศัยโศกนาฏกรรมของชาติเพื่อประโยชน์ของตนอย่างไม่เป็นธรรม การตอบโต้เป็นไปอย่างเผ็ดร้อน ได้มีการขว้างลูกระเบิดลูกหนึ่งเข้าไปในฝูงชนที่กำลังฟังการปราศรัยของพรรคประชาธิปัตย์ เป็นเหตุให้คนสำคัญของพรรคคนหนึ่งได้ถูกตัดขาไปข้างหนึ่ง ผลของการเลือกตั้งปรากฏว่า *ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนเสียงได้แสดงออกว่าส่วนใหญ่ยังสนับสนุนนายปรีดี พรรคของเขาได้ที่นั่งในสภา ๕๗ ที่นั่ง ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ได้ ๑๑ ที่นั่ง และผู้ไม่สังกัดพรรคได้ ๗ ที่นั่ง*

นายปรีดีมีความรู้สึกว่าเขาได้พิสูจน์ตัวเขาเองแล้ว เพราะส่วนใหญ่ของประชาชนอย่างน้อยที่สุดก็พวกที่มีความสำนึกในหน้าที่การเมืองซึ่งเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้ปฏิเสธไม่ยอมรับคำกล่าวเท็จของฝ่ายตรงกันข้ามกับเขา ขณะนั้น ประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่อย่างสมบูรณ์แล้วและเขาได้บรรลุเป้าหมายของการเป็นนายก-

รัฐมนตรีแล้ว ดังนั้น ด้วยความรู้สึกเหน็ดเหนื่อยเขาจึงได้ลาออกและกลับไปเป็นรัฐบุรุษอาวุโสตามเดิม ในขณะที่เพื่อนของเขา คือ พลเรือตรีหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ได้เข้ารับภาระในการจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่

ก่อนหน้านี้ หน้าที่ครั้งสุดท้ายประการหนึ่งของเขาในฐานะนายกรัฐมนตรีก็คือ การส่งเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ และสมเด็จพระราชชนนี ความเศร้าสลดในระยะ ๒ – ๓ เดือนที่ผ่านมา ทำให้เกิดความรู้สึกกลัวว่าจะมีการฆ่าฟันกันอีก ดังนั้น จึงได้มีการถวายความอารักขาอย่างเคร่งครัดมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระราชกระแสรับสั่งว่า ถ้ามีสิ่งใดผิดปกติหรือมีใครที่มีพิรุธจะต้องกราบทูลให้ทรงทราบทันที และในกลางคืนบางคืนไฟฟ้าดับ พระพี่เลี้ยงจะรีบเข้ามาปลุกบรรทมในหลวงภูมิพล ฯ และสมเด็จพระราชชนนี ประเทศอังกฤษได้ส่งเครื่องบิน อาร์. เอ. เอฟ. ยอร์ก มาถวายเป็นราชพาหนะเพื่อเสด็จกลับไปประเทศสวิสเซอร์แลนด์ พอเครื่องบินมาถึง กองทหารอังกฤษได้เฝ้ายามตลอดเวลา มีการจุดไฟสว่างจ้าตลอดคืน และลูกเรือถูกห้ามไม่ให้เข้าไปในเมือง โหรหลวงเป็นผู้ถวายฤกษ์เสด็จพระราชดำเนินออกจาก

ประเทศไทย ทำให้นักบินยุ่งยากใจ เพราะเขาต้องการออกเดินทางก่อนหน้านั้น เพื่อที่จะบินข้ามภูมิประเทศที่เป็นภูเขาก่อนที่มรสุมตะวันตกเฉียงใต้จะพัดเข้ามาซึ่งทำให้การบินไม่สะดวก แต่โหรหลวงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ และในหลวงภูมิพล ฯ กับสมเด็จพระราชชนนีก็ทรงปลอดภัยจริง ๆ จากฉากซึ่งเต็มไปด้วยความทรงจำที่น่ากลัว

ย้อนกลับไปที่พระตำหนักวัฒนาซึ่งมีความทรงจำหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่แบบแม่ ๆ ลูก ๆ โดยมีนายเอนก ราชเลขานุการส่วนพระองค์ และนายเซไรดาริส ถวายการรับใช้ตามแบบการดำรงชีวิตง่าย ๆ ของชาวสวิส แต่เป็นเวลากว่าหนึ่งปีสมเด็จพระราชชนนีจึงทรงพระกันแสงน้อยลง ในหลวงภูมิพล ฯ ทรงย่างเข้ารุ่นที่จะเข้าสู่วัยหนุ่มใหญ่ และการดำรงพระชนม์ของพระราชโอรสและพระราชมารดาก็จะไม่มีวันเป็นเหมือนเดิมได้อีก ในหลวงภูมิพล ฯ ได้เสด็จกลับเข้าทรงศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย โดยทรงเปลี่ยนวิชาศึกษาจากวิทยาศาสตร์เป็นกฎหมาย เพื่อทรงเตรียมพร้อมไว้สำหรับพระราชภารกิจใหม่ ๆ ที่จะต้องทรงปฏิบัติ

ในกรุงเทพ ฯ คณะกรรมการสอบสวนได้เสนอรายงานการสืบสวนกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม รายงานฉบับนั้นปฏิเสธความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับอุบัติเหตุอย่างเด็ดขาด นอกเหนือจากคำวินิจฉัยที่เป็นข่าวใหญ่ดังกล่าว คณะกรรมการยังได้วินิจฉัยในเรื่องอื่น ๆ อีกเล็กน้อย คณะกรรมการไม่เชื่อว่ากรณีสวรรคตน่าจะเป็นการปลงพระชนม์พระองค์เอง และไม่มีหลักฐานเพียงพอที่จะวินิจฉัยว่าเป็นการลอบปลงพระชนม์ รายงานการสอบสวนฉบับนี้แสดงความข้องใจที่มีอุปสรรคบางอย่าง กล่าวคือ ไม่ทราบว่าจะมีพยานหลักฐานมากไปกว่าที่ตำรวจมามอบให้ หรือที่ได้เรียกร้องให้นำมาให้ ฉะนั้น การสอบสวนครั้งนี้จึงเป็นเพียงการสืบสวนเบื้องต้นเท่านั้น และได้ทิ้งความสงสัยต่าง ๆ ไว้ ซึ่งรายงานนี้ได้กล่าวว่า รายงานนี้ได้จัดทำขึ้น "*เพื่อประโยชน์ของการสอบสวนหาความจริงต่อไป*"

การไม่ยอมรับทฤษฎีอุบัติเหตุของคณะกรรมการ ฯ ทำให้นายปรีดีซึ่งเห็นความสำคัญอย่างมากในเรื่องนี้ มีความรู้สึกอึดอัด และเจ้าหน้าที่ได้พยายามที่จะทำให้เรื่องนี้ทั้งหมดให้เงียบหายไป ไม่มีใครพูดถึงอีกนัก และถ้าได้มีการพิจารณาพระแสงปืน ยู. เอส. อาร์มี่ .๔๕ ซึ่งเป็นปืนที่พบใกล้ ๆ กับพระกรในหลวงอานันท์ ฯ เพียงไม่นานนัก เหตุผลต่าง ๆ ก็จะกระจ่างชัดออกมา

ปืน ยู. เอส. อาร์มี่ แบบ .๔๕ นี้ โดยปกติเรียกกันว่า โคลท์ ๔๕ ถึงแม้ว่าจะมีบริษัทสองแห่งที่ไม่ใช่บริษัทโคลท์เป็นผู้ผลิตก็ตาม ปืนประเภทนี้ได้ผลิตขึ้นใช้เป็นครั้งแรกก่อนสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และได้ผลิตเพิ่มขึ้นอย่างมากมายสำหรับพวกอเมริกันในตอนสงครามโลกครั้งที่สอง ปืนนี้ได้ประกอบขึ้นมาตามแบบของปืนใหญ่ คือมีสีดำ ด้ามปืนเป็นสีน้ำตาลอยู่ทั้งสองด้านของด้ามปืน ความยาวของปืนทั้งด้ามประมาณ ๘ นิ้ว น้ำหนักที่ยกเต็มที่ประมาณ ๓ ปอนด์ ลำกล้องปืนมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณหนึ่งนิ้ว กระสุนยาวประมาณหนึ่งนิ้วใส่ลงไปในแม็กกาซีนโดยใช้วิธีเลื่อนเข้าไปทางด้ามปืนจากข้างใต้ ตอนยิงจะมีแสงและมีควันปืนพลุ่งออกมาก่อนเขม่าดินปืน กระสุนปืนจะพุ่งไปสู่เป้าหมาย และกระสุนลูกต่อไปจะเลื่อนเข้ามาแทนที่พร้อมที่จะยิงได้ทันที

ปืนเป็นอาวุธที่น่ากลัว ซึ่งมักจะใช้ยิงไปที่ศีรษะคน จึงต้องมีการแนะวิธีเหนี่ยวไกปืน เสียงปืนดังก้องจนเกือบจะทำให้หูของคนที่อยู่ในห้องที่มีการยิงเกิดขึ้นหนวก และเมื่อผู้เขียนได้ทดลองยิงเป็นครั้งแรก แรงกระแทกของปืนทำให้ผู้เขียนต้องสะบัดแขนไปในอากาศ แรงกระแทกของปืนสามารถเลื่อนของหนัก ๗ ปอนด์ไปได้ในระยะทางประมาณ ๒ ฟุต ในขณะที่ลูกปืนแล่นออกมาในระยะใกล้ ความสั่นสะเทือนของเสียงจะวัดได้ ๘๔๐ ฟุต ต่อวินาที ความจริงที่พิสูจน์ได้นี้เป็นเรื่องสำคัญ แต่ลักษณะของปืน .๔๕ ที่

กล่าวถึง ณ ที่นี้ เป็นแผ่นสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ อยู่ที่ขอบข้างหลังของด้ามปืน มันเป็นเครื่องห้ามไกปืนและจะต้องเหนี่ยวไกปืนในทันทีที่ใช้ยิง ความกดของความไม่สะดวกทำให้มือสั่นเนื่องมาจากต้องเหนี่ยวไกปืนและกดเครื่องห้ามไกปืนซึ่งอยู่คนละที่กันในเวลาเดียวกัน ถ้าในหลวงอานันท์ ฯ ทรงเอนพระองค์บนพระที่โดยพระหัตถ์ทรงพระแสงปืนอยู่ตรงพระพักตร์ ซึ่งอาจจะกำลังทอดพระเนตรอยู่หรือทรงเล่นมันอยู่และพระแสงปืนลื่นหลุดลงมา ทำให้พระองค์ทรงกำแน่นเข้า และแล้วเหตุการณ์โชคร้ายที่ไม่น่าจะเกิดขึ้นอย่างยิ่งก็ได้เกิดขึ้น โดยที่พระองค์ได้ทรงเหนี่ยวไกปืนและทรงกดที่แตะเครื่องห้ามไกปืน แต่ขณะนั้นพระองค์ก็จะยังไม่ทรงถูกปลงพระชนม์ถ้าเหตุการณ์บังเอิญที่ประจวบเหมาะมาพบกันอย่างไม่น่าเชื่อนี้ไม่เกิดขึ้นโดยที่ลำกล้องปืนก็เกิดอยู่ในจุดที่ตรงกับจุดตายพอดี ถึงแม้ว่าทฤษฎีอุบัติเหตุจะไม่เกี่ยวเนื่องกับการที่ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงชำนาญและทรงระมัดระวังในการใช้พระแสงปืนก็ตาม แต่ทฤษฎีนี้ก็ใช้ในการต่อสู้ข้อโต้แย้งได้ในกรณีที่ไม่มีเหตุผลอย่างอื่น

การที่คณะกรรมการสอบสวนไม่ยอมรับทฤษฎีดังกล่าวได้ทำให้นายปรีดีเกิดความอึดอัดใจไม่น้อยเพราะตำรวจได้มีแนวโน้มที่จะรวบรวมพยานหลักฐานมาสนับสนุนว่าเป็นอุบัติเหตุ ผลที่เกิดขึ้น

คือแทนที่ประชาชนผู้เดือดดาลจะสงบเงียบลงกลับทำให้เกิดมีฝ่ายตรงข้ามมากขึ้น รัฐบาลในขณะนั้นไม่มีทางเลือกอย่างอื่นนอกจากทำตามที่คณะกรรมการได้เสนอแนะไว้โดยชัดแจ้ง โดยได้มีคำสั่งให้ตำรวจสอบสวนต่อไปอีก (ถึงแม้ว่าขณะนั้นจะเพิ่งเป็นวันที่ ๗ ธันวาคมเท่านั้น) ตำรวจได้ดำเนินการตามหลักปฏิบัติของตนโดยได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเป็นการภายในโดยอยู่ภายใต้การควบคุมของนายตำรวจชั้นผู้ใหญ่ผู้หนึ่ง แต่คณะกรรมการชุดนี้ก็ทำงานได้ไม่เกิน ๗ เดือนเท่านั้น และก็จะต้องประชุมปรึกษากันและสอบสวนกันต่อไปอีก และเมื่อดำเนินงานไปถึงเดือนที่สิบหกก็ไม่มีอะไรคืบหน้าไปอีก และในเดือนนี้เองก็ได้มีเหตุการณ์ของเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๐ เกิดขึ้น ซึ่งทำให้การดำเนินงานของคณะกรรมการต้องหยุดชะงักลง

นายปรีดีมีความหวังว่าการที่เขาลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและถอนตัวออกจากสายตาประชาชนจะทำให้พายุแห่งความสงสัยต่าง ๆ สงบลง แต่รายงานของคณะกรรมการ ฯ ก็ไม่สามารถที่จะช่วยอะไรได้นัก นอกจากนี้ การที่คณะกรรมการสอบสวนของกรมตำรวจทำงานล่าช้าก็ไม่ได้ช่วยอะไรได้ ทั้งยังมีปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวบุคคลบางคนซึ่งไม่สามารถตอบได้

ปัญหาส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับเรือเอกวัชรชัย เขาถูกปลดออกจากตำแหน่งราชองครักษ์ของในหลวงอานันท์ ฯ แต่ในไม่ช้าเขาก็ได้เป็นเลขานุการของนายปรีดี และต่อมาได้เป็นเลขานุการของหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์นายกรัฐมนตรีคนใหม่ การให้ตำแหน่งแก่ผู้นี้ดูเป็นเรื่องที่น่าแปลกยิ่งขึ้น ในเมื่อหนังสือพิมพ์ซึ่งไม่ถูกเซ็นเซอร์เนื่องจากได้ยกเลิกการเซ็นเซอร์ภายหลังการเลือกตั้งได้ออกข่าวเป็นนัยๆ ว่าเขาเป็นผู้ลอบปลงพระชนม์ในหลวงอานันท์ฯ ด้วยมือของเขาเอง อดีตราชเลขานุการเฉลียวก็เช่นกัน ก็เป็นผู้ที่ประชาชนกล่าวขวัญถึงเขาได้รับตำแหน่งภายหลังที่ได้กราบถวายบังคมลาจากข้าราชการในพระองค์ โดยนายปรีดีได้ตั้งเขาเป็นสมาชิกพฤฒสภา ทำไมนายปรีดีจึงปูนบำเหน็จแก่บุคคลทั้งสองนี้ ทั้ง ๆ ที่มีข่าวลือกระฉ่อนไปทั่วว่า สองคนนี้มีส่วนพัวพันกับการปลงพระชนม์ในหลวงอานันท์ ฯ ทำไมรัฐบาลของพรรคพวกนายปรีดีจึงปล่อยให้มหาดเล็กห้องพระบรรทมทั้งสองคนมีอิสรภาพ ทั้ง ๆ ที่มีข่าวลือว่าเขาทั้งสองเกี่ยวกับอาชญากรรมครั้งนี้ด้วย ยิ่งไปกว่านั้นทำไมจึงไม่มีใครถูกจับกุมเลย

ความไม่สงบจึงได้มีอยู่ต่อไปโดยเฉพาะในสภา ซึ่งทำให้รัฐบาลของหลวงธำรง ฯ ซึ่งต้องต่อสู้กับปัญหาทางเศรษฐกิจหลัง

สงครามต้องยุ่งยากยิ่งขึ้น รัฐบาลต้องประสบปัญหาในเรื่องการลักลอบเอาข้าวออกนอกประเทศซึ่งเป็นงานที่ทำให้ได้กำไรดีมาก ทั้งนี้เป็นผลมาจากการขาดแคลนสินค้าบริโภคทุกชนิด การคอรัปชั่นได้กระจายไปถึงสมาชิกสภาผู้แทนบางคน ซึ่งเป็นการสนับสนุนความเชื่อของคนไทยโดยทั่วไปที่ว่าคนที่เข้าไปเล่นการเมืองมีโอกาสหาเงิน กฎหมายที่ออกมาเพื่อลงโทษไม่มีผลต่อกลิ่นอันหอมหวานของการคอรัปชั่นซึ่งเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในปี ๒๔๙๐ อย่างไรก็ดีระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาก็ยังคงดำเนินอยู่ต่อไป ถ้าให้เวลาสักหน่อยก็คงจะเข้มแข็งขึ้น แต่ก็เป็นปัญหาว่าจะมีเวลาให้หรือ

กองทหารอังกฤษทั้งหมดได้ออกไปจากประเทศไทยเมื่อปลายปี ๒๔๘๙ กองทัพบกไทยจึงเป็นอิสระอีกครั้งหนึ่งที่จะเริ่มต้นเล่นการเมืองใหม่ แต่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้ห้ามทหารไม่ให้เล่นการเมือง อย่างไรก็ดี การห้ามดังกล่าวไม่ได้รวมถึงทหารนอกประจำการ และทันทีนั้น นายทหารคนหนึ่งก็ก้าวออกมาจากร่มเงานั้น นั่นคือ ในเดือนมีนาคม ๒๔๙๐ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้กลับเข้ามาต่อสู้ชีวิตทางการเมืองอีกครั้งหนึ่งโดยตั้งพรรคการเมืองพรรคใหม่ขึ้น มีชื่อว่า พรรคธรรมาธิปัตย์ พวกที่ยังอาลัยอาวรณ์ทหารและพวกฝ่ายขวาที่รุนแรงบางคนได้สนับสนุนเขา แต่กับ

พรรคประชาธิปัตย์เขาได้ให้ปฏิญญาณว่าจะยึดมั่นในหลักประชาธิปไตยอย่างภักดีเท่า ๆ กับพรรคพวกของนายปรีดี การกลับไปสู่ระบอบฟาสซิสม์และการกลับมามีอำนาจของจอมพล ป. อีกครั้งหนึ่งเป็นสิ่งที่ยากจะคิดได้ว่าจะเป็นระบอบการเมืองที่เหมาะสม

ดังนั้น ถึงแม้ว่าประชาชนจะมีความหวาดระแวงในตัวนายปรีดีก็ตาม แต่เขาก็ยังคงมีอำนาจมั่นคงอยู่ แม้ว่าเขาจะอยู่นอกวงการ มีแต่การให้คำปรึกษา คำเตือน และให้กำลังใจแก่รัฐบาล ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส เขายังคงพักอยู่ที่บ้านพักของทางราชการซึ่งอยู่ริมแม่น้ำใกล้ ๆ กับมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง และใกล้กับพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นบ้านพักที่สะดวกสบายมาก มีสนามหญ้าเป็นหย่อม ๆ ล้อมรอบด้วยกำแพงสูงมีประตูไม้ที่แข็งแรงสองบาน ที่สนามมีต้นไม้ใหญ่ ๒–๓ ต้น และดอกไม้อยู่ตามแนวกำแพงเตี้ย ๆ ด้านริมแม่น้ำ ในบริเวณนั้นมีบ้านสองหลัง เขาใช้บ้านไม้หลังเก่าไว้เป็นที่รับรองแขก ส่วนบ้านหลังใหม่ซึ่งอยู่เคียงกันใช้เป็นที่พักของเขา บ้านหลังนี้สร้างจากคอนกรีตบล็อก เป็นผลงานของสถาปนิกที่ถูกคุมขังเมื่อปี ๒๔๖๓ ห้องหนังสือชั้นบนมีหิ้งวางหนังสือ ซึ่งผู้เขียนพบว่าได้มีประตูลับซ่อนอยู่ สิ่งนี้คือ

สัญญลักษณ์ที่เหลืออยู่ของขบวนการเสรีไทยของเขา เป็นที่ที่เขาใช้ซ่อนเครื่องรับวิทยุตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดของขบวนการ

เหตุการณ์ที่เต็มไปด้วยอันตรายนั้น ปัจจุบันนี้ดูเหมือนจะได้ผ่านมาแล้วนานแสนนาน ประชาธิปไตยในความปกป้องของเขาก็ได้ก้าวหน้าไปด้วยดี ถึงแม้จะไม่คงเส้นคงวา และถ้าเรื่องเศร้าในการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ จะถูกลืมเสียได้ เขาก็จะมีความสุขมาก ตามความเป็นจริงแล้วถ้าท่านเห็นเขาที่บ้านท่านก็ยากที่จะเชื่อว่าเขาเป็นฆาตกร ท่านจะพบคนที่เอาจริงเอาจัง หัวเราะง่าย และมีความอดทนในการอธิบายเรื่องต่าง ๆ แก่สานุศิษย์ หรือไม่ก็จะพบเขาพูดคุยอย่างมีชีวิตจิตใจกับครอบครัวของเขา หรือไม่เขาก็ทำขนมแพนเค้กให้เพื่อน ๆ รับประทาน หรือเล่นหมากรุกกับคนใกล้ชิด ถ้าเขาเป็นคนทะเยอทะยาน ความทะเยอทะยานของเขาก็คงไม่ใช่ในเรื่องการหากำไรทางวัตถุ เขาเป็นคนที่ระมัดระวังในการใช้จ่าย เขาได้สอบถามคนที่เคยไปอยู่อังกฤษมาแล้วอย่างละเอียดว่า วงเงินค่าใช้จ่ายที่แน่นอนในการศึกษาที่ประเทศอังกฤษควรเป็นเท่าใด เพราะเขาตั้งใจจะเก็บเงินจากเงินเดือนของเขา เพื่อส่งลูก ๆ ไปเรียนที่นั่น เขาไม่เคยนึกถึงการใช้จ่ายเงินหลวงเลย

คืนวันหนึ่งซึ่งเป็นคืนวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ *พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์* นายกรัฐมนตรีได้มาหาเขาที่บ้านพร้อมกับผู้บัญชาการทหารบกและอธิบดีกรมตำรวจ เขาได้เชิญคนทั้งสองมาพบเนื่องจากได้ทราบข่าวลือว่ามีนายทหารกลุ่มหนึ่งในกองทัพบกได้วางแผนทำรัฐประหาร เขาต้องการได้รับคำยืนยันว่าใครมีการเตรียมการที่จำเป็นเพื่อรับสถานการณ์แล้ว ข่าวลือได้แพร่ไปอย่างรวดเร็ว เหมือนการออกรวงของข้าวในประเทศไทย และการเตรียมป้องกันทั้งหมดก็ได้เตรียมไว้พร้อมแล้ว แขกที่มาเยือนได้ให้ความมั่นใจแก่เขาว่าไม่มีอะไรน่าวิตกแล้วก็จากไป นายกรัฐมนตรีได้จากไปอย่างรีบร้อน เขาได้ไปงานการกุศลแห่งหนึ่งซ้ำไป งานนี้เต็มไปด้วยความครึกครื้นท่ามกลางเสียงเพลงและระยิบระยับไปด้วยแสงเพชรพลอยที่ประดับประดาเสื้อผ้าของผู้ไปงาน ทำให้ผู้ไปงานลืมข่าวลือต่าง ๆ เสียสิ้น แต่ที่บ้านนายปรีดี เสียงโทรศัพท์ที่ดังขึ้นในศตวรรษที่ ๒๕ นี้ เป็นเสียงโทรศัพท์ที่ต้องการพูดกับนายปรีดี ◎

บทที่ ๑๐

อากาศในตอนกลางคืนที่ครอบคลุมกรุงเทพ ฯ ในคืนนั้น ได้มีการผันแปรเป็นพิเศษอย่างที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ อากาศที่ร้อนระอุในตอนกลางวันได้คลายลง เสียงดังอึกทึกในตอนกลางวันได้เบาลงจนเกือบเป็นเสียงกระซิบ ท้องฟ้าเต็มไปด้วยดวงดาวระยิบระยับซึ่งทอแสงมาส่องต้องน้ำในลำคลองเป็นประกาย และท่ามกลางสวนดอกไม้ซึ่งมีกลิ่นหอมตลบ ได้มีชายคนหนึ่งนั่งทอดอารมณ์อย่างมีความสุขถึงแม้จะถูกยุงกัดก็ตาม ราวกับนั่งเคียงคู่อยู่กับคนรักหรือนั่งอยู่กับพระเจ้า เขาผู้นั้นคือนายปรีดี เขาชอบมานั่งพักผ่อนที่ศาลาริมเขื่อนเตี้ย ๆ มองออกไปมีเรือพ่วง ซึ่งครอบครัวชาวเรือได้อาศัยบรรทุกสินค้าทำจากบ้านของเขาในชนบทเข้ามาขายในเมืองผ่านไปมา บนฝั่งตรงข้ามไกลออกไปประมาณ ๖๐๐ หลา ซึ่งมีแสงไฟริบหรี่เหมือนแสงวาบจากบุหรี่โกลวัลที่เขาสูบอยู่ เป็นสวนผลไม้ที่สำคัญในฝั่งธน ฯ บางครั้งบางคราวก็มีเรือจ้างซึ่งมีคนยืนแจวแล่นผ่านไปมา

เสียงโทรศัพท์ภายในบ้านยังดังอยู่ มีใครคนหนึ่งต้องการพูดเรื่องด่วนกับนายปรีดี เขาจึงต้องละจากความสงบสุขของคืนนั้นไปอย่างอ้อยอิ่ง แต่แล้วความรู้สึกและจิตใจของเขาก็ถูกกระตุ้นให้พร้อมที่จะเตรียมรับเหตุการณ์ คนของเขาได้บอกข่าวร้ายให้ทราบว่าขณะนี้ได้เกิดรัฐประหารขึ้นแล้ว กองทัพบกได้เข้าควบคุมสถานที่ต่าง ๆ ไว้ทุกแห่ง และกำลังจะตรงมาฆ่าหรือจับเขา และเขาจะต้องรีบหนีเพื่อป้องกันชีวิตของเขาในทันที

คำเตือนนี้ดูเหมือนจะสายเกินไป รถถังได้แล่นมาตามถนนเสียงปืนดังกึกก้อง เสียงแตกของประตูไม้แสดงว่าประตูบ้านถูกพังทหารพรูกันเข้ามาค้นหาเขาทั่วทั้งสนาม ทั่วทุกห้องของบ้านทั้งสองหลัง

แต่พวกนั้นก็หาเขาไม่พบ เพราะเขาได้กระโดดจากเขื่อนริมน้ำลงเรือสำปั้นลำหนึ่ง และหายไปกับความมืดของฝั่งน้ำอีกด้านหนึ่ง

การค้นหาตัวเขาได้ดำเนินต่อไปตลอดคืน ในขณะที่กองทัพบกได้เข้ายึดสถานที่ราชการทุกแห่ง ตั้งด่านตรวจค้นทุกถนน และจับข้าราชการคนสำคัญตลอดจนรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลชุดนั้น เช้าวันรุ่งขึ้น ทหารได้แบกจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นบ่าเข้าไปใน

กระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นที่ที่เขาได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการทหารบก เขาปฏิเสธว่าไม่ได้เป็นผู้วางแผนทำรัฐประหารในครั้งนี้ หัวหน้าคณะรัฐประหารคนสำคัญ ๆ คือ ผู้บัญชาการทหารอากาศ ผู้บัญชาการกองพลที่ ๑ ซึ่งตั้งอยู่กรุงเทพ ฯ และนายพลทหารบกคนหนึ่งกับบุตรเขยของเขาซึ่งเป็นข้าราชการตำรวจชั้นผู้ใหญ่ เราจำเป็นจะต้องเอ่ยชื่อของบุคคลที่กล่าวถึงท้ายสุด ผู้ซึ่งตลอดระยะเวลาที่เขามีอำนาจ มือของเขาเปื้อนไปด้วยเลือด เขาคือ *นายพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์* แต่ไม่ว่าจอมพล ป. จะรู้เห็นกับแผนการนี้หรือไม่ก็ตาม เขาก็ได้กลับมามีอำนาจอีกครั้งหนึ่ง

พวกที่ทำการรัฐประหารครั้งนี้ได้ประกาศว่า จุดมุ่งหมายของการทำรัฐประหารครั้งนี้ก็เพื่อต้องการคลี่คลายความมืดมนของกรณีสวรรคต จอมพล ป. ได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นถวายต่อกรมขุนชัยนาท ฯ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยยกเลิกบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญของนายปรีดีที่ให้เสรีภาพแก่ประชาชน กรมขุนชัยนาทฯ ทรงลงพระนามในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ อย่างไรก็ดี ประเทศมหาอำนาจตะวันตกก็ยังคงปฏิเสธที่จะรับรองคณะทหารผู้ปกครองประเทศของจอมพล ป. จอมพล ป. จึงใช้กลวิธีอันแยบยลโดยเชิญผู้นำคนสำคัญของพรรคประชาธิปัตย์ คือ นายควง จอมตลกหลวง

และ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช มาพบ และเสนอให้คนทั้งสองจัดตั้งรัฐบาล เป็นที่ประจักษ์ชัดว่ารัฐบาลนี้จะคงอยู่ได้โดยอาศัยบารมีและการปกป้องของจอมพล ป.

โดยที่ผู้นำทางการเมืองทั้งสองนี้มีประวัติที่ดีเด่นในการขัดขวางการขายชาติให้ญี่ปุ่นของจอมพล ป. คนเดียวกันนี้ ดังนั้น การที่พวกเขายอมรับข้อเสนอของจอมพล ป. หลังจากที่มีการล้มล้างรัฐบาลซึ่งได้รับเลือกตั้งเข้ามาโดยชอบด้วยกฎหมายอย่างรุนแรงและภายหลังการใช้อำนาจโดยพลการ ฉีกรัฐธรรมนูญฉบับเสรีนิยมซึ่งพวกเขานั่นเองเป็นผู้ช่วยร่างขึ้นมา เป็นสิ่งที่ต้องคิดอย่างหนักถึงแม้นายควงเองซึ่งเป็นคนที่สร้างอารมณ์ขันได้เก่งก็ตาม หลังจากที่มีการโต้เถียงกันภายในอย่างหนัก พวกเขาก็ยอมรับข้อเสนอนั้นเพราะเขาเชื่อว่าการกระทำเช่นนั้นจะเป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง และไม่น่าสงสัยเลยว่า การตัดสินใจของพวกเขาได้สะท้อนให้เห็นถึงความหวังที่จะกอบกู้ประชาธิปไตยให้ฟื้นคืนมาอีก ดังนั้น นายควงจึงได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง

แต่นายปรีดีถูกจับหรือไม่ เขายังคงหนีรอดไปได้ หลวงธำรง ฯ นายกรัฐมนตรีของเขาก็เช่นเดียวกัน เขาได้ทราบข่าวการรัฐประหารที่งานการกุศล และทันทีนั้นก็รีบหนีไปทางประตูหลังอย่างรวดเร็ว

ก่อนหน้าพวกทหารจะมาถึงประตูด้านหน้า นายกรัฐมนตรีผู้ถูกตามล่าได้หายไปในความมืดของซอกซอยที่วกเวียนแยกจากถนนใหญ่ของกรุงเทพ ฯ และหนีพ้นจากด่านตรวจเข้าไปในเขตสถานทูตอังกฤษ เมื่อตอนเช้าตรู่เวลา ๐๖.๓๐ น.

เอกอัครราชทูตอังกฤษในขณะนั้น คือ *เซอร์จอฟฟรี ทอมป์สัน* ผู้มีรูปร่างล่ำสันและมีจมูกงุ้ม เขาเป็นชาวไอริชทางเหนือซึ่งมีรูปร่างแข็งแรง และได้เคยไปเรียนหนังสือที่ดินแดนแห่งเมืองแฟลนเดอร์ส คือประเทศเบลเยี่ยม เขาได้ผ่านงานด้านการทูตในหลายประเทศ เขาเป็นคนฉลาดหลักแหลมและเป็นคนมีอารมณ์ขัน เขาเกิดมาในยุคก่อนที่นักการทูตจะถูกแย่งงานทำโดยการติดต่อระหว่างรัฐบาลต่อรัฐบาลซึ่งรวดเร็วกว่าโดยผ่านนักการทูต และเมื่อเขาเผชิญหน้ากับหลวงธำรง ฯ ผู้เหน็ดเหนื่อยจนอ่อนเพลีย เขาก็เกิดปฏิกิริยาตอบสนองไปในทางที่เห็นแก่มนุษยธรรม และด้วยความดำริของเขาเอง เขาก็เสนอให้ที่พักพิงแก่หลวงธำรง ฯ ซึ่งดูเหมือนว่าผู้นั้นก็ยอมรับเอา แต่ในขณะที่เขาปลีกตัวไปทำธุระอยู่นั้น หลวงธำรง ฯ ก็ทำให้เขาอึดอัดใจ กล่าวคือ หลวงธำรง ฯ ได้โกนหนวดรับประทานอาหารเช้า และแอบหนีไปเงียบ ๆ โดยหมอบอยู่ข้างหลังที่นั่งหน้ารถซึ่งพาเขาหนีออกไปจากเขตสถานทูต

หลวงธำรง ฯ และบุคคลชั้นนำผู้สนับสนุนนายปรีดีซึ่งหลบหนีการถูกจับกุมมาได้ ได้มาพบปรึกษาหารือกัน ณ ที่นัดพบที่เร้นลับแห่งหนึ่งในกรุงเทพ ฯ โดยทุก ๆ คนได้วางปืนที่บรรจุกระสุนเต็มอัตราของเขาไว้บนโต๊ะตรงหน้า บุคคลเหล่านี้ได้ร่วมกันวางแผนยึดอำนาจกลับคืนมาโดยอาศัยกำลังจากทหารเรือ มีข่าวลือทั้งหลายที่ตื่นเต้นเกี่ยวกับนายปรีดีซึ่งเป็นความจริงเรื่องเดียว คือ ข่าวที่ว่านายปรีดีได้หลบไปพักอยู่กับพวกทหารเรือซึ่งไม่พอใจวิธีการใช้อำนาจของพวกทหารบกเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงมีคนไม่กี่คนที่เรียนรู้ว่า สิ่งที่จำเป็นสำหรับระบอบประชาธิปไตย ก็คือ ประชาชนจะต้องไม่เป็นกบฏ และสำหรับนายปรีดีเอง เขาได้ทำตามคำมั่นสัญญาที่ให้ไว้ในระหว่างสงครามอย่างซื่อสัตย์ โดยปลดอาวุธขบวนการเสรีไทยซึ่งสมาชิกในขบวนการนี้ต่างบูชาในตัวเขา จากนั้นมาก็มีแต่กองทัพเรือเท่านั้นที่พอจะหวังได้ว่า จะสามารถต่อต้านการกระทำของทหารบกได้ แต่ถ้าเป็นการทำให้เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นแล้วกองทัพเรือก็ต้องลังเลใจที่จะทำ และนายปรีดีก็มีความคิดเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นเขายังรู้ตัวดีว่า การปรากฏตัวของเขาอาจจะทำให้ความยุ่งยากต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ และผลจากการที่เขายังอยู่จะทำให้ความสงบสุขหมดไป ดังนั้น เขาจึงจากฐานทัพเรือที่สัตหีบและหายตัวไปเพื่อรอคอยเหตุการณ์ที่จะคลี่คลายไป

แต่เหตุการณ์กลับคลี่คลายไปในทางที่เป็นผลร้ายต่อเขา การที่พรรคประชาธิปัตย์ยอมรับข้อเสนอของจอมพล ป. ได้ทำลายโอกาสที่จะรวมกันทางการเมือง หลวงธำรง ฯ อดีตนายกรัฐมนตรีผู้ลี้ภัยซึ่งได้ออกจากกรุงเทพฯ ไปทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ไม่สามารถที่จะรวบรวมกำลังผู้สนับสนุนได้เนื่องจากขาดหน่วยที่จะยึดพื้นที่ รัฐบาลอังกฤษและอเมริกัน ได้ขอร้องทหารเรือว่าอย่าเพิ่งรีบทำให้เกิดสงครามกลางเมืองก่อนถึงเวลาอันจำเป็น และบรรดาผู้นำของคณะรัฐประหารได้แจกจ่ายเงินอย่างไม่อั้น นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการอันแยบยล คือถ้าไม่จับก็เลื่อนตำแหน่งให้ ในที่สุดพวกคณะรัฐประหารซึ่งอ้างว่าได้รับการสนับสนุนจากกำลังทหารก็สามารถควบคุมสถานการณ์ของประเทศไว้ได้

พวกคณะทหารได้ใช้ความพยายามหลายต่อหลายครั้งที่จะตามจับนายปรีดี เพื่อที่จะสนับสนุนเหตุผลในการทำการรัฐประหารครั้งนี้ พวกเขาได้ระบุว่านายปรีดีเป็นหัวหน้าวางแผนการร้ายในการปลงพระชนม์ในหลวงอานันท์ ฯ และเขาจะต้องถูกนำตัวมาฟ้องศาลร่วมกับเรือเอกวัชรชัย ซึ่งเป็นเครื่องมือของเขาในการลอบปลงพระชนม์ ในขณะนั้น เรือเอกวัชรชัยก็หายตัวไปด้วย เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความตั้งใจที่จะจัดการเรื่องกรณีสวรรคตอย่างเอาจริง

เอาจัง คณะรัฐประหารจึงได้จับกุมคุมขังคนสามคน* คนเหล่านี้ถูกล่ามด้วยตรวนอันหนักเพื่อป้องกันมิให้มีคนมาแย่งตัวไปหรือหลบหนีไป คนทั้งสามซึ่งถูกกล่าวหาว่าร่วมวางแผนกับนายปรีดี คือ นายชิตและนายบุศย์ มหาดเล็กห้องพระบรรทม และนายเฉลียว อดีตราชเลขานุการ

คนทั้งสามต้องถูกนำตัวมายืนอยู่กลางเวทีของการแสดงแห่งชาติอันผิดปกติวิสัยนับเป็นปี ๆ แต่ในขณะนั้น ความสนใจของทุกคนมุ่งไปที่การค้นหานายปรีดีและเรือเอกวัชรชัย ข่าวลือต่าง ๆ ที่พรั่งพรูออกมาในตอนนั้น ล้วนแต่รายงานข่าวเกี่ยวกับนายปรีดีทั้งสิ้น และกล่าวว่าเป็นข่าวที่แน่นอนว่าเขาอยู่ในที่ต่าง ๆ พร้อม ๆ กัน อย่างไรก็ตาม ข่าวลือนี้ก็ไม่เป็นความจริงแม้สักเรื่องเดียว

ต่อไปนี้ผู้เขียนจะได้เล่าเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารเรืออังกฤษขณะนั้น คือ *นาวาเอก สแตรทฟอร์ด เฮอร์คิวลิส เดนนิส* อายุเกือบ ๕๐ ปี เขาเป็นบุตรของคนผสมพันธุ์ม้าชาวไอริช เขาเคยขี่ม้าแข่งระดับชาติครั้งยิ่งใหญ่

*มีคนอื่น ๆ อีก ๒ คน คือข้าราชการผู้ใหญ่ในสำนักพระราชวัง และภรรยาของเรือเอกวัชรชัยได้ถูกจับ แต่ได้ถูกปล่อยตัวไปหลังจากที่ได้ทำการสอบสวนปากคำอันยาวนาน

รวม ๕ ครั้ง เขาเคยศึกษาที่เซนต์จอห์น มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เขาเป็นคนผมสีน้ำตาล รูปร่างแข็งแรงค่อนข้างเตี้ย ใบหน้าผอม มีแววฉลาด ค่อนข้างขรึมแต่มีแววแสดงว่าเขาเป็นคนที่มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๑ เขาได้รับราชการทหารอยู่ที่แหลมจัทแลนด์ และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง เขาได้รับราชการอยู่ที่ที่มีการรบดุเดือด คือ ที่นาร์วิค ดันเคอร์ค ดีฟพ์ ซิซิลี ซาเลอร์โน นอร์มังดี เขาเคยเป็นตัวแทนเข้าไปปฏิบัติการในประเทศในขณะที่ถูกยึดครอง และเขาได้ปฏิบัติการในหน่วยจู่โจมจุดแรกก่อนที่จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองหัวหน้ากองบัญชาการร่วมกันของพันธมิตรในเอเซียอาคเณย์ (SEAC) ณ กรุงเดลฮี ตอนที่ญี่ปุ่นยอมจำนน ในตอนนั้นเขาได้รับเหรียญปฏิบัติงานดีเด่น (DSC) ๓ เหรียญ เหรียญกล้าหาญจากโปแลนด์ (Polish Cross of Volour) ๑ เหรียญ กับได้รับประกาศนียบัตรชมเชยการปฏิบัติงาน ๕ แผ่น เขาได้มาถึงกรุงเทพ ฯ พร้อมกับทหารกูรข่า ๖ คน เพื่อมาช่วยปลดอาวุธทหารญี่ปุ่น และมาช่วยปรับปรุงกิจการทหารเรือของประเทศสยาม และเขาได้พบกับนายปรีดีในโอกาสนั้นเอง

เรื่องต่าง ๆ ในอดีตของเขามีมาก

เมื่อเวลา ๖.๐๐ น. ของวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ ในขณะที่นาวาเอกเดนนิสกำลังหลับอยู่ที่บ้านของเขาซึ่งอยู่ใกล้กับสถานทูตอังกฤษ เขาได้ตื่นขึ้นเพราะมีคนมาปลุก ที่ประตูบ้านของเขาได้มีนายทหารเรือคนหนึ่งยืนอยู่ ชายคนนี้ได้บอกแก่เขาว่า "*รู้ธมาหาคุณ*" เดนนิสรีบเชิญให้เขาเข้ามาข้างในทันที รถที่จอดอยู่ข้างนอกได้บรรทุกพวกผู้ชายในเครื่องแบบทหารเรืออีก ๕ คน คนเหล่านี้มีปืนกลแบบทอมป์สัน ๒ กระบอก ลูกระเบิด ๖ ลูก และมีอาวุธอย่างอื่นอีกนอกเหนือจากปืนพกซึ่งอยู่ในซองปืนทุกคนสะพายมา ในคณะที่มาหาเขานั้น นาวาเอกเดนนิสจำเรือเอกวัชรชัยได้ แต่เขาจำคนที่สวมหมวกแก๊ป สวมแว่นตาหนา มีหนวดและแก้มตอบไม่ได้ จนกระทั่งนายปรีดีได้พิสูจน์ให้เขาเชื่อ การปลอมตัวของเขากระทำโดยการนำฟันปลอมออกจากปากใส่กระเป๋าเก็บไว้

เขาได้ขับรถจากที่ซ่อนตัวครั้งสุดท้ายของเขาไปตามถนนสายต่าง ๆ ร่วม ๒๐๐ ไมล์ และไปถึงบ้านนาวาเอกเดนนิสก่อนพระอาทิตย์ขึ้น ด้วยความเครียดและอ่อนเพลียเขายอมดื่มวิสกี้โซดาเป็นครั้งแรก เขามีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะเดินทางออกนอกประเทศ สัญชาตญาณได้เตือนเขาว่า เขาจะได้มีโอกาสพิสูจน์ความ

เข้าใจผิด หากในกาลข้างหน้าจะมีเหตุการณ์บางอย่างเกิดขึ้น ถ้าเขาไม่ถูกเก็บเสียก่อน ในตอนนี้เขาได้ขอร้องอย่างตรง ๆ ให้นาวาเอกเดนนิสช่วยเหลือเขา เดนนิสได้พาเขากับพรรคพวกไปพักที่ห้องชั้นบน และได้กระพริบตากับรูปปั้นพระนางวิคตอเรียเป็นการแสดงความเคารพแบบชาวไอริชที่ดี

เซอร์จอฟฟรี ทอมป์สัน กำลังจะรับประทานอาหารเช้าในขณะที่คนรับใช้ชาวจีนเข้ามาบอกว่า นาวาเอกเดนนิสต้องการพบท่านด่วน เซอร์จอฟฟรี เชิญทูตทหารเข้ามาพบทันที และพอฟังเรื่องที่เขาเล่าจบลง ก็รีบปรึกษากับ *เอดวิน สแตนตัน* เอกอัครราชทูตอเมริกัน ได้มีการพิจารณากันว่า การถือปฏิบัติตามหลักปฏิบัติทางการทูตอันดีงามนั้นจะต้องมาทีหลังความจำเป็นที่จะช่วยสหายร่วมสงคราม ซึ่งทั้งคนอเมริกันและคนอังกฤษต่างยกย่องและไม่เชื่อว่าเขามีความผิดในกรณีปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ *การ์ดาส* ผู้ช่วยทูตทหารเรืออเมริกัน ซึ่งมีชื่อสมมุติว่า "*สก๊อทช์*" และ*นายวิลเลียม อาดัม* ผู้จัดการบริษัท เชลล์ ประจำประเทศไทย ซึ่งเคยทำทางรถไฟอยู่ที่ประเทศพม่าในฐานะเป็นเชลยศึก และไม่ชอบจอมพล ป. เลย ก็ได้รับเชิญให้มาพบด้วย นายอาดัมได้สอบถามไปที่ต่าง ๆ และได้ทราบโดยบังเอิญว่า เรือบรรทุกน้ำมันของ

เชลล์ที่จะไปสิงคโปร์ได้จอดรอน้ำขึ้นอยู่ที่ปากน้ำเพื่อที่จะข้ามสันดอนที่ปากอ่าวไทย ดังนั้น ทุกคนจึงช่วยกันวางแผนอย่างรีบด่วน และนาวาเอกเดนนิสได้ถ่ายทอดให้นายปรีดีทราบอีกครั้งหนึ่ง

เกือบจะทันทีที่เขาดำเนินการเสร็จ เจ้านายพระองค์หนึ่งซึ่งชอบพอกับคณะทหารของจอมพล ป. ก็มาเรียกเขาที่ประตูหน้าพระองค์รับสั่งกับเขาว่า มีข่าวลือหลายกระแสว่านายปรีดีอยู่ในกรุงเทพ ฯ และกำลังพยายามจะหนีไปทางน้ำ และรับสั่งถามนาวาเอกเดนนิสว่า เขารู้เรื่องหรือไม่ นาวาเอกเดนนิสกราบทูลยืนยันทันทีว่าข่าวลือนั้นจริง และทูลเสริมด้วยว่านายปรีดีได้หนีไปทางแม่น้ำทางเหนือของกรุงเทพ ฯ เพื่อกลับไปบ้านเกิดของเขาที่อยุธยา เมื่อเจ้านายองค์นี้เสด็จกลับไปพร้อมกับร่องรอยของนายปรีดีอันไม่ถูกต้อง เวลาแห่งความทรมานด้วยประสาทเครียดก็ได้เริ่มขึ้นตั้งแต่เวลาบ่ายโมง

เวลานั้นนาวาเอกเดนนิสและพวกลี้ภัยก็ได้เตรียมตัวไปที่ท่าเรือซึ่งอยู่นอกเมืองทางด้านใต้ นาวาเอกเดนนิสขับรถจี๊ปไปข้างหน้า พวกลี้ภัยนั่งในรถเก๋งตามมาข้างหลังเหมือนกับเป็นรถในขบวน พวกเขาได้ทิ้งอาวุธส่วนใหญ่ไว้ที่บ้านนาวาเอกเดนนิส ด้วยเกรงว่าเจ้าหน้าที่ด่านตรวจอาจจะพบและเกิดความสงสัยได้ และก็

เป็นจริง รถของพวกเขาถูกเรียกให้หยุดหน้าสิ่งกีดขวางที่กั้นทางที่ด่านตรวจ แต่เหตุการณ์อันน่าหวาดเสียวนี้ก็ผ่านพ้นไปเมื่อเจ้าหน้าที่ที่ตรวจเห็นนายทหารฝรั่งและนายทหารเรือไทย เพราะพวกเขาได้รับคำสั่งให้พยายามหลีกเลี่ยงการต่อสู้กับพวกทหารเรือ เมื่อพวกทหารทำความเคารพและเปิดทางให้ แผนการที่วางไว้ได้เป็นไปตามเวลาที่กำหนดคือเวลาบ่ายโมงครึ่ง รถของพวกเขาก็เข้าไปใกล้กับเรือลำหนึ่งที่ท่าเรือคลองเตย

เรือลำนี้เป็นของ "*สกีทส์*" การ์ดาส ซึ่งเคยเป็นเรือล่าเรือดำน้ำมาก่อน มีใบพัดแฝดซึ่งสร้างขึ้นมาเพื่อล่าเรือดำน้ำโดยเฉพาะเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายที่เกิดจากการทรยศ การ์ดาสได้อนุญาตให้ลูกเรือที่เป็นคนไทยหยุดพักผ่อน ๑ วัน โดยให้ภรรยาและน้องสาวคนสวยผมสีบรอนด์วัย ๑๙ ปีของเขาเป็นลูกเรือแทน การพานายปรีดีกับพวกหนีไปต่างประเทศครั้งนี้เขาได้ชักธงอเมริกันซึ่งเป็นแถบและดาว เรือได้แล่นผ่านขั้นที่ ๑ ของการเดินทางที่เต็มไปด้วยอันตรายไปได้ เรือได้แล่นไป ๒๐ ไมล์เศษภายใต้การคุ้มครองอย่างดี และพ้นจากการตรวจตราในแม่น้ำออกไปสู่ทะเล

ในทันทีที่นาวาเอกเคนนิสกลับมาถึงบ้าน เขาก็ได้รับโทรศัพท์จากทูตทหารอเมริกัน ผู้ซึ่งมีความกังวลในการปฏิบัติของพวก

ทหารไทยซึ่งอยู่รอบ ๆ สถานทูตอเมริกัน เขาไม่มีอาวุธที่จะป้องกันตัว ถ้าสถานการณ์จะเลวลงไปกว่านี้ เขาจึงขอความช่วยเหลือจากนาวาเอกเดนนิส เดนนิสจึงได้เอาอาวุธที่นายปรีดีและพวกทิ้งเอาไว้ใส่ลงไปในถุงเมล์คณะทูต และส่งไปที่สถานทูตอเมริกัน (*แต่เป็นที่น่ายินดีว่าไม่มีความจำเป็นต้องใช้*)

เอกอัครราชทูตทั้ง ๒ นาวาเอกเดนนิสและอาดัม ไม่สามารถจะทำอะไรได้นอกจากรอคอยและภาวนาให้ ตามกำหนดเรือบรรทุกน้ำมันจะต้องถึงปากอ่าวตอน ๔ โมงเย็น และกัปตันเรือได้ตกลงกันไว้ว่าถ้าเขาแล่นเรือพ้นน่านน้ำไทยเมื่อไร เขาจะส่งพวกลี้ภัยขึ้นฝั่งโดยจะไม่มีคำถามใด ๆ ทั้งสิ้น สำหรับคนที่รอคอยอยู่ที่กรุงเทพ ฯ บ่ายวันนั้นรู้สึกว่ายาวนานมาก วิลเลียมอาดัม กำลังรอคอยรายงานวิทยุจากเรือบรรทุกน้ำมัน แต่เวลาก็ผ่านไปด้วยความเงียบ

แต่ในที่สุด เมื่อเวลาประมาณ ๖ โมงเย็น เขาก็ได้รับโทรศัพท์จาก เชอร์จอฟฟรี่ว่า สัญญาณวิทยุจากกัปตันเรือบรรทุกน้ำมัน เอ็ม. วี. รายงานมาว่าหลังจากที่ต้องหยุดพักชั่วคราวเพราะเครื่องยนต์เกิดขัดข้อง บัดนี้เรือได้แล่นต่อไปแล้วอย่างเรียบร้อย ข้อความนี้เป็นรหัสลับที่เตรียมไว้ก่อน ซึ่งมีความหมายว่าการดำเนินการตามแผนได้ประสบผลสำเร็จ ปรีดีหนีไปได้โดยปลอดภัย (ใน

เวลานั้นเจ้าหน้าที่อเมริกันและอังกฤษ ซึ่งเป็นผู้ช่วยเหลือยังไม่ทราบว่าได้มีการแก้ไขอุปสรรคที่เกิดขึ้นได้อย่างไร การแก้ไขอุปสรรคของพวกการ์ดาสในการส่งสินค้าของเขา สะดวกยิ่งกว่าการแก้ไขข้อขัดข้องที่เกิดจากเครื่องยนต์จริง ๆ เสียอีก) และแล้วเขาก็ถึงฝั่ง หลังจากส่งพวกลี้ภัยแล้วเขาก็เดินทางกลับถึงกรุงเทพ ฯ ได้ในเวลา ๑๐ โมงเช้าวันรุ่งขึ้น นี่เป็นการบันทึกเหตุการณ์การเดินทางของคนอังกฤษอเมริกันที่ร่วมมือกันเพื่อให้เรื่องราวตอนนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ความกังวลใจของเอกอัครราชทูตอังกฤษที่ใคร่จะทราบปฏิกิริยาจากคณะรัฐบาลอังกฤษ ในการกระทำที่ผิดมารยาททางการทูตของเขาได้คลายลงเมื่อได้รับหนังสือให้ความเห็นชอบจาก *เออร์-เนสต์ เบวิน* รัฐมนตรีต่างประเทศของอังกฤษในขณะนั้น และในเช้าวันต่อมาหลังจากวันที่พาพวกลี้ภัยหนี ท่านเอกอัครราชทูตก็เขียนหนังสือขึ้นฉบับหนึ่งโดยได้รับความเห็นชอบจากเอกอัครราชทูตอเมริกัน ส่งไปให้นายควงในฐานเป็นนายกรัฐมนตรีที่ยังไม่ได้รับการรับรองเป็นทางการ หนังสือฉบับนั้นได้แจ้งว่า สถานทูตทั้ง ๒ แห่งขอแสดงความรู้สึกว่าไม่สามารถที่จะปฏิเสธคำขอร้องของนายปรีดีที่จะให้พวกเขาช่วยได้ เพราะเห็นแก่ความผูกพันที่มีต่อกันในฐานะเพื่อนร่วมสงครามด้วยกัน ดังนั้นเขาจึงให้ความช่วยเหลือให้

นายปรีดีหนีออกนอกประเทศได้สะดวก นอกจากนั้น การช่วยเหลือของเขายังเป็นการช่วยสร้างความมั่นคงภายในให้แก่ประเทศด้วย การยอมรับอย่างเปิดเผยของสถานทูตทั้ง ๒ ทำให้พวกเจ้าบางพระองค์ทรงพระพิโรธ โดยกล่าวหาว่าคนอังกฤษและคนอเมริกันหักหลัง

ในทำนองเดียวกัน การจากไปของนายปรีดีได้ทำให้ความตึงเครียดทางการเมืองลดลง และประเทศมหาอำนาจตะวันตกก็ได้ยอมรับรองรัฐบาลนายควงหลังจากมีการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนมกราคม ซึ่งการเลือกตั้งครั้งนั้น พรรคพวกของนายปรีดีได้หลบหน้าไปหมด แต่กระนั้นก็ดีพรรคของนายปรีดีก็ยังได้ที่นั่งในสภาถึง ๑๘ ที่นั่ง (*พรรคประชาธิปัตย์ได้ ๕๔ ที่นั่ง พรรคของจอมพล ป. ได้ ๗ ที่นั่ง*) รัฐบาลชุดใหม่ได้ยกเลิกรัฐธรรมนูญของนายปรีดีและได้หันไปใช้ระบบเดิม ซึ่งนายกรัฐมนตรีเป็นผู้คัดเลือกสมาชิกรัฐสภาครึ่งหนึ่ง จอมพล ป. ได้จัดระบบรัฐสภาโดยมีสาระสำคัญในการควบคุมแบบเดียวกับทหาร แต่การที่นายปรีดียังคงมีอำนาจอยู่ยิ่งนานเท่าไร อิทธิพลของเขาที่มีต่อระบอบการปกครองนี้ก็มั่นคงยิ่งขึ้นเท่านั้น

การที่จะล้มล้างอิทธิพลอันนี้ของเขาเป็นเรื่องง่าย ตราบใดที่มีการพิสูจน์ได้ว่านายปรีดีสมรู้ร่วมคิดในกรณีสวรรคตของในหลวง

อานันท์ฯ ตราบนั้นคนทั้งชาติจะถูกเร้าที่จะต่อต้านเขาไม่ให้มีโอกาสกลับมาใช้ชีวิตในทางการเมืองอีกชั่วกาลนาน ความคิดอันนี้ไม่ได้ถูกกำหนดขึ้นโดยนักการเมืองแต่เพียงฝ่ายเดียว พระบรมวงศานุวงศ์ส่วนใหญ่ก็ทรงเริ่มเชื่อพยานหลักฐานต่าง ๆ ระบุความผิดของนายปรีดีที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และประชาชนคนอื่นเป็นจำนวนมากก็หลงเชื่อและต้องการที่จะให้มีการรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน และเป็นเรื่องที่น่าขันที่คนที่รับหน้าที่รวบรวมคือพี่เขยของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ซึ่งเป็นบุคคลเดียวกับที่นายปรีดีปฏิเสธที่จะแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีกรมตำรวจในสมัยที่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี

พอได้รับการทาบทามเป็นการภายใน เขาก็รีบตอบรับทันที เขาได้ถูกเรียกตัวให้กลับเข้ารับราชการใหม่ และได้ขอร้องให้ตั้งคณะกรรมการตำรวจชุดใหม่ขึ้นทำการสอบสวน คนผู้นี้คือ *พระพินิจชนคดี* ซึ่งต่อไปเราจะเรียกเขาว่านักสืบพินิจ เขาได้เริ่มเตรียมการสอบสวนโดยจับกุมคน ๓ คน และถ้าคนทั้ง ๓ คืออดีตราชเลขานุการเฉลียว และนายชิตและนายบุศย์ มหาดเล็กทั้ง ๒ คน มีชื่ออยู่ในคำฟ้อง การสอบสวนก็จะต้องเกี่ยวโยงไปถึงนายปรีดีและเรือเอกวัชรชัยลูกน้องของเขา ถึงแม้ว่า เขาทั้ง ๒ คน จะหลบหนี

ไปก็ยังเอาชื่อมาใช้ได้เหมือนกันกับเขายังอยู่ แม้จะไม่อยู่ในคอกจำเลยก็อยู่ในบันทึกของประวัติศาสตร์ การพิจารณาคดีซึ่งได้ดำเนินไปแตกต่างจากเดิมและใช้เวลาเป็นปี ๆ โดยมุ่งไปที่เหตุการณ์แวดล้อมทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสวรรคตของในหลวงอานันท์ฯ ซึ่งถ้านายปรีดีผิดจริง เขาจะต้องถูกสอบสวน

เรือบรรทุกน้ำมันได้ส่งเขาขึ้นฝั่งสิงค์โปร์อย่างปลอดภัย ครั้งแรกเขาได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นที่ด่านตรวจโรคบนเกาะซึ่งอยู่ใกล้ฝั่ง เขาได้รับการขอร้องให้จ่ายเงินค่าไฟฟ้าด้วยถ้าจะออกจากที่นั้นไป เจ้าหน้าที่อังกฤษและเจ้าหน้าที่อเมริกันรู้สึกอึดอัดในการที่เห็นเขาอยู่ในอาณาเขตที่เขารับผิดชอบ ในขณะที่เป็นที่เปิดเผยทั่วไปว่าเขามีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ อย่างลึกลับ ดังนั้นนายปรีดีและพรรคพวกอีก ๒–๓ คน ซึ่งรวมทั้งเรือเอกวัชรชัยด้วยจึงได้หนีต่อไป แต่ก่อนที่จะจากไป เขาก็ได้เขียนจดหมายถึง *ลอร์ด คิลเลอร์น* เจ้าของบ้านที่เขาไปพักอยู่ซึ่งเป็นข้าหลวงใหญ่ของประเทศอังกฤษประจำเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ จดหมายนี้มีใจความว่า

โดยจดหมายฉบับนี้ ข้าพเจ้าขอปฏิเสธอย่างเด็ดขาดว่าข้าพเจ้าไม่ได้มีส่วนพัวพันด้วยประการใด ๆ ทั้งสิ้นกับกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์มหิดล ข้าพเจ้ามีความเสียใจอย่างสุดซึ้ง

ในการสวรรคตของพระองค์ นอกจากนี้ ข้าพเจ้าใคร่ขอประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ในฐานะที่ข้าพเจ้าทราบเรื่องนี้อย่างดีที่สุด ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นว่า ไม่มีคนใดในคณะของข้าพเจ้า ที่มีส่วนพัวพันกับเหตุการณ์อันน่าสลดใจครั้งนั้น

สิ่งที่เขาพูดเป็นความจริงหรือ ? การพิจารณาคดีลอบปลงพระชนม์ในหลวงที่ผู้ถูกคุมขังทั้งสามตกเป็นจำเลยจะบอกได้

ในที่สุด การพิจารณาคดีนี้ก็ได้เริ่มขึ้นในเดือนกันยายน ๒๔๙๑ นายควง อภัยวงศ์ ก็ได้แสดงจำอวดให้ดูเป็นการผ่อนคลายอารมณ์อีกครั้งหนึ่ง ขณะนั้น เขาได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นการช่วยให้ความมุ่งหมายของจอมพล ป. บรรลุผลแล้ว กล่าวคือ เพื่อให้มีรัฐบาลซึ่งเป็นที่ยอมรับของมหาอำนาจตะวันตก หลังจากที่ได้รับตำแหน่งนี้เพียง ๒–๓ เดือน ได้มีนายทหารแห่งกองทัพบก ๔ คนไปหาเขา และได้เสนอแนะอย่างเคร่งเครียดว่า เขาควรจะพิจารณาลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเสีย นายควงหมดท่า จึงยอมลาออกตามคำแนะนำ ดังนั้น จอมพล ป. ซึ่งถูกคุมขังอยู่ในตะราง และถูกประชาชนเกลียดชังเมื่อ ๒ ปีก่อนหน้านั้นจึงได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอย่างสบายอีกครั้งหนึ่ง แล้วเขาก็รอคอยการพิจารณาคดีสวรรคตด้วยความมั่นใจว่าคดีนี้จะเป็นการทำลายนายปรีดีให้ย่อยยับไป ◎

การพิจารณาคดี

บทที่ ๑

สำนวนของการพิจารณาคดีนี้ไม่สมบูรณ์ ทั้งไม่มีสำเนาบันทึกคำให้การ คณะผู้พิพากษาอาศัยบันทึกของตนเองนำไปสู่การพิจารณาตัดสิน

อย่างไรก็ตาม อัยการก็รวบรวมกระดาษเอกสารได้เป็นกองสูงถึงสามฟุตโดยไม่นับภาพถ่ายเป็นร้อย ๆ และภาพการแสดงประกอบการพิจารณาคดี ในบรรดาสิ่งเหล่านี้ถ้าจะมีสิ่งใดหลงเหลืออยู่บ้าง ก็ไม่ปรารถนาจะให้ผู้ใดมาซักถาม ผู้เขียนได้รับการบอกปัดอย่างสุภาพด้วยการซักถามเป็นเชิงเตือนให้เป็นคนมีเหตุผลบ้างว่า เหตุใดจึงอยากจะรื้อฟื้นอดีตที่ไม่น่าชื่นชมเช่นนั้นขึ้นมาอีก แต่ด้วยความดึงดันอย่างไม่สู้จะนิ่มนวลและการได้รับความช่วยเหลือต่อการที่จะท้าทายทั้งอุปสรรคทางราชการและความกลัว ๆ และท้าทายการปิดปากเงียบกันในเรื่องการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ซึ่งยังฝังใจคนไทยอยู่ ผู้เขียนสามารถนำเนื้อหาของการพิจารณาคดีมาปะติดปะต่อกันเข้าเป็นเรื่องราวที่เป็นรูปร่างอันเดียวกันจนได้ ทั้งยังใช้เป็นเครื่องนำทางอันสำคัญที่จะนำไปสู่คำไขข้อสุดท้ายด้วย

เรื่องนี้อุบัติขึ้นในบ่ายวันพุธที่ ๒๙ เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๙๑ ฉากของอาชญากรรมที่ช่างสรรหามาอภินันทนาการอีกครั้งหนึ่งนี้คือห้องพระบรรทมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ สวรรคตซึ่งแลลงไปก็เกือบจะเห็นศาลสถิตยุติธรรม ศาลอาญาในกรุงเทพ ฯ สถิตย์อยู่ ณ ตึกใหญ่สีเทา ภายในกระทรวงยุติธรรมฝั่งตรงกันข้ามกับกำแพงพระบรมมหาราชวัง ซึ่งกั้นพระที่นั่งบรมพิมานไว้ ด้านท้ายสุดของกระทรวงนี้มีตึกเล็กหลังหนึ่งปลูกแยกออกไปต่างหากจัดไว้เป็นที่สถิตย์ของเจ้าพ่อหลักเมือง ดังที่ทุกบ้าน ทุกหมู่บ้านและทุกเมืองเชื่อกันว่าจะต้องมีพระภูมิเจ้าที่คุ้มครอง ความเชื่อถือในเรื่องวิญญาณนี้ปะปนอยู่ในพุทธศาสนา ภายในศาลเจ้าพ่อหลักเมืองจึงมีพระพุทธรูปประดิษฐานเป็นประธาน รอบ ๆ องค์พระ-พุทธรูปมีผู้เลื่อมใสนำแผ่นทองคำมาปิด และจุดธูปบูชาแลดูไสวไปหมด แม้ว่าผู้คนที่เดินขวักไขว่อยู่นั้นตั้งใจจะมาดูโชคชตาราศีของตนเสียมากกว่าจะมาทำบุญก็ตาม แต่เทพเจ้าองค์นี้ก็คงจะทรงเหนื่อยล้าแสนสาหัสถ้าหากจะถูกอัญเชิญให้มาทำนายทายทักการพิจารณาคดีซึ่งกำลังดำเนินอยู่ที่ปลายสุดอีกด้านหนึ่งของกระทรวงนี้ใกล้ ๆ กับพระที่นั่งบรมพิมาน ในตึกชั้นเดียวโดดเดี่ยวมีพระพุทธ-รูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มองไม่เห็นทรงเป็นประธานอยู่ ห้องที่ใช้

พิจารณาคดีนี้เต็มไปด้วยหน้าต่างมีลักษณะยาวคล้ายห้องโถง มีชื่อว่าห้องเลขที่ ๒๔ ตรงกำแพงห้องด้านที่ตรงกับทางเข้ามีพระพุทธรูปองค์ใหญ่พร้อมด้วยโต๊ะหมู่บูชาลงแลกเกอร์สีแดงปิดทอง มีพานดอกไม้เป็นพุทธบูชา พยานทุกคนจะต้องสาบานเฉพาะพระพักตร์พระพุทธรูปองค์นี้ว่า จะให้การตามความสัตย์จริง จากนั้นก็มีบัลลังก์ของคณะผู้พิพากษาอยู่ภายใต้พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ คอกจำเลยที่พยานยืนให้การ ที่นั่งทนายและอื่น ๆ อีก ห้องพิจารณาคดีนี้จัดไว้ตามแบบแผนที่เคยจัด สถาบันทางกฎหมายของไทยได้รับอิทธิพลทางตะวันตกมานานแล้ว ผู้พิพากษาบางคนเคยผ่านมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด หรือเคมบริดจ์มาแล้ว

ตามปกติ การพิจารณาคดีอาญาจะใช้ผู้พิพากษาสามคน แต่สำหรับคดีนี้มีผู้พิพากษาสี่คน คนที่ห้าผู้นั่งเป็นประธานในการพิจารณาคดีเป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลอาญา มีผู้ให้คำอธิบายว่าที่ต้องจัดให้แตกต่างไปเช่นนี้เพราะคดีนี้เป็นคดีสำคัญที่สุดของประวัติศาสตร์ไทย และดูเหมือนจะเป็นคดีที่กินเวลานานที่สุดด้วย

ในระยะแรก ๆ ของการพิจารณาคดีนี้ คือในระหว่างเดือนหนึ่งหรือสองเดือนก่อนวันที่ ๒๘ กันยายน อัยการได้ประกาศว่าจะ

เรียกพยานกว่าสามร้อยคนมาให้การ เป็นที่คาดกันว่ากว่าคดีนี้จะสิ้นสุดก็คงกินเวลาถึงหนึ่งปี แม้ว่าศาลจะได้ตกลงกันว่าจะออกนั่งบัลลังก์พิจารณาคดีถึงสัปดาห์ละสามครั้ง แทนที่จะเป็นสัปดาห์ละครั้งสำหรับคดีหนึ่ง ๆ ก็ตาม

คำฟ้องเพ่งเล็งไปที่อดีตราชเลขานุการเฉลียว และมหาดเล็กสองนาย คือนายชิตกับนายบุศย์ แบ่งออกเป็นสามหัวข้อ หัวข้อแรกอัยการบรรยายฟ้องโดยสรุปว่า

ในระยะระหว่างวันที่ ๙ เมษายน ถึงมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ จำเลยทั้งหมดได้ร่วมกันวางแผนประทุษกรรมกับคนอื่น ๆ ปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ หัวข้อที่สอง หัวข้อนี้ตัดเฉลียวออกไป โดยกล่าวหาเฉพาะมหาดเล็กและผู้ร่วมประทุษกรรมที่มิได้ออกนามแต่ก็ชี้ตัวได้ง่ายแม้จะยังอยู่ต่างประเทศก็ตาม ว่าได้ร่วมมือกันประกอบอาชญากรรมยิงพระมหากษัตริย์ที่พระเศียรในวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙ ด้วยเจตนาจงใจวางแผนมาก่อน มหาดเล็กผู้เป็นจำเลยมิใช่แต่จะละเลยหน้าที่ที่จะป้องกันอาชญากรรมเท่านั้น แต่ยังให้ความช่วยเหลือและยุยงส่งเสริมให้ประกอบอาชญากรรมจนสำเร็จ

คำฟ้องหัวข้อที่สาม กล่าวหานายชิตแต่ผู้เดียว อย่างน่าประหลาดใจ คงจะจำกันได้ว่าเมื่อนายชิตถูกเรียกตัวในที่ประชุมในพระบรม-

มหาราชวังภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ สวรรคตแล้ว เขาได้นำลิ้นชักลงมาด้วยลิ้นชักหนึ่ง ภายในลิ้นชักบรรจุปืนพก .๔๕ ที่พบอยู่ข้างพระองค์ และปลอกกระสุนที่ยิงแล้วหนึ่งปลอก นายชิตได้ให้การในระยะต่อมาว่า เขาได้พบปลอกกระสุนนี้ใกล้ ๆ พระแท่นพระบรรทม แต่ตามฟ้องกล่าวว่า แม้ว่านี่จะเป็นปลอกกระสุนที่ใช้แล้วของลูกกระสุนที่ยิงจากปืน .๔๕ แต่นายชิตก็ทราบดีว่าปืน .๔๕ มิใช่ปืนที่ใช้ยิงในคดีนี้ หรืออีกนัยหนึ่งปืน .๔๕ เป็นเรื่องที่ "*กุ*" กันขึ้น เป็นการหลอกลวงของนายชิต โดยอาศัยปลอกกระสุนที่ยิงจากปืน .๔๕ นี่เอง ช่วยป้องกันผู้ร่วมสมคบกับตนให้พ้นจากการลงโทษของกฎหมาย และเพื่อปกปิดอาชญากรรมที่ก่อการปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ โดยแสร้งแต่งเรื่องว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง การเปิดเผยความซับซ้อนซ่อนเงื่อนในแผนการลอบปลงพระชนม์นี้ ใหญ่หลวงเกินกว่าที่ใครจะคาดคะเนได้ ทำให้เกิดความตื่นเต้นในการพิจารณาคดีที่ใกล้จะถึงขีดเดือด ในตอนบ่ายวันพุธมีผู้เข้าฟังการพิจารณาคดีเป็นพันคนอยู่ในบริเวณห้องเลขที่ ๒๔ มีเครื่องขยายเสียงถ่ายทอดการพิจารณาคดีอีกทอดหนึ่ง เจ้าหน้าที่ตำรวจพิเศษทำหน้าที่อยู่ยามตรวจตราอย่างระแวดระวังหนาแน่น

รอบ ๆ ตัวตึก ใครที่จะเข้าไปต้องได้รับการตรวจค้น รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่ตั้งใจจะเสี่ยงกับการหลบหนีของผู้ต้องหา เมื่อมั่นใจว่าการพิจารณาคดีนี้ได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องแบบแผนต่อหน้าสาธารณชนแล้ว จำเลยทั้งสามคนมีผู้คุมสะพายปืนกลคุมตัวมาด้วย ภาพของคนทั้งสามที่อยู่ในคอกจำเลยดูแล้วน่าใจหาย เพราะคนเหล่านี้มีครอบครัวแล้ว ทุกคนสวมกางเกงสีกากีขายาว สวมเสื้อเชิร์ตสีขาว แต่ละคนอยู่ในวัยสี่สิบแล้ว ข้อที่เหมือนกันอยู่ตรงนี้เท่านั้นเอง นายบุศย์นั้นร่างเล็ก ใบหน้าและดวงตาที่แจ่มใสเต็มไปด้วยความวิตกกังวลดังกล่าวไว้แล้ว ส่วนนายชิตคนสวมแว่นตาสีดำดูจะคุมสติได้มั่นคงกว่า ทั้งส่วนสัดรูปร่างหน้าตาก็เข้าทีกว่า และสูงกว่านายบุศย์ อันที่จริงแล้ว นายชิตมาจากสกุลที่สูงกว่านายบุศย์ แต่เหมือนกันตรงที่สกุลนายบุศย์ได้รับใช้เจ้านายมาหลายชั่วคน นายชิตมีบุตรสาวถึงหกคน และยังชอบถักไหมพรมอีกด้วยจึงเป็นที่ขบขันล้อเลียนของผู้อื่น ส่วนอดีตราชเลขานุการเฉลียวนั้นท่าทางเป็นทั้งนักธุรกิจและนักการเมือง แต่ไม่น่าดูเท่าสองคนแรกเพราะดูอ้วนเทอะทะและกระด้างกว่า แต่เราก็ต้องไม่ประหารคนเพราะรูปร่างหน้าตา มิฉะนั้นแล้วคงจะเหลือพวกเราไม่กี่คนที่มีชีวิตอยู่ จำเลยแต่ละคนปฏิเสธข้อกล่าวหา ในขณะที่คนทั้งสามยืนให้การประกาศความบริสุทธิ์ของตนอยู่ต่อหน้าศาลนั้น ไม่มีใครเลยที่

จะอดนึกเห็นภาพของนายปรีดี และเรือเอกวัชรชัย ยืนอยู่เบื้องหลังจำเลยเหล่านี้ได้ เพราะเขาเป็นหัวหน้าของผู้ถูกกล่าวหา โดยเฉพาะนายปรีดี เขากำลังเผชิญกับการไต่สวนต่อหน้าประชาชนของเขาและต่อหน้าประวัติศาสตร์ของประชาชน ความจริงข้อนี้ นำไปสู่ความน่ากลัว การแก้แค้นทางการเมือง และจากตำรวจที่มีต่อใครก็ตามที่เกี่ยวข้องหรือนิยมยกย่องนายปรีดี ทำให้การต่อสู้คดียากยิ่งขึ้นมันยากมาตั้งแต่ต้นแล้ว ที่ทนายจำเลยได้รับอนุญาตให้สัมภาษณ์จำเลยได้เป็นครั้งแรกก่อนหน้าการดำเนินคดีไม่ถึงสองเดือน และเมื่อก่อนจะถึงวันพิจารณาคดียังได้รับเอกสารปึกใหญ่ที่ฝ่ายโจทก์ต้องการจะอ้างเป็นพยาน ทนายจำเลยจึงขอถอนตัวออกจากคดีโดยประท้วงว่า เวลาที่ให้เตรียมตัวเท่านั้นไม่ยุติธรรมต่อลูกความของตน และเป็นอันตรายแก่ชื่อเสียงของตนเองอีกด้วย

ศาลได้พักการพิจารณาในระยะที่กำลังหาทนายให้จำเลยใหม่ได้เกิดความเงียบอย่างผิดปกติ และการหลบหน้าในบรรดานักกฎหมายอาชีพในกรุงเทพ ฯ ทำให้การค้นหาทนายให้จำเลยดูจะไร้ผล

ทนายความผู้รับว่าความอาญาผู้หนึ่ง ชื่อ *ฟัก ณ สงขลา* อยู่ในศาลนั้นด้วย จึงบังเอิญได้ยินว่าจะไม่มีใครรับว่าความให้จำเลย ตัวเขาเองก็มีงานยุ่ง แต่ถึงกระนั้นเขาก็สมัครจะรับว่าความ

ทันที นายพักมีท่าทางเป็นนักต่อสู้ รูปร่างเตี้ยล่ำ ใบหน้าค่อนข้างสี่เหลี่ยม จมูกเล็ก แต่พูดเสียงเบามากราวกับจะดื่มคำในความพยายามที่จะส่งถ้อยคำที่เขาอยากจะกล่าวออกมาให้ผู้ฟังซาบซึ้ง มีกิริยาท่าทางก็สุภาพอ่อนโยน อ้ำอึ้งจนดูเกือบจะเป็นคนขี้อาย แต่นายพักเป็นคนกล้าหาญและรักความยุติธรรมยิ่ง เขาเป็นตัวอย่างของทนายความอื่น ๆ อีกมากหลายผู้เป็นสาวกที่สามารถของนายปรีดี ฝ่ายจำเลยจึงได้รับการปกป้องอย่างแข็งขันเกินกว่าที่คาดกันไว้ การพิจารณาคดีจึงได้ดำเนินต่อไป

อธิบดีกรมอัยการได้กล่าวสรุปหัวข้อคดีของตนอย่างคร่าว ๆ ว่า ได้มีผู้ร่วมคิดประทุษกรรมกลุ่มหนึ่ง ร่วมกันวางแผนหลอกลวงการปลงพระชนม์อย่างแนบเนียนและได้ลงมือกระทำการอันน่าสพึงกลัวนั้น ตนจะเป็นผู้พิสูจน์ให้เห็นจริง โดยอาศัยประจักษ์พยานซึ่งมิได้มีแต่เพียงข้อความที่จำเลยปล่อยให้รั่วไหลไปถึงหูผู้อื่นเท่านั้นแต่ยังอาศัยข้อความที่พูดกันเองในหมู่จำเลยที่ตนได้ยินมา ทั้งยังมีหลักฐานอื่น ๆ มาแสดงด้วยซึ่งเขาให้สัญญาว่าน่าเชื่อถือพอ ๆ กันเรื่องแรก คือการร่วมสมคบกันก่อประทุษกรรม คำให้การถึงเรื่องที่แอบได้ยินมาในครั้งแรก ได้ล่วงรู้ถึงหูผู้มีอำนาจหน้าที่เพียงสองสามเดือนก่อนหน้าที่จะดำเนินการพิจารณาคดีนั้น เริ่มต้นดังนี้ นายพัน

ตำรวจเอกผู้หนึ่งได้พบกับเพื่อนที่เคยเล่นด้วยกันมาแต่วัยเด็กที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ ณ ท้องสนามหลวง ข้างพระบรมมหาราชวัง เพื่อนผู้นี้ได้ระบายเรื่องคับอกให้ฟังว่า ตนได้สนิทสนมกับคนตัดไม้ทางภาคเหนือผู้หนึ่ง ชื่อ *นายตี๋* และนายตี๋ผู้นี้ได้มาพักอยู่กับเขา ๒–๓ วัน เมื่อสองเดือนก่อน ในเย็นวันหนึ่ง เมื่อมีแขกอีกคนหนึ่งมาร่วมวงสนทนาถึงเรื่องการสวรรคตของพระเจ้าอยู่หัว ได้เกิดการโต้เถียงกันถึงเรื่องการสมรู้ร่วมคิดของนายปรีดี ทันใดนั้น นายตี๋ก็โพล่งขึ้นว่า "*คุณสองคนไม่ทราบความจริงหรอกว่าใครฆ่าในหลวง ผมซิรู้*" เมื่อถูกคะยั้นคะยอให้เล่า นายตี๋พูดอย่างเสียไม่ได้ว่า "*เขาแอบได้ยินจากที่บ้านของข้าราชการผู้ใหญ่คนหนึ่งซึ่งนายปรีดีกับพรรคพวกกลุ่มหนึ่งได้ไปร่วมหัวกันคบคิดจะปลงพระชนม์ในหลวงอยู่ที่นั้น*" ในขณะนั้นนายตี๋อาศัยอยู่ในบ้านนั้น เพื่อนผู้นั้นกล่าวต่อไปว่า เนื่องจากตนยังระลึกถึงพระคุณของข้าราชการผู้ใหญ่ท่านนั้นอยู่ ตนจึงไม่อยากเอ่ยชื่อว่าเป็นใคร และยังได้ขอร้องให้เพื่อนอีกสองคนสัญญาว่าจะไม่แพร่งพรายให้ใครทราบ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อแขกอีกคนหนึ่งกลับไปแล้ว ฝ่ายเจ้าของบ้านได้ถามนายตี๋ว่า ความสงสัยของตนถูกต้องหรือไม่ที่ว่าข้าราชการผู้ใหญ่ผู้นั้นคือนายพลเรือตรี ผู้เคยเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรในสมัยที่นายปรีดีเป็น

นายกรัฐมนตรี และเคยเป็นอดีตราชองครักษ์ของในหลวง นายตี๋ตอบว่าใช่ และยังเสริมต่อไปว่า ผู้ร่วมก่อประทุษกรรมได้มาประชุมพร้อมกับนายปรีดี เท่าที่ได้ยินชื่อ คนเหล่านั้นมีนายเฉลียว นายชิต และตุ๊ (*ชื่อเล่นของเรือเอกวัชรชัย*)

นี่คือความลับของเจ้าของบ้านที่นายตี๋ไปพักอยู่ ซึ่งนายตี๋ระบายให้นายพันตำรวจเอกพึ่งที่สนามหลวง เจ้าหน้าที่สืบสวนพระพินิจ ผู้บังคับการสันติบาลได้เรียกตัวนายตี๋จากปากน้ำโพทันที คณะเจ้าหน้าที่ตำรวจสันติบาลได้ซักถามนายตี๋และพยานคนอื่น ๆ และคนเหล่านี้เองที่ไปปรากฏตัวให้การเป็นพยานอยู่ในห้องเลขที่ ๒๔ แต่แรก ๆ

พยานเหล่านี้รวมทั้งนายพลเรือผู้ที่นายตี๋เอ่ยถึงด้วย นายพลเรือผู้นั้นยอมรับว่านายปรีดีได้ไปเยี่ยมตนที่บ้านจริงครั้งแรก ในราว พ.ศ. ๒๔๘๙ สองเดือนก่อนในหลวงสวรรคต (*วันที่ ๙ มิถุนายน*) นอกจากนี้ยังยอมรับว่านายตี๋ได้พักอยู่กับตนในขณะนั้น เพื่อทำธุรกิจติดต่อเกี่ยวกับไม้หมอนรถไฟ แล้วยังยืนยันเรื่องของนายตี๋ต่อไปอีกโดยทบทวนเอาจากความทรงจำว่า นายปรีดี นายเฉลียว เรือเอกวัชรชัย และคนอื่น ๆ ซึ่งตนลืมไปแล้วได้มาหาตน และตนได้เชื้อเชิญคนเหล่านั้นเข้าไปนั่งในห้องรับแขก แต่ดูเหมือน

นายปรีดี นายเฉลียว และเรือเอกวัชรชัย เท่านั้นที่เข้าไป เรื่องต่อจากนี้ไปท่านนายพลไม่สามารถจะปะติดปะต่อเรื่องของนายตี๋ได้ กล่าวได้แต่เพียงว่า แขกของตนอยู่เพียงสิบห้านาทีโดยสนทนากันถึงเรื่องการผจญภัยในการทำป่าไม้อย่างธรรมดา ตนไม่ได้ยินการพูดคุยถึงเรื่องประทุษกรรม แต่แล้วนายพลเรือผู้นี้ได้ยอมรับว่าตนได้ลุกออกจากห้องรับแขกเพื่อไปจัดหาเครื่องดื่มอยู่สองสามนาที และคำกล่าวร้ายที่นายตี๋อ้างว่าตนแอบได้ยิน ต้องการเวลาเพียงสองสามนาทีตอนนี้เอง

อย่างไรก็ดี ฝ่ายจำเลยดูเหมือนจะมีประจักษ์พยานที่หนักแน่นพอดูโดยแสดงจดหมายต่าง ๆ ที่เขียนในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๙ จากพวกตัดไม้ถึงนายพลเรือ ในจดหมายแจ้งว่าผู้เขียนจะนำนายตี๋ลงมากรุงเทพ ฯ ในวันที่ ๑๕ ของเดือนนั้น คงจะยากมาก ถ้านายตี๋จะแอบได้ยินแผนการประทุษร้ายนี้ ถ้าตนลงมากรุงเทพ ฯ หลังจากที่ในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตแล้ว ถึงตอนนี้ท่านนายพลเรือยอมรับว่าความทรงจำของตนต้องเลอะเลือนไปจริง แต่ก็ได้ประกาศว่าไม่ว่าเหตุการณ์จะเป็นอย่างไรก็ตาม ความคิดที่ว่านายปรีดีสมคบก่อประทุษกรรมวางแผนปลงพระชนม์ในหลวงนั้น เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ และความคิดนี้เป็นผลของการก่อกวนของพรรคประชาธิปัตย์

แต่แล้วความปีติของฝ่ายจำเลยในประเด็นนี้ก็ต้องชะงักไป เพราะเกิดมีพยานโจทก์ขึ้นมาโดยกระทันหัน ได้มีการเรียกผู้เขียนจดหมายมาให้การมีใจความว่า ในวันสุดท้ายของเดือนสามของปีจอ (*วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๙*) เขาได้รับจดหมายจากนายพลเรือผู้นั้น และเพราะจดหมายนั้นเอง เขาจึงได้พานายชิตลงมาหานายพลเรือ แล้วก็ลากลับบ้านโดยลำพัง ในวันที่ ๑๔ ข้างแรมของเดือนสี่ (*วันที่ ๓๑ มีนาคม*) นายชิตจึงอยู่กับนายพลเรือผู้นั้นก่อนหน้าในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคต จดหมายของฝ่ายจำเลยนั้น เกี่ยวข้องกันตอนหลังและเป็นคนละเรื่องกัน นอกจากนี้ อัยการยังได้เรียกสาวใช้คนหนึ่งของนายพลเรือมาให้การว่า ในสัปดาห์สุดท้ายของเดือนพฤษภาคมเวลาประมาณ ๑๘.๐๐ น. ลูกชายของนายตนซึ่งเป็นหนุ่มแล้วได้ใช้ให้ตนออกไปซื้อข้าวโพดเผา ตอนขากลับเข้าบ้านตนได้สังเกตเห็นแขกที่นั่งอยู่ในห้องรับแขก รวมทั้งนายเฉลียวผู้นั่งอยู่ที่โต๊ะกลางห้อง และข้างนอกห้องรับแขก ตนเห็นนายชิตนั่งแอบพิงอยู่ใต้ต้นไม้

ถึงแม้ว่าพยานจะพิสูจน์ได้ว่า นายปรีดีและพรรคพวกได้มาเยี่ยมก่อนหน้าในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคต และนายชิตคนตัดไม้ได้อยู่ด้วยในระยะเวลานั้นก็ตาม แต่ทั้งนี้ก็มิได้พิสูจน์ให้เห็นได้ว่

เรื่องราวของนายตี่ที่ว่าไปแอบได้ยินมานั้นเป็นเรื่องจริง ข้อพิสูจน์ข้อนี้จึงขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือในตัวนายตี่เองเป็นข้อใหญ่ และอะไรที่เขาได้ยินแน่ ๆ ราวกับว่าหลักฐานข้อนี้ได้รับใช้เป็นแตรนำตัวดาราเอกออกโรง ในที่สุดนายตี่ก็เข้าไปสู่คอกให้การเป็นพยาน

นายตี่ได้ให้การว่า นายปรีดีได้ไปเยี่ยมที่บ้านนั้นถึงสามครั้งในขณะที่ตนอยู่ ในวันข้างแรมเดือนหก (*ครึ่งแรกของเดือนพฤษภาคม*) นายปรีดีไปถึงราว ๑๘.๐๐ น. กับชายสองคน และราวอีกสิบวันต่อมาก็ได้มาอีกพร้อมกับชายสองคนเดิม ผู้ซึ่งต่อมานายตี่ ทราบว่าคือ เรือเอกวัชรชัย กับนายเฉลียว และยังมีคนอื่นอีกสองคนตามมา นายตี่อธิบายว่าเป็นนายชิต นายตี่กล่าวว่าตนได้รับการแนะนำให้รู้จักกับนายปรีดี แต่ตนได้ออกจากบ้านไปก่อนที่จะได้สนทนากันเป็นเรื่องใหญ่ แม้กระนั้นตนยังได้ยินใครคนหนึ่งพูดว่า "*เวลาที่จะไป (คงเป็นเวลาของในหลวงอานันท์ ฯ) ใกล้เข้ามาแล้ว อะไรที่จะต้องทำก็ควรจะทำเสียในที่สุด*" ในปลายเดือนพฤษภาคม นายปรีดีก็ได้ไปที่บ้านนั้นอีก ในเวลาราว ๑๙.๐๐ น. พร้อมกับนายสี่คนตามเดิม คนทั้งหมดเข้าไปในห้องรับแขกซึ่งกั้นแบ่งจากอีกห้องหนึ่ง ตามคำให้การของนายตี่ว่า ตนได้นั่งแอบฟังอยู่เงียบ ๆ

โดยมิให้เห็นตัวอยู่ในห้องติดกันนั้นเอง และจับการสนทนาตอนที่นายพลเรือเจ้าของบ้านไม่อยู่ในห้องนั้นได้ดังนี้

ใครคนหนึ่งพูดว่า "*ผมไม่นึกเลยว่าเด็กเท่านี้จะฉลาดถึงเพียงนั้น*"

อีกคนหนึ่งพูดว่า "*ผมได้ยินเพราะผมอยู่ใกล้ ๆ พระองค์ตอนที่ตรัสว่าจะทรงสละราชสมบัติให้พระอนุชา แล้วพระองค์จะทรงสมัครผู้แทน เพื่อทรงเป็นประธานของคณะรัฐมนตรี*" (นายกรัฐมนตรี)

ตามอย่างเสียงสะท้อนของเรื่องรถขายแอปเปิ้ล ของยอร์ช เบอร์นาร์ด ชอว์ ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้กดนายกรัฐมนตรีเสียจนเงยศีรษะไม่ขึ้น คำขู่นี้ว่าให้ชัดแจ้งแล้วคงอ้างว่าเป็นของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ จากนั้น นายตี๋ไม่ได้ยินการสนทนาถนัด จนกระทั่งได้ยินเสียงหนึ่งเอ่ยขึ้นว่า "*นั่นนะซิถ้าแผนการของท่านเป็นผลสำเร็จ เราก็จะพากันลำบากมาก ฉะนั้น เราควรกำจัดท่านเสียก่อนจะไป*"

(ในหลวงอานันท์ทรงกำหนดจะเดินทางในวันที่ ๑๓ มิถุนายน)

"*ให้เป็นเรื่องของผมเถอะ*" ใครคนหนึ่งเสนอขึ้นทันควัน อีกคนหนึ่งพูดว่า "*ถ้าเรื่องนี้สำเร็จ เราคงสบายกันละ*" "*ถ้าผมไม่รักษาสัญญาก็ยิงเสียให้ตายดีกว่า*"

"ถ้างานสำเร็จด้วยดี ทุกคนก็จะได้รางวัลตามที่มุ่งหวังไว้"

หลังจากนั้นนายตี๋กล่าวว่า ตนมิได้ยินอะไรอีก อีกสิบนาที
ต่อมานายปรีดีก็จากไป คนอื่น ๆ เลยพากันไปนั่งที่ใต้ต้นมะม่วง
คุยดื่มกันไปโดยมีนายตี๋ร่วมอยู่ด้วย

"*มองดูจำเลยซิ*" อัยการถาม "*คุณจำคนไหนได้บ้าง*"

นายตี๋ชี้ไปที่นายเฉลียว และนายชิต เขาไม่เคยเห็นนายบุศย์
อัยการถามนายตี๋ "*คุณพูดกับนายพลเรือถึงเรื่องที่แอบได้ยินนี่หรือเปล่า*"

"ครับ กระผมได้ถามท่านว่า" "ท่านมีส่วนร่วมในเรื่อง
นายปรีดีและคนเหล่านั้นกำลังพูดถึงอยู่หรือเปล่า ขอรับ" ท่าน
นายพลตอบผมว่า "*เปล่า ฉันไม่มีเรื่องอะไรจะพูดกับเขา นอกจากว่า
ทักทีเดียว*" และ "*ใช่ครับ*" *เพราะคนเหล่านี้กำลังมีอำนาจและเคย
ของฉัน*" ผมวิตกมากและได้เรียนแนะนำท่านนายพล "*อย่าไปยุ่ง
พวกเขาดีกว่า*"

คำให้การที่สำคัญของนายตี๋มีเพียงแค่นี้ จำเลยมีหน้าที่ จะ
แก้ข้อหานี้ ฝ่ายจำเลยจับได้ว่านายตี๋มิได้มีบ้านที่อยู่แน่นอน
ตั้งแต่ถูกเรียกตัวมาให้การ ตำรวจได้เลี้ยงดูทั้งตัวนายตี๋และ
ยา ฝ่ายจำเลยได้ทักท้วงนายตี๋ถึงเรื่องที่นายพลเรือได้กล่าวไว้ว่า
ต่างที่นายตี๋อ้างว่าเห็นผู้สมรู้ร่วมคิดที่อยู่ในห้องรับแขกนั้น มี

ชลิต ชัยสิทธิเวช ร.น.

ข้าวของ ๆ แม่ยายของท่านนายพลบีดบังอยู่ นายตี๋จนมุมกับรายละเอียดเช่นนี้เหมือนกับที่เคยประสบมาแล้วในรายละเอียดต่าง ๆ ของเรื่องที่เขาเล่า รายละเอียดปลีกย่อยเช่นนี้เอง ประกอบกับการกุเรื่องขึ้นอย่างเป็น ๆ แบบบ้านนอกได้ก่อให้เกิดความเชื่อถืออย่างมาก

อัยการรีบเพิ่มพยานหลักฐานขึ้นอีก แม้ว่าจะไม่น่าตื่นเต้นเท่าเก่า เป็นทำนองว่า อย่างน้อยที่สุดสองคนในบรรดาจำเลยนี้ก็มีข่าวชั่วร้ายอยู่เบื้องหลังก่อนที่ในหลวงอานันท์ ฯ จะสวรรคต

คำให้การต่อไปนี้ นางสนองพระโอษฐ์ของสมเด็จพระราชชนนีเป็นผู้ให้ในขั้นต้นโดยเล่าถึงการสนทนาระหว่างตนกับนายชิตถึงการเสด็จกลับดังที่ในหลวงทรงตั้งพระทัยไว้ เมื่อก่อนหน้าจะเกิดโศกนาฏกรรมในวันอาทิตย์ไม่นาน นางให้การว่า "**นายชิตกล่าวว่า**" "***ฉันจะบอกให้ฟังว่า ในหลวงจะไม่เสด็จกลับในวันที่สิบสาม***"

"***หมายความว่าอย่างไร ? ทำไมจึงพูดเช่นนั้น***" เธอถาม นายชิตไม่ตอบ นางสนองพระโอษฐ์จึงว่า "***ฉันไม่เชื่อคุณ***" **นายชิตหัวเราะและพูดว่า** "***ตามใจซิ คอยดูก็แล้วกัน***"

นางสนองพระโอษฐ์เองก็กำลังจะติดตามไปด้วย จึงคิดเอาเองว่านายชิตคงจะล้อเธอเล่น จนเมื่อโศกนาฏกรรมในวันที่ ๙

เกิดขึ้น เธอจึงคิดถึงคำพูดของนายชิตไปอีกแง่หนึ่ง ยิ่งกว่านั้นเมื่อจวนจะเกิดโศกนาฏกรรม นายชิตได้คุยกับมหาดเล็กเดินโต๊ะคนหนึ่งเช่นเดียวกันนี้อีก มหาดเล็กผู้นั้นชื่อ มี้ ถ้อยคำที่สนทนาได้นำมากล่าวซ้ำให้ศาลฟังอีกดังนี้

นายชิต : *"ฉันแปลกใจที่ในหลวงจะเสด็จกลับวันที่สิบสาม ฝรั่งเขาถือว่าเป็นวันโชคร้าย"*

มี้ : *"แต่ในหลวงท่านเป็นคนไทย ทำไมเราจะต้องไปเชื่อถือโชคลางแบบฝรั่ง แล้วเลื่อนเวลาไป"*

นายชิต : *"ท่านจะไม่เสด็จหรอก"*

มี้ : *"แต่โหรกำหนดเวลาไว้แล้ว ท่านต้องเสด็จ"*

นายชิต : *"เชื่อคำพูดฉันซิ ท่านไม่เสด็จหรอก"*

อัยการมีพยานหลักฐานเช่นเดียวกันนี้กล่าวหานายเฉลียว โดยเรียกนายทหารผู้หนึ่งซึ่งเป็นเพื่อนเก่าของนายเฉลียว เรื่องมีว่าเมื่อตอนบวชเป็นพระ นายเฉลียวได้นิมนต์เพื่อนผู้นี้ไปทำบุญบ้านและฉันอาหาร พยานผู้นี้ให้การว่าได้พบนายเฉลียวในงานพระราชทานเพลิงศพพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอาทิตย์ ผู้สำเร็จราชการองค์ก่อน (*ซึ่งสมเด็จพระราชอนุชาภูมิพล ฯ เสด็จไปแทน เพราะในหลวงอานันท์ ฯ ทรงพระประชวรในวันที่ ๘ มิถุนายน*) นายทหารผู้นั้นได้ถามนายเฉลียวว่า

"ทำไมท่านถึงเสด็จในวันที่สิบสาม"

นายเฉลียวตอบว่า *"ไม่แล้ว ท่านไม่เสด็จ"* แต่นายเฉลียวก็มิได้อธิบายต่อไป เพียงแต่กล่าวว่า *"คอยดูก็แล้วกัน"*

คำพูดของนายเฉลียวที่พูดกับนายทหารเพื่อนเก่านี้ยังผลให้เกิดการตื่นเต้นในท่ามกลางความเงียบกริบ การทำนายที่แม่นยำจนเกินไปแบบเดียวกันของนายชิตเช่นนี้ ทำให้เรื่องของนายตี๋คนตัดไม้ที่กล่าวถึงการร่วมกันสมคบก่อประทุษกรรมเพิ่มความน่าเชื่อถือขึ้น

อัยการได้ค่อย ๆ เพิ่มเติมพยานหลักฐานขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยความสนใจ และกระตือรือล้นของประชาชน แล้วเช้าวันหนึ่งในวันที่ ๑ ธันวาคม การพิจารณาคดีก็ถูกขัดจังหวะทันทีโดยมีคำประกาศแทรกว่า ได้มีผู้ลักลอบเข้าไปในที่ทำงานของอัยการ แม้ว่าจะได้จัดยามเฝ้าตลอด ๒๔ ชั่วโมงแล้วก็ตาม คนเฝ้าสถานที่หายตัวไป แต่กองเอกสารกองใหญ่ดูเหมือนจะเรียบร้อยดี ไม่มีใครอธิบายถึงเหตุการณ์นี้ได้ว่าเกิดจากการกระทำของมิตรสหายของนายปรีดีหรือจากจำเลยผู้กำลังจะหมดหวัง หรือว่าฝ่ายตำรวจแนะนำให้ทำ แต่ถึงคำอธิบายจะเป็นประการใดก็ตาม เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับนายเฉลียวผู้เคราะห์ร้ายตั้งแต่นายเฉลียวขอประกันตัวโดยวางเงินประกันถึง

๔๐๐,๐๐๐ บาท (*ราว ๗,๐๐๐ ปอนด์*) เพื่อออกไปเผาศพลูกชาย ซ่อมฟันปลอม และพักฟื้นจากการถูกคุมขังในคุก คำขอของนายเฉลียวได้รับการปฏิเสธ อีกหนึ่งหรือสองสัปดาห์ต่อมาเขาก็ล้มป่วยด้วยโรคปอดบวม โชคร้ายที่เกิดขึ้นอย่างกระทันหันยังไม่สิ้นสุด กรุงเทพฯ เกิดความตื่นเต้นกับคำประกาศที่พาดหัวว่า "ตุ่มแดง" ซึ่งมีใจความว่า มีบุคคลไม่น้อยกว่าหนึ่งอ้างว่าจะเปิดฝาตุ่มที่ปกปิดเรื่องการร่วมสมคบกันก่อประทุษกรรม ในบรรดาสมาชิกเหล่านั้นมีนายปรีดี เป็นหัวหน้าและมีนายเฉลียวเป็นสมาชิกด้วย เมื่อได้ย่นย่อข้อความนั้นมาลงในหน้าหนังสือพิมพ์แล้ว มีผลถึงกับจำเลยต้องฎีกาขอความคุ้มครองตนเองจากการดูถูกเหยียดหยามและอคติ ผู้เขียนคำประกาศอ้างว่า เพื่อนคนหนึ่งช่วยเขียนและได้ลงพิมพ์โดยมิได้รับอนุญาต ความสงสัยของประชาชนที่มีต่อนายเฉลียวค่อยลดลง เมื่อเจ้าหน้าที่สั่งปรับผู้เขียน ๒๐๐ บาท และเพื่อนผู้ช่วยเหลือ ๔๐๐ บาท การพิจารณาคดีในระยะนี้ค่อย ๆ เฉื่อยลง ๆ มีลักษณะเป็นตัวของตัวเองไปตามกาลเวลา และเกือบจะตัดขาดออกไปจากความเป็นจริง เว้นเสียแต่ว่าจะมีอะไรมาท้วงติงในการคดีความหมายเป็นบางครั้งบางคราว เช่นข่าวการลงโทษประหารชีวิตผู้ที่ปลิดชีพคานธีในกุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ แล้วคุณค่าของการพิจารณาได้ส่วนที่

เหมือนความฝันก็อันตรธานไป ผู้ที่ขมขื่นก็เฝ้าถามอย่างลม ๆ แล้ง ๆ ว่า เมื่อไรจะถึงที่สุดกันเสียที ในเดือนกุมภาพันธ์นั้นเอง เกิดมีพยานอีกยี่สิบห้าคนที่ได้ยินความจริง แต่ส่วนใหญ่ความจริงเหล่านั้นล้วนเป็นเรื่องธรรมดา ๆ หรือมิฉะนั้นก็ช่วยเน้นความจริงที่ผู้อื่นกล่าวไว้แล้ว แต่พวกหลังนี้มีน้อยกว่า หลังจากได้มีการเปิดเผยเรื่องการสมรู้ร่วมคิดกันก่อประทุษกรรมอย่างตื่นเต้นแล้วในบรรดาคนเหล่านั้นมีพระพี่เลี้ยง ผู้ถูกเรียกตัวมาให้การในศาลถึงเจ็ดวัน

พระสหายที่ดูสามัญธรรมดาและมีน้ำใจของสมเด็จพระราชชนนีผู้นี้ได้อยู่รับใช้ใกล้ชิดพระยุคลบาทมาตลอดเวลาที่ประทับอยู่ ณ พระที่นั่งบรมพิมาน พระพี่เลี้ยงได้ให้การว่า นายปรีดีเข้ากันได้ดีกับพระราชวงศ์ เธอได้ยกตัวอย่างเช่น การที่ในหลวงทรงชวนนายปรีดีให้ไปพักผ่อนในวันหยุดราชการกับพระองค์ที่หัวหิน ทั้งนายปรีดีก็มิได้มีเรื่องไม่พอใจอันใดกับนายชิต และนายบุศย์ เธอเคยได้ยินคำพูดที่เป็นลางร้ายเหมือนกันแต่ไม่คุ้นเคยกับชายที่พูดมหาดเล็กอาวุโสคนที่เป็นไข้แล้วถึงแก่กรรมสองเดือนก่อนในหลวงสวรรคตมักจะเอ่ยปากแสดงความวิตกกังวลถึงความปลอดภัยของเจ้านาย เพราะเคลือบแคลงใจในความซื่อสัตย์ของข้าราชบริพารในปัจจุบันของในหลวงอานันท์ ฯ ในขั้นแรกเธอได้ปิดความกังวล

ใจของมหาดเล็กผู้นี้ไปโดยคิดว่าอาจจะเป็นเพราะอาการป่วยไข้จึงทำให้วิตกกังวลไป แต่ผลที่เกิดตามมากลายเป็นเรื่องจริงที่พิสูจน์ว่ามหาดเล็กอาวุโสผู้นั้น *ชื่อ ฉันท์ เป็นฝ่ายถูกต้อง เงาของฉันท์จะแผ่ไปควบคู่กับคำให้การนี้*

พระพี่เลี้ยงเกิดโทสะเมื่อคิดว่าตำรวจพยายามจะซักถามหลังจากที่ในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตแล้ว เพื่อจะพิสูจน์ว่าสภาพของพระจิตของพระองค์ไม่สมบูรณ์ เธอยืนยันว่า พระองค์ทรงเงียบขรึม สุขุมคัมภีรภาพ และทรงพระปรีชา พระราชจริยาวัตรในวันก่อนจะสวรรคต ก็ทรงเป็นไปอย่างปกติ คือทรงรื่นเริง และทรงใช้เวลาส่วนใหญ่รวบรวมพระราชสมบัติส่วนพระองค์

คนที่มีความคิดตื้นที่สุดเท่านั้นที่ไม่เข้าใจถึงเลศนัยของคำถามที่ก่อให้เกิดคำตอบเหล่านี้ การพิสูจน์เรื่องสมคบกันปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์จึงมิได้ขึ้นอยู่กับการบิดคำอธิบายอื่น ๆ ที่อธิบายถึงการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ๆ แต่กลับช่วยสนับสนุนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ทฤษฎีอัตวินิบาตกรรมที่ยังเคลือบคลุมอยู่ก็ได้อาศัยคำตอบของพระพี่เลี้ยงช่วยปฏิเสธให้ ถึงตอนนี้อัยการได้หันไปหาอีกเรื่องหนึ่งซึ่งประชาชนมิได้ยอมรับ แต่ก็เป็นที่ซุบซิบกันไปทั่วโลกจนทุกวันนี้ พระพี่เลี้ยงถูกซักเรื่องอะไร ความสัมพันธ์ระหว่างในหลวงอานันท์ ฯ กับพระราชอนุชาภูมิพล ฯ รึ ?

พระพี่เลี้ยงตอบโดยมิได้ลังเลว่า ทั้งสองพระองค์มีความสัมพันธ์สนิทสนมแนบแน่น ในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ พระพี่เลี้ยงได้ถวายคำสั่งสอนในด้านศาสนาให้เพื่อว่าเมื่อทรงเจริญวัยขึ้นจะได้ทรงอ่อนโยนละมุนละไม และทรงเคร่งครัดต่อพระราชกิจ เมื่อสมเด็จพระราชอนุชาทรงได้รับคำกราบบังคมทูลอัญเชิญให้พระองค์ขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระเชษฐา พระองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นถึงความโทมนัสอย่างใหญ่หลวง พระพี่เลี้ยงเชื่อว่าสมเด็จพระราชอนุชาคงไม่ทรงปรารถนาจะดำรงพระชนมชีพแบบอื่นใดนอกไปจากแบบธรรมดาสามัญ

พระพี่เลี้ยงถูกซักถึงเหตุการณ์ในเช้าวันอาทิตย์ที่ลิขิตชตา-กรรม เธอได้อธิบายว่าเธอได้อยู่ในพระราชฐานที่เป็นส่วนที่ประทับของพระราชอนุชาภูมิพล ฯ อย่างไร ? ในขณะที่เธอได้ยินเสียงปืนดังขึ้น และเธอได้วิ่งไปปลุกสมเด็จพระราชชนนีอย่างไร? และยังได้เข้าประคองในหลวงอานันท์ ฯ ในขณะที่พระชีพจรยังเต้นอยู่ เธอได้กล่าวถึงความโทมนัสเสียพระทัยอยู่นานของสมเด็จพระราชชนนีและบรรยากาศของความหวาดกลัวที่ครอบคลุมพระองค์อยู่ พระ-พี่เลี้ยงต้องคอยปลุกสมเด็จพระราชชนนีและพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ทุกครั้งที่ไฟฟ้าเสีย มิฉะนั้นอันตรายอาจเกิดขึ้นกับพระองค์อีก เธอ

มั่นใจว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ถูกลอบปลงพระชนม์ เธอไม่เชื่อว่า คนลอบปลงพระชนม์จะเป็นนายชิตหรือนายบุศย์ แต่คนทั้งสองนี้จะต้องทราบว่า ใครคือฆาตกรเพราะคนทั้งสองนั้นนั่งอยู่ข้างนอกประตูเมื่อเสียงปืนลั่นขึ้น

นี่เป็นการสรุปที่เชื่อถือได้หรือไม่ ? ถ้าเป็นไปได้เช่นนั้นก็สมควรแล้วที่มหาดเล็กทั้งสองจะถูกประหาร แต่คำตอบข้อนี้ขึ้นอยู่กับปัญหาอีกปัญหาหนึ่ง ฆาตกรเล็ดลอดเข้ามาและออกไปได้อย่างไร?

คณะผู้พิพากษา ทนาย และจำเลยได้ตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุอยู่นานจึงพบว่ามีทางเข้าสู่พื้นชั้นล่างของพระที่นั่งบรมพิมานหลายทาง ซึ่งตัวพระที่นั่งเองก็มีทางเข้าไปทั้งด้านหลังและด้านหน้าและภายในพระที่นั่งมีบันไดให้เลือกขึ้นไปชั้นบน และมีทางเดินไปสู่พระราชฐานที่เป็นที่ประทับโดยเฉพาะของในหลวงอานันท์ ฯ ยามห้าคนทำหน้าที่ยืนยามอยู่ เบื้องหลังและเบื้องหน้าของพระที่นั่ง ผู้เฝ้ายามกลางคืนอยู่ภายใน มหาดเล็ก ข้าราชบริพาร คนทำสวน ข้าราชการได้ถูกซักถามอย่างใกล้ชิด คำตอบทั้งมวลของคนเหล่านั้นทำให้เกิดความแจ่มแจ้งว่า ไม่ได้มีการรักษาความปลอดภัยอย่างเข้มงวด พระที่นั่งใหญ่โตมาก ยามและข้าราชการอยู่กันไม่ทั่วถึงทุกแห่ง และคนที่เป็นที่รู้จักกันแล้ว ก็ไม่เคยถูกรบกวนให้แสดง

คนว่ามีอำนาจหน้าที่ เข้าไปได้ก่อนที่จะ ได้รับอนุญาตให้เข้า คณะผู้พิพากษาจะต้องหาข้อเท็จจริงว่า ผู้ใดก็ตามที่มีความรู้ในเรื่องทางเข้าและทางออกสามารถจะเข้าไปในพระที่นั่งนี้ได้โดยใช้ความพยายามเล็กน้อยเท่านั้น ความสำเร็จในการประกอบอาชญากรรมนี้จะแน่นอนขึ้นอีกถ้าได้รับความช่วยเหลือจากคนที่อยู่ในพระราชวัง ถ้าจะมีการลอบปลงพระชนม์ในหลวงในฉับพลันก็คงจะมีโอกาสน้อยที่จะมีคนเห็นหรือป้องกันได้ทัน

พยานกลุ่มนี้ บรรดาผู้ที่อาศัยอยู่ภายในรอบพระบรมมหาราชวังถูกซักถามอย่างใกล้ชิดถึงปัญหาสำคัญที่ว่า เมื่อคืนก่อนในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตและรุ่งเช้าหลังจากที่สวรรคตแล้วมีผู้ใดเห็นใครที่ไม่มีธุระเกี่ยวข้องเข้าไปในบริเวณพระที่นั่งบ้าง ไม่มีใครเห็นผู้ใดเข้าไปในพระที่นั่ง แต่คนทำสวนคนหนึ่งเห็นใครคนหนึ่งอยู่ไม่ห่างไกลจากพระที่นั่งด้านหลังเท่าใดก่อนที่จะได้ยินเสียงปืนลั่นไม่นานนัก และภายหลังที่เสียงปืนลั่นขึ้นแล้ว มหาดเล็กผู้หนึ่งได้ชะโงกหน้าต่างชั้นล่างของพระที่นั่งทางด้านหลัง และได้เห็นชายคนเดียวกันรีบร้อนลงบันไดทางระเบียงด้านหลังพระที่นั่งออกไปทางสวน ยิ่งไปกว่านั้น ก่อนที่คนทำสวนจะเห็นชายผู้นี้บนลานดิน

ของพระบรมมหาราชวัง ได้มีผู้เห็นชายผู้นั้นนั่งรถยนต์มีคนขับมาใกล้ ๆ จุด ๆ หนึ่งนอกพระบรมมหาราชวัง นอกจากนี้ คนทำความสะอาดเสื้อผ้าของเขาได้กล่าวว่า นางเป็นคนซักเลือดจากแขนเสื้อของเขาเองภายหลังที่ในหลวงสวรรคต

ชายนั้นคือ *เรือเอกวัชรชัย*

ในระยะต่อ ๆ มา ก็มีการนำพยานหลักฐานมาสืบสนับสนุนข้อกล่าวหาเขาอีก แต่มาถึงชั้นนี้แล้ว โครงร่างของคดีนี้ก็เห็นได้ชัดเจน จุดศูนย์กลางคือนายปรีดี ฆาตกรตัวจริง คือเรือเอกวัชรชัยผู้ได้รับการช่วยเหลือในเวลากระทำการจากมหาดเล็กชื่อ นายชิตและนายบุศย์ คนหลังอยู่ภายใต้อิทธิพลของคนแรกผู้ซึ่งมีท่าทีเป็นมิตรต่อนายเฉลียว อดีตราชเลขานุการซึ่งเป็นคนของนายปรีดีอีกผู้หนึ่ง ความเข้มแข็งของโครงร่างนี้ อยู่ที่แต่ละฝ่ายต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น ยิ่งมั่นใจว่าเรือเอกวัชรชัยเป็นฆาตกรเท่าใด เรื่องราวของนายตี๋ คนตัดไม้ที่กล่าวร้ายป้ายสีคนอื่น ๆ ก็ยิ่งได้รับการยืนยันสนับสนุนว่าเป็นจริงมากขึ้นเท่านั้น

ในกลางเดือนกุมภาพันธ์ นายแพทย์นิตย์ ซึ่งเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของในหลวงอานันท์ ฯ ได้ถูกศาลเรียกตัวมาให้การอยู่หลายวัน นอกจากจะให้การถึงการเฝ้าในหลวงอานันท์ ฯ เมื่อ

วันก่อนสวรรคตและตอนเช้าของวันสวรรคตแล้ว นายแพทย์นิตย์ยังได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระพลานามัยของในหลวงอานันท์ ฯ จนถึงเวลานั้น เขาได้ฉีดแคลเซี่ยมถวายในหลวงและพระราชชนนีหนึ่งชุด นอกจากทรงเป็นหวัดและปวดพระนาภีแล้ว ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงสมบูรณ์ดี เมื่อถูกซักถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ภายหลังที่เกิดโศกนาฏกรรมแล้ว เขาได้ให้การว่า เขาได้ติดต่อกับนายปรีดีบ่อย ๆ และได้ร่วมอยู่ในคณะกรรมการแพทย์ของคณะกรรมการสืบสวนและสอบสวน เขายอมรับว่าคณะกรรมการแพทย์ส่วนใหญ่เชื่อว่า สาเหตุของการสวรรคตคือฆาตกรรม แต่ตัวเขาเชื่อในทฤษฎีของอุบัติเหตุ ในทัศนะของเขาเห็นว่า จำนวนมหาดเล็กและยามในพระบรมมหาราชวัง ทำให้เป็นไปไม่ได้ที่บุคคลภายนอกจะเข้าไป และเขาเองก็ไม่สามารถรับความคิดเรื่องการลอบปลงพระ-ชนม์จากภายในพระบรมมหาราชวัง ส่วนการปลงพระชนม์พระองค์เองก็ดูเหลือเชื่อสำหรับการอบรมมาแต่เยาว์วัย และบุคลิกภาพของพระองค์ นายแพทย์หลวงนิตย์กล่าวว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงสุขุมและร่าเริง คนหนึ่งในห้าของคณะอัยการได้ซักเขาถึงเรื่องการเมือง นายแพทย์หลวงนิตย์ให้การว่า ทั้งในหลวงอานันท์ ฯ และพระอนุชาภูมิพล ฯ มิได้เคยทรงคุยถึงเรื่องการเมืองกับฉัน แต่

หลังจากเสด็จมาถึงกรุงเทพ ฯ สมเด็จพระราชชนนีได้ตรัสถามเขาถึงนายปรีดี

แล้วท่านทูลตอบสมเด็จพระราชชนนีว่าอย่างไร ?

นายแพทย์หลวงนิตย์คงจะให้การให้ปลอดภัยแก่ตนเองและแก่ตำแหน่งแพทย์หลวงของตนด้วย (*ซึ่งเขาได้ถูกปลดออกอย่างเงียบๆ*) รวมทั้งเพื่อชื่อเสียงความนิยมของตน เพราะการพูดเข้าข้างนายปรีดีก็เสมือนพูดเข้าข้างความชั่วร้าย เขาให้การว่า ข้าพเจ้าทูลว่าประชาชนชอบเขาเพราะความรอบรู้ ความฉลาดเฉลียว และความเมตตากรุณาของเขา ถึงแม้ว่าเขาจะถูกมองว่าเป็นพวกฝ่ายซ้ายเพราะแผนการเศรษฐกิจ พ.ศ. ๒๔๗๖ ของเขาก็ตาม

นายฟัก ณ สงขลา ได้เลิกว่าความให้คดีใด ๆ ทั้งสิ้น ตั้งแต่ได้อาสารับว่าความให้ฝ่ายจำเลย ตลอดเวลาห้าเดือนที่ผ่านมา เขาได้ซักนายแพทย์นิตย์เกี่ยวกับการกระทำของนายปรีดี หลังจากในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตแล้ว นายแพทย์นิตย์ให้การว่า เขาไม่เคยคิดเลยว่า นายปรีดีพยายามจะยุติ หรือใช้อิทธิพลในการไต่สวนคดีให้เป็นเรื่องโศกนาฏกรรม ทนายฟักได้ซักถามนายแพทย์นิตย์ถึงข้อกล่าวหาที่ว่านายปรีดีพยายามบังคับให้ท่านเซ็นรับรองคำให้การว่าในหลวงสวรรคตเพราะอหิวาตกโรค เป็นความจริงหรือไม่ นายแพทย์นิตย์ ตอบว่าไม่จริง

การสืบพยานปากนี้ได้เสร็จสิ้นลงในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ ด้วยการอ้างอย่างเคลือบแฝงถึงคำแนะนำของบุคคลผู้หนึ่งว่า สมเด็จพระราชชนนีควรได้รับคำแนะนำให้ทรงอ่านประวัติศาสตร์ ซึ่งเล่า[illegible]เยฆาพี่ชาย แต่ข่าวที่น่าทึ่งนี้มีเวลาแพร่สพัดเพียงเล็กน้อย เพราะเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันในคืนนั้นได้เข้าแทนที่ฉากของการไต่สวนพิจารณาคดีเสียแล้ว ◎

ร.อ. ชลิต ชัยสิทธิเวช ร.น.

บทที่ ๒

นายปรีดีเฝ้าดูอยู่ไกลโพ้น

การหนีออกแม่น้ำโดยอาศัยเรือของทูตทหารเรือสหรัฐฯ และรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้ผ่านไปเกือบปีแล้ว จากสิงคโปร์เขาหนีออกทะเลเหลืองไปกับเรือเอกวัชรชัย และคนอื่น ๆ ก็พากันไปตุหรัดตุเหร่อยู่แถวฮ่องกง อาณานิคมของอังกฤษบ้าง แถวมาเก๊าของปอร์ตุเกสบ้าง และในที่สุดก็หาแหล่งพักพิงตามนครต่าง ๆ ในมณฑลกวางตุ้ง และเซี่ยงไฮ้ ในระยะปลายสมัยการครอบครองของเจียงไคเช็ค เขาได้เฝ้ารอคอยเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อจะยุติการเนรเทศตนเองเสียที

ในตอนต้นปี พ.ศ. ๒๔๙๒ มิตรสหายจากกองทัพเรือ ซึ่งเป็นศัตรูอย่างแข็งขันต่ออิทธิพลทางการเมืองของกองทัพบกที่สนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งสาส์นยืนยันต่อนายปรีดีว่าเวลาได้มาถึงแล้ว ประเทศชาติเรียกหาเขาด้วยเสียงร้องระงมของความไม่พอใจ

สองสามเดือนก่อนหน้านี้ หนังสือพิมพ์ฉบับภาษาอังกฤษของกรุงเทพ ฯ ได้แสดงรายการที่รัฐบาลละเลยความต้องการของประชาชนว่า ถนนทุกแห่งเป็นหลุมเป็นบ่อ สะพานชำรุด กระแสไฟฟ้าไม่พอใช้ ทารกเป็นซิฟิลิสกันมากจนมีอันตรายน่ากลัว และมีโรงพยาบาลเดียวทั่วทั้งประเทศที่มีที่ทดลองตรวจสอบวัณโรค โจรผู้ร้ายชุกชุม ทั้งหมดนี้ บรรณาธิการหนังสือพิมพ์กล่าวว่า เป็นเพราะบรรดาผู้นำของชาติมัวหมกมุ่นอยู่กับการเล่นการเมือง บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นถูกทำให้สงบปากลงอย่างรวดเร็ว โดยมีผู้เตือนให้เห็นถึงภยันตรายที่จะเกิดแก่ผู้ใดก็ตามที่พูดความจริงใจในประเทศไทยของจอมพล ป. อีกสัปดาห์หนึ่งหรือกว่านั้น บรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งก็ต้องเข้าโรงพยาบาล ภายหลังที่ถูกพวกผู้ร้ายแห่งกองทัพบกทุบตีเอา เพราะพิมพ์การ์ตูนแอนตี้กองทัพบก มีการเซ็นเซ่อร์หนังสือพิมพ์ และปิดหนังสือพิมพ์ที่เป็นศัตรูหรือทำให้เชื่อแน่ว่าจะรับใช้ให้เหมาะสม

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ต่อสู้ข้อกล่าวหาที่ว่าการบริหารล้าหลังว่า เพราะการขาดแคลนหลังสงคราม แต่ก็มิได้มีข้อแก้ตัวในข้อกล่าวหาเรื่องคอร์รัปชั่น และกิจกรรมของตำรวจลับ ซึ่งทำให้สมัยของเขาเป็นสมัยที่สพึงกลัวที่สุดสมัยหนึ่ง ในประวัติศาสตร์

ของประเทศสยามหรือของประเทศไทย เนื่องจากว่าเขาได้เฉลิมฉลองการกลับมาครั้งสำคัญของเขาโดยการหวลกลับมาใช้ตำแหน่งอัศวินอีก ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ในขณะที่คดีลอบปลงพระชนม์กำลังดำเนินอยู่ ความไม่พอใจรัฐบาลได้ออกมานอกหน้า นายทหารกลุ่มหนึ่งถูกจับกุมเพราะวางแผนทำรัฐประหาร ต่อมาในเดือนเดียวกันนี้ ผู้แทนกลุ่มหนึ่งถูกจับกุมฐานวางแผนการแยกดินแดนทางภาคอีสาน ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้มีการประกาศภาวะฉุกเฉิน เมื่อนายทหารสองคนและชาวจีนแปดคนถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ได้ถูกจับเพราะก่อการกบฏ การจับกุมทำนองเดียวกันนี้มีติดตามกันมาอย่างสม่ำเสมอน่าเบื่อหน่าย ในขณะนั้นนายปรีดีได้รีบออกจากประเทศจีน เขาได้โดยสารเรือยอร์ชอเมริกันชื่อบลูเบิร์ด และลอบเข้าสู่ประเทศไทยอย่างลับยิ่ง

ติดตามด้วยเรือเอกวัชรชัย นายปรีดีได้เข้ามาถึงปากแม่น้ำอย่างปลอดภัย และได้ทำการติดต่อกับมิตรสหายที่ฐานทัพเรือสัตหีบเพื่อวางแผน แล้วพรรคพวกของนายปรีดีก็แทรกซึมเข้ากรุงเทพ ฯ โดยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังไม่ทราบเรื่องราว

ในคืนวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ นายปรีดีได้เข้าไปในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองอย่างเงียบ ๆ เขาไม่มี

เวลาที่จะใคร่ครวญถึงว่าเป็นการเยาะเย้ยต่อการใช้สถาบันซึ่งเขาได้สถาปนาขึ้นเพื่อส่งเสริมอุดมคติของประชาธิปไตย แต่กลับมาใช้เป็นกองบัญชาการสำหรับเสี่ยงโชคของกองทัพที่ไม่คิดแก่ชีวิต ห้องเรียนที่เขาเคยรู้จักและแออัดไปด้วยนักศึกษาที่กระตือรือล้นจะฟังเขาได้ถูกทิ้งร้าง ไม่มีศิษย์ของเขาคนใดจะจำอาจารย์ซึ่งปลอมตัวเป็นพันจ่าทหารเรือ แถมมีหนวดขลิบไว้อย่างประณีต รอบ ๆ กายของเขาห้อมล้อมด้วยชายฉกรรจ์พกอาวุธ ในเวลาศูนย์นาฬิกา เรือเอกวัชรชัยได้นำคนเหล่านี้มุ่งตรงไปยังพระบรมมหาราชวัง ซึ่งอยู่ห่างไปกินเวลาหนึ่งหรือสองนาที

พวกเขาทำให้ทหารยามสองสามคนประหลาดใจ และเข้ายึดครองโดยใช้ความพยายามเพียงเล็กน้อย นายปรีดีเองมาถึงที่นั้นหลังเที่ยงคืนไม่นาน ในเวลาเดียวกันมีคนอีกกลุ่มหนึ่งได้ยึดสถานีวิทยุที่ทำการอยู่ ณ ตึกกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งอยู่ตรงข้ามทางด้านสุดของสนามหลวง สิ่งแรกที่ประชาชนทราบคือการประกาศซ้ำ ๆ ทางวิทยุกระจายเสียงว่า รัฐบาลชั่วคราวภายใต้การควบคุมของนายกรัฐมนตรีใหม่ ปฏิญาณจะฟื้นฟูรัฐธรรมนูญตามวิถีทางของประชาธิปไตย

สำหรับนายปรีดี เหตุการณ์ดำเนินไปด้วยดี เขาทราบว่ากองทัพเรือเตรียมพร้อมที่จะสนับสนุนเขา

อีกด้านหนึ่งของพระมหานคร ในย่านทันสมัยของบางกะปิ ภรรยาทูตอังกฤษกลับจากฟังคอนเสิร์ท เซอร์ จอร์ฟฟรี ทอมสัน ได้เล่าว่า เธอตื่นเต้นจนน้ำตาจะไหล

มีการปฏิวัติกัน เธอเล่า "*เราถูกกักตัวอยู่ชั่วโมงกว่าที่เครื่องกีดขวาง และเรือรบลำหนึ่งติดปืนยิงเร็วที่หน้าต่าง และทำให้เราหัวหดตลอดเวลา*" *ข้าพเจ้าได้ผสมวิสกี้และโซดาให้เธอดื่มมากพอดู....เพราะความร้อนอบอ้าว เราจึงมักหลับตามระเบียง ใกล้ ๆ ๐๓.๐๐ น. ในคืนนั้นเราได้ตื่นขึ้นแสงไฟฉายแปลบปลาบ และเสียงรายงานดังลั่น เมื่อมีบางสิ่งบางอย่างคล้ายปืนสนามเล็ก ๆ ยิงขึ้นอย่างน่าวิตกใกล้ ๆ กับบริเวณสถานทูต.... ข้าพเจ้าได้กล่าวว่า ข้าพเจ้าคิดว่าอย่างน้อยเราควรหาทางเอากำแพงกั้นระหว่างตัวเรากับการเสียเลือดตกยางออกมั่ ตอนเช้าเราได้สั่งน้ำชามาดื่ม ขณะที่กำลังจะยกน้ำชานั้นเอง เสียงปืนครกและปืนออโตเมติกดังขึ้นอีก กระสุนน่าวิถีบินว่อนอยู่เหนือสนามหญ้าของสถานทูต ตำรวจยามของเราหมอบราบอยู่เบื้องหลังอนุสาวรีย์พระนางเจ้าวิคตอเรีย เสียงปืนยังคงดังอยู่จนกระทั่ง ๑๐.๐๐ น. จึงยุติ*

เมื่อมันยุติ มันยุติจริง ๆ เพราะนายปรีดีได้หนีไปแล้ว

ในรุ่งเช้าวันนั้นเอง กองทัพบกของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เตรียมพร้อมและรีบร้อนมารับมือนายปรีดีกับพรรคพวกในพระบรมมหาราชวัง ตอนนั้นเป็นตอนเช้าด้ายเช้าเข็ม กองทัพเรือได้เข้าร่วมแรงด้วยแต่ก็ไม่พอเพียงและไม่ทันการ

ได้มีการปะทะระหว่างทหารเรือและทหารบก มีผู้คนบาดเจ็บล้มตายบ้าง (*รวมทั้งพลเรือนหกคนที่ถูกฆ่าตาย*) แต่เทคนิคในการจับกุมบรรดาหัวหน้าและการประชาสัมพันธ์ได้รับการละเลย แม้ว่ากองทัพเรือและรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังคงกุมอาวุธกันอยู่ห่างกันแค่ช่วงมือก็ตาม ความพยายามจะปฏิวัติก็เป็นอันล้มเหลวโดยชัดแจ้ง การถูกบีบจากอังกฤษและประเทศอื่น ๆ และท่าทางที่จะประนีประนอมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทำให้เกิดการประสานไมตรีขึ้น โดยในกลางเดือนมีนาคม จอมพล ป. ได้เชื้อเชิญนายทหารชั้นผู้ใหญ่หมดทั้งสามเหล่า แต่งกายพลเรือนมาในงานอุทยานสโมสร เพื่อให้ลืมความเข้าใจผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ส่วนประชาชนผู้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการต่อสู้เพื่ออำนาจของเบื้องบนนั้นชีวิตได้กลับเข้าสู่สภาพปกติอย่างรวดเร็ว

นายปรีดีกับเรือเอกวัชรชัย ได้หายไปในความว่างเปล่าอีกครั้งหลังจากที่ได้พยายามจะใช้กำลังต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว มีรายงานว่า

เขาไปปรากฏตัวอยู่ที่นั่นที่นี่พร้อม ๆ กันหลายแห่ง หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งรายงานว่าเขาอยู่ในสถานทูตต่างประเทศแห่งหนึ่ง ข่าวนี้ทำให้สถานทูตอังกฤษรีบปฏิเสธทันที ความจริงนายปรีดีกลับไปประเทศจีน เมื่อถูกบังคับให้กลับออกไปนอกประเทศอีกเช่นนี้ เขาต้องรอคอยต่อไปโดยการเฝ้าดูกงล้อซึ่งได้หมุนเอาชตาชีวิตของเขาเข้าไว้ในขณะนี้มากกว่าครั้งใด ๆ นั่นก็คือการพิจารณาคดีปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ ณ ห้องพิจารณาเลขที่ ๒๔ ในกรุงเทพ ฯ ◎

บทที่ ๓

ภายหลังที่ได้พักการพิจารณาคดีมานานเนื่องจากการรัฐประหารที่ล้มเหลว อัยการได้รวบรวมข้อกล่าวหาสมคบกันลอบปลงพระชนม์ขั้นมูลฐาน อัยการได้พิจารณาเหตุจูงใจร่วมกันและความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในบรรดาผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าสมคบคิดกันลอบปลงพระชนม์

ตัวอย่างเช่น เรือเอกวัชรชัย พยานหลักฐานบ่งว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเขากับนายปรีดีแน่นแฟ้นอย่างยิ่ง ประการแรกเขาเคยเป็นทหารคนสนิท ต่อมาได้รับเลือกให้เป็นราชองครักษ์ของในหลวงอานันท์ ฯ และสุดท้ายได้เป็นเลขานุการของเขา นายเฉลียวก็มีความสัมพันธ์กับนายปรีดีคล้าย ๆ กัน โดยเป็นผู้สนับสนุนนายปรีดีในทางการเมือง ต่อมานายปรีดีได้แต่งตั้งให้เป็นราชเลขานุการส่วนพระองค์ของในหลวงอานันท์ ฯ สุดท้ายนายปรีดีได้เลื่อนตำแหน่งให้เป็นสมาชิกพฤฒิสภา อัยการได้แย้งว่า ถ้าจะแสดงให้เห็นได้ว่าเรือเอกวัชรชัย และนายเฉลียวได้ถูกไล่ออกจากราชการ และนายปรีดีเองก็มีเหตุผลมากมายที่เป็นศัตรูต่อราชบัลลังก์แล้ว จะมีใครบ้างไหมที่สามารถปฏิเสธได้ว่านี่คือดินที่อุดมสำหรับพืชของการคบคิดกันกบฏ

การปลดออกคดีราชองครักษ์ไม่มีปัญหาอะไร แต่เมื่อเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังคนหนึ่งให้พยานหลักฐานถึงการที่นายเฉลียวถูกปลด ทนายจำเลยได้โต้อย่างแข็งขันว่า นายเฉลียวได้ลาออกไปเอง เพราะสุขภาพไม่ดี แต่เจ้าหน้าที่ผู้นั้นยืนยันว่านายเฉลียวถูกปลดเพราะความประพฤติไม่เหมาะสม พยานหลักฐานรวบรวมอย่างย่อ ๆ คือ ไม่เชื่อฟังต่อพระพักตร์ในหลวง กล่าวหากันว่า เขามักจะเข้าเฝ้าในหลวงโดยไม่มีพิธีรีตอง และยืนตีเสมอกับพระองค์ไม่เกรงใจแม้แต่จะสูบบุหรี่ หรือจะเกี้ยวพานางกำนัลคนหนึ่งคนใด ยังมีผู้กล่าวถึงอีกว่า เขาเอารถไปวิ่งถึงพระราชฐานชั้นในของพระที่นั่งบรมพิมานซึ่งอภิสิทธิ์นี้คนที่สำคัญจริง ๆ เท่านั้นจะได้รับ ร้ายที่สุดเขานั่งไขว่ห้างในรถยนต์ของเขา แต่ทนายจำเลยได้ถามว่า ถ้าเป็นดังนี้จริงและเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังผู้ยืนยันว่านายเฉลียวถูกปลด จะอธิบายถึงเรื่องกล่องบุหรี่เงินว่าอย่างไร กล่องนี้ผลิตจากราชสำนักมีผู้เห็นว่าได้จารึกพระปรมาภิไธยของในหลวง และมีข้อความว่า พระราชทานให้นายเฉลียว ปทุมรส ในฐานที่ได้รับสนองพระราชกรณียกิจในฐานะราชเลขานุการส่วนพระองค์อย่างเป็นที่พอพระราชหฤทัย พ.ศ. ๒๔๘๙ เจ้าหน้าที่ตอบว่าเพราะเป็นธรรมเนียมที่ราชเลขานุการจะได้รับของขวัญเช่นนั้น เขาได้ทูลเรื่องนี้ตามที่นายเฉลียวขอร้องต่อในหลวงอานันท์ ฯ พระองค์ทรงเห็นพ้องด้วย เมื่อเจ้าหน้าที่แนะให้พระราชทานตามคำขอเพื่อจะได้หลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์ที่ไม่น่าชื่นชม

เป็นสิ่งที่น่าพิศวงในการที่จะติดตามความละเอียดอ่อนในการหาเหตุผลจากพยานหลักฐานที่รีดเอาเลศนัยทุกอย่างที่อาจจะมีอยู่ นอกจากนายเฉลียวและเรือเอกวัชรชัยจะถูกปลดแล้ว นายปรีดีเองยังมีเรื่องกระตุ้นให้คิดการกบฏจากสาเหตุเดียวกันนี้ เพราะการปลดลูกน้องของตนทำให้แย้งได้ว่าเป็นการดูถูกตนด้วย และถ้าข้อโต้แย้งข้อนี้ตรงกับความจริง การที่เขาแต่งตั้งข้าราชบริพารที่ไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยของในหลวงส่อให้เห็นความต้องการที่จะสอดส่องดูแลผลประโยชน์ของพระองค์เช่นเดียวกับการแต่งตั้งบุคคลเดียวกันนี้ทั้งคู่ให้ได้รับตำแหน่งดีขึ้น อย่างน้อยก็ส่อให้เห็นถึงสภาพจิตใจที่บิดเบือนไปจากราชบัลลังก์ แต่พยานหลักฐานที่ตรงจุดและก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่านี้ในเรื่องความจงรักภักดีได้ติดตามมาไล่ๆ กัน ในระหว่างในหลวงอานันท์ ฯ ประทับอยู่ ณ พระที่นั่งบรม-พิมาน พระองค์มีพระศาสนาจารย์ผู้หนึ่งอดีตเคยบวชเป็นพระภิกษุมาก่อน บุคคลผู้นี้ได้ก้าวเข้าสู่คอกพยานและเปิดเผยเรื่องชั่วช้าเรื่องหนึ่ง โดยให้การว่านายปรีดีได้เข้าเฝ้าภายหลังเวลาเสวยพระ-กระยาหารเย็น วันที่ ๗ มิถุนายน นายปรีดีและในหลวงทรงมีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่องใครควรจะเป็นผู้สำเร็จราชการ เมื่อพระองค์เสด็จกลับไป นายปรีดีมีโทสะน่ากลัว เขาได้บอกพยานว่า

เขาไม่พอใจ ยิ่งไปกว่านั้นนายปรีดียังประกาศว่าเขาจะไม่สนับสนุนราชบัลลังก์อีก คำขู่ของนายปรีดีข้อนี้ทำให้เขาขมขื่นอย่างยิ่ง พยานได้ทูลให้สมเด็จพระราชชนนีทรงทราบ และกระตุ้นให้ทรงทูลให้ในหลวงทรงทราบ แต่สมเด็จพระราชชนนีทรงปฏิเสธ ซึ่งตรงกับตามที่สมเด็จทรงให้การไว้ว่า เพราะว่าในหลวงกำลังทรงพระประชวรอยู่ เมื่อมีการถามค้านถึงเรื่องนี้อดีตพระศาสนาจารย์ไม่มีท่าจะจนมุม และก่อนที่จะออกจากคอกพยานเขายังได้อธิบายถึงบรรยากาศของความหวาดวิตกภายหลังที่ในหลวงสวรรคตแล้ว เขากล่าวว่าในหลวงภูมิพล ฯ ยังได้ตรัสถามเขาว่า การแต่งตั้งราชเลขานุการและข้าราชการครั้งใหม่นี้จะปลอดภัยหรือไม่

ปัญหาเรื่องความจงรักภักดีของนายปรีดีซึ่งเป็นมูลฐานของคดีของอัยการ ได้ถูกนำหวนกลับมาแล้วกลับมาอีก เวลาที่ผ่านไปเป็นปี ๆ มาแล้ว ถูกขุดคุ้ยขึ้นมาเพื่อจะแสดงให้เห็นว่าความไม่ชอบเจ้านายเหนือกว่าตนนั้นมีมานานแล้ว เรื่องเริ่มตั้งแต่ความฝักใฝ่ในลัทธิคอมมิวนิสต์ของเขาอันเป็นศัตรูตัวร้ายของบรรดากษัตริย์ ขุนนางที่ยังรับราชการผู้หนึ่งได้เล่าถึงเรื่องที่นายปรีดีทะเลาะกับทูตไทยในปารีสในสมัยที่ยังเป็นนักศึกษาอยู่ และเรื่องรายงานจากสถานทูตว่านายปรีดีได้เคยเข้าร่วมประชุมกับการประชุมของพวก

คอมมิวนิสต์ แต่คุณค่าของพยานหลักฐานที่จะมีต่อข้อกล่าวหามีจุดอ่อนเหมือนกันในตอนถามค้าน ที่เขายอมรับว่าเขามีความชื่นชมในความเฉียบแหลมของนายปรีดี และยอมรับว่าสมาชิกมากหลายในราชตระกูลยกย่องนับถือเนื่องจากการให้ความช่วยเหลือเป็นส่วนตัวต่อเจ้านายเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามสงคราม

เมื่อท่าทีของนายปรีดีที่มีต่อเจ้านายพระองค์อื่น ๆ ในพระราชตระกูลไม่ตรงกับข้อกล่าวหานัก แต่ในบรรยากาศที่ความจริงดูจะแยกออกจากความคิดเห็นตามอารมณ์ได้ยาก ฝ่ายจำเลยจึงรีบฉวยเอาความจริงขึ้นมาโต้อยู่ซ้ำ ๆ ติดตามด้วยคำให้การของเจ้านายสำคัญหลายพระองค์ติดต่อกันไป แต่ถึงเจ้านายเหล่านั้นจะทรงยอมรับว่านายปรีดีได้เคยช่วยเหลือพระองค์ในขณะที่ต่างก็ยังทรงเป็นนักศึกษากันอยู่จนกระทั่งมีครอบครัวแล้วก็ตาม ความจริงข้อนี้มิได้หักล้างคำให้การของพยานโจทก์ เจ้านายพระองค์หนึ่งทรงประกาศว่า นายปรีดีตั้งคณะกรรมการสอบสวนขึ้นก็เพราะประชาชนเร่งเร้าและได้ให้ตำรวจจัดการกับคำให้การที่ตรงข้ามกับทฤษฎีอุบัติเหตุของทางราชการ (*ท่านได้รับการสนับสนุนจากพยานอื่น ๆ ว่าตนเองก็ถูกขู่ให้กลัวต่อการพูดขัดขวาง*) และท่านยังได้ข่าวลับ ๆ ว่านายแพทย์ผู้หนึ่งซึ่งได้เข้าร่วมประชุมทางการแพทย์ได้สนับสนุนทฤษฎีอุบัติเหตุ

อย่างแข็งขัน โดยได้รับคำสั่งจากรัฐบาลของนายปรีดี (*นายแพทย์ที่อ้างถึงคือนายแพทย์นิตย์ได้ปฏิเสธอย่างแข็งขันในความพยายามของนายปรีดีที่จะเข้าเกี่ยวกับคดีนี้*)

ถึงขั้นนี้ นายปรีดีดูจะยอมรับทฤษฎีอุบัติเหตุว่าไม่ใช่เรื่องเหนือความเชื่อ และระงับความคิดเรื่องอัตวินิบาตกรรมเสีย ดังนั้นถ้าเขาพยายามจะใช้อิทธิพลต่อคณะกรรมการเพื่อสนับสนุนทฤษฎีนี้ ความพยายามที่จะลงโทษเขาจึงอยู่ที่ว่าเขามีความรู้ที่ผิดในเรื่องที่ยังจะต้องอธิบายกันต่อไปอีก คือเรื่องฆาตกรรมหรือไม่ การพิจารณาคดีนี้ได้อาศัยการไต่สวนที่ยืดเยื้อและเกี่ยวโยงกันไปสู่ปัญหามูลฐานฆาตกรรมหรืออัตวินิบาตกรรม

เจ้านายอีกพระองค์หนึ่งผู้ทรงอยู่ในคณะที่ปรึกษาภายในของราชวงศ์ทรงถูกตั้งปัญหาถามถึงท่าทีของในหลวงอานันท์ ฯ ในเรื่องที่ทรงตั้งพระทัยจะเสด็จเยี่ยมเยียนประเทศต่าง ๆ ซึ่งท่านได้ทรงตอบว่า *ในหลวงได้ทรงมีพระราชดำรัสด้วยความกระตือรือล้นถึงการจะเสด็จเยี่ยมเยียนประธานาธิบดีทรูแมนและพระมหากษัตริย์แห่งประเทศอังกฤษ ข้อนี้จึงยากที่จะอ้างว่าเป็นเรื่องอัตวินิบาตกรรม* สี่วันก่อนวันที่จะเสด็จไป กรมขุนชัยนาทนเรนทร ผู้สำเร็จราชการพระบิตุลาตรัสว่า ใครก็ตามที่ทราบเรื่องนี้ดีแช่งด่าความคิดนี้ เจ้านายพระองค์

นี้ได้ทรงเล่าถึงการที่พระองค์เสด็จไปถึงพระที่นั่งบรมพิมานภายหลังในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตได้อย่างไร *กรมขุนชัยนาท ฯ ได้ทูลถามสมเด็จพระราชชนนีและพระราชอนุชาภูมิพล ฯ ว่ามีใครบ้างที่ไม่ถูกกับในหลวงอานันท์ ฯ แต่ไม่ได้รับคำตอบ* การประชุมในพระราชวังชั้นล่าง นายปรีดีได้ประกาศอย่างหนักแน่นว่า ไม่มีใครรวมทั้งตัวเขาด้วยได้เคยพิพาทกับในหลวงเลย เพราะเหตุนี้รวมทั้งสภาพของพระแสงปืนที่อยู่ข้าง ๆ พระหัตถ์ในหลวงอานันท์ ฯ และรวมทั้งการตัดเอาเรื่องฆาตกรรมออกไปของอธิบดีกรมตำรวจด้วย ทุกคนจึงต้องลงเอยเอาว่าในหลวงอานันท์ ฯ ทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง แต่เมื่อกรมขุนชัยนาท ฯ ทอดพระเนตรเห็นปืนพกด้ามใหญ่ที่นายชิตนำลงมา พระองค์ทรงเชื่อแน่ว่าใครก็ตามที่ประกอบอัตตวินิบาตกรรม เชื่อได้ว่าจะต้องยิงจากข้างศีรษะแทนที่จะเก้ ๆ กัง ๆ ยิงจากด้านหน้า และเป็นเพราะพระองค์มิได้ทรงเป็นผู้เชี่ยวชาญในการใช้ปืนจึงทรงคล้อยตามกับเรื่องอุบัติเหตุที่บังหน้าอยู่ อย่างไรก็ดี มีผู้เชี่ยวชาญหลายคนในขณะนั้นพยายามจะขจัดความสงสัยให้สิ้นไป พยานราวสี่สิบคนได้มาให้การ ส่วนมากมีอคติและใช้อารมณ์มากเกินไป แต่ถึงขั้นนี้แล้ว วิทยาศาสตร์ที่ไม่ต้องใช้อารมณ์ จะต้องพูดเสียบ้าง วิชาว่าด้วยวิถีกระสุน (*การเคลื่อนไหวของกระสุนปืน*)

วิทยานิติเวช ความซื่อสัตย์อย่างเคร่งครัดของหลอดทดลองจะสามารถเปิดเผยความจริงที่มิต้องตกแต่ง ต่อไปนี้จึงเป็นเรื่องแรกสุดที่เล่าถึงว่าหลักฐานในตัวของมันเองได้ถูกเปิดเผยอย่างไร

มันเริ่มขึ้นในระหว่างการประชุมอันปั่นป่วนในพระราชวังภายหลังที่นายชิตได้นำปืนพก .๔๕ ลงมาให้ดู ในบรรดาตำรวจมีนายร้อยตำรวจเอกผู้หนึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบปืนกระบอกนั้น และตัดสินใจเอาเองว่าปืนนั้นดูสกปรกและสนิมจับ และได้กลิ่นสนิมในลำกล้อง มันเป็นไปได้จริง ๆ หรือที่ปืนนี้เพิ่งถูกใช้ยิงก่อนหน้านี้เพียงหนึ่งหรือสองชั่วโมงนี้เอง อีกสองวันต่อมาหัวหน้าของนายตำรวจผู้นี้ได้ส่งปืนนี้ไปให้อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์เพื่อขอความเห็นว่า ปืนนี้ได้ใช้ยิงครั้งสุดท้ายเมื่อใด

อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์จึงต้องเป็นพยานสำคัญที่จะใช้ไขข้อสงสัย เขาเป็นคนยิ้มแย้มใบหน้าสี่เหลี่ยม คิ้วหนาดก หูยาว จบปริญญาตรีทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (*ฟิสิกซ์ เคมี วิชาผสมโลหะ*) จากเยอรมันนี ซึ่งเขาได้อยู่สอนวิชาเคมีและฝึกหัดวิชาผสมโลหะอยู่อีกสองปี และได้กลับมารับราชการอยู่ที่กรมวิทยาศาสตร์ของทหารบกถึงสิบแปดปีก่อนที่จะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสูงสุด เมื่อได้รับปืนพก .๔๕ จากตำรวจ เขาได้ส่งให้หัวหน้าแผนกเคมี (*ผู้ได้รับปริญญาทาง*

แพทยศาสตร์และประกาศนียบัตรทางเภสัชกรรมศาสตร์จากมหาวิทยาลัยในเมืองไทย) ได้มีการทดลองยิงและเช็ดลำกล้องปืน ผลที่ออกมาไม่สอดคล้องกับของคนทั้งหลาย ต่อมาในวันนั้นเอง เพื่อนนายทหารเรือของท่านอธิบดีได้แวะมาเยี่ยม เขาเป็นบัณฑิตทางวิศวกรรมศาสตร์และวิทยาศาสตร์จากเคมบริดจ์ และเคยรับราชการอยู่ในกองทัพเรือเดนมาร์ค เพื่อศึกษาเรื่องดินปืนและวัตถุระเบิด เขาได้ตรวจสอบปืนพก .๔๕ ด้ามนั้น และยืนยันว่า ปืนนี้ได้ใช้ยิงครั้งสุดท้ายมาหลายวันแล้ว บางทีอาจเป็นหลายอาทิตย์แล้วก่อนหน้าในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคต

อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ลังเลก่อนที่จะให้ตำรวจทราบ เขาได้เรียกประชุมผู้ร่วมงาน คำแถลงการณ์แจ้งว่าเป็นอุบัติเหตุ แต่ปืนพกที่เกี่ยวข้องอยู่ด้วยยังมิได้ใช้ยิง จะต้องมีอะไรผิดสักแห่งหนึ่ง ในฐานะข้าราชการไม่มีใครอยากเดือดร้อน อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์คงรู้สึกเหมือนกับตำรวจ ดังนั้นรายงานของเขาที่แจ้งมาภายหลังได้รับปืนไปตรวจสามวันจึงสรุปเอาว่า ปืนนั้นได้ใช้ยิงมาแล้ว แต่เมื่อไรนั้นกรมวิทยาศาสตร์ในขณะนั้นมิได้มีเครื่องมือและเครื่องเคมีภัณฑ์ที่จะช่วยให้ได้คำตอบที่แน่นอน เขาสรุปลงท้ายตามแบบฉบับของลัทธิตะวันออกที่เต๊ะไปด้วยนัยว่า *"ดังนั้นจึงเรียนมาเพื่อทราบ"*

ไม่มีใครรับช่องทางที่แนะให้ อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์กับตำรวจจึงมิได้ติดต่อกันอีกเป็นเวลานาน แต่อธิบดีข้องใจอยู่กับการทดลองที่ล่อหลอกของแผนกเคมี จึงแอบไปหาปืนพก .๔๕ ที่เหมือนกันมาสองกระบอก หลังจากใช้ยิงแล้วทั้งสองกระบอก ได้ทดสอบอย่างเดียวกันในช่วงระยะเวลาที่ต่างกันในสองสามเดือนต่อมา ซึ่งเขาได้สรุปผลอย่างแน่นอนและทำให้ฝ่ายตำรวจอับอายต่อการเรียกร้อง

การทดลองเหล่านี้ยึดหลักความจริงที่ว่า เมื่อปืนถูกใช้ยิงจะมีเขม่าปืนติดอยู่ในลำกล้อง ในเขม่านี้จะมีไนไตรท ซึ่งจะค่อย ๆ หายไป จะเห็นได้โดยการใส่น้ำเดือดลงไปในลำกล้อง แล้วเทลงในขวดแก้วที่ใส่สารเคมีไว้ น้ำยานั้นจะกลายเป็นสีชมพู น้ำยาที่เปลี่ยนเป็นสีชมพูอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นสีชมพูแก่ แสดงว่ามีไนไตรทอยู่ในลำกล้องมากและปืนนั้นเพิ่งใช้ยิง แต่ถ้าน้ำยานั้นเป็นเพียงสีชมพูจาง ๆ ผลจะเป็นตรงกันข้าม อธิบดีพบว่าถ้าอยากได้รับผลเช่นเดียวกัน การทดลองที่ทำกับปืนในคดีของในหลวงอานันท์ ฯ แล้ว จำเป็นจะต้องยิงปืนนั้น อย่างน้อยแปดวันมาแล้ว ดังนี้วันสุดท้ายที่พระแสงปืนของในหลวงอานันท์ ฯ ได้ถูกนำใช้ยิงคือในวันที่ ๔ มิถุนายน แต่พระองค์สวรรคตในวันที่ ๙ มิถุนายน

รายงานอันน่าพิศวงของอธิบดีผู้นี้ทำเสร็จในเดือนพฤศจิกายน เขามิได้ปริปากให้ตำรวจทราบเพราะนายเหนือเขาแนะนำว่าอย่ายื่นคอออกไป หรือสำนวนไทยตามที่เขากล่าวกันว่า *อย่าแกว่งเท้าหาเสี้ยน* แต่ต่อมาอีกหนึ่งปี จอมพล ป. ได้กระทำรัฐประหาร มีจุดมุ่งหมายตามที่ประกาศไว้ว่าจะสะสางคดีสวรรคตให้ชัดแจ้ง อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์จึงตกลงใจยื่นรายงานของตน ต่อมาเขายังได้ทำการทดลองซ้ำ ๆ อีกสามสี่ครั้ง กินเวลาเป็นเดือน ๆ เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อคณะกรรมการสืบสวนและสอบสวนคณะใหม่ของฝ่ายตำรวจ ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของพระพินิจชนคดี สำหรับพระพินิจนี่เป็นการเริ่มต้นของการปฏิรูปเรื่องอาชญากรรมที่ซับซ้อนเช่นเดียวกับการสืบสวนที่มีทั้งเป็นเรื่องจริงและนิยายในแฟ้มเอกสารรายงานประจำปี คดีนี้จะจริงเท็จเพียงไรเป็นหน้าที่ของศาลที่จะตัดสิน ฝ่ายจำเลยพยายามทุกวิถีทางที่จะต่อสู้คดีนี้เพื่อให้ศาลยกฟ้อง ข้อนี้ได้กลายเป็นคำถามเบิกโรง ในการถามค้านอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์ ฝ่ายตำรวจได้โจมตีวิธีการสถิติของเขาในแง่ที่ว่า เพียงทดลองจากปืนสองกระบอกจะหาผลสรุปที่แน่นอนเชื่อถือได้นั้นเป็นไปไม่ได้ และการทดลองแต่ละครั้งยังต่างวาระกันในกรณีใดก็ตามจำนวนไนไตรทที่ปรากฏอยู่ ขึ้นอยู่กับจำนวนน้ำมันซึ่งมีอยู่ใน

ลำกล้องของปืนกระบอกนั้น ๆ โดยเฉพาะ และด้วยเหตุผลนี้หรืออื่น ๆ ก็ตาม การทดลองครั้งหนึ่งในหลาย ๆ ครั้ง ปรากฏว่าปฏิกิริยาสีชมพูเกิดขึ้นภายหลังสิบสี่วันได้รวดเร็วกว่าภายหลังแปดวัน เมื่อพิจารณาดูตามนี้แล้ว ฝ่ายจำเลยถึงกับร้องทุกข์ว่า ถ้าเช่นนั้นการทดลองของอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์จะมีประโยชน์อันใดเล่า พระพินิจตอบว่า ตามจำนวนปืนที่ใช้ทดลองภายหลังรัฐประหารนั้นเขาใช้มากกว่าสิบกระบอก และปฏิกิริยาสีชมพูที่ล่าช้าตามที่ฝ่ายจำเลยอ้างนั้นเป็นผลเล็กน้อย ซึ่งเกิดเพียงครั้งเดียวในการทดลองนับครั้งไม่ถ้วน ต่อจากนั้นพระพินิจก็หันไปวิจารณ์คุณค่าของการทดลองว่ามาตรการที่ใช้ไม่มีความแน่นอนจนไม่สามารถบอกได้ว่ามีไนไตรทในการทดลองครั้งหนึ่งมากกว่าอีกครั้งหนึ่งเท่าใด มาตรการที่ใช้วัดเป็นเพียงคำอธิบายบอกขนาดความเข้มของการเป็นสีชมพู เช่น *"สีซีด"* *"สีอ่อน"* *"ยากที่จะเห็น"* ทั้งหมดนี้ใช้แต่ตาดูจนถึงการทดลองในตอนท้าย ๆ จึงได้มีการใช้เครื่องวัดความเข้มของแสง อย่างไรก็ดี พระพินิจยืนยันในการสรุปของเขาอย่างหนักแน่น โดยมิได้อาศัยแต่เพียงความร่วมมือของผู้เชี่ยวชาญของตนเท่านั้น แต่ยังอาศัยการทดลองชนิดอื่น ๆ ด้วย

การทดลองอื่น ๆ นี้รวมถึงเรื่องสนิมด้วย เมื่อใดก็ตามที่ปืนลั่นสนิมจะจับลำกล้องเพียงใดขึ้นอยู่กับคุณภาพของโลหะ ทันทีก่อนที่จะมีการทดสอบในไตรทจากพระแสงปืนของในหลวงอานันท์ ฯ สองวันภายหลังโศกนาฏกรรม อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์คิดว่า ผ้าที่เช็ดลำกล้องปืนมีฝุ่นดินปืนติดอยู่ แต่หัวหน้าแผนกนิติเคมีกลับบอกว่าเป็นสนิมต่างหาก ดังนั้นในการทดลองในไตรทอธิบดีจึงได้ทดสอบเรื่องสนิมไปด้วย เขาพบว่าสนิมจะยังไม่เกิดหลังจากที่ใช้ยิงแล้วอย่างน้อยที่สุดสองวัน และต้องใช้เวลาสี่ถึงแปดวันจึงจะสะสมสนิมได้ เท่ากับปริมาณสนิมที่จับอยู่ที่พระแสงปืนของในหลวงอานันท์ ฯ การตรวจสอบเรื่องสนิมนี้จึงยืนยันผลของการตรวจสอบในไตรท ฝ่ายอัยการยังได้เรียกตัวนายพันเอกจากกรมสรรพาวุธซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในอาวุธปืนสั้นมายี่สิบกว่าปีแล้ว นายพันเอกผู้นี้ประกาศว่า ถ้าตัดสินจากคุณภาพของโลหะที่ใช้ทำพระแสงปืนของในหลวงอานันท์ ฯ แล้ว ภายในลำกล้องควรจะมีสีคล้ายควันสีขาว และภายหลังเพียงสี่หรือห้าวันจะเป็นสนิมมีลักษณะคล้ายดินแดง ดังที่นายร้อยตำรวจเอกผู้ร่วมประชุมในพระราชวังและข้าราชการของกรมวิทยาศาสตร์ได้เห็น จำเลยไม่สามารถที่จะหักล้างคำให้การนี้ได้แต่ก็ยอมรับว่า สนิมอาจจะขึ้นเร็วถ้าปืนไม่สะอาดหลังจากที่ใช้ไว้คราวก่อน

หลักฐานข้อนี้มีมาก่อนวันอาทิตย์อุบาทว์ เป็นที่ทราบกันว่าครั้งสุดท้ายที่ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงยิงพระแสงปืนนั้นเป็นเวลาหลายเดือนมาแล้ว แต่จะทำความสะอาดลำกล้องได้ดีเพียงใดนั้นฝ่ายอัยการไม่สามารถตอบได้ จึงเพียงแต่อ้างหลักฐานจากพระนิสัยของในหลวงที่ทรงทิ้งพระศาสตราวุธที่ทรงใช้แล้วไว้ให้เจ้าพนักงานทำความสะอาด ข้อนี้ศาลสรุปว่า ถือว่าจะต้องทำอย่างดีไม่ปล่อยไว้ตามบุญตามกรรมอย่างปืนส่วนตัวทั่ว ๆ ไป นายพันเอกจากกรมสรรพาวุธกล่าวว่า ปัญหานี้อาจจะตอบกันอีกแง่หนึ่งว่า ลำกล้องเป็นสนิมอยู่ก่อนที่จะทรงใช้ยิงแล้วแต่ก็จะต้องทรยศต่อความจริงว่า ลูกปืนจะต้องมีรอยสนิม แต่ลูกปืนเองก็มีปัญหาเล่ห์กระเท่ห์ไม่แน่นอนเหมือนกับเรื่องอื่น ๆ ที่ใช้ในการสืบสวนคดี

ในบรรดาภาพที่แสดงประกอบให้ศาลดูนับไม่ถ้วนภาพ นับแต่ภาพจำลองของห้องบรรทมในหลวงอานันท์ ฯ จนถึงกางเกงแพรสีฟ้าที่ทรงสวม และซากพระเขนยยับยู่ยี่ซึ่งขุดขึ้นมาจากสนามกอล์ฟ มีพระแสงปืน .๔๕ ปลอกกระสุนซึ่งนายชิตให้การว่าตนเก็บใกล้กับพระแท่นบรรทม และลูกปืนซึ่งพบเมื่ออีกสามวันต่อมาว่าอยู่ที่ในสวน นายตำรวจผู้เชี่ยวชาญผู้หนึ่ง โพล่งขึ้นมาโดยไม่มีผู้ใดคัดค้านว่า ปลอกกระสุนที่ใช้แล้วและลูกปืนนั้นยิงออกมา

จากพระแสงปืนพก .๔๕ น่าประหลาดใจที่ไม่มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่าลูกปืนที่ฝังอยู่ในที่นอนมาจากปลอกกระสุนที่ใช้แล้วนั้นหรือเปล่า อัยการได้เบิกพยานมาให้การอีกแง่หนึ่งว่า นายชิตได้ให้การตรงกันข้ามกับที่ว่าเขาเก็บปลอกกระสุนมาจากไหน และลูกกระสุนในพระแท่นพระบรรทมมิใช่ลูกที่ปลงพระชนม์ในหลวง แต่เป็นลูกที่ "กุ" ขึ้นแทนกระสุนที่ยิงจากปืนของฆาตกรเอง

ข้อสรุปเช่นนี้เกิดจากสมาชิกคนหนึ่งในคณะกรรมการแพทย์ที่คอยให้คำแนะนำแก่คณะกรรมการสืบสวนและสอบสวน เขาให้ข้อสังเกตว่า ลูกปืนที่คิดว่าเป็นลูกที่ปลงพระชนม์ในหลวงอานันท์ฯ นั้นไม่มีร่องรอยบุบสลายเลย ซึ่งลูกปืนทั่ว ๆ ไปที่ยิงทะลุกระโหลกศีรษะของบรรดาศพไม่มีญาติที่โรงพยาบาลศิริราชล้วนมีรอยบุบทั้งสิ้น คณะกรรมการสืบสวนและสอบสวนมิได้ทำอะไรกับข้อสังเกตนี้ แต่พระพินิจจับความสำคัญได้ทันที ภาพขยายเลขที่ ๑๒๖ และ ๑๒๗ ได้ถูกส่งให้คณะผู้พิพากษาดู ภาพเหล่านั้นคือภาพกระสุนปืนที่ยิงทะลุกระโหลกศีรษะแล้ว อีกภาพหนึ่งเป็นภาพกระสุนปืนที่ยิงผ่านแผ่นกระดาษแผ่นหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีกระสุนปืนจริง ๆ ที่พบในพระแท่นบรรทม กระสุนในภาพแรกบุบไม่เป็นรูปเลย แต่กระสุนกระบอกที่สองและที่สามอยู่ในลักษณะเกือบจะเหมือนกับใน

สภาพก่อนใช้ อัยการได้เรียกตัวนายตำรวจผู้เชี่ยวชาญผู้หนึ่งมาให้การ เขากล่าวว่าจากประสบการณ์ของเขาเอง กระสุนปืนที่ยิงทะลุกระโหลกศีรษะบางลูกก็บุบมาก บางลูกก็บุบน้อย แต่แล้วดูเหมือนว่าเขาจะเข้าข้างอัยการมากไป โดยเสริมว่าบางทีก็ไม่บุบสลายเลย อย่างไรก็ดี ความน่าอับอายของอัยการได้รับการปลอบประโลมโดยฝ่ายผู้พิพากษาได้แสดงความประหลาดใจ และถามว่ามิใช่เรื่องสามัญสำนึกใช่ไหมที่จะสรุปเอาว่าลูกกระสุนที่ยิงถูกของแข็งถึงสองครั้งด้านหน้าและด้านหลังของกระโหลกศีรษะ ไม่สามารถทำเช่นนั้นได้โดยไม่มีรอยบุบสลาย

การพิจารณาคดีผ่านไปปีหนึ่ง และปีที่สองก็ได้เริ่มขึ้นในกันยายน พ.ศ. ๒๔๙๒ การสืบพยานโจทก์ก็มีความตื่นเต้นอย่างมาก เพราะโจทก์ได้นำผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายมาสืบ ได้มีการพิสูจน์ทดสอบในไตรทและยืนยันว่า พระแสงปืน .๔๕ ของในหลวงอานันท์ ฯ มิได้นำมาใช้ยิงครั้งนั้น ข้อนี้จึงขจัดข้อหาว่าปลงพระชนม์พระองค์เองหรืออุบัติเหตุเสียได้ สภาพที่มิได้บุบสลายของลูกปืนในพระแท่นพระบรรทม พิสูจน์ได้ว่าเป็นลูกที่ "*ปลอม*" ขึ้นแทนที่ลูกที่ปลงพระชนม์ และทำให้คิดว่าเป็นไปได้อย่างแน่นอนว่า ปลอกกระสุนที่ใช้แล้วอันที่นายชิตอ้างว่าเขาเป็นผู้พบย่อมเป็นลูก "*ปลอม*" ขึ้นด้วย

ของปลอมที่ขึ้นมาแทนที่นี้ ดูจะทำได้ยากถ้าไม่ได้รับการช่วยเหลือจากคนข้างใน จากการช่วยเหลือของมหาดเล็กประจำห้องพระบรรทมสองคน นายชิตกับนายบุศย์ หรือจากใครคนใดคนหนึ่งในสองคนนี้ และเมื่อแผนการณ์ฆาตกรรมได้คิดขึ้นโดยมีรายละเอียดซับซ้อนเพื่อช่วยอาชญากรรมโดยการแต่งรูปการให้เป็นอัตวินิบาตกรรม สมองอันปราชญ์เปรื่องนี้จึงเป็นหลักฐานอยู่ในตัวเอง และทุกคนรู้ว่านายปรีดีมีสมองเช่นนี้ แต่เขาไม่ได้คิดถึงพระพินิจ หรือความมหัศจรรย์ของวิทยาศาสตร์ ซึ่งเรื่องเหล่านี้ไม่เหลือบ่ากว่าแรงไปได้

พยานที่ให้การได้ฉาดฉานที่สุดในคดีฆ่าคนตายคงจะเป็นตัวผู้เคราะห์ร้ายเอง ศพของเขาจะยังคงอยู่ *"ปากใบ้ที่น่าสงสาร"* มารคแอนโทนี กล่าวต่อบาดแผลของซีซาร์ แต่ในการพิจารณาคดีฆาตกรรม บาดแผลเหล่านั้นยากที่จะเป็นใบ้ ความยากอยู่ที่จะต้องตัดสินใจให้กระจ่างชัดว่ามันพูดว่ากระไร

เมื่อความร้อนในฤดูแล้งได้ดึงดูดกลุ่มเมฆให้รวมตัวเข้าหากันเพื่อก่อให้เกิดลมมรสุม และพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรทรงเปลี่ยนเครื่องทรงอันบางเบาประกอบด้วยรัตนมณีมาเป็นชุด

วสันตฤดู นายแพทย์หลายคนก็ถูกเรียกตัวมาให้การเป็นพยานต่อเนื่องกันเป็นแถว คนหนึ่งเคยได้รับการฝึกอบรมจากเยอรมันนีและสหรัฐอเมริกา อีกคนหนึ่งได้ศึกษานิติเวชวิทยาจากสกอตแลนด์ยาร์ด ทุกคนทรงภูมิน่าเลื่อมใส จากคนเหล่านี้เราจะได้ยินวลีที่ใช้อธิบายรายละเอียดปลีกย่อยอยู่สม่ำเสมอ และมากมายพอที่จะแต่งตำราได้หนึ่งเล่ม คำเหล่านั้นเป็นของใหม่สำหรับศาลไทย ความใหม่และการเอ่ยซ้ำ ๆ จนติดปากชาวบ้านราวกับบทสวดมนต์ เช่น *"แคดาเวอริค สปาสซึ่ม"* ***(อาการเกร็งของกล้ามเนื้อของคนที่ตายทันทีในขณะที่กำลังกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่)***

เมื่อคนสิ้นใจแล้ว กล้ามเนื้อจะหย่อนตัวเป็นชั่วโมง ๆ จนกว่าอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อเมื่อตายแล้วจะเกิดขึ้น แต่บางครั้งแผลที่สมองบางแผลก็ก่อให้เกิดการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อในทันทีทันใดได้ เรียกกันตามศัพท์ภาษาอังกฤษว่า *สปาสซึ่ม* (Spasm) เช่นผู้หญิงที่กระเด็นตกจากรถตายทันทีอาจจะยังถือตะกร้าจ่ายของอยู่ในมือ ศพของทหารในสมรภูมิอาจจะตายอยู่ในท่ายืนจังก้ามือถือด้ามปลายปืนอยู่ก็ได้ ปรากฏการณ์เช่นนี้ได้มีผู้เข้าใจสับสนมานานว่าเป็นการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อหลังจากสิ้นใจแล้ว (Rigor Mortis) เพิ่งจะมีผู้สังเกตข้อแตกต่างกันในศตวรรษนี้เอง การเกร็งของ

กล้ามเนื้อในขณะสิ้นใจ (Cadaveric Spasm) คืออาการเกร็งที่ทำให้กล้ามเนื้อที่กำลังจะใช้อยู่ขณะจะสิ้นใจแข็งทื่อ

ในตอนนั้น ในหลวงทรงพระบรรทมหงาย พระเศียรอยู่บนพระเขนย พระเพลาเหยียดตรงพระหัตถ์ทั้งสองอยู่ข้างพระวรกาย พระยี่ภู่คลุมอยู่ตั้งแต่พระอุระไปจนจดพระบาท พระวรกายสงบราบเรียบ พระเนตรและพระโอษฐ์ปิดสนิท ฝ่ายจำเลยได้ตั้งปัญหาถามว่า ในขณะที่ชุลมุนวุ่นวายสับสนนี้ กล่าวคือ ในขณะที่สมเด็จพระราชชนนีกำลังทรงโถมเข้าไปหาและพระพี่เลี้ยงกำลังจะจับข้อพระกร ท่าเดิมของพระองค์อาจเปลี่ยนไปได้หรือไม่ แต่ตามคำพรรณนาของนายชิต สมเด็จพระราชชนนี พระพี่เลี้ยง สมเด็จพระราชอนุชา นางพระกำนัล และนายแพทย์นิตย์ เห็นพ้องต้องกันว่าทรงอยู่ในท่าบรรทมหลับ

ยิ่งกว่านั้น ในขณะที่นายแพทย์และพระพี่เลี้ยงชำระพระวรกายปรากฏว่า พระวรกายอ่อนปวกเปียก แสดงว่ามิได้มีอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อเกิดขึ้น

อัยการยืนยันว่าที่ไม่มีอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อในขณะที่สวรรคต เพราะในหลวงอานันท์ ฯ มิได้ทรงใช้กล้ามเนื้อใด ๆ ในขณะสวรรคต นั่นก็คือพระองค์บรรทมอยู่ในท่าที่แลเห็นกัน ดังนั้น

พระองค์จึงมิทรงสามารถใช้พระแสงปืน ทำให้สรุปได้ว่า ฆาตกรได้คลานเข้าไปโดยพระองค์มิได้ทรงเห็นหรือทรงได้ยิน

แต่ยังมีคำอธิบายถึงเหตุผลที่ไม่เกิดอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อในขณะสวรรคตอีกอย่างหนึ่งว่า บาดแผลที่สมองบางชนิดทำให้เกิดอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อในขณะสิ้นใจ คือ เมื่อสมองส่วนบน (The Cerebral Cortex) ซึ่งปกติจะเป็นศูนย์กลางควบคุมการหดตัวของกล้ามเนื้อถูกทำลาย ในขณะที่สมองอีกส่วนหนึ่ง (The Basal Ganglia) จะทำหน้าที่ควบคุมการหดตัวของกล้ามเนื้อที่ใช้ในขณะสิ้นใจ ถ้าสมองทั้งสองส่วนนี้ ถูกทำลายก็จะไม่มีอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อ และถ้าเกิดกับกรณีของในหลวงอานันท์ ฯ พระองค์อาจทรงอยู่ในท่าอื่นเมื่อพระแสงปืนลั่น แล้วพระวรกายก็จะทรุดลงมาอยู่ในท่าบรรทมตามที่เห็นกัน ดังนั้น ถ้าจะยึดเอาหลักนี้ อัยการจะต้องแสดงให้เห็นว่า พระสมองส่วนบน (Cerebral Cortex) ของในหลวงอานันท์ ฯ ได้ถูกทำลาย แต่พระสมองส่วนล่าง (Basal Ganglia) ยังดีอยู่ ดังนี้แล้วอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อจะต้องเกิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ถ้าพระองค์มิได้ทรงอยู่ในท่าบรรทมในขณะสวรรคต

ข้อพิสูจน์ของอัยการขึ้นอยู่กับทิศทางที่แน่นอนของลูกปืนที่ทะลุพระเศียรของในหลวงอานันท์ ฯ ได้มีการใช้ภาพเอกซเรย์และ

วิธีการอื่น ๆ สืบหาร่องรอยของแนวทางกระสุนเป็นเส้นโค้งตรงจากพระนลาฏไปจนจดต้นพระศอ เส้นนี้ได้ผ่านสมองส่วนบนที่เรียกว่า *เซเรบราล คอร์เทกซ์* (Cerebral Cortex) โดยตลอดและพลาดสมองส่วนอื่นซึ่งยังอยู่ถัดลงมามีชื่อว่า *เซเรเบลลัม* (Crebellum) ไปนิดเดียว แต่เมื่อสมองส่วนล่างที่ชื่อ *แกงเกลีย* (Ganglia) เชื่อมติดกับ *เซเรเบลลัม* (Cerebellum) เส้นหาแนวทางกระสุนนี้จะพลาดไปจากแกงเกลียด้วยหรือเปล่า

การชันสูตรพระบรมศพ ไม่สามารถวัดเส้นทางที่กระสุนผ่านไปได้ เพราะบาดแผลปิดสนิทแล้ว ดังนั้นศาลจึงต้องทนดูภาพที่น่าสพึงกลัวโดยการนำเอาสมองคนจริง ๆ มาทดลอง ให้หลอดแก้วที่มีเส้นผ่าศูนย์กลางหกมิลลิเมตรผ่านตามเส้นทางที่กระสุนแล่นทะลุพระเศียรในหลวงอานันท์ ฯ นั่นคือผ่านคอร์เทกซ์ (สมองส่วนบน) แต่พลาดจาก*เซเรเบลลัม* (Cerebellum) ไปนิดเดียว หลอดแก้วนี้ยังพลาดจาก*แกงเกลีย*ไปเล็กน้อยเช่นเดียวกัน

จากข้อยุติที่ได้จากการทดลองนี้ ดูเหมือนฝ่ายจำเลยยังมีหวังอยู่รำไรเหมือนกัน ถึงแม้หากว่าสมองส่วนล่าง (Ganglia) ยังไม่ได้ถูกทำลาย ยังจะเป็นไปไม่ได้อีกหรือที่ว่าในหลวงอานันท์ ฯ กำลังทรงใช้พระกล้ามเนื้อ แต่การเกร็งตัวของกล้ามเนื้อซึ่งควรจะ

เกิดเป็นผลตามมาได้ถูกความแรงของปืนกระเด้งกลับหักห้ามเอาไว้ และเหตุนี้เองอาจทำให้พระกรข้างหนึ่งหรือสองข้าง ถ้าพระองค์ทรงใช้ทั้งสองข้าง ตกลงในท่าที่พบเห็นเช่นเดียวกันกับพระแสงปืน *(พระแสงปืนวางอยู่ใกล้กับพระหัตถ์ทั้งที่เหยียดตรง)*

อัยการมีคำตอบอยู่สองประการ นายพันเอกแห่งกรมสรรพาวุธ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านอาวุธเล็กได้ให้ข้อมูลทางเทคนิคเกี่ยวกับความกดดันและแรงของปืน ความสำคัญอยู่ที่ว่าแรงสะท้อนกลับของพระแสงปืน .๔๕ ไม่สามารถจะเหวี่ยงพระแสงปืนให้ไกลได้เกือบสามฟุต จากบริเวณพระนลาฏของในหลวงอานันท์ ฯ ไปยังพระกรที่เหยียดตรง และหลักฐานทางการแพทย์ในเรื่องการทำงานของกล้ามเนื้อมีว่า แรงสะท้อนกลับของพระแสงปืนจะเหวี่ยงพระกรทั้งสองข้างของในหลวงอานันท์ ฯ ให้ห่างไกลพระวรกาย มิใช่จะดึงพระกรทั้งคู่ให้มาอยู่ข้างพระวรกาย

ภายหลังการพิจารณาในด้านเทคนิคทั้งหลายแหล่ของบรรดาผู้เชี่ยวชาญทั้งหลาย อัยการได้เสนอหลักฐานที่คนทั่ว ๆ ไปเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น ถ้าในหลวงอานันท์ ฯ ทรงยิงพระองค์เอง เราก็คาดได้ว่าพระกรข้างเดียวหรือสองข้างและพระแสงปืน จะอยู่ที่บริเวณพระอุระ พระเศียร หรือพระศอ แม้จะไม่มีหลักฐานทางการแพทย์ในขณะ

สวรรคต สามัญสำนึกจะบอกว่าถ้าไม่มีอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อในส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายในขณะสวรรคตแล้ว ร่างกายจะฟุบลงมาอยู่ในท่าใกล้เคียงกับที่แรงดึงดูดของโลกบังคับให้เป็นไป นายตำรวจผู้ใหญ่ได้ถูกเรียกตัวมาให้แสดงตัวอย่างจากคดีของตนเองว่าไม่เคยพบในคดีใดเลยที่ว่าคนที่ยิงตนเองในขณะที่นอนลง แขนจะเหยียดตรงอยู่ข้างกายและปืนจะอยู่อย่างที่พระแสงปืนของในหลวงอานันท์ ฯ เป็นอยู่ พยานซึ่งเป็นตำรวจได้นำพยานหลักฐานจากการทดลองของเขาเองมาพิสูจน์ว่า เขาได้ทำการทดลองใช้ปืนพก .๔๕ ยิงศพชายผู้หนึ่งที่มีวัยไล่เลี่ยกันกับในหลวงอานันท์ฯ ในระยะใกล้ชิด เขาพบว่าทั้งเลือด เศษกระโหลกศีรษะ และมันสมองแตกกระจายขึ้นมาเปื้อนถึงข้อมือของเขา ไม่มีใครพบของที่ระลึกเช่นนี้บนพระกรหรือพระแสงปืนของในหลวงอานันท์ ฯ ดังนี้จึงกล่าวได้ว่าในหลวงอานันท์ ฯ มิได้ทรงยิงพระองค์เอง ในขณะเดียวกัน หญิงซักรีดของเรือเอกวัชรชัย มีหลักฐานว่านางได้ซักเลือดออกจากแขนเสื้อของเขา

ประชาชนรู้สึกโล่งอกขึ้นบ้าง แม้ฝ่ายจำเลยจะยังไม่รู้สึกเช่นนั้นก็ตาม เมื่อการตรวจสอบตามหลักวิชาว่าด้วยวิถีกระสุนและนิติเวชวิทยา ได้เสร็จสิ้นไปมากแล้วในปลาย พ.ศ. ๒๔๙๒ การ

ตรวจสอบนี้ได้รวมเอาสาระที่สำคัญของคดีของอัยการเข้าไว้แล้ว แต่ถึงกระนั้นคดีนี้ก็จะไม่เสร็จในอีกปีหนึ่งเต็ม ๆ

เป็นการยากที่จะอดใจไม่เวทนานายเฉลียวและมหาดเล็กสองคน แม้ว่าคดีที่กล่าวหาเขาจะรุนแรงเพียงใด หลังจากได้เผชิญกับพยานหลักฐานทางด้านวิทยาศาสตร์อย่างน่าตื่นตระหนก และพยานที่มาให้การแล้วหกสิบคน และกำลังจะตามมาอีกแปดสิบคน ทำให้เกิดความประทับใจว่า หน่วยงานทุกแห่งของรัฐตลอดจนพยานทุกคนที่อาจจะเห็นได้ไม่ว่ายังมีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้ว ได้ถูกนำมาอ้างเพื่อใช้ยันเขาทั้งนั้น การพิจารณาคดีที่ดำเนินไปเรื่อย ๆ และหยุดเสียบ้างบ่อย ๆ ครั้งเช่นนั้น หมายถึงว่าจำเลยต้องถูกขังอยู่ถึงสองปี เราอาจกล่าวเช่นนี้ได้ง่าย ๆ แต่จะง่ายน้อยลงถ้านับเวลาการถูกกักขังนั้นเป็นนาทีและชั่วโมง เวลากลายเป็นเครื่องทรมานกายที่ประสาท จิตใจ และความหวังถูกขึงพืดเอาไว้อย่างไม่มีทางจะยุติ ความคิดที่ว่าเมียและลูก ๆ ของเขาต้องทนทุกข์ทรมานเพื่อสามีนั้นยากที่จะสนับสนุนการกระทำเช่นนั้น เช่น มิใช่แต่ภาพอันน่ากลัวของเพชฌฆาตเท่านั้น ความรู้สึกอับอายจะต้องตกอยู่ในความทรงจำของเขา ถ้าเขาถูกตัดสินว่าผิด ความขมขื่นทางจิตใจเหล่านี้มิได้บรรเทาลงด้วยสภาพทางกายที่ถูกจองจำอยู่เลย จำเลยถูกขังตีตรวน

ใหญ่กว่าหนึ่งนิ้วครึ่งมาเป็นเวลานาน และตำรวจใช้เครื่องมือทุกชนิดที่จะบีบเค้นเอาคำสารภาพ ชีวิตของเขาอยู่ด้วยความผันร้ายของฉากที่สลับกันสองฉาก คือฉากของศาลที่แออัดไปด้วยดวงหน้าที่เคร่งเครียด ระงมด้วยเสียงราวกับผึ้งร้อง และภาพของพระพุทธรูปและฉากของคุก สภาพเหล่านี้ได้กลืนกินชีวิต ซึ่งความมานะกล้าหาญอย่างเดียวไม่สามารถจะต้านทานได้ เช้าวันหนึ่งในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้เกิดเสียงระเบิดเป็นระยะ ๆ ข้างนอกห้องพิจารณาที่ ๒๔ ก่อให้เกิดความหวังว่า จะมีการระเบิดครั้งยิ่งใหญ่ซึ่งจะช่วยปลดปล่อยจำเลยได้อย่างมหัศจรรย์ ตำรวจยามได้กรูกันไปดูพร้อมด้วยปืนยิงเร็วที่ขึ้นนกไว้แล้ว แต่ภาพที่ได้เห็นเป็นเพียงเด็กนักเรียนชายหลายคนกำลังจุดประทัดอยู่ใกล้ ๆ รางรถราง

ในระหว่างการพิจารณาคดี ดวงตาของชายทั้งสามมักจะเลื่อนลอยไปจับอยู่ที่พระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ที่ประดิษฐานอยู่เหนือบัลลังก์ผู้พิพากษาบ่อย ๆ และเมื่อเข้าปีขาล พ.ศ. ๒๔๙๓ คนทั้งสามต่างก็มุ่งหวังจะได้รับการปลดปล่อยอย่างน้อยก็เป็นการชั่วคราว เพราะพระองค์กำลังจะเสด็จกลับมาประเทศไทยเป็นครั้งแรกหลังจากการเสด็จออกจากประเทศไทยไปหลังจากที่ในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตได้ไม่นาน ในเดือนมีนาคม

มื่อเรือพระที่นั่งใกล้จะถึงประเทศไทย และจำเลยทั้งสามได้ถูก
องจำอยู่ในคุกมาเป็นเวลาสองปีครึ่ง ครอบครัวของจำเลยได้ยื่น
การ้องขอประกันตัวต่อศาล ในขณะที่ในหลวงเสด็จกลับมาเยือน
ระเทศชาติ แต่ศาลได้ยกคำร้องของจำเลย มีคนไม่กี่คนสนใจ
ระชาชนต่างหันไปตั้งตาคอยชมพระราชพิธีที่จะนำความปลาบปลื้ม
ติและความคารวะที่โทมนัสมาบรรจบกัน เพราะในที่สุดก็จะต้อง
ถวายพระเพลิงในหลวงอานันท์ ฯ และสมเด็จพระราชอนุชา
จะได้ทรงขึ้นครองราชย์ และทรงอภิเษกสมรส ◎

บทที่ ๙

ในขณะที่ความสนใจของประชาชนจดจ่ออยู่กับการพิจารณาคดีปลงพระชนม์ในหลวงอานันท์ ฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และสมเด็จพระราชชนนีได้เสด็จไปสวิสเซอร์แลนด์แล้วในตอนต้นเดือนกันยายนได้มีการประกาศการหมั้นของพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ กับกุลสตรีวัยสิบเจ็ด นาม *ม.ร.ว. สิริกิติ์*

มีรายงานข่าวกล่าวถึงเธออย่างน่าตื่นเต้น "*เธอมีเกษาดกดำเป็นเงางาม ซึ่งได้รับการตกแต่งเป็นอย่างดี และสยายลงมาประบ่า มีดวงเนตรแจ่มใส นาสิกโด่งเล็กน้อยมีเสน่ห์ โอษฐ์งามยิ้มแย้มอยู่เสมอเผยให้เห็นทนต์อันสะอาดเรียงเรียบเป็นระเบียบราวกับของดาราภาพยนตร์ เธอค่อนข้างสูงสำหรับสตรีไทย และมีพลานามัยสมบูรณ์มาก*" สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพบเธอได้ปีหนึ่ง ขณะที่เสด็จเยี่ยมกรุงลอนดอนซึ่งพระบิดาของเธอเป็นเอกอัครราชทูตไทยประจำอยู่ที่นั่น อีกสองสามเดือนต่อมาพระองค์ทรงประสบอุบัติเหตุร้ายแรงบนท้องถนน การที่ทรงหลงใหลราชยานยนต์ของราชวงศ์จักรีนำภยันตรายมาสู่ราชตระกูลนี้อยู่เสมอ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ได้ถูก

ูตัวมายังพระตำหนักวัฒนา ที่โลซานน์ให้ช่วยถวายการพยาบาล แก่พระองค์ การผ่าตัดพระเนตรข้างขวามิได้ช่วยให้พ้นจากการ ทรตลอดไป ทำให้ต้องทรงสวมพระเนตรปลอมและฉลองพระ- ารสี พระองค์ได้ทรงพักการศึกษาวิชากฎหมายตามคำแนะนำ งแพทย์และเลยค้างอยู่ตลอดมา แต่ด้วยพระโอสถแห่งความ เหา พระองค์ได้ทรงฟื้นจากการประชวรอย่างรวดเร็ว หม่อม- าวงศ์ สิริกิติ์ จึงได้กลับไปอยู่กับพระบิดาของเธอผู้ถูกเชิญให้ ลมายังพระตำหนักวัฒนา เพื่อปรึกษาเรื่องการหมั้นหลังจากงาน กิดของเธอ ซึ่งในหลวงภูมิพล ฯ ได้เสด็จไปร่วมด้วย และได้ ะราชทานพระธำมะรงค์เพชรแก่เธอวงหนึ่ง หลังจากนั้น ก็ได้ ส่งคำประกาศเป็นทางการไปยังผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ใน งเทพ ฯ .

ข่าวนี้ทำให้เกิดความชื่นชมยินดีกันทั้งประเทศ ไม่มีใครนึก า พระบิดาของ ม.ร.ว. สิริกิติ์ ทรงเป็นสหายของนายปรีดี เองเคยเป็นเพื่อนนักศึกษาด้วยกัน และนายปรีดีได้ให้โอกาสให้ ราชการทางการทูต ความจริงอันนี้จะเห็นได้จากลายเซ็นบน ะฉายาของท่านเองที่ทรงเซ็นมอบให้นายปรีดีไว้

ในไม่ช้า พระโหราจารย์ได้รับรายงานให้ทำนายว่าเดือน คมหน้าเป็นศุภวาระที่เหมาะกับพระราชพิธีอภิเษกสมรส ข้อที่

แนะให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ อาจจะทรงเห็นชอบด้วยกับคำแนะนำนี้คือการสั่งซื้อรถเดมเลอร์คันใหม่หรูหรา ประกอบด้วยเครื่องทำความเย็น และโทรศัพท์ราคา ๖,๔๐๐ ปอนด์ ได้มีพิธีทางศาสนาอย่างเงียบ ๆ เจิมรถคันนี้ โดยมีผู้สำเร็จราชการและคณะองคมนตรีร่วมอยู่ในพิธีด้วย

การสั่งยวดยานในรูปต่าง ๆ เข้ามาทำให้เกิดความสนใจอย่างหวาดหวั่น กำลังตำรวจที่พกอาวุธเต็มที่ทั้งหมดจะต้องใช้รถเกราะถึงหกสิบคัน และแต่ละคันหนักสิบสองตัน และกองเรือรบเล็กที่ต้องขยายให้ใหญ่ขึ้นและติดอาวุธ กำลังคนของกรมตำรวจจะต้องแบ่งออกเป็นตำรวจหนึ่งคนต่อประชาชนในกรุงเทพ ฯ ร้อยห้าสิบคน ถ้าท่านอยู่ในประเทศไทยในระยะนั้น ท่านอาจคิดได้ว่าการสนใจต่อการใช้อำนาจทางกฎหมายอย่างมากมายเช่นนี้ไม่ใช่เรื่องมากเกินไปแล้ว เพราะมีการลักลอบค้าฝิ่นเถื่อน เพชรพลอย อาหารเช่น ข้าว การส่งน้ำมันเบนซินออกนอกประเทศอีกทอดหนึ่งอย่างผิดกฎหมาย การผลิตบุหรี่ปลอมและมอร์ฟีน และยาปลอมต่าง ๆ คลื่นของการโจรกรรมวันหนึ่งเครื่องพิมพ์ดีด อีกวันหนึ่งทองคำแท่ง วันต่อไปพระพุทธรูปทองคำ ของเก่าแก่ การโจรกรรมเหล่านี้ทำกันเป็นกลุ่มใหญ่ ความชั่วร้ายที่มีอยู่ดึกดื่น จะเห็นได้จากรายผู้ตรวจ

การและเจ้าหน้าที่ประจำเกาะที่เป็นทัณฑสถานรวมหัวกันกับนักโทษใช้เรือของหลวงปล้นเหยื่อจากสินค้าเล็ก ๆ โดยจับลูกเรือมัดมือมัดเท้าและโยนลงน้ำเสียกว่าห้าสิบคน

แต่ความจริงอยู่ที่ว่าการเพิ่มกำลังตำรวจมิได้เพื่อรักษากฎหมายของบ้านเมือง แต่เพื่ออำนาจทางการเมืองของเจ้านายของตนต่างหาก รัฐตำรวจกำลังเริ่ม ผู้สถาปนาคือนายพลตำรวจเผ่า ลูกน้องของจอมพล ป. ซึ่งเป็นคนหนึ่งในบรรดาหัวหน้ารัฐประหารผู้นำอำนาจกลับคืนมาให้เขา ประวัติที่สมบูรณ์ของชายผู้นี้หรือเพชฌฆาตแห่งกรุงเทพ ฯ จะไม่เป็นที่ล่วงรู้กัน กิจกรรมของเขากินลงไปตั้งแต่ฆาตกรรมจนถึงการร่วมลักลอบค้าฝิ่นเถื่อน และการเป็นเจ้าของซ่องโสเภณี

การได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยซึ่งควบคุมตำรวจ เขาไม่ได้ทำคอร์รัปชั่นแต่คนเดียว แต่ยังเพิ่มคอร์รัปชั่นให้กับวงการบริหารทั้งหมดด้วย ดังนั้นในบรรดาคดีอาญาหกสิบคดีในจังหวัดหนึ่ง จึงมีอยู่คดีเดียวที่ขึ้นศาล หรืออีกตัวอย่างหนึ่งรัฐมนตรีที่รับผิดชอบในหน้าที่นี้ได้สั่งโรงงานเยาสูบที่ผูกขาดของรัฐอย่างนิ่มนวล ให้ออกหุ้นลอยให้แก่ข้าราชการที่ตนพอใจ นักการเมือง ตำรวจ นายทหารบก นักธุรกิจ ล้วนแต่ถูกลากเข้ามาสู่

อ้อมกอดอันบรมสุขของ "*การรีดไถ*" หรือดื่มจากบ่อที่ไหลพลุ่งของ "*การหยอดน้ำมัน*"

ในฐานะเป็นประมุขของรัฐบาล และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จอมพล ป. ได้แจกจ่ายให้ปันในรูปต่าง ๆ อย่างโอบอ้อมอารี ที่ใดที่ไม่สะดวกต่อการรักษาอำนาจของเขาที่นั้นมักจะมีนายพลตำรวจเผ่า ผู้ซึ่งมีอันธพาลเป็นทางการ คอยยิงทิ้งหรือจับขังคุกเมื่อเขาพยักหน้า ศีลธรรมของจอมพล ป. เห็นได้จากการจัดการล้มความพยายามจะกระทำรัฐประหารของนายปรีดี เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ อย่างเยือกเย็น และสิ้นเงินไปสามล้านบาท (*๕๐,๐๐๐ ปอนด์*) ซึ่งทำให้รัฐถูกปล้นไปเพื่อการติดสินบนและให้รางวัล (***นี่ยังถูกว่าการรัฐประหารที่นำจอมพล ป. กลับมาสู่อำนาจอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งสิ้นเปลืองถึง ๒๕๐,๐๐๐ ปอนด์ ซึ่งชาติต้องจ่ายเหมือนกัน***) หลังจากเหตุการณ์ในเดือนกุมภาพันธ์ นายพลเผ่าได้ให้รางวัลแหวนทองคำแก่ตำรวจหลายนาย "*ข้าพเจ้าไม่เคยคดโกงหรือหลอกลวงเลยตลอดชีวิตของข้าพเจ้า*" เขาร้องขึ้นในขณะที่แจกแหวนให้นายตำรวจเหล่านั้น และข้าพเจ้าขอร้องให้ท่านถือเอาข้าพเจ้าเป็นตัวอย่าง เมื่อจอมพล ป. ถูกซักถามในรัฐสภาว่านายพลเผ่า หาเงินมาทำเช่นนี้ได้อย่างไร เขาตอบว่า "*ข้าพเจ้าเชื่อว่าเขามีวิธีหาเงินตามวัตถุประสงค์นั้นด้วยตัวของเขาเอง*"

ปัญหาต่าง ๆ ที่ซักถามกันในรัฐสภาเป็นไปเพื่อตรวจสอบการเพิ่มความเป็นทรราชย์ของระบบเท่านั้นเอง เพราะหนังสือพิมพ์มักถูกห้าม บรรณาธิการมักถูกขู่ ใครคนหนึ่งโยนลูกระเบิดมือ (*ขนาดมาตรฐานของคลังสรรพาวุธของกรมตำรวจ*) ใส่เขา อีกคนหนึ่งกล้าวิจารณ์นายพลเผ่า แต่ก็ต้องหนีไปอาศัยวัด ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช น้องชายหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช มีชื่อเสียงโด่งดังอยู่ในหมู่บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ทั้งหลาย เพราะการใช้ถ้อยคำเสียดสีระบบนี้อย่างกล้าหาญ แต่สำหรับเขาและพรรคพวกในพรรคประชาธิปัตย์มันสายไปเสียแล้ว สัญญาของประชาธิปไตยแทนที่จะได้รับการกู้คืนมาโดยการยอมรับการกลับมาของจอมพล ป. ได้ถูกลบหายไปสิ้น

จอมพล ป. ยอมให้รัฐสภาดำรงอยู่ได้ก็เพื่อจะรักษารูปร่างหน้าตาของระบอบรัฐสภาเอาไว้ ถึงแม้เขาจะใส่ใจต่อการควบคุมชนส่วนใหญ่ที่ว่าง่าย และประกาศภาวะฉุกเฉินตามใจชอบ มีอยู่บ่อย ๆ ที่เขาพูดแต่ปากถึงอุดมคติของประชาธิปไตย อาจจะเป็นเพราะว่าอุดมคติของเขายังเป็นรองผลประโยชน์ส่วนตัวของเขาเอง และเพราะว่าเขาต้องการเพื่อนทั้งในประเทศและนอกประเทศ เขาเกี้ยวพวกนิยมเจ้าทั้งในและนอกพรรคประชาธิปัตย์ และพยายามจะให้ประชาชนลืมว่า เขาก็เป็นคนหนึ่งในบรรดาผู้สนับสนุนการปฏิวัติ

ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ เช่นเดียวกับนายปรีดี มารยาทการแต่งกายและชีวิตที่พุ่มเพื่อยปานกลางทำให้เขาใกล้ชิดกับพวกนิยมเจ้าและพวกหัวเก่าผู้สงสัยในลัทธิรุนแรงของนายปรีดีอยู่เสมอ และยิ่งแน่ใจยิ่งขึ้นทุกวันเพราะหลักฐานในการพิจารณาคดีปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์บ่งถึงความผิดของเขา คนเหล่านี้จึงหลั่งไหลไปหาผู้ซึ่งมิใช่แต่จะโค่นตนและกำจัดตนออกไปเสียเท่านั้น แต่ยังยืนบงการประเทศอย่างไม่มีใครโต้แย้ง

จอมพล ป. หันไปหากีฬาเก่าของเขาคือแสวงหาการสนับสนุนตนโดยกระหน่ำแส้ให้เกิดความเร่าร้อนในความรักชาติ ใช้ "*ประเทศไทย*" แทน "*ประเทศสยาม*" กฎหมายใหม่ ๆ ที่ออกมากีดกันชาวจีนในประเทศไทยโดยตรง จอมพล ป. มิได้ละอายที่จะร่วมมือกับผู้รุกรานในยามสงครามซึ่งเห็นได้ชัดจากการต้อนรับนักธุรกิจญี่ปุ่น "*นี่เป็นครั้งแรกนับแต่สงครามที่ข้าพเจ้าได้ยินภาษาญี่ปุ่น และข้าพเจ้ารู้สึกเป็นสุขมาก*" ชาวตะวันตกรู้สึกยากที่จะอภัยให้ เพราะเมื่อเขารวบอำนาจเอาไว้ได้ ชาวตะวันตกก็มองเห็นเขาเป็นคนเข้มแข็งที่จะต่อต้านการคุกคามที่ปรากฏลาง ๆ ไปทั่วอาเซียอาคเนย์ในขณะที่เจียงไคเช็ค ได้ล่าถอยเป็นครั้งสุดท้ายจากผืนแผ่นดินใหญ่และรัสเซียได้ให้การรับรองสาธารณรัฐแห่งประชาชนจีน การเสนอตัวเองเป็น

แชมเปี้ยนและยกเอาประเทศไทยเป็นฐานต่อต้านคอมมิวนิสต์จึงเป็นวิธีหาไพ่ตัวเก็งของเขา เขาต้องการญี่ปุ่น เพื่อให้ช่วยทางด้านเศรษฐกิจและการเกษตร และอยากได้ทองคำมีมูลค่าสี่สิบสี่ล้านดอลลาร์คืนจากญี่ปุ่น แต่ก็ยังไม่พอที่จะค้ำจุนเศรษฐกิจที่ซีดจนขาวเพราะคอร์รัปชั่น คณะกรรมการคณะหนึ่งได้เดินทางไปทำการกู้เงินห้าล้านปอนด์เพื่อพัฒนาประเทศให้ลัทธิคอมมิวนิสต์ท้อแท้ใจ

ความจริงเขาทำให้ลัทธิคอมมิวนิสต์และทุกสิ่งที่อาจทำให้อำนาจของเขาอ่อนลงหมดความหวังไปได้ แม้ว่าเขาจะพยายามอย่างมากมายเพียงใดที่จะทำให้รูปร่างของการปกครองดูคล้ายระบบรัฐสภา แต่กองตำรวจพิเศษต่อต้านจลาจลซึ่งมีตำรวจในสังกัด ๑,๐๐๐ คน ที่นายพลตำรวจเอกเผ่าตั้งขึ้นในกรุงเทพ ฯ ทำให้ดูไปเป็นอีกระบบหนึ่ง การพิจารณาคดีใหญ่สองคดีที่กำลังกระทำกันอยู่นอกเหนือไปจากการพิจารณาคดีลอบปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ในห้องเลขที่ ๒๔ แล้ว คนเหล่านี้ถูกกล่าวหาว่าร่วมกันวางแผนก่อการกบฏหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคราวรัฐประหารซ้อนของนายปรีดี ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒ ถึงแม้ว่าจะมีนักโทษการเมืองอีกหลายคนที่ยังไม่เคยมาศาลก็ยังไม่มีใครทราบ แต่หกคนที่เป็นรัฐมนตรีว่าการ และรัฐมนตรีช่วยว่าการที่สนับสนุนนายปรีดี

มาก่อนไม่เคยมาศาลเลย เพราะถูกนายพลตำรวจเผ่า ฆ่าตายเสียก่อน ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๒ โดยไม่มีใครทราบ สองในหกคนนี้ร่วมอยู่ในคณะทนายจำเลยในคดีปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ การหาคนแทนเป็นเรื่องลำบาก แต่แล้วคนที่มาแทนก็ถูกจับอีกเหมือนกัน ในวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ โดยข้อหาสมคบกันก่อประทุษกรรมและแจกใบปลิวแอนตี้จอมพล ป. จากนั้นก็ไม่มีใครยอมให้ชักชวนมาแทนที่คนทั้งสองได้ และในทนายจำเลยมีเหลือเพียงสองคน คนหนึ่งได้ลาออกไป ใครเล่าจะกล้าตำหนิเขา คนที่สมัครใจจะว่าความให้จำเลยตั้งแต่แรกเริ่มคดีเท่านั้นที่เหลืออยู่ คือนายฟัก ณ สงขลา ผู้กล้าหาญ ต่อมามีสตรีวัยยี่สิบสามปีเพิ่งจบปริญญาตรีแขนงนิติศาสตร์ก้าวเข้ามาร่วมมือด้วย เธอคือบุตรสาวของนายเฉลียว เธอได้ช่วยนายฟักต่อสู้เพื่อบิดาของเธอและมหาดเล็กอีกสองคนจนกระทั่งการพิจารณาคดีสิ้นสุด

อย่างไรก็ตาม เราไม่ควรจะยอมให้ความเวทนาจำเลย หรือความรังเกียจลัทธิทารุณโหดร้ายและความชั่วร้ายของระบบจอมพล ป. มาก่อให้เกิดอคติในการพิจารณาคดีลอบปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ซึ่งได้ดำเนินไปในรูปที่เหมาะสมอยู่บ้าง และอย่างน้อยที่สุดก็ได้มีการสะสมข่าวสารที่สามารถให้คำแนะนำอันมีค่าต่อการค้นหา

ความจริง ในปลาย พ.ศ. ๒๔๙๒ เมื่อจบคำให้การว่าด้วยวิถีกระสุน และพยานทางการแพทย์แล้ว พยานอีกราวหกสิบคนได้มาให้การ ฝ่ายโจทก์ยังเสนอให้เรียกพยานอีกราว ๘๐ คนในปีต่อมา พยานเหล่านี้ รวมทั้งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชชนนีด้วย

เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ได้เสด็จนิวัติคืนสู่ประเทศพร้อมด้วยพระคู่หมั้นทรงสิริโฉม แต่พระราชชนนีของพระองค์ผู้ทรงประสบอุบัติเหตุโดยรถยนต์มิได้เสด็จมาด้วย อย่างน้อยพระอาการประชวรของพระองค์ก็ได้ช่วยให้พ้นจากความโทมนัสเนื่องจากการเสด็จกลับมาสู่ฉากของความทรงจำที่หฤโหด ริ้วรอยของความทรงจำยังเห็นได้ชัดบนพระพักตร์ที่มิได้ทรงพระสรวลเลยตั้งแต่ต้นจนจบ มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เตือนพระราชหฤทัย การเสด็จชลมารคโดยเรือรบ การถวายพระแสงดาบคู่แผ่นดิน การแสดงความจงรักภักดี เสียงพระสงฆ์สวดเจริญชัยมงคลคาถา การชุมนุมคับคั่งของบรรดาทูตานุทูตเพื่อรอรับเสด็จที่ท่าเรือ ภาพฝูงชนกลุ่มใหญ่ที่แออัดกันคอยเฝ้าดูพระองค์เสด็จกลับสู่พระบรมมหาราชวัง ทุกอย่างเหมือนกับเมื่อตอนที่พระองค์เสด็จกลับมาเป็นครั้งแรกก่อนสงครามอยู่มาก แต่ตอนนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงเป็นศูนย์กลางของพระราชพิธีการ ส่วนพระองค์ทรงเป็นเพียง

เจ้าชายองค์เล็ก ๆ มาบัดนี้ ในหลวงอานันท์ ฯ กลับทรงสถิตย์อยู่ในพระบรมโกศทองอยู่เบื้องพระพักตร์ ส่วนพระองค์เองได้ทรงเจริญวัยล่ำสันสง่างาม และได้มาถวายพระราชคารวะอยู่ก่อนที่จะถวายแก่พระราชบรรพบุรุษในพระสุสานหลวง และได้ทรงจุดเทียนที่จะนำไปใช้ในพระอารามหลวงทุกแห่งในพระนคร ก่อนที่จะเสด็จออกจากพระบรมมหาราชวัง พระองค์ได้ทรงบูชาพระพุทธรูปในพระอุโบสถ พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต และทรงโค้งพระวรกายให้แก่ที่สิงสถิตย์ของดวงวิญญานของชาติซึ่งประดิษฐานอยู่ด้านใน ซึ่งพวกใจบุญเรียกกันว่า พระผู้พิทักษ์บ้านเมือง และคนมีความรู้เรียกว่า "*สุภาพบุรุษแห่งพระราชวัง*" พระองค์จะต้องไม่ทรงพำนักอยู่ในพระตำหนักบรมพิมาน แต่จะทรงใช้พระราชวังที่ใหม่กว่าอยู่ห่างไปราวสองไมล์ บนเส้นทางถนนราชดำเนินเต็มไปด้วยเครื่องประดับตกแต่งและฝูงชนที่กระตือรือล้นอยู่เสมอ ตำรวจจะต้องตรวจตราก่อนหน้านี้ว่าไม่มีใครตากผ้าให้รบกวนพระเนตรหรือแสดงความไม่คารวะอย่างยิ่งโดยอยู่เหนือพระเศียรของพระมหากษัตริย์โดยการเฝ้าดูจากหลังคา

เช้าตรู่วันรุ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ได้ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุหกสิบสี่รูป ในพระราชพิธีขึ้นพระราชวัง

ใหม่ เป็นการเริ่มพระราชพิธีการอันซับซ้อนที่มีมาแต่ดั้งเดิมในประวัติศาสตร์ของสยามประเทศ วันหนึ่งพระองค์ประทับอยู่ในพระที่นั่งอมรินทร์อันไสวภายในพระบรมมหาราชวัง กำแพงพระที่นั่งเป็นสีแดงและทอง ทรงห้อมล้อมด้วยพระภิกษุหนเมื่อถือธูปที่จุดแล้ว อีกวันหนึ่งพระองค์ต้องเสด็จไปทำพิธีบูชาเจ้าแม่คงคา แต่ที่มิได้กำหนดเป็นพิธีการคือการเสด็จโดยทรงฉลองพระองค์ธรรมดาไปยังท้องสนามหลวงซึ่งอยู่ข้างหน้าพระบรมมหาราชวัง ที่นั่นพระเมรุชั่วคราวได้สร้างขึ้นเพื่อพระราชพิธีถวายพระเพลิงสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชของพระองค์ และเมื่อฝูงชนจำพระองค์ได้พระองค์จะรีบทรงขับพระราชยานยนต์จากไปโดยเร็ว ห่างไปอีกร้อยหลาในห้องที่ ๒๔ การพิจารณาคดีชายสามคนผู้ถูกกล่าวหาว่าปลงพระชนม์สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชของพระองค์ยังคงดำเนินต่อไปในวันที่ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เกือบสี่ปีนับแต่พระบรมศพของในหลวงอานันท์ ฯ ถูกเชิญลงในพระบรมโกศเงิน ถึงได้เริ่มงานถวายพระเพลิงพระบรมโกศทองใหญ่ที่รองรับพระบรมโกศเงินอีกทีหนึ่ง แขวนด้วยลูกรอกและชักรอกขึ้นไปประดิษฐานบนพระแท่นที่ตั้งพระบรมศพสูงเกือบสี่สิบนิ้ว บุษบกนี้มียอดแหลมรูปร่างเป็นเรืออยู่บนล้อซึ่งใช้ทหารเรือร้อยคนลาก ด้านข้างประดับประดาด้วย

กระเบื้องสีแดงและสีทองกับหินโมเสคสีเขียว มังกรปากแดงดั่งสีเลือดนก และเทพประนมกร และภาพแบบเรขาคณิตได้รับการแกะสลักอย่างงดงาม จนค่อย ๆ ดึงดูดผู้ชมให้สนใจในรายละเอียดของมัน ที่สนามหลวงที่ถวายพระเพลิงอยู่ต่างหาก แต่ปะรำที่มียอดแหลมกว้างใหญ่สูงเหนือพื้นดินขึ้นถึงได้โดยมีบันไดถึงสี่ขั้น มีราวบันไดพาดกลางบันไดแต่ละขั้น และพระบรมโกศซึ่งทีแรกได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนรถบินใหญ่ เพื่อจะได้แบกเวียนรอบสนามหลวงสามครั้ง แล้วจึงจะอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนพระเมรุมาศ

ณ เวลาบ่าย ๑๖.๓๐ น. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ทรงฉลองพระองค์ในเครื่องแบบจอมพลแห่งราชองครักษ์ ค่อย ๆ เสด็จขึ้นบันไดและทรงจุดเทียนหน้าพระบรมโกศ แล้วเสด็จลงทรงสดับพระธรรมเทศนาซึ่งแสดงโดยสมเด็จพระสังฆราช แล้วเสด็จขึ้นบันไดไปยังยกพื้นของพระเมรุมาศ ภาพพระบรมโกศและพระราชอิริยาบถที่เคลื่อนไหวไปช้า ๆ ราวกับทรงอยู่ตามลำพังพระองค์เดียวได้มีฝูงชนกลุ่มใหญ่ที่มาถึงโดยทางบกและทางเรือตั้งแต่ตีสี่ จนทำให้สนามเต็มไปด้วยศีรษะคนดำสลอน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ประทับยืนอยู่เบื้องหน้าพระบรมโกษ และเกิดความเงียบสนิทภายใต้ผืนฟ้าสีครามสดใส แล้วพระองค์ถวายบังคมพระบรมศพ มิใช่เพียง

แต่โค้งพระวรกายเท่านั้น แต่ยังทรงทรุดพระวรกายลงหมอบกราบ ซึ่งเป็นพระอากัปกิริยาที่แสนสุภาพเสียจนเกิดเสียงพึมพำด้วยความขนพองสยองเกล้าและเศร้าโศรกจากประชาชน แล้วพระองค์ทรงจุดดอกไม้จันทร์ เหล่าทหารยิงปืนเล็กสามชุด และเป่าแตรนอน จากนั้นแขกผู้มีเกียรติ พระบรมวงศานุวงศ์ได้ติดตามกันไปอย่างช้าๆ ขึ้นไปถวายความเคารพเป็นวาระสุดท้าย คนหนึ่งถือพานทองบรรจุดอกไม้แห้งจากพระราชชนนี

ในเวลากลางคืน ได้มีการถวายพระเพลิงจริง เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ เสด็จมาทรงดับพระเพลิงในตอนแปดนาฬิกาตอนเช้า มีแต่พระอัฐิเท่านั้นที่เหลืออยู่

พระราชพิธีต่าง ๆ ได้ติดตามการถวายพระเพลิงเป็นสัปดาห์ ๆ และแล้วก็ถึงพระราชพิธีอภิเษกสมรส จากนั้นพระราชพิธีราชาภิเษกก็ย่างเข้ามา ทุกคนเปลี่ยนเป็นชื่นบานทันที คนไทยปลดเปลื้องอะไรไม่เร็วเท่ากับความเศร้า

เช้าวันหนึ่ง อีกเดือนหนึ่งต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ เสด็จเข้าไปในวังของสมเด็จพระอัยยิกาเจ้า พระราชมารดาของสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ฯ และได้ทรงพบกับพระคู่หมั้นทั้งสองพระองค์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยและพระนาม สมเด็จพระอัยยิกาเจ้าเสด็จมาถวายพระพร โดยทรงหลั่งน้ำพระสุคนธรส

ลงบนพระหัตถ์ของทั้งสองพระองค์เป็นการอภิเษกสมรส ในตอนบ่าย ในพระบรมมหาราชวัง ในหลวงได้ทรงประกาศต่อพระบรมวงศานุวงศ์และคณะรัฐบาลว่า พระองค์ทรงอภิเษกสมรสแล้ว บรรดาผู้เข้าเฝ้าที่มีความสำคัญมากได้ถวายน้ำพระสุคนธรสลงบนพระหัตถ์ของพระเจ้าอยู่หัวและพระราชินี เจ้านายผู้ทรงอาวุโสพระองค์หนึ่งได้กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายความยินดีแทนพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งหมด พระราชพิธีเป็นอันสิ้นสุดลง

ที่แตกต่างกันมากคือ พระราชพิธีราชาภิเษกซึ่งตามมาติด ๆ ภายหลังที่ได้เสด็จไปทรงดื่มสุคนธรส ณ หัวหินเพียงสองสามวัน พระราชพิธีราชาภิเษกสิ้นเงินไป ๓๕,๐๐๐ ปอนด์ คนไทยผู้รักการเฉลิมฉลองมิได้รู้สึกเสียดายแม้แต่บาทเดียว เพื่อระลึกถึงโอกาสนี้ บรรดาเจ้านายได้รับพระราชทานพระยศสูงขึ้น นักโทษได้รับพระราชทานอภัยโทษ แต่จำเลยสามคนในคดีลอบปลงพระชนม์มิได้รับอะไรเลย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ได้ทรงรับการถวายพระเพลิง พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ได้ทรงกระทำพิธีราชาภิเษกแล้ว แต่อดีตได้ละทิ้งปัจจุบันที่โหดเหี้ยมไว้ ในขณะที่โศกนาฏกรรมที่ลึกลับ ซึ่งรับผิดชอบต่อเหตุการณ์เหล่านี้ยังคงฝังอยู่ในห้องเลขที่ ๒๔ ◎

บทที่ ๕

ในบรรดาพยานทั้งหมดที่ได้มาให้การในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๓ มีทั้งข้าราชการตำรวจ คนรับใช้ นักการเมือง ภรรยาของคนเหล่านั้น และมิตรสหาย พยานหลักฐานถึงมิได้พิสูจน์อะไรเลย ก็ยังช่วยให้งานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนลุล่วงไปให้หัวหน้าของตนพระพินิจได้ประทับตราไว้โดยมิได้ละเลยร่องรอยของหลักฐานที่อาจจะเป็นประโยชน์แก่ฝ่ายโจทก์ได้ แต่หลักฐานเหล่านั้นทั้งหมดก็เป็นเพียงรายละเอียดที่รวบรวมหรือขยายเรื่องที่ทราบกันมาก่อนแล้วนั่นเอง

ดังนี้ บรรยากาศของความหวาดกลัวในหมู่พระราชวงศ์ภายหลังการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ และการสังหรณ์ใจที่น่าหม่นหมองใจของมหาดเล็กอาวุโสที่ชื่อ *ฉันท์* ผู้ถึงแก่กรรมก่อนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ และความพยายามของนายปรีดีที่จะกระตุ้นการสอบสวนจากแง่ใดแง่หนึ่ง ซึ่งดูคล้ายกับจะล้มเลิกคำอธิบายของทางการที่ว่าเป็นอุบัติเหตุ และเรื่องอื่น ๆ อีกมาก เรื่องราวทั้งหมดนี้ดูจะยิ่งขยายวงกว้างขึ้นไปอีก มีบันทึกกล่าวหาอยู่หนึ่ง

หรือสองฉบับ ฉบับหนึ่งกล่าวหาว่า งานที่ทรยศของนายชิตคือทำหน้าที่เป็นสปายให้ราชเลขานุการเฉลียว ส่วนอีกฉบับหนึ่งเป็นของนายปรีดีมีใจความว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ได้ทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง ด้วยความเสียพระทัยในเรื่องภายในราชสกุล นอกจากนี้มีเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เปิดเผยขึ้นมาซึ่งบางครั้งก็ทำให้ตื่นเต้นได้

ในเรื่องเหล่านี้ มีอยู่เรื่องหนึ่งเปิดเผยโดยนายพลตำรวจเอกเผ่า เขาได้ให้การต่อศาลในชั้นต้นว่า เดือนก่อนที่ในหลวงอานันท์ ฯ จะสวรรคต พรรคพวกของนายปรีดีซึ่งเป็นคนสำคัญคนหนึ่งกล่าวว่าพระองค์ทรงมีแผนการที่จะสละราชสมบัติให้พระราชอนุชาภูมิพล ฯ เพื่อว่าพระองค์จะได้ทรงเล่นการเมืองได้ แต่หลักฐานที่น่าพิศวงอย่างแท้จริงคือว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ก็จะทรงพบกับจอมพล ป. ในวันหลังสวรรคตแล้วหนึ่งวันในระยะนั้น จอมพล ป. เพิ่งพ้นจากการถูกไต่สวนในฐานะประกอบอาชญากรรมในยามสงคราม เผ่าเล่าว่า พี่เขยซึ่งภรรยาเป็นข้าราชบริพารของพระราชชนนีได้ส่งข่าวมาว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงมีพระราชประสงค์จะพบจอมพล ป. เผ่าเป็นผู้นำข่าวนี้ไปบอกแก่จอมพล ป. จึงได้มีการจัดการนัดพบในที่รโหฐานของราชตระกูลมหิดล คือพระราชวัง

สระปทุม มิใช่ที่พระที่นั่งบรมพิมาน จากการจะพบกันนี้ พอจะสรุปได้อย่างแน่ชัดว่า ไม่ว่านายปรีดีจะพิพาทกับในหลวงอานันท์ ฯ หรือไม่ก็ตาม แต่ตามที่โจทก์กล่าวหาแล้ว นายปรีดีไม่สามารถจะชื่นชมความมั่นคงพระราชหฤทัยของในหลวงอานันท์ ฯ เรื่องนี้ฟังดูแปร่ง ๆ แต่สำหรับนายปรีดีเรื่องนี้นำความเสียหายมาสู่ตน นายพลตำรวจเอกเผ่า เพชฌฆาตแห่งกรุงเทพ ฯ คงจะบอกเพื่อจะให้ทำให้ทุกคนที่มิใช่พวกนิยมเจ้าอย่างรุนแรง เกิดความตึงเครียด เรื่องนี้มิได้มีใครรู้เห็นเป็นพยานนอกจากจอมพล ป. คนเดียวที่ให้หลักฐานยืนยัน อย่างน้อยที่สุด จอมพล ป. ก็ได้ยืนยันว่าตนได้รับพระราชสาส์นจากในหลวงอานันท์ ฯ ผู้ทรงขอร้องให้เขาไปเฝ้า

อย่างไรก็ดี การแพร่ข่าวนี้ชงักลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเกิดมีหลักฐานใหม่ที่ประชาชนน่าจะตื่นเต้นพอ ๆ กับพาดหัวหราอยู่บนหน้าหนังสือพิมพ์ ตามข่าวนั้นรายงานว่า เรือเอกวัชรชัยเป็นผู้ปลงพระชนม์ในหลวงตามคำสั่งของนายปรีดี เนื่องจากมือปืนที่จ้างไว้ได้ถอนตัวไปในวินาทีสุดท้าย นายทหารผู้น้อยผู้หนึ่งเป็นผู้เปิดเผยเรื่องนี้ เขาให้การต่อศาลว่าเขาเคยติดคุกฐานพยายามจะฟื้นฟูราชาธิปไตย ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ ในคุกนั้นเขาได้รู้จักกับนายสีหัวขโมย หลายปีผ่านไป แต่แล้วสี่วันก่อนในหลวงอานันท์ ฯ จะ

สวรรคต นายสีผู้นี้ได้มาหาเขาอย่างตื่นตระหนกแล้วเล่าว่าเขาถูกจ้างให้ฆ่า *"คนสำคัญ"* รายละเอียดที่นายสีเล่าก็คือว่า ชายที่จ้างเขาเป็นสมาชิกในขบวนการเสรีไทยมาก่อน และเป็นลูกน้องของนายปรีดี ชายนั้นได้ให้ปืน ยู เอส อาร์มี่ ดินระเบิด และระเบิดมือแก่เขา ค่าจ้างตกลงกันในราคา ๖,๕๐๐ ปอนด์ ต่อมานายทหารผู้นี้ได้อธิบายต่อไปว่านายสีได้มาหาตนอีก หลังจากในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตได้วันเดียว มือปืนผู้นี้ได้บอกเขาว่า เมื่อวันก่อนที่ในหลวงอานันท์ ฯ จะสวรรคต เขาได้ถูกพาตัวมาที่พระบรมมหาราชวัง โดยมีนายชิตและนายบุศย์เป็นผู้ชี้ตัว "คนสำคัญ" แท้จริงมิใช่ใครอื่นในหลวงอานันท์ ฯ นั่นเอง ถึงตอนนี้ นายสีบอกกับเพื่อนว่า ตนขอถอนตัว ผลจึงเป็นว่า เรือเอกวัชรชัยเป็นผู้ลงมือยิงเอง นายสีได้ขอร้องให้พยานช่วยตนเพราะตนกลัวตำรวจ ภายหลังที่ซ่อนตัวอยู่ในบ้านหลายวัน นายสีได้ประกาศว่า เขาตกลงใจที่จะตามไปฆ่าเรือเอกวัชรชัย แต่เขาอยากจะพูดกับนายพลคนหนึ่งก่อน เพื่อขอร้องให้ดูแลครอบครัวของเขาด้วยถ้าเขาต้องตายเพราะการแก้แค้น คำให้การตอนนี้ของนายทหารบกผู้นั้นได้รับการยืนยันจากนายพลตำรวจเอกเผ่า ผู้ให้การว่านายทหารผู้นั้นได้พานายสีมาพบตน และได้เล่าเรื่องดังที่ศาลได้ยินให้ตนฟัง เว้นเสียแต่ว่าเขานึกชื่อ

นายชิตและนายบุศย์ไม่ได้ เขาได้ชักชวนให้นายสีล้มความตั้งใจที่รุนแรงนั้นเสีย แล้วนายสีได้อาศัยอยู่กับนายทหารผู้นั้นต่อมาอีกหนึ่งเดือน หลังจากนั้นมีผู้ทราบว่าเขาทำงานให้กับนายร้อยตำรวจเอกผู้หนึ่ง ผู้ซึ่งภรรยาคนที่สองต้องการคนขับรถ การผจญภัยต่อไปของเขานั้นเป็นที่คาดกันได้ มีคนเชื่อกันมากว่าเขาถูกนายร้อยตำรวจเอกผู้นั้นฆ่าตาย และไม่มีใครหาตัวนายร้อยตำรวจเอกผู้นั้นมาฟ้องร้องฐานฆ่าคนตายได้ ที่จริงแล้ว นายสีตายอย่างทารุณในปลาย พ.ศ. ๒๔๙๐ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายสอบสวนของพระพินิจไม่ได้ตัวเขามาขึ้นศาล

นิสัยและอาชีพของนายสีทำให้ยากที่จะเชื่อถือคำพูดของเขาได้ แต่รายละเอียดสองเรื่องนี้ก็ทำให้น่าคิด เขาไม่ได้มามีส่วนเกี่ยวข้องแม้แต่น้อยกับพระบรมมหาราชวัง แต่เขาก็เอ่ยชื่อนายชิตและนายบุศย์ได้ในวันที่ในหลวงสวรรคต ถ้าเรื่องของเขานี้แต่งขึ้นเพื่อให้เหมาะสมกับข่าวลือในขณะนั้น หรือกุขึ้นด้วยความช่วยเหลือของใครก็ตาม น่าจะเป็นนายเฉลียวมากกว่าอดีตสมาชิกของขบวนการเสรีไทย (*ผู้ซึ่งปฏิเสธการมีส่วนร่วมในเรื่องนี้อย่างดูถูก*) ที่จะเป็นผู้จ้างมือปืน

ในเมื่อทุกคนเท่ากันในหลุมฝังศพ คนที่จัดระดับของคนที่มีชีวิต คือศาลสถิตย์ยุติธรรม พยานหลักฐานที่ดึงดูดความสนใจของประชาชนภายหลังที่นายสี คนชั้นต่ำผู้มาจากชนที่ต่ำต้อยที่สุดในประเทศให้การแล้ว พยานโจทก์องค์ต่อไปผู้ทรงใช้เวลาเก้าสิบนาทีคือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ เอง

มีการพิจารณาคดีฆาตกรรมไม่กี่คดีที่พระมหากษัตริย์ทรงให้การเป็นพยาน สำหรับพระองค์ผู้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยและเป็นเจ้าชีวิต ทำให้เหตุการณ์นี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ มิได้ประทับในห้องเลขที่ ๒๔ คณะผู้พิพากษา ทนาย และผู้ถูกกล่าวหาได้ไปเฝ้าพระองค์ที่พระบรมมหาราชวังซึ่งมีสมาชิกของคณะองคมนตรีร่วมอยู่ด้วยห้าท่าน เพื่อรักษาพระเกียรติภูมิของพระมหากษัตริย์

จากคำที่ทรงให้การซึ่งกินเวลาวันครึ่งนั้น พระองค์มิได้ทรงเพิ่มเติมรายละเอียดของการเคลื่อนไหวพระราชอากัปกิริยาแต่ประการใดในเช้าวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ เสด็จสวรรคตดังกล่าวไว้แล้ว พระบรมราชาธิบายถึงท่าที่ถูกต้องของพระวรกายของในหลวงอานันท์ ฯ ตรงกับของคนอื่น ๆ เว้นแต่ว่าพระองค์มิทรงสามารถจดจำได้ว่า ได้ทรงทอดพระเนตรเห็นพระกร

ข้างขวาของในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งตามที่ยอมรับกันทั่ว ๆ ไปแล้วจะอยู่ข้างนอกพระยี่ภู่เช่นเดียวกับพระกรข้างซ้ายและเหยียดตรงอยู่ข้างพระวรกาย พระองค์ทรงให้การต่อไปว่า :

"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงยิงพระแสงปืนในงานต่าง ๆ ในต่างประเทศด้วยปืนของเล่น เมื่อพระองค์เสด็จกลับกรุงเทพ ฯ แล้ว มักจะทรงยิงพระแสงปืนที่ประชาชนที่ชลบุรีถวายในเดือนธันวาคม เมื่อนายปรีดีจัดให้มีการแสดงแสนยานุภาพของขบวนการเสรีไทย บุคคลที่ถวายวิธีใช้พระแสงปืนคือเรือเอกวัชรชัยคนที่ถวายปืน ในหลวงอานันท์ ฯ กล่าวว่า เรือเอกวัชรชัยควรจะถวายวิธีใช้แต่พระองค์ และเป็นพระราชประสงค์ของพระองค์เองที่จะทรงศึกษาวิธีใช้ การยิงมักจะทรงใช้สวนข้างหลังพระที่นั่งบรมพิมานเป็นที่ทรงฝึกซ้อมและฉันก็ได้ไปด้วย ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงยิงทั้งพระแสงปืนสั้นและยาว รวมทั้งพระแสงปืน ยู เอส อาร์มี่ .๔๕ เมื่อพระองค์ทรงยิงด้วยพระแสงปืนนี้ มหาดเล็กบางคนมักจะเก็บปลอกกระสุนภายหลังยิงแล้ว เรามักจะทิ้งพระแสงปืนไว้ให้เรือเอกวัชรชัยจัดการ พระเจ้าอยู่หัวต้องทรงสวมฉลองพระเนตร แต่ฉันไม่สามารถจะจำได้ว่า พระองค์ทรงสวมทุกครั้งที่ทรงยิงหรือเปล่า...นายชิตไม่สามารถจะชี้ให้เห็นได้ว่าตนได้เก็บปลอกกระสุนใช้แล้วจากที่ใดในห้องพระบรรทม

ฉันเคยได้ยินว่าเฉลียวเอารถเข้ามาถึงประตูพระที่นั่งบรมพิมาน พระเชษฐาของฉันจะไม่ทรงพอพระราชหฤทัยหรือเปล่าฉันไม่ทราบ แต่ฉันจำได้แน่ครั้งหนึ่งสมเด็จพระราชชนนีของฉันมีพระราชประสงค์จะใช้รถแต่ไม่ได้ใช้ เพราะเหตุว่า คันหนึ่งกำลังซ่อมอยู่ และเฉลียวส่งอีกคันหนึ่งไปให้ปรีดีใช้ ดังนั้น ควง (ตลกเอก นายกรัฐมนตรี) จึงต้องให้ยืมรถ พระเจ้าอยู่หัวมิได้เคยทรงปรารภกับฉันเกี่ยวกับว่าเฉลียวไม่ทรงเคารพนับถือ แต่ฉันคิดเอาเองว่าเขาลาออกไปเพราะพระองค์ไม่ทรงพอพระราชหฤทัย

เมื่อในหลวงเสด็จไปพักผ่อนพระราชอิริยาบถที่หัวหิน ปรีดีก็ได้ไปด้วย ที่หัวหินปรีดีใช้รถจิ๊ปของในหลวงซึ่งเป็นพระราชสมบัติส่วนพระองค์โดยมิได้รับอนุญาต เขายังไม่ทูลขอพระบรมราชานุญาตก่อนที่จะจัดงานปาร์ตี้สำหรับพวกอดีตเสรีไทย มันเป็นงานที่หนวกหูมาก

ครั้งหนึ่ง ปรีดีจัดหาเปียนโนมาถวายในหลวงทรงเล่น ฉันไม่ทราบว่าเขาได้มาจากไหน แต่เมื่อเปียนโนมาถึงในหลวงทรงถูกทำให้เชื่อว่าเป็นของนายปรีดีเอง ต่อมาพระองค์ได้ทรงทราบว่าเปียนโนนั้นเป็นของหลวง ฉันไม่ทราบว่าพระเชษฐาของฉันกับนายปรีดีมีความเห็นไม่ตรงกันในเรื่องการทรงแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการหรือเปล่า แต่ใน

เรื่องหาคนมาแทนเฉลียวนั้น นายปรีดีคิดอยู่นานจนคนที่ในหลวงทรงเลือกยังไม่ได้รับแต่งตั้งเมื่อพระองค์สวรรคต

เป็นพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเชษฐาของฉันเอง ที่ทรงปรารถนาจะเยี่ยมสหรัฐอเมริกาและอังกฤษในระหว่างเสด็จกลับสวิสเซอร์แลนด์ พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะเสด็จไปอย่างรีบร้อนจึงทรงกำหนดวันที่สิบสาม ในระหว่างในหลวง ตัวฉัน และสมเด็จพระราชชนนีไม่เคยมีความยุ่งยากหรือเข้าใจผิดต่อกัน ในหลวงมิเคยทรงปรารภให้ฉันฟังว่าทรงได้รับความลำบากเรื่องใด ทรงเคยบ่นแต่เรื่องอากาศร้อน จะมีสิ่งใดมารบกวนพระองค์ในเรื่องการงานพระองค์มิได้ตรัสให้ฉันทราบ แต่ในพระชนมชีพส่วนพระองค์มิได้ทรงวิตกกังวลถึงสิ่งใดอย่างหนัก ทรงสุขุมคัมภีรภาพมาก และเมื่อพระองค์ทรงใช้พระแสงปืน พระองค์ทรงรอบคอบทุกทางและยังได้ทรงเตือนฉันว่า เมื่อจะเล่นปืนฉันควรแน่ใจว่ารังเพลิงว่าง ในหลวงมิทรงได้เคยปรึกษาเรื่องการเมืองกับฉัน ฉันไม่เคยได้ยินว่าพระองค์มีพระราชประสงค์จะพบจอมพล ป. ฉันท์ (มหาดเล็กอาวุโสผู้ถึงแก่กรรมก่อนพระองค์) มักจะแสดงความห่วงใยเกี่ยวกับสวัสดิภาพและความปลอดภัยของเรา พระองค์มิได้เคยตรัสกับฉันมากนักในเรื่องนี้ แต่มักจะทรงตักเตือนให้ฉันระวัง และฉันก็เข้าใจว่าทรงหมายถึงให้ฉันระวังตัวฉันเอง พระองค์ตรัสเรื่องนี้แก่ฉันตั้งแต่เราเพิ่งมาถึงเมืองไทยใหม่ ๆ"

ในการพิจารณาคดีต่อไปและการถามค้าน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ทรงถูกนำกลับมาสู่เหตุการณ์ที่แวดล้อมก่อนในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคต สิ่งแรกที่พระองค์ทรงทราบว่ามีอะไรผิดปกติ คือทรงได้ยินเสียงฝีเท้าคนวิ่ง พระองค์ทรงให้การต่อไปดังนี้ "*ฉันไม่ได้ยินอะไรผิดปกติ ก่อนที่จะได้ยินเสียงคนวิ่ง ในขณะที่ฉันกำลังเดินไปเดินมาระหว่างห้องบรรทมกับห้องทรงพระสำราญ ฉันไม่ได้สังเกตว่ามีใครอยู่รอบ ๆ บ้าง ฉันไม่ได้สนใจเมื่อได้ยินเสียงใครวิ่ง ฉันได้ยินทั้งเสียงตะโกนด้วยความประหลาดใจและเสียงร้องไห้ ฟังดูคล้าย ๆ คน ๆ เดียวกัน นอกจากจะสวนกับนางพระกำนัลใกล้กับเฉลียงมุขหน้าแล้ว ฉันไม่เห็นใครอีก ฉันไม่ได้สังเกตว่าประตูห้องทรงพระอักษรเปิดอยู่ ปกติมันจะปิดถ้าในหลวงยังบรรทมอยู่*"

พระองค์ทรงระลึกได้ด้วยว่า เมื่อพระองค์เสด็จไปยังห้องพระบรรทมนั้น พระวิสูตรเปิดอยู่ ต่อข้อทูลถามที่ว่าใครเป็นผู้ถวายพระแสงปืน .๔๕ พระองค์ทรงพระราชดำริว่า *ฉันท์* เป็นผู้ถวายเมื่อในหลวงอานันท์ ฯ เสด็จมาถึงพระนคร ในหลวงอานันท์ ฯ ได้ทรงหยุดยิงพระแสงปืนใด ๆ ก็ตาม มาหลายวันก่อนสวรรคต

สรุปได้ว่า พยานหลักฐานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้มีอะไรใหม่ แต่ข้าพเจ้าก็ได้เก็บมารายงานเกือบทั้งหมด เพราะ

มีความสำคัญ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ เสด็จจากการพิจารณาคดีและจากประเทศไทยคืนสู่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์พร้อมด้วยสมเด็จพระราชินีในไม่ช้าหลังจากทรงให้การแล้ว จึงยังคงเหลือพยานอีกสามคนเท่านั้น คนหนึ่งคือผู้ช่วยของพระพินิจซึ่งอยู่ในกลุ่มคณะกรรมการสืบสวนและสอบสวน ผู้ยอมรับว่าตนได้ฉีดยาที่เรียกว่า "*ความจริง*" และได้บันทึกข้อความที่คนทั้งสองพูดตามที่ได้รับอิทธิพลจากยานั้น แต่ทั้งคู่ก็ยังคงทวนเรื่องราวซ้ำ ๆ ซาก ๆ ดังที่เคยให้การมาแล้วว่า ตนเองบริสุทธิ์เต็มที่ อย่างไรก็ดีพยานผู้นี้ยังยืนยันว่า นายชิตกำลังเก็บงำบางตอนไว้ และนายบุศย์ได้ "*ลืม*" รายละเอียดอันสำคัญเสีย

ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ศาลได้เดินทางไปฟังคำให้การของสมเด็จพระราชชนนีที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ นายฟัก ณ สงขลา ได้ติดตามไปด้วยกับอัยการฝ่ายโจทก์และตำรวจ โดยมิยินยอมให้ทนายความผู้เป็นธิดาสาวของนายเฉลียวไปด้วย เพราะเงินทุนมีอยู่น้อยมาก และข้อสำคัญกว่านั้นก็คือเป็นไปไม่ได้ที่จะซักไซ้ [illegible] เรื่องราว [illegible] ความ [illegible] ไปในสถาน [illegible] โดยได้รับอนุญาตจากรัฐบาลสวิสเซอร์แลนด์ สมเด็จพระราชชนนีได้เสด็จ

ไปที่นั่นทุกวันโดยมีนายเอนกผู้ซื่อสัตย์ติดตามไปด้วย คำให้การของสมเด็จพระราชชนนีมิได้ชี้แจงให้ประชาชนทราบ จนกระทั่งศาลกลับคืนสู่พระนครและเริ่มดำเนินคดีต่อไปในห้องเลขที่ ๒๔ ซึ่งกินเวลาถึงปลายเดือนกันยายน เพราะผู้พิพากษาสองคนแวะที่อังกฤษ ถึงตอนนี้ประชาชนคลายความตื่นเต้นลงบ้างแล้ว และอันที่จริงคำให้การของสมเด็จพระราชชนนีก็ไม่น่าตื่นเต้นอยู่ด้วย

คำให้การนั้นกระจ่างชัดพอควร เริ่มตั้งแต่ตอนที่นายชิตร้องว่า "*ในหลวงทรงยิงพระองค์เอง*" แต่ดูเหมือนว่าความขมขื่นยังคงค้างอยู่ตลอดเวลา คำให้การจึงขาดเป็นห้วง ๆ และพระกระแสเสียงสั่นพร่า พระองค์ทรงอธิบายว่า ความทรงจำของพระองค์เลือนไปเพราะทรงประสบอุบัติเหตุจากรถยนต์ถึงสามครั้ง อย่างไรก็ดี พระองค์ทรงระลึกได้ว่า พระวิสูตรที่คลุมรอบพระแท่นบรรทมเปิดอยู่ เมื่อพระองค์เสด็จไปหลังเสียงปืน ทรงจำได้ว่าไม่มีอะไรในห้องเคลื่อนที่ ต่อมาพระองค์ได้ทรงตรวจค้นโต๊ะของในหลวงอานันท์ ฯ เพราะถ้าหากว่าจะทรงปลงพระชนม์พระองค์เองก็ควรจะทรงพระอักษรทิ้งไว้บ้าง สมเด็จพระราชชนนีทรงให้การว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงเล่นพระแสงปืนลมในต่างประเทศ ปรีดีได้เข้ามาเฝ้าในหลวงอานันท์ ฯ เป็นการส่วนพระองค์ในวันที่ ๗ มิถุนายน

ภายหลังเวลาพระกระยาหารเย็นคืนก่อนที่ในหลวงอานันท์ ฯ จะสวรรคต ในการเข้าเฝ้านั้น นายปรีดีต้องการให้สมเด็จพระราชินีหม้ายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงร่วมอยู่ในคณะผู้สำเร็จราชการด้วย แต่ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงมีพระราชประสงค์จะให้กรมขุนชัยนาทนเรนทรเป็น ในหลวงอานันท์ ฯ ได้ทูลพระองค์ว่าภายใต้รัฐธรรมนูญ พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจที่จะทรงแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการ นายปรีดีได้ขู่ภายหลังจากการเข้าเฝ้านี้ว่า เขาจะไม่สนับสนุนพระราชวงศ์อีก พระราชชนนีทรงให้การต่อไปว่า :

"ในหลวงกับฉันมิได้มีเรื่องอะไรต่อกัน ถ้าไฟฟ้าเสียพระองค์มักจะเสด็จเข้ามาในห้องของฉันเพื่อดูว่าฉันสบายดีหรือเปล่า พระองค์ทรงสุขุมคัมภีรภาพ ครั้งเดียวที่ทรงพระพิโรธคือเมื่อฉันเรียกใช้รถแต่คันเดียวที่เหลืออยู่นั้นปรีดีเอาไปใช้ เฉลียวถูกไล่ออกเพราะเขาไม่เหมาะกับตำแหน่ง นายแพทย์และราชองครักษ์บางคนก็ถูกไล่ออกด้วยเขาเหล่านั้นเป็นคนของปรีดี ในหลวงพระราชทานกล่องบุหรี่ให้เฉลียวเพราะมีผู้ทูลว่า เป็นธรรมเนียมสำหรับข้าราชการที่ถูกไล่ออกไปโดยมิได้มีความผิดที่เจาะจงได้ สองสามวันก่อนหน้าที่ในหลวงอานันท์ ฯ จะสวรรคตได้ทรงมีพระราชดำริสั่งให้มหาดเล็กทำความสะอาดเครื่องราชอิสริยาภรณ์ซึ่งอยู่ในตู้ใกล้พระแท่นบรรทมแต่อาจเปิดได้โดยไม่มีเสียง"

จบคำให้การของสมเด็จพระราชชนนีเพียงนี้ ซึ่งแม้ว่าจะสั้นมากแต่ก็อาจมีความสำคัญไม่น้อย

พยานคนสุดท้ายที่ปรากฏตัวในฐานพยานโจทก์ ผู้ทำตัวเหมือนดารานักร้องชื่อดังที่มีชื่อเด่นอยู่บนหัวสูจิบัตรจนจบคดี คือพระพินิจชนคดี หัวหน้าพนักงานสอบสวน ได้มาให้การในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ เขาเล่าถึงว่า เขาได้เลื่อนจากตำแหน่งชั้นประทวนในกรมตำรวจขึ้นมาเป็นพลตำรวจตรี จนกระทั่งลาออกใน พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้อย่างไร เขากล่าวว่าการที่เขากลับเข้ามาอีก เพราะเขาไม่พอใจการสืบสวนคดีสวรรคตของรัฐบาลของนายปรีดี ดังนั้นเขาจึงเสนอตัวที่จะรับใช้รัฐบาลของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้จัดตั้งขึ้นภายหลังรัฐประหาร และคดีที่กำลังดำเนินอยู่ตั้งแต่สองปีที่แล้วมาจนบัดนี้นั้น เป็นผลงานของเขาเสียเป็นส่วนใหญ่ เมื่อถูกถามค้านเขาปฏิเสธว่า ไม่เคยร่ำรวยเพราะติดต่อกับญี่ปุ่นในระหว่างสงคราม และก่อนจบคำให้การเขาได้พูดถึงการพบปะซึ่งหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ (ท่านชิ้น) ได้จัดขึ้นระหว่างนายปรีดีกับบรรดาสมาชิกชั้นนำของพรรคประชาธิปัตย์ เพื่อพยายามจะรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางการเมืองในระยะหลังสงคราม ท่านชิ้นได้ตรัสกับนายควงว่าเขาควรจะร่วมมือกับนายปรีดี

เพราะว่าเมื่อตอนที่เขาไม่ได้ร่วมมือนั่นเอง ราชบัลลังก์ได้ตกอยู่ในอันตราย

(ข้อสังเกต ถ้าจะมีก็คือว่า ท่านชิ้นเองไม่เคยถูกอัยการเรียกมายืนยันคำให้การของพระพินิจ ซึ่งอาจมีความหมายเท่ากับว่า ความแตกแยกของชาติสำคัญถึงกับทำลายความมั่นคงของชาติ ในกรณีใดก็ตาม คำให้การเช่นนี้ ศาลของประชาชนของประเทศตะวันตกส่วนมากไม่ยอมรับ)

พระพินิจเป็นพยานคนที่ร้อยยี่สิบสี่ เมื่อเขาละไปจากคอกพยาน ฝ่ายโจทก์ก็ปิดคดีของตน

ในเดือนพฤศจิกายน จำเลยก็ได้เริ่มสืบพยานด้วยความครึ่งหวาดกลัว และครึ่งโล่งอก ในที่สุดจำเลยทั้งสามก็ได้พูดออกมา ©

บทที่ ๒

กลยุทธของนายพัก ณ สงขลา โดยตลอดมีง่าย ๆ คือ การที่จะปลดเปลื้องจำเลยออกจากความพัวพันในการปลงพระชนม์ กล่าวคือ นอกเหนือจากการตอบโต้พยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์แล้ว เขาพยายามที่จะพิสูจน์หักล้างการลอบปลงพระชนม์โดยไม่พยายามที่จะกล่าวว่าผู้อื่นเป็นผู้กระทำเลย การพิสูจน์หักล้างการปลงพระชนม์จะเป็นไปได้หรือ และพลเมืองผู้จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์จะกล้าที่จะลองหรือในเมื่อการพิสูจน์หักล้างเช่นนั้นอาจหมายถึงว่าเป็นการปลงพระชนม์พระองค์เองโดยปริยาย

ไม่ว่าเขาจะปรารถนาหรือไม่ก็ตาม แต่เขาก็ได้ปรากฏตัวต่อหน้าศาลในฐานะทนายจำเลย ซึ่งไม่ใช่แต่เพียงทนายของจำเลยทั้งสามเท่านั้น แต่ยังเป็นทนายแก้ต่างสำหรับผู้ลี้ภัยทั้งสองด้วย ที่เด่นชัดก็คือนายปรีดี เนื่องจากการกล่าวหาว่านายปรีดีเป็นผู้กระทำผิดและจำเลยเป็นผู้สมคบนั้นเป็นรากฐานของคดีฝ่ายโจทก์ นายพักประณามการกล่าวหานี้มาตั้งแต่ต้น เขากล่าวว่าข้อที่หาว่านายปรีดีเป็นปฏิปักษ์ต่อพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนั้นเหลือเชื่อเกินไป

จากนั้นนายพึกจึงนำพยานมาสืบ เขาเริ่มด้วยจำเลยที่หนึ่ง คือ นายเฉลียวก่อน ในขณะที่อดีตราชเลขานุการผู้นี้เข้ามาในคอกพยาน ภาพของคอกจำเลยอันว่างเปล่าซึ่งเขาเคยเข้าประจำที่ ทำให้เป็นที่ประจักษ์อย่างชัดแจ้งในทันใดว่า ขั้นการพิจารณาที่เผ็ดร้อนกำลังจะเริ่มขึ้นแล้ว

นายเฉลียวตอบการซักค้านของอัยการโจทก์ด้วยการปฏิเสธอย่างเด็ดขาด เขาปฏิเสธโดยบอกเพียงว่าเขาเป็นเพียงผู้นิยมชมชอบนายปรีดีในด้านการเมืองเท่านั้น เขาปฏิเสธการร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับนายชิต ปฏิเสธว่าไม่ได้ใช้นายชิตเป็นสายลับ ปฏิเสธว่าไม่ได้รู้ถึงการสมคบ และปฏิเสธว่าไม่ได้รู้เห็นอะไรทั้งนั้นเกี่ยวกับการลอบปลงพระชนม์

เขายังปฏิเสธด้วยว่า เขาไม่ได้ถูกปลดออกจากตำแหน่งข้าราชการในพระองค์ เขาเสริมว่าไม่มีเหตุผลอะไรแม้แต่เล็กน้อยที่จะต้องปลดเขา ข้อกล่าวหาที่ว่าเขาไม่เคารพองค์พระมหากษัตริย์นั้นก็เป็นเพียงการกุกันขึ้น เขายอมรับเพียงว่าเขาได้ขับรถเข้าไปในพระราชฐานชั้นใน ๒ หรือ ๓ ครั้ง แต่ทั้งนี้ก็เนื่องจากการที่เขาบาดเจ็บเพราะรถจี๊ปคว่ำระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรการแสดงของเสรีไทย ที่เขาได้ยินเรื่องที่ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงตัดสินพระทัยปลดเขาออกเป็นครั้งแรกก็ที่ห้องพิจารณาคดี ๒๔ นี่เอง การที่เขาต้องออกก็เพราะเขาปรารถนาเช่นนั้นซึ่งก็เนื่องมาจากสุขภาพไม่ดีอันเกิดจากอุบัติเหตุดังกล่าว เขาเชื่อว่าเขาได้ลาออกมาในขณะที่ในหลวงอานันท์ ฯ ยังทรงพอพระราชหฤทัยเขาอยู่ ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากการพระราชทานหนังสือรับรองเงินให้แก่เขา

เขายืนยันอย่างหนักแน่นถึงความจงรักภักดีของเขาต่อราชบัลลังก์ เขารู้สึกเสียใจอย่างสุดซึ้งเมื่อได้ทราบข่าวการสวรรคตในวันที่ ៩ มิถุนายน เขาเล่าว่าเขาได้ยินข่าวในตอนเที่ยงกว่า และในทีแรกเขาไม่ยอมเชื่อ ในฐานะที่เขาเป็นสมาชิกพฤฒสภา เขาได้ไปสภาในค่ำวันนั้นและได้ออกเสียงลงคะแนนให้สมเด็จพระราชอนุชาภูมิพล ฯ ขึ้นครองราชย์ ก่อนหน้านั้น สมุหราชองครักษ์ได้บอกเขาว่าในหลวงได้ทรงปลงพระชนม์พระองค์เองด้วยเหตุผลซึ่งเจ้าหน้าที่ในพระบรมมหาราชวังคนอื่น ๆ ได้บอกซ้ำเช่นกันในวันรุ่งขึ้น ซึ่งทุกฝ่ายก็ได้เห็นพ้องต้องกันถึงพระอารมณ์อันเด็ดขาดของพระองค์

นายพึกถามเขาว่า "*เหตุผลที่ว่านั้นคืออะไร*"

นายเฉลียวมีท่าทีลังเลใจ "*ให้ผมบอกแก่ศาลในห้องพิจารณาลับได้ไหม เรื่องนี้อาจจะกระทบกระเทือนถึงพระเกียรติของพระองค์*"

ศาลอนุญาตตามคำขอของนายเฉลียว และเป็นอันว่าในห้อง ๒๔ ไม่มีประชาชนและนักหนังสือพิมพ์เหลืออยู่เลย นายเฉลียวบอกแก่ผู้พิพากษาว่า เจ้าหน้าที่ในพระราชวังเล่าว่าในหลวงอานันท์ ฯ ได้ทรงโต้เถียงอย่างรุนแรงกับสมเด็จพระราชชนนี ซึ่งเรื่องนี้ได้กระทบกระเทือนพระราชหฤทัยของพระองค์และเป็นเหตุให้ทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง แต่นายเฉลียวเองก็ไม่ได้ยินการโต้เถียงที่ว่านั้น

จากนั้นศาลจึงเริ่มพิจารณาคดีโดยเปิดเผยอีกครั้งหนึ่ง ในการให้การต่อไป นายเฉลียวกล่าวว่าในวันถัดจากวันที่ในหลวง

อานันท์ ฯ สวรรคต เขาเริ่มได้ยินข่าวลือถึงการลอบปลงพระชนม์ ข่าวลือนี้พัวพันมาถึงเขา มีคนพูดว่าเขาได้ขโมยรถยนต์พระที่นั่งและหลบหนีไปต่างประเทศแล้ว ต่อมาข่าวลือก็เชื่อมโยงเรือเอกวัชรชัยกับนายปรีดี ซึ่งทำให้เขารู้สึกเกลียดชังอย่างมากจนต้องขออำลาจากเวทีการเมือง เขาเชื่อว่าพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้ามเป็นผู้สร้างข่าวลือนั้นขึ้น หลังจากที่เขาถูกจับ เขาถูกล่ามโซ่ตรวนอย่างหนักที่สุด และมีบ่อยครั้งที่ต้องได้รับบาดเจ็บเมื่อมีการตอกตรวน ทั้งนี้ เขาไม่ได้รับการดูแลรักษาแต่อย่างใด เขาถูกผู้คุมทำให้ประสาทล้าสิ้นเรี่ยวแรงโดยเอาแสงไฟส่องหน้าทุก ๆ ๑๐ นาทีตลอดทั้งคืน แต่เขาก็ไม่เคยให้การบิดเบือนไปจากคำให้การโดยละเอียดในชั้นสอบสวนในตอนต้น เขาเสริมว่านายชิตและนายบุศย์ก็เช่นกัน แม้ว่าจะมีการใช้ยา "*ให้พูดความจริง*" ซึ่งทำให้คนทั้งสองต้องสิ้นสติไป ๒๔ ชั่วโมงแล้วก็ตาม

จากถ้อยคำเหล่านี้ นายพิกก็เสร็จสิ้นการซักพยานจากนายเฉลียว การสืบพยานปากนี้กินเวลาถึง ๖ วัน แต่อย่างไรก็ตามนายเฉลียวก็ยังจะถูกซักค้านอีก

"*คุณให้การได้ชัดเจนดีมาก*" พนักงานอัยการผู้เป็นหัวหน้ากล่าว "*ตำแหน่งราชเลขานุการส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์เป็น*

ตำแหน่งที่มีเกียรติสูง เป็นที่มาแห่งความภาคภูมิและความพึงพอใจ นอกจากนี้ คุณยังเป็นกรรมการอีกหลายบริษัทในขณะเดียวกัน ซึ่งทำให้ฐานะทางการเงินของคุณมั่นคงมาก คุณจะต้องมีเหตุผลแน่นแฟ้นอย่างยิ่งที่จะกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งข้าราชการในพระองค์ดังที่ว่ามา"

"ผมบอกศาลแล้วว่า เป็นเพราะสุขภาพของผมเลวลง"

"แต่คุณก็ยอมรับตำแหน่งสมาชิกพฤฒสภาที่นายปรีดีเสนอให้ในทันทีไม่ใช่หรือ"

"ก็มันไม่ใช่งานเหน็ดเหนื่อยอะไร ไม่ได้ใช้เวลานานเป็นชั่วโมง ๆ และผมก็อยากเล่นการเมือง"

"คุณยังคงเป็นกรรมการบริษัทอยู่ และคุณก็เข้าพฤฒสภา มีพยานหลักฐานว่าคุณตั้งใจจะสมัครเข้ารับเลือกตั้งเป็นรองประธาน นี่รู้สึกว่าจะไม่ใช่เรื่องของคนที่มีสุขภาพไม่ดีเลยนะ" เขาถามค้านนายเฉลียว "เอาอย่างนี้ดีกว่า คุณจะอธิบายว่าอย่างไรในข้อที่คุณปฏิเสธว่าคุณไม่ได้ไปที่บ้านท่านนายพลเรือตรีในเมื่อนายตี๋พ่อค้าไม้ซึ่งไม่เคยรู้จักคุณมาก่อนสามารถชี้ตัวคุณจากแถวผู้ต้องสงสัยได้"

"ตำรวจจับผมสวมเครื่องแต่งตัวที่มีสีเขียวเด่นเป็นพิเศษเพื่อให้ยืนในแถว นายตี๋จึงได้ชี้ถูก"

"เอาเถอะ ไม่ต้องยุ่งกับนายตี๋ก็ได้ คุณปฏิเสธว่าคุณไม่ได้ไปที่บ้านนั้น แต่ทั้งท่านนายพลเรือตรีและสาวใช้ก็บอกว่าคุณไป"

"ผมไม่ได้ไปที่นั่น"

"นายพันเอกที่คุณพูดด้วยตอนงานถวายพระเพลิงพระศพพระองค์เจ้าอาทิตย์ ฯ อดีตผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คงจะพูดโกหกสินะ ที่เขาว่าคุณบอกเขาว่าในหลวงจะไม่เสด็จกลับในวันที่ ๑๓"

"ผมไม่เคยได้ยินว่าใครพูดเช่นนั้นเกี่ยวกับพระองค์เลย"

"นายพันเอกผู้นั้นเป็นเพื่อนเก่าแก่ เขาเคยไปงานขึ้นบ้านใหม่ของคุณ เขาจะโกหกทำไม การที่คุณพูดว่าในหลวงจะไม่เสด็จในวันที่ ๑๓ ก็ร้ายพออยู่แล้ว แต่การที่คุณปฏิเสธว่าไม่ได้พูดก็ยิ่งดูเหมือนเป็นคำปฏิเสธของคนผิด"

"ผมบอกคุณแล้วว่า ผมไม่เคยได้ยินว่ามีใครพูดเช่นนั้นเกี่ยวกับพระองค์เลย"

"เนื่องจากคุณพยายามเลี่ยงไม่ให้คำตอบตรง ๆ ผมจะถามเรื่องอื่นก็ได้ ไม่เพียงแต่ว่าคุณอยู่ในฐานะที่จะจูงใจนายชิต แต่นายชิตก็ยังมีส่วนเกี่ยวดองอยู่กับหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ (ท่านชิ้น) ซึ่งได้ตกลงบางอย่างเรื่องการเมืองกับนายปรีดี คุณจะบอกได้ไหมว่าการตกลงนั้นมีอะไรบ้าง"

"ผมไม่เคยได้ยินว่ามีการตกลงกัน ผมได้ยินเพียงว่าท่านชายทรงพยายามที่จะให้ผู้นำทางการเมืองทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน"

คำให้การของนายเฉลียวมีหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับนายปรีดี อาจจะชี้ชัดลงไม่ได้ว่า "ถึงแม้ผมจะปฏิเสธว่าไม่ได้เป็นคนสนิทของนายปรีดี แต่ผมก็ยอมรับว่ารู้สึกยกย่องเขา ผมรู้จักเขามาตั้งแต่เด็ก เราอยู่โรง-

เรียนเดียวกันที่อยุธยา ผมได้เข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี ๒๔๗๕ ในฐานะฝ่ายพลเรือน ผมเคารพนายปรีดีในฐานะที่เขาได้อุทิศตนเพื่อชาติโดยยอมเสี่ยงชีวิตเป็นผู้นำขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ผมไม่มีเหตุใด ๆ ที่จะข้องใจในความจงรักภักดีของเขา แท้ที่จริง เขากลับเป็นคนที่จงรักภักดีต่อราชตระกูลอย่างเด่นชัด เขาได้จัดการให้มีการปลดปล่อยนักโทษการเมือง ซึ่งรวมทั้งกรมขุนชัยนาทนเรนทรด้วย เขาได้กู้พระเกียรติยศและพระราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับคืนมา หลังจากที่สิ่งเหล่านั้นได้เสื่อมลงอันเนื่องมาจากการสละราชสมบัติ เขาเป็นผู้ยกเลิกข้อห้ามที่ทำให้พระบรมวงศานุวงศ์ไม่มีสิทธิ์ที่จะเล่นการเมือง ในระหว่างที่เสด็จไปประทับที่หัวหิน ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงมีความสนิทสนมรักใคร่นายปรีดีฉันท์พระสหาย สำหรับเรือเอกวัชรชัย ผมไม่ค่อยรู้จักเขานัก ผมขอย้ำอีกครั้งถึงความบริสุทธิ์อย่างแท้จริงของผม และความชิงชังอย่างที่สุดในการลอบปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ "

แต่ว่าถ้อยคำของนายเฉลียวจะเป็นที่ประทับใจผู้พิพากษาเพียงใดนั้น ไม่มีใครอาจบอกได้จากสีหน้าอันเฉยเมยของผู้พิพากษาเหล่านั้น หลังจากที่ได้ให้การ ให้คำสาบานถึงความจงรักภักดีแล้ว นายเฉลียวก็กลับไปยังคอกจำเลยอันเป็นที่ลี้ภัยชั่วคราวของเขา

ก่อนถึงวันคริสตมาสไม่นาน ก็เป็นวาระของนายชิต

เขาเป็นคนสูงเช่นเดียวกับนายเฉลียว แต่ผอมบางกว่า เค้าหน้าคมคายกว่า เขาพูดด้วยน้ำเสียงชาววัง ในขณะที่นายเฉลียวมีน้ำเสียงกระด้างกว่าแบบนักธุรกิจ แต่ว่าขณะนี้ ชาติกำเนิดอุปนิสัย

ลักษณะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใด ๆ นายชิตในฐานะบุคคลธรรมดาก็เช่นเดียวกับนายเฉลียวและนายบุศย์ นับว่าไม่มีความหมายอะไรที่จะมีก็แต่ข้อเท็จจริงต่าง ๆ การแยกเอาสิ่งที่มองเห็นไม่ได้จากความจริงที่เห็นได้ชัด การแปลความหมายของการกระทำในอดีตให้เป็นการพรรณนาในปัจจุบัน

ในเบื้องต้น รูปคดีที่เป็นปฏิปักษ์ต่อนายชิตก็คือ การร่วมสมคบกันกระทำความผิดของเขา ไม่เพียงแต่เป็นที่เห็นได้ชัดจากการร่วมมือกับนายเฉลียว แต่ยังอาจพิสูจน์ได้โดยตรงจากการสนทนาซึ่งนายตี๋ พ่อค้าไม้ แอบได้ยินอีกด้วย ยิ่งกว่านั้น เขายังได้ชี้ผู้ที่ประสงค์จะให้เป็นเหยื่อแก่นายสี ซึ่งเป็นมือปืนและเขายังได้บอกนางสนองพระโอษฐ์และมหาดเล็กอีกคนหนึ่งในคนละคราวแยกกันว่า ในหลวงจะไม่เสด็จไปในวันที่ ๑๓

คำตอบของนายชิตต่อรูปคดีของโจทก์ดังกล่าวก็เป็นไปในรูปการปฏิเสธตั้งแต่ต้นจนจบ เขาค้านว่าเขาได้อุทิศตนเพื่อพระมหากษัตริย์ เขาเคยเล่นกับในหลวงอานันท์ฯ มาตั้งแต่พระองค์ยังทรงพระเยาว์ ตลอดชีวิตของเขาได้รับราชการในพระองค์เช่นเดียวกับบิดาและปู่ของเขา เขาจะได้อะไรจากการกระทำผิดอาญาขั้นอุกฤษฏ์อย่างการปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์

พนักงานอัยการสวนทันควันว่า "ก็เขาซื้อตัวคุณน่ะซิ"

นายชิตมีท่าทีเหยียดหยามการกล่าวหา เขาปฏิเสธอย่างรุนแรงถึงการช่วยให้ฆาตกรเข้ามาและหลบหนีไปโดยไม่มีการขัดขวาง

เป็นความจริงอย่างที่สุดว่าเขาไม่ได้เห็นใครเลย แม้ว่าเขาจะเป็นคนวิ่งเข้าไปในห้องหลังจากได้ยินเสียงปืน หากเขาจะได้ให้ถ้อยคำที่อาจขัดกันถึงเรื่องที่เขาได้พบปลอกกระสุนปืนที่ใช้ยิงแล้ว (*ซึ่งอ้างว่าเป็นเท็จ*) ก็เพราะว่าเขากำลังยุ่งเหยิงสับสนไปหมดและช็อค และแม้ว่าจะเป็นเวลา ๓ วันเต็มต่อมาก่อนที่เขาจะนำตำรวจไปพบลูกปืนในพระที่ (*ซึ่งอ้างว่าเป็นเท็จ*) เขาก็ไม่ได้รู้สึกตัวถึงการสอบสวนเกี่ยวกับเรื่องนี้ก่อนหน้านี้

แต่นายชิตยังต้องอธิบายอีกมาก ทั้งความยุ่งเหยิงสับสนหรือคำปฏิเสธไม่เพียงพอสำหรับประเด็นสำคัญทั้งสองข้อของอัยการ การปรากฏตัวในพระบรมมหาราชวังทั้ง ๆ ที่เขาไม่ได้เข้าเวร การที่เขาทูลสมเด็จพระราชชนนีว่า "*ในหลวงทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง*" ทั้ง ๆ ที่เขารู้เพียงว่าพระองค์เพียงแต่ถูกปืน ไม่ใช่ว่าพระองค์ทรงยิงพระองค์เอง

คำอธิบายของนายชิตเกี่ยวกับเรื่องการปรากฏตัวแม้จะไม่ได้เข้าเวรยืดยาวไม่น้อย ก่อนเวลา ๘.๐๐ น. ก่อนที่ในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตเล็กน้อย เขาเล่าว่าเขาได้ไปยังร้านเพชรพลอยใกล้เสาชิงช้า (*สร้างเป็นรูปเสาแบบประตูฟุตบอล สีแดงอันมหึมา เป็นคู่ ใช้สำหรับพิธีทางศาสนาบางอย่าง อยู่ในใจกลางพระนคร*) เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง

ชั้นผู้ใหญ่ผู้หนึ่งซึ่งไปด้วยเป็นผู้แนะนำเขากับพวกร้านเพชรพลอยเหล่านั้น จุดประสงค์ก็เพื่อจะนำหีบเดินทางสำหรับใส่เครื่องยศทั้งหลายของราชตระกูลตามที่สมเด็จพระราชชนนีได้ทรงแนะนำ เขาได้เอาตัวอย่างหีบของสมเด็จพระราชอนุชาซึ่งมีขนาดเล็กกว่าไปด้วย เจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่ผู้นั้นออกจากร้านเพชรพลอยก่อนที่เขาจะออกจากร้านเพื่อไปยังพระที่นั่งบรมพิมานเพื่อตรวจวัดขนาดที่แท้จริงของเครื่องยศซึ่งเก็บอยู่ในตู้ในห้องแต่งพระองค์ เขาพบนายบุศย์นอกห้องนั้น ราว ๆ ๐๙.๐๐ น. และได้ทราบว่าในหลวงได้เสด็จจากห้องสรงแล้วเสด็จกลับขึ้นพระที่บรรทม เขาจึงตัดสินใจคอยแทนที่จะเสี่ยงกับการรบกวนพระองค์ นี่ก็คือเหตุผลที่เขานั่งอยู่กับนายบุศย์

ข้อเท็จจริงที่ว่าเขามาทำงานในขณะที่เขาอยู่นอกหน้าที่หรือไม่ได้เข้าเวร รู้สึกว่าจะไม่มีความหมายอะไรสำหรับคนตะวันตกซึ่งไม่คุ้นเคยกับความไม่แยแสอย่างยิ่งยวดของคนไทยในการทำงาน เขาทำงานเพียงเท่าที่ต้องทำเท่านั้น นายชิตได้อธิบายถึงการที่ได้ทำไปโดยผิดปกติจากที่เคยทำอย่างพิสดารก็เพราะว่า เขาต้องไปร้านเพชรพลอยในเช้าวันนั้นเนื่องจากได้นัดไว้กับเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังเพื่อจะไปด้วยกันและอย่างไรก็ตาม เวลาก็เหลืออีกไม่นานที่ในหลวงจะเสด็จไปต่างประเทศ

อัยการได้ซักถามเหตุผลของเขาที่ต้องการวัดขนาดหีบ ในเมื่อหีบของสมเด็จพระราชชนนีก็มีรอยว่าเป็นขนาดถูกต้องอยู่แล้ว และเหตุผลที่ได้คอยอยู่กับนายบุศย์ก็ถูกซักถามเช่นเดียวกัน ในเมื่อเขาเคยเข้าไปในห้องส่วนพระองค์เงียบ ๆ และอาจหยิบเครื่องยศได้โดยไม่ต้องรบกวนในหลวง

อย่างไรก็ตาม จุดสำคัญที่สุดในการซักค้านอย่างละเอียดของอัยการก็คือ การที่นายชิตได้ร้องทูลสมเด็จพระราชชนนี เพราะว่าในการเล่าถึงเหตุการณ์อันเศร้าสลดตอนเช้าวันนั้น เขาได้ผูกมัดตนเองว่า เขาไม่เคยเห็นปืนพก เขาจะอธิบายอย่างไรในการที่ร้องทูลว่า ในหลวงทรงยิงพระองค์เอง

เขาเล่าถึงสิ่งที่เขาได้พูดซ้ำแล้วซ้ำเล่า เมื่อเขาได้ยินเสียงปืนชั่วขณะหนึ่งให้หลังก่อนที่เขาจะแน่ใจว่าเสียงปืนนั้นดังมาจากห้องพระบรรทมของในหลวงอานันท์ ฯ เขาเข้าไปในห้องแต่งพระองค์ ซึ่งจากที่นั้น ทางพระทวารที่เปิดอยู่ เขาก็เห็นในหลวงประทับอยู่บนแท่นพระบรรทมซึ่งมีพระวิสูตรคลุมอยู่ และดูเหมือนกับทรงพระบรรทมหลับ ด้วยความสงสัยเขาย่องเข้าไปในห้องพระบรรทมก็แลเห็นพระโลหิตบนพระเศียร ต้นพระพาหะ และที่พระเขนย และในทันใดเขาจึงวิ่งไปทูลสมเด็จพระราชชนนี

"คุณได้ยินเสียงปืน และคุณเห็นในหลวงประทับอยู่บนพระแท่นที่บรรทม มีพระโลหิตเปรอะเปื้อนไปหมด คุณเห็นเท่านั้นหรือ"

"ครับ"

"คุณเคยได้ยินว่ามีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดทรงปลงพระชนม์พระองค์เองไหม"

"ไม่เคยครับ"

"ถ้าเช่นนั้นทำไมคุณถึงสรุปได้ในทันทีว่า ในหลวงทรงยิงพระองค์เอง เมื่อคุณไม่ได้เห็นพระแสงปืนตกสักหน่อย นั่นไม่ใช่เป็นเพียงคำอธิบายว่าคุณรู้ล่วงหน้าถึงเรื่องราวที่คุณเล่าดอกหรือ"

"ตอนนั้นผมตกใจมาก ผมได้ยินเสียงปืนกับหูทีเดียว ผมทราบว่าในหลวงทรงมีพระแสงอาวุธหลายอย่าง รวมทั้งพระแสงปืนพกอยู่ในตู้เล็กข้างพระแท่นบรรทม และผมก็ยังเห็นพระโลหิตด้วยตาอีกด้วย ไม่มีใครอื่นอยู่ในห้องนั้นอีก ผมไม่เคยคิดเลยว่าจะมีใครกล้าเป็นกบฏต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ผมคิดได้ก็เพียงว่า พระองค์ต้องทรงยิงพระองค์เองเท่านั้น"

แม้ว่าถ้อยคำเหล่านี้จะเป็นที่น่ารับฟังได้ก็ตาม แต่ก็ยังจะต้องถูกกลั่นกรองหาเหตุผลอย่างแยบยลโดยคณะผู้พิพากษา ซึ่งนายชิตผู้กำลังเดินอย่างอ่อนระโหยจากคอกพยานได้ฝากชตากรรมไว้

นายบุศย์ถูกซักพยานเมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ท่าทางเขาโศกเศร้า กระวนกระวาย และบางครั้งใบหน้าเล็ก ๆ ของเขา

แสดงความร้อนรน แสดงว่าความเฉื่อยชาของจิตใจของเขานั้นเป็นของไม่จริง

ก่อนอื่นเขาได้พูดถึงการเกิดของเขาในวังหลวงซึ่งมารดาของเขาเป็นนางกำนัลอยู่ข้างใน เขาเล่าถึงการถวายความดูแลในหลวงอานันท์ ฯ เมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์มาก และในระหว่างที่เสด็จนิวัติประเทศไทยเมื่อปี ๒๔๘๑ เขาก็ได้ไปตกปลาและขับรถยนต์กับพระองค์ เขาได้รับเลือกให้ร่วมโดยเสด็จไปกับในหลวงอานันท์ ฯ ตอนเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศสวิสเซอร์แลนด์ และสมเด็จพระราชชนนีได้พระราชทานเงินสำหรับติดกระเป๋าในการเดินทางอีกด้วย ในระหว่างที่ในหลวงอานันท์ ฯ เสด็จนิวัติประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ จนกระทั่งเสด็จนิวัติพระนครครั้งหลังสุด เขารู้สึกรักพระองค์มาก ในขณะที่เขาพูดเขากลั้นอารมณ์ไว้ไม่อยู่และถึงกับร้องไห้ในคอกพยาน

นายพึก ณ สงขลา ถามเขาถึงประสบการณ์ในคุก เขาถูกตีเตะ ล่ามโซ่ และมอมยา ตำรวจได้เฝ้าถามเขาซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่าใครเข้าไปในห้องพระบรรทม นั่นก็คือรูปร่างลักษณะของฆาตกร และทุกครั้งที่เขาตอบว่าไม่มีใคร ก็ถูกตีและเตะมากขึ้นเช่นเดียวกับนายชิต เขาเล่าถึงการที่ได้ถูกทำให้สิ้นสติโดยการวางยา เขาไม่

ทราบว่าเขาได้พูดอะไรไปบ้างในขณะอยู่ใต้อิทธิพลของยา แต่เขาก็ได้ทราบว่าทุกสิ่งทุกอย่างได้บันทึกไว้ในเครื่องเทป

อย่างไรก็ดี แม้ถ้อยคำเหล่านี้อาจจะเป็นที่กระทบกระเทือนใจผู้ฟัง แต่ที่แน่นอน สิ่งนี้ก็ไม่ได้เข้าสู่ใจกลางของเรื่อง ซึ่งก็คือเหตุการณ์แวดล้อมที่อุบัติขึ้นในทันทีที่มีการยิงปืนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขามารับหน้าที่เวลา ๗.๐๐ น. เห็นในหลวงอานันท์ ฯ ประทับยืนเงียบอยู่ในห้องแต่งพระองค์เมื่อเวลา ๘.๓๐ น. และเมื่อเขาจะเอาน้ำส้มเข้าไปถวาย พระองค์ก็ทรงโบกพระหัตถ์ให้เขาออกไป *เมื่อเสียงปืนดังขึ้น นายบุศย์บอกแก่ศาลว่า เขาได้ตกตลึงจนไม่อาจที่จะเคลื่อนไหวได้ และเขาได้เห็นนายชิตชะโงกเข้าไปในห้องแต่งพระองค์ โปรดสังเกตว่านายชิตเล่าว่าเขาเข้ามาในห้องก่อนที่จะเข้าไปในห้องบรรทม จากนั้น นายบุศย์จึงเห็นนายชิตพรวดพราดออกไป และเขาจึงถามนายชิตว่า "เกิดอะไรขึ้น" เมื่อไม่ได้รับคำตอบ ครู่หนึ่งเขาก็ตามนายชิตไป แต่ก็ไม่ทันและพอย้อนกลับมายังห้องแต่งพระองค์ทางระเบียงด้านหลัง เขาก็พบสมเด็จพระราชชนนีซึ่งทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้เขาไปตามหมอ*

รูปคดีของพนักงานอัยการที่จะมัดนายบุศย์ขึ้นอยู่กับรูปคดีที่จะมัดนายชิตเกือบสิ้นเชิง มหาดเล็กทั้งสองนั่งอยู่ด้วยกัน ดังนั้น ถ้านายชิตผิด นายบุศย์ก็ต้องผิดด้วย ยิ่งกว่านั้น ยังมีพยานหลักฐาน

บางอย่างว่าพระทวารอีกแห่งหนึ่งของห้องส่วนพระองค์ซึ่งกั้นระหว่างห้องทรงพระอักษรกับระเบียงด้านหน้า ได้มีผู้พบในเวลาต่อมาว่าไม่ได้ใส่กลอน และในฐานะที่นายบุศย์อยู่เวรในคืนก่อน เขาควรจะต้องใส่กลอน เขาอาจจะตั้งใจปล่อยไว้เพื่อเป็นช่องทางให้ฆาตกรเข้ามาก็ได้

ข้อต่อสู้ของนายบุศย์ก็คือ ปฏิเสธว่าไม่ได้กระทำ คิด หรือแม้แต่จะรู้ถึงการกบฏแต่อย่างใด และเขาก็ได้แถลงเรื่องแปลกน่าสนใจออกมา ๒ เรื่อง ในวันก่อนที่ในหลวงอานันท์ ฯ จะเสด็จสวรรคต พระองค์ได้ทรงเผาแผ่นกระดาษร่วมครึ่งโหลในห้องสรง นายบุศย์เข้าใจว่าคงเป็นจดหมายส่วนพระองค์ และการทำลายคงเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมพระองค์โดยทั่วไปเพื่อจะเสด็จไปต่างประเทศ จากนั้นในตอนเช้าที่พระองค์สวรรคต ขณะที่นายแพทย์กำลังชำระพระวรกาย และนายบุศย์ก็คอยดูแลอยู่ในที่นั้นด้วย เขาได้ยินเสียงจากห้องทรงพระอักษรที่อยู่ติดกันซึ่งสมเด็จพระราชชนนีประทับอยู่บนที่ประทับโซฟาร์ พระองค์ทรงกระทืบพระบาทและทรงถือกระดาษอยู่ ๒ – ๓ แผ่น ในขณะที่สมเด็จพระราชอนุชาเสด็จพระราชดำเนินงุ่นง่านอยู่ในห้อง นายบุศย์ได้ยินสมเด็จพระ-ราชชนนีทรงร้องว่า "*เธอต้องการทำอะไรก็ทำเถิด*"

เขาไม่ได้เล่าเรื่องนี้แก่คณะกรรมการสอบสวน เมื่อถูกถามว่าเพราะเหตุใด เขาตอบว่าการที่ทรงเผาจดหมายและพระอาการแปลก ๆ ซึ่งดูเหมือนจะทรงเลี่ยงเขาโดยไม่ทรงทักทายด้วย เมื่อทอดพระเนตรเห็นในห้องแต่งพระองค์ และการโบกพระหัตถ์ไล่เมื่อเขาจะนำน้ำส้มเข้าไปถวาย แสดงว่าพระองค์น่าจะทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง ซึ่งเรื่องนี้เขาปรารถนาที่จะเก็บงำไว้เพื่อมิให้ต้องทำให้เสื่อมพระเกียรติหรือความทรงจำอันดีของพระองค์ แต่นี่ก็ไม่ใช่คำอธิบายที่แท้จริงอีก พนักงานอัยการซัก พยานหลักฐานที่เพิ่มขึ้นนี้ได้เตรียมขึ้นในเวลาต่อมาเพื่อจะสนับสนุนข้อที่ว่าพระองค์ทรงปลงพระชนม์เอง การที่นายบุศย์ปิดเงียบเรื่องนี้ไว้ไม่ใช่เป็นข้อพิสูจน์ว่าเขาได้ร่วมสมคบดอกหรือ ท้ายสุด นายบุศย์ก็ยอมรับว่าเขาได้ไปรดน้ำมนต์เพื่อให้โชคดีเมื่อก่อนในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตเล็กน้อย แล้วก็ยังได้ไปรดน้ำมนต์เพื่อขับไล่เภทภัยต่าง ๆ อีกหลังจากที่ได้ให้ถ้อยคำพยานหลักฐานต่อคณะกรรมการสอบสวน นี่มิใช่ว่าเขาพยายามที่จะลบล้างความผิดออกไปหรือ

ในการสรุปคำให้การเป็นพยานของนายบุศย์ ฝ่ายจำเลยได้นำพยานชายหญิงถึง ๓๓ คนมาสืบ

พยานเกือบทั้งหมดให้การได้เพียงในทางนิเสธ – เกี่ยวแก่เรื่องที่เขาไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ทราบ เช่น ภรรยาของนายปรีดี ซึ่งมหาชนได้ให้

ความสนใจอย่างเนืองแน่นโดยตามเข้าไปดูถึงคอกพยานก็ให้ถ้อยคำได้เพียงว่า เธอไม่ทราบว่าสามีของเธอได้กระทำหรือพูดอะไรไป เว้นแต่ว่าสามีเธอได้อุทิศตนเพื่อราชบัลลังก์โดยไม่เคลือบแคลง และถ้าเธอมีส่วนได้เสียที่จะชำระมลทินต่อชื่อเสียงของเขาแล้ว ก็ยังมีอีกหลายคนเช่นกันซึ่งได้เสี่ยงต่องานอาชีพ ฐานะทางสังคม และความปลอดภัยของตนเอง โดยได้กล่าวถึงลักษณะแห่งความซื่อสัตย์จงรักภักดีของเขา ความช่วยเหลือของเขาที่มีต่อราชตระกูล การทำงานอย่างหนักทั้งกลางวันและกลางคืนเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ เขาไม่ใช่เป็นคนที่ดีพร้อมทุกอย่างอย่างหาที่ติมิได้ พยานคนหนึ่งรับว่าในบางครั้งเขาก็มีอารมณ์เสียได้เหมือนกันเมื่อถูกกดดัน ผู้อำนวยการพระคลังข้างที่ซึ่งได้ร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับเขาในการดำเนินการเกี่ยวกับสำนักพระราชวังบอกว่า เขาไม่เคยได้ยินนายปรีดีบ่นว่าในหลวงอานันท์ ฯ ได้ทรงเคยเข้าแทรกแซงหรือเสนอจะเข้าแทรกแซงในการเมืองแต่อย่างใด พยานอีกคนหนึ่งซึ่งเคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและเป็นฝ่ายนายปรีดีให้การว่า ได้มีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อนายปรีดีเกิดขึ้นทันใดในวงการเมืองตั้งแต่วันที่ในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคต เพราะว่าเมื่อเขาไปสภาผู้แทนราษฎรวันนั้น เขาถูกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคประชาธิปัตย์ด่าคอยู่ บ

ในขณะที่การพิจารณาคดีไม่เคยหยุดยั้งที่จะกล่าวขวัญถึงนายปรีดี แม้เขาจะไม่อยู่และรวมทั้งจำเลยทั้งสามซึ่งปรากฏตัวอยู่ที่นั้นตลอดเวลาด้วย ยังมีตัวละครอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นผู้หลบหน้าหายไปในการลี้ภัย เขาเป็นคนที่ถูกหาว่าเป็นฆาตกร เป็นคนลงมือกระทำความผิดขั้นอุกฤษฏ์ที่แท้จริง สาธารณชนไม่ค่อยรู้จักเรือเอก

วัชรชัยมากไปกว่าในงานอาชีพตอนหลังซึ่งเป็นองครักษ์ และเลขานุการกลุ่มของพยานซึ่งให้การว่าเขาอยู่ใกล้ที่เกิดเหตุในเวลานั้นเพียงเปิดโฉมหน้าเขาออกมาอย่างสั้น ๆ เท่านั้น ดังนั้นส่วนใหญ่จึงเห็นเขาอยู่ห่างไกลออกไป แต่ในเดือนมีนาคม สตรีรูปร่างผอมบางผู้หนึ่งชื่อ *ขอุ่ม* ได้แสดงบทให้ผู้อยู่ในห้องพิจารณา ๒๔ ดู เธอได้แสดงความรู้สึกที่แจ่มชัดในตัวเขา โดยบอกว่าเขาผู้นั้นคือสามีของเธอ และเป็นบิดาของเด็กอีก ๓ คน

เธอเป็นคนที่ฉลาดและมีการศึกษา และด้วยสำเนียงอันอ่อนโยน เธออธิบายว่าสามีเธอปรารถนาที่จะออกจากตำแหน่งราชองครักษ์ เขาจึงแกล้งทำเป็นป่วยเพื่อว่าตามระเบียบจะได้ถูกปลดออกอย่างราบรื่นโดยอัตโนมัติหลังจากที่ขาดราชการเกินกว่า ๓ เดือน ซึ่งเขาเองได้เงินเดือนน้อยมาก ระหว่าง ๐๘.๐๐ น. – ๐๘.๓๐ น. ของเช้าวันเกิดเหตุ เขาอยู่กับเธอที่บ้านแถบชานเมืองแถวบางกะปิเพื่อคอยพบหมอที่จะมาตรวจอาการของเธอ เพราะเธอทำท่าจะแท้งบุตรเมื่อตอนกลางคืน เกือบ ๆ ๐๙.๐๐ น. รถยนต์ของสามีเธอจึงมาถึง และเขาก็ได้ออกไปด้วย เพื่อจะไปหาบิดามารดาเธอเพื่อแจ้งอาการเธอให้ทราบ หลังจากนั้น เขาก็ไปซื้อของก่อนกลับมาบ้านตอน ๑๑.๐๐ น. เขากลับมาอย่างหดหู่เพราะได้ยินว่าในหลวงสวรรคตและเธอเองก็ร้องไห้

พนักงานอัยการได้แสดงให้เห็นชัดแจ้งว่าเรื่องที่เล่าไม่เป็นที่ประทับใจอะไรนัก มีการจับข้อเท็จจริงได้ว่า บ้านของบิดาเธออยู่ใกล้ชิดกับวังหลวงและไปมาได้อย่างสะดวกสบาย และยังมีอีกว่ารายละเอียดการเคลื่อนไหวของเขาก็มีพยานสนับสนุนจากครอบครัวเธอโดยผิวเผินเท่านั้น ซึ่งไม่ว่าอย่างไรก็ตาม ก็ขัดแย้งกับคนขับรถที่ว่าได้ขับรถพาเขาไปยังจุดหนึ่งนอกกำแพงวังเมื่อ ๐๙.๐๐ น. จะอย่างไรก็ดี เขาก็อาจเข้าไปในพระที่นั่งบรมพิมานและออกมาก่อนที่จะไปหาบิดามารดาของภรรยาได้ และรอยเลือดบนแขนเสื้อของเขาเล่าจะอธิบายว่าอย่างไร ?

ทนายจำเลยได้เรียกอดีตอธิบดีกรมตำรวจซึ่งเป็นหัวหน้าทำการสอบสวนในทันทีที่เกิดเหตุมาเป็นพยาน เขายืนยันอย่างหนักแน่นในความเห็นที่ให้ไว้ก่อนนั้น ซึ่งเขาว่าไม่คิดใจว่ามีการปลงพระชนม์ และเขาปฏิเสธข้อที่ว่าเขาพยายามปกปิดเรื่อง และได้ขยิบตาร่วมมือกับนายปรีดีผู้ซึ่งเขารับว่าเป็นผู้แต่งตั้งเขาให้ดำรงตำแหน่งนี้ เจ้าหน้าที่คนหนึ่งซึ่งอยู่ในคณะของเขาซึ่งไปกับเขาได้ให้การเป็นพยานด้วย เขาอยู่กับนายชิตในขณะที่นายชิตเอาปืน .๔๕ ออกมา และเขารู้สึกว่าดูเหมือนยังมีควันอยู่ในลำกล้อง แต่เมื่อถูกถามค้าน เขารับว่าเขาไม่ได้เอาปืนมาถือ และดังนั้นจึงไม่อาจหักล้างคำของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

พยานจำเลยอีกสองคนอาจนำมาเล่าได้สั้น ๆ คนหนึ่งเป็นภรรยาของนายพลเรือตรีผู้เป็นเจ้าของบ้าน ซึ่งถูกอ้างว่านายปรีดี เรือเอกวัชรชัย นายเฉลียว และนายชิต มาพบปรึกษากันและถูกแอบได้ยิน เธอคัดค้านคำพยานของนายตี๋ พ่อค้าไม้เกี่ยวด้วยสถานที่ที่นายตี๋อยู่ขณะที่อ้างว่าได้ยินพวกนั้น เนื่องจากที่นั่นเป็นห้องส่วนตัวของมารดาเธอ ซึ่งปกติผู้ชายเข้าไปไม่ได้ เธอได้ให้การเพิ่มเติมเกี่ยวกับอุปนิสัยอันไม่น่าไว้ใจของนายตี๋ด้วย จากนั้นก็มีอดีตพลพรรคเสรีไทย ซึ่งนายสีมือปืนอ้างว่าได้เป็นผู้พยายามว่าจ้างเขา เขาปฏิเสธอย่างรุนแรงถึงการยุ่งเกี่ยวใด ๆ กับนายสี

ในวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๔๙๔ ทนายจำเลยปิดคดีของตนซึ่งรวมพยานที่นำมาสืบทั้งหมด ๑๖๑ คน ในช่วงระยะเวลา ๒ ปีครึ่ง

ในเดือนต่อมาทั้งสองฝ่ายก็สรุปคดี พนักงานอัยการขอให้ศาลพิพากษาว่าไม่เพียงแต่จำเลยทั้งสามกระทำผิดเท่านั้น แต่ให้ศาลพิพากษาไปถึงนายปรีดี และเรือเอกวัชรชัยด้วย และขอให้ศาลลงโทษประหารชีวิต ส่วนทนายจำเลยขอให้ศาลพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวจำเลย และตอนนี้เองที่นายฟัก ณ สงขลา สร้างความประหลาดใจขึ้น จู่ ๆ เขาก็ยื่นคำแถลงการณ์ขอให้ยกเลิกคดีทั้งหมด (*เป็นเทคนิคทางกฎหมาย เพื่อให้ยกเลิกกระบวนพิจารณาคดีทั้งหมด*) พนัก-

งานอัยการคัดค้าน อ้างความยุติธรรมว่า คำขอเช่นว่านั้นควรจะได้ทำเสียแต่เริ่มการพิจารณาคดี ไม่ใช่เมื่อสิ้นสุด อย่างไรก็ตามคณะผู้พิพากษาก็อนุญาตให้นายฟัก แถลงสนับสนุนคำขอนั้นได้ เรื่องจึงกลับมาถึงปัญหาการตีความกฎหมายไทย และเมื่อมาถึงตอนนี้ รัฐบาลก็ผิดกฎหมายเพราะได้ตั้งขึ้นโดยการคว่ำรัฐบาลนายปรีดีและหลวงธำรง ฯ ด้วยการรัฐประหารเมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๐ ฉะนั้น การกระทำทุกอย่างอันเกิดจากรัฐบาลที่ตั้งขึ้นโดยผิดกฎหมายก็ย่อมไม่ชอบด้วยกฎหมายไปด้วย การแต่งตั้งพระพินิจชนคดี และคณะกรรมการสอบสวนของกรมตำรวจ การสอบสวนนั้นเอง (ซึ่งยิ่งกว่านั้นยังมีนักการเมืองเข้าร่วมโดยผิดกฎหมายเช่นเดียวกับพวกตำรวจ) การควบคุมตัวจำเลย และการฟ้องคดีทั้งหมดนี้ผิดต่อกฎหมาย และดังนั้นการพิจารณาคดีควรต้องระงับในทันใด และให้ปล่อยตัวจำเลยไป

เนื่องจากมีการโต้แย้งทางกฎหมาย ดังนี้ ศาลจึงได้เลื่อนการอ่านคำพิพากษาโดยทำนองเดียวกับเลื่อนข้อสำคัญในคดี เป็นเวลาเกือบ ๔ เดือนที่คณะผู้พิพากษาได้ใช้เวลาทั้งกลางวันและกลางคืนวิเคราะห์และวินิจพิจารณาข้อเท็จจริง ความเห็น การสรุป และข้อน่าสงสัยที่รวบรวมมาได้ ซึ่งก็ได้ทำให้ห้องพิจารณา ๒๔ กลับ

กลายเป็นโลกแปลกประหลาดอันหนึ่ง ซึ่งผุดขึ้นจากกองพระอังคารของในหลวงอานันท์ ฯ มันช่างดูเหมือนว่าสิ่งเหล่านี้อยู่ห่างไกลจากโลกภายนอก ซึ่งไม่สนใจอะไรกับชตากรรมของอดีตราชเลขานุการและมหาดเล็กผู้เคราะห์ร้ายทั้งสองใน ราช อาณาจักรแห่งตะวันออกซึ่งอยู่ไกลโพ้น

เป็นการบังเอิญที่ความจริงในระยะนั้นโลกภายนอกได้รู้จักประเทศสยามมากขึ้นกว่าที่เคยรู้เพียงว่ามีพันธุ์แมวและฝาแฝดร่าง-กายติดกัน แต่นี่ก็เป็นแบบประเทศสยามในศตวรรษที่แล้ว หลังจากที่ในเดือนเมษายน ได้มีละครเพลงเบาสมอง เรื่อง คิงแอนด์ไอกำลังเกรียวกราวอยู่ที่บรอดเวย์ และไม่ช้าก็อาจมีภาพเซลลูลอยด์แสดงแก่ผู้ชมภาพยนตร์ทุกหนทุกแห่ง ขณะนั้นไม่ใช่ความลึกลับซับซ้อนของการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ ที่เป็นที่น่าสนใจแต่เป็นเรื่องแปลกๆ ของเมืองลับแลของพระมงกุฎฯ ซึ่งเบนอเมริกาไปจากความงุนงงที่ประธานาธิบดีทรูแมน ปลดนายพลแมคอาเธอร์และการสะสมอาวุธปรมาณู ซึ่งรัสเซียยังไม่ได้ล่วงรู้ความลับ ประ-เทศอังกฤษกำลังกระทบกระเทือนจากการที่มัสซาเดห์ยึดแหล่งน้ำมันของตนที่เปอร์เซีย การสาปสูญของเบอร์เกสและแม็คคลีน การผ่าตัดปอดของพระเจ้ายอร์ชที่ ๖ และโลกกำลังเฝ้ามองประธานาธิบดี

ตีโต้ท้าทายอำนาจของสตาลินผู้เฒ่าในยุโรป ในขณะที่สงครามเกาหลีกำลังดำเนินไปอย่างดุเดือดในเอเชีย

ในกรุงเทพ ฯ เอง ละครการเมืองใหม่อีกฉากหนึ่งก็ได้อุบัติขึ้นอย่างไม่มีใครคาดคิด ทำให้ความสนใจในจุดสุดท้ายแห่งคดีลอบปลงพระชนม์ซึ่งกำลังจะมาถึงได้หันเหไป

โครงการสำคัญยิ่งที่สุดอันหนึ่งของนายปรีดีได้กลับมาเป็นผลในสมัยจอมพล ป. นั้นก็คือ การขุดสันดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อให้เรือใหญ่ ๆ สามารถเดินจากทะเลเข้าสู่เมืองหลวงได้ สหรัฐอเมริกาได้ให้เรือขุดสันดอนแก่ประเทศไทยลำหนึ่งมีชื่อว่า *แมนฮัตตัน* โดยได้กระทำพิธีมอบที่ท่าเรือของหลวงใกล้วังหลวง ในวันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๙๔ นักการทูต นักการเมืองชั้นนำ หัวหน้าส่วนราชการและบุคคลสำคัญอื่น ๆ พร้อมทั้งภรรยาได้ไปปรากฏตัวที่นั่น ในขณะที่จอมพล ป. กำลังจะรับมอบเรือจากเอกอัครราชทูตอเมริกันอย่างสง่านั้น ก็ปรากฏว่ามีปากกระบอกปืนพกมาจี้เขาไว้ นายทหารเรือหนุ่มผู้หนึ่งจับแขนเขาและพาไปยังเรือที่คอยอยู่ด้วยอาการละมุนละม่อม ในขณะนั้นทหารเรือกลุ่มหนึ่งก็เข้าควบคุมการชุมนุม มีคนหลายคนหมอบพังพาบลงกับพื้น ทำให้กางเกงเส้นลายและเสื้อคลุมแบบปารีเซียนดูใกล้จะยับเยินอย่างน่าทุเรศ เหตุการณ์อุบัติ

ขึ้นเร็วเกินกว่าที่จะมีการต่อต้าน จอมพล ป. ถูกนำตัวไปยังเรือรบศรีอยุธยา ซึ่งทอดสมออยู่กลางลำน้ำและถูกขังไว้ในห้องเคบิน พวกทหารเรือได้เลื่อนวาระอันสำคัญนี้มาตั้งแต่ครั้งที่นายปรีดีได้พยายามทำรัฐประหารในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ และในบัดนี้มีจอมพล ป. เป็นตัวประกัน พวกเขาก็คิดว่าอาจเปลี่ยนระบบการปกครองได้โดยปราศจากเลือดเนื้อ แต่ก็นั่นแหละ พวกทหารเรือก็ละเลยต่อหลักการรัฐประหารที่สำคัญ คือการจับกุมคนชั้นหัวหน้าที่สำคัญ และการควบคุมการติดต่อสื่อสาร กำลังตำรวจซึ่งสามารถยับยั้งกำลังทหารได้ของอธิบดีกรมตำรวจเผ่า กองทัพบกและกองทัพอากาศได้รับสัญญาณเตือนภัยอย่างรวดเร็ว สะพานจักรี (สะพานพุทธ ฯ) จึงถูกปิดเป็นการกั้นเรือรบศรีอยุธยาล่องกลับสู่ฐานทัพเรือและกั้นกองทัพเรือรวมทั้งปิดจากทะเลด้วย ในขณะที่มีการยิงต่อสู้กันอย่างหนักตามริมแม่น้ำและแห่งอื่นในพระนคร กองทัพอากาศได้ให้สัญญาณขู่ว่าจะทิ้งระเบิดเรือรบศรีอยุธยา โดยไม่คำนึงว่าจอมพล ป. จะอยู่ในนั้นด้วย ทั้งนี้เว้นแต่ว่าจะได้ปล่อยเขาเสียก่อน วันรุ่งขึ้นทุกคนต้องประหลาดใจอย่างที่สุดที่ปรากฏว่าคำขู่เป็นความจริงด้วยการทิ้งระเบิดถูกเข้าหลายครั้ง เรือศรีอยุธยาก็จมลง แต่อย่างไรก็ดีก่อนที่จะมีการทิ้งระเบิด จอมพล ป. ก็ได้รับการ

ปลดปล่อยและให้ว่ายน้ำกลับขึ้นฝั่งเอง เขาสามารถว่ายน้ำเอาตัวรอดมาได้ จึงเป็นอันว่าเขาได้รอดพ้นจากการถูกลักพาตัวเช่นเดียวกับที่เคยรอดตัวจากการถูกยิงและวางยาพิษ

อาลักษณ์ผู้หนึ่งวิจารณ์ว่า ดูเหมือนจะเป็นความปรารถนาของผู้เป็นใหญ่ในสรวงสรรค์ให้จอมพล ป. ได้เป็นผู้นำประเทศในประวัติศาสตร์ยุคนี้ แต่คำกล่าวที่ไม่เคลือบคลุมถึงผู้ที่มีผีคุ้มอาจจะเหมาะเจาะยิ่งกว่าก็ได้

ในตอนเย็น จอมพล ป. ก็ได้กลับเข้าทำหน้าที่บัญชาการอย่างเต็มที่ และการกบฏ ๒๖ ชั่วโมงก็มอดลง นับว่าเป็นความขมขื่นอย่างเด่นชัด มีพลเรือนบาดเจ็บเป็นจำนวน ๖๐๓ คน ซึ่งในจำนวนนี้ ๑๐๓ คนได้รับบาดเจ็บสาหัส สำหรับความเสียหายทางกำลังทหารไม่ปรากฏว่าได้เคยมีการแสดงให้ทราบแต่อย่างใด

มีข่าวลือว่านายปรีดีอีกนั่นแหละที่มีส่วนเข้าร่วมในการกบฏครั้งนี้ แต่ก็ขาดพยานหลักฐานที่เชื่อถือได้ ในขณะที่มีการชำระล้างกลุ่มทหารเรือเป็นการใหญ่ และขณะที่ตำรวจของพลตำรวจเอกเผ่าเพิ่มกำลังเข้าควบคุมประเทศอย่างมั่นคง ความหวังในบัดดลที่จะคว่ำจอมพล ป. เป็นอันพับไป แต่ถ้าคณะผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีปลงพระชนม์ปลดเปลื้องนายปรีดีจากความผิด เหตุอันชอบธรรม

ของเขาก็ยังคงมีอยู่ เป็นการให้กำลังใจแก่ผู้สนับสนุนในตัวเขา ทำให้ผู้ละทิ้งเขากลับมีความเชื่อมั่น ทำให้ศัตรูต้องเสื่อมเสียเกียรติภูมิ และฉะนั้น กระแสคลื่นแห่งอนาคตอันเปลี่ยนแปลงไปก็อาจจะนำเขากลับสู่บ้านเกิดด้วยชัยชนะ แต่ถ้านายปรีดีถูกพิพากษาว่ามีความผิด การถูกตราหน้าว่าเป็นผู้ปลงพระชนม์กษัตริย์ผู้น่าสงสารตามที่ฟ้องก็จะไม่อาจถูกลบเลือนถอนรากโคนไปได้ อาจเป็นไปได้ว่าในขณะที่เขารอคอยฟังข่าวคำพิพากษาอยู่ในแผ่นดินจีนไกลโพ้น เขาจะมีความรู้สึกอิจฉานายเฉลียว นายชิตและนายบุศย์ ซึ่งถ้าถูกตัดสินว่ามีความผิด วาระสุดท้ายก็คงต้องมาถึงในทันใด และไม่ใช่ว่าจะตายค้างในฐานะที่เป็นผู้ลี้ภัยอันไร้ความสามารถ

ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๙๔ คณะผู้พิพากษาก็ออกนั่งบัลลังก์เพื่ออ่านคำพิพากษา ◎

บทที่ ๗

ตั้งแต่เช้าตรู่ ถนนที่นำไปสู่ห้อง ๒๔ ติดขัดไปด้วยการจราจร มีทั้งรถยนต์ รถสามล้อ รถจักรยาน รถรางร ถประจำทาง และผู้คนเป็นจำนวนมากซึ่งเดินมาเอง ทั้งในและนอกศาลมีตำรวจ ๕๐ คน ยืนรักษาการณ์ ในห้องจุคนได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ผู้คนล้นหลามมาจากทุกทิศทุกทาง และคอยฟังการถ่ายทอดทางเครื่องขยายเสียง แม้ว่าอากาศจะร้อน และผู้คนเบียดเสียดกัน แต่เขาก็ยืนฟังอยู่ติดต่อกัน ถึง ๕ ชั่วโมง

ในศาลก็เช่นเดียวกัน ทุกคนต้องยืนตั้งแต่ ๐๙.๐๐ น. ซึ่งศาลเริ่มอ่านคำพิพากษาจนกระทั่งเสร็จสิ้นเมื่อ ๑๔.๐๐ น. จำเลยทั้ง ๓ ยืนอยู่กับทนาย นายเฉลียวยืนเกือบจะเคียงบ่าเคียงไหล่อยู่กับบุตรสาว พวกเขาไม่กล้าหวังอะไรมาก ขณะที่ถ้อยคำต่าง ๆ พรั่งพรูออกมา คำพิพากษาในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ ศาลอาญา วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๙๒

คำพิพากษาบรรจุตัวหนังสือ ๕๐,๐๐๐ คำ เริ่มด้วยการฟ้องที่เกิดขึ้นเนื่องจากการสวรรคตของพระเจ้าอยู่หัวองค์ก่อน

พระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ แห่งราชวงศ์จักรี ซึ่งสวรรคตด้วยบาดแผลจากกระสุนปืน ท่ามกลางความตกตลึง และเศร้าสลดอย่างสุดซึ้ง ศาลต้องผจญกับคดีที่ไม่อาจหาคดีอื่นมามีความหมายเทียบได้ เพราะเป็นคดีที่ยุ่งเหยิงสับสนทั้งในข้อเท็จจริงและเหตุการณ์แวดล้อม ซึ่งจำเป็นจะต้องพิจารณาพิพากษาอย่างระมัดระวังเป็นที่สุด และยังเป็นคดีประวัติศาสตร์ที่จะต้องจารึกเป็นจดหมายเหตุของประเทศไทยตามเหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้น

จากนั้นจึงได้มีการอ่านคำฟ้องที่เต็มไปด้วยถ้อยคำพุ่มเฟือยโดยละเอียดเท่าที่การกล่าวหาน่าจะโน้มเอียงไปได้ คำให้การของจำเลยถูกสรุปสั้น ๆ ว่าให้การปฏิเสธโดยเด็ดขาด ผนวกด้วยข้อต่อสู้ว่าการฟ้องเป็นเครื่องมือทางการเมือง เพื่อจะทำลายชื่อเสียงของนายปรีดี เรือเอกวัชรชัย และนายเฉลียว ในขณะที่นายชิตและนายบุศย์แม้ว่าจะไม่ได้เป็นนักการเมืองแต่ก็เข้าปิ่งตามแผนการเมืองนี้ไปด้วย

ศาลเริ่มทบทวนพยานหลักฐาน โดยกล่าวโดยสังเขปถึงพระชนมชีพของพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล การเสด็จนิวัติพระนคร ซึ่งคุณสมบัติแห่งการเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ที่ทำให้ทรงเป็นที่รักของปวงชนก็คือ น้ำพระราชหฤทัยเป็นประชาธิปไตยของพระองค์ ความภูมิฐานอย่างเรียบ ๆ และความสง่า และกล่าวถึงพระอาการประชวร

ของพระองค์ การได้ยินเสียงปืน และลำดับเรื่องกว้าง ๆ จนถึงตอนที่มีการสอบสวนครั้งสุดท้ายโดยพระพินิจ ฯ

และแล้วเหตุการณ์ทางการเมืองก็ได้กลับตาลปัตรไป นี่เป็นเรื่องที่ศาลจะพิจารณาในชั้นแรก ทั้งนี้ปรากฏตามข้อต่อสู้ที่ให้ยกเลิกกระบวนพิจารณาคดีทั้งหมดเนื่องจากรัฐบาลจอมพล ป. เป็นรัฐบาลที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย อย่างไรก็ตามศาลได้ปัดข้ออ้างอันนี้เสีย โดยหลักการของกฎหมายที่ประเทศจะขาดรัฐบาลปกครองมิได้ ไม่ว่าในเวลาใด ถ้าหลังจากการรัฐประหารเป็นผลสำเร็จ และทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นการอันมิชอบด้วยกฎหมายแล้ว เมื่อไรเล่าที่ประเทศจะมีการปกครองโดยชอบได้

ศาลจึงตัดประเด็นข้อนี้ออกไป และกำหนดประเด็นข้อเท็จจริงที่จะต้องตัดสิน ซึ่งก็คือว่า *การสวรรคตนั้นเกิดจากการประทุษร้าย หรือการปลงพระชนม์พระองค์เอง ถ้าเป็นอย่างแรกจำเลยจะเข้ามีส่วนพัวพันด้วยหรือไม่ แม้ว่าฝ่ายโจทก์จะพยายามอ้างเอานายปรีดีและเรือเอกวัชรชัย เข้าไปในจุดศูนย์กลางของการสมคบกัน แต่ศาลก็ว่ามาแต่ต้นแล้วว่า เมื่อคนทั้งสองไม่ได้ถูกฟ้องและไม่อาจป้องกันส่วนได้เสียของตนได้ สิ่งที่อาจกระทำได้ก็มีเพียงแต่การพิจารณาพยาน*

หลักฐานที่เกี่ยวถึงเขาทั้งสอง ซึ่งจำเป็นในการตัดสินข้อเท็จจริงตามประเด็น

คำวินิจฉัยข้อนี้เป็นการแสดงความยุติธรรมอันโต้แย้งมิได้ แม้มันจะหมายความว่า ศาลเลี่ยงที่จะดึงเอาปัญหาสำคัญที่นายปรีดีถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดเข้าไปด้วย แต่อย่างไรก็ตาม คำวินิจฉัยก็ยังจะเกี่ยวข้องกับปัญหาข้อนี้เป็นอย่างมาก ถ้าพบว่าเป็นการปลงพระชนม์พระองค์เอง หรือว่าการถูกลอบปลงพระชนม์ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเขาไม่ว่าด้วยทางใด ๆ นายปรีดีก็จะเป็นผู้บริสุทธิ์อย่างชัดแจ้ง แต่ถ้าผลเป็นทางตรงกันข้าม ก็แน่ละชื่อเสียงของนายปรีดีก็จะมัวหมองอย่างยิ่ง

ฉะนั้น **ปัญหาแรกก็คือ ในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตด้วยเหตุอันใด ?** ศาลได้สรุปว่าใครก็ตามที่มีความรู้เรื่องของพระราชฐานชั้นใน และได้รับความช่วยเหลือแล้ว ก็อาจเข้าไปยังห้องส่วนพระองค์ของในหลวงอานันท์ ฯ ได้โดยง่าย และโดยไม่ต้องเสี่ยงภัยเท่าไร ศาลจึงให้เหตุผลว่า การปลงพระชนม์พระองค์เอง และการถูกลอบปลงพระชนม์อาจเป็นได้เท่า ๆ กัน พยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์จะให้คำตอบที่แน่นอนได้หรือไม่

การพิสูจน์เขม่าปืน ซึ่งอ้างว่าเป็นเครื่องแสดงว่าปืน .๔๕ นั้น ได้ใช้ยิงมาแล้วอย่างน้อย ๕ วันก่อนการสวรรคต ได้ถูกนำมาสรุปอย่างระมัดระวัง ศาลรับว่าเรื่องนี้ยังเปิดช่องให้วิพากษ์วิจารณ์ได้มาก แต่ถ้าเป็นด้วยเหตุผลนี้ ซึ่งนอกเหนือจากความที่การพิสูจน์ยังเป็นของใหม่ ทำให้ศาลไม่ยอมรับข้อสรุปของบรรดานักวิทยาศาสตร์ว่าเป็นยุติแล้ว ศาลก็พิจารณาว่าข้อสรุปดังกล่าวยังมีน้ำหนักพอที่จะสงวนไว้เพื่อนำไปประกอบการพิจารณาอื่น ๆ ต่อไป

สำหรับปริมาณของสนิมซึ่งพบในลำกล้องปืน .๔๕ ศาลรับว่าเป็นของผิดปกติในขณะที่มีข้อสงสัยบางประการเกิดขึ้น เพราะว่าปืนพกไม่มีการใช้มาเป็นเดือน ๆ และเพราะอาจจะเป็นไปได้ว่าได้มีการทำความสะอาดปืนอย่างลวก ๆ และหรือความชื้นอาจก่อให้เกิดมีสนิมมากเกินควร เรื่องทั้งหมดก็ไม่ควรจะปล่อยให้ผ่านไป แต่น่าจะเก็บไว้เพื่อประกอบการพิจารณาเรื่องอื่น ๆ ต่อไปเช่นกัน

สิ่งนี้จึงนำศาลไปสู่ความยุ่งเหยิงสับสนที่เกี่ยวกับปลอกกระสุนที่ใช้ยิงแล้ว ซึ่งนายชิตกล่าวว่าเขาเก็บได้ใกล้แท่นที่บรรทมของในหลวงอานันท์ ฯ และลูกกระสุนปืนที่ฝังอยู่ในพระที่ ฝ่ายจำเลยไม่ได้โต้แย้งข้ออ้างของพนักงานอัยการที่ว่าทั้งสองอย่างนั้นอยู่ในชุดเดียวกันซึ่งเคยยิงมาก่อนด้วยปืน .๔๕ ปัญหาเกิดขึ้นว่าวัตถุเหล่านั้น

จะเป็นแผนที่วางไว้หรือไม่ โอกาสทำได้มีอยู่มากมาย และศาลก็ไม่เป็นที่พอใจกับพยานหลักฐานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งกล่าวว่าลูกปืนนั้นในบางครั้งก็พบว่าไม่มีรอยปืนหลังจากที่ผ่านทะลุกระโหลกศีรษะมนุษย์ ศาลพอใจที่จะรับฟังคำพยานของนายแพทย์ที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมอันใกล้ชิดกับการสวรรคตมากกว่า อย่างไรก็ดีมีกระโหลกศีรษะของมนุษย์จำนวนมากซึ่งแตกต่างกัน คำพิพากษาเน้นเสียง ข้อแตกต่างไม่อาจทำให้ผลเป็นเช่นเดียวกับการยิงไปยังแผ่นกระดาษ ฉะนั้น ลูกกระสุนปืนในพระที่และปลอกกระสุนจึงไม่ใช่ชุดเดียวกับที่ยิงไปยังองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความหมายเรื่องนี้ก็เช่นเดียวกันจะสงวนไว้เพื่อการพิจารณากันต่อไป

ศาลพบข้อเท็จจริงว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ได้สวรรคตในทันทีทันใด แม้ว่าพระหทัยยังคงเต้นอยู่เป็นเวลาครึ่งนาทีหรือกว่านั้น ถ้าเช่นนั้นพระองค์จะกลับเข้าสู่ลักษณะท่าทางตอนสวรรคตได้อย่างไรในลักษณะบรรทมหลับโดยมีพระหัตถ์ทั้งสองเหยียดลงมาข้าง ๆ พระองค์เช่นนั้น พยานหลักฐานเกี่ยวกับการเกร็งขณะตายทันที (Cadaveric Spasm) แสดงว่าในขณะที่สวรรคตพระองค์ต้องอยู่ในลักษณะนี้ เพราะถ้าพระองค์ทรงเคลื่อนไหวแล้วละก็กล้ามเนื้อส่วนใดส่วนหนึ่งจะต้องเกิดอาการแข็งตัวโดยอาการเกร็ง แต่อย่างไร

ก็ตามก็อาจไม่มีอาการเกร็งเลยก็ได้ ถ้าประสาทส่วนเบเซิล แกงเกลีย (Basal Ganglia) ถูกทำลาย ซึ่งจุดนี้ศาลยังสงสัยอยู่ หลอดแก้ว ซึ่งพยานโจทก์ใส่เข้าไปทางสมองเพื่อทำให้คล้ายทางผ่านลูกกระสุน ไม่กระทบแกงเกลีย แต่ก็ใกล้ชิดอย่างมาก และไม่มีใครอาจมั่นใจได้ว่า การแสดงเช่นนั้นจะเลียนแบบทางผ่านที่ถูกต้องแท้จริงของกระสุน นอกจากนี้ หลอดแก้วก็มีเส้นผ่าศูนย์กลางเพียง ๖ มิลลิเมตร ในขณะที่ลูกปืน .๔๕ มีขนาดเท่ากับ ๑๑ มิลลิเมตร

อย่างไรก็ตามแม้ว่าถ้าทฤษฎีอาการเกร็งขณะสวรรคต จะเป็นที่สงสัยในการนำมาใช้ปรับคดี แต่คณะผู้พิพากษาก็ต้องคำนึงถึงสามัญสำนึกอันมีการยืนยันโดยพยานหลักฐานทางแพทย์ ทางวิชาการว่าด้วยการเคลื่อนไหวของกระสุนปืน และทางเจ้าหน้าที่ตำรวจ ซึ่งทำให้ทุกคนเข้าใจว่า ถ้าคนจะยิงตัวเองขณะที่นอนอยู่แล้วนี้ ลักษณะที่พบจะต้องมีแขน (อาจจะทั้งสอง) อยู่ในที่ใดซึ่งใกล้หน้าอก และปืนพกอยู่ในที่ที่ใกล้กับคอ

จากนั้นศาลจึงชั่งน้ำหนักพิจารณาทั้งหมดนี้อย่างรวม ๆ กัน การพิสูจน์เขม่าปืน การรวบรวมสนิม และการที่ลูกกระสุนซึ่งอ้างว่าพบในที่เกิดเหตุไม่มีรอยบุบ ทั้งหมดนี้ถ้าแยกกันแล้วก็ไม่เป็นการเด็ดขาดที่จะพิสูจน์ว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงถูกลอบปลงพระชนม์

โดยปืนอีกกระบอกหนึ่ง กระสุนปืนอีกนัดหนึ่ง แต่ว่าเมื่อเอามารวมกันเข้าแล้วก็กลับเป็นเช่นนั้น ความสงสัยใด ๆ ซึ่งคณะผู้พิพากษากล่าวว่าถึงอย่างไรตนก็มีอยู่เกินควร เนื่องจากต้องระมัดระวังในการประเมินค่าแห่งพยานหลักฐานแวดล้อมกรณี จึงเป็นอันตกไป คณะผู้พิพากษากล่าวว่า "*เพื่อจะเทียบเคียงให้เห็น เส้นด้ายเล็ก ๆ ๓ เส้นซึ่งแต่ละเส้นไม่อาจทนน้ำหนักก้อนอิฐก้อนหนึ่งได้ เมื่อเอามาประสานทบกันเข้าเป็นเส้นใหญ่ขึ้นมาแล้ว ก็สามารถที่จะรับน้ำหนักก้อนอิฐก้อนเดียวกันนั้นได้ จะเถียงได้หรือว่าเส้นด้ายทั้งหลายนั้นไม่อาจที่รับน้ำหนักเช่นว่านั้น*" และถ้าแค่นี้ยังไม่พอที่จะปิดข้อที่ว่าเป็นการปลงพระชนม์พระองค์เองแล้ว ก็ยังมีพยานหลักฐานทางอาการเกร็งของกล้ามเนื้อขณะตายทันที (Cadaveric Spasm) ซึ่งอย่างน้อยก็มีค่าในการนำมาประกอบการพิจารณาอีก แม้กระนั้นหากจะยังว่าไม่เพียงพอ ศาลก็มีความเชื่อมั่นอย่างที่สุดโดยดูตำแหน่งแห่งที่ของพระบรมศพของในหลวงอานันท์ ฯ และปืนกระบอกนั้น "*ด้วยประการฉะนี้ ศาลจึงว่าการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ เกิดขึ้นโดยการลอบปลงพระชนม์*"

แต่ที่ว่านี้น่าจะเกิดขึ้นได้ละหรือแก่พระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงไว้ซึ่งความอ่อนโยนละมุนละไมและมีคุณธรรมอันสูงสุด และเป็นผู้ซึ่งไม่

เคยขัดขวางความเจริญหรือความสุขของผู้ใดเช่นนั้น ไม่ต้องสงสัยเลยว่าศาลกำลังคำนึงถึงนายปรีดี ศาลให้คำตอบปัญหาซึ่งตนตั้งขึ้นเองว่าน่าจะเป็นไปได้ เพราะ "ใครคนหนึ่ง" อาจจะเกิดมีความเข้าใจผิดไปว่าพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทำอันตราย หรือจะทรงทำอันตรายตน หรือจะทรงขัดขวางทางของตน "นี่เป็นสภาพของจิตใจซึ่งไม่ว่าคนที่จะเป็นผู้รับเคราะห์ หรือใครก็ตาม ไม่อาจหยั่งวัดได้"

ถึงแม้การวินิจฉัยว่าได้มีการลอบปลงพระชนม์ จะเป็นการปัดความคิดที่ว่าเป็นการปลงพระชนม์พระองค์เองโดยสิ้นเชิงแล้วก็ตาม แต่คณะผู้พิพากษาก็เสนอจัดการกับความคิดนั้นให้เสร็จสิ้นเด็ดขาดไป โดยกล่าวว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ไม่เพียงแต่ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น พระองค์ยังหนุ่ม ทรงมีพระสุขภาพดี ทรงมีความมั่งคั่ง ทรงมีผู้ภักดีติดตาม *"ไม่มีอะไรที่ทรงปรารถนาแล้วจะทรงทำไม่ได้"* ถ้าพระองค์ทรงมีสาเหตุที่จะ *"รู้สึกไม่พอพระราชหฤทัยอย่างรุนแรง"* ในประเทศไทย พระองค์ก็จะได้เสด็จออกไปในอีกไม่กี่วันอยู่แล้ว และศาลบอกใบ้เป็นนัยว่า ที่เมืองนอกที่พระองค์จะเสด็จไป พระองค์ก็ทรงรู้สึกเหมือนอยู่บ้านยิ่งเสียกว่าที่เมืองไทยเองเสียอีก และแม้ว่าจะมีอะไรบางอย่างสร้างความผิดหวังแก่พระองค์ซึ่งทรงทิ้งไว้เบื้องหลังไม่ได้ พระองค์ก็อาจจะทรงสละราชสมบัติเสีย

หรือทรงปลงพระชนม์พระองค์เองในเวลาต่อมาเสียก็ได้ การทรงไว้ซึ่งอัจฉริยะภาพด้วยพระสติปัญญาพระราชวินิจฉัยอันสูงส่ง ปกติก็มีพระสุขภาพพลานามัยดี ทรงสุขุมคัมภีรภาพ ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธา พระองค์ยากที่จะทรงกระทำการซึ่งไม่น่าทำและเป็นเรื่องที่แก้ไขไม่ได้ อย่างการปลงพระชนม์พระองค์เองในทันใด ข้อแนะว่าได้มีการเป็นปากเสียงกันอย่างรุนแรงในครอบครัว ก็ไม่เป็นที่น่าเชื่อถือ ในเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างดูมีความสุขและเป็นปกติจนกระทั่งถึงวันที่สวรรคต และไม่ว่าอย่างไรก็ตาม สมเด็จพระราชชนนี และสมเด็จพระราชอนุชา ก็ทรงปฏิเสธว่าไม่มีการเป็นปากเสียงใด ๆ ความรักและความเอาใจใส่ด้วยความทนุถนอมของสมเด็จพระราชชนนีตลอด ๒๐ ปีที่ทรงเป็นหม้าย และการที่ครอบครัวต้องพำนักอยู่ในต่างประเทศอย่างโดดเดี่ยวเป็นเวลานาน ทำให้ความเข้าใจผิดอันรุนแรงระหว่างกันอยู่นอกปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เนื่องจากสมเด็จพระราชชนนีเองก็เคยรับสั่งต่อศาลว่า "*ไม่เคยที่จะทรงแสดงพระอารมณ์อันรุนแรงเลย ไม่ว่าโอกาสใด ๆ และถ้าพระองค์จะทรงรู้สึกไม่พอพระทัยก็จะทรงหาทางปรับความเข้าใจอย่างสงบมากกว่าที่จะปล่อยให้ความพิโรธเข้าครอบงำ*" ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงมีการนัดหมายไว้ถึงสามรายการในวันสวรรคต และทรงคอยให้ยาออกฤทธิ์ ไม่มี

อะไรในที่กล่าวมานี้สักอย่างที่แสดงแม้แต่น้อยนิดหนึ่งถึงพระเจตนาจะทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง

ศาลถือโอกาสนี้ปัดข้อที่ว่าอาจเป็นอุบัติเหตุออกไปเสียด้วย แต่เมื่อพิจารณาถึงลักษณะท่าทางของพระบรมศพ สภาพของรอยบาดแผลและกลไกอันปลอดภัยของปืน ก็ยังห่างไกลไปที่จะตัดข้อนี้เสียอย่างเด็ดขาด ดังนั้นทุกทางจึงนำศาลไปสู่การสรุปว่าเป็นการปลงพระชนม์ เมื่อเป็นที่ประจักษ์แจ้งเช่นนั้น บรรยากาศทั้งภายในและภายนอกศาลก็ตึงเครียดขึ้นมาอย่างแลเห็นได้ ตอนนี้ไม่มีทางที่ศาลจะจำหน่ายคดีโดยอัตโนมัติเสียแล้ว ปัญหาที่ว่าจำเลยได้สมคบกันปรากฏเบื้องหน้าคณะผู้พิพากษาอย่างโจ่งแจ้งน่าสพึงกลัวและหลบเลี่ยงมิได้ และจำเลยจะต้องตอบปัญหานี้ คล้ายกับว่าคณะผู้พิพากษาไม่รู้สึกตัวในอารมณ์ของผู้คนซึ่งพุ่งขึ้นรอบ ๆ จึงยังคงยึดเยื้ออยู่กับประเด็นข้างเคียง นั่นก็คือข้อต่อสู้ว่าทั้งหมดเป็นแผนทางการเมือง แต่เมื่อศาลปัดข้อนั้นออกไปเสียด้วยคำวินิจฉัยตรง ๆ ว่า ปฏิกิริยาของสาธารณชนได้เกิดขึ้นในฉับพลัน และเป็นสิ่งที่จริงใจไม่ใช่เสแสร้งทำโดยการจุดชนวนจากคู่ปรปักษ์ของนายปรีดี ศาลจึงต้องพิจารณาตัวจำเลยแต่ละคนไป

ศาลได้อ่านคำพิพากษาด้วยสำเนียงคงที่เป็นเวลาเกินกว่า ๓ ชั่วโมง ความกดดันที่มีต่อจำเลยและครอบครัวซึ่งรอคอยอยู่ยังมีอยู่อย่างตึงเครียด ไม่มีการผ่อนคลายโดยการบอกใบ้แม้แต่น้อยว่าคำตัดสินจะไปในทางใด

แสงสว่างแห่งความหวังอันรุบหรู่เพิ่งปรากฏเป็นครั้งแรกเมื่อคณะผู้พิพากษาชั่งน้ำหนักคำพยานของนายตี๋ พ่อค้าไม้ถึงการสมคบกัน ซึ่งนายตี๋อ้างว่าได้ยินที่บ้านนายพลเรือตรี องค์คณะผู้พิพากษารับฟังคำกล่าวของฝ่ายจำเลยถึงนายตี๋ ที่ว่าเป็นคนพูดมากโอ้อวดและโป้ปด เรื่องราวของนายตี๋ซึ่งพัวพันนายเฉลียวและนายชิต (*รวมทั้งนายปรีดีและเรือเอกวัชรชัย*) ไม่เป็นที่น่าเชื่อถือ แต่นี่ก็ไม่ได้เป็นการปลดปล่อยนายเฉลียวเสียทั้งสิ้น เพราะทั้งนายพลเรือและสาวใช้รับพ้องกันว่านายเฉลียวได้ไปที่บ้านนั้นอย่างแน่นอน คำปฏิเสธของเขาในข้อเท็จจริงนี้จะแสดงว่าเขาผิดเช่นนั้นหรือ ศาลก็ว่าไม่ใช่เช่นนั้น นั่นเป็นแต่เพียง "*เรื่องของการต่อสู้คดีอาญา ซึ่งก็เป็นของธรรมดาในกระบวนพิจารณาคดีอาญาทั้งหลายเท่านั้น*"

โดยมุ่งไปยังนายเฉลียวก่อน ในฐานะที่เป็นจำเลยที่ ๑ ศาลได้สรุปพยานหลักฐานอื่น ๆ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อเขา กล่าวโดยย่อ ๆ ว่า ศาลได้พบว่าการร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับนายปรีดีได้เป็นที่พิสูจน์

ว่าจริงเช่นเดียวกันกับคำแถลงของเขาต่อเพื่อนคนหนึ่ง ซึ่งว่าในหลวงจะไม่เสด็จไปในวันที่ ๑๓ และศาลก็ไม่เชื่อว่านายเฉลียวได้ลาออกจากตำแหน่งข้าราชการในพระองค์ด้วยความสมัครใจ การวินิจฉัยเช่นนั้นบ่ว่าเป็นลางร้ายได้ แต่หลังจากนั้นก็เป็นความหวังอันเลื่อนลอยของอดีตราชเลขานุการ ศาลกล่าวว่าเมื่อไม่มีการพิสูจน์ว่าได้มีการสมคบกันกระทำผิดในระหว่างเขากับนายปรีดีแล้ว ข้อเท็จจริงเพียงว่ามีการร่วมมือกันใกล้ชิดนั้นยังไม่พอ และข้อที่ว่าอาจจะเป็นไปได้ว่าความที่รู้ในเรื่องการกบฏอยู่ได้จูงใจให้เขากล่าวอะไรบางอย่างนั้นต่อเพื่อนก็ไม่ได้เกินกว่าความที่น่าจะเป็นไปได้เช่นกันว่าเขาอาจจะขุ่นใจเพราะการถูกปลด จึงได้พูดอะไรไปซึ่งไร้ความหมายแม้ว่าจะดูชั่วร้ายเมื่อเอาเปรียบกับความเชื่อโชคลางในแบบตะวันตก หรือว่าเขาอาจจะพูดเป็นการอวดตัวหรืออะไรทำนองนั้นก็ได้ สำหรับการที่เขาถูกปลดออกนั้น ศาลไม่คล้อยตามพยานโจทก์ว่านี่เป็นเหตุที่ทำให้เขากลับเป็นคนทรยศไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงินเดือนและเกียรติยศที่ได้สูญเสียไปเกือบทั้งหมดก็ได้กลับคืนมาจากการที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกพฤฒสภา

ช่างเป็นถ้อยคำที่ไพเราะมีเสน่ห์ดึงดูดใจและเกือบจะเป็นถ้อยคำที่ไม่น่าเชื่อสำหรับนายเฉลียวและบุตรสาวที่ยืนถัดจากเขาไป

เสียนี่กระไร ยากที่จะคาดเดาอารมณ์ของคนทั้งสองขณะที่ได้ยินศาลกล่าวเช่นนั้นได้ ถ้าทั้งคู่ไม่กล้ากระโดดโลดเต้นไปกับคำสรุปอันมีเหตุผล ก็คงเป็นเพราะประโยคนั้นบรรจุถ้อยคำเพียงไม่กี่คำ หลังจากที่ได้อ่านมามากมาย หลังจากเวลาหลายปีผ่านไป และหลังจากความทรมานขมขื่นอย่างมาก "*ฉะนั้นศาลจึงปล่อยตัวนายเฉลียว ปทุมรส พ้นข้อหาไป*"

คณะผู้พิพากษาทั้งให้นายเฉลียวยืนกึ่งงงงวยไปด้วยภาพพจน์แห่งชีวิตที่เกิดใหม่ และในทันใดก็กล่าวถึงข้อหาต่อมหาดเล็กทั้งสององค์คณะผู้พิพากษารับว่าทั้งคู่ไม่ใช่คนปลงพระชนม์ แต่หากคนใดคนหนึ่งหรือทั้งสองคนมีส่วนร่วมในการกระทำผิดด้วย โทษก็ไม่เบาไปกว่านั้น

การให้กำลังใจเกิดขึ้นทันทีเมื่อศาลปิดเรื่องราวซึ่งนายสีมือปืนผู้ไม่อยู่ได้บอกเล่าพยานถึงเรื่องที่เขาถูกจ้างให้ฆ่าบุคคลซึ่งอ้างว่ามหาดเล็กทั้งสองได้ชี้ตัว อย่างไรก็ตามบุคคลผู้นั้นก็ได้ถูกฆ่าตาย และใครคนหนึ่งเป็นผู้กระทำการ และศาลกล่าวอย่างตรง ๆ ว่า การที่มหาดเล็กทั้งสองมีความใกล้ชิดกับเหตุการณ์ ได้ทำให้คนทั้งสองนั้นตกอยู่ในฐานะล่อแหลม เริ่มด้วยคนทั้งสองนั่งอยู่ที่เฉลียงด้านหลังนอกห้องแต่งพระองค์ ในขณะนั้น และศาลลง-

ความเห็นว่าผู้ปลงพระชนม์จะต้องเข้ามาทางนี้ ในขณะที่ในหลวงอานันท์ ฯ กำลังบรรทมหลับสนิท หรือไม่ก็ทรงอยู่ในห้องสรง แต่ก็อาจเป็นไปได้ที่นายบุศย์ยังไม่มาเข้าประจำเวร หรือว่าอาจกำลังยุ่งอยู่กับงานก็ได้ ผู้ร้ายจึงอาจแอบซ่อนอยู่ในห้องทรงพระอักษรหรือไม่ก็ห้องพระก่อนที่จะออกมายิงองค์พระเจ้าอยู่หัวจากข้างหลัง โดยโน้มตัวลงมาทางหัวแท่นที่บรรทม และหลบหนีลงไปทางระเบียงด้านหน้าผ่านห้องทรงพระอักษร นี่ก็อีกเช่นกันจำเลยอาจไม่เห็นตัวผู้ร้ายอีกก็ได้ และก็ไม่มีพยานหลักฐานให้เชื่อได้ว่านายบุศย์ไม่ได้ล็อกประตูห้องทรงพระอักษรในคืนก่อนหน้านั้น

อย่างไรก็ตาม ถ้าการวางรูปการปลงพระชนม์อีกครั้งไปไกลเช่นว่านี้ไม่จำเป็นต้องแสดงว่าเป็นผลร้ายแก่เขาทั้งสอง ก็ยังมีข้อที่กว่าเป็นการอัตวินิบาตกรรมมาให้พิจารณาอีก การกุเรื่องอาจทำได้ง่ายที่สุดสำหรับผู้ร้าย ถ้าเขาใช้ปืน .๔๕ ของในหลวงอานันท์ ฯ แต่ถ้าเป็นเช่นนั้นเพื่อจะเลี่ยงไม่ให้มีรอยพิมพ์นิ้วมือเขาก็อาจสวมถุงมือก็ได้ ซึ่งนี่ *"ก็ไม่ได้ช่วยทำให้จุดมุ่งหมายอันแท้จริงง่ายเข้า"* และการเอาปืน .๔๕ ไปเก็บไว้ก่อนก็อาจก่อให้เกิดความสงสัยถ้าหายไป ดังนั้นผู้ลอบปลงพระชนม์จะต้องใช้ปืนของตนเอง ปืนที่ใช้อาจจะเป็นปืนพกชนิดลูกโม่ ซึ่งปลอกกระสุนไม่กระเด็นออกหลังยิง

หรือปืนพกซึ่งปลอกกระสุนได้มีการเคลื่อนย้ายไปจากสถานที่เกิดเหตุแล้ว ไม่ว่าอย่างไรก็ตามก็อาจมีการเอาปลอกกระสุนที่กระเด็นมาจากพระแสงปืน .๔๕ ของในหลวงอานันท์ ฯ ในการใช้ยิงครั้งก่อนมาวางไว้เป็นแผนก็ได้ สำหรับลูกปืนก็เช่นเดียวกัน เพื่อให้เรื่องที่แสร้งกุขึ้นสมบูรณ์ ปืน .๔๕ ของพระองค์จะต้องถูกนำมาวางใกล้พระหัตถ์ของพระองค์ ไม่โดยผู้สมคบคนหนึ่งก็โดยผู้ลอบปลงพระชนม์เอง ซึ่งผู้สมคบได้ส่งปืนและบอกที่เก็บให้ มหาดเล็กทั้งสองเป็นผู้ทราบพระราชกิจวัตรของในหลวง และทราบที่เก็บปืนอย่างถูกต้อง ฉะนั้น โดยหลักการแล้ว ทั้งคู่จึงเป็นคนที่อาจจะเข้าเป็นผู้สมคบนั้นด้วย

ในสองคนนั้นศาลกล่าวถึงนายชิตก่อน คำอธิบายซึ่งขัดกันของเขาถึงที่ที่เขาเก็บปลอกกระสุนได้ ทำให้เขาตกอยู่ภายใต้ความสงสัยอย่างโจ่งแจ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เนื่องจากได้มีการพิสูจน์ว่าปลอกกระสุนไม่ได้เป็นผลจากการยิงของปืนพกผู้ร้าย แต่จากปืน .๔๕ ของในหลวง ซึ่งทรงใช้ยิงมาก่อนหน้านั้นแล้ว คณะผู้พิพากษาสรุปว่านายชิตต้องได้พยายามสร้างเรื่องปลอมขึ้นด้วยความจงใจโดยการเอาปลอกกระสุนจากลิ้นชักมาแสดง จากข้อสรุปนี้ก็เป็นธรรมดาว่า เขาจะต้องได้ทำสิ่งเดียวกันในกรณีของลูกปืนที่อยู่ใน

พระที่ ซึ่งเขามีหน้าที่ดูแลและเรื่องนี้เขาเองก็ได้เป็นผู้นำตำรวจไปเอามาด้วย ยังมีอีกสองจุด ซึ่งคณะผู้พิพากษาเห็นว่ามีความหมายโดยการที่เข้าไปในห้องก่อน นายชิตก็อยู่ในฐานะจะเอาปืน .๔๕ ของในหลวง วางบนพระแท่นที่บรรทมได้อย่างสะดวก ถ้าหากว่าฆาตกรยังไม่ได้ทำเช่นนั้น และเนื่องจากว่าตัวเขาเองเป็นผู้นำปืนหกลงบันไดมา เขาก็อาจที่จะขึ้นไกปืนตามที่เห็นกันอยู่ต่อมาได้โดยง่าย

ทุกอย่างไม่ได้สิ้นสุดลงเพียงเท่านี้ คณะผู้พิพากษาเชื่อในคำอธิบายของเขาว่าทำไมเขาจึงอยู่นอกห้องแต่งพระองค์ หีบใส่เครื่องยศของสมเด็จพระราชอนุชาก็เพียงพอที่จะเอาเป็นแบบได้อยู่แล้ว แต่ถ้าเขาต้องการขนาดที่เท่ากันจริง ๆ แล้วเขาก็อาจเอาไปได้โดยไม่ต้องรบกวนในหลวง จากนั้นคณะผู้พิพากษาพิเคราะห์คำอธิบายของนายชิตว่าทำไมเขาจึงร้องทูลต่อสมเด็จพระราชชนนีว่าในหลวงทรงยิงพระองค์เองในเมื่อเขาก็ไม่ได้เห็นปืนพก ตามที่เขาอธิบายนั้นถ้าเขาพูดเช่นนั้นก็เพราะเขาไม่อาจคิดฝันได้ว่าใครจะปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์ ก็แล้วทำไมความนึกคิดของเขาจึงมีไปถึงการปลงพระชนม์พระองค์เอง เมื่อเขาไม่ทราบเหตุผลที่น่าปักใจในการดังกล่าว ไม่เคยได้ทราบจริง ๆ เลยว่ามีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง และไม่เห็นอาวุธในการ

ทำอัตวินิบาตกรรม ข้อสรุปต้องเป็นว่าเขาต้องรู้การกบฏอยู่เบื้องหลัง ในการร้องทูลแก่พระราชชนนีเช่นนั้น บวกกับคำกล่าวลอย ๆ ของเขาหลายครั้งต่อบุคคลสองคนถึงการที่ในหลวงจะไม่เสด็จไปในวันที่ ๑๓ แล้ว ก็เป็นเรื่องเสียหายยิ่งกว่าคำกล่าวของนายเฉลียวทำนองเดียวกันมากเพราะของนายเฉลียวนั้นมีการรับที่ยิ่งหย่อนกว่าและไม่ได้มีเหตุการณ์น่าสงสัยมาแวดล้อมมากเท่า

แต่นายชิตมีเหตุจูงใจอันใดหรือไม่ คณะผู้พิพากษาได้อ้างสุภาษิตไทยบทหนึ่งว่า "*ไม่เหมือนกับมหาสมุทรอันสุดลึกล้นคณาหรือภูเขาอันสูงสุดซึ่งอาจวัดวาได้ จิตมนุษย์นี้ยากแท้หยั่งถึง*" การที่จำเลยได้รับราชการในพระบรมมหาราชวังมาตั้งแต่สมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ นั้น ควรจะทำให้เขามี "*ความกตัญญูและซื่อสัตย์โดยธรรมชาติ ซึ่งจะมีน้ำหนักเหนือมูลเหตุจูงใจอันชั่วร้ายและเพื่อก่อเหตุวุ่นวาย*" นั้นมาก แต่การเสนอให้ประโยชน์บางอย่างอย่างล้นเหลือก็อาจทำให้เขาลืมตัวได้ แม้ว่าจะไม่มีพยานหลักฐานว่าเขาได้ก้าวหน้าทางฐานะหลังจากการปลงพระชนม์ แต่ทรัพย์สินและความมั่งคั่งก็อาจเป็นสิ่งที่ซ่อนเร้นได้ หรือไม่ก็ "*รางวัลอันหาสิ่งเสมอมิได้*" นั้นอาจจะขึ้นอยู่กับผลอันสำเร็จของการสมคบกระทำผิดก็ได้ ความอาจจะเป็นไปได้อีกอย่างหนึ่งก็คือการที่นายบุศย์ถูก

เลือกให้ร่วมขบวนตามเสด็จในหลวงอานันท์ ฯ ในการเสด็จต่างประเทศ อาจจะก่อให้เขารู้สึกโกรธแค้นด้วยความอิจฉาริษยาก็ได้ เขา "*ตาบอดต่อเหตุผลและความจงรักภักดีจนทำให้เห็นกงจักรพญายมเป็นดอกบัวของพระพุทธองค์*" ไม่ว่ากรณีใดก็ตาม เมื่อได้พบว่ามีความผิดแล้ว มูลเหตุจูงใจก็มีความสำคัญรองลงมาเท่านั้น

สิ่งที่เหลืออยู่ในการที่จะกล่าวถึงนายชิตก็ไม่สู้จำเป็นจะต้องมีถ้อยคำอีก ไม่ว่าความสงสารหรือความเกลียดชังหรือความรู้สึกใด ๆ ที่มนุษย์ซึ่งรู้ว่าตนมีชีวิตอยู่ ไม่มีปรากฏในการอ่านคำพิพากษาอย่างสั้นว่า "ดังนั้นศาลจึงเห็นว่านายชิต สิงหเสนี จำเลยที่ ๒ ได้กระทำผิดโดยปราศจากข้อสงสัยใด ๆ ทั้งสิ้น"

แต่สิ่งเดียวกันนี้ ไม่ได้เกิดแก่นายบุศย์ เจ้าของร่างเล็ก โดยที่ว่าการสมคบกระทำผิดย่อมจะจำกัดอยู่ในกลุ่มคนจำนวนน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ และโดยที่ผู้ร้ายอาจเข้าไปในที่เกิดเหตุโดยเขาไม่รู้ก็เป็นได้ และปกติก็เป็นประเพณีที่จะรดน้ำมนต์เพื่อความเป็นสวัสดิมงคลหรือไม่ก็ "เพื่อให้ใจสงบ" พยานหลักฐานที่จะเป็นโทษแก่เขาจึงไม่เพียงพอ นายบุศย์เป็นผู้ที่อยากไปต่างประเทศกับราชตระกูลมาก และไม่เพียงแต่นี้จะเป็นเหตุที่กำจัดมูลเหตุจูงใจใด ๆ เสีย แต่ผู้สมคบกระทำผิดทั้งหลายก็ยากที่จะกล้าเสี่ยงว่านาย

ซึ่งดลใจให้เกิดบรรยากาศ "ให้ยกฟ้องนายเฉลียวและนายบุศย์และให้ปล่อยตัวบุคคลทั้งสองพ้นข้อหาไป"

ห้าปี ศาลกล่าวเมื่อต้น ๆ คำพิพากษาประวัติศาสตร์นี้ ห้าปีแห่งการสอบสวนและการพิจารณาคดี และพยานหลักฐานซึ่งมีรายละเอียดอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ได้นำมาสู่เวลานี้ เวลาซึ่งดูเหมือนเป็นที่สิ้นสุด แต่ก็มิใช่เช่นนั้น

มันยังไม่สิ้นสุดจนกว่าเวลาอีก ๓ ปี และ ๕ เดือนผ่านไป

นายชิตอุทธรณ์คำพิพากษาลงโทษ และอัยการโจทก์อุทธรณ์คำพิพากษาปล่อยจำเลยที่เหลือ พยานหลักฐานที่ได้ให้ไว้ในชั้นการพิจารณา จึงถูกนำมากลั่นกรองและพิจารณาโดยละเอียดถี่ถ้วนอีกครั้งหนึ่ง มีการเสนอข้อโต้เถียงเป็นหนังสืออันยืดยาวโดยทั้งสองฝ่ายก่อนจะทำด้วยวาจาในศาลอุทธรณ์มีการเดินเผชิญสืบสถานที่เกิดเหตุอีกครั้งหนึ่ง เช่นเดียวกับความชอบด้วยกฎหมายของกระบวนพิจารณาก็ได้เป็นปัญหาขึ้นมาอีกครั้ง ๖ เดือนผ่านไปนับจากที่ศาลชั้นต้นได้มีคำพิพากษา ศาลอุทธรณ์จึงอยู่ในฐานะที่จะพิจารณาคำพิพากษาของตนได้ และการนี้เป็นที่คาดว่าคงกินเวลาอีก ๓ เดือน แต่แล้วคำพิพากษาก็มิได้มีการส่งมาให้ศาลอ่านจนกระทั่งเวลา ๑๕ เดือนผ่านไป นั่นก็คือจนเดือนธันวาคม ๒๔๙๖

ความยืดเยื้อแห่งความปวดร้าวทนทุกข์ของจำเลยไม่ได้เป็นที่กระทบกระเทือนการปกครองระบอบจอมพล ป. แม้แต่น้อย การพิจารณาคดีสวรรคตทำหน้าที่เป็นสังเวียนของจักรพรรดิ์เนโรสำหรับชาติซึ่งตกอยู่ในความหวาดกลัว เหี้ยมโหด และมีการควบคุมบงการลับ ๆ โดยจอมพล ป. ซึ่งเป็นผู้นำทาง และมีนายพลตำรวจเผ่าเป็นสมุน แต่ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนกันยายน ๒๔๙๔ นั้น แม้แต่ความว่าง่ายของรัฐสภาก็ได้เปลี่ยนเป็นการคัดค้านอย่างดื้อดึง ดังนั้น ด้วยกระทำรัฐประหารอันปราศจากการเสียเลือดเนื้อ จอมพล ป. ก็จัดตั้งรัฐสภาและสับเปลี่ยนบุคคลในคณะรัฐบาลใหม่ การนี้เกิดขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๔ ทำขึ้นเพื่อให้เข้ากับเวลาที่จะมีการรับเสด็จอย่างเป็นทางการของในหลวงภูมิพล ฯ ซึ่งจะเสด็จกลับพระนครในเดือนต่อมา

พระองค์ได้เสด็จกลับมาพร้อมกับพระราชินีผู้ทรงพระศิริโฉม แต่ไม่ทรงแย้มพระสรวลอย่างน้อยก็ในที่สาธารณะ พระพักตร์ซึ่งไม่ทรงแสดงความรู้สึกใด ๆ ทั้งสิ้น มิได้ทรงเปลี่ยนแปลงไปโดยการอภิเษกสมรส การประสูติพระราชธิดาองค์แรกหรือตลอดเวลาเป็นปี ๆ ที่ผ่านไปหลังจากการสวรรคตพระเชษฐา แต่ประหลาดหน่อยที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เพลงแจ๊ส ชื่อ "ยิ้มสู้"

เพราะนอกเหนือจากการโปรดถ่ายภาพพระองค์ทรงโปรดการแต่งและเล่นเพลงแจ๊สด้วยแซ๊กโซโฟน แตรทรัมเปต และขลุ่ยแคลริเนต ผู้นิยมเจ้าคนหนึ่งอธิบายแก่ข้าพเจ้าว่า ที่พระองค์โปรดปรานเพลงแจ๊สมากกว่าอย่างอื่น ก็เนื่องจากทรงไม่ชอบกฎเกณฑ์ของดนตรีแบบคล๊าสสิค ซึ่งเป็นเรื่องน่าทึ่งเหมือนกันพระองค์ทรงให้ประชาชนได้ร่วมในสิ่งที่พระองค์โปรดโดยทรงจัดให้มีการรวบรวมแผ่นเสียงเพลงแจ๊สต่าง ๆ และที่พระองค์ทรงบันทึกไว้เอง ออกส่งกระจายเสียงแก่ประชาชนทั่วไปทุกวันในชั่วโมงก่อนเที่ยง ด้วยเครื่องส่งขนาด ๑๕๐ วัตต์ในพระราชวัง ในเย็นวันศุกร์การถ่ายทอดจะทำอย่างสด ๆ โดยกลุ่มพระสหายของพระองค์ สมาชิกที่เด่นได้แก่ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งมีนายควงเป็นหัวหน้าอยู่ รายการแทรกนี้มักจะดำเนินไปจนกระทั่ง ๑๐ หรือ ๑๑ น. ในตอนเช้า ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระบรม-ราชินีทรงปฏิสันฐานสัพยอกกับกลุ่มพระสหายด้วยพระอารมณ์อันดีว่า *"ฉันอิจฉาพวกคุณ ๆ ซึ่งเป็นเสมือนพระสนมของพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงแย้มพระสรวลในวันศุกร์เท่านั้น แม้ว่าจะเป็นเวลาก่อนที่พวกคุณกำหนดมาพบกันเสียอีก"* คนไทยชอบให้กษัตริย์ทรงทำอะไรที่แปลกออกไปบ้าง และเมื่อพวกเขามีในหลวงภูมิพล ฯ ผู้ทรง

เพรียบพร้อม ทรงพระปรีชาชาญก็ยิ่งดี และยังจะดียิ่งขึ้นไปอีกที่พระองค์ทรงมีน้ำพระทัยและความเข้าพระทัยอันดี

อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติทั้งหมดของความคิดและพระราชหฤทัยเช่นนี้มีผลเพียงเล็กน้อยกับเหตุการณ์ที่นอกเหนือการควบคุมของพระองค์ ซึ่งโศกนาฏกรรมแห่งการสวรรคตของพระเชษฐายังคงมืดมนอยู่

การดำเนินคดีของศาลซึ่งยาวผิดปกติในที่สุดก็มาถึงขั้นแห่งการพิพากษาโดยศาลอุทธรณ์ เหตุการณ์มีลักษณะซ้ำกับครั้งก่อนอย่างมาก อีกครั้งหนึ่งที่ฉากคือห้องพิจารณาเลขที่ ๒๔ มีคนหนาแน่นมาก มีตำรวจ มีการถ่ายทอดทางเครื่องขยายเสียง และอีกครั้งที่คณะผู้พิพากษา ๕ นายขึ้นบัลลังก์อ่านคำพิพากษาผลัดกันไป

คณะผู้พิพากษาเริ่มอ่านคำพิพากษาเมื่อ ๐๙.๐๐ น. และหยุดพัก ๒ ชั่วโมงในตอนเที่ยงและพักอีกครั้งหนึ่งในตอนบ่ายคล้อย การอ่านคำพิพากษากระทำจนกระทั่งถึง ๐๑.๔๕ น. ของเช้าวันรุ่งขึ้นรวมเวลาที่อ่านคำพิพากษาทั้งสิ้น ๑๔ ชั่วโมง ผู้พิพากษานายหนึ่งเอนเอียงไปในทางสนับสนุนทฤษฎีว่าด้วยอุบัติเหตุ ไม่เห็นด้วยกับผู้พิพากษาอื่น ๆ อีก ๔ คน ซึ่งเห็นพ้องกับคำวินิจฉัยของศาลชั้นต้น ซึ่งเว้นแต่ว่าพวกเขาพบว่านายบุศย์มีความผิดเช่นเดียวกับนาย

ชิต พวกเขาให้เหตุผลว่า เมื่อได้มีการพิสูจน์ว่ามีการลอบปลงพระชนม์ และนายชิตได้เป็นผู้สมคบด้วยแล้ว ผลที่ตามมาอย่างเลี่ยงไม่ได้ก็คือเมื่อนายบุศย์อยู่กับเขาด้วยในขณะนั้น นายบุศย์ก็ต้องมีส่วนร่วมกับแผนการด้วยอย่างลับ ๆ ซึ่งหากปราศจากการร่วมมืออย่างลับเช่นนี้แล้ว ผู้สมคบในแผนนั้นก็ไม่อาจหวังที่จะสำเร็จได้ ดังนั้น นายเฉลียวจึงกลับสู่อิสรภาพและนายบุศย์กลับสู่ห้องขังในครั้งนี้ พร้อมกับนายชิต นายบุศย์ก็รอคอยหมายเรียกจากผู้ทำหน้าที่ประหาร

อย่างไรก็ตาม การอุทธรณ์ครั้งสุดท้ายก็ได้กระทำต่อศาลฎีกาซึ่งเป็นศาลสูงสุดของประเทศ ฝ่ายจำเลยและอัยการโจทก์ยื่นฎีกาทั้งคู่ หลังจากได้มีการโต้แย้งซึ่งกันและกันแล้ว ศาลก็เลื่อนคดีเพื่อพิจารณาคำพิพากษา ทุกอย่างผ่านไปอย่างเงียบเชียบเป็นเวลาถึง ๑๐ เดือนหลังจากสุดสิ้นการอุทธรณ์ครั้งก่อน จากนั้นในเช้าวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๔๙๗ คำแถลงสั้น ๆ ก็ปรากฏในวิทยุกระจายเสียงแห่งพระนครว่าจะมีการอ่านคำพิพากษาในวันนั้น การประกาศเมื่อจวนแจเช่นนั้น เป็นที่คาดว่าก็เพื่อป้องกันมิให้มีผู้มาฟังคำพิพากษากันแน่นเกินควร แล้วก็ปรากฏว่ามีคนเพียง ๓๐๐ คนที่เข้าไปยังห้องพิจารณา ๒๔

ผู้พิพากษาสองนายผลัดกันอ่านคำพิพากษาในนามของศาลฎีกา โดยเริ่มเมื่อ ๑๓.๐๕ น. ในขณะที่เขาทั้งสองได้ยินคำพิพากษาให้ลงโทษยืนตามศาลล่างนายบุศย์มีท่าทางแหงนหน้าจ้องเพดานอย่างเลื่อนลอย นายชิตดูจะมีเจตนาทำตามนายบุศย์ คณะผู้พิพากษาหันมากล่าวถึงนายเฉลียว ในขณะนั้นนายเฉลียวกำลังมองค้างไปยังภรรยาและบุตรีซึ่งช่วยต่อสู้คดีให้เขา เมื่อสองวันก่อนเขาถูกควบคุมตัวไว้อีก ซึ่งก็เป็นเครื่องหมายอย่างพอเพียงว่าอะไรจะเกิดขึ้นเมื่อเขาได้ยินว่าศาลพิพากษาว่าเขาก็เป็นผู้กระทำผิดด้วย เขาก็ทิ้งตัวลงบนเก้าอี้ ไม่น่าเป็นไปได้เลยในประวัติศาสตร์ที่สถาบันทางตุลาการจะเคยตัดสินประหารชีวิตคนในฐานะที่นั่งไขว่ห้าง แต่ในข้อสำคัญที่แท้แล้วนี่ก็คือชตากรรมของนายเฉลียว เพราะคณะผู้พิพากษายอมรับฟังพยานฝ่ายโจทก์ถึงความประพฤติของเขาในราชการในพระองค์ และพวกเขาถือว่าเป็นการกระทำที่ขาดความเคารพ ซึ่งแสดงถึงท่าทีอันเป็นกบฏต่อราชบัลลังก์ พวกเขากล่าวว่าข้อพิสูจน์อันนี้ถูกยึดให้แน่นด้วยคำกล่าวถึงกำหนดการเสด็จไปของในหลวงในวันที่ ๑๓

คำพิพากษาศาลฎีกาอย่างน้อยก็มีส่วนดีที่มีความสั้น ศาลลงจากบัลลังก์ภายในเวลาไม่ถึงหนึ่งชั่วโมง หลังจากที่ได้ตัดสินประหารชีวิตจำเลยทั้งสามคน

ดูเหมือนว่าเมื่อดูย้อนหลังไป เรื่องนี้ก็ช่างคล้ายกับเรื่องฆาตกรรมในห้องเลี้ยงเด็กนิโกรน้อย ๆ ๓ คนไปอีกแบบหนึ่ง แรกทีเดียวมี ๓ แล้วก็ ๒ แล้วก็หมดสิ้นทุกคน

แม้กระนั้นก็ยังไม่เหมือนเสียทีเดียว ทั้ง ๓ ยังมีชีวิตอยู่อย่างปวดร้าวทรมานอีกเป็นเวลา ๔ เดือน ในขณะที่รัฐบาลได้พิจารณาและในที่สุดก็ยกคำขอพระราชทานอภัยโทษ

ผู้ต้องฆาตกรรมทั้ง ๓ รอคอยชั่วโมงวาระสุดท้ายอยู่ที่สถานต้องโทษแห่งใหญ่ของพระนคร นั่นก็คือเรือนจำกลางบางขวาง ซึ่งอยู่ประมาณ ๑๒ ไมล์ไปทางเหนือของพระนคร มีนักโทษ ๕,๐๐๐ คนอยู่ในสถานที่นี้ ซึ่งประกอบด้วยสนามเล่น ห้องพักผ่อนหย่อนใจ ทางเดินที่ทำไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย และสวนดอกไม้ระหว่างตึกเตี้ย ๆ ตึกเหล่านี้มีโรงเครื่องจักร รวมทั้งห้องขัง และยังมีแปลงปลูกผักกับเล้าสุกร ซึ่งเป็นที่เพาะพันธุ์สุกรที่ดีที่สุดในประเทศไทย เมื่อมองลงมาจากหอนาฬิกาสูงตรงกลาง ผู้เขียนรู้สึกประทับใจในความเป็นระเบียบเรียบร้อยและบรรยากาศที่เปี่ยมด้วยมนุษยธรรมของสถานที่ แม้ว่าจากเรื่องราวที่พัสดีผู้มีน้ำใจอุตส่าห์เล่าให้ฟังพร้อมกับบริการเครื่องดื่มเย็น ๆ จะไม่มีถึงข้อเท็จจริงที่ว่าการปฏิรูปทางโทษอาญาซึ่งบางขวางได้ดำเนินอยู่จะเป็นผลงานในสมัยก่อน

สงครามของนายปรีดีเสียเป็นส่วนใหญ่ จากหอนาฬิกานี้ก็อาจแลไปเห็นที่ว่างแคบ ๆ ไกลออกไปทางอีกมุมหนึ่ง ซึ่งใกล้ชิดกับกำแพงกั้นเขตแดนอันสูงใหญ่เปิดทางไปยังเจดีย์อันเป็นสัญญลักษณ์และหลังคาของโบสถ์ สถานที่นี้ในเบื้องต้นก็เป็นที่เก็บศพของผู้ถูกประหาร และประตูที่นำไปสู่สถานที่ ก็กล่าวกันว่ามีพระพุทธรูปองค์หนึ่งซึ่งปราศจากพระเศียรตั้งอยู่เป็นสง่า พระพุทธรูปที่มีส่วนไม่สมบูรณ์ถือกันว่าเป็นเครื่องแสดงลางร้าย เว้นแต่ที่จะปรากฏอยู่ในโบสถ์เท่านั้น และพระพุทธรูปนี้ไม่เพียงแต่ถูกตัดพระเศียรไปเท่านั้น แต่ยังถูกทาด้วยสีแดงเพื่อเป็นเครื่องเตือนอย่างหนักแก่ผู้ทำความชั่ว

ในเวลา ๑๗.๐๐ น. ของตอนเย็นวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๘ นักโทษทุกคนถูกสั่งให้กลับเข้าห้องขังเร็วกว่าปกติหนึ่งชั่วโมง ทั้งนี้เขาได้ยินบอกว่าจะมีการประชุมเจ้าหน้าที่กัน ในกลางดึกนายเฉลียว นายชิต และนายบุศย์ถูกนำไปยังตึกเล็ก ๆ ใกล้สถานที่ประหาร ทุกคนถูกล่ามโซ่ตรวนอย่างหนัก อดีตราชเลขานุการและนายบุศย์ตระหนักดีว่าอะไรจะเกิดขึ้น จึงรู้สึกอ่อนเปลี้ยหมดแรงเดินและต้องมีการพยุงกัน ในพิธีศาสนาอย่างสั้น ๆ พระสงฆ์องค์หนึ่งแสดงเทศนา หัวข้อเรื่องคือกรรม ความเชื่อของพุทธศาสนิกชนในกฎ

อันศักดิ์สิทธิ์ว่ามีการชดใช้กรรม ถ้าหากว่าผู้จะถูกประหารชีวิตเป็นคนบริสุทธิ์ดังที่เขาอ้างแล้ว เขาก็จะต้องได้กระทำความผิดมาก่อนหน้านั้น หรืออาจเป็นเมื่อชาติก่อน ซึ่งเขาจะต้องชดใช้ ณ บัดนี้ก็ได้ ในระหว่างการเทศนา นายเฉลียวรวบรวมสติได้แต่นายบุศย์ไม่อาจทำได้เช่นนั้น เขายังถูกครอบงำไปด้วยข้อที่ว่าเขาไม่อาจจะเผาศพมารดาได้ นายชิตซึ่งมีท่าสงบมาโดยตลอดปลอบโยนนายบุศย์ว่า ทำใจดี ๆ ไว้ ซึ่งเป็นสำนวนในภาษาที่พวกเขาใช้กันอยู่ในชั่วโมงอันสงบแต่ก็อบอวลด้วยความมืด ซึ่งพระสงฆ์กำลังจะจากไป นายพลตำรวจเผ่าก็มาถึง เขาแต่งตัวด้วยสูทลำลองสีขาวและสวมหมวกเบเร่ต์สีแดง สีแดงนี้เหมาะแก่เขา มันเป็นสีที่โดยประเพณีพวกเพชฌฆาตสวม ประเพณีจะมิได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาในหลายปีที่ล่วงมานี้

ในตอนนี้ผู้ทำหน้าที่ประหารเองก็ปรากฏตัวด้วย เขาพร้อมที่จะเริ่มทำงานซึ่งจะได้รับค่าจ้างเป็นเงิน ๒๗ ชิลลิง ต่อคนที่ถูกประหาร ประเพณีกำหนดให้เขาต้องทำความเคารพและขออภัยต่อผู้ถูกประหาร แต่ในโอกาสนี้เขาถูกห้ามมิให้ทำ ถึงกระนั้นเขาก็ได้กระทำเช่นว่านั้น ซึ่งเขาเล่าภายหลังว่าเป็นการกระทำภายในใจของเขาเอง

นาฬิกาบอกเวลา ๐๔.๐๐ น. เศษ นายเฉลียวถูกนำตัวออกไป แสงไฟอ่อน ๆ เผยให้เห็นกางเขนไม้ปักอยู่กับพื้นเบื้องหน้ามูลดิน เขาถูกปิดตา ถูกจับให้หันหน้าเข้าหากางเขนและกดตัวให้แนบ เขาถูกผูกข้อเท้ากับตีนหลัก และข้อมือของเขาก็ถูกมัดเข้าด้วยกัน หลังที่ต่อของไม้สองอัน ในมือของเขามีธูปและดอกไม้เหมือนกับว่าเขากำลังสวดมนต์ภาวนา ซึ่งไม่ต้องสงสัยเลยว่าเขาคงจะได้ทำเช่นนั้นถ้าความกลัวเปิดช่องให้ทำได้ ในกรอบไม้ซึ่งปิดหลังเขาอยู่มีม่านสีน้ำเงินเข้มแขวนไว้ ปิดบังตัวเขาจากผู้ทำหน้าที่ประหารซึ่งจะถูกเรียกไปประจำปืน ซึ่งตั้งอยู่บนขาอย่างในเวลาอันควร ม่านนี้มีเป้าซึ่งทำเครื่องหมายไว้ด้วยสีขาว เป็นเป้าซึ่งบอกที่ตั้งของหัวใจนายเฉลียวอย่างเที่ยงตรงแน่นอน พอ ๔ โมง ๒๐ นาที ผู้บัญชาการเรือนจำก็ให้สัญญาณด้วยธงสีแดง ลูกกระสุนห้านัดจึงวิ่งตัดเข้าไปในหลังของนายเฉลียว นายแพทย์ประจำเรือนจำซึ่งตามติดด้วยนายพลตำรวจเผ่าก้าวไปข้างหน้าเพื่อจะตรวจเขา และก็ได้ระบุว่าเขาตายแล้ว ผู้ประหารจึงกลับออกไปเพื่อจะสูบบุหรี่และพักผ่อนเป็นเวลา ๒๐ นาที ก่อนที่จะทำการประหารนายชิตโดยวิธีเดียวกัน แต่เมื่อถึงคราวนายบุศย์ ก็พบว่าเขาไม่ยอมตายง่าย ๆ เขายังครางอยู่ในลำคอหลังจากการยิงครั้งแรกซึ่งถูกท้องทะลัก และผู้ประหารจึงยิงซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

ขณะนั้นก็ยังมีคอยู่เป็นเวลา ๕ นาฬิกากว่าเล็กน้อย นับได้ ๗ ปีกับ ๓ เดือน จากวันที่คนทั้งสามถูกจับเป็นครั้งแรก พอตอน ๙.๐๐ น. ครอบครัวของเขาซึ่งได้พบกัน ๔ วันก่อนหน้านั้นโดยไม่ทราบว่าจะเป็นการพบครั้งสุดท้าย ก็ได้รับแจ้งการประหารชีวิต และได้รับอนุญาตให้เคลื่อนย้ายศพซึ่งได้ถูกนำไปเก็บในโบสถ์ โดยผ่านพระพุทธรูปสีแดงปราศจากเศียรองค์นั้น. ◎

ส่งตัวข้ามแดนได้ ก็ได้ลี้ภัยอยู่ในประเทศที่ใกล้ที่สุดที่รับเขาไว้คือประเทศจีน เหตุการณ์นี้ช่างประจวบเหมาะเป็นประโยชน์ต่อจอมพล ป. ซึ่งกำลังวุ่นอยู่กับการแสดงบทบาทของตนต่อประเทศตะวันตกเสมือนว่าตนเป็นผู้ปราบลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างแท้จริง เขาแสดงบทบาทขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศ ด้วยความสำเร็จอันเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เป็นการช่วยให้เขาสามารถรักษาเศรษฐกิจให้คงอยู่ได้ ซึ่งถ้าไม่เช่นนั้นการคอร์รัปชั่นและค่าใช้จ่ายทางทหารอันเกินควรก็จะทำให้เศรษฐกิจล่มจมไปแล้ว เขาบอกกับผู้สื่อข่าวนครลอสแองเจลิสว่า "*หนทางเดียวที่จะปราบลัทธิคอมมิวนิสต์ได้ก็คือโดยการใช้กำลัง*" กับผู้สื่อข่าวนิวยอร์คเขากล่าวว่า "*สงครามโลกครั้งที่ ๓ ระหว่างโลกเสรีกับคอมมิวนิสต์เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้*" มันเป็นการแสดงซึ่งวางแผนไว้แล้วเป็นอย่างดี พร้อมที่จะให้เป็นที่สบอารมณ์ของคนในประเทศอเมริกา และประธานาธิบดีไอเซนเฮาว์ ก็ได้มอบอิสริยาภรณ์ ลีเจอน ออฟ เมอริต ให้แก่เขา

ข้อน่าเย้ยหยันมีอยู่ว่าการพิจารณาคดีปลงพระชนม์ซึ่งจอมพล ป. ได้ชี้ว่าเป็นเครื่องแสดงถึงความมีศีลธรรมทางการเมืองของเขานั้น แท้ที่จริงก็คือการแสดงออกซึ่งความยุติธรรมของเอกอัครราชทูตอเมริกัน และอังกฤษในการที่จะไม่เดินตามกฎเกณฑ์เก่า ๆ โดย

การลักลอบพาตัวนายปรีดีออกนอกประเทศ ถ้าจะกล่าวสั้น ๆ ก็คือ ความเชื่อมั่นของนายปรีดีที่ว่าเขาจะไม่ได้รับความชอบธรรมอันควรมีควรได้ของเขา ถ้าเขาอยู่สู้กับข้อหาปลงพระชนม์นั้น เป็นความเชื่อที่มีเหตุผล ซึ่งสำหรับผู้เขียนนั้นก็ดูเหมือนว่าการสรุปนั้นเป็นการสรุปที่เลี่ยงไม่ได้ของทุกคนที่ไม่มีใจลำเอียง ซึ่งได้พิจารณาพยานหลักฐานและคำพิพากษาในคดีนั้น

การกล่าวเช่นนั้นแก่คนไทยซึ่งนิยมเจ้า ลองให้ข้อเถียงซึ่งไม่อาจโต้แย้งได้ตามหลักตรรกวิทยาแก่เขา จะไม่มีคำตอบจากปากเขาง่าย ๆ มากไปกว่าคำพูดสุภาพ ๆ ว่า "*อา คุณเป็นชาวตะวันตก คุณไม่เข้าใจหรอก*" การหลงเข้าใจผิด ๆ ว่า ตะวันออกและตะวันตกไม่มีทางเข้ากันได้ เป็นสิ่งอันตรายต่อโลกซึ่งสำหรับอนาคตทั้งสองฝ่ายจะต้องเข้ากันจนได้ ตามถ้อยคำของนักจิตวิทยาชาวอังกฤษชั้นนำผู้หนึ่ง ความจริงมีว่าการศึกษาเกี่ยวกับบุคคลจะแสดงว่า โดยพื้นฐานแล้วมนุษย์เราก็เป็นหนึ่งเดียว และไม่อาจจะแยกกันได้ ไม่ว่าเขาจะอยู่ในกระท่อมดิน กระท่อมน้ำแข็ง กระท่อบห้องเพิง และไม่ว่าเอกแห่งการเมืองซึ่งเขาอาจรุ่งเรืองอยู่ภายใต้หรือว่าถูกกดขี่ข่มเหงอยู่จะเป็นประการใด ไม่ว่าผิวสีใด เชื้อชาติหรือมีความถือบูชาเป็นอย่างใด เขาก็เคลื่อนไหวโดยสัญชาตญาณความปรารถนา

ความหวัง ความหวาดกลัว อันมีพื้นฐานอย่างเดียวกันเป็นส่วนสำคัญ เขาเข้าใจถึงความต้องการอย่างเดียวกันและมีความสามารถทำการอย่างเดียวกันในสัดส่วนที่แตกต่างกันไป

ประเพณีหรือลักษณะเฉพาะอันถือว่าสำคัญยิ่งของสังคมหนึ่ง ๆ สภาพทางประวัติศาสตร์และอื่น ๆ ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับการศึกษา ความประพฤติของบุคคล เว้นไว้เสียแต่ว่าเขาจะมีสุขภาพจิตไม่ดีแล้ว ปกติเขาก็จะไม่กระทำการใดที่ขัดกับสิ่งที่เราอาจเรียกกว้าง ๆ ได้ว่าธรรมชาติของมนุษย์ เขาจะไม่ทำอะไรตรงข้ามกับเหตุผลซึ่งเราท่านอาจเข้าใจได้ ไม่ว่าเราท่านมีเชื้อชาติเป็นอย่างใด เว้นแต่ว่าเขาถูกอารมณ์เข้าครอบงำ ซึ่งนี่อีกสิ่งหนึ่งที่เราท่านอาจเข้าใจได้เช่นกัน สำหรับนายปรีดีที่ว่าเป็นตัวหัวหน้าในการสมคบกันปลงพระชนม์นั้น เขาจะต้องมีมูลเหตุจูงใจซึ่งเป็นที่เข้าใจได้แก่คนตะวันตกที่ได้ทราบเรื่องเช่นเดียวกับคนไทยเหมือนกัน *นอกจากนี้ถ้าคดีปลงพระชนม์ได้ดำเนินไปตามวิธีพิจารณาความทางศาลของทางประเทศตะวันตก ถ้าผู้พิพากษาหลาย ๆ คนได้รับการฝึกอบรมอย่างนายปรีดี และในหลวงอานันท์ฯ ในประเทศตะวันตก ถ้าบทกฎหมายซึ่งเป็นบทอ้างแห่งคำฟ้องได้มีการรวบรวมในรูปประมวลกฎหมายตามแบบประเทศตะวันตก ถ้าพยานหลักฐานที่ใช้พิสูจน์ความผิดจำนวนมาก*

อยู่ในหลักวิทยาศาสตร์ทางตะวันตกอันเกี่ยวด้วยหลักวิถีกระสุนปืนและนิติเวชวิทยา และถ้าคำพิพากษาอันเสร็จเด็ดขาดได้แสดงแก่ประเทศตะวันตกว่าเป็นกระจกแห่งความจริงและความยุติธรรม ตามถ้อยคำดังกล่าว ซึ่งเป็นที่เข้าใจในตะวันตกแล้ว ก็ไม่ควรจะหวังว่ามนต์สะกดอันลึกลับของความไม่อาจหลวงทะลุตะวันออก จะทำให้คนตะวันตกผู้สอบสวนค้นคว้าต้องงุนงงแต่อย่างใด

ไม่งุนงงหรอก เรามาพิจารณาตรวจสอบข้อเท็จจริงกันดีกว่า

ในการโต้แย้งเพื่อสนับสนุนคดีของตนต่อศาลอุทธรณ์ พนักงานอัยการได้สรุปสาเหตุของการที่อ้างว่านายปรีดีเป็นปฏิปักษ์ต่อในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งตามข้ออ้างระบุว่า ความขัดแย้งระหว่างพระองค์และนายปรีดีเกิดขึ้นในเรื่องที่ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงมีพระราชประสงค์จะเสด็จพระราชดำเนินไปย่านจีนในกรุงเทพ ฯ และเรื่องการตั้งกรมขุนชัยนาทนเรนทร เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ [illegible] ว่าทรงมีหน้าที่ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า ฯ จากนั้นก็มีเรื่องที่กล่าวอ้างว่าในหลวงอานันท์ ฯ ทรงไม่พอพระราชหฤทัยที่นายปรีดีเอารถยนต์พระที่นั่งไปใช้ในขณะที่สมเด็จพระราชชนนีทรงมีพระราชประสงค์จะใช้ และเรื่องที่เขา

ได้เอารถจี๊ปพระที่นั่งไปขับโดยมิได้รับพระบรมราชานุญาตที่หัวหิน ซึ่งที่หัวหินนี้ นายปรีดีได้จัดงานเลี้ยงและทำเสียงเอะอะโดยมิได้รับพระบรมราชานุญาต ท้ายสุดก็มีเรื่องที่กล่าวหาว่านายปรีดีไม่พอใจในหลวงอานันท์ ฯ ในการที่พระองค์ทรงนิยมพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งบรรดาผู้นำเช่นนายควง ผู้มีฉายาจอมตลกหลวง และพี่น้องสกุลปราโมช ทูลปรึกษาเป็นการส่วนพระองค์ ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องหลังนี้ เราก็อาจกล่าวเพิ่มเติมถึงการที่อ้างว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ได้ทรงจัดการอย่างลับ ๆ เพื่อจะได้ทรงพบกับจอมพล ป. ซึ่งเป็นเครื่องแสดงอย่างมั่นคงว่าพระองค์ไม่มีความไว้วางใจในตัวนายปรีดี เท่ากับข่าวลือที่ว่าพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะสละราชสมบัติ เพื่อที่จะคว่ำนายปรีดีในเกมการเมือง

การจะหาความจริงในเรื่องเหล่านี้เป็นสิ่งยากลำบากที่สุด ในหลวงอานันท์ ฯ เสด็จกลับจากประเทศสวิตเซอร์แลนด์ขณะที่ทรงเพิ่งเริ่มจะเป็นหนุ่ม ได้ทรงพบบุคคลผู้ควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศสยามซึ่งเป็นผู้รอบรู้ในกิจการบ้านเมือง และเป็นวีรบุรุษของการต่อต้านการรุกราน บุคคลนี้ก็เป็นบุคคลที่สมควรจะได้รับการยกย่องเทิดทูนและน่าเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ จากเขา ยิ่งกว่านั้นเขาเป็นบุคคลที่แม้อาจจะเคยเป็นฝ่ายซ้ายตามแผนเศรษฐกิจ

เมื่อ ๑๒ ปีก่อน แต่เขาก็ทำแต่เพียงสิ่งที่ดีงามแก่พระประยูรญาติของพระองค์ ตามคำให้การของพยานที่ได้ให้ไว้มากมายแก่ทุกฝ่ายในการพิจารณาคดี ผู้เขียนอาจกล่าวเพิ่มเติมได้ว่า ทุกสัปดาห์ในระหว่างสงคราม เมื่อเขาไปเยี่ยมครอบครัวของเขาซึ่งได้อพยพไปอยู่ที่อยุธยา เขาจะไปเยี่ยมพระประยูรญาติของพระองค์ซึ่งทรงอพยพไปอยู่ที่นั่นด้วย และกระทำทุกอย่างที่สามารถทำได้เพื่อช่วยเหลือผ่อนคลายความยุ่งยาก บุคคลคนนี้มิใช่เป็นบุคคลที่มีใจเกลียดชังความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เมื่อในหลวงอานันท์ ฯ เสด็จกลับพระนคร ความรุนแรงทางอารมณ์เช่นความเกลียดชังไม่ปรากฏว่าเคยมีอยู่ในตัวเขา ตรงกันข้าม เขาเป็นบุคคลผู้มีความเห็นอกเห็นใจและหนักแน่นอดทน ซึ่งได้รับสมญานามว่า เป็นอาจารย์มานานแล้ว และสำหรับในหลวงอานันท์ ฯ นั้นเล่า พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์หนุ่มผู้ทรงไว้ซึ่งพระสติและทรงช่างคิด ทรงเป็นนักเรียนกฎหมายเหมือนกับนายปรีดี ทรงมีพระปรีชาสามารถสอบผ่านในวิชาเขนงเดียวกัน ดังนั้น สภาพการณ์แวดล้อมมารวมกันเข้าจะเห็นได้ว่า สัมพันธภาพของพระองค์ที่ทรงมีต่อเขาเป็นไปอย่างแนบแน่นฉันท์พระสหาย พยานหลักฐานแสดงอย่างชัดแจ้งว่าเป็นเช่นนั้นอย่างน้อยก็ในระยะ ๒–๓ เดือนแรก มีพยานหลักฐานต่อไปที่จะทำ

ให้คนเชื่อจริงๆ หรือไม่ว่าในระยะ ๒–๓ เดือนสุดท้าย ความจงรักภักดีอย่างแน่นแฟ้นของนายปรีดีที่ถวายต่อพระองค์จะกลับกลายเป็นความเกลียดชังถึงกับต้องปลงพระชนม์พระองค์เสีย

ในบรรดาเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจการบ้านเมืองที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติร่วมกับนายปรีดีวันแล้ววันเล่าเป็นเวลาถึง ๖ เดือน มีเพียงสองเรื่องเท่านั้นที่ผู้ใส่ร้ายนายปรีดีกล่าวหาว่าได้ก่อให้เกิดการพิพาทขึ้น นั่นก็คือเรื่องที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมย่านคนจีนและเรื่องการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พยานหลักฐานในสองเรื่องนี้อ่อนมาก (*หรือถ้าลองคิดดูตามนิทานคำสั่งสอนในศาสนาพุทธก็จะเห็นว่าเหลือเชื่อ*) และไม่ปะติดปะต่อกัน ปรากฏว่า สมเด็จพระราชชนนีไม่ทรงทราบเรื่องแรก และในหลวงภูมิพล ฯ ไม่ทรงทราบอะไรเลย และนอกเหนือจากว่าความไม่น่าเป็นไปได้ของประเด็นใดประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวข้อง เป็นเรื่องที่ต้องโต้เถียงกันอย่างหนัก ผู้เขียนก็ไม่แปลกใจที่ได้ตรวจสอบเองและพบว่าพยานหลักฐานกลับมีลักษณะตรงข้ามทีเดียว เรื่องราวที่ผู้เขียนได้ทราบก็คือว่า นายปรีดีเองเป็นผู้ทูลเสนอให้เสด็จพระราชดำเนินย่านชาวจีน และในเรื่องการตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ แม้ว่าในชั้นแรก นายปรีดีได้ทูลเสนอพระมเหสีหม้ายของสมเด็จพระปกเกล้า ฯ ซึ่งเรื่องนี้เป็น

ส่วนหนึ่งแห่งการถวายพระเกียรติในภายหลังคืนแด่องค์พระมหากษัตริย์พระองค์นั้น ซึ่งเมื่อก่อนการถวายพระเกียรติดังกล่าวไม่เคยมี แต่เขาก็พร้อมที่จะรับฟังคำแนะนำของบรรดาผู้นิยมเจ้า (*ซึ่งไม่ใช่เป็นพวกของในหลวงอานันท์ ฯ*) และเขาเองเป็นคนที่ส่งผู้แทนไปทูลแก่กรมขุนชัยนาทนเรนทร

สำหรับเหตุการณ์ซึ่งอ้างว่าได้ก่อให้ในหลวงอานันท์ ฯ ไม่ทรงพอพระราชหฤทัยนั้น ไม่เป็นแต่เพียงเรื่องที่ทำให้ยิ่งเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยไปอีกสองเท่า เมื่อคำนึงถึงสัมพันธภาพอันติดต่อกันมาระหว่างพระองค์และนายปรีดี ก็จะเห็นได้ว่า เหตุการณ์เหล่านั้นไม่ได้พิสูจน์ความเป็นปฏิปักษ์ของนายปรีดีอันถึงขั้นที่จะต้องลอบปลงพระชนม์พระองค์เลย เว้นแต่จะมีพยานหลักฐานว่าเขารู้ถึงความไม่พอพระราชหฤทัยของในหลวงอานันท์ ฯ ที่อ้างถึงนั้น ซึ่งพยานหลักฐานดังกล่าวก็หามีไม่

ประการสุดท้าย เหตุผลที่นำมาเสนอเพื่ออธิบายข้ออ้างว่านายปรีดีไม่พอใจในหลวงอานันท์ ฯ ก็ไม่อาจที่จะรับฟังได้ ความคิดที่ว่าบรรดาผู้นำของพรรคประชาธิปัตย์ได้ไปเฝ้าในวัง และเรื่องที่จอมพล ป. ตั้งใจจะเข้าเฝ้าในหลวงอานันท์ ฯ ซึ่งก่อให้เกิดปมว่าในหลวงอานันท์ ฯ ทรงเป็นผู้ริเริ่มการนั้นโดยที่นายปรีดีรู้อยู่นั้น

ก็ไม่มีพยานหลักฐานมาสนับสนุนและไม่น่าจะเป็นไปได้เช่นเดียวกับเรื่องที่กล่าวกันว่า นายปรีดีเชื่อ หรือไม่ก็ผสมผเสจับความขึ้นมาถึงแผนการณ์ของในหลวงอานันท์ ฯ ที่จะทรงสละราชสมบัติเพื่อเป็นทางถอดถอนตัวเขาดังที่อ้างนั้น ข้อกล่าวหาทั้งหมดนี้ พนักงานอัยการมิได้นำพยานหลักฐานอันน่าเชื่อถือมาพิสูจน์ว่า ในหลวงอานันท์ ฯ จะรับสั่งหรือทรงกระทำ หรือนายปรีดีเป็นผู้พูดหรือกระทำเองเพื่อสนับสนุน

กล่าวโดยย่อ พนักงานอัยการไม่สามารถที่จะพิสูจน์เหตุผลอันเป็นสาระสำคัญ หรือแม้แต่ความเพียงพอของเหตุผลเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่สะสมเข้าด้วยกัน ซึ่งอาจทำให้เข้าใจว่าลูกมือของนายปรีดีได้แปรพักตร์เป็นปฏิปักษ์ต่อราชบัลลังก์ ทุกอย่างล้มเหลวแม้ว่าจะได้พยายามเสาะหาพยานหลักฐานอย่างละเอียดที่สุดเท่าที่จะอาจคิดฝันได้ แต่แม้หากว่าเขาสามารถพิสูจน์ถึงความเกลียดชังของนายปรีดีได้สำเร็จ ก็แล้วทำไมเมื่อในหลวงอานันท์ ฯ ได้เสด็จต่างประเทศถึงเกือบ ๓ ปี นายปรีดีซึ่งในขณะนั้นเขามีอำนาจเต็มในประเทศ จะยอมเสี่ยงชีวิตของตน เสี่ยงกับการงานซึ่งจะทำตลอดชีวิต และเสี่ยงกับสวัสดิภาพของครอบครัวโดยการจู่ ๆ ก็ลอบปลงพระชนม์เช่นนั้น ไม่พบว่ามีคำตอบใดเป็นที่น่าพึง และจากการ

ค้นประวัติและอุปนิสัยของนายปรีดีก็ไม่ก่อให้เกิดมีร่องรอยอะไรขึ้นมาได้ จุดสำคัญที่สุดก็คือ ถึงแม้ข้ออ้างของพนักงานอัยการที่ว่านายปรีดีมีเจตนาลอบปลงพระชนม์จะเป็นข้ออ้างที่รับฟังขึ้นมาได้ในขณะหนึ่งขณะใด ก็ไหนล่ะ พยานหลักฐานว่าเขาได้กระทำตามเจตนานั้นไม่ว่าด้วยวาจาหรือการกระทำใดก็ตาม

ฝ่ายตรงข้ามของเขาได้ให้คำตอบอันชาญฉลาดแก่คำถามอันนี้ เขาอ้างถึงการที่เรือเอกวัชรชัย ลูกสมุนผู้ซื่อสัตย์ได้ยินนายปรีดีเผลอกล่าวคำโพล่งที่พระเจ้าเฮนรีที่ ๒ ตรัสออกมาอันเป็นผลให้โทมัสอาเบ็คเก็ทต้องถึงฆาต "*ใครจะช่วยฉันกำจัดพระผู้ก่อกวนองค์นี้ออกไปที*" ไม่ว่านายปรีดีจะมีเจตนาในผลอันนั้นหรือไม่ก็ตาม นายเรือเอกผู้นั้นก็กระทำการทันที ซึ่งไม่ว่าจะผิดหรือถูก เขาคิดว่าคงจะเป็นที่พอใจนายปรีดี

ตั้งแต่ต้นจนจบ ไม่ปรากฏว่ามีการระบุชื่อฆาตกรเป็นอื่นนอกจากเรือเอกวัชรชัย ซึ่งกระทำการไม่ว่าโดยสมคบกันหรือด้วยตนเอง ทั้งมิได้กล่าวเป็นนัยว่า ได้มีใครอื่นเกี่ยวข้องกับนายปรีดีด้วยนอกจากนี้ แต่ก็แปลกผิดธรรมดาที่มีคนรู้เรื่องเกี่ยวกับตัวเขาน้อยมาก ผู้เขียนรู้สึกว่าเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องเรียนรู้อะไรบางอย่างที่เกี่ยวกับประวัติและอุปนิสัยใจคอท่าทางของเขา เพื่อจะพิจารณาว่า

เขาสมควรที่ถูกกล่าวหาเช่นนั้นหรือไม่ เรื่องนี้ไม่ใช่ของง่าย เดี๋ยวนี้ไม่มีใครพร้อมที่จะอ้างว่ารู้จักเขา ครอบครัวของเขาได้จางหายไปกับความลึกลับของซอกซอยในเมืองกรุงเทพ ฯ และภัยก็รอคอยผู้สอบถามหรือพยานอยู่ทุกฝีก้าว แต่อาศัยโชคช่วย และอาศัยที่ผู้เกี่ยวข้องได้เสี่ยงภัยช่วยเหลือ ผู้เขียนจึงสามารถรวบรวมแฟ้มเรื่องทั้งหมดของเขาได้พอสมควร

เรือเอกวัชรชัย มีอายุประมาณ ๓๓ ปี ในขณะที่ในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคต เขาเป็นคนสูงหน้าเสี้ยม ทำให้ดูเป็นชาวมองโกเลียนมากกว่าจะหล่อเหลาตามสายตาของชาวตะวันตก บิดาของเขาเคยเป็นหัวหน้านายแพทย์ในกองทัพเรือ และมารดาเป็นนางพยาบาล เขาเป็นบุตรคนสุดท้องในจำนวนพี่น้องซึ่งเป็นผู้ชายทั้งหมดรวม ๔ คน เขาได้รับการศึกษาเบื้องต้นจากโรงเรียนชั้นนำแห่งเดียวกันที่ในหลวงอานันท์ ฯ ได้ทรงเข้าศึกษาหลังจากเขาไม่นาน ตอนต้น ๆ เขาไม่ค่อยสนใจในการเรียนโดยหันไปเอาดีทางกีฬา หรืออาจกล่าวได้ว่าเขาจะทิ้งทุกอย่างเพื่อไปจมอยู่ในโรงบิลเลียดพร้อมกับพวกเพื่อน ๆ ดังนั้นเขาจึงถูกส่งไปเป็นนักเรียนประจำอยู่ที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน ซึ่งที่นี่เขาก็จบชั้นมัธยมศึกษา ตามโครงการเขาตั้งใจจะเรียนแพทย์ แต่แล้วเขาก็เลือกเข้าโรงเรียน

นายเรือแทน ที่ทำเช่นนี้ก็เพื่อจะแก้หน้าครอบครัวของเขา เพราะพี่ชายเขาได้สอบที่นั่นตกมาแล้ว และก็เพื่อจะให้มารดาของหญิงที่เขารักได้ทึ่งในตัวเขา ปกติเขาเรียนอยู่ในชั้นยอดของชั้นที่โรงเรียนนายเรือนี้ และได้ออกมาเป็นนายเรือตรีหลังจากสงครามไม่นาน เขาได้รับการเลื่อนชั้นโดยสม่ำเสมอในกองทัพเรือ ซึ่งเขาได้ไปรบในสงครามอินโดจีนของฝรั่งเศสด้วย จนกระทั่งเขาได้ตำแหน่งนายเรือเอก (*นายธง*) ในระหว่างนั้นเขาได้แต่งงานกับหญิงที่ได้รักกันมาตั้งแต่ครั้งอยู่โรงเรียนหลังจากการติดพันกันอยู่ถึง ๙ ปี เธอมีชื่อว่า *ชอุ่ม* ผู้เขียนสังเกตขณะที่เธออยู่ในศาล เธอเป็นหญิงค่อนข้างแบบบางมีสง่าราศี และมีใบหน้าที่งดงามมีความจริงใจ ซึ่งทำให้นึกไปถึงสมเด็จพระราชชนนี เธอเป็นบุตรีคนที่ ๔ ในจำนวนพี่น้อง ๒๐ คน ที่เกิดจากบิดาคนเดียวกัน ซึ่งมีภรรยา ๒ คน บิดาเธอเป็นข้าราชการพลเรือนที่มีฐานะดีพอที่จะให้การศึกษาบุตรทุกคนเป็นอย่างดี นางชอุ่มเองก็ยึดอาชีพเป็นครูในโรงเรียนชั้นดีของกรุงเทพ ฯ แห่งหนึ่งก่อนที่จะแต่งงานกับเรือเอกวัชรชัย ตอนแรกทั้งสองอาศัยอยู่ในส่วนหนึ่งของบ้านบิดา แต่แล้วก็ไปสร้างบ้านทันสมัยอยู่เองในย่านบางกะปิ เขาเป็นคนชอบทำงานบ้านและได้อุทิศแรงงานอย่างมากในการทำสวน เมื่อไปต่างประเทศเขาก็จะซื้อ

เครื่องตกแต่งและสิ่งของใช้ในบ้านมาไว้ในบ้านใหม่นี้ นางชอุ่มให้กำเนิดบุตร ๔ คน คนหัวปีอายุได้ ๖ ขวบ และคนสุดท้องเพิ่งจะเกิดในปีที่ในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคต เรือเอกวัชรชัยมักจะเป็นคนอ่อนโยนกับบุตรภรรยาเช่นเดียวกับที่เขาได้ปฏิบัติต่อบรรดาผู้ใต้บังคับบัญชาและบริวารซึ่งเขามักจะแบ่งปันส่วนอาหารที่ทำเลี้ยงแยกเป็นพิเศษให้ เมื่อญี่ปุ่นขึ้นเมืองไทยก็ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เกิดภาวะเงินเฟ้อในขณะที่เขากำลังต้องการเงินสำหรับบ้านใหม่และครอบครัวที่ขยายขึ้นทำให้รายได้ของเขาจากการรับราชการในกองทัพเรือไม่เพียงพอ เขาจึงออกจากราชการและเข้าหุ้นส่วนกับนางชอุ่ม เปิดร้านขายของเบ็ดเตล็ดเช่นเสื้อผ้าและพวกกับข้าวและอื่น ๆ เขาอยู่กันอย่างเงียบ ๆ ไม่แยแสกับกิจกรรมทางสังคมแต่อย่างใด แม้ว่าเขาจะเล่นม้าและไพ่ซึ่งเป็นการพนันของชาติแต่ก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เขาไม่ไปล่าสัตว์หรือยิงปืน แต่ไปวัดโดยสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นเพราะเขาชอบสนทนาเกี่ยวกับศาสนาและวรรณคดีกับพระภิกษุมากกว่าจะศรัทธา หลังจากนั้นไม่นานเพื่อน ๆ ของเขาก็ได้ชักชวนให้เขากลับเข้ารับราชการในกองทัพเรืออีก เพื่อจะได้ทำงานให้ขบวนการเสรีไทย ดังนั้นเขาจึงได้มีส่วนเข้าร่วมในการตรวจตระเวณชายฝั่งแม่น้ำเมื่อครั้งที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระ-

องค์ต้องขังตัวเองอยู่ในบ้านของนายปรีดีเพื่อหลบหนีความโกรธของจอมพล ป. เขาเป็นคนนิยมนายปรีดีอยู่แล้ว ซึ่งนายปรีดีเองก็ชอบคำพูดตรง ๆ ไม่อ้อมค้อมของเขาเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศจากพวกที่ค่อนข้างใช้คำพูดพุ่มเพื่อย ซึ่งเป็นมรรยาทที่ชาวไทยมักจะนิยมว่าดี เรือเอกวัชรชัยสนองรับด้วยความที่ซึ้งใจในการที่นายปรีดีไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ชอบความคิดทางการเมือง และความปรีชาฉลาดของเขา เมื่อนายปรีดีกลายเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียวหลังจากที่ จอมพล ป. ตกไปแล้ว เรือเอกวัชรชัยก็ได้มาเป็นนายทหารคนสนิทคนหนึ่งของเขา และเมื่อได้มีการเสนอให้เขารับตำแหน่งเป็นราชองครักษ์ของในหลวงอานันท์ ฯ เขารู้สึกลังเลใจเพราะว่าเขาไม่สามารถพูดราชาศัพท์ได้ แต่ในหลวงอานันท์ ฯ ก็ได้พระราชทานความมั่นใจแก่เขาว่าเรื่องนั้นไม่สำคัญ

ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วถึงการที่เขาถวายการแนะนำการใช้พระแสงปืนแก่ในหลวงอานันท์ฯและสมเด็จพระราชอนุชา การที่เขาขับรถนำเสด็จในหลวงอานันท์ ฯ ประพาสเป็นการส่วนพระองค์ และการที่เขาออกจากตำแหน่งราชการในพระองค์ แต่เรื่องหลังสุดนี้ควรจะได้กล่าวเพิ่มเติมสักเล็กน้อย เขามีเงินเดือนจากการรับราชการในวังเพียงเดือนละ ๒ ปอนด์ ๑๐ ชิลลิง ซึ่งก็ยากที่จะใช้เป็นค่า

ชักรีดเครื่องแบบเสียด้วยซ้ำไป การที่จะแสดงความรู้สึกเรื่องนี้ก็อาจเป็นเหตุให้เสียหน้าได้ ดังนั้น เขาจึงให้เพื่อนคนหนึ่งซึ่งเป็นนายแพทย์เขียนใบรับรองว่าป่วยให้ (*มีนายแพทย์ชาวไทยเพียงไม่กี่คนจะผิดปกติถึงขนาดปฏิเสธการร้องขอจากเพื่อนเช่นนั้น*) และไม่เข้าไปทำงานในวัง ทั้งนี้เพราะว่าการขาดราชการ ๓ เดือน จะทำให้เขาต้องพ้นจากตำแหน่งโดยอัตโนมัติ เขาไม่ต้องการที่จะเข้ารับราชการทหารเรือ ซึ่งจะทำให้เขาต้องจากลูกเมียไปเป็นเวลานาน ๆ อีก ระหว่างที่เขาแกล้งป่วยนั้น เขาช่วยทำกำไรเพิ่มสำหรับร้านของเขาและนางชอุ่มโดยการซื้อของขายส่งจากย่านคนจีน สามีภรรยาคู่นี้ไปเยี่ยมนายปรีดีบ่อย ๆ เหมือนกัน เพราะน้องสะใภ้ของนายปรีดีเองก็เคยอยู่โรงเรียนเดียวกับนางชอุ่มมาก่อน นางชอุ่มซึ่งเป็นแม่ครัวชำนาญการทำอาหารพวกแป้งก็จะช่วยภรรยานายปรีดี ในขณะที่เรือเอกวัชรชัยเข้าร่วมสนทนากับนายปรีดี และแขกอื่น ๆ หรือไม่ก็จะไปส่งข่าวกับพวกทหารเรือให้ ไม่มีใครทราบท่าทีของนายปรีดีเกี่ยวกับเรื่องที่เรือเอกวัชรชัยไม่ไปที่วัง จะอย่างไรก็ตามคนไทยทั่วไปก็มักจะเฉยเมยกับเรื่องอย่างนี้ เมื่อแพทย์ที่สมเด็จพระราชชนนีรับสั่งให้ไปดูอาการพบว่าเขากำลังเล่นไพ่ เรือเอกวัชรชัยก็ได้เขียนรายงานเปิดอกให้ราชเลขานุการของในหลวงอานันท์ ฯ ทราบ และ

เขากำลังรอที่จะออกจากราชการเป็นทางการขณะเมื่อในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคต จากนั้นเขาก็มาเป็นผู้ช่วยเลขานุการของนายปรีดี (*รายได้เดือนละ ๒๓ ปอนด์*) และต่อจากนายปรีดี เขาก็เป็นเลขานุการของพลเรือตรีถวัลย์ ซึ่งเป็นผู้ที่นายปรีดีเสนอให้เป็นนายกรัฐมนตรี ความจริงมีข่าวลือเล็กน้อยเท่านั้นที่นำเขาเข้าไปเกี่ยวพันกับการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ จนกระทั่งปี ๒๔๙๐ เมื่อมีหนังสือพิมพ์การเมืองฉบับหนึ่งลงข้อความอย่างคลุมเครือ ระบุชื่อของเขาเป็นคนปลงพระชนม์ ตอนเช้าตรู่หลังวันรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน ซึ่งจอมพล ป. กลับมามีอำนาจ คนขับรถของนายปรีดีได้มาหาและพาตัวเขาหลบไปโดยปลอดภัยพร้อมกับนายปรีดีและก็เป็นการลี้ภัยตั้งแต่นั้นมาจนบัดนี้

หลายคนที่รู้จักเขาไม่ชอบเขาเท่าไรนัก แต่ก็ไม่ใคร่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ เรื่องที่จะเกี่ยวข้องก็คือรายละเอียดสั้น ๆ โดยมิได้บอกเป็นนัยเลยว่าเขาจะเป็นฆาตกรผู้ถูกกดดันด้วยอารมณ์ เป็นคนบ้าคลั่งโดยไม่มีเหตุผล และเป็นคนสิ้นหวัง

แม้แต่พยานหลักฐานจริง ๆ ที่ยกขึ้นมายันเขาก็ไม่ทำให้ความเข้าใจอันนี้เปลี่ยนแปลงไป การสืบเสาะส่วนตัวของผู้เขียนทำให้ผู้เขียนสงสัยอย่างมากถึงความถูกต้องแท้จริงของเรื่องหญิงซักรีด

และคนขับรถ ซึ่งเป็นลูกจ้างของรัฐ แต่นอกเหนือจากนี้การระบุตัวเรือเอกวัชรชัย ว่าเป็นบุคคลที่ถูกพบเห็นหลังพระที่นั่งบรมพิมานในขณะที่เกิดโศกนาฏกรรม ก็ถูกทนายฝ่ายจำเลยคัดค้านอย่างถูกต้องว่า พยานหลักฐานที่พนักงานอัยการนำสืบทั้งหมดไม่เป็นที่พอใจยิ่งกว่านั้นแม้ว่าพยานหลักฐานของนางชอุ่มและญาติของเธอ จะไม่สร้างหลักฐานที่อยู่ที่ปราศจากข้อกังขา แต่มันก็ยากที่จะเป็นการบอกแนะว่ามีชายคนหนึ่งรอคอยที่จะประกอบอาชญากรรม แล้วก็กลับมาจากการประกอบอาชญากรรมอันหฤโหดนั้น ข้อแนะเช่นนั้นก็ไม่น่าเป็นไปได้ ในเมื่อเวลาที่อ้างว่าเขามาถึงและจากไปนั้น แสดงว่าอาชญากรรมนั้นไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับการกำหนดเวลาที่ละเอียดเป็นเสี้ยววินาทีเท่านั้น แต่อาชญากรผู้นั้นยังต้องมีความรู้ล่วงหน้าอันเหนือธรรมชาติ หรือมีเหตุการณ์ที่ให้ความสะดวกเป็นพิเศษสุดที่ทราบว่าในหลวงอานันท์ ฯ ยังบรรทมนิ่งและหลับอยู่บนพระแท่นที่บรรทมด้วย ท้ายที่สุด ถึงแม้ว่าพยานหลักฐานของพนักงานอัยการจะเป็นที่ยอมรับฟังได้ แต่พยานหลักฐานที่อ้างมาเพื่อยันเรือเอกวัชรชัยก็ยังมีข้อบกพร่องอันน้อยู่ ไม่มีอะไรเลยที่จะทำให้คนหนึ่งซึ่งอยู่นอกพระที่นั่งบรมพิมานเกี่ยวพันกับเหตุการณ์ร้ายแรงภายในตัวพระที่นั่งด้วย ถ้าในเวลานี้เขาถูกพบเห็นโดยเนื้อตัวเต็มไปด้วย

เลือด หรือถือปืนพกควันกรุ่นอยู่ จะถือว่าเขาพัวพันในแผนการร้ายหรือ (*ซึ่งพยานหลักฐานมีเพียงที่นายชิต พ่อค้าไม้และนายสีมือยืนให้การซึ่งทั้งคู่ถูกศาลบอกไม่รับฟัง*) เหนือสิ่งอื่นใดหมด ถ้าใครสักคนได้มองลอดไปในพระที่นั่งแล้วก็ย่อมอาจมีข้อสงสัยในความบริสุทธิ์ของเขาก็ได้ แต่เท่าที่เป็นอยู่ พยานหลักฐานที่อ้างมายันเรือเอกวัชรชัยได้แสดงให้เห็นว่า เขาไม่มีความผิดในกรณีสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ มากไปกว่าท่านหรือผู้เขียน

ผลของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็คือการกล่าวหาว่ามีเลือดบนแขนเสื้อของเขา ความคิดที่ว่าถ้าเขายิงในหลวงอานันท์ ฯ ก็จำเป็นอยู่เองที่เขาจะต้องมีเลือดเปื้อนตัวนั้นยังไม่พอ เจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งทดลองยิงศีรษะมนุษย์ยืนยันและกล่าวว่า เลือดจะกระเด็นมาเปื้อนทั้งปืน มือ ข้อมือ และเสื้อ ฯลฯ ของเขา แต่รูปถ่ายโดยใช้ความเร็วสูงในหนังสือวิชาการเกี่ยวด้วยวิถีกระสุนไม่ว่าเล่มใด ๆ ที่เชื่อถือได้กลับแสดงเป็นอย่างอื่น การโผล่ออกอย่างฉับพลันทันใดของลูกปืนจากลำกล้อง จะผลักดันอากาศซึ่งอยู่เบื้องหน้าเหมือนกับคลื่นโค้ง กดเข้าไปในผิวหนัง เนื้อ กระดูก และสมองของศีรษะผู้ถูกยิงในจุดที่ลูกกระสุนแล่นผ่าน และในขณะที่ลูกปืนเข้าไปนั้นแน่นอนละ เลือดอาจเปียกเปื้อนแขนเสื้อของเรือเอกวัชรชัยได้ ถ้า

เป็นตัวของเขาเอง ไม่ใช่เป็นผู้สมรู้ร่วมคิดที่หยิบเอาลูกปืนสังหารลูกนั้นไปเพื่อจะเอาของปลอมมาเปลี่ยนแทนที่ ข้อสมมุติฐานอันนี้ขึ้นอยู่กับว่าเขาเป็นฆาตกรหรือไม่ ซึ่งผู้เขียนหวังว่าคงได้บอกชัดแล้วว่าพยานหลักฐานไม่ได้พิสูจน์เรื่องนี้เลย และการพิสูจน์เรื่องนี้ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงว่ามีการสับเปลี่ยนลูกปืนหรือไม่ ซึ่งอาจจะพิจารณาให้ดีที่สุดได้ก็ต้องกระทำพร้อม ๆ กับพยานหลักฐานที่ใช้ยันจำเลยทั้ง ๓ คนนั้น

สำหรับพยานหลักฐานที่ใช้ยันนายเฉลียว ถ้าเป็นศาลในประเทศตะวันตกก็จะไม่เสียเวลาเลยที่จะยกฟ้องเสียมากกว่าจะพูดว่าถ้าเขาได้แสดงความไม่เคารพต่อราชบัลลังก์ ถ้าเขาได้ถูกปลดออก ถ้าเขาได้พูดว่า ในหลวงอานันท์ ฯ จะไม่เสด็จไปในวันที่ ๑๓ และถ้าเขาเป็นคนสนิทของนายปรีดี และนายปรีดีเป็นหัวหน้าในการสมคบกระทำผิด ไม่มีพยานหลักฐานเลยว่าเขาได้สมคบกับนายปรีดีหรือว่าเขาได้กระทำการเพื่อให้ได้สมความมุ่งหมายของการสมคบเช่นนั้น พูดง่าย ๆ ก็คือไม่มีพยานหลักฐานที่จะนำเขามาเกี่ยวข้องกับการกระทำผิดนั้น สำหรับเรือเอกวัชรชัยให้เราลองวนดูรอบ ๆ วงกลมแห่งความอาจเป็นไปได้ และลองจินตนาการว่าเราอยู่ที่จุดศูนย์กลางแห่งความแน่นอน

พยานหลักฐานที่ใช้ยันนายบุศย์ ทั้งหมดขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยความผิดของนายชิต ก็นับว่ามีเหตุผลอยู่บ้างถ้านายชิตเสนอให้ความช่วยเหลือในการประกอบอาชญากรรมอันหฤโหด ในขณะหนึ่งขณะใดเมื่อเขารู้ว่านายบุศย์จะอยู่แถว ๆ นั้น เขาก็ยากที่เลี่ยงกับความที่อาจเป็นไปได้ว่านายบุศย์จะพบอะไรที่เกี่ยวกับการกระทำผิดเว้นแต่นายบุศย์จะถูกติดสินบนเสียก่อน มีทางเลือกพูดอีกทางหนึ่งคือ ถ้านายชิตปกปิดอะไรสักอย่าง นายบุศย์ก็จะต้องรู้ แต่แล้วข้อโต้เถียงเหล่านี้กลับเป็นโทษกับพนักงานอัยการ และโน้มเอียงไปในทางแสดงความบริสุทธิ์ของนายชิตถ้าคำตัดสินของศาลชั้นต้นเป็นที่ยอมรับ (*ซึ่งผู้เขียนคิดว่ามันต้องเป็นเช่นนั้น*) ว่า การเลือกนายบุศย์ให้ตามขบวนเสด็จไปต่างประเทศกับในหลวงอานันท์ ฯ ทำให้การที่เขาจะร่วมในการสมคบนั้นไม่น่าเป็นไปได้ แต่ถ้าจะยึดมั่นว่าการปลงพระชนม์พระองค์เองที่ว่าเกิดขึ้นนั้น ไม่อาจเป็นผลสำเร็จได้ ถ้านายบุศย์ไม่ช่วยเหลือแล้ว ไม่ว่าเหตุผลตามตรรกวิทยาจะมีปริมาณแค่ไหนก็ไม่อาจช่วยเขาได้ นั่นก็แสดงว่า พยานหลักฐานที่ใช้ยันเขาเกี่ยวเนื่องกับพยานหลักฐานที่ใช้ยันนายชิต

นายชิตถูกลงโทษก็เพราะว่านอกเหนือจากเหตุผลอื่น ๆ แล้ว เขาเป็นคนที่ไปอยู่ที่พระที่นั่งบรมพิมาน ในขณะที่มิได้อยู่ในหน้าที่

ความคิดที่ว่าไม่มีคนไทยที่ไหนจะทำอย่างนั้น เป็นเรื่องเล่าต่อกันมาระหว่างคนไทยด้วยกันและมีมูลฐานอยู่บ้างในประสบการณ์ทุก ๆ วัน แต่ที่ว่าไม่มีคนไทยไหนเลย ไม่ว่าในโอกาสไหนๆจะรู้สึกเป็นห่วงงานหรือบากบั่นทำงานเมื่อนอกหน้าที่นั้น ก็เป็นเรื่องเหลวไหลเช่นกัน อย่างไรก็ตาม คำอธิบายของนายชิตว่าทำไมเขาจึงไปอยู่ที่พระที่นั่งบรมพิมานจะเป็นที่น่ารับฟังได้มากกว่านี้ ถ้าเหตุประจวบเหมาะของการปรากฏตัวของเขาที่นั่นในเวลาที่ในหลวงสวรรคตไม่ได้ถูกทำให้เกิดเป็นลางร้ายขึ้น โดยการกล่าวหาอื่น ๆ ซึ่งนี่ก็รวมถึงการทำนายเป็นลางร้าย ๆ อย่างล้อเลียน เกี่ยวกับการกำหนดที่จะเสด็จไป แต่ทำไมนั้นจะมีความหมายมากกว่าคำแถลงเหมือนกันของนายเฉลียวซึ่งศาลชั้นต้นได้บอกปัดไปแล้วว่าไม่มีความหมายอะไร (*ผู้เขียนได้สืบเสาะพบจริง ๆ ว่านายชิตเป็นคนช่างยั่วมานานแต่ก่อนหน้ามิตร*) อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ที่น่าสงสัยที่ศาลนำมาเป็นที่ตั้งมากที่สุดก็คือการที่เขาร้องตะโกนทูลแก่สมเด็จพระราชชนนี และเรื่องที่หาว่าทำ "แผนเปลี่ยนปืน"

ไม่มีการโต้แย้งกันเลยถึงเรื่องที่เขาร้องตะโกนว่า "*ในหลวงทรงยิงพระองค์เอง*" โดยมิได้เห็นปืนพก แต่การสรุปทางศาลก็บอกปัดการตีความหมายอีกทางหนึ่งซึ่งก็เป็นไปได้เท่า ๆ กัน ขณะที่จุด

สนใจเนื่องจากความพรั่นพรึงของนายชิต อาจจะเพ่งไปที่เลือดบนพระวรกายในหลวงอานันท์ ฯ สายตาของเขาต้องจับอยู่ที่ปืนพกด้วยเพราะว่ามันอยู่ที่นั่นอย่างเห็นได้ชัด สิ่งนี้ประทับอยู่ในจิตใต้สำนึกซึ่งทำให้ไปสู่การสรุปซึ่งเข้ากันอย่างสนิทกับการที่ทราบว่า ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงเล่นปืนพกซึ่งรวมทั้ง .๔๕ ในตู้ข้าง ๆ พระองค์ตามพระราชอัธยาศัยที่ทรงกระทำอยู่เสมอ ๆ และบวกกับการที่ไม่ปรากฏว่ามีร่องรอยคนอื่นอยู่ในห้องก่อนเกิดเสียงปืนในขณะนั้น นอกจากนี้ถ้าส่วนสำคัญของแผนปลงพระชนม์คือการวางปืน .๔๕ เพื่อบอกนัยว่าเป็นการปลงพระชนม์พระองค์เอง และถ้านายชิตมีส่วนร่วมอยู่ในแผนการนั้นด้วยแล้ว เขาจะไม่พูดออกมาว่าเขาเห็นปืนพกแทนที่จะรับอย่างเปิดเผยเป็นตรงข้ามเช่นนั้นหรือ (*ความล้มเหลวของอำนาจแห่งสติในการสังเกตในเวลาช็อคเห็นได้ชัดโดยพระราชดำรัสยอมรับของสมเด็จพระราชอนุชาว่า พระองค์ไม่อาจจำได้ว่าเห็นพระหัตถ์ขวาของพระเชษฐาหรือไม่ ในเมื่อพยานอื่น ๆ ทุกคนกล่าวว่าพระหัตถ์ขวานั้นอยู่นอกที่คลุมอย่างชัดเจน ใครก็แลเห็น*) สำหรับแผนเปลี่ยนปืนที่อ้างความเป็นไปได้ว่านายชิตอาจจะได้เอาปืน .๔๕ มาวางบนพระแท่นหรือได้ขึ้นไกปืนไว้ก่อนที่จะเอามาแสดงในที่ประชุมในวัง ก็ไม่ใช่ข้อพิสูจน์เลยอย่างแน่นอน แต่แล้วความอาจเป็นไปได้เพียงนี้ ก็ได้ถูกนำมาม้วนทบ

กับข้อพิสูจน์เพราะเหตุการณ์อื่น ๆ อีกสองอย่างเป็นสำคัญ อันหนึ่งก็คือ คำอธิบายอันขัดกันของเขาถึงที่ที่เขาหยิบปลอกกระสุนยิงแล้วในห้อง แต่เมื่อคำนึงถึงว่าคนบริสุทธิ์ตกอยู่ในภาวะช็อคและสับสนก็อาจจะขัดแย้งและหลบเลี่ยงได้เช่นเดียวกับคนผิดเหมือนกัน และยิ่งเป็นเช่นนั้นมากไปอีกถ้าเขาตระหนักด้วยว่า การที่เขาทำจะให้ผลร้ายแก่ตัวเขาอีกครั้งหนึ่งที่พยานหลักฐานซึ่งอ่อนอย่างที่สุดก็ถูกผ่านไป โดยการเพิ่มเติมเหตุการณ์อื่น ๆ ซึ่งศาลถือว่าน่าสงสัย คือที่ว่านายชิตไม่เพียงแต่นำตำรวจไปเอาลูกปืนที่หาว่าปลอม ซึ่งอยู่ในพระที่เท่านั้น แต่การกระทำดังกล่าวยังได้กระทำเมื่อ ๓ วันหลังจากการยิงอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่เป็นผู้เอาธุระและเตรียมพร้อมยิ่งกว่าอีกคนซึ่งอยู่ในตำแหน่งเกี่ยวกับห้องพระบรรทมด้วยกันก็ดูเหมือนเป็นเรื่องค่อนข้างแปลกที่ว่านายชิตควรเป็นคนนำตำรวจไปเอาลูกปืน เวลา ๓ วันก็ไม่มีความหมายอะไร ถ้าลูกปืนถูกสับเปลี่ยนที่ก็จะต้องทำในทันที เพราะผู้สมคบจะรู้ล่วงหน้าได้อย่างไรว่าการชันสูตรในทันทีทันใดของอธิบดีกรมตำรวจจะถูกกรมขุนชัยนาท ฯ ทรงห้ามไว้

ความอาจเป็นไปได้อยู่ที่ว่าถ้าปราศจากการช่วยเหลือจากภายในแล้ว ฆาตกรก็อาจยากที่จะเสี่ยงกับเวลาภายหลังการยิงในหลวง

อานันท์ ฯ เพื่อหาและสับเปลี่ยนที่วางปืน .๔๕ หาปลอกกระสุน "จริง" (เว้นแต่ใช้ปืนลูกโม่) และ "วาง" ปลอกกระสุนปลอม เอากระสุน "จริง" ออกจากที่ฝังอยู่ในพระที่และเปลี่ยนลูกกระสุนปลอมแทนและหนีไป ความอาจเป็นไปได้นอกจากนี้ก็อยู่ที่ว่า แม้ด้วยความช่วยเหลืออย่างแข็งขันของนายชิตคนเดียว ก็อาจจะไม่สามารถทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเช่นนี้เกิดขึ้นโดยรวดเร็วขนาดที่เมื่อพระพี่เลี้ยงมาถึงจากอีกด้านหนึ่งของพระที่นั่ง พระชีพจรของในหลวงอานันท์ ฯ ยังคงเต้นอยู่ ถ้าจะได้รับความช่วยเหลือบางอย่างจากนายบุศย์ เช่นความช่วยเหลือในระหว่างที่นายชิตวิ่งออกไปทูลสมเด็จพระราชชนนี รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะสำคัญมาก จึงเป็นที่เห็นได้ชัดว่า จุดนี้เป็นสาระสำคัญที่จะมัดมหาดเล็กทั้งสอง กล่าวคือ ถ้าเหตุการณ์เป็นของกุขึ้นนั้นก็น่าจะต้องมีการร่วมมือระหว่างทั้งสองคนด้วยประการฉะนี้ การที่ศาลรับฟังทฤษฎีเรื่องการวางแผนสับเปลี่ยนปืนจึงกลายมาเป็นการรวมผสมสำหรับปฏิกิริยาลูกโซ่แห่งการพิสูจน์ซึ่งถ้ามิเช่นนั้นก็จะไม่มีการวางแผนกระทำผิด

มีข้อที่ชวนให้เข้าใจว่าปืน .๔๕ ที่พบในพระหัตถ์ของในหลวงอานันท์ ฯ ไม่ใช่อาวุธที่ปลงพระชนม์พระองค์อยู่ ๓ ประการ การพิสูจน์เขม่าปืน สนิมในลำกล้อง และลูกปืนที่ไม่บุบสลาย ศาลให้

ความสงสัยอยู่บ้างกับข้อพิสูจน์สองประการแรก และสำหรับข้อพิสูจน์ประการสุดท้าย ความสงสัยน้อยลงอีก ในการบอกปัดพยานหลักฐานของตำรวจว่าบางครั้งลูกปืนก็ไม่บุบสลายหลังจากที่วิ่งผ่านศีรษะมนุษย์ ศาลได้อ้างความรู้เรื่องความแข็งของกระโหลกศีรษะเอาเอง "*ซึ่งเป็นธรรมดาว่า ได้บอกปัดความอ่อนของกระดูกคนมีชีวิตเมื่อเทียบกับคนตาย*" ศาลดำเนินการต่อไปโดยกล่าวว่า ถ้าการพิสูจน์แต่ละประการใน ๓ ประการนั้น โดยตัวของมันเองไม่ชัดเป็นยุติ แต่มันก็เหมือนกับเส้นด้ายบาง ๆ ซึ่งเมื่อรวมทบกันเข้าแล้วก็สามารถรับน้ำหนักมากกว่าที่แต่ละเส้นสามารถรับรวมกันอีก ข้อโต้เถียงอันนี้ดู ๆ ก็ไม่เลว เพราะว่าเส้นด้ายถึงจะบางอย่างไรก็ยังเป็นเส้นด้าย ไม่ต้องสงสัยเลยว่ายังมีมันอยู่ โดยเหตุที่ศาลพบว่าพยานหลักฐานของจุดทั้งสามแต่ละจุดนั้นไม่เป็นที่แน่นอน (*นั่นคือไม่ได้พิสูจน์ออกมาโดยข้อเท็จจริง*) การเอามารวมกันเข้าด้วยกันไม่ว่าเท่าใดก็ไม่อาจทำให้มันแน่นอนขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตาม ในการตัดสินว่าปืน .๔๕ มิได้ใช้ยิงในเช้าวันเกิดเหตุนั้น ศาลได้ละเลยต่อทฤษฎีที่เป็นที่รับรองในประเทศตะวันตกเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะเป็นต้นว่า พลตรี เซอร์ เจอร์ราลด์ บาร์ฮาร์ด ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อคุณลักษณะของอาวุธปืน และวิถีกระสุนในแง่กฎหมาย กล่าวว่า

" ความจริงมีว่าเป็นไปไม่ได้อย่างที่สุดที่จะกำหนดวันที่ปล่อยกระสุน (จากอาวุธปืน) ด้วยความถูกต้องแน่นอนในทางวิทยาศาสตร์หลังจากที่เวลาได้ผ่านไปเพียงไม่กี่ชั่วโมงเทียบเคียงกัน " ได้มีการพิสูจน์ปืน .๔๕ ครั้งแรกหลังจากที่ในหลวงอานันท์ ฯ สวรรคตแล้ว ๓ วัน

ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม ความไม่น่าเป็นไปได้ของทฤษฎีเรื่องการวางแผนเปลี่ยนปืนก็ทำให้เรื่องนี้เหลือเชื่อ ผู้สมคบทั้งหลายไม่มีทางรู้ล่วงหน้าว่าจะหาปลอกกระสุนที่ยิงแล้วกระเด็นออกไปได้ในทันใด และถ้าได้ใช้ปืนลูกโม่พวกเขาก็ยิ่งไม่อาจเล็งเห็นล่วงหน้าได้ใหญ่ว่าลูกปืนจะไปทางไหน มันอาจจะฝังอยู่ในพระเศียรของในหลวงอานันท์ ฯ ก็ได้ ถ้าเหตุการณ์ทั้งหลายเป็นเรื่องกุขึ้นแล้วช่องโอกาสก็คือว่าฆาตกรจะต้องได้ใช้ปืน .๔๕ ของในหลวงอานันท์ ฯ เอง แต่ศาลก็ทำให้ช่องโอกาสดังกล่าวลดลงโดยกล่าวว่า เพราะฆาตกรจะต้องใส่ถุงมือเป็นการเพิ่มการเสี่ยงต่อความพลาด ซึ่งนี่เป็นการโต้แย้งว่าการใส่ถุงมือผ้าฝ้ายจะทำให้เป็นรอยเส้นด้าย มีอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า ฆาตกรจะต้องชอบใช้อาวุธที่เขาถนัดมากกว่าแม้ว่าปืน .๔๕ จะหาง่ายและฝึกสักเล็กน้อยก็พอสำหรับคนที่ชำนาญอย่างเรือเอกวัชรชัย ผู้ถูกหาว่าเป็นฆาตกร และเขาเองก็เป็นผู้ถวายการสอนให้ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงใช้พระแสงปืนด้วย ท้ายสุดศาล

แนะว่าผู้สมคบไม่ต้องการเสี่ยงกับการก่อให้เกิดความสงสัยขึ้นว่า ใคร ไปเอาปืน .๔๕ มาล่วงหน้า แม้ว่าเมื่อดูเหตุการณ์ทั้งหมดแล้ว การกระทำเช่นนี้จะเป็นการเสี่ยงน้อยที่สุดอย่างแน่นอน ตั้งแต่ต้นจนจบ ทฤษฎีเรื่อง "*แผนเปลี่ยนปืน*" ก็ไม่เป็นที่ยึดถือได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ไม่มีทางจะเอาเรื่องกับนายชิต เมื่อเอาเรื่องนายชิตไม่ได้ก็เอาเรื่องนายบุศย์ไม่ได้

มหาดเล็กทั้งสองจึงเป็นผู้บริสุทธิ์เช่นเดียวกับนายเฉลียว คนบริสุทธิ์ ๓ คนถูกลงโทษประหารชีวิต

การตัดสินลงโทษพวกเขาเป็นตัวอย่างเด่นชัดว่า การใช้เหตุผลซึ่งเป็นความภาคภูมิอันสำคัญของฝ่ายตุลาการ และเป็นวิญญาณแห่งความยุติธรรมอาจถูกบิดเบือนอย่างที่สุดโดยไร้สติ ตามมาตรฐานของคนไทย จะเห็นว่าการพิจารณาคดีถูกยุติธรรมดี และคำพิพากษาก็เป็นผลแห่งการใช้วิจารณญาณที่รอบคอบ ถ้าเช่นนั้นการบิดเบือนดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไรล่ะ

อำนาจแต่งตั้งเลื่อนชั้น และระเบียบข้าราชการตุลาการในประเทศไทยอยู่ที่คณะกรรมการควบคุมซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษา ๙ นาย ดังนั้นจึงดูเป็นว่าเป็นอิสระจากรัฐบาล แต่กระทรวงยุติธรรมเป็นผู้จ่ายเงินเดือนและบำเหน็จบำนาญ และตั้งเลขานุการของคณะ

ทรงยอมรับนายปรีดีได้ด้วยความที่ทรงนิยมชมชอบเต็มที่ และในฐานะเสมือนศิษย์และเพื่อนก็อาจจะทรงพอพระราชหฤทัยที่จะทรงปฏิบัติพระราชภารกิจตามรัฐธรรมนูญ เป็นการรับรองการบัญชางานของนายปรีดี แต่การกระทำเช่นนี้เป็นไปได้ยากในบรรยากาศที่มีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงในทางการเมือง และพวกนิยมเจ้าที่แวดล้อมพระองค์อยู่ก็เป็นปรปักษ์ต่อนายปรีดี (*ที่พิสดารก็คือถ้าหากว่านายปรีดีเป็นอมนุษย์ดังเช่นที่พวกนิยมเจ้าป้ายสีไว้ พวกนั้นเองก็อาจจะต้องกลัวนายปรีดีมาก จนไม่อาจดำเนินการขัดขวางบั่นทอนนายปรีดี*)

คงจะเป็นการเหมาะสมที่จะพิจารณาเรื่องที่พลตำรวจเอกเผ่ากับจอมพล ป. อ้างถึงการจะเข้าเฝ้าในหลวงอานันท์ ฯ เป็นการลับเสียในตอนนี้ เมื่อเหลือบดูในครั้งแรกก็จะเห็นว่าไม่น่าจะเป็นไปได้ว่า ในหลวงอานันท์ ฯ จะทรงปรารถนามีอะไรเกี่ยวข้องกับคนซึ่งเห็นประจักษ์กันอยู่ว่า ได้ตกอยู่ในความหายนะทางการเมืองอยู่แล้วก่อนที่พระองค์จะเสด็จไปจากประเทศไทย แต่ถึงกระนั้นการณ์อาจจะเป็นไปได้ว่าการนัดเข้าเฝ้านั้นได้คิดกันขึ้นจริง เพียงแต่มิได้ดำเนินการให้มีขึ้น คำนัดแนะดั้งเดิมที่มีไปถึงจอมพล ป. ในพระนามในหลวงอานันท์ ฯ มีผ่านไปทางสามีของหญิงผู้หนึ่งใน

ข้าราชบริพารของสมเด็จพระราชชนนี ที่นัดเข้าเฝ้าไม่ใช่พระที่นั่งบรมพิมาน แต่เป็น ณ ตำหนักที่ประทับของสมเด็จพระราชชนนี คือวังสระปทุม จากการสอบสวนของผู้เขียนเมื่อเร็ว ๆ นี้ สมเด็จพระราชชนนีรับสั่งว่า ไม่เคยได้ทราบเรื่องการเข้าเฝ้าที่ว่านัดแนะกันไว้นี่เลย : จอมพล ป. ก็ยังอยู่ในคุกมิใช่หรือ โดยที่จอมพล ป. ได้พ้นโทษจากคุกมาแล้วหลายเดือน พระราชกระแสรับสั่งนี้แสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในความจำของสมเด็จพระราชชนนี ซึ่งเป็นการผิดพลาดที่น่าสนใจ เพราะพระราชหฤทัยของพระองค์ไม่ได้ทรงตอบทางว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะทรงมีพระราชประสงค์จะไปพบจอมพล ป. เราจะตัดทิ้งไปเสียเลยไม่ได้ว่า สมเด็จพระราชชนนีก็ทรงปรารถนาจะให้พระราชโอรสได้ทรงพบปะกับบรรดาคนสำคัญในวงการเมือง เป็นส่วนหนึ่งของหน้าที่ในการศึกษาโดยปราศจากความเกรงกลัวหรือบุญคุณอย่างหนึ่งอย่างใด และไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากนั้น แต่ความสำคัญของเรื่องนี้อยู่ที่ว่า ได้สะท้อนภาพให้เห็นว่าได้มีตัวบุคคลซึ่งเป็นตัวแทนของพลังทางการเมืองอันขัดแย้งกันดำเนินการโน้มน้าวพระทัยของในหลวงอานันท์ ฯ ถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่ทำให้ในหลวงอานันท์ ฯ ทรงเสียพระทัย ก็ได้เป็นบทเรียนแสดงให้เห็นว่า เศียรที่สวมมงกุฎนั้นจะต้องนอนอย่างไม่สบาย แม้ว่า

กำหนดการเสด็จกลับสวิสเซอร์แลนด์จะช่วยทำให้คลายความเคร่งเครียดลงชั่วคราวได้

ในหลวงอานันท์ ฯ ไม่ได้ทรงเกิดมาเป็นกษัตริย์ แต่ได้ทรงเกิดมาเป็นผู้หนึ่งในราชวงศ์จักรี แผนภูมิราชวงศ์ซึ่งเต็มไปด้วยเรื่องแปลก ๆ พิสดาร อันเกิดจากความสามารถพิเศษ อำนาจอย่างเด็ดขาด และการเสกสมรสกันภายในราชวงศ์ ย่อมไม่อาจจะผลิตสมาชิกของครอบครัวที่ปกติอย่างสมบูรณ์หรือแข็งแรงจริง ๆ ได้ มีคำพูดตลก ๆ ภายในสายต่าง ๆ ของราชวงศ์ที่พูดกันว่า "*พวกจักรีเส้นไม่ดีกันทั้งนั้น*" แม้ว่าคำกล่าวนี้จะมากเกินไปก็ตาม ก็มีสมาชิกของราชวงศ์นี้หลายรายที่มักจะมีอาการลมเสียเกรี้ยวกราดขึ้นทันทีทันใดที่มีเรื่องไม่พอใจแม้แต่เล็ก ๆ น้อย ๆ แสดงความดื้อรั้นเอาแต่ใจอย่างรุนแรง หรือแสดงถึงอารมณ์อันฉุนเฉียวอย่างหนัก แม้อาจจะเป็นไปชั่วระยะเวลาสั้น ๆ

สมเด็จพระราชบิดา คือสมเด็จเจ้าฟ้ามหิดล ฯ ทรงเป็นบุรุษที่ดีเยี่ยมเป็นพิเศษ แต่ก็มิได้ทรงปราศจากซึ่งความอ่อนแอดังกล่าว เช่นตัวอย่างครั้งหนึ่งในขณะที่กำลังทรงคอยจะเสด็จออกนอกวังกับพระน้องนาง ทรงไม่พอพระทัยในความล่าช้าถึงกับได้ทรงโดดลงไปในคูทั้ง ๆ ที่ทรงแต่งพระองค์เต็มที่แล้ว ทรงขว้างตำแหน่งทาง

มารดา หรือจะเป็นด้วยเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม อาจจะยังไม่ต้องคำนึงถึง สำหรับตอนนี้ควรจะปล่อยให้เหตุการณ์ที่ทรงแสดงความตั้งพระทัยเด็ดเดี่ยวไว้เช่นนี้ก่อน นอกจากจะพิจารณาเกี่ยวโยงถึงความหงุดหงิดอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อนตามที่ปรากฏแก่นายบุศย์ในระยะ ๑ ชั่วโมงก่อนสวรรคต

ข้อเท็จจริงเหล่านี้โน้มเอียงไปในทางที่จะแสดงให้เห็นว่าในหลวงอานันท์ ฯ อาจจะทรงอยู่ในภาวะที่นักจิตวิทยาเรียกว่า ภาวะอันไม่อาจอดกลั้นได้ที่มีผล ความสำคัญของข้อนี้อาจจะวัดได้จากข้อสรุปต่อไปนี้ (*ที่ปรากฏในที่นี้อย่างย่อ ๆ*) ของผู้เชี่ยวชาญสำคัญคนหนึ่ง คำว่า "*ที่มีผล*" ที่เขาใช้อาจจะจำกัดความอย่างหยาบ ๆ ได้ว่า คือ อารมณ์หรือความรุนแรงของความรู้สึก :

"*เป็นการยากที่จะตอบได้ว่า บุคคลที่มีจิตใจปกติจะทำอัตวินิบาตกรรมหรือไม่ ในระหว่างที่ได้รับความกดดันจากเหตุการณ์แวดล้อมภายนอกที่ไม่อาจจะทนทานได้ เพราะความยากลำบากในการให้คำจำกัดความของคำที่เรากล่าวว่าปกติในเรื่องนี้ว่าหมายความอย่างไร ส่วนใหญ่ของการฆ่าตัวตายกระทำกันในภาวะที่มีผล ความไม่ได้สัดส่วนกันในระหว่างความไม่สำคัญของสาเหตุจูงใจ กับระดับความจริงจังของปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นมักจะได้พบบ่อย นี้แสดงให้เห็นว่าได้มีความไม่อาจ*

มารดา หรือจะเป็นด้วยเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม อาจจะยังไม่ต้องคำนึงถึง สำหรับตอนนี้ควรจะปล่อยให้เหตุการณ์ที่ทรงแสดงความตั้งพระทัยเด็ดเดี่ยวไว้เช่นนี้ก่อน นอกจากจะพิจารณาเกี่ยวโยงถึงความหงุดหงิดอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อนตามที่ปรากฏแก่นายบุศย์ในระยะ ๑ ชั่วโมงก่อนสวรรคต

ข้อเท็จจริงเหล่านี้โน้มเอียงไปในทางที่จะแสดงให้เห็นว่าในหลวงอานันท์ ฯ อาจจะทรงอยู่ในภาวะที่นักจิตวิทยาเรียกว่า ภาวะอันไม่อาจอดกลั้นได้ที่มีผล ความสำคัญของข้อนี้อาจจะวัดได้จากข้อสรุปต่อไปนี้ (*ที่ปรากฏในที่นี้อย่างย่อ ๆ*) ของผู้เชี่ยวชาญสำคัญคนหนึ่ง คำว่า "*ที่มีผล*" ที่เขาใช้อาจจะจำกัดความอย่างหยาบ ๆ ได้ว่า คืออารมณ์หรือความรุนแรงของความรู้สึก :

"*เป็นการยากที่จะตอบได้ว่า บุคคลที่มีจิตใจปกติจะทำอัตวินิบาตกรรมหรือไม่ ในระหว่างที่ได้รับความกดดันจากเหตุการณ์แวดล้อมภายนอกที่ไม่อาจจะทนทานได้ เพราะความยากลำบากในการให้คำจำกัดความของคำที่เรากล่าวว่าปกติในเรื่องนี้ว่าหมายความอย่างไร ส่วนใหญ่ของการฆ่าตัวตายกระทำกันในภาวะที่มีผล ความไม่ได้สัดส่วนกันในระหว่างความไม่สำคัญของสาเหตุจูงใจ กับระดับความจริงจังของปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นมักจะได้พบบ่อย นี้แสดงให้เห็นว่าได้มีความไม่อาจ*

อดกลั้นที่มีผลอย่างผิดปกติ หรือความโน้มเอียงอย่างผิดปกติที่จะทำให้การกระทบกระเทือนมีผลเป็นการกระทำขึ้น แม้ว่าสาเหตุจูงใจจะมีรุนแรงพอ ความผิดปกติเช่นนั้น ก็อาจจะจำเป็นต้องมีขึ้นก่อนการจะดำเนินฆ่าตัวตาย การฆ่าตัวตายโดยตั้งใจของบุคคลที่มีจิตใจปกติเกิดมีได้แน่นอน"

นี่คือคำตอบที่ว่า ทุกครั้งทำไมเราจึงนึกไม่เชื่อเมื่อได้ยินข่าวว่าคนที่เรารู้จักดีและไม่คิดว่าเป็นพวกจะฆ่าตัวตายได้ ได้ฆ่าตัวตายเสียแล้ว ความปกติธรรมดาอย่างยิ่งของเขาช่วยบังปฏิกิริยาอันเด็ดเดี่ยวในบางครั้ง แม้อาจจะไม่ได้ส่วนสัดกันเมื่อถูกกดดันมากเข้าในหลวงอานันท์ ฯ ทรงได้รับ "*ความไม่อาจอดกลั้นที่มีผล*" เช่นนี้สำหรับ "*เหตุแวดล้อมจากภายนอกที่ไม่อาจทนทานได้*" นั้น แม้ว่าพวกผู้เชี่ยวชาญจะกล่าวกันอย่างชัดเจนว่า มีความสำคัญน้อยเมื่อเทียบกับความรุนแรงของปฏิกิริยา (*คือการฆ่าตัวตาย*) เหตุการณ์แวดล้อมที่ได้กล่าวถึงมาแล้วคือความหนักใจในการปรับปรุงพระองค์จากสภาพแวดล้อมตะวันตกมาเป็นตะวันออก และการต้องทรงเป็นพระมหากษัตริย์เป็นแต่เพียงส่วนหนึ่งของเรื่องทั้งหมดเท่านั้น

อาคันตุกะผู้หนึ่งที่ได้รับเชิญรับพระราชทานน้ำชา ณ พระที่นั่งบรมพิมาน ในระยะเดือนสุดท้ายของพระชนมชีพ ได้เล่าให้

ผู้เขียนฟังว่า เขารู้สึกประทับใจและประหลาดใจที่ได้ยินในหลวงอานันท์ ฯ ทรงขออนุญาตสมเด็จพระราชชนนีก่อนที่จะเสวยขนมเค้กอีกชิ้นหนึ่ง ในจดหมายเหตุความทรงจำของเอกอัครราชทูตอังกฤษในสมัยนั้นได้เล่าถึงการเข้ารับพระราชทานเลี้ยงอาหารกลางวันในพระบรมมหาราชวัง *"จากในหลวงอานันท์ ฯ กับพระราชมารดาผู้ทรงเป็นสตรีไทยที่งดงามเฉลียวฉลาด อีกไม่นานต่อมาก็มีข่าวน่าตกตลึงเรื่องการสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ เรารู้สึกเศร้าใจยิ่งแทนสมเด็จพระราชชนนีผู้ซึ่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ได้ทรงเป็นประธานในงานพระราชทานเลี้ยงอาหารกลางวันด้วยพระอิริยาบถอันสง่างาม"* ข้อความเหล่านี้ไม่มีที่ให้สงสัยเลยว่า การรับประทานอาหารกลางวันของทูตกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันนั้น ก็คือการรับประทานกับสมเด็จพระราชชนนีนั่นเอง ยิ่งกว่านั้นคำบอกเล่าที่ข้าพเจ้าได้รับเป็นการส่วนตัวยังมีว่า ส่วนใหญ่ของผู้ที่โปรดให้เข้าเฝ้านั้น เข้าไปตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระราชชนนี ไม่ใช่พระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แม้ว่าจะเพื่อประโยชน์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสมอไปตามที่สมเด็จพระราชชนนีทรงเข้าพระทัย ความจริงที่ประจักษ์ก็คือว่า จะทรงเป็นกษัตริย์หรือไม่ก็ตาม จะทรงมีพระชนมายุ ๒๐ พระพรรษาแล้วหรือไม่ก็ตาม จะทรงเป็นพระราช

โอรสองค์ใหญ่หรือไม่ก็ตาม จะทรงเป็นบุรุษเพศหรือไม่ก็ตาม ในหลวงอานันท์ ฯ จะทรงปฏิบัติต่อพระราชมารดาด้วยความโอนอ่อนเหมือนเด็กชายเล็ก ๆ คนหนึ่ง

ถ้าข้อสังเกตของกองทหารอังกฤษในอินเดียถูกลืมกันไปเสียแล้ว ก็อาจจะโต้ได้ว่าความโอนอ่อนของพระองค์นั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความกังวลในเรื่องการย่อยอาหาร เพราะพระนาภีไม่ปกติ แต่นี่ก็เป็นข้อเท็จจริงที่มีความสำคัญ ข้อเท็จจริงเหล่านี้มิใช่แต่เพียงเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพจากการประทับที่พระตำหนักวัฒนามาเป็นพระที่นั่งบรมพิมานเท่านั้น สมเด็จพระราชอนุชาและสมเด็จพระราชชนนีมิได้ทรงมีโรคภัยไข้เจ็บและพระองค์เองก็ทรงแข็งแรงกว่า พระชนมชีพที่สมบูรณ์ด้วยพลานามัยในสวิตเซอร์แลนด์ทำให้ทรงเป็นชายหนุ่มที่แข็งแรงมากทั้ง ๆ ที่พระวรกายค่อนข้างผอม ผู้ที่เคยได้รับพระราชทานพระหัตถ์ทราบกันดี เมื่อสมเด็จพระราชชนนีเริ่มไปประทับอยู่ในสวิสเซอร์แลนด์ ได้ทรงจ้างกุมารแพทย์ไว้ประจำคนหนึ่ง แต่ต่อมาภายหลังก็ไม่ทรงรู้สึกจำเป็นที่จะจ้างแม้แต่แพทย์ประจำครอบครัว ความคิดเห็นของวงการแพทย์อันไม่อาจตำหนิได้ในเรื่องพระนาภีไม่ปกติของในหลวงอานันท์ ฯ ที่กรุงเทพ ฯ นั้น ถือว่าเป็นเรื่องของจิตใจ

ความจริงก็คือสมเด็จพระราชชนนีทรงเป็นภาระดูแลไม่ใช่แต่เฉพาะพระกระยาหารของในหลวงอานันท์ ฯ เท่านั้น แต่ได้ทรงดูแลไปหมดทั้งพระองค์ และการทรงดำรงพระชนมชีพของพระองค์ด้วยตลอดระยะเวลาในพระชนมชีพ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะหลังจากที่พระสวามีทิวงคตแล้ว ได้ทรงกำหนดจนกระทั่งการไปกลับของในหลวงอานันท์ ฯ ด้วย ความทนุถนอมของแม่คนใดไม่มีจะเกินไปกว่าของสตรีสำคัญผู้นี้ซึ่งก้าวขึ้นมาจากกำเนิดสามัญ จนได้มาถวายการอบรมเลี้ยงดูกษัตริย์ถึงสองพระองค์ และสมเด็จพระราชชนนีเองมิได้ทรงมีพระราชประสงค์อะไรในชีวิตมากไปกว่าที่จะได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวให้สำเร็จเรียบร้อยดี แต่ถ้าผลที่เกิดขึ้นนั้นทำให้พระองค์ทรงเป็นพลังครอบงำอยู่เหนือในหลวงอานันท์ ฯ ความห่วงใยของแม่นั้นเองก็ได้ทำให้เกิดอันตรายขึ้น อันตรายที่ว่านี้ก็คือพระราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะทำให้พระราช-มารดาพอพระทัย เพราะพระองค์ทรงมีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยนรักใคร่และเคารพสมเด็จพระราชชนนี ก็อาจจะทรงต้องตกอยู่ในความขัดแย้งระหว่างความคิดกับความรู้สึกที่ไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยของสมเด็จพระราชชนนี ถ้าพระราชมารดาทรงใช้แต่อำนาจพระองค์ก็อาจจะขัดแย้งได้อย่างชัดแจ้ง แต่นี่มิใช่เรื่องของการ

ขัดแย้งอย่างธรรมดา พระองค์ไม่ทรงมีพระราชประสงค์จะขัดแย้ง ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะตามพระทัยพระราชมารดา ทั้งๆ ที่ได้ทรงมีทั้งความคิดและความรู้สึกอันมิได้เป็นแต่เพียงเรื่องปกติธรรมดาของชายหนุ่มที่ดิ้นรนจะแสดงออกถึงความเป็นผู้ใหญ่เท่านั้น แต่เป็นความคิดและความรู้สึกของชายหนุ่มผู้ที่จะต้องทรงเป็นกษัตริย์ด้วย

การแสดงออกในฐานะกึ่งผู้ใหญ่ การแสดงออกในฐานะเป็นกษัตริย์ : แต่จะแสดงออกได้หรือต่อผู้ที่พระองค์ทรงรักและได้ทรงเชื่อพึ่งมาตลอดชีวิต เกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้เขียนติดใจในความคิดเห็นตอนหนึ่งของผู้เชี่ยวชาญที่วิจารณ์อัตราฆ่าตัวตายอย่างสูงในกลุ่มคนหนุ่มสาวก่อนหน้าการปฏิวัติในปักกิ่ง

"ความจริงเหล่านี้อาจจะเข้าใจได้ เมื่อได้ทราบถึงวัฒนธรรมแบบจารีตนิยม การเชื่อพึ่งผู้ใหญ่ในสกุลซึ่งเน้นหนักในเรื่องความกตัญญูและการเคารพผู้สูงอายุ ด้วยลักษณะจิตใจของสังคมเช่นนั้นความกดดันที่ทำให้เกิดการฆ่าตัวตายย่อมจะต้องเกิดขึ้นอย่างรุนแรงแก่คนในวัยหนุ่มสาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหญิงสาวซึ่งถูกบีบรัดไว้ด้วยความเคร่งครัดของครอบครัว"

ถ้าเราเปลี่ยนหญิงสาวข้างต้นเป็นชายหนุ่มที่ต้องปฏิบัติตามระเบียบประเพณีของสกุลเคร่งครัดที่มารดาเป็นหัวหน้า ความคล้ายคลึงของเรื่องกับสิ่งแวดล้อมของในหลวงอานันท์ ฯ ก็น่าสนใจมาก

ที่ผู้เขียนเขียนเกี่ยวกับสมเด็จพระราชชนนีมาแล้วทั้งหมดมิได้มีข้อที่แสดงว่าทรงมีลักษณะของแม่ที่ใจร้ายหรือหวงแหน การสวรรคตของในหลวงอานันท์ ฯ เป็นเรื่องเศร้าขั้นแบบฉบับ เพราะทั้งพระองค์เองและผู้ที่ใกล้ชิดพระองค์มากที่สุดล้วนได้เคยเป็นและเป็นคนดี ซึ่งแม้จะเอาความชิงชังหวังร้ายทั้งหมดที่อาจมีในตัวคนเหล่านั้นมารวมกันแล้วกลั่นกรองเข้าก็จะได้ผลน้อยกว่าน้ำฝนแม้แต่เพียงหยดเดียว สมเด็จพระราชชนนีต้องทรงเลี้ยงดูพระราชโอรสธิดา ๓ พระองค์โดยปราศจากพระราชบิดา และพระราชโอรสพระองค์หนึ่งจะต้องเสด็จขึ้นมาครองราชย์ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลกที่วุ่นวาย ความแบบบางของพระวรกายมิได้ทำให้ทรงย่อท้อ และได้ทรงอยู่มาได้ด้วยอาศัยความรำลึกถึงพระราชสวามี และความรำลึกถึงหน้าที่ที่จะต้องเฝ้าพิทักษ์รักษาในหลวงอานันท์ ฯ ในฐานะที่ได้ทรงเป็นผู้พิทักษ์แทนประเทศ

ความรักช่วยให้พระองค์ทรงอยู่ได้ด้วยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ทรงเป็นพระราชโอรสองค์โปรด เป็นเรื่องธรรมดาที่

ลูกชายคนเล็กจะต้องเป็นที่รักของมารดามากกว่าพี่ ความปวดเจ็บอันเกิดจากการพระราชสมภพของในหลวงอานันท์ ฯ นั้นย่อมจะทิ้งร่องรอยไว้อย่างไม่ต้องสงสัย แต่โดยที่สมเด็จพระราชอนุชาไม่ทรงเป็นผู้ที่จะต้องอบรมเพื่อราชบัลลังก์ พระองค์ก็ย่อมจะทรงรู้สึกสบายพระทัยเกี่ยวกับสมเด็จพระราชอนุชามากกว่าในหลวงอานันท์ฯ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงห่างจากพระราชมารดาเพียงเท่านั้น ด้วยเหตุนี้, ถ้าไม่มีเหตุอื่น, ความเศร้าโศกในการสวรรคตจึงกลายเป็นเรื่องฝังใจยืนนานและเป็นความเศร้าเสียใจที่รุนแรง

ความใกล้ชิดภายในครอบครัวซึ่งรวมทั้งนายเอนกและนายเชไรดาริส ทำให้เป็นเสมือนกั้นออกเสียจากโลกภายนอก และถ้าในหลวงอานันท์ ฯ จะเสด็จออกไปในโลกภายนอกเพื่อเยี่ยมเยียนพระสหาย นายเชไรดาริสก็จะตามเสด็จไปกับพระองค์ด้วย คล้ายกับเป็นตัวแทนสมเด็จพระราชชนนี ด้วยเหตุนี้ เมื่อในหลวงอานันท์ ฯ ทรงรู้สึกอะไรบ้างที่อาจจะทำให้สมเด็จพระราชชนนีไม่ทรงพอพระราชหฤทัย ก็ต้องทรงดำเนินการอย่างลับ ๆ นี่เป็นความปวดร้าวธรรมดาของวัยรุ่น และที่ผู้เขียนจำต้องสอบเรื่องนี้ต่อไปก็เพราะต้องการจะทราบความคลี่คลายที่น่าเศร้านี้เท่านั้น

ในคำให้การคดีสวรรคต ทั้งสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระราชอนุชารับสั่งว่า ก่อนเสด็จกลับกรุงเทพ ฯ ครั้งสุดท้ายนั้น ในหลวงอานันท์ ฯ ได้ทรงคุ้นเคยกับปืนแต่เพียงที่ได้ทรงยิงปืนลมตามงานออกร้านต่าง ๆ เท่านั้น ผู้เขียนได้เคยถามนายเซไรธาริส อย่างตรง ๆ ว่า เมื่อยังทรงเป็นเด็กนักเรียนอยู่นั้น ในหลวงอานันท์ฯ ได้ทรงมีปืนสั้นบ้างหรือเปล่า เขาตอบปฏิเสธอย่างแข็งแรง แต่ความจริงในเรื่องนี้อาจจะทำให้นายเซไรธาริสประหลาดใจ เมื่อในหลวงอานันท์ ฯ ยังทรงศึกษาอยู่ที่โรงเรียนเอกอลนูแวล มีนักเรียนชายคนหนึ่งนำเอาปืนสั้นชำรุดแต่ยังใช้การได้มาทูลขายในหลวงอานันท์ ฯ ทรงต้องพระราชประสงค์มาก แต่โดยที่ได้ทรงรับการอบรมมาในทางกระเหม็ดกระแหม่จึงไม่ทรงมีเงินสด พระองค์ได้พระราชทานพิมพ์ดีดเก่า ๆ ให้เพื่อนนักเรียนผู้หนึ่งซึ่งได้ซื้อปืนสั้นกระบอกนั้นมาถวาย

ความสนพระราชหฤทัยในอาวุธปืนได้รับความกระตุ้นเตือนจากสงคราม ด้วยได้จากการเล่นรบที่ทั้งสองพระองค์ได้ทรงเล่นกับ *"เจ้ากรีก"* เสมอ ๆ การที่ไม่มีใคร ๆ ในครอบครัวทราบเรื่องการแลกเปลี่ยนอาวุธปืนนี้มีความสำคัญ ต้นเหตุของความสนพระราชหฤทัยในเรื่องปืนของในหลวงอานันท์ ฯ อีกเรื่องหนึ่งที่แม้แต่

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเองอาจจะไม่ได้ทรงนึกถึง ก็ไม่น่าจะข้ามไปเสีย ในการสอบสวนเรื่องการปลงพระชนม์พระองค์เอง เมื่อได้เสด็จขึ้นเป็นกษัตริย์ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ โดยมีพระชนมายุเพียง ๑๐ พระพรรษา ในคณะผู้สำเร็จราชการซึ่งได้รับแต่งตั้งขึ้นระหว่างที่ยังทรงพระเยาว์อยู่ มีพระญาติสนิทของสมเด็จพระราชบิดาพระองค์หนึ่งชื่อเจ้าชายออสการ์ซึ่งทรงเป็นผู้มีท่าทางเมตตา พระชนม์ ๕๒ พระพรรษารวมอยู่ด้วย ในปีเดียวกันนั้น เจ้าชายองค์นี้ซึ่งทรงเสียพระทัยด้วยเหตุการณ์ในทางการเมือง ได้ทรงฆ่าตัวตายโดยยิงพระองค์เองที่พระเศียรด้วยปืนสั้น การสิ้นพระชนม์ของเจ้าชายพระองค์นั้นเป็นที่กระเทือนใจอย่างแรงของพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งชอบพอพระองค์มาก เหตุผลทางพันธุกรรมมีอยู่ในเรื่องฆ่าตัวตายมากกว่าหกเปอร์-เซ็นต์ เหตุการณ์ครั้งนั้นคงจะต้องกัดกินลึกเข้าในพระราชหฤทัยของกษัตริย์ผู้เยาว์ ซึ่งทรงเปี่ยมด้วยความเมตตา จนกระทั่งทรงสงสารม้าลากรถที่ไม่มีอิสระจะเล่นได้อย่างพระองค์

นอกจากเรื่องปืนสั้นซึ่งเป็นความลับในสมัยปลายวัยเด็กของในหลวงอานันท์ ฯ เมื่อบัดนี้ได้สวรรคตแล้วก็จะต้องเล่าเพิ่มเติมถึงเรื่องที่ไม่เคยได้เล่ากันมาก่อนเช่นกันหรือไม่มีผู้ใดทราบ นอกจากคน ๓ หรือ ๔ คนที่ปกปิดเรื่องนี้อย่างระมัดระวัง การเล่าถึงเรื่องนี้

เป็นจุดจบอันจำเป็นเกี่ยวกับพระราชประวัติของในหลวงอานันท์ ฯ ขณะเดียวกันก็เป็นการตอบโต้คำลือซึ่งยังมีคนเชื่อกันอยู่บ้างว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ได้ทรงรับถ่ายพระอุปนิสัยจาก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ผู้เป็นพระราชบิดาที่ทรงหอ พระทัยแต่การแวดล้อมของข้าราชบริพารผู้ชายเท่านั้น ◎

บทที่ ๙

ในปีเดียวกันกับที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ฯ ประสูติที่เมืองไฮเดลเบอร์ก ทางใต้ลงไปไม่ไกลนักก็มีเด็กหญิงคนหนึ่งเกิดมาเป็นบุตรของหมอทางศาสนาชื่อเออซีนเฟอร์ราวี ซึ่งเป็นนักบวชประจำหมู่บ้านแกรนซันบนฝั่งทะเลสาปนอยซะเตลประมาณ ๒๕ ไมล์ไปทางตะวันตกของเมืองโลซานน์ ผู้สอนศาสนานี้กับภรรยามีบุตรชายคนหนึ่ง ซึ่งต่อมาจะได้เติบโตขึ้นเป็นหมอทางยา เขาตั้งชื่อลูกสาวว่ามารีลีน เมื่อเด็กหญิงผู้นี้มีอายุ ๕ ขวบ ครอบครัวนี้ก็ย้ายเข้ามาในโลซานน์ อยู่ที่ถนนเวอร์ไดล์ในย่านมั่งคั่งของเมืองที่มั่งมี บ้านเรือนในแถบนั้นกว้างใหญ่ปลูกอยู่กลางต้นไม้และสวนไม้พุ่ม ครอบครัวเฟอร์ราวีเข้าอยู่ในห้องชุดขนาดใหญ่ภายในบ้านเช่นนั้นหลังหนึ่ง ผู้สอนศาสนาผู้นี้ได้มีตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้น ในปัจจุบันเป็นหนึ่งใน ๖ คนของประธาน คือเจ้าคุณชั้นผู้ใหญ่ของศาสนานิกายแคลวินของสวิส เขาเป็นคนร่างสูงใหญ่ ผิวค่อนข้างคล้ำโดยที่มีบรรพบุรุษเป็นอิตาเลียน ใบหน้าเข้ม กิริยาท่าทางมีไมตรีไม่ถือตัว ภรรยาผู้มีรูปร่างธรรมดาแต่ใจดีมีความจงรักภักดีต่อสามีและลูกทั้ง

สองคน ซึ่งเติบโตขึ้นมาในบรรยากาศอันผาสุข แม้ว่าตัวแคลวินต้นนิกายศาสนาเองได้เคยสั่งสอนให้บีบคอเด็กที่ดื้อดึงเสีย

เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงจบการศึกษามัธยมจากโรงเรียนเอกอลนูแวล และทรงเข้าศึกษาในโรงเรียนกฎหมายของมหาวิทยาลัยโลซานน์ในเดือนกันยายน ๒๔๘๖ ในชั้นเรียนมีนักศึกษาประมาณ ๑๓ คน และมีหญิงสาวอยู่ผู้เดียว คือ *มารีลีน เฟอร์รารี* ความสวยงามในวัยเด็กสาวของเธอนั้น อาจจะดูได้จากเมื่อเติบโตเป็นสาวใหญ่ : มีรูปร่างได้ส่วนสัด, ตาสีน้ำตาลแก่, ฟันงาม, ผมสีน้ำตาลงาม, ผิวคล้ำ ๆ และสำเนียงพูดแปร่ง ๆ บอกถึงประเทศที่เกิด แต่เธอก็มีคุณสมบัติเข้มแข็งและควบคุมตนเองได้อันเป็นลักษณะซึ่งบอกถึงเมืองที่อยู่ เธอยิ้มอย่างร่าเริงแต่ไม่บ่อยนัก พูดตรงไปตรงมาแต่ไม่บ่อย เธอไม่ค่อยจะพูดถึงเรื่องเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ และในลักษณะนี้ก็คล้าย ๆ กันกับพระราชชนนี ซึ่งเธอได้เคยพบเพียง ๒-๓ ครั้งในระหว่างสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ยังทรงมีพระชนมชีพอยู่ และแล้วก็มิได้พบอีกเลย ชั่วระยะเวลา ๖ เดือน มิตรภาพได้ค่อย ๆ เกิดขึ้นในระหว่างกษัตริย์แห่งกรุงสยามกับลูกสาวผู้สอนศาสนาชาวสวิส ทั้งสองมักจะนั่งฟังคำบรรยายด้วยกัน และได้พบกันในที่สังสรรค์ตอน

บ่ายตามบ้านของนักศึกษาคนอื่น ๆ โดยมี ม. เซไรคาริสไปด้วยตามอย่างที่เขาได้ปฏิบัติเมื่อเวลาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ เสด็จบ้านเฟอร์รารีหลายครั้ง เมื่อกลุ่มนักศึกษาได้รับเชิญไปที่วิลล่าวัฒนาหนึ่งหรือสองครั้ง ก็มีมารีลีนรวมอยู่ด้วย ทรงเล่นเทนนิสด้วยกันกับเธอและนักศึกษาคนอื่น ๆ ที่สโมสรมองต์ชัวซี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ซึ่งทรงอยู่ห่างจากสายตาสาธารณชนไม่เคยเสด็จไปร้านกาแฟหรือบาร์หรือภัตตาคาร การมีพระสหายไปเยี่ยมเยียนที่พระตำหนักก็มีน้อยครั้ง ทรงเป็นเสมือนนักศึกษาคนอื่น ๆ ที่ชื่นชมกับการรู้จักสนิทสนมกับเพื่อนนักศึกษาด้วยกัน ซึ่งรวมทั้งมารีลีนด้วย

อย่างไรก็ดี สัญชาตญาณของพระราชชนนีทำให้พระองค์ต้องรับสั่งอย่างจริงจังกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเตือนถึงพระราชภาระที่มีต่อประชาชนพลเมือง ที่จะไม่ยอมรับการทรงเศกสมรสกับชาวตะวันตก ไม่มีใครต้องคอยได้รับคำตักเตือนถึงหน้าที่น้อยกว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ และโดยที่ทรงชินต่อการเชื่อฟังของพระโอรสเสมอมา พระราชชนนีจึงไม่ทรงประหลาดพระทัยที่ทรงได้รับคำรับรองว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเชื่อฟังปฏิบัติตามในเรื่องนี้เช่นเดียวกับเรื่องอื่น ๆ ทางฝ่ายมารีลีนก็ปรากฏว่ามีการตัก

เถือนในเรื่องนี้พอ ๆ กัน ผู้สอนศาสนาซึ่งเคร่งครัดต่อนิกายแคลวิน และมีความเป็นประชาธิปไตยแบบสวิสที่ไม่ยินดียินร้ายต่อความน่าพิศมัยของราชบัลลังก์ได้แสดงออกอย่างชัดแจ้งว่า แม้เขาจะชอบสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ก็จะขัดขวางการที่ลูกสาวจะแต่งงานกับชาวตะวันออก เพราะเห็นว่าฐานะของสตรีในตะวันออกต่ำต้อย

อย่างไรก็ดี สถานการณ์ในเรื่องความสัมพันธ์ก็ไม่มีอะไรที่จะทำให้ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายต้องตระหนกตกใจ จึงไม่มีปัญหาถึงเรื่องการห้ามพบปะ และทั้งสองฝ่ายถือนโยบายที่จะรักษาความสัมพันธ์ให้คงอยู่ในระดับมิตรภาพระหว่างนักศึกษาที่น่ายินดี แต่แทนที่จะหยุดอยู่แค่นั้น ความสัมพันธ์ได้งอกงามขึ้น แม้ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ และมารีลีนอาจจะพยายามตั้งใจให้เป็นอย่างอื่น และการณ์อาจจะเป็นได้ว่าก็ไม่อาจจะตั้งใจให้เป็นอย่างอื่นไปได้เมื่อหนุ่มสาว ๒ คนในบรรยากาศอิสระของมหาวิทยาลัย มีความรู้สึกดึงดูดเข้าหากันและกัน ผู้ที่สังเกตใกล้ชิดผู้หนึ่ง รำลึกถึงเรื่องนี้ว่าเป็น "*ความสัมพันธ์คล้ายนิยายอันงดงามเหมือนบทกวี*" ทั้งสองปฏิญาณที่จะไม่เล่าเรื่องให้ใครทราบและได้รักษาคำปฏิญาณนี้ไว้อย่างแน่นแฟ้น ม. เซไรดาริสยังคงตามเสด็จไปในที่สังสรรของนักศึกษา และครั้งหนึ่งเคยตามเสด็จเมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ

ทรงพามารีลีนไปชมภาพยนตร์ และอีกครั้งหนึ่งเมื่อทรงพาไปฟังคอนเสิร์ท ทั้งสองไปในงานราตรีสโมสรของมหาวิทยาลัย แต่แยกกันอยู่คนละกลุ่ม ทรงเป็นตัวอย่างอันดีของความระมัดระวัง แต่ทั้งพระองค์และมารีลีนก็พยายามที่จะได้อยู่ด้วยกันตามลำพังอย่างลับ ๆ เมื่อมีโอกาสที่จะทำได้

การพบปะกันนี้เป็นไปอย่างผ่าน ๆ ในระหว่างเปลี่ยนชั่วโมงบรรยาย นักศึกษาทั้งสองได้หลบไม่ฟังคำบรรยายและขี่จักรยานไปกันตามลำพังสัปดาห์เว้นสัปดาห์ โดยขี่จักรยานผ่านออกไปนอกเมือง ๕ หรือ ๖ ไมล์ไปตะวันตกทางทะเลสาบ ไปตะวันออกทางไร่องุ่น หรือไปตามป่าเขาทางเหนือและตะวันตก มีบ่อยครั้งที่ทรงบอกล่วงหน้าทางโทรศัพท์ทำให้พวกเฟอร์รารีต้องรีบแต่งตัวกันแล้วเสด็จไปบ้านที่ถนนเวอไดล์ นางเฟอร์รารีมีความยินดีอย่างบริสุทธิ์ของมารดาที่เห็นลูกสาวมีความสุขกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ฯ ความถ่อมพระองค์ อิทธิพลอันเป็นประโยชน์และพระอากัปกิริยาอันอ่อนโยนทำให้นางมีความสวามิภักดิ์ต่อพระองค์อย่างเต็มที่ และยอมปล่อยให้ทั้งสองอยู่กันตามลำพัง ครั้งหนึ่งมีผู้เผอิญเข้าไปในที่พักและได้พบทั้งสองกำลังเล่นไล่กันอย่างการเล่นหมี แต่ความสนุกสำราญของความรักมักจะต้องยอมแพ้ต่อความจริงของธรรมชาติของคนทั้งสอง

ซึ่งน้อยครั้งที่จะปิดความรู้สึกที่ยินยอมรับต่อกันและกันถึงความเป็นไปไม่ได้ที่จะได้แต่งงานกัน

ทั้งสองมักจะสนทนากันอย่างจริงจังเป็นเวลานาน สนทนากันถึงประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และถึงประเทศสยามบ่อยที่สุด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงสอนตัวหนังสือไทยให้เธอและรับสั่งกับเธอเสมอถึงความก้าวหน้าในอนาคตของประเทศไทย มีบ่อยครั้งที่ทั้งสองดูตำรากฎหมายด้วยกัน หรือบางครั้งเธอก็ร้องเพลงและพระองค์ทรงคลอด้วยเปียนโน พระองค์ประทับพระทัยในเสียงของเธอ และทรงแนะนำให้เธอศึกษาวิชาร้องเพลง ซึ่งเธอได้ปฏิบัติตามเพื่อให้เป็นที่พอพระทัย ไม่ว่าจะเป็นการศึกษากฎหมาย ดนตรีหรืออะไรอื่น ได้ทรงสนับสนุนให้เธอพยายามอย่างดีที่สุด ทรงเสียพระทัยเมื่อเธอสอบวิชากฎหมายภาคแรกตก และพระองค์ทรงสอบได้ ได้ทรงช่วยเธอตระเตรียมเพื่อการสอบแก้ตัว ผลการสอบปรากฏออกมาเมื่อยังทรงอยู่ในกรุงเทพ ฯ เธอได้ส่งโทรเลขมากราบทูลถึงความสำเร็จ โทรเลขฉบับนั้นเซ็นชื่อว่า *อูลีรัม* ซึ่งเป็นวิธีสะกดย้อนหลังของคำ *มารีลู* อันเป็นชื่อเล่น ๆ ของเธอ พระนามเล่น ๆ ของพระองค์ชื่อ *ปิโคต์* ซึ่งเป็นชื่อในนิยายสำหรับเด็ก ๆ ของชาวสวิส

การปิดเรียนหรือฮอลิเดย์ทำให้ต้องแยกกัน แต่ทั้งสองก็พยายามที่จะติดต่อกัน และในระหว่างปิดภาคฤดูร้อนปี ๒๔๘๘ ครอบครัวเฟอร์รารีบังเอิญเช่าได้บ้านหลังหนึ่งในละแวกวาเลส์ ที่จัมเปกซ์ ซึ่งคณะมหิดลได้ไปพักอยู่ที่โฮเต็ลแห่งหนึ่ง โดยที่มีบ้านพักเล็ก ๆ ที่โรงเรียนเอกอลนูแวลล์จัดการอยู่ในบริเวณนั้นด้วย การพบปะสังสรรของคนหนุ่มสาวจึงทำให้คู่รักนี้ได้มีโอกาสพบปะกันมากครั้ง

ตลอดเวลาส่วนใหญ่ของ ๑๘ เดือน ทั้งสองได้มีชีวิตเหมือนนิยายอย่างลับ ๆ โดยไม่ใยดีกับโลกภายนอก แต่เมื่อกลับจากจัมเปกซ์แล้ว โลกภายนอกได้วิ่งเข้ามาหาโดยมีโทรเลขของนายปรีดีลงวันที่ ๖ กันยายน กราบทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ให้เสด็จกลับพระนครเมื่อทรงบรรลุนิติภาวะในปลายเดือนนั้น แม้กระนั้น, การเสด็จนิวัติก็คงจะเพียงชั่วระยะสั้นและหลังจากนั้นแล้วอย่างน้อยก็มีเวลาอีก ๒ ปีที่ชีวิตอย่างนิยายจะดำเนินต่อไปได้ : อย่างน้อยที่สุดก็ ๒ ปี เพียงพอแล้วสำหรับคู่รักที่จะปัดอนาคตอันไม่สดใสออกไปเสียให้พ้นจากความคิด

เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน, วันเฉลิมพระชนมพรรษาปีที่ ๒๐ ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ มีพิธีฉลองกันที่วิลล่าวัฒนา และ

มีแต่คนไทยเท่านั้นที่ได้รับเชิญ พระองค์ทรงมีการฉลองกับมารีลีน เป็นการส่วนพระองค์ เธอได้ถวายมีดเงินสำหรับเปิดซองจดหมาย บางครั้งพระองค์ก็เคยประทานของที่ระลึกเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้เธอ เพราะไม่ค่อยจะทรงมีเงินสดเหลือใช้ แต่ของพระราชทานใหญ่ที่สุดที่ไม่อาจจะซื้อได้ คือบันทึกความจำที่ได้ทรงเขียนขึ้นไว้ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้ปฏิบัติร่วมกันกับเวลาที่ได้อยู่ด้วยกันที่ถือว่ามีค่าและพึงถนอม ก่อนที่จะเสด็จกรุงเทพ ฯ ต้นเดือนธันวาคม ได้ทรงนำจดหมายทุกฉบับกับของขวัญและของที่ระลึกทุกชิ้นที่ได้ทรงรับจากเธอไปให้เธอดูแลเก็บรักษาไว้จนกว่าจะเสด็จกลับ นี่เป็นการระมัดระวังเพราะเกรงว่าอาจจะมีใครพบเข้าในระหว่างที่เตรียมของเดินทาง หรืออาจจะถูกพบโดยคนรับใช้ซึ่งจะมีหน้าที่ดูแลของส่วนพระองค์ในกรุงเทพ ฯ ทรงเก็บแต่มีดเงินสำหรับเปิดจดหมายไว้ ทั้งสองได้กำหนดวิธีการติดต่อกันขึ้นอย่างระมัดระวัง เช่นใช้ชื่อเล่นสกดย้อนหลังเป็นประมวลลับ ในวันเสด็จนิวัติประเทศไทย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงโทรศัพท์ไปถึงเธอ ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๒ ทรงโทรศัพท์จากสนามบิน เมื่อมีเวลาขณะหนึ่งที่ทรงหลบกลุ่มนักหนังสือพิมพ์ที่ไม่มีใครนึกฝันถึงข่าวพิเศษที่พวกเขาพลาด พระองค์ทรงมีเวลาเพียงชั่วกล่าวอำลาอย่างรีบร้อนเท่านั้น

ที่การาจี เมื่อเครื่องบินแวะลงในตอนกลางคืนได้ทรงเขียนโปสการ์ดด้วยถ้อยคำระมัดระวังถึงเธอ ทรงจบด้วยคำว่า *หวังว่าคงจะสบายดีและดูแลสิ่งของทั้งหลายที่เราส่งดี ขอให้ตั้งใจเรียนมากๆ และขอจงได้รับความรำลึกถึงอย่างมิตร* ทรงประทับเครื่องหมายลูกศรแทนคำอย่างมิตร และทรงเซ็นโปสการ์ดว่า *ภ.ข.* (จากช็อปโคห์ ที่สกอยย้อนหลัง)

เมื่อเสด็จมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว ได้ทรงเขียนหนังสือถึงเธออย่างน้อยที่สุดก็สัปดาห์เว้นสัปดาห์ บางครั้งก็มีโทรเลขหรือจดหมายส่งผ่านพระพี่นาง (*ซึ่งจำต้องอยู่ที่โลซานน์ เพราะเพิ่งประสูติธิดา*) และผ่านทาง ม. เซไรดาริสด้วย แต่ก็มีเพียงแต่ถ้อยคำอันรักใคร่เท่านั้นซึ่งการแสร้งแสดงออกถึงความคุ้นเคยฉันท์นักศึกษา พระราชหัตถเลขาส่วนใหญ่ส่งตรงไปที่ถนนเวอร์โดล์ จดหมายของเธอก็ส่งตรงไปที่พระที่นั่งบรมพิมานโดยพ้นจากสายตาของผู้สอดส่าย ด้วยได้มีพระ-ราชดำรัสสั่งให้นำจดหมายข่าวสารจากสวิสเซอร์แลนด์ทั้งหมดขึ้นถวายต่อพระองค์โดยตรง ทรงบ่นไปกับเธอว่า เธอเขียนหนังสือถึงพระองค์ไม่พอ และในเดือนมีนาคมเมื่อการต้องยืดเวลาประทับอยู่ในพระนครออกไป ทำให้ทรงมีความรู้สึกในการที่ต้องแยกจากกันรุนแรงขึ้น ได้ทรงส่งโทรเลขไปถึงเธอว่า "*โปรดเขียนให้สนิทสนมยิ่งขึ้นหน่อย*"

โดยไปรษณีย์เที่ยวแรกของเช้าวันจันทร์ที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๘๙ เธอได้รับพระราชหัตถเลขาฉบับหนึ่ง ทรงเล่าว่ามีผู้พาหญิงสาวจากสกุลสูง ๆ เข้าเฝ้าถวายตัวให้ทรงรู้จักหลายคน และทรงเขียนว่า *คนหนึ่งในจำนวนนี้อาจจะมาเป็นภรรยาของฉัน* ถ้อยคำขู่ ๆ และเย็นชาจากความจริงของโลกภายนอกซึ่งได้ทรงหลบเข้าไปสู่ความอบอุ่นของความจริงภายในจากชีวิตอย่างนิยายของพระองค์ก็คือ *ฉันจะรอเวลากลับไปโลซานน์ต่อไปไม่ได้อีกแล้ว* ถ้อยคำเช่นนั้นอย่างน้อยที่สุดก็จะต้องทำให้ความปลาบปลื้มเกิดขึ้นในหัวใจของหญิงสาว แต่หัวใจดวงนั้นได้แตกสลายแล้ว เพราะจากวิทยุเมื่อคืนก่อนได้มีข่าวประกาศว่า พระองค์สวรรคตเสียแล้ว

พวกนักข่าวต่างมุ่งไปที่วิลล่าวัฒนา ซึ่งรัฐบาลสวิสได้จัดให้มีหน่วยรักษาการณ์ขึ้น กลุ่มนักข่าวได้พยายามออกดมข่าวตามเพื่อนนักศึกษาของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ เพื่อหาเรื่องราวอันเป็นภูมิหลังของเหตุการณ์พิเศษที่เกิดขึ้นในกรุงเทพ ฯ พวกนักข่าวได้พบชื่อของนักศึกษาหญิงมารีลีน เฟอร์รารีอย่างหนีไม่พ้นด้วยเหตุเผอิญอย่างยิ่ง อย่างใดอย่างหนึ่งเธอได้เป็นคู่รักของพระองค์หรือเปล่า นักข่าวพากันรุมล้อมบ้านทางหัวถนนเวอร์ไดล์ ม. เซไรคาริส่องไวก่อสถานการณ์ พระญาติวงศ์ยังคงถือและเชื่อ

มาจนถึงทุกวันนี้ว่า มารีลีนเป็นแต่เพียงผู้คุ้นเคยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคนหนึ่งเช่นเดียวกับนักศึกษาอื่น ๆ ในชั้นเดียวกัน อย่างไรก็ดี "เจ้ากรีก" เตือนเธอให้สงบเงียบเพราะเกรงว่าหนังสือพิมพ์จะนำเอาความคุ้นเคยดังกล่าวไปเขียนให้มากความขึ้นไปกว่าที่เขาคิดว่าเหมาะสม มารดาของเธอเก็บตัวเธอไว้ในห้องติดต่อกันถึง ๘ วัน จนกระทั่งพวกนักข่าวซึ่งไม่ได้อะไรจากความพยายามพากันกลับไปหมด ข่าวลือก็จางหายกลายไปเป็นความเงียบดังที่ได้เป็นตลอดมาด้วยความไม่เชื่อของพระญาติวงศ์ และความระมัดระวังของพวกเฟ่อร์รารีเอง

เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ กับมารีลีนเป็นเสมือนเพิ่มเชิงอรรถให้แก่การพิจารณาคดีสวรรคต การวินิจฉัยซึ่งไม่น่าเป็นที่พอใจหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประเมินผลว่า การที่ทรงปลงพระชนม์พระองค์เองจะเป็นไปได้หรือไม่ของผู้พิพากษา, แทบจะหมดความหมายไปโดยสิ้นเชิง เมื่อนึกกันได้ว่าไม่มีหลักฐานข้อใดบ่งไปถึงภูมิหลังที่เมืองโลซานน์ของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ เลย คณะผู้พิพากษาก็ได้ไปเผชิญสืบถึงสวิสเซอร์-แลนด์ จึงจะอ้างว่าไม่มีโอกาสไม่ได้ อย่างน้อยที่สุดคณะผู้พิพากษาก็อาจจะสรุปเหตุผลได้ว่า จดหมายของใครกันที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงเผาเมื่อวันก่อนสวรรคต

จะมีจดหมายสักฉบับหนึ่งไหมที่ไม่ทรงได้เผา ที่นายบุศย์กล่าวว่าได้เห็นอยู่ในพระหัตถ์ของพระราชชนนีในขณะที่ทรงกระทืบพระบาทลงบนพื้นห้อง และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ทรงเดินกลับไปกลับมาใคร่ที่จะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง (*เช่นเล่าให้ที่ประชุมในพระที่นั่งฟัง*) ที่พระราชชนนีไม่ทรงเห็นด้วย จะเป็นไปได้หรือไม่ที่พระราชชนนีสงสัยในขอบเขตความรู้สึกอันแท้จริงของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ที่มีต่อหญิงสาว และได้ทรงเตือนพระองค์ให้ระงับความรู้สึกนั้น ๆ เสียก่อนที่จะเสด็จกลับไปโลซานน์ เรื่องนี้ใช่หรือไม่ที่ทำให้ลือกันว่ามีการทะเลาะระหว่างสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ กับพระราชชนนี

แต่คำให้การของพระราชชนนีและสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ไม่มีกล่าวถึงจดหมายเช่นนั้นหรือหญิงสาวเลย ทั้งสองพระองค์ทรงยืนยันว่าไม่มีการทะเลาะ แต่อันที่จริงเราก็ไม่จำต้องคาดคะเนเหตุการณ์ในเรื่องนี้ ข้อเท็จจริงที่สำคัญอยู่ที่ว่า ทั้งโดยเปิดเผยและปกปิด, ต่อหน้าคณะกรรมการสอบสวนหรือในการพิจารณาคดีสวรรคต, หรือต่อผู้ใกล้ชิด, พระราชชนนีไม่ได้เคยทรงมีความคิดคล้อยตามทฤษฎีอย่างหนึ่งอย่างใดในการสวรรคตเลย

ในการพิจารณาคดีของศาลที่กรุงเบิร์น พระราชชนนีเพียงแต่ทรงตอบคำถามของอัยการ ซึ่งตั้งประเด็นตรงไปในทางที่จะแสวงหารายละเอียดทุกอย่างที่ไม่เป็นคุณต่อจำเลยและนายปรีดี ไม่มีการซักค้านพยานเพื่อแก้ไขความเอนเอียง พลตำรวจเอกเผ่ากับลูกน้องไปสวิสเซอร์แลนด์ด้วย และได้พยายามปล่อยข่าว "ภายใน" ทุกชนิดที่จะทำให้เกิดความเชื่อ แม้แต่แก่ผู้ที่เคยนิยมนายปรีดี ซึ่งอยู่ในวงของพระราชชนนีว่านายปรีดีได้ทำความผิดอย่างมหันต์ แต่พระราชชนนีเองมิได้เคยประณามปรีดีหรือทรงกล่าวโทษผู้หนึ่งผู้ใดเลย ทรงเป็นสตรีที่กล้าหาญและซื่อตรงที่จะไม่ยอมกล่าวโทษใครโดยไม่แน่นอน และข้อพิสูจน์หรือไม่พิสูจน์กรณีหนึ่งกรณีใด คือปลงพระชนม์, อัตตวินิบาตกรรม หรืออุบัติเหตุ ก็ล้วนแต่เป็นเรื่องอาศัยเหตุแวดล้อมจนไม่ทรงปรารถนาจะคาดคะเนในเรื่องที่ร้ายแรงและไม่อาจจะอธิบายได้ ความกระเทือนใจอย่างแรงและความเศร้าโศกทำให้ต้องทรงครุ่นคิดอยู่แต่ลำพัง กลไกของการเมืองและกฎหมายค่อย ๆ บดไปในระยะไกล เพราะพระองค์ประทับอยู่ในสวิสเซอร์แลนด์ตลอดระยะเวลาที่มีการพิจารณาคดีและที่มีเหตุการณ์ต่อมา และถ้าหากการประหารชีวิตมหาดเล็กทั้งสองคนกับนายเฉลียวจะทำให้ดอกบัวของพระพุทธเจ้าถูกหลงไปกับกงจักรร้ายของปีศาจ

ก็ไม่ใช่ธุระอันใดของพระองค์ที่จะต้องทรงวินิจฉัย พระองค์ไม่อาจทรงวินิจฉัยได้ ยิ่งกว่าที่อาจจะทรงเปลี่ยนแปลงชะตากรรมของคนเหล่านี้ซึ่งได้ทวีความร้ายแรงขึ้นหลายเท่าด้วยเรื่องสลดใจของการสวรรคต

เรื่องที่เหลือจะพูดต่อไปก็มีแต่เพียงย่อ ๆ

เมื่อไม่นานมานี้ผู้เชี่ยวชาญเรื่องการฆ่าตัวตายผู้หนึ่งได้บัญญัติคำว่า *ไฮเปออีริติสม์* ขึ้น และได้ใช้กันอยู่พอสมควรในหมู่นักจิตศาสตร์ เขาให้คำนิยามคำนี้ว่า ภาวะของความเครียดอันเป็นโรคที่เกิดจากการยั่วแหย่รบกวนหลาย ๆ ครั้งเป็นสำคัญ ซึ่งอาจจะทำให้เกิด "ความประพฤติที่รุนแรงมากยิ่งกว่าที่ควรจะเป็นต่อเหตุการณ์ชนิดหนึ่ง ๆ" เรากลับเข้ามาอยู่บนเส้นทางซึ่งเราได้ตั้งต้นในบทสุดท้าย ผู้ฆ่าตัวตายที่เป็น ไฮเปออีริติสม์ มีลักษณะดังต่อไปนี้ : ในทางสังคม, ยอมอ่อนต่อคนอีกผู้หนึ่งโดยมากเป็นบิดาหรือมารดาและถูกรบกวนจิตใจจากคนผู้นั้น เขาอาจจะมีธรรมชาติชอบระรานแต่มักจะเป็นคนอ่อนและยอมอะไรง่าย ๆ (*"อ่อนและอ่อนน้อม" เป็นคำที่พระพี่เลี้ยงอธิบายลักษณะสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ*) สาเหตุที่จะทำให้ฆ่าตัวตาย ไม่จำเป็นจะต้องมีการทะเลาะอย่างรุนแรง เพียงแต่การดุว่าเล็กน้อยก็ทำให้เป็นเช่นนั้นได้ เหตุจูงใจให้

ฆ่าตัวตายของคนวัยรุ่น คือเหตุการณ์ที่ต้องแก้ด้วยการปฏิบัติตามและเชื่อฟังระเบียบของครอบครัวอย่างรุนแรง

ลักษณะนิสัยเหล่านี้ก็เช่นเดียวกันกับที่ผู้เขียนได้กล่าวแล้วว่ามีความสำคัญในความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญคนอื่น ๆ อาจนำมาปรับเข้ากันได้อย่างเหมาะสมยิ่งกับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ แม้ว่าข้ออ้างเรื่องการทะเลาะจะพิสูจน์ไม่ได้ คำอธิบายของผู้เชี่ยวชาญในนี้ก็มิได้ยกเว้น การโต้เถียงหรือการดุว่าเล็ก ๆ น้อย ๆ ของแม่ อย่างที่พระราชชนนีเองมิได้ทรงคิดว่าสำคัญเลย แต่ความเห็นที่กระจ่างที่สุดน่าจะมีอยู่ในความคิดเห็นตามทฤษฎีของ *ฟรอยด์* ซึ่งคำอธิบายของคาร์ล เอ. เมนนิ่งเกอร์ ผู้เชี่ยวชาญชาวอเมริกันมีพอสรุปได้ดังนี้

"เรามีสัญชาติญาณปฐมอยู่ ๒ ชนิด คือความปรารถนาจะมีชีวิตซึ่งแสดงออกโดยความรักหรือความสร้างสรร กับความปรารถนาจะตายซึ่งแสดงออกโดยความเป็นปรปักษ์หรือการทำลาย เมื่อเราเจริญขึ้นเราก็แสดงออกซึ่งสัญชาติญาณนี้ แต่รักษาไว้ให้อยู่ในดุลย์ แต่ถ้าความเจริญเต็มที่ของเราถูกกีดกันไว้หรืออาจจะเพราะความประพฤติของคนที่รักคนใดคนหนึ่ง ดุลย์นี้จะเสียไป ความเป็นปรปักษ์ของเราจะทวีขึ้นได้จนสูงสุด และอาจจะระเบิดขึ้นเป็น

การฆาตกรรมผู้ที่เป็นเป้าของความเป็นปรปักษ์ของเราได้ หรือถ้าเราถูกทำให้ต้องเกรงกลัวเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นภายหลัง หรือความรักมีมากพอที่จะสกัดเราไว้ได้ ความเป็นปรปักษ์นั้น จะหันเข้าหาตัวเอง ผลที่เกิดก็คือการฆ่าตัวตาย ถ้าเรา *ปรารถนาที่จะตาย* ซึ่งเป็นเพราะความปรารถนาจะตายขั้นปฐมเข้ามามีอำนาจบังคับจิตใจ ถ้าเรา *ปรารถนาจะถูกฆ่าตาย* ซึ่งเป็นผลของความรู้สึกนึกผิดที่ต้องการลงโทษความคิดและการกระทำ และถ้าเรา *ปรารถนาจะฆ่า* ก็ถือเอาตัวเองเป็นเป้าของความเป็นปรปักษ์ของเรา (เช่นตัวอย่างชาวญี่ปุ่นที่ฆ่าตัวตายที่ประตูบ้านเจ้าหนี้)"

กรรมวิธีที่กล่าวมาท้ายสุดนี้ก็เช่นเดียวกันกับความปรารถนาอีก ๒ อย่างนั้น คือเป็นไปโดยไม่มีจิตสำนึกเป็นส่วนใหญ่หรือทั้งหมด แม้ว่า "อาจจะเคยได้มีจิตสำนึกมาแล้วครั้งหนึ่งหรือหลายครั้งแต่ได้ถูกกดไว้, ถูกแปลงรูปไปด้วยความสำนึกในความรัก, ความคุ้มครอง และความเชื่อฟัง" คำกล่าวของเมนนิงเกอร์นี้ทำให้ต้องระลึกถึงความอ่อนโยนต่อพระมารดาและความอ่อนน้อมของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ประเด็นสำคัญของทฤษฎีนี้คือถึงแม้ว่าจะเชื่อเรื่องการหันกลับเข้าหาตัวเอง ตัวเองก็ถือว่าร่างกายของตัวเป็นวัตถุภายนอกหรือถือร่างกายของคนอื่นรวมเข้าด้วย ความสามารถที่

จะทำเช่นนี้เป็นเรื่องธรรมดาของผู้ที่ขาดจิตสำนึก และอาจจะมีแรงยิ่งขึ้นในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ซึ่งได้ทรงกลายเป็นกษัตริย์ขึ้นทันทีทันใดเมื่อมีพระชนมายุเพียง ๑๐ พระพรรษา พระองค์ไม่ทรงสามารถรวมความเป็นมนุษย์กับความเป็นกษัตริย์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้

เราจะยอมรับความคิดพิศดารเหล่านี้หรือไม่ก็ตาม เราจะพิจารณาปัญหานี้ไปทางใดก็ตาม มีอะไรที่เรายังเหลืออยู่อีกบ้างนอกจากความแน่นอนที่ว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ทรงปลงพระชนม์เอง และเมื่อได้กล่าวบรรยายถึงผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายและหนังสือที่เขาเขียนขึ้นแล้ว ดวงตาของใจเราก็จะได้รับคำบอกเล่าจากญาณความคิดง่าย ๆ ให้เห็นความจริงอันง่าย ชายหนุ่มผู้หนึ่งนอนอยู่แต่ลำพัง, ความต้านทานของร่างกายลดน้อยลงเพราะการป่วย, และรำพึงถึงตัวเองในฐานเป็นคนรัก, เป็นลูกชาย, เป็นกษัตริย์, รู้สึกว่าตัวถูกล้อมไว้ด้วยความสิ้นหวัง เขาลุกขึ้นนั่งยื่นมือไปหาอาวุธชนิดที่เคยชอบใจมานาน, เป็นของเคยกัน, เขาหยิบอาวุธขึ้น อาจจะไม่มีเหตุและผลด้วยสำนึก, เพียงแต่ด้วยสัญชาติญาณ, ด้วยความเด็ดขาด, มือทั้งสองกำรอบพานท้าย, กำหนักเข้า,

กดไกและสปริงเชฟ : ง่ายนิดเดียวเพียงชั่วหนึ่งในพันวินาที, เสร็จแล้ว

ในกรณีนี้มีข้อที่อาจจะเป็นไปได้เหลืออยู่อย่างหนึ่ง คือว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ อาจจะทรงถือพระแสงปืนไว้อย่างเนือย ๆ, ไม่สบายพระทัย แต่มิได้ทรงมีความคิดว่า จะทรงปลงพระชนม์พระองค์เอง ทรงนึกแต่เพียงว่า "นี่คือสิ่งที่ฉันจะทำ ถ้าจะต้องทำ" และแล้วความคิดกลับกลายเป็นการกระทำไปโดยมิได้ตั้งใจ นี่เป็นเรื่องที่อาจเป็นไปได้และไม่อาจพิสูจน์ลบล้างได้ด้วย ผู้ที่ใกล้ชิดกับคดีปลงพระชนม์ได้ให้ทัศนะนี้แก่ผู้เขียน ผู้เขียนขอส่งผ่านไปยังผู้ที่ยังไม่อาจยอมรับเชื่อการฆ่าตัวตายอย่างธรรมดา และทราบดีถึงความไม่อาจจะเป็นไปได้ของอุบัติเหตุธรรมดา ๆ

เรื่องที่ไม่อาจจะโต้แย้งกันอีกต่อไป คือคนบริสุทธิ์ ๓ คน ได้ถูกประหารชีวิตไปแล้วโดยระบอบคอร์รัปชั่นที่ตั้งขึ้นโดยผิดกฎหมายและโดยอาศัยข้ออ้างเท็จอีกเรื่องหนึ่งที่ไม่อาจโต้แย้งได้เช่นกัน คือในจำนวนคน ๒ คนที่ถูกกำจัดออกไปนอกประเทศอย่างผิดๆ คนหนึ่งเป็นคนที่มีความเห็นใจผู้อื่นมากที่สุดในยุคประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของไทย การจากไปของเขาเป็นการสูญเสียของประเทศบ้านเกิด หากกรุงสยามหรือชะตากรรมของคนสามัญอื่นจะมีความ

สำคัญเพียงเล็กน้อย เพราะเทพเจ้าแห่งความยุติธรรมก็มิได้เปล่งเสียงเรียกร้องให้ได้ยินไปถึงมโนคติของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ อย่างน้อยที่สุดสันติภาพของโลกก็เป็นเหตุเพียงพอที่จะเรียกร้องความรู้สึกของเราได้

จอมพล ป. กลับจากการเดินทางอย่างน่าชื่นชมในต่างประเทศเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ เขามีความตั้งใจที่จะแสดงบทบาทใหม่เป็นผู้ป้องกันความเชื่อถือในลัทธิประชาธิปไตยแบบตะวันตก โดยที่เห็นตัวอย่างพึงใจจากมุมนักพูดที่สวนสาธารณะไฮด์ปาร์คในกรุงลอนดอน เขาจัดมุมหนึ่งของสนามหลวงขึ้นเป็นที่สำหรับพูดกันอย่างเสรี จนกระทั่งตัวเขาเองและพลตำรวจเอกเผ่าได้พบว่า ทางระบายออกสำหรับคำวิพากษ์วิจารณ์ของประชาชนทางนี้ไม่เป็นที่น่าพอใจเลย เขาประกาศว่าภายในเวลา ๒–๓ ปี กึ่งหนึ่งของสมาชิกรัฐสภาที่ได้รับการแต่งตั้งซึ่งทำให้เขามีเสียงข้างมากอยู่เสมอนั้น จะเปลี่ยนเป็นผู้แทนราษฎร ซึ่งจะได้รับการเลือกตั้งโดยการออกเสียงทั่วไปเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ซึ่งในขณะนั้น เขาได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปขึ้น (*กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐*) พรรคของเขาได้ชัยชนะอย่างหวุดหวิดต่อพรรคประชาธิปัตย์ แต่การก่อกวนที่เกิดขึ้นจากคำกล่าวหาว่าทุจริตในการเลือกตั้ง ในคราวที่เรียกว่าการเลือกตั้งครั้งสกปรกได้ประทุ

ขึ้นเป็นการเดินขบวนคัดค้านเป็นครั้งแรกและมีนักศึกษาเข้าไปในสนามหน้าทำเนียบทางราชการของจอมพล ป.

ตั้งแต่จอมพล ป. ได้กลับมาสู่อำนาจโดยการรัฐประหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ มีผู้นำรัฐประหารผู้หนึ่งซึ่งทวีความสำคัญขึ้นอยู่เป็นลำดับ คือผู้รักษาพระนครในสมัยนั้น เขาเป็นคนมีเชื้อสายลาวชื่อ *สฤษดิ์* ซึ่งต่อมาได้เป็นผู้บัญชาการทหารบก เป็นคู่แข่งของพลตำรวจเอกเผ่า เจ้าของความชั่วร้ายที่เขาตั้งใจจะขจัดไปให้สิ้นโดยเร็วที่สุดที่จะเร็วได้ การแสดงความไม่พอใจอย่างรุนแรงต่อการเลือกตั้งสกปรกนั้น เป็นโอกาสให้เขาวางแผนให้คนไปเชิญตัวจอมพล ป. เป็นการกระทำซึ่งชัดแจ้งพอที่จะเตือนจอมพล ป. เมื่อสายเกินไปเสียแล้วให้นึกถึงบทเรียนที่เขาเคยได้รับมาเป็นอย่างดีครั้งหนึ่งว่า ใครมีอำนาจเหนือกองทัพบกก็มีอำนาจเหนือสยาม จอมพล ป. กลับจากการพบปะก็จัดเตรียมเก็บข้าวของลงกระเป๋า

ตลอดเวลาหลายปีหลังจากนั้น จอมพล ป. ได้ไปมีชีวิตอยู่ในแคลิฟอร์เนีย, ในอินเดียซึ่งเขาได้บวชเป็นพระอยู่ ๒—๓ เดือน, และท้ายสุดในประเทศญี่ปุ่นซึ่งในขณะนี้เขามีบ้านอยู่ที่นั่น พลตำรวจเอกเผ่า ซึ่งสร้างความสำคัญขึ้นมาด้วยคำเท็จว่า ผู้ต้องคำพิพากษาในคดีปลงพระชนม์ได้เล่าให้เขาฟังถึง "*ความจริงอันแท้จริง*" ใน

ตอนเช้าของวันที่ถูกประหาร เขาต้องหนีไปอยู่สวิตเซอร์แลนด์และตายลงที่นั่นใน พ.ศ. ๒๕๐๓ ด้วยความเจ็บปวดเพ้อคลั่ง ตามที่คนทั่ว ๆ ไปนึกถึงภาพจอมประหารแห่งกรุงเทพ ฯ สมบัติจำนวนล้าน ๆ ที่ได้มาอย่างผิด ๆ ก็ไม่มีประโยชน์และกลายเป็นสิ่งที่คอยเยาะเย้ยล้อเลียน จอมพลสฤษดิ์ปกครองประเทศไทย ในฐานะผู้เผด็จการตลอดมาจนถึงมรณกรรมเมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๐๖

การคอร์รัปชั่นดำเนินต่อไปอย่างขนานใหญ่ นักเศรษฐศาสตร์ไทยกล่าว (อย่างเงียบๆ มาก) ว่าถ้ากำจัดคอร์รัปชั่นลงเสียได้แล้วการช่วยเหลือจากต่างประเทศก็ไม่จำเป็น คอร์รัปชั่นได้กลายเป็นสภาพจิตใจของคนซึ่งปรับปรุงให้เข้ากันได้ง่ายกับความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง เช่นเดียวกันกับนิสัยของคนไทยขับรถบรรทุกที่ไม่อยากจะขับรถเข้าทาง ประตูออก ก็ถอยหลังย้อนทางเข้าไปโดยเชื่อว่าด้วยวิธีนั้น กฎหมายกับความสะดวกส่วนตัวปรับปรุงกันได้เป็นอย่างดีไม่มีสาขาใดของสังคมที่ปลอดพ้นจากคอร์รัปชั่น เช่นตัวอย่างกองทัพบกก็ว่ากันว่ามีธนาคาร สถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ไนท์คลับ บริษัทรถประจำทาง โรงงาน และแหล่งของเงินบาทอันน่าชื่นชม สำหรับผู้ที่โปรดปรานความจริงหรือเท็จของ

ข้อกล่าวหาเหล่านี้ ไม่มีความสำคัญ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าภาวะจิตใจของประชาชนตกอยู่ในฐานะพร้อมที่จะเชื่อเรื่องเหล่านั้นด้วย

แต่ประโยชน์ที่ได้รับก็มีเหมือนกัน สฤษดิ์ได้ทำคุณประโยชน์มากมายหลายอย่างนอกจากกำจัดแมลงวันและขยะมูลฝอยให้หมดไปจากถนน และได้ยิงพวกลอบวางเพลิงเอาประกัน ๒–๓ ราย เป็นตัวอย่างสำหรับคนอื่น ๆ เขาได้ฟื้นฟูเกียรติภูมิให้แก่ชีวิตของชาติและฐานะในต่างประเทศของสยามด้วยการวางตัวของเขาเอง ด้วยการร่วมมืออย่างพร้อมเพรียงกับองค์การต่าง ๆ ของสหประชาชาติ และด้วยการสนับสนุนโครงการความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและสังคม

แต่วิธีเผด็จการและการคอร์รัปชั่นที่มีอยู่เรื่อยมา เป็นภัยต่ออนาคตอย่างน่ากลัว ฝ่ายตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐฯ ควรจะช่วยทำอะไรได้ดีกว่าการทุ่มเทให้อาวุธและเงินแก่ผู้ที่ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ นโยบายเช่นนั้นไม่ได้ผลในประเทศจีนหรือเวียตนามหรือลาว แล้วจะเกิดผลได้อย่างไรในประเทศไทย ซึ่งต่อไปจะเป็นแหล่งของความยุ่งยากระหว่างประเทศอันร้ายแรงกว่าในฐานะเป็นที่

ตัวสฤษดิ์เอง แม้ว่าจะได้รับความยกย่องนับถือมากเมื่อมีชีวิตอยู่ ก็ไม่พ้นไปได้เหมือนกัน จำนวนของเมียที่มีอยู่มาก (กะกันว่าอยู่ในระหว่าง ๒๐ กับ ๘๐) ทำให้เกิดข่าวลือกันถึงความแตกต่างอย่างใหญ่หลวงระหว่างค่าใช้จ่ายเลี้ยงดูภรรยาเหล่านี้กับเงินเดือนที่เขาได้รับจากราชการ

ตั้งสำนักงานใหญ่ของซีโต และเป็นศูนย์กลางของอาณาเขตกว้างใหญ่จากอินเดียถึงมหาสมุทรแปซิฟิค ประเทศไทยเป็นศูนย์ถ่วงสำคัญอันหนึ่งของการชิงอำนาจระหว่างมหาประเทศ เวลามาถึงแล้วที่ฝ่ายตะวันตกจะต้องแสดงความไม่พอใจต่อระบบใช้อำนาจเด็ดขาดที่แก้ตัวว่าสยามยังไม่เหมาะสำหรับการปกครองแบบประชาธิปไตย ทั้งนี้ถ้าไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของใครอื่นก็เพื่อประโยชน์ของฝ่ายตะวันตกนั้นเอง และแม้ราคาที่จะต้องจ่ายคือต้องยอมให้ประเทศไทยถอนตัวออกจากซีโต และเข้าร่วมอยู่ในกลุ่มฝ่ายเป็นกลาง อย่างน้อยที่สุดการส่งเสริมประชาธิปไตยอันแท้จริง ก็จะช่วยมิให้เกิดความไม่พอใจเป็นปฏิปักษ์ต่อฝ่ายตะวันตก ซึ่งนโยบายในปัจจุบันนี้มีท่าว่าจะส่งเสริมให้เกิดขึ้น

ในหมู่คนหนุ่มสาวในประเทศไทยทุกวันนี้ โดยเฉพาะผู้ที่ได้ศึกษามาจากมหาวิทยาลัย มีความรู้สึกสับสนไม่พอใจมากขึ้นเป็นลำดับที่ขาดโอกาสตามหลักประชาธิปไตย ในหมู่คนเหล่านี้ ชื่อปรีดียังเป็นเสมือนเสียงเรียกร้องหาอิสรภาพและความยุติธรรมในสังคมทั้ง ๆ ที่ได้มีการปลุกปั่นหาว่าเขาเป็นคอมมิวนิสต์กันอย่างไม่หยุดยั้ง ข้อปลุกปั่นอาศัยข้อกล่าวหาว่าเขาพูดกระจายเสียงเป็นปฏิปักษ์ต่อฝ่ายตะวันตกจากกรุงปักกิ่งและว่าเขาเป็นหุ่นเชิดของ

พวกคอมมิวนิสต์จีนที่เขาอยู่ด้วย ความจริงในเรื่องนี้คือเมื่อหลายปีมาแล้วเขาเคยเขียนจดหมายส่งไปยังหนังสือพิมพ์ขอร้องให้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้ทรัพย์สินของพระองค์เป็นค่าใช้จ่ายในโครงการขุดคลองจากมหาสมุทรอินเดียเชื่อมอ่าวสยามแทนความช่วยเหลือของอเมริกัน จดหมายฉบับนี้ได้มีการนำเอาไปอ่านทางวิทยุกระจายเสียงจากกรุงปักกิ่ง ปรีดีไม่ได้พูดกระจายเสียงเอง เขาไม่เคยไปอยู่ที่ไหนใกล้กับเมืองปักกิ่ง แม้ว่าจะอยู่ในประเทศจีนจริง ทั้งนี้ก็เพราะว่าตราบใดที่รัฐบาลไทยหรือฝ่ายตะวันตกยังไม่ยอมรับความบริสุทธิ์อย่างสมบูรณ์ของเขาแล้ว เขาก็ไม่อาจจะไปอยู่ที่ใดอื่นได้โดยปลอดภัยหรือโดยไม่ต้องเกรงว่าจะถูกส่งตัวแลกเปลี่ยนตามสัญญาทางพระราชไมตรี พวกจีนหวังว่าเมื่อมีการปฏิวัติขึ้นใหม่ในสยามเขาจะได้เป็นผู้นำของฝ่ายปฏิวัติและจะยอมผูกพันอยู่กับอิทธิพลของจีน เขาจะยอมทำเช่นนั้นหรือไม่ ถ้าการที่ต้องเนรเทศตนเอง, ความขึ้นลงของชีวิต, ความกดดันจากเจ้าของบ้าน, และความเป็นห่วงใยประเทศ ไม่ได้ผูกมัดเขาไว้เสียแล้ว ก็ย่อมขึ้นอยู่แก่รัฐบาลไทยเป็นเบื้องต้น ในสมัยรัฐบาลจอมพล สฤษดิ์ ผู้เขียนเคยถามเขาว่าเขาจะยอมให้มีการจัดตั้งคณะลูกขุนนานาชาติพิจารณาหลักฐานต่าง ๆ ในคดีปลงพระชนม์หรือไม่ และถ้าหากคณะลูกขุนนี้วินิจฉัยให้ปล่อยตัวผู้ที่ต้องประหารทั้งสามคนกับผู้ที่เนรเทศตนเอง ๒ คน

แล้ว เขาจะยินยอมให้ปรีดีกลับมาดำรงชีวิตอยู่ในประเทศไทยได้หรือไม่ จอมพล สฤษดิ์ ไม่ตอบ ผู้รับตำแหน่งต่อมาคือพลเอกถนอม กิตติขจร ยังไม่เกินไปที่จะกล้าเข้าไปจับตำแย

ด้วยประการฉะนี้ ภาระจึงตกมาเป็นของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล ฯ ซึ่งบัดนี้ทรงเป็นพระบิดาที่มีความสุขของโอรสธิดา ๔ พระองค์ ตลอดเวลาที่ผ่านมานี้ พระองค์ได้ทรงเพิ่มพูนพระเกียรติยิ่งขึ้น และทรงได้รับความเคารพนับถือมากยิ่งขึ้นจากกลุ่มผู้สังเกตการณ์ประเทศไทยที่มีความรับผิดชอบ สมัยก่อนพระองค์ขาดพระราชอำนาจที่จะยังผลต่อเหตุการณ์ใด ๆ แต่ในปัจจุบันนี้ถ้าหากข้อความในหนังสือนี้ถูกนำไปวางอยู่เฉพาะพระพักตร์ พระองค์ก็อาจจะทรงรับถวายคำปรึกษาที่จะเรียกร้องให้รัฐบาลของพระองค์ดำเนินการตามแนวที่ผู้เขียนได้เคยแนะต่อจอมพล สฤษดิ์ เพื่อเกียรติยศของประเทศ และเพื่อความดำรงอยู่ของราชบัลลังก์ เกียรติยศและความดำรงอยู่ก็ยังเป็นจุดหมายเล็กเมื่อเทียบกับความยิ่งใหญ่ซึ่งคนไทยมีความสามารถที่จะทำให้สำเร็จได้ ถ้ามีโครงร่างทางการเมืองของระบอบการปกครองประชาธิปไตยแบบมีพระมหากษัตริย์—รัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง และได้รับความจูงใจให้ทำงานเพื่อความก้าวหน้าของสังคมแล้ว คนไทยก็อาจจะอาศัยธรรมชาติสุขสบายของตนแผ่ประโยชน์ออกไปได้เหนือส่วนใหญ่ของโลก สิ่งที่จำเป็นจะต้อง

กระทำคือต้องขัดเกลาความซื่อตรงต่อตนเองซึ่งจะช่วยกำจัดบาปของกรณีสวรรคตและรักษาโรคคอร์รัปชั่นให้หายได้ และฝ่ายตะวันตกก็จะต้องช่วยโดยเรียกร้องให้มีธรรมะและความงดงามของประชาธิปไตยให้มากกว่าที่ได้เคยทำมาแล้ว

คนจีนมีภาษิตว่า *ไม่มีใครเลี้ยงไก่นอกจากจะเอาไว้ไข่* ปรีดียังไม่ได้ให้ไข่แก่คนจีน เขาอาศัยอยู่อย่างเงียบ ๆ ในบ้านที่จีนให้ยืมและจัดคนรถกับเลขานุการให้ด้วย ความสนใจทางการเมืองของเขาจะมีอย่างไรก็ตาม ปรีดีก็ทำงานแปลหนังสือหรือทำงานด้านปรัชญาโดยพยายามที่จะอธิบายพระพุทธศาสนาให้เข้ากับโลกปัจจุบัน ผมของเขาหงอกเร็วไปบ้าง เขาดื่มบ้างเล็กน้อยในเวลาอาหาร แต่เขาต้องเลิกสูบบุหรี่ คนไทยผู้ลี้ภัย ทั้งคอมมิวนิสต์และไม่ใช่คอมมิวนิสต์พากันไปเยี่ยมเขา ผู้เป็นอาจารย์เก่าแก่ เขาบอกให้ทุก ๆ คนทำใจให้ดี ๆ ไว้ สักวันหนึ่ง เรื่องเศร้าของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ จะหยุดส่งแรงสะท้อนเข้าไปในโลกของการชิงอำนาจทางการเมือง เมื่อนั้นบรรดาวิญญาณอันไร้ความสงบ ซึ่งต้องทนทรมานเพราะเหตุการณ์นั้น ตลอดจนพระวิญญาณของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท์ ฯ ด้วย ก็จะยุติการระเหเร่ร่อน

คงจะเป็นวันดีสักวันหนึ่ง แต่กว่าจะถึงวันนั้น ผู้เขียนจะยังไม่เขียนคำจบให้แก่เรื่องราวอันน่าสนใจนี้ ©

An enquiry into the death of Ananda, King of Siam

RAYNE KRUGER

The Devil's Discus

RAYNE KRUGER

The Devil's Discus

CASSELL

Ananda, King of Siam, followed by his brother, Bhoomipol, the present King, on Ananda's re-assumption of the throne after the Japanese occupation.

The three royal servants executed for complicity in the murder of King Ananda.

RAYNE KRUGER

The Devil's Discus

CASSELL

At 9.20 a.m. on Sunday, 9 June 1946, amid the golden and bejewelled splendours of the Grand Palace in Bangkok, Ananda, the twenty-year-old King of Siam, descendant of the legendary Chakri Kings and of the line of the world's oldest monarchy, was found shot through the head. By his hand was a ·45 Colt pistol; in his forehead was a bullet hole from which the blood oozed thickly as his mother, demented with grief and horror, flung herself across the body.

Who killed Ananda, King of Siam? A Government fell and a new-born democracy was destroyed because of his death. Three men have been shot for their part in encompassing it, others have been accused of its planning or execution. The 'King's Death Case', one of the most baffling mysteries of modern times, is officially solved, officially closed. But still, over Siam and the precarious peace of Asia, hang doubt and fear—doubt whether justice was done at the fantastic regicide trial, fear that it was perverted by power-seeking politicians and ambitious soldiers, perhaps even by Royalty itself, and that vengeance will yet bring turmoil and bloodshed to the dead King's country.

Who killed Ananda? In *The Devil's Discus* Mr. Kruger is concerned with that simple question and the complexities which lead to as simple a solution. To find it, in a country where a police régime continues to terrorize witnesses into silence or the awe and love surrounding a semi-divine throne leads to an expedient disappearance, was an increasingly hazardous task. As he checked and cross-checked each new factual revelation, probed deeper and deeper towards the truth, pressures upon him to abandon his enquiry—not only from within Siam—grew stronger. Time and space took on surprising dimensions as the threads which composed the intricate pattern of that tragic June morning criss-crossed their way back to the 1920s and beyond, and from the Grand Palace across the world to France, Britain, America, India and Switzerland.

Who, then, killed the King of Siam? It is easy to say that the answer, however

continued on back flap

30/- NET

continued from front flap

intriguing as an extraordinary, real-life 'whodunnit', does not concern us, that it is another 'quarrel in a far-away country', and the never-never land of *The King and I* at that. It would also be gross folly. The stability of Siam, and her dollar and sterling boosted economy, is important to the West. For all her fairy-tale enchantment she is accounted a bastion against militant Communism; she houses the headquarters of SEATO; strategically she is important to the peace of the Far East and more immediately to the security of India, Malaysia, Australia and New Zealand, the Philippines and Japan.

Yet even eighteen years afterwards, the suppressed disquiet engendered by the official solution of the King's Death Case still threatens to topple the whole edifice and leave an all too familiar vacuum for Communist exploitation. The only way to remove that threat, to give Siam the opportunity to move towards the democratic constitution once promulgated by the enigmatic statesmen accused of plotting Ananda's murder, is officially to reopen the King's Death Case, to find and publicly declare the truth, as we believe Mr. Kruger has done in his remarkable, fascinating book.

Ananda, King of Siam, followed by his brother, Bhoomipol, the present King, on Ananda's re-assumption of the throne after the Japanese occupation.

The three royal servants executed for complicity in the murder of King Ananda.

RAYNE KRUGER

The Devil's Discus

CASSELL

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

อนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พลเอกสำราญ แพทยกุล องคมนตรี

คลี่ประวัติศาสตร์ลอบปลงพระชนม์ วาระสุดท้าย

ชมรมนักศึกษาประวัติศาสตร์ จัดพิมพ์

พิมพ์ถูกต้องตามกฎหมาย โดยคัดจากสำนวนศาลแพ่ง
คดีดำที่ ๗๒๓๖ ๒๕๑๓ ระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ โจทก์
บริษัท สยามรัฐ จำกัด ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช กับพวก จำเลย